शितगङ्गा नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
अर्घाखाँची, ५ नं. प्रदेश, नेपाल

बृहत् नगरपालिका विकास गुरुयोजना

अन्तिम प्रतिवेदन
२०७६

इन्टेन्सिभ स्टडी एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा.लि.

काठमाडौं, नेपाल ।

विषय सूचि

खण्ड १ : भूमिका १

- **१.१ पृष्ठभूमि** १
- **१.२ योजनाको उद्देश्य** २
- **१.३ अपेक्षित उपलब्धीहरू (Expected Output)** २
  - १.३.१ नगरपालिकाको वृहत् आधार नक्सा तयार पार्ने (Base Map) २
  - १.३.२ नगरपालिकाको पार्श्वचित्र (Municipal Profile) ३
  - १.३.३ विश्लेषण (Analysis) ३
  - १.३.४ स्थानिक विश्लेषण (Spatial Analysis) तथा वित्तीय विश्लेषण (Financial Analysis) ३
- **१.४ योजना तयारीका विधि र चरणहरू (Methodology)** ४
  - १.४.१ कार्यविधि (Methodology) ४
  - १.४.२ संकलित तथ्याङ्क SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats) विश्लेषण विधि अपनाइएको ४
  - १.४.३ योजना तर्जुमा दृष्टिकोण (Planning Approach) ६
- **१.५ क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, प्रतिफल र कार्यक्रमहरू** ७
- **१.६ दीर्घकालीन भौतिक विकास योजना (PDP)** ७
- **१.७ सामाजिक विकास योजना** ७
- **१.८ आर्थिक विकास योजना** ८
- **१.९ वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन योजना** ८
- **१.१० सेवा प्रवाह, सुशासन तथा संस्थागत विकास सम्बन्धी योजना** ९
- **१.११ कार्यक्षेत्र** ९
- **१.१२ योजना तयारीको पद्धति** १०
  - १.१२.१ तथ्याङ्क सङ्कलन र विश्लेषण १०
  - १.१२.२ योजना र योजना स्वीकृतिको प्रक्रिया १०

खण्ड २ : शितगङ्गा नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा रणनीतिहरु ११

- **२.१ नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोच र लक्ष्य** ११
- **२.२ नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोचका प्रमुख आधारहरू** ११
- **२.३ नगरपालिकाको वार्षिक नीति तथा कार्यक्रमहरू** १३
- **२.४ गुरुयोजनाका प्रमुख लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू** २४
- **२.५ अपेक्षित प्रतिफलहरू** २६
- **२.६ नगरपालिकाले लिएका विकासका रणनीतिहरु** २६

२.६.१ आर्थिक क्षेत्र विकास रणनीति २६
२.६.२ सामाजिक क्षेत्र विकास रणनीति २७
२.६.३ पूर्वाधार विकास रणनीति २९
२.६.४ वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन रणनीति ३०
२.६.५ संस्थागत विकास सेवा प्रवाह तथा सुशासन रणनीति ३०

खण्ड ३ : विश्वका केहि विकास मोडलहरुको तुलनात्मक अध्ययन ३१

खण्ड ४ : तथ्याङ्क विश्लेषण ४६

४.१. जनसांख्यिक विश्लेषण ४६

४.२ SWOT विश्लेषण ४८

४.२.१ भौतिक पूर्वाधार ४८
५.२.२ सामाजिक पूर्वाधार ५५
४.२.३ आर्थिक पूर्वाधार ६३
४.२.४ वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन ७१
४.२.५ संस्थागत विकास ७५

४.३ स्थानिक विश्लेषण (Spatial Analysis) ७८

४.३.१ पहुँच (Accesibility) ७९
४.३.२ भू-उपयोग (Landuse) ७९
४.३.३ माटोको बनावट (Soil Type) ८०
४.३.४ जमिनको भिरालोपन (Slope) ८०
४.३.५ जमिनको मोहडा (Aspect) ८१

४.४ सेवा प्रवाह र सेवा क्षेत्रको वितरण ८२

खण्ड ५ : विषयक्षेत्रगत नगरपालिका विकास योजना ८३

५.१. भौतिक विकास योजना ८३

५.१.१ सोच, लक्ष्य र उद्देश्यहरू ८४
५.१.२ योजना तथा कार्यक्रमहरू ८५
५.१.३ भौतिक विकास योजनाको Logical Framework Approach (LFA) ९७

५.२ आर्थिक विकास योजना १११

५.२.१ उद्देश्यहरू ११२
५.२.२ योजना र कार्यक्रमहरू ११४
५.२.३ आर्थिक विकास योजनाको Logical Framework Approach १२०

५.३ सामाजिक विकास योजना १४०

५.३.१ उद्देश्यहरू १४१

५.३.२ योजना तथा कार्यक्रमहरू १४२
५.३.३ सामाजिक विकासका लागि तार्किक ढाँचा विधि (Logical Framework Approach) १५५
५.४ वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन १८०
५.४.१ वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापनका सोच, लक्ष्य र उद्देश्यहरू १८१
५.४.२ योजना तथा कार्यक्रमहरू १८३
५.४.३ वातावरण संरक्षण तथा विपद् व्यवस्थापनका लागि Logical Framework Approach (LFA) १९३
५.५ संस्थागत विकास सेवा प्रवाह तथा सुशासन २०८
५.५.१ संस्थागत विकास सेवा प्रवाह तथा सुशासनका सोच, लक्ष्य र उद्देश्यहरू २०८
५.५.२ योजना तथा कार्यक्रमहरू २०९
५.५.३ संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह तथा सुशासनको Logical Framework Approach (LFA) २१२

भाग ६ : शितगङ्गा नगरपालिकाले उच्च महत्व र प्राथमिकताका साथ केन्द्र भागमा राखेर गर्नुपर्ने योजना तथा कार्यक्रमहरू २१७
६.१ तत्काल कार्यान्वयन गर्नुपर्ने कार्यक्रमहरूको तीन वर्षे कार्ययोजना (Action Plan) २१७
६.२ दीर्घकालीन समृद्धिका कार्यक्रमहरू २३३

भाग ७ : नमुना नगरपालिकाका प्रस्तावित मानकहरू २३७

अनुसूचीहरू २४०
अनुसूची १ : विकास योजना प्राथमिकिकरण २४०
अनुसूची २ : दिगो विकासका लक्ष्यहरू २४३
अनुसूची ३ : अनुगमन तथा मूल्याङ्कन २४५
अनुसूची ४ : वडास्तरका विषयक्षेत्रगत कार्यक्रमहरूको विवरण २४८
अनुसूची ५ : माइनुटिङ्ग २८८
अनुसूची ६ : वडास्तरीय भेला ३०३

खण्ड १ : भूमिका

१.१ पृष्ठभूमि

नेपाल राज्यको एकिकरण अभियानसँगै नेपालमा आधुनिक काल सुरु भएको मानिन्छ। मूलत: सन् १८१६ मा नेपाल र इष्ट इण्डिया कम्पनी बीच भएको सुगौली सन्धी पश्चात् हालको स्थिर सिमाना सहित राष्ट्रको स्वरुप ग्रहण गरेको नेपाल वि.सं. २०७० को दशकसम्म आइपुग्दा शताब्दीयौँ लामो राजनैतिक द्वन्द्व र संक्रमणमा फसेको पाइन्छ। पछिल्लो ठूलो राजनैतिक परिवर्तन पश्चात प्राप्त संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक राज्य व्यवस्था सहितको संविधान कार्यान्वयनमा आए पछि नेपालको आर्थिक तथा सामाजिक क्षेत्रले एउटा दिगो र स्थिर ढंगको गति हासिल गर्ने विश्वास लिइएको छ। यसै सन्दर्भमा स्थानीय सरकारहरूको रूपमा रहेका नगरपालिका र नगरपालिकाहरूले स्वायत्त सरकारको रूपमा आफ्ना स्थानीय आवश्यकताहरूलाई केन्द्रमा राखी संविधानको मर्म र स्थानीयबासीको वर्षौं देखिको इच्छा, आवश्यकता र आकांक्षाहरूलाई मनन् गरी दीर्घकालीन योजनाहरू निर्माण गरी लागू गर्नु बान्छनीय भएकोले यो बृहत गुरुयोजना निर्माण गरिएको हो। दोस्रो विश्वयुद्ध पश्चात् स्वतन्त्र भई स्थीरतातर्फ लम्केका पूर्वी तथा मध्य एशियाका मुलुकहरू जस्तै जापान, कोरिया, ताइवान, सिंगापुरको समृद्धिसँग हाम्रो देशको तुलना हुन सक्दैन। अबको राजनैतिक व्यवस्थाले सबै प्रकारको अस्थीरतालाई चिर्दै आम नेपालीहरूको समृद्धितर्फको यात्रालाई संस्थागत ढंगले अगाडि बढाउन दिशानिर्देश गरेको छ। यसरी समृद्धिको यात्रालाई साकार बनाउन स्थानीय सरकारहरूले आधारभूत तहबाट नै मूल नेतृत्व प्रदान गर्नुपर्ने भएकोले यो नगरपालिकाले बृहत गुरुयोजना निर्माण गरेको हो।

संविधान जारी भैसके पश्चात्को निर्वाचनबाट नयाँ संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय सरकारहरू गठन भैसकेको कारण नयाँ संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्था अनुरूपको राज्यको पुनर्संरचना समेत भैसकेको छ। यस ऐतिहासिक कालखण्डमा हाल सम्पूर्ण राष्ट्र नै समग्र विकासको मूलमन्त्र लिएर अगाडि बढेको सन्दर्भमा वर्षौंदेखि व्याप्त गरीबी, रोगव्याध, पछौटेपन, अशिक्षा, असुविधा, अन्याय, भेदभावमा पिल्सिएका आम स्थानीयबासीमा नयाँ परिवर्तन र राज्य व्यवस्थाले आशाको संचार गराएको छ।

मुख्य गरी स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ ले नेपालको संविधानको अनुसूची ८ मा उल्लेख भएका स्थानीय तहको अधिकारको थप व्याख्या गरी स्थानीय स्तरका समग्र विकासका योजनाहरू निर्माण, कार्यान्वयन तथा अनुगमन गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ। ऐनको परिच्छेद -३ दफा ११ को उपदफा २ (छ) (१) मा स्थानीय स्तरका विकास आयोजना तथा परियोजना सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड तर्जुमा, कार्यान्वयन अनुगमन, मूल्याङ्कन र नियमन साथै बुँदा नं. २ मा आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, वातावरणीय, प्रविधि र पूर्वाधारजन्य विकासका लागि आवश्यक आयोजना तथा परियोजनाहरूको तर्जुमा कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने अधिकार स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरेको सन्दर्भमा यस शितगङ्गा नगरपालिकाको समग्र नगरपालिका विकास गुरुयोजना तयार पार्न लागिएको हो।

विकास निर्माणको समग्र ढोका भौतिक तथा आर्थिक विकासले खोल्ने भएकोले विकास गुरुयोजना निर्माण गर्दा भौतिक विकास र आर्थिक विकासको आधार खाका तयार पार्नु गुरुयोजना निर्माणको महत्वपूर्ण काम

हो । यो गुरुयोजनाले समेत नगरपालिकाको वस्तुगत भौतिक अवस्थाको एकिन तथ्याङ्क सहितको आधार नक्सा तथा अन्य विषयगत तथ्यहरूको विवरण तयार पारी सो को आधारमा अल्पकालीन, मध्यकालीन र दिर्घकालीन कार्ययोजना र रणनीतिहरू तयार पारेको छ । अर्कोतर्फ अव्यवस्थित र योजना विहीन विकास क्रियाकलापले हामीलाई सही दिशा निर्देश गर्दैन भने समय र श्रोतको समेत उच्चतम सदुपयोग हुन सक्दैन । तसर्थ निश्चित समय सिमाभित्र रही निश्चित प्रकारका विकास योजनाहरूलाई निश्चित उपलब्धीहरू हासिल गर्ने हेतुले निर्माण गर्दा विकासका क्रियाकलापहरु समय सान्दर्भिक र उच्च प्रतिफलमुखी हुन जान्छन् । तसर्थ नगरपालिकामा उपलब्ध साधन र श्रोतको सदुपयोग गरी निश्चित समय सिमाभित्र रही, निश्चित उद्देश्य हासिल गर्न यस प्रकारको विकास गुरुयोजनाको आवश्यकता परेको हो ।

१.२ योजनाको उद्देश्य

यस योजनाको मूल उद्देश्य नगरपालिकाको वृहत गुरुयोजना निर्माण गर्नु हुनेछ जस अन्तर्गतः

- दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति र कार्य योजना तयार गर्ने
- सो कार्यका लागि नगरपालिकाको स्पष्ट आधार नक्सा तयार गर्ने
- भौतिक पूर्वाधार विकास योजना तयार गर्ने
- आर्थिक विकास योजना तयार गर्ने
- वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन योजना तयार गर्ने
- सेवा प्रवाह तथा संस्थागत विकास योजना तयार पार्ने
- भू-उपयोग योजना तयार गर्ने
- सामाजिक-सांस्कृतिक विकास योजना तयार गर्ने
- व्यापक जनसहभागितामा क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, अपेक्षित परीणाम र कार्यक्रमहरूको निर्धारण गर्ने

१.३ अपेक्षित उपलब्धीहरू (Expected Output)

वृहत् नगरपालिका विकास गुरुयोजना निर्माणको दौरान निम्न उपलब्धीहरू हासिल हुने अपेक्षा गरिएको थियो ।

१.३.१ नगरपालिकाको वृहत् आधार नक्सा तयार पार्ने (Base Map)

नगरपालिकाको समग्र वस्तुगत स्थितिका बारे स्पष्ट हुन सम्पूर्ण भौगोलिक, सामाजिक, प्राकृतिक श्रोत तथा बस्ती विवरण खुलेको श्रोत नक्सा निर्माण गर्ने । सोही नक्साका आधारमा योजनाविद् तथा सर्वसाधारणले आगामी वर्षहरूमा नगरपालिका विकासका लागि अत्यावश्यक श्रोत र साधनहरूको वस्तुगत मूल्याङ्कन गरी थप आवश्यकताहरूको पहिचान गर्न सहज हुनेछ । नक्सा तयार पार्दा विषयगत आधारमा फरक-फरक क्षेत्रसँग सम्बन्धित नक्साहरू निर्माण गरिएको छ । नक्सामा उल्लेखित तथ्यहरूलाई साधारणतया सबैले बुझ्न सहज होस् भन्ने हेतुले सो विवरण निर्देशक समिति तथा स्थानीयबासीको सहभागितामा अध्ययन टोलीको स्थलगत अध्ययन पश्चात् संकलन गरेका तथ्यहरूमा आधारित छन् । नक्सामा माथि उल्लेखित विकासात्मक पक्षहरूसँग सम्बन्धित निम्न तथ्यहरू स्पष्ट पारिएको छ ।

श्रोत नक्साले समेट्ने उपलब्ध भएसम्मका अवयवहरू

- भू-सूचना प्रणालीमा आधारित गल्ली तथा सडकहरू छुट्टिने नक्सा
- बस्ती श्रृंखलाको पदचाप देखिने अर्थात मानव निर्मित भवनहरूको (छाँया) नक्सा
- जनसांख्यिक वितरण छुट्टिने नक्सा
- वर्तमान भू-उपयोग स्पष्ट हुने नक्सा
- वर्तमान भू-आवरण खुल्ने नक्सा (उपलब्ध भएसम्म आवास क्षेत्र, व्यवसायिक क्षेत्र, औद्योगिक क्षेत्र, कृषि क्षेत्र, प्राकृतिक श्रोतहरू, गुठीको जमिन, सार्वजनिक क्षेत्र)
- धरातलीय स्वरूप
- जलाधार क्षेत्र
- सडक सञ्जाल (विभिन्न वर्गका सडकहरू, राष्ट्रिय राजमार्गहरू, जिल्ला सडक, ग्रामिण सडक आदि)
- सवारी पार्किङ स्थलहरू, सार्वजनिक यातायात मार्ग, विमानस्थल वा हेलीप्याडहरू
- पिउने पानी (मुख्य आपूर्ति प्रणाली, पानी प्रशोधन केन्द्रहरू, सार्वजनिक पानी ट्याङ्की, वर्षातको पानी संकलन गर्ने केन्द्रहरू, ढल निकास प्रणाली आदि)
- विद्युत (उत्पादन तथा प्रशारण लाइन, सार्वजनिक सडक बत्ती, लघु विद्युत आयोजना, सोलार प्यानल (सौर्य उर्जा) आदि
- सार्वजनिक सेवाहरू (स्वास्थ्य, शिक्षा, प्रहरी, उद्धार टोली, शवदाह वा चिहानस्थलहरू, प्रशासनिक सेवा, सूचना तथा संचार सेवा

१.३.२ नगरपालिकाको पाश्र्वचित्र (Municipal Profile)

नगरपालिकाको समग्र वस्तुगत विवरण झल्कने पार्श्वचित्र तयार पारिएको छ। सो पार्श्वचित्रमा आधारभूत सूचनाहरू सहित सम्पूर्ण क्षेत्रहरूलाई समेटिएको छ। जस अन्तर्गत भौतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, जनसांख्यिक, वित्तीय, प्राकृतिक श्रोतहरू, वन, वातावरण आदिको अवस्था, यी क्षेत्रका समस्याहरू, चुनौती र समाधानका उपायहरू, समावेश गरिएको छ।

१.३.३ विश्लेषण (Analysis)

नगरपालिकाको समग्र वस्तुगत अवस्थाको बारेमा आवश्यक सम्पूर्ण सूचनाहरू तयार भएपश्चात् प्राप्त सूचनाको आधारमा विभिन्न पक्षहरूसँग सम्बन्धित चलहरूको प्रवृत्ति विश्लेषण गरिएको छ। उदाहरणका लागि जनसंख्या वृद्धिदर, बसाइँसराइँ, मागहरू, आपूर्तिको अवस्था, सेवाहरूको प्रवाह, रोजगारी, शिक्षा, कृषि, उद्योग, पर्यटन आदिको अवस्था र यी क्षेत्रमा देखिएका परिवर्तनहरू, विभिन्न अवसरहरू, समस्याहरू तथा चुनौतीहरूको विश्लेषण गरिएको छ।

१.३.४ स्थानिक विश्लेषण (Spatial Analysis) तथा वित्तीय विश्लेषण (Financial Analysis)

नगरपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति तथा उपलब्ध जमिनको आधारमा मानव वस्ती विकसित भैरहेका क्षेत्रहरू तथा संभावित मानवीय गतिविधिका क्षेत्रहरूको विश्लेषण गरी वित्तीय विश्लेषण, यस खण्डमा यो नगरपालिकाको आम्दानी तथा खर्चको प्रवृति र विवरण उल्लेख गरिएको छ। यसमा वित्तीय स्रोतहरूको विश्लेषण समेत गरिएको छ।

१.४ योजना तयारीका विधि र चरणहरू (Methodology)

१.४.१ कार्यविधि (Methodology)

यसलाई निम्न चरणहरूमा विभाजन गरिएको छ ।

क. **स्थलगत सर्वेक्षण तथा सरोकारवालाहरूसँग छलफल (Field Survey and Discussion with Stakeholders)** : योजना क्षेत्रको अवलोकन भ्रमण विभिन्न समूहसंग छलफल गर्न प्रश्नावली तयार गरिनेछ. सम्बन्धित निकायका पदाधिकारीहरू, विशेषज्ञ, जनप्रतिनिधि, स्थानीय बुद्धिजीवी, नागरिक समाज, महिला समुह, न्यून आय/पिछडिएका वर्ग आदिसँग अन्तर्वार्ता, अन्तरक्रिया एवम् छलफल गरी जानकारी एवम् सुझाव प्राप्त गरिएको छ. प्रश्नावली समेत प्रयोग गरी आवश्यक प्राथमिक सूचना तथा तथ्याङ्कहरु संकलन गरिएको छ.

ख. **द्वितीय तथ्याङ्क अध्ययनबाट सूचना संकलन (Study and Collection of Secondary Level Data) :** सम्वन्धित क्षेत्रहरूको द्वितीय तथ्याङ्क एवम् सूचनाहरू संघीय, प्रादेशिक र जिल्ला स्तरका सम्वन्धित निकायहरूबाट प्रकाशित भइसकेका पुस्तक, प्रतिवेदन, लेख, अभिलेख, स्मारिका, तथा टोपो नक्सा, गुगल फोटो समेत अध्ययन गरी तथ्याङ्क संकलन गरिएको छ. यस अध्ययनसँग सम्बन्धित नीति, रणनीति, नियम, मापदण्ड आदि उपलव्ध भएसम्म संलग्न गरिएको छ. प्राप्त सूचना एवम् तथ्याङ्कहरूलाई परिष्कृत गरी अध्ययनलाई पूर्णता दिने प्रयास गरिएको छ.

ग. **तथ्याङ्क प्रशोधन तथा विश्लेषण (Data Processing and Analysis) :** प्राथमिक तथा द्वितीय स्रोतबाट प्राप्त तथ्याङ्क एवंम सूचना प्रशोधन गरी उपयुक्त ढाँचा (तालिका, चार्ट, डायाग्राम आदि) मा प्रस्तुत गर्ने कार्य यस चरणमा गरिएको छ. प्रशोधित सूचना तथा तथ्याङ्क विश्लेषण गरी निष्कर्ष, पुष्ट्याईं र पृष्ठपोषण तयार गरिएको छ. यसको आधारमा गुरुयोजना क्षेत्रको निर्धारण तथा योजना र कार्यक्रमहरूको पहिचान गरिएको छ.

१.४.२ संकलित तथ्याङ्क SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats) विश्लेषण विधि अपनाइएको

नगरपालिका क्षेत्रको तथ्याङ्क विश्लेषणको लागि साधनको रूपमा यस SWOT विश्लेषण विधि अपनाइयो । यस विधिमा उपरोक्त ठाउँको अवसरहरू चुनौतिहरू र उक्त ठाँउका सबल पक्ष र दुर्वल पक्षहरूको विस्तृत जानकारी लिएर उक्त पक्षहरूको अन्तरसम्बन्धको अध्ययन गरी नगरपालिकाको गुरुयोजना तयार पारिएको छ । उक्त विधि यस प्रकार छ ।

सबल पक्षः उद्देश्य प्राप्तिका लागि त्यहाँ भएका स्रोत साधन र क्षमताको उचित उपयोग, त्यस स्थानको योजना तथा क्रियाकलापको लागि विद्यमान सकारात्मक र सहयोगी पक्षहरू आदि ।

दुर्वल पक्षः उद्देश्य प्राप्तिको लागि त्यहाँ भएको स्रोत साधनको सीमितता ।

अवसरहरू : त्यस स्थानको आवश्यक विकासको लागि आर्थिक भिन्नता घटाउने तथा द्रुत गतिमा आर्थिक विकास गर्नका लागि त्यस क्षेत्रमा भएका संभाव्य र साथ दिन सक्ने पक्षहरू ।

चुनौतीहरू : त्यस स्थानको आवश्यक विकासको बाधकको रुपमा आइपर्ने मुख्य चुनौतीहरुको अध्ययन गरिएको छ ।

(क) SWOT विश्लेषणको ढाँचा

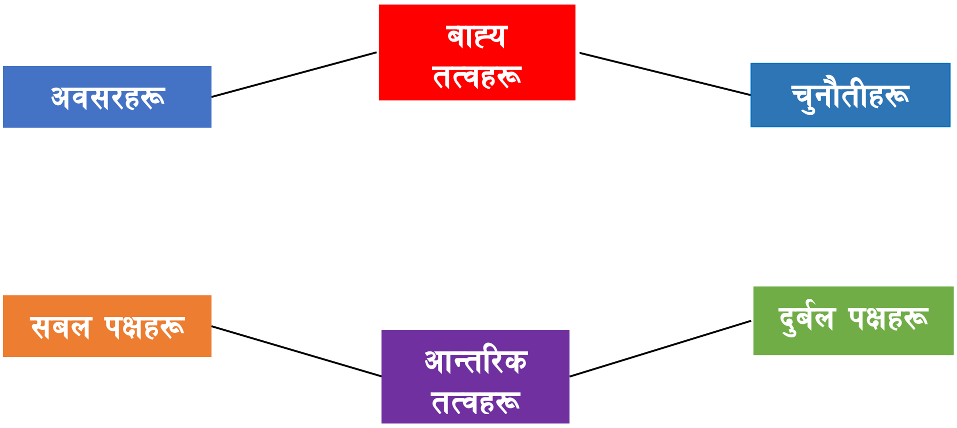

(ख) योजना तर्जुमा (Plan Preparation)

माथि उल्लेख गरिएको विश्लेषणको सार/निचोडको आधारमा योजना क्षेत्रको गुरुयोजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी पेश गरिएको छ ।

अध्ययन कार्यमा स्थानीयहरूको सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गर्नका लागि उपयुक्त औजारका रुपमा सहभागितात्मक छरितो मूल्याङकन (Participatory Rural Appraisal) विधि अपनाइएको छ ।

(ग) सहभागितात्मक छरितो मूल्याङकन (Participatory Rural Appraisal)

यस विधिको माध्यमबाट नगरपालिकाको वडास्तरमा स्थानीयबासी, बुद्धिजीवि, जनप्रतिनिधिहरुलाई सहभागी गराई उनीहरूको विचार र सल्लाहबाट नगरपालिकाको समस्या र सवालहरूको विषयमा जानकारी लिइयो । छोटो समयमा नै निचोडमा पुग्न यस विधिलाई उपयुक्त ठहर गरी विकास गुरुयोजना तयार पारिएको छ ।

(घ) PRA मा अपनाइएका विधिहरू

१. Secondary Data Collection मा विकाससँग सम्वन्धित पुस्तक, लेख वा रचना, टोपो नक्शा गुगल फोटो र सम्बन्धित तथ्याङ्क सम्बन्धी पुस्तक अध्ययन गरिएको छ.

२. समूह छलफल तथा वडा भेलाबाट प्राप्त सूचानाहरू तथा अन्तरक्रियाबाट प्राप्त सुझाव समेटिएको छ ।

३. अन्तरक्रियामा निर्देशक समितिका पदाधिकारीहरूसँग समन्वय गरिएको छ ।

४. उनीहरूको दृष्टिकोणमा आउने सुझाव तथा सल्लाहलाई प्राथमिकताका साथ महत्व दिइएको छ ।

५. स्थलगत सर्वेक्षण गरी समस्या र समाधानको उपायबारे अध्ययन गरिएको छ ।

६. संस्थागत विश्लेषण (Institutional Analysis) अन्तर्गत सेवा प्रवाहको संयन्त्रहरुको अवस्था र प्रभावकारीता बारेमा अध्ययन र विश्लेषण गरिएको छ ।

(ङ) कार्यविधिको कार्य प्रवाह (Methodology Flow Chart)

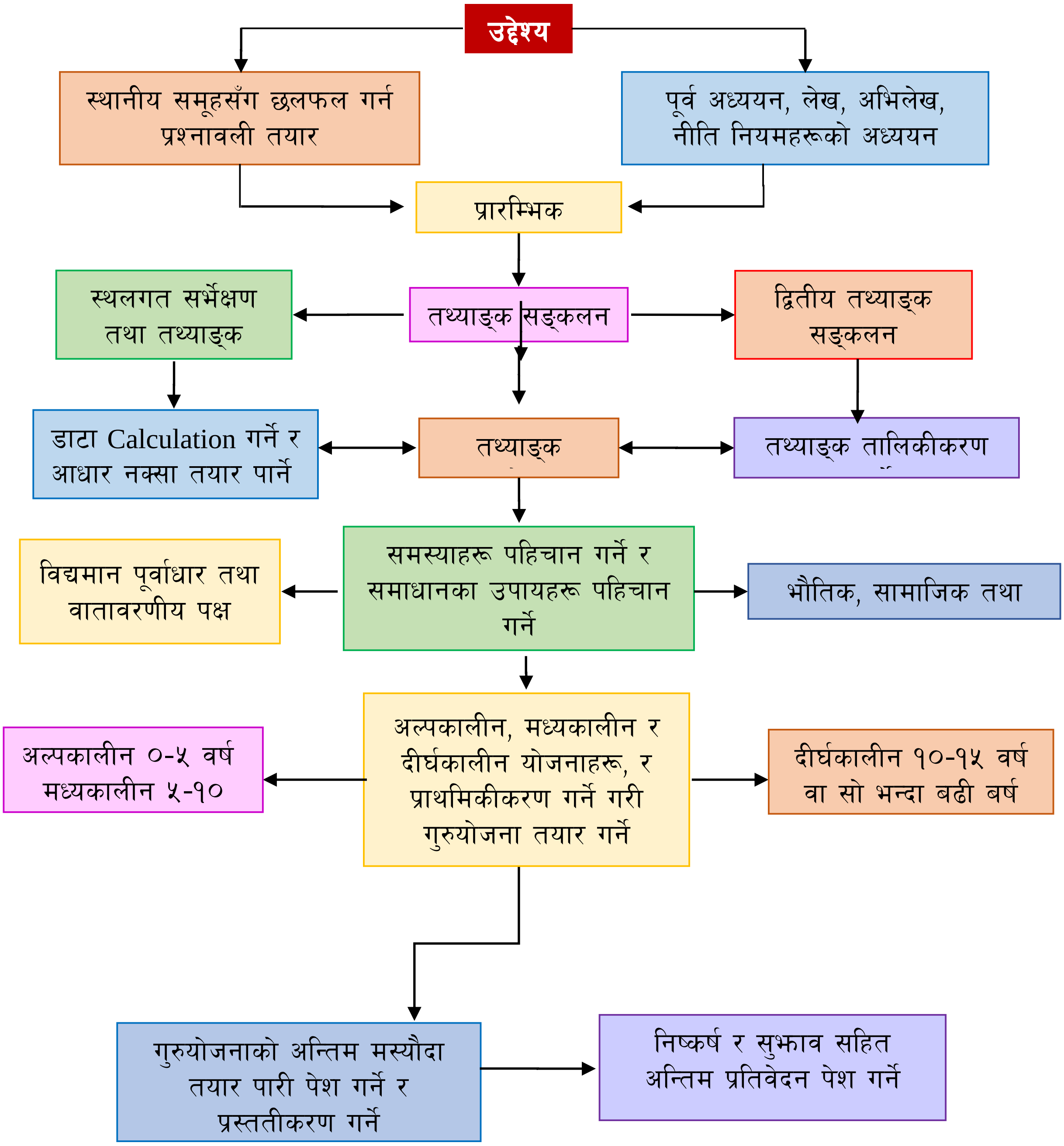

१.४.३ योजना तर्जुमा दृष्टिकोण (Planning Approach)

- ✓ यस विकास गुरुयोजनालाई संघीय, प्रादेशिक, जिल्लास्तरीय तथा स्थानीय स्तरका योजनाहरूसँग आबद्ध गरी समग्र विकास योजना प्रणालीको एक महत्वपूर्ण अङ्गको रूपमा हेर्ने प्रयास गरिएको छ ।
- ✓ विगतमा नगरपालिकाभित्र भएका अध्ययनहरूमा समाविष्ट योजना अवधारणाहरू एवं नगरपालिकाको आ.व. २०७५/०७६ र विगतको विकास योजना, राष्ट्रिय शहरी नीति, राष्ट्रिय शहरी विकास रणनीतिले निर्दिष्ट गरेको योजना अवधारणालाई आत्मसात गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

- ✓ तर्जुमा गरिने सम्पूर्ण योजनाहरू नगरपालिकाको दिर्घकालीन सोचसँग समन्वय हुने गरी तर्जुमा गर्ने प्रयास गरिएको छ ।
- ✓ कार्यक्रम/ आयोजनाहरू पहिचान गर्दा दिर्घकालीन सोच, नगरपालिकावासीको तर्फबाट आएका समस्या र कार्यक्रमहरूलाई आधार मानी तय गर्ने प्रयास गरिएको छ ।
- ✓ सीमित साधन स्रोतलाई मध्यनजर गरी योजना तर्जुमा प्रक्रियालाई सरलीकृत गरी योजना तर्जुमा गरिएको छ ।
- ✓ योजना तर्जुमा कार्यलाई दिशानिर्देश गर्न नगरपालिकाका अध्यक्षज्यूको नेतृत्वमा एउटा निर्देशक समिति **(Steering Committee)** निर्माण गरिएको थियो ।

१.५ क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, प्रतिफल र कार्यक्रमहरू

विभिन्न क्षेत्रगत क्रियाकलापहरू सामान्यतया तर्कसंगत रूपरेखा विधी (LFA) को प्रयोग गरी तयार गरिएको छ र सम्भव भएसम्म ती क्रियाकलापहरू कार्य सम्पादन सूचकांक र ती सूचकांकहरूलाई पर्याप्त आधारहरूद्वारा पुष्टि गरिएको छ । पर्याप्त तथ्याङ्कहरू उपलब्ध हुन नसकेमा र सूचकांकहरू तयार गर्न सम्भव नभएमा नगरपालिकाले तर्कसंगत रूपरेखामा उल्लेखित कार्यक्रममा आवश्यक परिवर्तन गर्न सक्नेछ । यो योजनामा भौतिक, प्राकृतिक र वातावरणीय व्यवस्थापन, सामाजिक र आर्थिक विकास, विपद व्यवस्थापन, जलवायु परिवर्तन, वित्तीय परिचालन र संस्थागत विकास लगायतका क्षेत्रगत क्रियाकलापहरू समावेश गरिएको छ । यी क्षेत्रगत क्रियाकलापहरूको योजना र कार्यक्रमहरू उपसमितिहरूको निर्माण गरी तयार गरिएको छ । त्यस्ता योजना र कार्यक्रमहरूले गरिबी निवारण र सामाजिक समावेशीकरण जस्ता राष्ट्रिय चासोहरूलाई समेत विशेष ख्याल गरेका छन् ।

१.६ दीर्घकालीन भौतिक विकास योजना (PDP)

भौतिक योजनाले कम्तिमा आगामी १५ वर्ष अवधीका लागि ध्यान दिँदै यो नगरपालिकाले सोचेजस्तो शहरी प्रारूप प्रस्तुत गरिएको छ । साथै यो नगरपालिकामा रहेको जमिनलाई अवस्था र आवश्यकताका आधारमा विभिन्न क्षेत्रहरूमा वर्गीकरण गरिएको छ । त्यस्तो भौतिक योजनालाई ती जमिनहरूको प्रयोगको अवस्था हेरी वातावरणीय हिसाबले संवेदनशील क्षेत्रहरू र सडक सञ्जाल, यातायात, पिउने पानी र ढल निकास, सञ्चार तथा विद्युतीकरण लगायतका पूर्वाधारहरूको विषयगत प्राप्त तथ्याङ्क र नक्साङ्कनको माध्यमबाट प्रस्तुत गरिएको छ । यो योजनालाई आर्थिक तथा सामाजिक तथ्याङ्क र नगरपालिकाका आर्थिक तथा सामाजिक पूर्वाधारहरूको विषयगत नक्साङ्कनद्वारा प्रस्तुत गरिएको छ । उपलब्ध जमिनलाई नगरपालिकाका शहरी पूर्वाधारहरूको विकास गर्नका लागि प्रयोग गर्न रणनीतिक कदम तथा सुझावहरू समेत दिइएको छ ।

१.७ सामाजिक विकास योजना

सामाजिक विकास योजनाले सर्वसाधारणको जीवनमा स्पष्ट रूपमा सामाजिक हिसाबले गुणात्मक परिवर्तन ल्याउनका लागि योगदान गर्नुपर्दछ । सामाजिक विकास योजनालाई प्राथमिकता र महत्व दिएको हालको परिप्रेक्ष्यमा यसमा विशेष ध्यान दिनु अति आवश्यक छ । यो नगरपालिकाको सामाजिक वस्तुस्थितिको विश्लेषणका आधारमा सामाजिक विकास योजना निर्माण गरिएको छ । सामाजिक विकास योजनाले निम्नलिखित पक्षहरूलाई समेटेको छ ।

- शिक्षा
- जनस्वास्थ्य
- सुरक्षा (भौतिक तथा सामाजिक)
- मूल प्रवाहीकरण (GESI): महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र पछाडि पारिएका समुदाय तथा समूहहरू र दलित, जनजाति, लैङ्गिक अल्पसङ्ख्यक, लोपोन्मुख र अति सीमान्तकृत समुदाय
- सांस्कृतिक क्रियाकलाप, मनोरञ्जन तथा खेलकुद
- पार्क, बगैंचा र खुल्ला भूभागको वर्गीकरण र स्तरीकरण
- पुस्तकालय, साहित्य, मनोरञ्जन अन्तर्गत कला, नाट्यकला, फिल्म आदि
- सूचना केन्द्र, वाचनालय, सार्वजनिक स्थल
- नगरपालिकाको आवश्यकताका आधारमा अन्य पक्षहरू
- शवदाहस्थल तथा चिहान व्यवस्थापन

१.८ आर्थिक विकास योजना

यो गुरुयोजनाको एउटा महत्वपूर्ण अङ्ग, आर्थिक विकास योजना हो जसले यो नगरपालिकाका आर्थिक क्रियाकलापहरूलाई प्रत्यक्ष योगदान दिई नगरपालिकाको समग्र विकास प्रक्रियालाई सहयोग पुऱ्याउँछ। नगरपालिकाको एउटा विशिष्ट आर्थिक पहिचान हुनु एकदमै आवश्यक हुन्छ। त्यस्तो परिचय नगरपालिकाको हाल विद्यमान आर्थिक क्रियाकलापहरूमा आधारित हुन्छ वा नयाँ आर्थिक विशेषताहरू जस्तैः खेल शहर, वा सूचना प्रविधि शहर वा पर्यटन शहर र व्यापारिक शहर आदि परिचयहरू थपेर पनि निर्माण गर्न सकिन्छ। यो बृहत गुरुयोजनाले यो नगरपालिकालाई आफ्नो क्षमतामा आधारित आर्थिक परिचय स्थापित गर्न सहयोग गर्नेछ। यस्तो आर्थिक योजनाले निम्नलिखित पक्षहरूलाई समेटेको छ।

- आर्थिक विकास योजना (तुलनात्मक लाभका आर्थिक क्षेत्रहरू)
- उद्योग विकास (नगरपालिका क्षेत्रभित्रका उद्योगहरूको तुलनात्मक लाभका आधारमा) व्यापार प्रवर्द्धन, पर्यटकीय विकास आदि
- कृषि विकास (कृषि तथा वन पैदावरको व्यावसायीकरण-शीत भण्डारण, निर्माण, पशु तथा तरकारी बजार विकास)
- पर्यटन
- बैंक, वित्तीय संस्था तथा सहकारी
- नगरपालिकाका आवश्यकताका आधारमा अन्य क्रियाकलापहरू।

१.९ वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन योजना

स्थानीय पर्यावरणीय प्रणालीको संरक्षण र प्रबर्द्धन गर्नु विकासको अपरिहार्य पक्षहरु मध्ये एक हो। साथै वातावरणसँग जोडिएको अर्को चुनौतीपूर्ण विषय भनेको प्राकृतिक र मानव श्रृजित विपदहरुको सामना गर्ने संयन्त्र निर्माण तथा कम भन्दा कम धनजनको क्षति हुने वातावरण निर्माण गर्नु हो। विकसित समाजमा विपद न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापनका वैज्ञानिक संयन्त्र निर्माण गरिएको हुन्छ। तसर्थ नगरपालिकाको निम्न पक्षहरु समेटेर वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन योजना निर्माण गरिएको छ।

- वन तथा भू-संरक्षण सम्बन्धी योजना र कार्यक्रमहरु
- जलाधार संरक्षण सम्बन्धी योजना र कार्यक्रमहरु
- जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी योजना र कार्यक्रमहरु
- फोहरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी योजना र कार्यक्रमहरु
- जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण र विपद व्यवस्थापन सम्बन्धी योजना र कार्यक्रमहरु

१.१० सेवा प्रवाह, सुशासन तथा संस्थागत विकास सम्बन्धी योजना

लोकतान्त्रिक शासन पद्धतिमा राज्यद्वारा जनताका लागि प्रवाह गरिने सेवा तथा सुविधाको स्तरले कुनैपनि स्थानको विकास मापन गर्न सकिन्छ। अर्थात सेवा प्रवाह सुशासनको प्रत्याभूति गर्न राज्यले निर्माण गरेका संस्था तथा संस्थाहरुलाई चलायमान राख्ने मानव संसाधनको आवश्यकता पर्दछ। साथै यस्ता संस्थाहरुलाई सुदृढ बनाउने योजनाहरु निर्माण गर्न जरुरी भएकाले बृहद गुरुयोजना अन्तर्गत सेवा प्रवाह, सुशासन तथा संस्थागत विकास सम्बन्धी योजना निर्माण गरिएको छ। यो योजनाले निम्न विषयहरुलाई समेट्छ।

- मानव संसाधन विकास
- संस्थागत क्षमता विकास
- सेवा प्रवाह मापदण्ड निर्धारण
- सेवा प्रवाहमा विद्युतीय सूचना प्रणालीको प्रयोग
- लेखा व्यवस्थापन
- राजश्व परिचालन
- वित्तीय अनुशासन
- आन्तरिक लेखा परीक्षण
- आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली
- अन्तिम लेखा परीक्षण तथा बेरुजु फछ्र्यौट

१.११ कार्यक्षेत्र

यो एकीकृत नगरपालिका विकास योजनाको कार्यक्षेत्र अपेक्षित प्रतिफल र उद्देश्यमा उल्लेख भए बमोजिम निम्न लिखित हुन्। यद्यपि यो तलका बुँदाहरूमा मात्र सिमित हुने छैन।

- यो नगरपालिकाको स्पष्ट दीर्घकालीन सोच निर्माण गरिएको छ। त्यस्तो दीर्घकालीन सोचले यो नगरपालिका र जनताका इच्छा, चाहनाहरूलाई मुखरित गरी र यो योजना कार्यान्वयनका लागि निर्देशक सिद्धान्त र प्राथमिकता प्रदान गरिएको छ।
- भू-नक्सा र हालको विद्यमान भू-आवरणका आधारमा समग्र क्षेत्रको अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन (५, १० र १५ वर्ष) जमिन उपयोग योजना तयार हुनेछ।
- जमिन सुहाउँदो र अन्य तत्वहरूको आधारमा शहरी विकासका लागि सम्भावित क्षेत्रहरूको पहिचान गरिएको छ।
- विद्यमान सामाजिक पूर्वाधारहरू जस्तैः शिक्षा, स्वास्थ्य, खेलकुद, सञ्चार, सुरक्षा लगायतका अन्य सामुदायिक सुविधाहरूको गहन अध्ययन, खोज र विश्लेषण गरिएको छ र वर्तमानमा रहेका कमी र भविष्यका आवश्यकताहरूलाई सम्बोधन गरिएको छ।
- अति आवश्यक, संवेदनशील र प्राकृतिक श्रोतहरूको पहिचान तथा मूल्याङ्कन र विश्लेषण गरिएको छ। पार्क, बगैंचा, हरित क्षेत्र, मनोरञ्जन क्षेत्र आदिको संरक्षण र हेरचाह (रेखदेख)

गरी भविष्यमा हुने विकासबाट यी क्षेत्रहरूमा पर्ने नकारात्मक असरलाई कम गर्ने योजना निर्माण भएको छ । यी क्षेत्रहरूको संरक्षण र रेखदेखका लागि आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोतको एकाईगत अनुमान गरिएको छ र उक्त स्रोतको भविष्यको आवश्यकता निर्धारण गरिएको छ ।

- सरकारी तथा सार्वजनिक उद्देश्यका लागि भविष्यमा आवश्यक पर्ने जग्गाको विस्तार र विकास गर्नका लागि सरकारी, गुठी र सार्वजनिक जमिनको निर्क्योल गरिएको छ । त्यस्तो जमिनमाथि व्यक्ति, संस्था र अन्यद्वारा हुने अतिक्रमण रोक्नका लागि सुहाउँदो र प्रभावकारी योजना ल्याई नीति बनाइएको छ ।

१.१२ योजना तयारीको पद्धति

१.१२.१ तथ्याङ्क सङ्कलन र विश्लेषण

गुरुयोजनाको तयारी प्राथमिक र द्वितीय तथ्याङ्कमा आधारित हुनेछ । खासगरी भूउपयोगको ढाँचासँग सम्बन्धित प्राथमिक तथ्याङ्क, नयाँ खोलिएको सडकहरू, तिनीहरूको गुणस्तर, जमिनको मूल्य र वातावरणीय समस्याहरूलाई GIS/भू-नक्सा मार्फत गरिएको भौतिक नक्साङ्कन, कार्यक्षेत्र अनुगमन, प्राविधिक अनुसन्धान र अन्तर्वार्ता आदिको प्रयोग गरिएको छ । यसका लागि शहरी विकाससँग सम्बन्धित अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यास, दस्ताबेज, साहित्य र शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयका प्रकाशित वा अप्रकाशित नीति, निर्देशन, मूल्य मान्यताका बारेमा जानकारी राख्नु अत्यावश्यक हुन्छ । नगरपालिका तहका समस्याहरू पहिचान र आवश्यकताको निर्धारण नगरपालिका कार्यालय वा पायक पर्ने स्थानहरूमा बासिन्दाहरूसँगको भेला तथा बैठक आयोजना गरी सहभागितात्मक द्रुत लेखाजोखा मार्फत् गरिएको छ। नगरपालिका स्तरका समस्या र चासोहरूको बारेमा खास खास नागरिक पदाधिकारी (नगरपालिका र सरकारी) तथा कर्मचारी र नगरपालिकाको बैठकद्वारा तय गरिएको छ । भौतिक, वातावरणीय, सामाजिक, आर्थिक, वित्तीय र संस्थागत तथ्याङ्क, नगरपालिकाको रेकर्ड, अर्काइभ, प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र, प्रकाशित प्राज्ञिक र व्यावसायिक प्रतिवेदन, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागद्वारा प्रकाशित तथ्याङ्क आदि तथ्याङ्कको सङ्कलन गरी ती तथ्याङ्कको विश्लेषण गरिएको छ । भौगोलिक सूचना प्रणाली र तस्वीरहरू मार्फत स्थानीय वस्तुस्थितिको विश्लेषण गरिएको छ ।

१.१२.२ योजना र योजना स्वीकृतिको प्रक्रिया

- नगर कार्यपालिका स्थानीयबासी, स्थानीय राजनीतिक दलका नेता वा प्रतिनिधि र सरोकारवालाहरूको सहभागितामा नगरपालिकाको परिषद्ले क्षेत्रगत योजना र अन्तिम बृहत गुरुयोजना अनुमोदन गर्ने छ ।
- नगरपालिकाको विज्ञ टोलीद्वारा योजनाको समिक्षा गरिनेछ ।
- बृहत गुरुयोजनालाई समिक्षाका लागि निर्देशक समितिमा पेश गरिनेछ । निर्देशक समिति नगरपालिका तहमा गुरुयोजना स्वीकृत गर्ने, उच्च निकाय होइन, यसले सहजीकरण मात्र गर्नेछ ।
- नगर कार्यपालिकाको बैठकद्वारा निर्णय भएपश्चात् नगर सभाद्वारा यसको अन्तिम स्वीकृत गरिन्छ ।
- यसरी स्वीकृत बृहद गुरुयोजना सर्वसाधारणको जानकारीको लागि प्रकाशित गर्नुपर्दछ ।

खण्ड २ : शितगङ्गा नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा रणनीतिहरु

२.१ नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोच र लक्ष्य

बृहत नगरपालिका विकास गुरुयोजनाले नगरपालिकालाई अबको १५ वर्षपछि समग्र विकासको दृष्टिले कस्तो अवस्थामा पुऱ्याउने भन्ने दुरदृष्टि सहितको खाका निर्माण गर्ने भएकाले यस खण्डमा नगरपालिकाको सोच (Vision), लक्ष्य (Mission) र उद्देश्य (Goals) लाई स्पष्ट पारिएको छ। साथै नगरपालिकामा उपलब्ध प्राकृतिक श्रोतहरू तथा त्यसको पूर्णत सदुपयोग गर्ने मानव संसाधन नै भएकाले नगरपालिकाको विकास लक्ष्य हासिल गर्ने निर्धारक तत्वहरूको वस्तुगत अवस्थालाई मध्यनगर गर्दै सोच, लक्ष्य र उद्देश्यहरू तय गरिएको छ।

देशका अन्य गाउँपालिका तथा ग्रामीण परिवेशका नगरपालिकाहरू जस्तै भौतिक पूर्वाधार विकासका दृष्टिकोणले पछाडि रहेको यस नगरपालिकाले गुरुयोजना निर्माण गर्दा भौतिक पूर्वाधार विकासको कार्यक्रमहरूलाई मुख्य प्राथमिकता दिएको छ। आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को वार्षिक नीति तथा कार्यक्रममा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्र भित्र रहेका अमूल्य प्राकृतिक श्रोत तथा साधनको अधिकतम उपयोग गरी नगरपालिकावासी, कर्मचारीहरू, विभिन्न सरकारी, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैर सरकारी संस्था, सम्पूर्ण विकास साझेदारहरू प्रदेश र सघीय सरकारको सहयोग र सहकार्यमा यस नगरपालिकालाई विकास, सुख र समृद्धिका हिसाबले समुन्नत नगरपालिकाको रूपमा स्थापित गर्ने लक्ष्य लिइएको छ। यसर्थ नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोच **"आधुनिक कृषि र पर्यटकिय क्षेत्रको स्थापना, समुन्नत शितगङ्गा हाम्रो चाहना"** भन्ने रहेको छ।

२.२ नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोचका प्रमुख आधारहरू

(क) वैधानिक आधारहरू

नेपालको संविधानको अनुसूची ८ तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ को उपदफा २(छ) बमोजिम नेपालमा संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन प्रणाली लागु भए पश्चात् स्वायत्त स्थानीय सरकारको रूपमा स्थानीय स्तरका विकास आयोजना तथा परियोजना सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन, मूल्याङ्कन र नियमन गर्ने अधिकार संघीय तथा प्रादेशिक कानून तथा नीति नियमहरूसँग संगत हुने गरी स्थानीय सरकारलाई नै प्राप्त भएकाले सो वैधानिक व्यवस्था बमोजिम यो गुरुयोजना निर्माण गरिएको छ। साथै संविधानको मर्म अनुरूप संघीय, प्रादेशिक तथा स्थानीय स्तरमा निर्माण भएका सम्पूर्ण विद्यमान ऐन नियमहरूको सान्दर्भिक प्रावधान अनुरूप गुरुयोजनालाई अन्तिम रूप दिइएको छ।

(ख) नीतिगत आधारहरू

नेपाल सरकारले विभिन्न समय र चरणमा तयार पारेका राष्ट्रिय विकास नीतिहरू तथा समग्र क्षेत्रगत नीतिहरूको मर्म तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा व्यक्त गरेका प्रतिबद्धता तथा पक्ष राष्ट्र भई हस्ताक्षर गरेका वडापत्र महासन्धी, सन्धी तथा सम्झौताहरूको समेत मर्मलाई कायम राखी संघीय र प्रादेशिक नीति तथा कार्यक्रमहरूसँग मेल खाने गरी यो गुरुयोजना निर्माण गरिएको छ। उदाहरणका लागि संयुक्त राष्ट्रसंघमा

आवद्ध १९३ राष्ट्र सम्मिलित १७ वटा दिगो विकास लक्ष्यहरू (२०१५-२०३०) Sustainable Development, अन्तर्राष्ट्रिय मानव अधिकार घोषणापत्र, विश्व संरक्षण नीति (World Conservation Strategies) लगायत विभिन्न समयमा नेपाल सरकारबाट गरिएको निर्देशनहरूलाई समेत हृदयङ्गम गरी यो गुरुयोजना निर्माण गरिएको छ ।

(ग) शितगङ्गा नगरपालिकाको वस्तुगत अवस्था तथा उपलब्ध श्रोतहरु

पश्चिम नेपालको प्रदेश नं. ५ अन्तर्गत पहाडी जिल्ला अर्घाखाँचीको दक्षिण भूभागमा अवस्थित शितगङ्गा नगरपालिका दक्षिणमा चुरे भावर क्षेत्र हुँदै उत्तरमा महाभारत पर्वत श्रृङ्खलामा फैलिएको छ । अधिकांश भूभाग दक्षिणतर्फ फर्किएको, पर्याप्त खेतियोग्य जमिन भएको र केहि जमिन चुरे भावर क्षेत्रमा समेत पर्ने यो नगरपालिका ७३०.११ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफलमा फैलिएको छ । यस क्षेत्रमा बग्ने नदीहरु शीतखोला र वाणगंगाको संयोजनबाट नामाकरण गरिएको यो नगरपालिका साविकका ७ वटा गाविसहरु सुवर्णखाल, ठाडा, जुकेना, जलुके, सिद्धारा, सिमलपानी र सितापुर मिलाएर गठन भएको छ । यो नगरपालिकाको पूर्वमा पाणिनी गाउँपालिका तथा पाल्पा जिल्ला, पश्चिममा प्युठान र दाङ जिल्ला, उत्तरमा सन्धिखर्क नगरपालिका र भूमिकास्थान नगरपालिका तथा दक्षिणमा रुपन्देही, कपिलवस्तु र दाङ जिल्ला पर्दछन् । संघात्मक शासन प्रणाली अन्तर्गत राज्य पुनसंरचना गर्ने क्रममा यो नगरपालिकालाई १४ वटा वडामा विभाजन गरिएको छ भने वडा नं. ३ अन्तर्गत ठाडामा नगरपालिकाको केन्द्र रहेको छ ।

चुरेको क्षेत्रको भाग हुँदै २२६७ मी. सम्मको उचाईमा रहेको शितगङ्गा नगरपालिका विश्व मानचित्रमा २७°४५'२४.७५" देखि २७°५५'५६.८५" सम्म उत्तरी आक्षांश र ८२°४४'५३.०९" देखि ८३°१५'२८.२९" सम्म पूर्वी देशान्तरमा फैलिएको छ । कुल क्षेत्रफलको ५८०.०२ वर्ग कि.मी. अर्थात ७९.४४ प्रतिशत जमिन वनजंगलले ढाकेको छ । नगरपालिकाको उत्तरी भूभाग तीब्र ढालयुक्त डाँडा र पहाडबाट निर्मित छ भने दक्षिण भागमा होचा बेंशी, कृषियोग्य जमिनका स-साना टुक्राहरु र चुरे भावर क्षेत्र रहेका छन् । प्राणी र वनस्पतिको विविधता रहेको यो नगरपालिकामा रमणीय ताल, वनजंगल, खोलानाला, चुरे पहाड, महाभारत श्रृङखला, पौराणिक मठमन्दिर र सिमसार क्षेत्रहरु रहेका छन् । यस दृष्टिबाट हेर्दा यो नगरपालिकाले प्रचुर पर्यटकीय संभावना बोकेको छ । नगरपालिका क्षेत्रभित्र रहेको धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्रहरु जस्तै डमरु दह, रानीओडार, सुपादेउराली, सोम तीर्थ, बगरका बाजे, जयकोट, कोठियामाई मन्दिर, मगरकोट मन्दिर, खुम्चीकोट, शिवगढी धाम, दमार वेशी, वाणगंगेश्वरधामको संरक्षण, सम्वर्द्धन र स्तरोन्नति गरी पर्यटन उद्योगको विकासमार्फत यो नगरपालिकाको आर्थिक विकासमा नयाँ आयाम ल्याउन सकिन्छ ।

शितगङ्गा नगरपालिकामा ९४.१६ वर्ग कि.मी. अर्थात १२.९० प्रतिशत जमिन कृषि योग्य रहेको छ । कमजोर तथा भिरालो भू-धरातल रहेको यो नगरपालिका वन फाँडानी, खोला नदीको बालुवा, गिट्टी र ढुङ्गाको दोहन, बाढी, पहिरो एवं अन्य प्राकृतिक प्रकोपबाट जोखिमयुक्त बन्दै गएको परिप्रेक्ष्यमा भू-संरक्षणको प्रभावकारी नीतिको आवश्यकता देखिन्छ ।

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यो नगरपालिकाको कुल जनसंख्या ४३,३७६ र जनसंख्या वृद्धिदर -०.३ प्रतिशत रहेको छ । राप्ती नदी, शितखोला, वाणगंगा खोला, मान्द्रे खोला, गुडरुङ खोला, रङ्गसिङ खोला, भङ्गला खोला, लुन्त्री खोला, खोरमोर खोला, चोर खोला, सुरई खोला, लगायतका नदीनाला रहेको यो नगरपालिका क्षेत्रमा पर्याप्त खेतियोग्य जमिन र चरनक्षेत्र भएतापनि बसाईसराईको तीब्र प्रक्रिया र युवाशक्तिको विदेश पलायनका कारण जग्गा जमिन बाँझिने क्रम उच्च रहेको पाईन्छ ।

यस नगरपालिकामा लाहुरे, सितापुर, ठाडा दह, अमराई, चक्ला, पत्थरकोट, लाहपे बजार लगायत बजारकेन्द्रहरु रहेकाछन् । तराई क्षेत्रका बुटवल, गोरुसिङ्गे, चन्द्रौटा, कृष्णनगर जस्ता ठुला बजार क्षेत्रमा यो नगरपालिकाको सहज पहुँच रहेका कारण ठुलो वन क्षेत्र, चुरे क्षेत्र भएर बग्ने दर्जनभन्दा बढी खोलानालामा गिट्टी, बालुवा र ढुङ्गाको प्रचुर उपलब्धताको सदुपयोग गर्दै नदीजन्य उपजको उच्च माग रहेका कपिलवस्तु तथा रुपन्देही जिल्लामा निर्यात गरी आयआर्जन गर्न सकिन्छ । कृषि क्षेत्रको आधुनिकीकरण, वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापन तथा धार्मिक र पर्यटकीय क्षेत्रको विकास गरी नगरपालिकाको समृद्धिको सपनालाई साकार पार्न सकिन्छ ।

क्षेत्रफलको हिसाबले नेपालकै सबैभन्दा ठुलो नगरपालिका शितगङ्गामा करिब ४० कि.मि. कालोपत्रे सडक छ भने सबै वडा एवं वस्तीहरुमा मौसमी ग्रामीण सडकको उपलब्धता रहेको छ तर ती फेयर वेदर सडकहरुलाई अल वेदर सडकको रुपमा स्तरोन्नति गर्नु आवश्यक छ ।

धार्मिक हिसाबले हिन्दुहरुको अत्यधिक जनसंख्या रहेको यो नगरपालिकामा केही बौद्धमार्गी, मुस्लिम र अत्यन्तै नगन्य संख्यामा अन्य धार्मिक समुदायहरु रहेका छन् । यो नगरपालिकाका १४ वटै वडाहरुमा ब्राह्मण, क्षेत्री, आदिबासी जनजाति र दलितहरुको मिश्रित बसोबास पाईन्छ ।

(घ) स्थानीय राजनैतिक दलहरूका घोषणापत्रहरू

नगरपालिकामा रहेका राजनैतिक दलहरूले विभिन्न तहका चुनाव तथा अन्य समयमा नगरपालिकाबासीका माझ गरेका विकासका राजनैतिक प्रतिबद्धताहरूलाई समेत मध्यनजर गरी घोषणापत्रहरूका मर्मलाई यस गुरुयोजनामा एक वा अर्को तरिकाले सम्बोधन गरिएको छ ।

२.३ नगरपालिकाको वार्षिक नीति तथा कार्यक्रमहरू

नगरपालिका विकास गुरुयोजना निर्माणको प्रमुख आधारहरू मध्ये नगरपालिकाले वार्षिकरूपमा अवलम्बन गरेका विकासका नीतिहरू तथा कार्यान्वयन गरेका विकास कार्यक्रमहरुको विश्लेषण र ती कार्यक्रमहरूले प्राप्त गरेका सफलताको आधारमा भविष्यका कार्यक्रमहरूको लक्ष्य निर्धारण गर्न सकिन्छ । निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूले जिम्मेवारी सम्हालेको लामो समय नभएकाले विकास प्रवृति विश्लेषण गर्ने बलियो आधार तयार नभई सकेता पनि प्रारम्भिक कार्यक्रमहरूबाट भविष्यको बाटो तय गर्न वा आवश्यक संशोधन गर्न सकिन्छ ।

नगरपालिकाले आर्थिक वर्ष २०७४/०७५ मा तय गरेका वार्षिक नीति तथा कार्यक्रमहरुको संक्षिप्त विवरण

नगरपालिकाको वार्षिक नीति तथा कार्यक्रमहरु "समृद्ध शितगङ्गा नगर निर्माण हाम्रो अभियान" को लक्ष्य लिँदै शितगङ्गा नगरपालिकाले मुख्यतयाः सडक यातायात, खानेपानी लगायत पूर्वाधार विकास, स्वास्थ्य प्रवर्द्धन साथै कृषि, पर्यटन, लघु जलविद्युत उत्पादन, साना तथा मझौला उद्योग, शिक्षाको विकासलाई उच्च महत्व दिएर आर्थिक वर्ष २०७४/०७५ को नीति तथा कार्यक्रम तय गरेको पाईन्छ ।

आधुनिक लोककल्याणकारी राज्यको अवधारणा अनुरुप समावेशीता, सामाजिक सुरक्षा, सुशासन र सेवा प्रवाहलाई समेत उच्च महत्व दिएको यो नगरपालिकाले स्थानीय जनताहरुले प्रत्यक्ष अनुभूत गर्ने खालका कार्यक्रमहरु लागु गर्ने नीति अवलम्बन गरेको देखिन्छ। यसका अतिरिक्त विकास निर्माणका कार्यक्रममा स्थानीय जनसहभागिता अभिवृद्धि गरी नगरपालिकावासीका आधारभूत आवश्यकता सम्बोधन गर्दै गरिबी न्यूनिकरण तथा आर्थिक सामाजिक समृद्धि हासिल गर्ने प्रमुख लक्ष्य लिएको पाइन्छ। आर्थिक वर्ष २०७४/०७५ मा नगरपालिकाले क्रमशः निम्न नीति तथा कार्यक्रमहरु अवलम्वन गरेको पाईयो।

आर्थिक वर्ष २०७४/०७५ को नीति तथा कार्यक्रम

१. संस्थागत पूर्वाधार

- शितगङ्गा नगरपालिका तथा वडा कार्यालयहरुको भवन निर्माण गर्न जग्गा व्यवस्थापन र निर्माण कार्यलाई अगाडि बढाउने
- निर्माण कार्य गर्दा अपाङ्गमैत्री, बालमैत्री हुने गरी संरचना तयार गर्ने
- शितगङ्गालाई समृद्ध नगरपालिकाको रुपमा रुपान्तरण गर्नका लागि समाजिक, आर्थिक, भौतिक र सांस्कृतिक पूर्वाधारलाई समेटी नगर विकास गुरुयोजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने

२. सडक तथा यातायात

- नगरपालिकाबाट वडासम्म पुग्ने सडकलाई बाह्रै महिना सुचारुरुपले सञ्चालन हुन सक्ने गरी सडकको स्तरोन्नति गर्ने
- यस नगरपालिकाबाट प्रत्येक वडाहरुमा पुग्ने बाटोहरु तथा शाखा सडकहरुलाई मर्मत संभारका लागि मर्मत संभार कोषको स्थापना गर्ने
- यस नगरपालिकाको केन्द्रबिन्दुबाट नगरका सबै वडाहरुलाई जोड्ने गरी चक्रपथ निर्माणका लागि सर्वेक्षण कार्य सुरु गरी विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन (DPR) को ढाँचा तयार गरी क्रमशः कार्यान्वयनको चरणमा लैजाने
- सडक विस्तारका क्रममा अमराई-जुकेना हुँदै प्युठान, चक्ला-जुकेना हुँदै प्युठान, चक्ला-सिद्धारा हुँदै भालुवाङ्ग, भेडामारा-सिमलपानी हुँदै बैरिया, सितापुर-सुवर्णखाल हुँदै पाणिनीसम्म पुग्ने सडकको स्तरोन्नति र विस्तार गर्ने
- सुवर्णखाल-गल्दी (सिमलपानी) - पावरा जोड्ने सडकको सर्वे गर्ने
- सडक नपुगेका टोल एवम् बस्तीहरुमा नयाँ ट्र्याक खोल्ने कामलाई प्राथमिकता दिने
- यस नगरपालिका क्षेत्रभित्र नगर बसपार्क निर्माणका लागि अध्ययन तथा योजना निर्माण गर्ने
- नगरपालिकाबासीहरुको आवागमनलाई सहज हुने गरी नगरबस सेवा सञ्चालनमा जोड दिने
- सञ्चालनमा आएका सडकहरुमा ढल तथा नाली व्यवस्थापन गर्ने

३. आर्थिक विकास

- नगरमा रहेका उद्योगी तथा व्यवसायीहरुलाई संरक्षण र सम्बर्द्धनको लागि दर्ता तथा नवीकरण कार्यलाई संस्थागत गर्ने
- नगरभित्र रहेका साधन र स्रोतको प्रयोगबाट सञ्चालन हुन सक्ने उद्योगको स्थापना तथा रोजगारीका अवसर सिर्जनामा ध्यान दिने

- खेर गईरहेको साधन र स्रोत जस्तै ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, ढलापढा काठको उचित सदुपयोग गरी संस्थागत आयमा वृद्धि गर्ने
- सीप विकास तथा सीपयुक्त व्यवसायको सञ्चालनमा जोड दिने
- युवा स्वरोजगार लक्षित कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने
- उद्योगी व्यवसायी तथा रोजगारमा संलग्न व्यक्तिहरुलाई करको दायरामा ल्याउनको निम्ति **करले हैन रहरले तिरौं कर** भन्ने नारालाई विस्तार गर्ने

४. खानेपानी तथा सिँचाई

- सम्पुर्ण नगरवासीका घरमा शुद्ध खानेपानी पुऱ्याउन संभाव्य स्रोतहरुको पहिचान गरी कार्यान्वयनमा लैजाने
- वर्तमान अवस्थामा रहेका खानेपानी योजनाको संरक्षण र मर्मत संभार गर्ने
- पानीको स्रोत संरक्षण तथा सिँचाईलाई मध्यनजर राखी वृहतपोखरी निर्माणको अवधारणालाई अभियानकै रुपमा अगाडि बढाउने
- खानेपानी तथा सिँचाई समस्या समाधान गर्न बृहत गुरुयोजना बनाई लागू गर्ने
- यस नगर भित्रका उर्वरशील समथर बस्तीहरुमा सिँचाई सुविधा उपलब्ध गराई कृषिको विकास तर्फ ध्यानार्कषण गराउने

५. कृषि तथा पशु विकास

- व्यवसायिक रुपमा कृषि उत्पादनको लागि कृषि आधुनिकीकरण योजनामा ध्यान दिने
- युवाहरुलाई कृषिमा आकर्षित गराउन युवा लक्षित कृषि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- कृषिमा प्रयोग गरिँदै आएको किटनाशक विषादीको प्रयोगलाई निरुत्साहित गरी अर्ग्यानिक खेति पद्धतिको विस्तार गर्न आवश्यक तालिम लगायत सहयोगहरु उपलब्ध गराउने
- कृषक समुह, सहकारी, सरकारी तथा गैर सरकारी संस्था र स्थानीय संघ संस्थाको साझेदारीमा कृषि कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने
- कृषि तथा पशु सेवा कार्यालयबाट आउने कार्यक्रमहरुलाई प्राथमिकताका आधारमा सञ्चालन गर्ने
- कृषि उपज सङ्कलन, भण्डारण तथा बजारीकरणका लागि आवश्यक व्यवस्था मिलाउने
- संभावित कृषिजन्य वस्तुको उत्पादन र उत्पादकत्व प्रर्वद्धन गर्नको लागि माटो परीक्षण तथा अन्य पक्षमा ध्यान दिने
- पशुपालन व्यवसायलाई प्रोत्साहन गर्न पशु बीमा, गोठ सुधार तथा उत्कृष्ट पशुपालक कृषकहरुलाई प्रोत्साहन गर्ने
- व्यवसायिक तरकारी खेती गर्ने कृषकहरुमध्येबाट उत्कृष्ट कृषक छनौट तथा पुरस्कृत गर्ने व्यवस्था मिलाउने
- वन्यजन्तुको आतङ्कबाट किसानहरुको अन्नबाली जोगाउन आवश्यक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- शितगङ्गा नगरलाई खाद्यान्न, तरकारी, फलफूल, दुध, माछामासु र अण्डा उत्पादनमा आत्मनिर्भर बनाउने

६. औद्योगिक विकास

- जडिबुटी प्रशोधन उद्योग, डेरी उद्योग, बाँसजन्य उद्योग, हस्तकलामा आधारित घरेलु उद्योगहरुको विकास गर्ने
- काष्ठ उद्योगहरुको सञ्चालनमा जोड दिने
- घर निर्माणमा आवश्यक सिमेन्ट, ब्लक तथा ईट्टा उद्योगको स्थापनामा जोड दिने
- क्रसर उद्योग स्थापना तथा सञ्चालनमा जोड दिने

७. वित्तिय संस्था तथा सहकारी

- सहकारीलाई आर्थिक विकासको आधार स्तम्भको रुपमा लिई स्थानीय स्रोत र साधनको परिचालन गराउने
- सहकारीको संख्यात्मक भन्दा गुणात्मक विकासमा जोड दिने
- बहुउद्देश्य सहकारी संस्थाहरुको स्थापना गर्ने
- सरकारी, नीजि तथा सहकारीको माध्यमद्वारा स्रोत परिचालन गरी स्थानीय अर्थतन्त्रको माध्यमको रुपमा प्रयोग गर्ने
- सहकारीलाई विपन्न, दलित तथा पिछडिएका जनताहरुको जीवनस्तर उकास्न सामुहिक प्रयास गर्ने माध्यम बनाउने
- सहकारीको माध्यमबाट परम्परागत, घरेलु र लघु उद्योगको विकास गर्ने
- कृषि सहकारीलाई प्रोत्साहन गर्ने

८. शिक्षा

- सामुदायिक विद्यालयमा अंग्रेजी भाषाको माध्यमबाट पठनपाठन गर्न प्रोत्साहन गर्ने
- नगर क्षेत्रको शैक्षिक विकासलाई गुणस्तरीय एवम् सबैको पहुँच वृद्धि गर्न विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार निर्माण तथा बालविकास केन्द्रको स्तरोन्नतिमा सहयोग पुर्‍याउने
- शिक्षाको गुणस्तर वृद्धि गर्न प्रत्येक विद्यालयमा स्थलगत अनुगमन गर्ने कार्यलाई निरन्तर रुपमा साधन र स्रोतको व्यवस्था गर्ने
- प्राविधिक शिक्षालय स्थापनाका लागि संभाव्यता अध्ययन गर्ने
- यस नगरपालिकाको एक मात्र भविश्वर बहुमुखी क्याम्पसको भवन निर्माण, सञ्चालन र व्यवस्थापनका लागि बिशेष पहल गर्ने
- माध्यमिक तहमा कम्प्युटर शिक्षा सञ्चालन गर्न विद्यालयलाई प्रोत्साहन गर्ने
- विद्यार्थी संख्याको आधारमा शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन गर्ने
- आवश्यकताका आधारमा केही आधारभूत विद्यालयलाई मा.वि. तहको कक्षा सञ्चालनको अनुमति दिने
- शिक्षक दरबन्दीमा भएको विभेदका सन्दर्भमा जिल्ला शिक्षा समितिमा समान व्यवहारका लागि आवश्यक पहल गर्ने

९. युवा तथा खेलकुद

- देशको उत्पादनशील जनशक्तिको रुपमा रहेको युवा समूहलाई स्थानीय स्तरमा स्वरोजगार सृजना हुनेगरी कृषिमा व्यवसायीकरण, विविधिकरण, सीपयुक्त तालिम सञ्चालन गर्न सम्बद्ध निकायसँगको समन्वयमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- नगरस्तरमा खेलकुद क्षेत्रको विकास गर्न खेल मैदान निर्माण तथा विभिन्न खेलकुद प्रतियोगिताहरु सञ्चालन गर्न, नगर खेलकुद समिति गठन गर्ने
- खेलमैदान निर्माण गर्न १२ नं. वडाको रजिया पोखरीमा आवश्यक अध्ययन गर्ने
- व्यवसायिक रुपमा पशुपालन, कृषि तथा अन्य उद्योग सञ्चालन गर्ने युवाहरुमध्ये बाट उत्कृष्ट युवालाई छनौट गरी प्रोत्साहन गर्ने
- बेरोजगार युवाहरुलाई व्यवसायिक प्रयोजनका लागि योजनाको मुल्याङ्कन गरी ऋण तथा अनुदान उपलब्ध गराउने

१०. पर्यटन प्रवर्द्धन

- पर्यटन क्षेत्रको विकासका लागि पर्यटकीय स्थलको पहिचान, संरक्षण र सम्वर्द्धन गर्ने
- नगरभित्रका पर्यटकीय एवंम धार्मिक क्षेत्र जस्तै सुपादेउराली, डमरु दह, सोमतीर्थ, बगरका बाजे, जयकोट, कोठियामाई मन्दिर, खुम्चिकोट, शिवगढी धाम, वाणगङ्गेश्वर धाम, दमारवेशी लगायत विभिन्न धार्मिक ऐतिहासिक, पुरात्विक क्षेत्रको विकासको लागि आवश्यक पर्यटन क्षेत्र विकास गुरु योजना निर्माण गर्ने
- शितगङ्गा नगरलाई पर्यटकीय एवम् सुन्दर नगरीको रुपमा विकास गर्ने
- पर्यटकीय क्षेत्रहरुमा भौतिक पूर्वाधार विकासमा जोड दिने
- डमरुदहमा मन्दिर निर्माण एवम् डुङ्गा तथा स्टीमरको व्यवस्था गर्ने
- विशिष्ट खालको जातीय एवं सांस्कृतिक बस्तीहरुमा होमस्टे सञ्चालन गर्न प्रोत्साहन गर्ने
- शहिदहरुप्रति सम्मान व्यक्त गर्न शहिद पार्कको निर्माणमा जोड दिने
- ताल, पोखरी, सीमसार क्षेत्रको संरक्षण गरी आकर्षक बनाउने
- गर्मी समयमा तराई मधेश एवं भारतीय पर्यटक आकर्षण गर्न नीजि क्षेत्रको साझेदारीमा प्रबर्द्धनात्मक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

११. खानेपानी तथा सरसफाई

- सम्पूर्ण नगरवासीहरुलाई स्वच्छ पिउने पानीको व्यवस्था गर्ने
- पिउने पानीको कठिनाइ भएका बस्तीहरुमा खानेपानीको समुचित व्यवस्थापन गर्ने
- विद्यालयमा स्वच्छ खानेपानीका लागि आवश्यक सहयोग गर्ने
- ऐतिहासिक धारा, कुवा तथा पँधेराहरुको संरक्षण गर्ने
- खानेपानी तथा सरसफाईको लागि गै.स.स. हरुसँगको क्षमता एवं अनुभवलाई उपयोग गर्ने
- सडक सञ्जालले जोडिएका बजार क्षेत्रमा ढल तथा नालीको व्यवस्थाका लागि पहल गर्ने

- नगरका स्वच्छता ध्यानमा राखी फोहरमैला व्यवस्थापनका लागि नीजि क्षेत्रसँग समन्वय गरी सार्वजनिक नीजि साझेदारी (PPP) मोडेलको अवधारणा अनुरुप फोहोरमैला व्यवस्थापन अगाडि बढाउने
- सरसफाईसँग सम्बन्धित जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने
- प्लाष्टिक झोलाको प्रयोगलाई क्रमश निरुत्साहित गर्दै लैजाने
- फोहरलाई गल्ने र नगल्ने गरी २ भागमा विभाजन गरी गल्ने फोहरबाट कम्पोष्ट मल र नगल्ने फोहरलाई उचित व्यवस्थापन गर्ने
- जथाभावी फोहर गर्ने, सार्वजनिक स्थलमा निर्माण सामाग्री थुपार्ने तथा जथाभावी पशु चौपाया छाडा गर्नेहरुका लागि नियमानुसार कारवाही प्रक्रिया अगाडि बढाउने
- फोहरमैला व्यवस्थापनका लागि अल्पकालीन र दीर्घकालीन ल्याण्डफिल्ड साईटको निर्माण गर्ने

१२. वन तथा वातावरण संरक्षण

- नगरभित्रका विकास निर्माणलाई वातावरण मैत्री बनाउने
- वन संरक्षणका लागि स्थानीय सामुदायिक वन, स्थानीय क्लब लगायत अन्य सरोकारवालाहरूको सहभागितामा जोड दिने
- जोखिम कम भएका क्षेत्रहरूलाई दिगो विकास हुने गरी वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापनमा जोड दिने
- वन संरक्षण तथा वनको दिगो व्यवस्थापन र उपयोग गरी वनजन्य उद्योगको प्रवर्द्धन गर्ने, जडिबुटी खेतिको विस्तार तथा भू-संरक्षण र जलाधार व्यवस्थापनमा जोड दिने
- समुदायको सक्रियतामा सामुदायिक वनहरूमा पोखरी निर्माण तथा वनभोजस्थल निर्माण गर्ने
- समुदायको सक्रियतामा एक वडा एक उद्यान निर्माणको कार्यलाई अभियानको रुपमा संचालन गर्ने
- कृषि, वन र वातावरणबीचको अन्तरसम्बन्धलाई सचेतनाका कार्यक्रममार्फत जनतामा पुऱ्याउने
- नगरक्षेत्रभित्रका जलाधार संरक्षण, जैविक विविधता संरक्षण, वृक्षारोपण एवं जीवजन्तुको संरक्षणका लागि आवश्यक कार्यक्रम संचालन गर्ने
- सामुदायिक वनको आयश्रोत एवं क्रियाकलापलाई पारदर्शी एवं जवाफदेही तुल्याउने

१३. स्वास्थ्य

- ठाडामा रहेको प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रलाई १५ सैय्याको अस्पतालमा स्तरोन्नती गर्ने
- प्रत्येक वडामा स्वास्थ्य केन्द्र सञ्चालन गर्ने
- नगरभित्र कार्यरत महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरूलाई प्रोत्साहन गर्ने
- स्वास्थ्य बिमाका माध्यमबाट आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा सबैको पहुँच स्थापित गर्ने
- असहाय, अशक्त र विपन्न वर्गलाई गम्भीर प्रकृतिका रोगको उपचारमा निश्चित आर्थिक सहायता साथै सरकारी अस्पतालमा निःशुल्क उपचारको व्यवस्था मिलाउने
- नीजि स्तरमा सञ्चालित स्वास्थ्य संस्थालाई व्यवस्थापन र नियमन गर्ने
- स्वास्थ्य सचेतना एवम् प्रर्वद्धन सम्बन्धमा केन्द्रले ल्याएको राष्ट्रिय अभियान सञ्चालनमा आवश्यक सहयोग पुऱ्याउने
- स्वास्थ्य संस्थाहरुबाट उपलब्ध गराईने स्वास्थ्य सेवालाई नियमित एवं गुणस्तरीय बनाउँदै निःशुल्क वितरण गरिने औषधीको आपुर्तिलाई सहज बनाउने

१४. मानव संसाधन विकास

- नगरपालिकाले प्रदान गर्ने सेवा एवम् विकास निर्माणको लागि आवश्यक जनशक्ति व्यवस्थापनलाई उच्च प्राथमिकता दिने
- रोजगारी एवं स्वरोजगारीको लागि सीपमूलक तालिम अभियानकै रुपमा सञ्चालन गर्ने
- प्राविधिक जनशक्तिको उत्पादनको लागि प्राविधिक शिक्षालय स्थापना गर्न पहल गर्ने

१५. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण

- महिला, बालबालिका, आदिवासी, जनजाति, मधेसी, मुस्लिम, अपाङ्ग, जेष्ठ नागरिक, एकल महिला तथा अन्य लक्षित वर्गलाई लक्षित कार्यक्रम मार्फत सशक्तिकरण गर्ने
- जेष्ठ नागरिक दिवसको उपलक्ष्यमा जेष्ठ नागरिकहरुलाई न्यानो कपडा प्रदान गर्ने
- नगरभित्र रहेको लैङ्गिक तथा जातीय विभेदलाई अन्त्य गर्दै अन्धविश्वास र कुप्रथामुक्त नगर निर्माण गर्न अग्रसर हुने
- आर्थिकरुपमा विपन्न परिवारलाई प्रत्येक वर्ष वडामा कम्तीमा १० घरको खरको छानालाई विस्थापन गरी जस्तापाता उपलब्ध गराउने
- भौतिक संरचना निर्माण गर्दा बालमैत्री र अपाङ्गमैत्री बनाउने
- दलितहरुमा रहेको परम्परागत सीप एवं प्रविधिलाई आधुनिकीकरण गर्ने

१६. विपद् व्यवस्थापन

- विपद् व्यवस्थापनका लागि सरोकारवालाहरुको सहभागिता रहने गरी नगरप्रमुखको अध्यक्षतामा विपद् व्यवस्थापन समिति र सोको मातहतमा विपद् व्यवस्थापन कोष र सञ्चालनका लागि कार्यविधि निर्माण गर्ने
- विपद् व्यवस्थापनका लागि आवश्यक जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- पूर्वाधार निर्माणमा विशेष सतर्कता अपनाउने

१७. भूमि व्यवस्थापन तथा भवन नियमन

- नगरभित्रका सार्वजनिक जग्गााको संरक्षणको लागि पहिचान, अभिलेखिकरण एवं जग्गा अतिक्रमणलाई पूर्णरुपमा निषेध गर्ने
- नगरभित्र रहेका भूमिहीन सुकुम्बासीको पहिचान गरी व्यवस्थित बसोबासको प्रबन्ध गर्ने
- नेपाल सरकारबाट जारी भएको बस्ती विकास शहरी योजना तथा भवन निर्माण सम्बन्धी आधारभूत मार्गदर्शन २०७२ बमोजिम भवन निर्माण कार्यलाई अगाडि बढाउने

१८. न्याय तथा मेलमिलाप

- नेपालको संविधानको धारा २२७ बमोजिम गठन हुने न्यायिक समितिलाई पूर्णता दिई आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रका विवाद व्यवस्थापन गर्न कार्यविधि निर्माण गर्ने
- छिटो, छरितो र सुलभ न्याय प्रणालीको विकास गर्दै असहायलाई नि:शुल्क न्याय दिलाउने व्यवस्था मिलाउने
- विना कुनै पूर्वाग्रह मानवीय मूल्य, मर्यादा र गरिमाको सम्मान गर्दै संविधान बमोजिम न्यायिक कार्य सञ्चालन गर्ने
- पूर्वाग्रही भावनारहित न्याय प्रणालीको विकासमा जोड दिने

१९. सूचना, प्रविधि र सञ्चार

- नगरपालिकाभित्रका सबै क्षेत्रमा सहज टेलिफोन सेवा उपलब्ध गराउन Landline सेवा विस्तार गर्ने
- ईन्टरनेट सेवाको विस्तारका लागि आवश्यक सबै कार्य सञ्चालन गरी नगर तथा वडा कार्यालयहरुमा निशुल्क वाई.फाई. सेवा उपलब्ध गराउने
- व्यवस्थित र आधुनिक सामुदायिक पुस्तकालय स्थापना र सञ्चालनका लागि आवश्यक व्यवस्था मिलाउने
- नगरभित्र सामुदायिक रेडियो स्थापनाको लागि प्रवर्द्धनात्मक कार्य सञ्चालन गर्ने

२०. सुशासन प्रवर्द्धन

- नगरपालिका तथ मातहत कार्यालयहरुमा क्षतिपुर्ति सहितको नागरिक बडापत्रको व्यवस्था गर्ने
- विकास निर्माणमा जनताको सहभागिता प्रवर्द्धन र क्षमता विकास गरी जिम्मेवार तुल्याउने
- सार्वजनिक सुनुवाई, सामाजिक परीक्षणलाई अभियानकै रुपमा सञ्चालन गर्ने
- निर्वाचित पदाधिकारी एवं कर्मचारीहरुको आचारसंहिता तर्जुमा गरी लागू गर्ने
- नगरपालिकाका गतिविधिहरुलाई नियमित एवं सामयिक सार्वजनिक गर्ने
- नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई संस्थागत गर्ने
- नगरभित्र शिक्षा, स्वास्थ्य, सेवा प्रवाह, विकास निर्माण, सुशासनमा उल्लेख्य योगदान पुऱ्याउनेहरुलाई विशेष कार्यक्रम गरी सम्मान तथा पुरस्कारको अभ्यासलाई संस्थागत गर्ने

नगरपालिकाले आर्थिक वर्ष २०७५/०७६ मा तय गरेका वार्षिक नीति तथा कार्यक्रमहरुको संक्षिप्त विवरण

आर्थिक वर्ष २०७४/०७५ को नीति, कार्यक्रम, बजेट विनियोजन तथा हासिल गरिएका उद्देश्यहरुको समिक्षा गर्दै शितगङ्गा नगरपालिकाले **भरपर्दो पूर्वाधार, शितगङ्गा नगरपालिकाको सम्वृद्धिको आधार** भन्ने सोचका साथ आर्थिक वर्ष २०७५/०७६ को नीति तथा कार्यक्रम तय गरेको छ ।

समृद्ध नगर निर्माणका लागि उच्च दरको आर्थिक विकास गर्ने, वर्तमान शैक्षिक अवस्थामा गुणात्मक सुधार ल्याउने, दिगो विकासका लागि पूर्वाधार निर्माण गर्ने बहु-सांस्कृतिक , मनोरम तथा पर्यटकीय नगर निर्माण गर्ने लगायतका उद्देश्य लिएको आर्थिक वर्ष २०७५/०७६ ले निम्न बमोजिमका नीति तथा कार्यक्रम तय गरेको छ ।

१. आर्थिक क्षेत्र

- कृषिको माध्यमबाट आय आर्जन एवं स्वरोजगार विकासको लागि विशेष प्राथमिकता दिने
- संभाव्यता पहिचान गरी प्रत्येक वडामा कम्तिमा एक कृषि उपजको पकेट क्षेत्र अवधारणा अवलम्बन गर्ने
- कम्तीमा ५ रोपनी जग्गामा केरा लगाउने कृषकलाई प्रति रोपनी रु. ५,०००।- का दरले २ वर्षसम्म केरा अनुदान, ५० वटा भन्दा बढी कागती वा फलफूलका बोट लगाएका कृषकलाई प्रतिबोट रु. १५।- का दरले २ वर्षसम्म नगद अनुदान रकम उपलब्ध गराउन कृषि विकास अनुदान प्रर्वद्धन कोषको व्यवस्था गर्ने र कम्तीमा १,००० वटा कागती उत्पादन गरेवापत प्रति के.जी. रु १० का दरले नगद अनुदान दिने

- निजी साना सिँचाई, पाखो सिँचाई एवं गह्रा सुधार कार्यमा अनुदान उपलब्ध गराउने
- समुदायमा आधारित कृषि उपजको बजारिकरणको लागि कृषि विकास कार्यक्रमबाट सहयोग उपलब्ध गराउने
- पशु विकास कार्यक्रमलाई विशेष प्राथमिकता दिई पशु विकासको लागि विशेष लक्षित एवं मागमा आधारित प्राविधिक सेवा सुलभ एवं सहज बनाउने
- बाखापालनलाई व्यवसायिक बनाउन खोर सुधारको लागि २० भन्दा बढी बाखा पालक किसानको व्यवसाय दर्ता गरी व्यवसायिकताको आधारमा नगद प्रोत्साहन प्रदान गर्ने र वार्षिक १०० के.जी. खसी/बोकाको मासु उत्पादन गरेमा प्रति के.जी. रु. ५० नगद प्रोत्साहन दिनुका साथै सोको लागि अनुदान कार्यविधि बनाई लागू गर्ने
- पोसिलो घाँस विकास कार्यक्रमलाई बाखा पकेट क्षेत्रमा अभियानकै रुपमा सञ्चालन गर्ने
- उन्नत गाई वा भैंसीपालन व्यवसायमार्फत रोजगार एवं स्वरोजगार प्रर्वद्धन गर्न कम्तिमा ५ वा सो भन्दा बढी उन्नत जातको गाई वा भैंसीपालक किसानलाई प्रति गाई/भैंसी बराबर रु. ५,००० नगद प्रोत्साहन उपलब्ध गराउनुका साथै विउको लागि राँगोपालक कृषकलाई वार्षिक रु. ५,०००।- नगद प्रोत्साहन दिने
- शितखोला, गंगा खोला एवं मन्द्रे खोलामा ट्राउट माछा व्यवसाय प्रर्वद्धनको लागि संरचना निर्माण स्थलसम्म सडक, विद्युत जस्ता पूर्वाधार निर्माणमा सहयोग उपलब्ध गराउनुको साथै अन्य क्षेत्रमा कम्तिमा २ रोपनी क्षेत्रफलमा माछापालक कृषकलाई पोखरी निर्माणको लागि प्रति रोपनी रु. १०,०००।- नगद प्रोत्साहन रकम उपलब्ध गराउने
- कृषि उपजको बीउ उत्पादन एवं बजारिकरणको लागि साझेदार संस्थाहरुसँग सहयोगको लागि पहल गर्नुका साथै प्रति के.जी. धान, मकै, गहुँको बीउमा रु १० तरकारीको बीजमा रु ५० प्रति के.जी. अनुदान दिने
- सहकारीको प्रर्वद्धन गरी कृषि एवं पशुपालनमा सहयोग पुर्‍याउने
- प्रत्येक वडामा कम्तिमा एक/एक वटा कृषि एवं पशु व्यवसायमा आधारित सहकारी विकास गर्ने
- नगरपालिकाभित्र रहेका भौगोलिक, धार्मिक, सांस्कृतिक, सम्भाव्य पर्यटकीय क्षेत्र पहिचान, विकास गरी पर्यटनको माध्यमबाट रोजगार र स्वरोजगारका अवसरहरु श्रृजना गर्ने

२. सामाजिक क्षेत्र

- सामुदायिक विद्यालयको शैक्षिक गुणस्तर सुधारको लागि शिक्षक दरबन्दी मिलान, विद्यालयहरु मर्जर, शिक्षक तालिमलाई विशेष प्राथमिकताका साथ सञ्चालन गर्ने
- प्रत्येक वडामा लिडिङ विद्यालय तोकी सो विद्यालयको संयोजनमा अन्य विद्यालयहरु बीच विद्यार्थी अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- शिक्षण गुणस्तर सुधारको लागि विद्यालयमा पठनपाठनको नियमितता, शिक्षकहरुको नियमितताका लागि वडा समिति र विद्यालयको नियमित मासिक बैठक गर्नुका साथै शिक्षकहरुको तलब भुक्तानी प्रक्रिया वडाध्यक्षको सिफारिसमा मात्र गर्ने नीतिलाई निरन्तरता दिने

- विद्यालयको भवन, पुस्तकालय, प्रयोगशाला, शौचालय, फर्निचर जस्ता आधारभूत पूर्वाधारमा लगानी बढाउने
- छरिएर रहेका बस्तीका विद्यार्थीलाई विद्यालयमा आर्कषण गर्न र नगरको दीर्घकालीन दायित्व घटाउन आवासीय विद्यालयको स्थापना एवं सञ्चालनका लागि संभाव्यता अध्ययन र भवन निर्माणको कार्य प्रारम्भ गर्ने
- शैक्षिक गुणस्तर सुधारको लागि नगरभित्रका विद्यालयको उत्कृष्ट विद्यालय एवं शिक्षक छनौट गरी पुरस्कृत गर्ने व्यवस्था अवलम्बन गर्ने
- नगरभित्र सञ्चालन हुने सबै खेलकुदको लागि शिक्षा, युवा, खेलकुद शाखाबाट वार्षिक कार्यक्रम बनाई एकद्वार नीतिको माध्यमबाट खेलकुदको विकासमा सहयोग पुर्‍याउने
- प्रत्येक वडामा कम्तीमा एक विद्यालयमा अंग्रजी माध्यमबाट पठनपाठन सञ्चालनको लागि नगरपालिका र विद्यालयबीच करार सम्झौता गर्ने तथा सम्झौता सर्तको आधारमा प्रोत्साहन अनुदान उपलब्ध गराउने
- प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र ठाडालाई २५ शैयाको अस्पतालको रुपमा स्तरोन्नति गर्न नेपाल सरकार, प्रदेश सरकारसँग अधिकतम समन्वय गर्ने
- स्वास्थ्य संस्थाहरुको सेवा प्रवाह नियमित, गुणस्तरीय बनाउन रिक्त पदपुर्तिको लागि सम्बद्ध निकायमा अनुरोध गर्ने तथा सबै बस्तीहरुमा सामुदायिक स्वास्थ्य क्लिनिकको अवधारणालाई विस्तार गर्ने
- स्वास्थ्य संस्थाहरुको अनुगमन मूल्याङ्कन प्रभावकारी बनाउने
- **विहेवारी बीस वर्ष पारि** भन्ने नारालाई साकार पार्न यौन तथा प्रजनन् शिक्षालाई प्रभावकारी बनाउने

३. पूर्वाधार क्षेत्र

- निर्मित सडक पूर्वाधारको स्तरोन्नति गरी सबै मौसममा सवारी सञ्चालन हुन सक्ने बनाउने
- निम्न सडक पूर्वाधारहरुलाई नगरको गौरवको आयोजनाको रुपमा सञ्चालन गर्ने

  क. सितापुर-सुवर्णखाल-मन्द्रे हुँदै कालिकाठी (पाणिनी) जोड्ने सडक

  ख. ठाडा- अमराई - जुकेना -जलुके - लामाताल हुँदै भालुवाङ्ग जोड्ने सडक

  ग. चक्ला-बोहखर पाँकुरी हुँदै धानखोला जोड्ने सडक

  घ. भेडामारे-सिमलपानी -पावर विक्रम सोता हुँदै बैरिया (कपिलवस्तु) जोड्ने सडक

- आगामी आ.व मा नगरको गौरवका सडकहरुको स्तरोन्नति कार्यलाई प्राथमिकता दिने
- नगरको गौरवका आयोजनाहरु नगरपालिकाबाट सञ्चालन गर्ने
- नगरपालिकाको भवन निर्माणको कार्य आगामी २ वर्षभित्र सम्पन्न गर्ने गरी आवश्यक स्रोत विनियोजन गर्ने
- वडा कार्यालयबाट प्रदान गरिने सेवालाई प्रभावकारी बनाउन एकीकृत भवन निर्माण प्रारम्भ गर्ने तथा पूर्व निर्मित वडा कार्यालहरुलाई मर्मत संभार गर्नुको साथै नयाँ गठित वडाको भवन निर्माणलाई प्राथमिकता दिने

- नगरपालिकाभित्र उत्पादित कृषि उपजको संरक्षण एवं कृषि क्षेत्रमा व्यवसायिकरणको लागि नीजि र सरकारी क्षेत्रको साझेदारी अवधारणामा शीतभण्डार निर्माणको संभाव्यता अध्ययन गर्ने
- सबै वस्तीहरुका खानेपानी एवं सरसफाई सुविधा प्राथमिकताको आधारमा सञ्चालन गर्ने
- निर्मित खा.पा.आ. को मर्मत संभारको लागि मर्मत संभार कोषको स्थापना गर्ने
- कृषि व्यवसायिकरणको लागि जनसहभागितामा आधारित सिँचाईको प्रर्वद्धन गर्ने
- टोल वा बस्तीमा ग्रामीण सडकहरुको स्तरोन्नतिको लागि लाभान्वित समुदायबाट १५ प्रतिशत श्रमदान सुनिश्चित भएपछि मात्र ८५ प्रतिशत रकम नगरपालिकाबाट व्यवस्था गर्ने
- छरिएको बस्तीलाई व्यवस्थित गरी पूर्वाधार निर्माण एवं आधारभूत सेवा प्रवाहको सुनिश्चितताको लागि एकीकृत बस्ती विकासको सम्भाव्यता अध्ययन गरी जग्गा अधिग्रहणको प्रक्रिया प्रारम्भ गर्ने
- श्रमदानको अतिरिक्त टोल बस्तीमा जाने ग्रामीण सडकहरु कम्तीमा २० फि. चौडाईको मापदण्ड तोकिएकाले बाटोको Alignment मा पर्ने जग्गामा जग्गाधनीहरुबाट निशुल्क जग्गा उपलब्ध हुने सुनिश्चितताको लिखित कागजात पेश भएपछि मात्र काम अघि बढाउने
- कुनै पनि सडकमा बजेट विनियोजन गर्दा कम्तिमा ६० प्रतिशत बजेट (नाला, कल्भर्ट, कजवे, म्यासनरी वाल, ग्राभेल वा जाली भर्ने आदि) स्टक्चरको लागि छुट्टयाउने
- छरिएर रहेको बस्तीलाई एकीकृत बस्तीको रुपमा विकास गर्न संभाव्यता अध्ययन गरी सोको आधारमा कार्यान्वयनको लाीग प्रदेश सरकार र नेपाल सरकारसँग अनुरोध गर्ने

४. वन, वातावरण संरक्षण तथा विपद् व्यवस्थापन

- पूर्वाधार निर्माणमा खासगरी सडक निर्माणलाई वातावरणमैत्री बनाउने
- वातावरण संरक्षणको लागि व्यापकरुपमा जनचेतनामुलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- प्रत्येक वडामा १ वर्षमा कम्तीमा ५ वटा रिचार्ज पुनर्भरण पोखरी निर्माण गर्ने
- पानीको मुहान, पोखरी, तालतलैया संरक्षणमा विशेष लगानी गर्ने
- विपद व्यवस्थापनको लागि विपद् व्यवस्थापन कोषको स्थापना गर्ने
- विपद् व्यवस्थापन कार्यविधिको मापदण्ड बमोजिम एकद्वार माध्यमबाट विपद्मा परेकाहरुलाई तत्काल उद्धार राहत र सहयोग कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुको साथै वडा एवं वस्तीस्तरमा विपद् व्यवस्थापनको लागि नागरिक परिचालन गर्ने वडा र बस्ती स्तरीय विपद् व्यवस्थापनको समिति गठन गर्ने र यसको अलावा नगरपालिका स्तरको विपद् व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने र अत्यावश्यक उद्धार राहत सामाग्री खरिद गरी उपलब्ध गराउने
- प्रत्येक वडामा बहुउद्देश्यीय नर्सरी सार्वजनिक तथा नीजि साझेदारीमा सञ्चालन गर्ने
- सबै सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिलाई नगरपालिकामा आबद्ध गराउने तथा नगरपालिकाबाट सामुदायिक वनको वार्षिक कार्यक्रम र बजेट स्वीकृत नगराएसम्म सार्वजनिक वनहरुको कुनै पनि क्रियाकलाप सञ्चालनमा रोक लगाउने
- सामुदायिक वनबाट काठ दाउरा जस्ता वनजन्य उपज कटान, विक्री वितरण एवं निकासीमा नगरपालिकाको सहमति लिनुपर्ने व्यवस्थालाई कडाईकासाथ लागू गर्ने
- विपद् न्यूनिकरणका लागि विभिन्न सचेतनामुलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

५. संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह र सुशासन

- सार्वजनिक खर्चलाई उत्पादनमूलक बनाउन आन्तरिक नियन्त्रण सम्बन्धी कार्यविधि बनाई लागू गर्ने तथा कर्मचारीहरुको आचारसंहिता तयार गरी लागू गर्ने र पदाधिकारीहरुको लागि पारित मापदण्डको व्यापक प्रचारप्रसार गर्ने
- कार्यपालिकाको निर्णय ४८ घण्टाभित्र सार्वजनिक गर्ने
- प्रत्येक महिनाको आयव्यय विवरण सार्वजनिक गर्नुका साथै वडागत कार्यालयका तहसम्म गुनासो पेटिका, गुनासो सुनुवाई संयन्त्र एवं नागरिक वडापत्रको व्यवस्था गर्ने
- विभिन्न शाखामा स्वीकृत दरबन्दी बमोजिम नगरपालिकाबाट पारित करार सेवा निर्देशिका बमोजिम प्राविधिक जनशक्ति स्वच्छ प्रतिस्पर्धाको आधारमा भर्ना गर्ने
- खरिद गुरुयोजना तयारी गरी सोको आधारमा मात्र खरिद व्यवस्थापन गर्ने
- लक्षित कार्यक्रम, सीपमुलक तालिम जस्ता कार्यक्रम एकद्धार प्रणालीमा नगरपालिकाबाट मात्र निर्धारित मोडलमा सञ्चालन गर्ने
- नगरपालिका तथा वडाबाट खरिद भएका जिन्सी सामाग्रीहरुको अभिलेख अध्यावधिक गर्ने
- जनप्रतिनिधि एवं कर्मचारीहरुको क्षमता विकासको लागि क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- नगरपालिकाको Website Update गरी Website मार्फत सबै निर्णय, सूचनाहरु सार्वजनिक गर्ने
- यस नगरपालिकाका सबै वडाको जग्गा जमिन नापी कार्य सम्पन्न गराई अभिलेख तथा पुर्जा वितरणलाई सम्पन्न गर्न अधिकतम पहल गर्ने
- भू-उपयोग नीति बनाई कार्यान्वयनम ल्याउने

शितगङ्गा नगरपालिकाको आर्थिक वर्ष २०७५/०७६ को नीति तथा कार्यक्रममा नगरपालिका तथा वडा कार्यालयहरुको भवन निर्माण, नगर गौरवका आयोजनाहरुको स्तरोन्नति तथा विस्तार, ठूला ठूला फाँटहरुका सिँचाईका योजनाहरु सञ्चालन गर्ने, एकीकृत वस्ती विकासको लागि प्रकृया थालनी गर्ने, कृषि र पशुपालन मार्फत रोजगारी र स्वरोजगारीलाई अभिवृद्धि गर्ने, विद्युतीकरणलाई विस्तार गर्ने, आधारभूत खानेपानीको पहुँचमा सुनिश्चितता गर्ने, सामुदायिक शिक्षा र स्वास्थ्यको क्षेत्रमा सुधार ल्याउने, वातावरण संरक्षण विपद व्यवस्थापनलाई स्थानीयकरण गर्ने र नगरका हरेक क्रियाकलापमा सुशासन कायम गर्ने जस्ता विषयहरुलाई मुख्य मुख्य आयोजना तथा क्रियाकलापको रुपमा लिएको छ ।

२.४ गुरुयोजनाका प्रमुख लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू

यस गुरु योजनाको प्रमुख लक्ष्य नगरपालिकालाई आगामी १५ वर्षमा **"आधुनिक कृषि र पर्यटकिय क्षेत्रको स्थापना, समुन्नत शितगङ्गा हाम्रो चाहना"** नारालाई साकार गर्ने र त्यसका लागि उच्च प्रतिफलमुखी रोजगारलाई मुख्य प्राथमिकता दिई समग्र समृद्धिको आधार तयार गर्ने हो । यसर्थ नगरपालिकाको मूल लक्ष्य भनेको आगामी १५ वर्षमा नगरपालिकाका बासिन्दाको आम्दानी मध्यम आय भएका मुलुक सरह पुऱ्याउने हो ।

गुरुयोजनाका अन्य सहायक उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

- नगरपालिकाको समग्र अर्थतन्त्रलाई सुदृढ र सक्षम तुल्याउन कृषि क्षेत्रको समुचित विकास, संभाव्य उद्योगहरूको विकास, वाणिज्यको विकास, पर्यटन क्षेत्रको विकास, बैकिङ तथा वित्तीय क्षेत्रको विकास मार्फत सम्भाव्य उत्पादनलाई केन्द्रित गरी निर्यात प्रर्वद्धन गर्ने
- शिक्षा क्षेत्रको समन्यायिक र प्रभावकारी ढङ्गले विकास गरी निरक्षरता उन्मुलन मार्फत अनुसन्धानलाई प्रोत्साहन गर्ने, साथै वैज्ञानिक व्यवहारिक, जीवनोपयोगी, नैतिकवान र राष्ट्रप्रेमको भावना जागृत गराउने शिक्षा पद्धतिलाई समग्रतामा विकास गर्ने
- प्रभावकारी स्वास्थ्य सेवा, पोषण, खोप, प्रजनन् स्वास्थ्य, बाल स्वास्थ्य, सामुदायिक स्वास्थ्य, जेष्ठ नागरिकको स्वास्थ्य र स्वास्थ्य बीमालाई प्रभावकारी ढंगले विकास गर्ने । स्वास्थ्य सेवालाई सबैको समान पहुँच योग्य बनाउने । कल्याणकारी राज्यको अवधारणा अनुरूप विपन्न नागरिकहरूलाई स्वास्थ्यको सहज पहुँच र निशुल्क उपचार सुनिश्चित गर्ने ।
- सम्पूर्ण सर्वसाधारणहरूलाई स्वच्छ र सुरक्षित पिउने पानीको प्रबन्ध गर्ने
- सरसफाइको उचित प्रवन्ध मिलाई स्वच्छ, सुन्दर र सफा नगर निर्माण गर्ने
- मौलिक संस्कृतिको जगेर्ना गरी लोपोन्मुख संस्कृति तथा सांस्कृतिक धरोहरलाई संरक्षण गर्ने
- खेलकुद क्षेत्रको यथोचित विकास गर्ने
- लैङ्गिक समानता कायम गरी भेदभावमुक्त समाजको निर्माण गर्ने
- सबै प्रकारका विभेद तथा अन्धविश्वासको अन्त्य गर्ने
- सडक सञ्जाललाई भविष्यमा विस्तार हुनसक्ने र आवश्यकता परिपूर्ति हुने गरी स्तरोन्नति र निर्माणलाई उच्च प्राथमिकता दिने
- सार्वजनिक यातायातको यथोचित प्रबन्ध गर्ने
- आवश्यक स्थानहरूमा सहज आवागमनका लागि पुल निर्माण गर्ने
- कृषियोग्य जमिनको उच्चतम सदुपयोग गर्न सम्भाव्य स्थानहरूमा सिँचाईको प्रबन्ध मिलाउने
- सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनको लगत तयार गरी पूर्णरूपमा खेती भएको सुनिश्चित गर्ने
- सुरक्षित आवास निर्माण गरी सम्पूर्ण जनतालाई आधारभुत आवासको प्रबन्ध गर्ने
- उर्जा क्षेत्रको विकास गरी वैकल्पिक उर्जा, नवीकरणीय उर्जालाई प्रर्वद्धन गरी आवश्यक उर्जाको मागलाई परिपूर्ति गर्ने
- सञ्चार प्रविधिको उचीत प्रबन्ध गरी विश्वव्यापीकरण विश्व सञ्जालमा नगरपालिकालाई एकाकार बनाउने
- वृक्षारोपण गरी वन विस्तार तथा हरित क्षेत्रको विस्तार गर्ने
- जलस्रोत र जलाधारको संरक्षण गर्ने
- जलवायु परिवर्तनका असरहरूलाई न्यूनीकरण गर्ने प्रविधिको उपयोग र विकास गर्ने
- विपद न्यूनीकरणका उपायहरू साथै विपद् पश्चात् प्रतिकार्य योजना निर्माण गर्ने र त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन संयन्त्रको विकास गर्ने
- मानव संसाधन विकासलाई विकास र समृद्धिसँग जोडेर अगाडि बढ्ने
- जनताको घरदैलोमा प्रभावकारी सरकारी सेवा प्रवाह सुनिश्चित गर्ने
- सेवा प्रवाहलाई द्रुत, सुलभ र सहज बनाउन विद्युतीय माध्यमको प्रयोगलाई विकास गर्ने
- वित्तीय अनुशासन कायम गर्ने

- राजश्व संकलन र परिचालनलाई प्रभावकारी बनाउने
- आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली लागू गरी सम्पूर्ण सेवा प्रवाहलाई चुस्त, दुरुस्त र पारदर्शी बनाउने
- नगरपालिकाको समग्र क्षेत्रको सन्तुलित र समन्यायिक विकास हासिल गर्ने

२.५ अपेक्षित प्रतिफलहरू

- नगरपालिका आर्थिक रूपले सम्पन्न भई प्रतिव्यक्ति आय विश्वका मध्यम आय भएका मुलुक सरह हुनेछ
- कृषि उत्पादनको गुणस्तर नियन्त्रण, ब्रान्डिङ र निर्यातमा नमुना सावित हुनेछ
- शिक्षाको विकासद्वारा सभ्य, सु-संस्कृत र शिक्षित समाजको विकास हुनेछ
- स्वस्थ समाजको निर्माण भई औषत आयूमा उल्लेख्य सूधार हुनेछ
- स्वच्छ र शुद्ध पिउने पानीको सूलभ उपलब्धता सम्पूर्ण सर्वसाधारणसम्म पुग्नेछ
- सफा र स्वच्छ नगरपालिकाको निर्माण हुनेछ
- मौलिक संस्कृतिको जगेर्ना मार्फत नगरपालिकाको विशिष्ट पहिचान कायम हुनेछ
- सबै प्रकारको विभेद, अन्धविश्वास र कुरीतिको अन्त्य भई सौहार्दपूर्ण समाजको निर्माण हुनेछ
- सबै प्रकारका भौतिक पूर्वाधारहरू जस्तै सडक, पिउने पानी, आवास, सञ्चार, विद्युत आदिको आवश्यक विकास हुनेछ
- नगरपालिका एक उत्कृष्ट कृषि पर्यटन गन्तव्यको रूपमा विकास हुनेछ
- हरित क्षेत्रको विस्तार भई वातावरणीय सन्तुलन कायम हुनेछ, यसले स्थानीय पर्यावरणीय प्रणालीहरूको संरक्षण भई वनस्पति र वन्यजन्तुहरूको संरक्षण हुनेछ
- जलवायु परिवर्तनका नकारात्मक असरहरूको न्यूनीकरण हुनेछ
- विपद जोखिम न्यूनीकरण हुनेछ
- मानव विकास सूचकाङ्कमा उल्लेख्य सुधार हुनेछ
- सरकारी सेवा प्रवाह द्रुत र प्रभावकारी हुनेछ
- असल शासनको उदाहरणीय अभ्यास हुनेछ
- नगरपालिकाको समग्र सन्तुलित र समन्यायिक विकास हुनेछ

२.६ नगरपालिकाले लिएका विकासका रणनीतिहरु

२.६.१ आर्थिक क्षेत्र विकास रणनीति

- आर्थिक विकासको मेरुदण्डको रुपमा रहेको कृषि क्षेत्रको विकास गर्न नगरपालिकाभर रहेको सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनको तथ्याङ्क तयार पारी सम्पूर्ण जमिन खेतीपातीमा नै प्रयोग भएको सुनिश्चित गर्ने खेतीयोग्य जमिन बाँझो राख्ने प्रवृत्तिलाई पूर्णत निरुत्साहित गरी कडा नीति अवलम्बन गर्ने
- वैज्ञानिक कृषिमार्फत व्यवसायिकता हासिल गर्न कृषि पूर्वाधार विकासमा लगानी गर्ने (कृषि, सडक, मल, बिउविजन, औजार, प्रविधि र दक्ष जनशक्ति आदि)
- कृषि बजारको सुनिश्चितता गर्न अनुसन्धानमा आधारित राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय बजारको खोजी गर्ने
- कृषकहरुलाई प्रोत्साहन गर्न बीमा लगायतका सुरक्षाका योजनाहरुको राज्यद्वारा जिम्मेवारी लिने

- खाद्यान्नमा आत्मनिर्भर बन्ने वातावरण सिर्जना गर्न कृषि तथ्याङ्क नियमित अद्यावधिक गर्ने र उत्पादकत्व वृद्धि गर्न अनुसन्धान केन्द्र स्थापना गर्ने
- व्यवसायिक रुपमा पशुपंक्षी पालन, पशुपंक्षी जन्य उद्योगको विकास गर्न कृषि र उद्योग क्षेत्रको समन्वय गरी एक अर्काको परिपुरकको रुपमा विकास गर्न राज्यद्धारा जिम्मेवारी लिने
- स्थानीय श्रोत, साधन र कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगलाई पहिलो प्राथमिकतामा राखी सोका लागि आवश्यक पूर्वाधारहरु जस्तै सडक, यातायात, उर्जा, उपभोक्ता बजार, लगानी, सुरक्षा आदिको प्रबन्ध गर्ने
- उद्योग सम्बन्धी नीतिमा स्पष्टता ल्याई उद्योग स्थापनालाई उच्च प्रोत्साहन प्रदान गर्ने
- उद्योगमा स्थानीय पूँजीको पूर्ण सदुपयोग गर्ने वातावरण निर्माण गरी बाह्य पूँजी लगानी गर्ने लगानी सम्मेलन तथा अन्तर्क्रिया आयोजना गर्न स्थानीय सरकारले जिम्मेवारी लिने
- ठूला रोजगारी सिर्जना गर्ने खालका उद्योगहरुलाई उच्च प्राथमिकता दिई त्यस्ता उद्योगहरु खोल्न नीतिगत स्पष्टता कायम गर्ने
- वाणिज्य क्षेत्रको विकास गर्न हरेक वस्तुहरुको उत्पादन र निर्यातलाई प्रवर्द्धन गर्ने नीति लिने
- व्यापारमा विविधिकरण गर्ने
- आन्तरिक उत्पादलाई उच्च प्राथमिकता दिन आयातित वस्तुहरुको प्रयोगलाई तुलनात्मक रुपमा निरुत्साहित गर्ने नीति लिने
- नगरपालिकामा रहेका सम्भाव्य पर्यटकीय क्षेत्रको विकास गर्न नीजि क्षेत्रसँग व्यापक रुपमा सहकार्य गर्ने
- पर्यटकीय स्थलहरुमा आवश्यक पर्यटन पूर्वाधारको विकासमा उच्च प्राथमिकता दिने
- पर्यटकहरुको बसाइ लम्ब्याउन उनीहरुको रुची अनुसारका पर्यटन प्याकेज निर्माण गरी व्यापक प्रचार प्रसार गर्ने र यसका लागि वस्तुगत अध्ययन गर्ने
- ग्रामीण पर्यटन विकास अन्तर्गत होम स्टेलाई स्थापित गर्न अध्ययन तथा तालिम सञ्चालन गर्ने
- सम्पूर्ण पर्यटकीय क्षेत्रहरुको विस्तृत जानकारी सहितको Profile तयार गर्ने
- सहकारीमार्फत विकासलाई गति दिन बहुउद्देश्यीय तथा विभिन्न सहकारी सम्बन्धी नियमित तालिम सञ्चालन गरी सामुदायिक विकासमा सहकारीहरुसँग सहकार्य गर्ने
- हरेक घरधुरीलाई बैङ्कसम्म पहुँच सुनिश्चित गर्न "एक घर कम्तिमा एक बैङ्क खाता" को नीति अवलम्बन गरी त्यसलाई साकार बनाउन नगरपालिकाले अभियान सञ्चालन गर्ने

२.६.२ सामाजिक क्षेत्र विकास रणनीति

- अनिवार्य आधारभूत शिक्षालाई सबैको पहुँचमा पुऱ्याउन राज्यद्वारा ठोस कार्यक्रम सञ्चालन गरी शिक्षा लिने उमेरका सम्पूर्ण बालबालिकाहरुलाई घरेलु काम वा अन्य शिक्षाको अवसरबाट वञ्चित गर्ने क्रियाकलापको अन्त्य गर्न अभियान सञ्चालन गर्ने । शिक्षालाई गरिवी निवारणसँग जोडेर अगाडि बढाउने
- उच्च शिक्षालाई पहुँच योग्य बनाउन अध्ययन गर्ने विद्यार्थीको रोजगारी वा छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्ने

- स्थानीय सरकारलाई आवश्यक प्राविधिक जनशक्ति तयार गर्न नगरपालिकामा एक बहु प्राविधिक शिक्षालय स्थापना गरी विपन्न समुदायलाई लक्षित छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्ने
- गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्न अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा दण्ड र पुरस्कारको उचित प्रबन्ध गर्ने
- सामुदायिक र नीजि विद्यालयबीचको गुणस्तरमा रहेको खाडललाई कम गर्न सामुदायिक विद्यालयको क्षमता विकास गर्न नियमित अनुगमन गर्ने संयन्त्रको निर्माण गर्ने
- जीवनपर्यन्त शिक्षालाई समाजको मूल मान्यताको रुपमा स्थापित गर्ने अभियान सञ्चालन गर्ने
- संविधान प्रदत्त आधारभूत स्वास्थ्य सेवा सम्पूर्ण नागरिकलाई प्रत्याभूत गर्न सम्पूर्ण घरपरिवारलाई अनिवार्य बीमा योजना लागू गर्ने
- नगरपालिकामा एक सम्पूर्ण आधारभूत स्वास्थ्य सुविधा सहितको एक सुविधासम्पन्न अस्पताल निर्माण गर्न संघीय तथा प्रदेश सरकार, दातृ निकाय, सर्वसाधारण, दान दानव्य आदि सम्पूर्ण रणनीति अवलम्बन गरी बजेट व्यवस्था गर्ने
- स्थानीय संचार माध्याम मार्फत स्वास्थ्य सम्बन्धी सबै प्रकारका निरोधात्मक उपायहरुको व्यापक प्रचार प्रसार गर्ने
- प्रत्येक घरधुरीलाई स्वच्छ र सुरक्षित पिउने पानीको प्रबन्ध गर्न खानेपानी आयोजना सञ्चालनार्थ जनसहभागिता सुनिश्चित गर्ने र यसका लागि पानीका वैकल्पिक श्रोतहरु जस्तै वर्षात्को पानी संकलन र भूमिगत जलश्रोतको उपयोग गर्ने
- सम्पूर्ण पानीका मुहानको संरक्षण गर्न तत्काल ठोस कार्यक्रम सञ्चालन गरी वृक्षारोपण, हरित क्षेत्र विकास आदिलाई सघन रुपमा सञ्चालन गर्ने
- गाउँघर तथा घर आँगनको सरसफाइ गर्न पूर्ण रुपमा जनसहभागिता सुनिश्चित गरी हरेक हप्ता अभियानको रुपमा सञ्चालन गर्ने । यसका लागि विद्यार्थी, शिक्षक, कर्मचारी, प्रहरी आदिको व्यापक संलग्नता गराउने ।
- फोहर कम उत्सर्जन गर्ने र पुनः प्रयोग तथा पुनः प्रशोधन गर्ने प्रणालीको विकास गर्ने
- नगरपालिकाले फोहर विसर्जन गर्न वातावरण अनुकूल व्यवस्था गर्ने
- जैविक फोहरलाई कम्पोष्ट मलमा परिणत गर्ने पद्दतीको विकास गर्ने
- सांस्कृतिक पात्रो निर्माण गरी हरेक वार्षिक पर्व, उत्सव, मेला तथा जात्राहरुमा सांस्कृतिक झाँकी तथा कार्यक्रम प्रस्तुत गर्न स्थानीय समितिहरु गठन गर्ने
- महिला उद्यमशीलता विकासका लागि नियमित तालिम तथा उद्यमी महिलाहरुद्वारा उत्प्रेरणात्मक कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने
- महिला शसक्तिकरण, शिक्षा र मूल प्रवाहिकरणलाई हरेक क्षेत्रमा व्यापक बनाउन प्रचार प्रसार र जागरण अभियान सञ्चालन गर्ने
- विपन्न तथा सीमान्तकृत सम्पूर्ण बासिन्दाहरुलाई अनुदानमा आधारित लक्षित कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने
- सबै प्रकारका भेदभाव अन्त्य गर्न सामाजिक जागरणलाई अभियानको रुपमा सञ्चालन गरी व्यापक रुपमा प्रचार प्रसार गर्ने

२.६.३ पूर्वाधार विकास रणनीति

- नगरपालिका केन्द्रलाई वडा केन्द्रसम्म जोड्ने सडकहरु र नगरपालिका केन्द्रलाई राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोड्ने सडक साथै निकटवर्ती ठूला शहरहरुसम्म जोड्ने सडकलाई उच्च प्राथमिकताका साथ स्तरोन्नति र सुविधासम्पन्न बनाई निर्माण गर्न सबै श्रोतहरुबाट बजेटको प्रबन्ध गर्ने
- सम्पूर्ण कृषि सडक तथा गाउँबस्तीलाई बजार केन्द्रसम्म जोड्ने अन्य सडकहरुलाई समेत उच्च प्राथमिकता दिएर सम्पन्न गर्ने
- सडकको दिगो विकासको लागि उपयुक्त स्थानहरुमा सम्भाव्यता हेरी निश्चित प्रतिशत सडकहरु बायो इन्जिनियरिङ प्रविधिमा आधारित भई सम्पन्न गर्ने
- सम्भाव्य सबै सडकको दायाँ बायाँ हरित क्षेत्रको रुपमा विकास गर्ने
- समग्र नगरपालिकालाई सुगम तुल्याउन ग्रामीण सडक सञ्जाल तथा चक्रपथको स्तरोन्नतिलाई प्राथमिकता दिने
- आवश्यकताको आधारमा तथा सडक दुरी छोटो हुने सन्दर्भमा पुल पुलेसा निर्माण गर्ने
- सम्पूर्ण खेतियोग्य जमिनलाई एक वा अर्को प्रकारले सिंचित गर्न वैकल्पिक सिँचाई प्रणाली विकास गर्ने जस्तै थोपा सिंचाइ, फोहरा सिँचाई, प्लाष्टिक पोखरी आदि ।
- सम्पूर्ण परम्परागत कुलोहरुको मर्मतसम्भार गरी स्तरोन्नति गर्ने
- ठूलो क्षेत्रफललाई सिँचाई गर्ने आयोजनालाई उच्च प्राथमिकता दिई सबै श्रोतहरुबाट बजेट व्यवस्थापन गरी आयोजना सम्पन्न गर्ने
- सम्पूर्ण नागरिकलाई सुरक्षित आवासको प्रत्याभूति गर्न दीर्घकालीन र एकिकृत बस्ती विकास गर्ने
- नगरपालिकाको लागि आवश्यक बहुउद्देश्यीय हल तथा सभाहलहरु निर्माण गर्ने
- अति आवश्यक विद्यालय, सुरक्षा निकायका भवनहरु, अस्पताल आदिको निर्माणलाई प्राथमिकताका साथ बजेट विनियोजन गर्ने र सम्पूर्ण बजेटका श्रोतहरुबाट प्रबन्ध गर्ने ।
- सम्पूर्ण घरधुरीहरुमा विद्युतिकरण गर्ने विद्युतिकरण तत्काल हुन नसक्ने अवस्थामा वैकल्पिक उर्जा जस्तै सौर्य उर्जा तथा गोबर ग्याँस आदिको प्रयोगलाई अनुदान प्रदान गर्ने तथा प्रोत्साहन गर्ने
- दाउरा र गुइँठाको प्रयोगलाई पूर्ण रुपमा वैकल्पिक उर्जा तथा विद्युतीय उपकरणको प्रयोगले विस्थापन गर्ने
- सम्पूर्ण घरपरिवारलाई फोन तथा इन्टरनेट प्रणालीमा पहुँच स्थापित गर्न अभियान सञ्चालन गर्ने
- यसका लागि विभिन्न सार्वजनिक स्थानहरुमा निशुल्क Wifi को व्यवस्था राज्यले गर्ने
- नगरपालिकामा वैकल्पिक उर्जा उत्पादनको सम्भाव्यता हेरी निजी क्षेत्रलाई आर्कषण गर्ने नीति अवलम्बन गर्ने

२.६.४ वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन रणनीति

- वन क्षेत्रको उच्च सदुपयोग र संरक्षणका लागि वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन प्रणाली लागू गर्ने
- नगरपालिकामा निश्चित प्रतिशत भूभागलाई हरित क्षेत्र तथा पार्कको रुपमा विकास गर्न उद्योग तथा ठूला प्रतिष्ठान लगायत जनसाधारणको सहयोग लिने
- स्थानीय वस्तुस्थितिको आधारमा वन्यजन्तु तथा वनस्पति संरक्षण गर्न तथ्याङ्क प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाई संख्या वृद्धि गर्न बासस्थान सुधार तथा विस्तारका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- सम्पूर्ण जलाधार क्षेत्रको नक्साङ्कन गरी जलाधार सुक्ने गतिविधिहरुमा पूर्ण रुपमा रोक लगाउने साथै सघन वृक्षारोपण कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने
- सम्पूर्ण विकास क्रियाकलापहरुमा दिगो विकासको अवधारणालाई पूर्ण रुपमा लागू गर्ने
- जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण गर्न एक स्थायी संयन्त्र निर्माण गरी जैविक नियन्त्रणका कार्यक्रमहरु सघन रुपमा सञ्चालन गर्ने जसका लागि वृक्षारोपण, तटबन्ध निर्माण तथा तार जालीको प्रबन्ध गर्ने
- स्थानीय स्तरमा हुनसक्ने सम्भावित प्राकृतिक प्रकोपहरुको अध्ययन गरी प्रकोप पात्रो निर्माण गरी त्यसको प्रचार प्रसार गर्ने । यसका लागि स्थानीय सञ्चार माध्यमहरुको सहयोग लिने
- विपद् प्रतिकार्य तथा पूर्वतयारी योजना निर्माण गरी लागू गर्ने

२.६.५ संस्थागत विकास सेवा प्रवाह तथा सुशासन रणनीति

- राज्यद्वारा प्रवाह हुने सेवालाई प्रभावकारी तुल्याउन कर्मचारीको क्षमता विकास गर्न नियमित तालिमको प्रबन्ध गर्ने
- सेवा प्रवाहलाई क्रमशः पूर्ण सूचना प्रविधिमैत्री बनाउँदै लैजाने
- विकास निर्माणका योजना तर्जुमा गर्दा जनसहभागितालाई केन्द्र भागमा राखेर जनचासो सम्बोधन गर्न उनीहरुको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने
- क्षतिपूर्तीसहितको नागरिक बडापत्र पूर्णत कार्यान्वयन गर्ने
- सार्वजनिक सुनुवाइ, लैङ्गिक परीक्षण तथा सामाजिक परीक्षणलाई नियमित गर्न मासिक क्यालेन्डर निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने
- सूचना अधिकारीलाई सक्रिय बनाउने
- कर प्रणालीलाई सूचना प्रविधि मैत्री तथा करदाता मैत्री बनाउने । त्यसका लागि कर चुक्ता प्रणालीलाई यथासक्य सरल र सहज बनाउने
- सम्पूर्ण व्यवसायहरुको अनिवार्य दर्ता गराउने
- करको दायरा विस्तार गर्ने
- कर शिक्षा कार्यक्रम लागू गर्न स्थानीय सञ्चार माध्यमहरुसँग समन्वय गर्ने
- गुनासो पेटिकाको व्यवस्था गरी नियमित गुनासो सम्बोधन गर्ने संयन्त्र निर्माण गर्ने
- कार्य सम्पादन मूल्याङ्कनलाई वैज्ञानिक र प्रभावकारी बनाउन उचित दण्ड र पुरस्कारको प्रबन्ध गर्ने
- भ्रष्टाचारमा शून्य सहनशिलता अपनाउने
- बेरुजु घटाउने र आर्थिक अनुशासन कायम गर्ने

खण्ड ३ : विश्वका केहि विकास मोडलहरुको तुलनात्मक अध्ययन

विश्वका विभिन्न राष्ट्रहरूको तुलनात्मक अध्ययन गर्दा दोस्रो विश्वयुद्धपछि मात्र धेरै देशले एउटै पुस्तामा नाटकीय आर्थिक उपलब्धि हासिल गरेको पाइन्छ। माइकल स्पेंस नामका नोबेल पुरस्कार विजेताको अध्यक्षतामा गठित एउटा चर्चित (Growth Commission Report) ग्रोथ कमिसन रिपोर्टमा १३ देशलाई उच्च सफलताको कोटीमा राखिएको छ। ती देशहरु हुन् जापान, कोरिया, थाइल्यान्ड, मलेसिया, इन्डोनेसिया, सिंगापुर, ताइवान, चीन, हंगकंग, ब्राजिल, ओमान, माल्टा र बोस्टसवाना। यी मध्ये ९ देश एसियामै छन्। ती मुलुकले २५ वर्षसम्म ७ प्रतिशत भन्दा माथिको आर्थिक वृद्धि दर हासिल गरे। दिगो र उच्च आर्थिक वृद्धिदरले यि राष्ट्रहरुलाई आर्थिक रुपले निकै माथि उठायो। यि राष्ट्रहरूको अनुभवले के देखाउछ भने, विकासको उच्च स्तर प्राप्तीका लागि ७ प्रतिशत आर्थिक वृद्धिदरले करिब १० वर्षसम्म निरन्तरता पाउने हो भने जीडीपी दुई गुना हुन्छ र यो २५ वर्ष सम्म निरन्तर गर्यो भने एक पुस्तामै आर्थिक कायापलट हुन जान्छ। सफल यि १३ देशका पछाडि ५ साझा कुरा छन् ः त्यहाँको नेतृत्व र प्रशासन विकासप्रति प्रतिबद्ध थियो, निजी क्षेत्रलाई विश्व आर्थिक मञ्चमै व्यापार गर्न उतारियो, समस्टिगत आर्थिक स्थिरता कायम गरियो, उत्पादनशील साधन र स्रोतको बाँडफाँडको जिम्मा बजार अर्थतन्त्रलाई दिइयो र आन्तरिक लगानीका लागी नागरिक तहमा ठूलो बचत गराइयो (वाग्ले, २०१५)। संघिय शासन प्रणालीको शुरुआत पछि नेपालले द्रुततर आर्थिक विकासमा जोड दिएको छ। नेपालको नव निर्माण र द्रुततर विकासका लागि यि राष्ट्रहरूको अनुभव उपयोगि हुने भएकोले छोटो अवधिमा उच्चतम विकास हासिल गरेका केहि राष्ट्रको विकासको अनुभवलाई यहाँ उल्लेख गरिएको छ।

(क) एसियन टाइगर्स (Asian Tigers)

सन् १९६० को दशकको सुरुसम्म दक्षिण कोरिया, सिङ्गापुर, ताइवान र हङ्कङ अविकसित क्षेत्रको रुपमा थिए। यी मध्ये दक्षिण कोरिया र सिङ्गापुर सार्वभौम राष्ट्र हुन्। हङ्कङ पहिले बेलायतको र हाल चीनको शासन अन्तर्गत रहेको छ तर यस भूभागलाई केही हदसम्म राजनीतिक स्वायत्तता प्राप्त छ। ताइवान भने चीनमा सन् १९४९ मा सकिएको कम्युनिस्ट र कोमिन्ताङ पार्टीबीचको गृहयुद्धमा पराजित भएर भागेको पक्षले शासन गर्न थालेपछि तत्कालीन चीनको नियन्त्रणबाट अलग भएको भूभाग हो। बेइजिङ र ताइवानमा रहेका सरकार दुवैले आफूमा १९४९ अघिको चीनको स्वामित्व रहेको दाबी गर्छन्। तर यी चार देशहरूले लगभग पचास वर्ष भित्र इतिहासमा कमै देखिने एकै पुस्तामा तेस्रो विश्वबाट पहिलो विश्वमा आर्थिक विकासको लामो फड्को मारेको इतिहास छ।

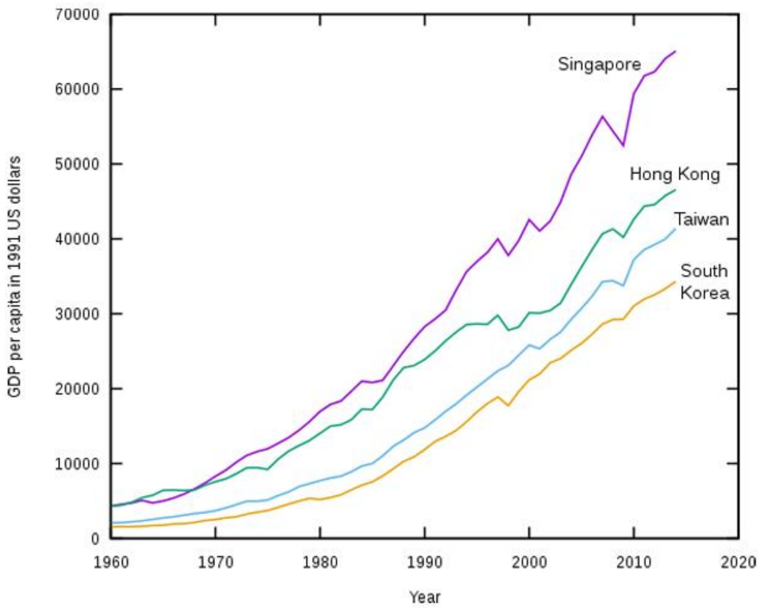

यि चार एसियाली टाइगर्सको विकासलाई बुझाउन माथिको चित्र उपयोगि हुन सक्छ जस्ले यो क्षेत्रको आर्थिक विकासको चरित्रलाई वुझ्न र यिनीहरूले अवलम्वन गरेको विकास मोडेलको सामान्य जानकारी लिन केही हदसम्म सघाउ पुयाउँदछ । भनिन्छ, आर्थिक विकासको मोडेलका प्रकारहरू विकास अर्थशास्त्रीहरूको सङ्ख्या जति नै छन् तर पनि यसलाई मूलतः रूपमा निम्न तीन समुहमा वर्गीकरण गरि विभाजन गर्न सकिन्छ ऽ बजार निर्देशित, हस्तक्षेपकारी र राज्य नियन्त्रित विकास मोडेल । विभिन्न राष्ट्रहरूले यि तिन मोडल वा आफ्नो देशको विशिष्ट परिस्थिति अनुकूल फरक प्रकारको विकास मोडेलको निर्माण गरि अघि वढिरहेका छन् ।

(ख) दक्षिण कोरिया

दोस्रो विश्व युद्द पछि सन् १९४५ मा दक्षिण कोरिया जापानको शासनबाट स्वतन्त्र भयो । तर केही समयपछि नै ऊ अमेरिकाको नियन्त्रणमा आयो । त्यही समयमा भएको कोरियाली गृहयुद्धले यसको अवस्था अत्यन्त दयनीय अवस्थामा पुऱ्यायो । तीन वर्ष सम्म चलेको उक्त गृहयुद्धले दक्षिण कोरियाको तत्कालीन उत्पादन क्षेत्रको दुई तिहाइ हिस्सा नष्ट गराएको थियो । त्यो अवस्थादेखि हालको जी २० सम्मको दक्षिण कोरियाको उदय र विकासलाई मुख्यतः चार चरणमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ ।

दक्षिण कोरियाको विकासको सुरुवात त्यहाको प्रथम राष्ट्रपतिको कार्यकालबाट सुरु भएर पार्कको शासनको प्रारम्भसम्म भएको मान्न सकिन्छ । विकासको पहिलो चरणमा युद्धको विनासबाट उठ्नका लागि केहि विशेष कार्यक्रमहरूको छनौट गरिएको थियो । त्यो समयमा यहाको कुल राष्ट्रिय उत्पादनको १५.९५ प्रतिशत हिस्सा अमेरिकी सहायताले ओगट्ने गर्दथ्यो । यो हिस्सा सबैभन्दा उच्च सन् १९५७ मा २२.९५ प्रतिशत सम्म पुगेको थियो । यो समयमा कोरियाको विकास एकदमै धेरै मात्रामा अमेरिकी सहायतामा निर्भर थियो । यो अवधिमा सरकारले मजदुर सङ्गठनमाथि निषेध गर्नुका साथै उग्र कम्युनिस्ट विरोधी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै मजदुरहरूको ज्यालादर सस्तो बनाउने निति अख्तियार गर्यो जसले औद्योगिक लगानीकर्तालाई प्रोत्साहित गऱ्यो र तिव्रतर आर्थिक वृद्धिमा सहयोग पुऱ्यायो ।

पार्क चुङ्ग हीले सन् १९६१ मा कू गरे पछिको अवधिलाई दोस्रो चरणको सीमा मान्न सकिन्छ । यो चरण सामान्य खालको उद्योगको विस्तार र निर्यात केन्द्रित उद्योगको विकासमा केन्द्रित थियो । युद्धबाट तङ्ग्रिएको र अमेरिकी सहायता माथिको निर्भरता निक्कै कम भइसकेको यस अवस्थामा कोरियाली अर्थतन्त्रले आफ्नो सस्तो श्रमको उपभोग गरेर हल्का औद्योगिक सामग्री उत्पादन गर्न थाल्यो । यही अवधिमा दक्षिण कोरियाले बजार निर्देशित र अझ हस्तक्षेपकारी आर्थिक मोडेल छाडेर राज्य नियन्त्रित विकास मोडेल प्रयोग गर्न थालेको थियो । सन् १९६२ मा कोरिया सरकारले पहिलो पञ्च वर्षिय आर्थिक विकास योजना अगाडि साऱ्यो जसले लगानी बढाउने, औद्योगिक संरचना निर्माण गर्ने र व्यापार सन्तुलन कायम गर्ने जस्ता स्पष्ट रूपमा बृहत अर्थशास्त्रीय विकास लक्ष्यहरू अगाडि सारियो जसले त्यहाँको अर्थतन्त्रमा आमुल सुधार ल्याउनुका साथै विकास प्रक्रियामा तिव्रता लियो ।

राष्ट्रपती पार्कका विभिन्न आर्थिक रणनीतिहरू मध्ये 'सेमाउल उन्दोङ' एक अत्यन्त सफल कार्यक्रम हो । गाउँको विकास भए मात्र देशको विकास हुन्छ भन्ने मान्यता राख्ने यो अभियानको मुख्य लक्ष्य गरीब जनतालाई धनी बनाउनु र गाउँको समग्र विकास गर्नु थियो । कोरियन भाषामा 'से' 'नयाँ', 'माउल' 'गाउँ' र 'उन्दोङ' भन्नाले 'अभियान' भन्ने बुझिन्छ । अथवा 'सेमाउल उन्दोङ भन्नाले नयाँ सामुदायिक अभियान भन्ने बुझिन्छ । यो अभियानको प्रर्वतक समाज सुधारक किम योङ की हुन् । उनले सन् १९६२ देखि यो

अभियान संचालन गर्दै आएका थिए । किमले **'काम नगर्ने भए खाना नै नखाउ'** भन्ने नाराका साथ यो अभियान सञ्चालन गरेका थिए । सेमाउल उन्दोङ सुख एवम् सम्वृद्धिका लागि सञ्चालन गरिएको एक अभियान हो जस्ले गरिबी निवारण गर्ने, सबैले राम्रो शिक्षा, खाना र लुगा लगाउन पाउने र सुरक्षित तथा सुविधाजनक घरमा बस्न पाउन भन्ने उद्देश्य राखेको थियो ।

किमको यो अभियानले 'ग्रामीण जनतालाई आत्मनिर्भर बनाउने र देशको बिकासमा टेवा पुर्याउँछ' भन्ने बुझ्केका दूरदर्शी सैनिक शासक पार्कजुङ हीले सबै जनतालाई यो अभियानमा सामेल हुन अव्हान गरे । उनले सन् १९७० अप्रिल २२ मा यो अभियानलाई सरकारी रणनीतिको रुपमा मान्यता दिए । सरकारी कार्यक्रमको मान्यता पाए पछि यो कार्यक्रमले नयाँ सामुदायिक अभियान सहित सहयोग र आत्मनिर्भरताको भावनाका साथ हाम्रो गाउँको सुधार र आधुनिकीकरण हामी आफैं गर्न सक्छौ भन्ने भावनालाई आत्मसात गर्दछ । कोरियालि सरकारले अभियानलाई कार्यान्वयनमा ल्याउदैं उन्नत गाउँ निर्माणको निम्ति 'दश परियोजना'को कार्यसम्पादन निर्देशिका जारी गरेर ३३ हजार २ सय ६७ गाउँमा लागु गर्दै सामुदायिक विकासका लागि जिन्सी सहायता दिन शुरु गरेको थियो । जसअन्तर्गत, सरकारले हरेक गाउँमा ३ सय ५५ बोरा सिमेन्ट र ५ सय केजी रड बाँड्न शुरु गर्‍यो । अर्कोतिर सरकारी कर्मचारी, विचारक, सामुदायिक अभियानका र निजी क्षेत्रका अगुवालाई तालिमको व्यवस्था गर्‍यो । कर्मचारीलाई भ्रष्टाचारी भावनाबाट टाढा रहन **'सुनलाई ढुंगा जस्तै देख'** लेखिएको 'हरियो टाई' वितरण गरिएको थियो । यो अभियानले नागरिकलाई समाजप्रति समर्पित हुने अगुवा नेतृत्व तयार पार्‍यो । यसैको शिक्षाले सदस्यहरुलाई स्वतःस्फूर्त जग्गादान, श्रमदान, सामग्री दान गर्ने उत्प्रेरणा प्रदान गर्‍यो । नयाँ सामुदायिक अभियान लागु भएका गाउँले जनताको आय विस्तारै बढ्न थाल्यो । यो क्रम ४ वर्ष पुग्दा ग्रामीण जनताको आय बढेर शहरी परिवारको आयभन्दा बढी हुन पुग्यो । यो कार्यक्रमले गाउको विकास र स्वाधिन अर्थतन्त्रको निर्माणमा कोशे ढुगा सावित भयो (सम्बाहाम्फे, २०७४) ।

सन् १९७४ मा आइ पुग्दा शहरी भन्दा ग्रामीण जनाताको आय बढ्यो जस्को कारण के थियो भने सेमाउल उन्दोङ लागु भएको हरेक गाउँ वा इकाईमा कृषिमा आधारित एक सेमाउल उद्योग अनिवार्य खोल्नुपर्ने शर्त थियो । यस्ता उद्योगले गाउँको आय बढाउने काम गर्यो भने रोजगारीको अवसरहरु पनि प्रशस्तै सिर्जना गर्यो । उक्त अभियान शहरमा पनि लागु गरि औद्योगिक क्षेत्रहरुको विकास तीब्ररुपमा हुन गयो । शहर केन्द्रित उद्योगहरुको विकास हुँदा पनि सरकारले उद्योगको (Semi-product) सेमी प्रोडक्ट सम्बन्धी कम्पनीहरु बढी गाउँमै स्थापना गर्ने नीति लियो । यो नीतिले गाउँ र शहरलाई जोड्ने र गाउँको विकास र रोजगारीमा टेवा पुर्याउने काम गर्यो । सन् १९७० मा ८३ करोड डलर निर्यात गरेको कोरियाले यो अभियानको सफलताकै कारण सन् १९८० सम्म आइ पुग्दा कोरिया एक औद्योगिक राष्ट्रका रुपमा दर्ज हुन पुग्यो । त्यस्तै गरि १९८० मा १७ अर्ब डलरको उत्पादन निर्यात गर्यो । यो अभियान शतप्रतिशत सफल हुनको कारण, यसमा गाउँलाई ४० र ५० घरको सानो भन्दा सानो इकाइमा विभाजन गरियो र प्रत्येक निर्णायक कार्यक्रममा सबै घरका प्रतिनिधिलाई राय व्यक्त गर्ने सुविधा दिइयो । यो इकाइले जे चाहन्छ, त्यसैमा परियोजना सञ्चालन गर्ने गरियो । यस्तो इकाईले एकातिर समुदायमा भावनात्मक एकताको बिकास गर्यो भने अर्को्तिर निर्णय गरिएका योजनाहरुमा असन्तुष्टि र असहमति भन्ने प्रश्न नै उठ्न पाएन । यो अभियान सफल हुँदै गएपछि गाउँ ईकाईहरुले तर्जुमा गरेका परियोजनामा सरकारले ५० प्रतिशत ऋण, ३० प्रतिशत अनुदान र २० प्रतिशत समुदायको लगानी हुने व्यवस्था गर्यो । यो मोडेललाई केही वर्षमै राष्ट्रव्यापी गरियो । त्यस्तै अर्को महत्वपूर्ण कुरा, सरकारले समय सापेक्ष कृषीमा आधुनिकिकरण गर्यो । यसका लागि कृषी विज्ञलाई देशभर परिचालन गरेर कृषी तालिम प्रदान गरियो । यसले कृषिमा व्यापक आधुनिकीकरण गर्‍यो जसको कारण अहिले कोरिया

२ देखि ३ प्रतिशत कृषककै उत्पादनले खाद्यान्नमा आत्मनिर्भर बनेको छ। यो अभियान कुनै समय भोक, रोग र बेरोजगारीले तडि्पएका कोरियाली किसानका लागि सफलताको मन्त्र बन्यो (सम्बाहाम्फे, २०७४)। यो अभियानवाट नेपालले प्रशस्त शिक्षा लिन जरुरी देखिन्छ।

त्यस्तै गरि उनले निर्यातबाट कमाइ भएको लगानी उच्च प्रविधिहरू र मेसिनहरूमा लगानी गरे। यी सामग्री अर्को चरणको विकासका लागि आवश्यक हुन्थ्यो। त्यस अतिरिक्त त्यो समयमा पार्कको सरकारले विदेशी सामग्रीहरूमा भन्सार कर बढाएर स्वदेशी उद्योगहरूलाई अनुदान दिएर ठूला उद्योग विकास गर्न सहयोग गरेको थियो। यसले दक्षिण कोरियालाई तेस्रो चरणमा ल्याइपुऱ्यायो। पार्कको दोस्रो पञ्च वर्षीय योजनामा यसको प्रत्यक्ष्य प्रभाव देख्न सकिन्छ। उनले ठूला र रासायनिक उद्योग खोल्नेलाई सहयोग गर्ने नीति लिए। यो चरण कोरियाको विकास चरणको सबैभन्दा लामो अवधि रह्यो। यो चरणमा वैदेशिक पुँजीमा नियन्त्रण भए पनि सरकारको निगरानीमा यसलाई भित्र्याइयो। यो अवधिमा निर्यात वार्षिक रूपमा ३५.२५ दरले वृद्धि भयो। सन् १९९० को दशकमा दक्षिण कोरियाली अर्थतन्त्रमा उलेख्य परिवर्तनहरू देखिए। यही समयमा देशले विकासको चौथो चरणमा आइपुग्यो। यो अवधि उच्च प्रविधिको उद्योगको रह्यो। सन् १९८८ मा द. कोरियाले गर्ने निर्यातमा १५.५ प्रतिशत हिस्सा मात्र उच्च प्रविधिको सामग्री हुन्थ्यो। त्यसपछिको हरेक वर्ष यसमा लगभग शत प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। कोरियाली सामग्रीको अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा बढेको माग र घरेलु उपभोगमा भएको उच्च वृद्धिका कारणले कोरियाले परिपक्व र सम्पन्न राज्यका रूपमा स्थिरता प्राप्त गऱ्यो। यसले कोरियाली समाजको हरेक तप्काको जीवन स्तर बढायो। कोरियाली इतिहासमा दोस्रोदेखि चौथो चरणसम्म स्थिर रूपमा उच्च आर्थिक वृद्धि देखियो। सन् १९६२ देखि १९९५ सम्म दक्षिण कोरियाले औषतमा वार्षिक १०५ प्रतिशत आर्थिक वृद्धि दर हासिल गऱ्यो (उप्रेती, २०७५)। यसर्थ , कोरियाली विकास मोडल विश्वकै उत्कृष्ट आर्थिक विकास मोडलको रुपमा स्थापित हुन पुग्यो।

(ग) सिङ्गापुर

विश्वको प्रमुख औद्योगिक देश सिङ्गापुर, चार एसियाली टाइगर्समा सबैभन्दा प्रजातान्त्रिक मुलुक हो। एक बेलायतीको कूटनीतिज्ञको शब्दमा ली क्वान युको अद्भूद नेतृत्वमा यो राज्यमा 'राजनीति हराएर' पूरै राज्य नै एक 'प्रशासनिक एकाई'मा बदलिएको थियो। सन् १९६५ मा मलेसियाबाट मन नलागी नलागी स्वतन्त्रता स्वीकारेपछि लीले सन् २०११ मा सन्यास नलिएसम्म सिङ्गापुरको राजनीतिलाई 'नरम निरंकुशता' सहित नियन्त्रणमा राखे। यो अवधिमा सिङ्गापुरले अभूतपूर्व आर्थिक विकास गर्नुको साथै विश्व रंगमन्चमा आफुलाई एक सम्वृद्धशाली राष्ट्रको रुपमा स्थापित गराउन सफलता हासिल गऱ्यो। सिङ्गापुरको विकासले दक्षिण कोरिया र ताइवानको भन्दा फरक बाटो लिएको छ। उसलाई युद्धबाट राज्यलाई पुन:निर्माण गर्ने चुनौती थिएन तर यो सहरी राज्यले आफूसँग आफ्ना नागरिकलाई खुवाउन पुऱ्याउन सक्ने जमिनसमेत थिएन। राज्यका लागि आवश्यक खाद्दान्न र पानी समेत छिमेकी मुलुकवाट आयात गरेर आपुर्ती गर्ने सिङ्गापुरले यो अवस्थामा सुधार ल्याउनका लागि राज्यलाई निर्यात मुखी सामानय उद्योगहरूको विकासलाई जोड दिने निति अख्तियार गऱ्यो। सिङ्गापुरले आफ्नो स्थानीय तहमा रहेको प्राविधिक र व्यवस्थापकीय ज्ञानको अभावलाई अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरूलाई आकर्षित गरेर सरकारी अनुगमन सहित पूरा गयो। सन् १९७० को दशकसम्म सिङ्गापुरको अर्थतन्त्रको संरचनामा उलेख्य परिवर्तन आयो जस्ले निर्माण उद्योग र ठूला उद्योगहरूको स्थापनामा विशेष जोड दिएको थियो। कतिपय विद्वानहरूले यो परिवर्तनलाई चीनमा देङको सुधारपछि आएको परिवर्तनको विरुद्दमा चिनलाई चुनौती दिन थालिएको कदमको रुपमा उल्लेख गर्दछन।

सन् २००० मा लि क्वान युको किताब ‘फ्रम थर्ड वर्ल्ड टु फष्ट र द सिंगापुर स्टोरी १९६५(२००० (From third world to first: The Singapoore Story) प्रकाशित भयो । विश्व पुस्तक बजारमा ‘वेष्टसेलर’ रहँदै आएको यो किताबको प्रारम्भ गर्दै लि क्वान यु लेख्छन ‘घर कसरी बनाउने, इन्जिन कसरी मर्मत गर्ने, किताब कसरी लेख्ने भनेर तपाई सिकाउने पुस्तकहरु पाइन्छन् । तर चाइना, व्रिटिस इन्डिया र डच इस्ट इन्डिजबाट बाहिर छरिएर संकलित भएका आप्रवासीहरुले राष्ट्र कसरी निर्माण गर्ने, क्षेत्रीय व्यापारिक केन्द्रको पुरानो आर्थिक भूमिका गुमाएर मृतप्रायः बनिरहेका जनतालाई कसरी जिवन्त बनाउने भनेर सिकाउने पुस्तक मैले कतै देखिनँ ।’ त्सैले यो किताबको लेख्ने आवश्यकता रहेको हो ।

यो किताबले मुलत निम्न २ वटा तथ्यहरुमा जोड दिएको छ ।

१. **कुनै पनि राष्ट्र निर्माणको बनिबनाउ मोडेल हुँदैन । त्यो अरु कसैले सिकाउन सक्दैन । स्वयं त्यो देशका जनता वा नीति निर्माताले आफै पत्ता लगाउन सक्नु पर्दछ ।**

२. **राष्ट्र निर्माणको मोडेल तयार गर्दा मुख्य ३ वटा तत्वहरुलाइ हेर्नु पर्दछ र जनसंख्या संरचनाको ऐतिहासिकता, भूराजनीति र आर्थिक संभावना ।**

पुस्तकको यो प्रारम्भीक वाक्यलाई उपसंहार खण्डको अर्को एक वाक्यसंग जोड्नु उचित हुन्छ । उनी लेख्छन ‘हामी कामबाट सिक्थ्यौं, छिटटै् सिक्थ्यौं । हाम्रो सफलताको एउटा मात्रै सुत्र थियो, कसरी चिजहरुलाई बढी कामकाजी बनाउने भनेर, तिनीहरुलाई अझ राम्रो कसरी बनाउने भनेर निरन्तर अध्ययन गर्थ्यौं । म कहिल्यै कुनै सिद्धान्तको बन्दी बनिनँ । मलाई कारण र यथार्थहरुले मात्र मार्गदर्शन गर्न सके, सिद्धान्तले हैन । कुनै पनि सिद्धान्त, योजना वा सोचले राम्रो काम गर्छ, गर्दैन भन्ने ‘एसिड टेष्ट’ (द्रूत जाँच) गर्थे । यदि कुनै चिजले राम्रो काम गर्दैनथ्यो वा कमजोर परिणाम दिन्थ्यो भने त्यस्तो चिजमा म थप समय र स्रोत खर्चिन्नथें ।’ (खतिवडा, २०७६)

सिङ्गापुरको आर्थिक सम्वृद्धिमा निम्न सिद्दान्तहरुको महत्वपुर्ण भुमिका रहेको पाइन्छ ।

क. खुला वजार सिद्दान्त (Free Market Principles) : सिङ्गापुरले पूँजिवादी आर्थिक सिद्धान्तलाई आफ्नो विकासको मुख्य सिद्धान्तको रुपमा अवलन्वन गरिरहेको छ । जस अर्न्तगत निम्न सिद्धान्तहरू पर्दछन ।

- श्रम वजारको व्यवस्थापन (Labor Market)
- उत्तरदायी कर्मचारीतन्त्र (Accountable Bureancracy)
- न्युन कर दर (Low Tax Rates)
- न्युन सरकारी खर्च (Government Expenditure)

ख. समाजवादी सिद्दान्त (Socialistic Principles) : सिङ्गापुरले समाजवादी आर्थिक सिद्धान्तलाई पनि त्यत्तिकै जोड दिएको छ जस अर्न्तगत निम्न सिद्धान्तहरू पर्दछन ।

- सार्वजनिक घरहरूको निर्माण (Public Housing)
- सार्वजनिक स्वास्थ्य सुविधा (Public Healthcare)

यि दुई सिद्धान्तहरूलाई अवलम्वन गर्दै सिङ्गापुरले विकासमा उच्च सफलता प्राप्त गरेको थियो । विकासको अन्तिम चरण उच्च प्रविधिको उद्योगको स्थापना सँगै अन्त्य भएको थिएन । बरु सिङ्गापुरलाई दक्षिणपूर्वी एसियाको आर्थिक र वित्तीय केन्द्रका रूपमा विकास गरेर अगाडी वढेको थियो । उच्च प्रविधिको उद्योगमा झैं व्यापार, आयात सुधार र वित्त सबैमा सीपयुक्त श्रमिकको आवश्यकता पर्छ । सिङ्गापुरको अवस्थिति र पछिल्लो समयको आर्थिक उदारीकरणले यी उच्च स्तरका उद्योगलाई निकै सहयोग गर्‍यो । यसले सिङ्गापुरलाई अन्ततः ताइवान र दक्षिण कोरियाजस्ता उच्च प्राविधिक राष्ट्रको समकक्षमा राखिदियो । राज्यको केन्द्रीय कोषले ठूलो उद्योगका लागि आवश्यक पूर्वाधार निर्माणमा गरेको सहयोग र ली क्वान युको आर्थिक र राजनीतिक दुवै क्षेत्रमा प्रभुत्वले गर्दा सिङ्गापुरको विकासमा सरकारको भूमिका सवैभन्दा महत्वपूर्ण देखिन्छ जसलाई नेपाल लगायत अन्य राष्ट्रहरूले पनि प्रेरक उदाहरणको रुपमा लिन सक्दछन् ।

(घ) ताइवान र हङ्कङ

हाल चिनको स्वशासित क्षेत्रको रुपमा रहेको ताइवानको कथा पनि कोरियाको जस्तै छ । ताइवानको प्रारम्भ दक्षिण कोरियाको अवस्थाभन्दा दयनीय थियो । ताइवानको कथा पनि युद्धको समाप्तीबाटै सुरु हुन्छ । तर ताइवान आफै भने सो युद्धबाट त्यति प्रभावित भएको थिएन । चिनियाँ गृहयुद्ध मुख्य त मूलभूमि चीनमा लडिएको थियो । तथापि दोस्रो विश्वयुद्धसम्म यो पनि जापानको अधीनमा थियो । त्यो अवधिमा त्यहाँ कृषिमा केही सुधारका काम भएका थिए । त्यतिवेला सम्म यो टापु विशेष धान, उखु र भुइँकटर र केही कपडा उद्योगको अवस्थामा मात्र सिमित थियो । यसको साथै कृषि र माछापालनले यो भूगोलको कूल ग्राहस्थ उत्पादनको एक तिहाइ भाग ओगटने गर्दथ्यो ।

प्रारम्भमा च्याङ काइ सेकको सरकारले राज्यलाई अनुदानमा चलाउने खालको नीति लिएपछि सन् १९५० को दशकमा अमेरिकाले ताइवानलाई दिइरहेको अनुदान रोक्ने चेतावनी दियो । त्यसपछि राष्ट्रपति चियाङ र उनको कोमिन्ताङ पार्टीले कोरियाले लिएको जस्तो औद्योगिकीकरणको योजनाहरू अघि सारे । औद्योगिकीकरणले कृषिको कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा रहेको योगदानलाई ७५ प्रतिशतमा मा झर्‍यो । कोरियामा जस्तै ताइवानले पनि प्रारम्भमा सामान्य खालको उद्योगमा विकास गर्‍यो । तर यहाँ भने कोरियामा भन्दा अलि लामो सयम सन् १९८० को दशकसम्म यी सामान्य खाले उद्योगहरूको अर्थतन्त्रमा महत्वपूर्ण भूमिका रह्यो । त्यसपछि यहाँ ठूला उद्योगहरूको स्थापनाको सुरवात भयो । सुरुमा विशेषत स्टिल, विद्युतीय र पेट्रोलियम उत्पादनसम्बन्धी उद्योग खोलिए । ताइवानले वैदेशिक लगानी आकर्षणका लागि केही सरकारी उद्योगहरू निजीकरण गरेको भए पनि अधिकांश ठूला उद्योगहरू सरकारको नियन्त्रणमै राख्यो । च्याङले यिनै उद्योगहरूको बलमा चिनियाँ मूलभूमि पुनः कब्जा गर्ने सोचेका थिए ।

राज्यले अर्थतन्त्रमाथिको नियन्त्रण बलियो वनाउने निति लिएको थियो । वैदेशिक विनिमयमा नियन्त्रण, आयातमुखी उद्यमलाई सरकारी प्रोत्साहन गर्ने नीति, राज्य नियन्त्रित संस्थामार्फत नै कच्चा पदार्थको माग पुर्‍याउने जस्ता कदममार्फत सरकारले अर्थतन्त्रमा नियन्त्रण कायम गरिरहेको थियो । ताइवानले आफ्नो अर्थतन्त्रको परिपक्वता कोरियालेझैं उच्च प्राविधिक विकासमा पुगेर सम्पन्न गर्‍यो । सन् १९७० को दशकमा उच्च शिक्षित जनशक्तिको विकासको कारणले ताइवानको श्रमिकको ज्याला बढेको थियो । त्यसै अवधिमा चीनमा भएको आर्थिक विकास र त्यहाँको सस्तो श्रमको कारणले भएको उत्पादन सँग ताइवानले प्रतिस्पर्धा गर्न नसक्ने अवस्थाको सिर्जना भयो । त्यसपछि ताइवानले उच्च मूल्यका वस्तुको उत्पादन र सेवामा ध्यान स्थानान्तरण गर्‍यो । सरकारले मुख्यतः निर्यातमुखी आर्थिक संरचना, उच्च प्रविधि र उच्च सीपका उद्योगमा

स्तरोन्नति गर्ने निर्णय गऱ्यो । त्यसपछि ताइवानको पहिचान बनेको सूचना प्रविधि र सेमी कन्डक्टर जस्ता अन्य महत्वपूर्ण प्राविधिक उद्योगको विकासमा राज्यको भूमिका महत्वपूर्ण रह्यो । ताइवानले दुई विषय बाहेक लगभग कोरियाको विकास परिपथ नै पछ्याएको देखिन्छ । दक्षिण कोरियासँगको उसको पहिलो फरक सन् १९८० को दशकसम्म ताइवानको अर्थतन्त्रमा कपडा उद्योगजस्तो हलुका उद्योगको महत्वपूर्ण भूमिका देखिन्छ जुन कोरियाली अर्थतन्त्रमा छोटो समय मात्र रहेको थियो । त्यस्तै ताइवानको सन्दर्भमा अनुदान रोक्ने धम्की नआएसम्म नेतृत्व पहिलो चरणमा रमाइरहेको थियो जबकी द. कोरियामा नेतृत्व आफैले आत्मनिर्भर हुने रणनीति लिएको थियो । (उप्रेती, २०७५)

हङ्कङको विकास धेरै अर्थमा ताइवानको जस्तै रह्यो । बेलायतको अधिनमा रहेको हङ्कङ चीनको मातहतमा गएपनि हङ्कङको अर्थतन्त्र पुँजिवादी चरित्रको नै रहेको छ । त्यसो हुनुको पछाडि हङ्कङ अगाडि देखि नै औद्योगिकीकरणको चरणमा गएको थियो । अन्य तीन राष्ट्रहरूले सन् ६० को दशकमा विकास सुरु गरेका हुन् भने हङ्कङमा सन् १९५० को दशकमै विकास प्रारम्भ भइसकेको थियो । सिङ्गापुरसँगको अन्य समानतामा हङ्कङले पनि जग्गा अभावका कारण अन्न आयात गर्नुपर्थ्यो । उसलाई यसबाट भएको व्यापार असन्तुलनलाई सन्तुलनमा ल्याउनु थियो । त्यसका साथै अन्य राष्ट्रहरू जस्तै हङ्कङ पनि औद्योगिकीकरणको चरणपछि उच्च प्राविधिक विकास भन्दा व्यवसायिक केन्द्रका रूपमा विकास भयो (उप्रेती, २०७५) । हाल सम्म पनि हङ्कङ चिनको मातहतमा रहेको एक विश्व प्रसिद्ध औद्योगिक क्षेत्र र अन्तर्राष्ट्रिय वजारको रुपमा विश्व प्रसिद्ध रहेको छ ।

(ङ) मलेसिया

उपनिवेश हुँदै स्वतन्त्रताको लडाई जितेर विकासको पथमा लम्किएको मलेसिया आजसम्म आइपुग्दा विश्वको ध्यान आकर्षित गर्ने देश बन्न सफल भएको छ । विदेशी लगानी भित्र्याएर बनेको मलेसियाले हालका दिनमा लाखौ विदेशी कामदारलाई रोजगारी दिएको छ र आर्थिक विकासमा थप शसक्त ढंगले लागिपरेको छ । व्यवस्थित सहरीकरण र सडक सञ्जाल, गगनचुम्बी भवन, स्वस्थ्य र हराभरा वातावरणका साथै राज्य सञ्चालनमा अपनाइएको 'सिस्टम'ले विश्वको ध्यान मलेसियातर्फ तानिएको छ । ४० वर्षको मेहनत र योजनाबद्ध सक्रियतामा तत्कालिन मलेसियन प्रधानमन्त्री महाथीर महम्मदले जसरी मलेसिया बनाउने काम गरे नेपालजस्ता विकासशि ल मुलुकमा पनि राजनीतिक इच्छाशक्ति हुने हो भने विकास गर्न कुनै कठीन हुने रहेनछ भन्ने बुझ्न सकिन्छ । आफ्नै विकासको मोडल, सभ्यता, इतिहास, संस्कृति, सहनसहन बोकेको मलेसियामा पर्याप्त पर्यटकीय स्थल रहेकै कारणले गर्दा बर्सेनी २५ मिलियनबढी पर्यटक मलेसिया पुग्ने गर्छन् । पर्यटकहरुको ओइरो लाग्ने मलेसियाको कूल ग्राहस्थ उत्पादनको महत्वपूर्ण हिस्सा पर्यटन क्षेत्रले ओगटेको छ । मलेसियाको विकास, तिव्रतम प्रगति र पर्यटन लोभ्याउने गन्तब्यले होटल व्यवसाय, स्थानिय उत्पादन र स्थानिय वजार निकै फस्टाएका छन् । (सिग्देल,२०१९)

नेपाल उद्योग वाणिज्य महासङ्घको आयोजना तथा नेपाल सरकारको सहआयोजनामा भर्खरै नेपाल बिजनेस कन्क्लेभ (Business conclave) सम्पन्न भएको छ । यस कनक्लेभको विशेषता भूतपूर्व मलेसियाली प्रधानमन्त्री महाथिरको सहभागिता एवं सम्मेलनमा उहाँले प्रस्तुत गर्नुभएको विकासको मोडेल नै रह्यो । आफ्नो प्रस्तुतिमा उहाँले दोस्रो विश्वयुद्धपछि उहाँको सरकारले सर्वप्रथम गरीब र धनीबीचको खाडल घटाउने योजना बनाएर भूमिहीनहरूको लागि भूमि वितरण कार्यक्रम अगाडि सारेको बताउँदै खेतीयोग्य जग्गाको कमीले यो कार्यक्रमले पूर्ण लक्ष्य प्राप्त गर्न नसकेकोले पुन सरकारले औद्योगीकरणको नीति अख्तियार गरेको

खुलासा गर्नुभएको थियो। त्यस बेला मलेसियासँग औद्योगीकरणको लागि अनुभव नभएकोले विदेशी लगानीकर्ताहरूलाई रोजगारी सिर्जना गर्ने खालको उद्योगहरूमा लगानी गर्न निम्त्याएको स्मरण गर्दै यसबाट रोजगारीमा आमजनताको पहुँच बढ्नुको साथै शिक्षित श्रमिक उत्पादन गर्न शिक्षामा लगानी बढाउनुपरेको थियो, जसबाट शिक्षित बेरोजगारीको समस्या समेत हल हुन पुगेको थियो। उहाँले आफ्नो सरकारले राजस्वभन्दा रोजगारी सिर्जनालाई प्रमुख लक्ष्य बनाई हिंडेकोले आज मलेसिया औद्योगिक मुलुकको पङ्क्तिमा उभिएको मन्तव्य व्यक्त गर्नुभएको थियो।

तानाशाहको नाम दिइएका उनले मलेसियामा १९८१ देखि २००३ सम्म अर्थात् २२ वर्ष शासन गरे र यस अवधिमा मलेसियाको आर्थिक वृद्धिदर औसत १० प्रतिशत रह्यो भने जीवनस्तरमा २० गुणाले सुधार भयो। यस्तो कसरी भयो भन्नेबारे आफ्नो अनुभव सुनाउँदै उहाँले भन्नुभयो- मलेसियामा पनि १४ वटा पार्टी थिए। तर विकासको लागि राजनैतिक स्थिरता र व्यापार अनुकूल नीति नियमको आवश्यकता पर्दछ। हामीले यसलाई पूरा गर्दै गयौं र अन्तत देशको राजस्व बढ्न थाल्यो जसबाट हामीले आधारभूत आवश्यकता पूरा गर्दै सबै जनताको जीवनस्तर उकास्न सक्यौं। मलेसियाका डा. महाथिर मोहम्मदको योगदानलाई उच्च मुल्याङ्कन गर्दै मलेसियाली जनताले हालै ९५ वर्षको उमेरमा विश्वकै सबैभन्दा जेष्ठ प्रधानमन्त्रीमा निर्वाचित गराएका छन्। अन्तर्राष्ट्रिय जगतमा थुप्रै युग नायक छन जसले विकास, समृद्धि र सुशासनमा कोसेढुंगाका रूपमा आफूलाई स्थापित गराएर जनताको मानसपटलमा चिरस्थायी बास बस्न सफल भए। महाथिर मोहम्मदको लोकप्रियता कुनै वाद र सिद्धान्तको उपज होइन, गरिबी कायापलट गरेर विकसित मलेसिया बनाउन उनले खेलेको योगदानको परिणाम हो (गुप्ता, २०१४)।

मलेसियाको हाल सन्चालित ११ औ पन्चवर्षिय योजनाले (२०१६-२०२०) समावेशिकरण, जनजिवनमा व्यापक सुधारको कार्यक्रम, आय र भौतिक पुर्वाधारमा जोड दिने र धनी गरिव विचको भिन्नता कमगर्ने निति अगडि सारेको छ। मलेशियाले वैदेशिक लगानी भित्र्याउने निति, प्रविधि र सुचना प्रसार गर्ने र मानविय पुँजिको अभिवृद्धि गर्ने कार्यक्रमहरु मार्फत द्रुततर विकास गर्ने लक्ष्यलाई प्राथमिकता साथ अघि सारेको छ। नेपालको लागि पनि यो मोडेल अत्यन्त उपयोगी हुन सक्ने सन्देश दिंदै नेपालले विकासको लक्ष्य निर्धारण गर्दा रोजगारी सिर्जनालाई प्राथमिकता दिएर उपयुक्त र स्थायी वातावरण दिन सकेमा नेपालले पनि विकास गर्ने प्रचुर सम्भावना रहेको धारणा राख्नुभएको थियो। मलेसियाको यो उदाहरणवाट एक व्यक्तिको दुरदर्शि नितिले राष्ट्रको मुहार फेरिन सक्छ भन्ने शिक्षा लिन सकिन्छ।

(च) स्विजरल्याण्ड

जनसंख्या र क्षेत्रफलको आधारमा स्विजरल्याण्ड नेपाल भन्दा साँढे तिन गुणाले सानो देश हो। जन घनत्वको हिसाबले नेपाल र स्विजरल्याण्ड उस्तै देश हुन्। दुवै देशमा १ बर्ग किलोमिटरमा १९८ जना बसोबास गर्दछन। स्विजरल्याण्डमा ८४० मिटर देखि ४६३४ मिटर मात्र अग्ला ४५१ साना हिमालहरु छन्। प्रत्येक साना हिमालको पनि नामकरण गरिएको छ। यी सबै हिमालमा पर्यटकलाई खुल्ला गरिएको छ। हिमालमा धुवाँ रहित रेल र केबलकार संजालले सबै प्रकारका मानिसलाई भ्रमण गर्न सम्भब बनाएको छ। स्विजरल्याण्डमा बार्षिक पर्यटकको संख्या २ करोड छ र पर्यटनबाट मात्र रु ४० खर्ब भन्दा बढी आम्दानी हुने गरेको छ। नेपालमा पनि सबै चुचुरालाई नामाकरण गर्नु, पर्यटनका लागि खुला गर्नु , हिमालका निश्चीत उचाइ सम्म पर्यटन पुर्वाधारको विकास गर्न जरुरि छ, सयौं हिमाल हामी सँग छन् तर हालसम्म सम्पूर्ण हिम चुचुराहरूको नामाकरण गरिएको छैन र पर्यटनका लागि खुल्ला समेत गरिएको छैन।

स्विजरल्याण्डको संघीय प्रणालीमा १३ वटा क्यान्टोन वा प्रदेशहरु छन् । असंलग्न पररास्ट्र नीति , कडा कानुन, द्रुत विकास, राष्ट्रिय सुरक्षा र राष्ट्रिय अर्थतन्त्र चाही स्विसहरूको राजनीतिक प्राथमिकतामा पर्दछन । स्विजरल्यान्डको सफल संघीय प्रयोगले के देखाउँछ भने राज्य बलियो हुनको निम्ति त्यस राज्यका जनता बलियो हुनुपर्ने रहेछ । जनता बलियो हुन तीनवटा कुरामा राज्यले जनतालाई हेरेको हुनुपर्छ स **जनताको स्वास्थ्य, सामाजिक सुरक्षा र शिक्षा** । स्विजरल्याण्डले यि तिनै कुराहरुमा जोड दिने गरेको छ र यि तिनै कुरामा जनतालाई सुविधा दिने राष्ट्रहरूको अग्र पङ्तीमा पर्दछ । स्विसहरू आफुले गरेको काममा कर तिर्छन । आफुले बनाएको नियमलाई कडाइका साथ पालन गर्छन ।

स्विजरल्याण्ड नेपाल जस्तै भू(परिवेष्ठित मुलुक हो । मुख्य आयश्रोत पर्यटन र कृषि नै हो । उन्नत कृषिबाट उत्पादित वस्तु र गाईको दुध यहाँको आम्दानीको मुख्य मेरुदण्ड हो । हुनत यहाँको बैकिङ्ग कारोबार अर्थतन्त्रको अर्को महत्वपूर्ण पाटो हो तर सन १८४८मा संघीय संबिधान बनेदेखिको इतिहासको अध्ययनबाट के देखिन्छ भने संघीयताको सफल प्रयोगले स्विजरल्याण्ड यत्तिको बलियो भएको हो । स्विजरल्याण्डको शासन प्रणाली विश्वमा अनौठो मानिन्छ जहा ७ वटा संघका प्रमुखहरूले आलोपालो सरकार चलाउँछन । विभिन्न देशहरूको औपचारिक प्रतिनिधित्वमा भने उनीहरू राज्यको प्रतिनिधिको रूपमा गएका हुन्छन । कुनै पनि निर्णय लिँदा जनताको मतको कदर हुन्छ । ५० हजार हस्ताक्षर लिएर कुनै नागरिकले संविधानमा भएका कुरा फेर्न चाह्यो भने चुनाब गरिन्छ । हरेक संघको आफ्नै संसद, न्यायपालिका र प्रणाली छ । सम्प्रभुत्ता सबैको सहमतिको बिन्दु हो । जर्मन, इटालीयन , फ्रेन्च र अल्पसंख्यक रोमन भाषा भाषीलाई राज्यले मान्यता दिएको छ । संघिय प्रदेशहरुमा आफ्नै भाषा चल्छन । यसर्थ, स्विजरल्याण्डलाइ सबै हिसावले अनुकरणिय राष्ट मानिन्छ । (इनेप्लिज,२०७३)

स्विजरल्याण्डलाइ विश्वको नमुना राष्ट्र बन्न सघाउ पुऱ्याउने केहि मुख्य कारकतत्वहरूलाई निम्न बुँदाहरूमा उल्लेख गरिएको छ ।

१. **क्षेत्रफलमा सानो आकार** (Small Size)

२. **वास्तविक प्रजातन्त्र** (Genuine Democracy)

३. **विकेन्द्रीकरणको राम्रो अभ्यास** (Decentralization)

४. **प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा विशेष सहुलियत दिने नितिहरु** (Subsidiary Principle)

५. **गैर व्यावसायिक नेताहरु** (Non-Professional Politicians)

६. **पुँजि र वौद्धिक क्षेत्रका लागि सुरक्षित स्थान** (Safe Haven for Capital and Brainpower)

७. **मध्यम वर्गिय मानसिकता** (Middle-Class Mentality)

८. **शिक्षामा विशेष जोड** (Educational Priority)

यि विभिन्न कारकतत्वहरुले स्विजरल्याण्डको विकास प्रक्रियामा निकै सघाउ पुयाएका छन जुन नेपाल जस्तो भर्खर विकास पथमा अघि वढिरहेको राष्ट्रका लागि अनुकरणिय हुन सक्दछ ।

(छ) चीनको विकास मोडेल

सन् १९७८ मा देङ सियाओपिङ नेतृत्वमा आएपछिका चार दशकयता चीनले आफूलाई विश्व आर्थिक शक्ती (Power house) को रूपमा विकसित गरेको छ। साथै यसले विश्वव्यापी अर्थतन्त्र र भूराजनीतिमा समेत महत्वपूर्ण परिवर्तन ल्याएको छ। चीनमा आर्थिक सुधार गर्ने कामको सुरुआत कृषि क्षेत्रबाट गरियो। राज्यको नियन्त्रण केही खुकुलो बनाइयो र दोहोरो ट्र्याक मूल्य संयन्त्रको माध्यमबाट किसानहरूलाई बजार सहुलियत प्रदान गरियो। किसानहरूले आफ्नो प्रभावकारिता र उत्पादकत्व बढाएर यस सुधारप्रति सकारात्मक प्रतिक्रिया दिए। त्यसपछि अन्य क्षेत्रमा पनि थप सुधारका कार्य विस्तार हुँदै गयो। (Township and Village Enterprises) टाउनसिप एन्ड भिलेज इन्टरप्राइजेज (टिभइएस) भनिने हाइब्रिड खालको स्वामित्वको माध्यमबाट गैरकृषि क्षेत्रमा सहुलियत प्रदान गरियो। सहरतिर सुधार फैलिएसँगै राज्यका उद्योगहरूले थप एकाधिकार प्राप्त गरे र यसले उनीहरूलाई उद्यमी बन्न थप प्रेरित बनायो। लगानी गर्न र आर्थिक वृद्धि बढाउन प्रान्त तथा स्थानीय निकायहरूका लागि विभिन्न सहुलियतहरुको व्यवस्था गरिएको थियो। सन् १९९० को दशकताका स्पेसल आर्थिक जोन (एसइजेडएस) को वृद्धिले चीनलाई विश्व अर्थतन्त्रमा समायोजन हुन निर्णायक भूमिका निर्वाह गऱ्यो। (रोड्रिक, २०७५)

देङ सिआओपिङले चीनमा आर्थिक क्रान्ति शुरू गरेको सन् २०१८ मा ४० वर्ष पूरा भएको छ । त्यसलाई उनले चीनको दोस्रो क्रान्ति भन्ने गर्दथे उक्त आर्थिक सुधारपछि चीन विश्व अर्थतन्त्रमा दह्रो रूपमा प्रवेश गर्यो । आजको मितिमा चीन विश्वको त्यस्तो देश भएको छ जोसँग सबैभन्दा बढी विदेशी मुद्रा सञ्चिति अर्थात् ३.१२ खर्ब डलर छ । चिनको हालको आर्थिक विकासको गतिलाई निम्न तथ्यहरुले पुष्टि गर्दछ ।

- कुल गार्हस्थ उत्पादन (११ खर्ब डलर) को मामिलामा चीन विश्वको दोस्रो ठूलो देश हो ।
- प्रत्यक्ष विदेशी लगानी आकर्षित गर्ने चीन विश्वको तेस्रो ठूलो देश हो ।
- देङ सिआओपिङले सन् १९७८ मा आर्थिक सुधारका कदम चाल्दा विश्व अर्थतन्त्रमा चीनको हिस्सा जम्मा १.८ प्रतिशत थियो जुन सन् २०१७ मा आएर त्यो हिस्सा १८.२ प्रतिशत पुगेको छ ।
- चीन अब केवल एउटा उदीयमान अर्थतन्त्र मात्रै रहेन, बरू १५ औँ र १६ औँ शताब्दीताका विश्व अर्थतन्त्रमा करिब ३० प्रतिशत आफ्नो हिस्सा भएको अवस्थातर्फ उन्मुख भइरहेको राष्ट्र हो ।

चीनलाई शक्तिशाली बनाउने नेताहरूमा माओत्से तुङ, देङ सिआओपिङ र वर्तमान राष्ट्रपति सी जिनपिङको नाम आउँछ । देङ सिआओपिङ नेतृत्वमा भएको आर्थिक क्रान्तिको ४० वर्षपछि चीन एक पटक फेरि एउटा दह्रो नेतृत्व पाएर अघि बढिरहेको छ । सी जिनपिङ देशको अर्थतन्त्रलाई अझ प्रभावशाली बनाउन उत्पादनको क्षेत्रमा चीनलाई 'महाशक्ति' बनाउन चाहन्छन् । सी जिनपिङले देङ सिआओपिङका उदारीकरणका नीतिहरूलाई अगाडि बढाइरहेका छन जसमा आर्थिक सुधार लगायतका कदम समेटिएका छन् । चिनियाँ सफलताको कथा दोस्रो विश्व युद्धपछिको एउटा देशको विकासको कथामा मात्रै सीमित छैन। बरू त्यो एउटा नियन्त्रित अर्थतन्त्रबाट मुक्त र उदारीकरणमा आएको परिवर्तनको पनि कथा हो। विश्वका कैयौँ देशले पनि चीनले अवलम्बन गरेको परिवर्तनलाई अपनाए । तर लोभलाग्दो सफलता चीनले मात्रै हासिल गऱ्यो । चीनले घरेलु अर्थतन्त्रमा क्रमिक सुधारको प्रक्रिया थाल्यो न कि बजारलाई आफ्नो अर्थतन्त्र सुम्पिदियो। सुधार ल्याउने क्रममा उसले कहाँ विदेशी लगानी गर्ने र कहाँ नगर्ने कुराको निर्क्योल गऱ्यो जसका लागि उसले विशेष आर्थिक क्षेत्रहरूको निर्माण गऱ्यो र त्यसका लागि उसले दक्षिणी तटीय प्रान्तहरूलाई रोज्यो । देङ सिआओपिङले कम्युनिष्ट समाजवादी राजनीतिक माहोलमा ठोस परिवर्तनको जग बसाले जसले विश्वमा समाजवादी अर्थतन्त्रको साख जोगाउन सघाउ पुयायो ।

चिनियाँ लेखक युकोन ख्वाङ आफ्नो पुस्तक 'क्र्याकिङ द चाइना कनन्ड्रमः ह्वाइ कन्भेन्सनल इकोनोमिक विज्डम इज रंग' मा लेखेका छन् (देङ सिआओपिङ एक महान् सुधारक मात्रै थिएनन धैर्य नभएका व्यक्ति पनि थिए। देङ सिआओपिङले शुरू गरेको सामाजिक आर्थिक सुधारको दृष्टान्त मानव इतिहासमा अन्यत्र भेटिँदैन। यसले चिनको आर्थिक जिवनमा निम्न परिवर्तन ल्यायो ।

- सन् १९७८ देखि २०१६ को बीचमा चीनको जीडीपीमा ३,२३० प्रतिशतले वृद्धि भएको छ।
- यसबीचमा ७० करोड मानिसहरू गरिबीको रेखाबाट माथि उठे भने ३८.५ करोड मानिसहरू मध्यवर्गका रूपमा उकासिए।
- चीनको वैदेशिक व्यापार साढे १७ हजार प्रतिशतले बढ्यो भने सन् २०१५ सम्म चीन विदेशी व्यापारमा अगुवाको रूपमा उदायो।
- सन् १९७८ मा चीनले वर्षभरि गर्ने व्यापार अहिले दुई दिनमै गर्छ।
- देङ सिआओपिङले चिनियाँ कम्युनिष्ट पार्टीलाई सामूहिक नेतृत्वमा लगेर चीनमा सामाजिक (आर्थिक परिवर्तनको प्रक्रियामा तीव्रता दिए । (बि.बि.सी. २०१८)

अर्थतन्त्रको बजार नेतृत्व स्थापित गराउनु र बाहिरी स्वतन्त्रता बढाउनु नै चीनको यस्ता सुधार पछाडिका प्रमुख कारणहरु हुन। तर, अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार र निजी लगानीमा चीनको हिस्सा बढे पनि यसमा राज्य क्षेत्रको हिस्सा भने तुलनात्मक रुपले खुम्चियो। यसका लागि आर्थिक विविधीकरण र पुनर्गठन शृंखलाबद्ध औद्योगिक नीतिका माध्यमबाट प्रवर्द्धन गरियो। विदेशी लगानीकर्तालाई घरेलु कम्पनीसँग संयुक्त उद्यममा आबद्ध हुन लगाइयो र स्थानीय योगदान (Input) को प्रयोग बढाउन लगाइयो। यसबाट विनिमय दर र अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय प्रवाह केही हदसम्म नियन्त्रित रह्यो। (रोड्रिक, २०७५)

यी सबैको माध्यमबाट चिनियाँ नेतृत्वले कुनै पनि सिद्धान्तको पालना गरेन र आफ्नै विशिष्टताबाट चलाइरह्यो। चिनियाँ आर्थिक सुधार न कम्युनिस्ट शिक्षा न त कुनै स्वतन्त्र बजार विश्वासबाट निर्देशित थियो। यदि नीतिनिर्माताहरूले कुनै एक महत्वपूर्ण सिद्धान्त अपनाउँछन् भने त्यसलाई पक्कै पनि 'व्यावहारिक प्रयोगात्मकता' भन्न सकिन्छ। यो देङ.को लोकप्रिय भनाइ हो। उनले भनेका छन् **'बिरालोको रङले कुनै पनि फरक पार्दैन, फरक उसले मुसो समात्न सक्यो कि सकेन भन्ने कुराले पार्छ।'** चिनियाँ अनुभवको विलक्षणतालाई हेर्ने हो भने यस्ले विकसित र विकासोन्मुख दुबै राष्ट्रहरूलाई आर्थिक विकासका लागि महत्वपुर्ण शिक्षा प्रदान गर्दछ । अधिकांश पश्चिमा राष्ट्रमा बजारमाथिको निर्भरता र आर्थिक उदारीकरणका फाइदाहरू प्रस्तुत गर्न चीन सफल बनेको छ। सैद्धान्तिक रुपले चीनले राज्य नेतृत्ववाला आर्थिक मोडलको अर्न्तनिहित श्रेष्ठतालाई पुष्टि मात्र होइन स्थापित समेत गरेको छ र बजार केन्द्रित पश्चिमा सिद्धान्तको रडाको लाइ चुनौती दिइरहेको छ । नेपाल जस्तो समाजवाद उन्मुख राष्ट्रका लागि चिनको आर्थिक विकास अनुकरणिय मात्र होइन चिनको आर्थिक र प्राविधिक विकासको प्रभाववाट पनि नेपालले प्रसस्त फाइदा लिन सक्नु पर्दछ जुन अहिले नेपालमा चलेको वहस पनि हो ।

(ज) विकासको भारतिय मोडेल (केरला र गुजरात)

कुनै पनि राष्ट्रलाई समृद्ध बनाउन राज्यले आर्थिक वृद्धि (Economic growth) र कल्याणकारी राज्यका अवधारणालाई आत्मसात गर्नुपर्दछ। यी दुवै मोडललाई एकिकृत र सन्तुलित ढंगले प्रयोग गरेमा सफलता हासिल गर्न सकिन्छ भन्ने दृष्टान्त भारतका केरला र गुजरात विकास मोडलबाट स्पष्ट हुन्छ। सन् १९७० को दशकमा केरला राज्यमा अभ्यास भएको विकास मोडेललाई केरला विकास मोडेल भनिन्छ। यो मोडेलले अराजक आर्थिक वृद्धि विकास मोडल विपरीत आम जनताको शिक्षा, जनस्वास्थ्य र सेवाका न्यायोचित वितरणमा जोड दिन्छ। यही विकास मोडेलको कारण केरलामा छोटो अवधिमै तीव्र रुपमा सामाजिक विकास भयो। त्यसबाट त्यहाँका अधिक निम्न र मध्यम वर्गीय जनता लाभान्वित भएको तर्क दीगो विकासका अध्येताहरु दावी गर्छन्।

हाल प्रधानमन्त्रीका रुपमा भारतलाई नेतृत्व दिइरहेका मोदीले गुजरातमा लागु गरेको विकासको मोडेलका आधारमा 'मोदिनोमिक्स' शब्द नै निर्माण भएको छ। भारतीय जनता पार्टीको वेवसाइटमै लेखिएको छ - 'गुजरात मोडलको भिजन भनेको पूर्ण रोजगारी, कम महंगाई, ज्यादा कमाइ, तीब्र गतिको आर्थिक विकास, गुणस्तरीय शिक्षा, सुरक्षा र उत्कृष्ट जीवनस्तर हो।' प्रधानमन्त्री मोदी सन् २००१ देखि २०१४ सम्म गुजरातका मुख्यमन्त्री थिए। मोदीले गुजरातमा सडक, उर्जा र पानी आपूर्ति जस्ता आधारभूत सुविधाहरुमा धेरै नै लगानी गरे। भारतको ग्रामीण विकास मन्त्रालयका अनुसार सन् २००० देखि २०१२ सम्ममा गुजरातमा झण्डै तीन हजार ग्रामीण सडक परियोजनाहरु पूरा भएको थियो।

यसबाहेक सन् २००४ र २००५ तथा सन् २०१३ र २०१४ को बीचको अवधिमा प्रतिव्यक्ति उपलब्ध बिजुलीमा ४१ प्रतिशतले बृद्धि भएको छ। गुजरातले सन् २०१२ देखि अतिरिक्त बिजुली उत्पादन गरिरहेको छ। १८ हजार गाउँहरु ग्रिडसँग जोडिएका छन्। यस बखत गुजरातको औसत जिडिपी (सन् २००० देखि २०१०सम्म) ९.८ प्रतिशत रह्यो जसबेला पूरै भारतको औसत विकास दर ७.७ प्रतिशत मात्र थियो। गुजरातमा मोदीले इ (गवर्नेन्सलाई प्रभावकारी बनाए जसबाट प्रदेशमा भ्रष्टाचारमा कमी आयो। गुजरात मोडलले सुशासनका पक्षमा रहेको एक 'तटस्थ विचार' का रुपमा ख्याती कमाएको छ। गुजरात सरकारले सुशासन कायम गरेकोमा धेरै पटक अवार्ड समेत जितिसकेको छ। अक्सफोर्डबाट प्रकाशित किताब 'ग्रोथ अर डेवलपमेन्ट ह्विच वे इज गुजरात गोइङ'मा उल्लेख भए अनुसार गुजरातले आर्थिक विकासका लागि यस्तो नीति बनाएको छ कि अब जुनसुकै सरकार आए पनि गुजरातको सम्बृद्धिमा असर पर्दैन।

लगानीका लागि गुजरातमा परमिट लाइसेन्स तथा पर्यावरणसँग जोडिएका औपचारिकताहरु पूरा गर्न कानुनी अड्चनहरु राखिँदैन। लगानीकर्ताहरुलाई आकर्षित गर्ने र मनोबल बढाउने कुरामा मोदीले कुनै कसर बाँकी राखेनन्। पश्चिम बंगालमा लामो समयदेखि बिबादका बीच संचालनमा रहेको टाटा मोटर्सको नानो कार प्लान्ट सन् २००८ मा पश्चिम बंगालबाट गुजरातको साणन्दमा सारियो। पश्चिम बंगालको सरकारले जग्गाको मामिला सुल्झाउन नसक्दा जनताको बिरोध थेग्न नसकेर प्लान्ट नै बन्द गर्नुपर्यो तर गुजरातमा अहिले फोर्डले पनि प्लान्ट सुरु गरिसकेको छ। मोदीले फोर्ड, सुजुकी तथा टाटा जस्ता ठूला कम्पनीहरूलाई गुजरातमा प्लान्ट लगाउने अनुमति दिएर अटो म्यानुफ्याक्चरिङ इन्डस्ट्रीमार्फत गुजरातमा पर्याप्त अवसर भित्र्याएका छन्।

हालसम्म पनि गुजरात भारतको सबैभन्दा औद्योगिकृत राज्य हो । पश्चिमी तटमा रहेको फाइदा पनि यसले उठाइरहेको छ । भारतको जनसंख्याको ५ प्रतिशत आवादी रहेको गुजरातमा देशको कुल क्षेत्रफलको ६ प्रतिशत जमीन छ । पानी नपर्ने समस्या भोग्ने गुजरातमा खेती गर्न त्यति सहज छैन तर पनि भारतको कुल निर्यातको २२ प्रतिशत गुजरातबाटै हुन्छ। हाल गुजरातको जिडिपी ७.६ प्रतिशत छ। लामो तटक्षेत्रका कारण अन्तराष्ट्रिय ब्यापार धेरै नै सुगम छ। भारतको एक तिहाइ समुद्री जहाज गुजरातकै तट भएर जाने गर्छ। सन् २०१० देखि नै गुजरातले ४३ हजार ८४८ मिलियन युनिट बिजुली उत्पादन गर्न थालेको हो। गुजरातमा ४० हजार ७९३ मिलियन युनिट माग रहेकोमा बाँकी रहेको बिजुली उसले अन्य १२ राज्यहरुलाई बेच्न थालेको छ। त्यस्तै भारतमा कुल ३.८ प्रतिशत बेरोजगारी दर रहेकोमा गुजरात राज्यमा सबैभन्दा न्यून १ प्रतिशत मात्र बेरोजगारी दर रहेको श्रम ब्यूरोको प्रतिवेदनमा उल्लेख छ (Bizmandu, 2018)। भारतको गुजरात र केरला मोडलले पुँजिवादी र समाजवादी चरित्रलाई अवलम्वन गरेको छ जुन नेपाल लगायत अरु देश र राज्यका लागि पनि अनुकरणीय रहेको छ ।

(झ) रुवान्डाली मोडेल

हरियो जंगल र पहाडले घेरिएको पूर्वी मध्यअफ्रिकी मुलुक रुवान्डा सन् १९९० तिर तत्कालिन सरकारद्वारा 'प्रायोजित' जनसंहारका कारण जातीय द्वन्द्वबाट ग्रस्थ थियो जुन विस्तारै पुनर्स्थापनातर्फ अघि वढिरहेको छ । सन् १९९० देखि उसले आर्थिक विकासमा ठुलो फड्को मारेको छ । त्यहाँ जातीय टुत्सीहरू र हुटुहरूबीच दंगा हुँदा सय दिनमै आठ लाखभन्दा बढीको हुटु समुदायको वर्चस्व रहेको सुरक्षा निकायद्वारा हत्या गरिएको विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरूको प्रतिवेदनमा उल्लेख छ । जातीय द्वन्द्व र तनावको प्रमुख कारण अल्पसंख्यक टुत्सी र बहुसंख्यक हुटुबीच जारी परम्परागत असमानतालाई मानिएको छ । आज त्यहाँ सबैखाले द्वन्द्वको समाधान भई विकास निर्माण र आर्थिक क्षेत्रमा ऐतिहासिक प्रगति भइरहेका छन् । त्यसैले द्वन्द्वमा फसेका र द्वन्द्वपछिका राज्य र सरकारले गर्नुपर्ने कामका लागि रुवान्डालाई उदाहरणका रूपमा लिने गरिएको छ । रुवान्डाले वर्षौंदेखिको द्वन्द्वमा मलहम लगाउन आफ्नै स्रोत र साधनको पहिचान मात्रै गरेन, त्यसको उपयोग गरी मुलुकलाई समृद्ध बनाउने उत्कट चाहनाका साथ अघि बढिरहेको छ । त्यसै क्रममा उसले कफी र चिया उत्पादन गरी आफ्नो अर्थव्यवस्थाको पुनर्निर्माणमा जुटेको छ । यी दुई उत्पादनहरू त्यहाँका प्रमुख निर्यात वस्तुमा दरिएका छन् । रुवान्डाको ऐतिहासिक विकास को सफलता यसले अख्तियार गरेको विकास र सकारात्मक आर्थिक नीति नै हो जसले त्यहाँ गरिबी र असमानता घटाउन सहयोग पुगेको छ ।

२३ वर्षअघि त्यहाँको अर्थव्यवस्था तहसनहस थियो । खासगरी, सन् १९९४ मा टुत्सीविरुद्ध मच्चाइएको नरसंहारपछि अधिकांश सेवा र सुविधाहरू ठप्प थिए । करिब १० लाख मानिसको ज्यान र हजारौंलाई विस्थापित हुने गरी भएको जनसंहार अघि र पछि रुवान्डाको वृद्धिदर ऋणात्मक अवस्थामा पुगेको थियो । तर, आज विश्वका तीव्र गतिमा बढ्दो अर्थतन्त्र भएको मुलुकमा रुवान्डाले आफूलाई उभ्याउन सफल भएको छ । सन् १९९४ मा मुलुकको वृद्धिदर ऋणात्मक (-११ दशमलव ४ प्रतिशत) रहेकोमा सन् २०१४ मा ७ प्रतिशत र सन् २०१५ मा ६ दशमलव ९ प्रतिशतमा पुगेको थियो । यो वृद्धिदर र आर्थिक छलाङको कारण पुनर्निर्माण, निर्यात प्रवर्द्धन, ऊर्जा विकास र समावेशी वित्त हुन् । यिनै विषयलाई आफ्नो विकासको मोडल बनाएर रुवान्डा छोटो समयमै अन्य मुलुकका लागि नमुना बनेको हो । खासगरी नरसंहारको समाप्तिसँगै मुलुकले सुरु गरेको पुनर्जागरण र रूपान्तरणको अभियानले उसलाई ऐतिहासिक सफलताको शिखरमा पुर्यायो । यसले सन् २०१२ को अन्त्यसम्मको एक दशकमा आफ्नो वार्षिक आर्थिक वृद्धिदर ८ प्रतिशतमा पुर्यायो । यो दर विश्वव्यापी र अफ्रिका महादेशभरिकै सबैभन्दा उच्च रह्यो । यसमा उसको बलियो आर्थिक

आधार, नीति तथा कार्यक्रमहरूको कारणले नै हो । विशेषगरी 'ग्रासरुट' स्तरमा सवावेशी विकासको नितिले रवान्डालाइ आफ्नो लक्ष्यमा पुग्न सफल बनायो । मुलुकले आर्थिक विकास र गरिबी निवारण रणनीतिका साथ अघि बढ्दै सन् २०१८ सम्ममा वार्षिक रूपमा कृषि क्षेत्रमा दुई लाख रोजगारी सिर्जना गर्ने जनाएको छ । अनाज उत्पादनमा वृद्धि गर्नेलगायतका पहल उसले धेरै पहिले सुरु गरिसकेको थियो । फलस्वरूप दुई दशकमै विकासलाई उत्कर्षमा पुर्याउन ऊ सफल भयो । सन् २०१३ मा प्रतिव्यक्ति आय ६४४ अमेरिकी डलर रहेकोमा सन् २०१८ सम्ममा १२ सय अमेरिकी डलर पुर्याउने लक्ष्यरहेको छ । यसैगरी, निजी क्षेत्रको लगानी जीडीपीको १५.४ पुर्याउने लक्ष्य पनि उसले लिएको छ । उसले वार्षिक वृद्धिदर ११.५ हासिल गरेको छ । सेवा क्षेत्र, उद्योग र कृषिलगायत अन्य क्षेत्रमा पनि राम्रो प्रगति गरेको छ । यसैगरी रुवान्डाले आफ्नो निर्यात प्रवर्द्धन गर्दै सन् २०१८ सम्ममा २८ प्रतिशत निर्यात बढाउने र थप ५६३ मेगावाट विद्युत् उत्पादन गरी ७० प्रतिशत घरधुरीलाई विद्युत् सेवा दिने अठोटका साथ अघि बढेको छ । वित्त विकास र वित्तीय सेवामा सुधारले वित्तीय क्षेत्रमा द्रुतगतिमा वृद्धि भइरहेको छ । फलस्वरूप जनसंख्या वृद्धिका बाबजुद मुलुकमा गरिबी न्यूनीकरण भैरहेको अवस्थामा छ । बैंकिङ क्षेत्र स्थिर र राम्ररी पुँजीकृत भएको स्थितिमा छ (यादव,२०७३) । रुवान्डाको यो तरक्कीले नेपाल जस्तो विकासोन्मुख राष्ट्रका लागि उदाहरण प्रस्तुत गर्दछ जसलाई नेपालले शिक्षाको रुपमा लिनू पर्दछ ।

(ञ) इथियोपियाली मोडेल

विश्वकै सबैभन्दा बढी जनसंख्या भएको भूपरिवेष्टित मुलुक इथियोपिया अफ्रिका महादेशमा नाइजेरिया पछिको दोस्रो ठुलो जनसंख्या भएको देश हो । ८० भन्दा बढी भाषा बोलिने र संस्कृतिको धनी इथियोपियाको अवस्था रुवान्डाबाट अलि फरक भए पनि विभिन्न संकटका बाबजुद विकासमा यसले फड्को मारेको छ । पुँजीगत परियोजनामा पनि खासगरी आधारभूत संरचनामा रकम खर्चिरहेको रुवान्डाले निकै छोटो अवधिमा 'डाइभर अफ बुम' को अवस्थामा ऊ पुगेको छ । यसको मुख्य कारण त्यहाँको सरकार आफैं होइन, सरकारद्वारा सञ्चालित कम्पनी मार्फत विकास, निर्माण र संरचनामा खर्च गरिएकोले हो । सरकारले औद्योगिक पार्कदेखि चिनी कारखाना र पावर लाइन तिनै संस्थामार्फत बनाउने गरेको छ । खासगरी कमर्सियल बैंक अफ इथियोपिया, इथियो टेलिकम र इथियोपिया इलेक्ट्रिक पावरले त्यहाँको पुँजीगत लगानीमा ७० प्रतिशत योगदान पुयाएका छन । विश्व बैंकद्वारा सन् २०१६ मा प्रकासित 'इथियोपियाज ग्रेट रन र दि ग्रेट एसिलेरेसन एन्ड हाउ टु पेस इट' (Ethiopia's great runthe growth acceleration and how to pace it) ले उल्लेख गरे अनुसार, इथियोपिया सन् २००० यता विश्वको सातौं तीव्र आर्थिक वृद्धिदर भएको मुलुक हो । सन् १९८१ देखि १९९२ सम्म उसको जीडीपी जम्मा ०.५ प्रतिशत रहेकोमा सन् १९९३-२००४ सम्मको अवधिमा यो ११ प्रतिशतमा पुग्यो, जुन चीन अथवा भारतभन्दा धेरै राम्रो हो । सन् २००० मा इथियोपिया विश्वकै सबैभन्दा दोस्रो गरिब राष्ट्र थियो तर आज उसलाई विश्वकै दोस्रो अर्थतन्त्र भएको मुलुक चीनसँग तुलना गर्न थालिएको छ । यसप्रकारको उपलब्धि प्राप्त गर्नुमा आधारभूत संरचनामा उसको ठूलो लगानी प्रमुख कारण हो ।

इथियोपियाको विद्युत् विकास, रेल कनेक्टिभिटी र अन्तरप्रदेशीय राजमार्ग संघीय सरकारले बनाइरहेको छ जसले कृषि र अन्य विकास निर्माणका साथै हलुका वस्तु उत्पादनतिर पनि त्यतिकै जोड दिएको छ । चीन या पूर्वी एसियाली मोडेलविपरीत इथियोपिया आफ्नो अत्यन्तै बलियो पुँजी नियन्त्रणमार्फत 'ओभरभ्यालु' मुद्रा कायम राख्न सफल छ । यसका लागि उसले प्रिमियम डलरमा ग्रहण गर्छ । जसले गर्दा कम्पनीहरूलाई

स्थानीय इथियोपियाली मूल्य कम भए पनि सामान निर्यात गर्न सजिलो छ । आयातकर्ता जोसुकै भए पनि उनीहरूका लागि सजिलो वातावरण छ, त्यहाँ । उदाहरणका लागि फूल निर्यातकर्ताले पनि उपभोग्य वस्तु आयात गर्न डलरसम्म आफ्नो पहुँचको उपयोग गर्न पाउँछन् । यो उसको प्रबन्धकीय या प्रविधि क्षेत्रको पहिलो विशेषज्ञता हुन सक्छ । त्यहाँका बैंकहरूलाई मुद्रास्फीतिको दरभन्दा तल झर्दा पनि ऋण निकासा गर्न त्यहाँ निर्देशन दिने गरिन्छ । आश्चर्यको कुरा त के छ भने धनको भुक्तानी गर्न त्यहाँ ऋणको माग बढ्दो छ । पोर्टफोलियो लगानीकर्ता (पुँजी बजारमा गर्ने लगानीकर्ता) हरू र विदेशी बैंकहरूप्रति त्यहाँको सरकारको एक खालको वैचारिक भिन्नता छ । विदेशी 'पोर्टफोलियो लगानी' भन्दा आन्तरिक स्रोत र साधनको प्रयोग रकम जुटाउनका लागि उसले गर्ने गरेको छ । त्यसैले त उसले केन्याको 'आईपीओ टेलिकम' को लगानी मुलुकमा भित्र्याउनुको साटो सरकारी स्वामित्वमा रहेको दूरसञ्चारको एकाधिकारबाटै लाभ लिन उद्यत देखिन्छ ।

राज्यको स्पस्ट दिशा, एकाधिकार, विनिमय र मूल्य नियन्त्रणमा केन्द्रित इथियोपियाले जमिन, श्रम, लजिस्टिक, ऋण र विद्युतमाथि केन्द्रित भएर अघि बढ्न पाँच वर्षे योजना निमार्ण गरि विकास प्रक्रियालाई निरन्तरता दिइरहेको छ । इथियोपिया विश्व व्यापार संगठन (डब्लूटीओ) मा छैन र आईएमएफको सहयोग पनि उसले लिएको छैन । अफ्रिकाको सिंह (दी हर्न अफ अफ्रिका) भनेर समेत चिनिने इथियोपिया ५० वर्षयताकै सबैभन्दा ठूलो खडेरीको चपेटामा पर्यो तर त्यसलाइ कुशलता पुर्वक समाधान गर्न खाद्यान्न जम्मा गर्ने राष्ट्रिय नीति अघि सारियो । एक अर्ब अमेरिकी डलर सहयोगमा ७ सय ३५ मिलियन अमेरिकी डलर उसले आफ्नै लगानी गर्यो, जुन रकम उसको कुल जीडीपीको ६१.६४ अर्ब अमेरिकी डरलको १० प्रतिशत हो । इथियोपियाले गरेको यो प्रगती लाइ आत्मसात गरेको भए भूकम्प पीडितहरूको पुनस्थापना गर्न र द्रुततर आर्थिक विकास गर्न नेपाललाइ सजिलो हुने देखिन्छ (यादव,२०७३) ।

माथि उल्लेखित विश्वका केहि देशहरूको विकास मोडलहरुको अलावा चिली, क्युवा, दक्षिण अफ्रीका, भुटान लगायतका अन्य देशहरुको मोडल पनि अनुकरणिय रहेका छन । यि विभिन्न विकास मोडलहरुको तुलनात्मक अध्ययनले के देखाउछ भने विश्वका विभिन्न राष्ट्रका आफ्नै मौलिक विकासका ढाँचाहरू रहेका छन जसलाई ति राष्ट्रहरूले आप्नो विशिष्ट परिवेशमा निर्माण गरेका थिए । नेपालको सन्दर्भमा विकास मोडलको निर्माण गर्दा भारत र चिनको सन्निकटता, भुपरिवेष्ठित परिवेश, प्राकृतिक साधनको दोहन निति, भौतिक पुर्वाधारको आवश्यकता, जलस्रोतको पर्याप्तता, पर्यटकिय क्षेत्रहरुको विकास आदिमा ध्यान दिन जरुरि देखिन्छ । विकासको मार्गमा अग्रसर हुदै गरेको वर्तमान अवस्थामा नेपालले यि राष्ट्रहरूबाट शिक्षा लिन जरुरि रहेको छ । केन्द्र देखि स्थानिय तह सम्मका निकायहरुले यि मोडलहरुको अध्ययन गरि आपनो लागि उपयुक्त मोडल कुन हो पहिचान गरि भावी नीति र कार्यक्रम निर्माण गर्ने र कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

खण्ड ४ : तथ्याङ्क विश्लेषण

४.१. जनसांख्यिक विश्लेषण

नेपाल स्थित जनसांख्यिक क्रियाकलापका लागि संयुक्त राष्ट्र संघीय कार्यक्रम (UNFPA) का अनुसार सन् १९९५ देखि नेपालको जनसाङ्ख्यिक प्रवृत्तिमा सारभूत भिन्नताहरु देखापरेका छन् । यस प्रकारको भिन्नता देखापर्नुका पछाडि घट्दो जन्मदर र मृत्युदर, बढ्दो औसत आयु, पहिलो विवाह गर्दाको बढ्दो उमेर र शहर केन्द्रित तथा सुविधाहरु केन्द्रित बसाइसराइहरु मुख्य कारणहरु रहेको विश्लेषण छ । कम विकसित राष्ट्रको तहबाट मध्यम आय भएका मुलुकहरुको स्तरमा पुग्न राष्ट्रिय योजना आयोगले दिगो विकासका लक्ष्य अनुरुप राखेको परिमाणात्मक लक्ष्य हासिल गर्न जनसांख्यिक चलहरुमा सकारात्मक सङ्केतहरु देखापर्नु आवश्यक रहेको परिप्रेक्ष्यमा माथिको जनसाङ्ख्यिक विश्लेषणले अवस्था सकारात्मक दिशातर्फ नै उन्मुख देखिन्छ । केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागले सन् २०१४ मा प्रकाशन गरेको Population Monograph of Nepal (Vol. 1) मा समेत सन् १९९१-२००१ को औसत जनसङ्ख्या वृद्धिदर २.२५% प्रतिशतबाट घटेर सन् २००१-२०११ मा १.३५ प्रतिशतमा कायम हुनुका पछाडि जनसांख्यिक चलहरु जस्तैः ठूलो सङ्ख्यामा युवाहरु विदेशिनु जनचेतनामा भएको सकारात्मक परिवर्तन आदिलाई ठानेको छ । अर्कोतर्फ आन्तरिक बसाइ सराइको प्रवृत्तिलाई हेर्दा हिमाल र पहाडबाट तराईतर्फ र ग्रामिण भेगहरुबाट शहरी केन्द्रहरुतर्फ बसाइसराइ गर्ने र एकात्मक परिवारको सङ्ख्या बढ्दै गएको देखिन्छ । यस प्रकारको बसाइँसराईको प्रवृत्तिले गर्दा काठमाडौँ उपत्यका तथा देशका अन्य शहरी केन्द्रहरुमा जनसङ्ख्या वृद्धिको अत्यधिक चाप हुने र हिमाली र पहाडी जिल्लाहरु तथा विकट ग्रामिण इलाकाहरुमा जनसङ्ख्या वृद्धिदर ऋणात्मक समेत देखिन थालेको छ । यो प्रवृत्तिले निम्त्याएको अर्को पक्ष हो अनुपस्थित जनसङ्ख्या । अर्थात् काम वा रोजगारीको सिलसिलामा ६ महिना वा सो भन्दा बढी समय आफ्नो मूल थलो छोडेर बाहिरिने जनसङ्ख्या सन् २००१ मा कूल ७,६२,१८१ हुँदा सन् २०११ को तथ्याङ्कमा १९,२१, ४९४ देखिन्छ । यो क्रम पछिल्ला वर्षहरुमा थप वृद्धि भएको अनुमान गरिन्छ ।

तसर्थ नेपालमा जनसंख्या वृद्धिदरको प्रवृतिलाई हेर्दा विगतका दशकहरूमा उच्च वृद्धिदरबाट प्रवृत्ति परिवर्तन भई हाल घटिरहेको अवस्थामा छ । अर्कोतर्फ कुनै पनि स्थानको जनसंख्या वृद्धिदरलाई प्रभाव पर्ने मुख्य तत्वहरूमा जैविक, सामाजिक तथा आर्थिक कारणहरू, प्रजनन् स्वास्थ्यको अवस्था, मृत्युदर, उपलब्ध श्रोत साधन तथा सुविधाको उपलब्धता तथा अभावका कारण हुने बसाइँसराई आदि हुन् । नेपालको जनसांख्यिक प्रवृतिलाई हेर्दा विगतमा जनचेतना अभावका कारण जनसंख्या वृद्धिदर उच्च रहेको र क्रमश जनचेतनामा आएको सकारात्मक परिवर्तनका कारण शहरी क्षेत्रहरूमा एकल परिवारको संख्या बढिरहेको र समग्र जनसंख्या वृद्धिदरमा कमी आएको छ । साथै तराई क्षेत्रमा औलो (मलेरिया) उन्मुलन पश्चात् वि.सं. २०२० को दशकबाट बसाइँसराई गर्ने परिपाटी तीव्र भएको पाईन्छ । सो क्रम हाल समेत कायमै छ । त्यसैगरी ग्रामीण क्षेत्रबाट व्यापकरूपमा शहरी केन्द्रतर्फ बसाइँसराई गरी शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगार जस्ता सुविधा केन्द्रित भएका स्थानमा जनघनत्व बढी भएको र सो का कारण ग्रामीण विकट क्षेत्रहरूमा जनसंख्या घटिरहेको पाइन्छ । जनसंख्या वृद्धिदर कम हुँदै जानुमा वैदेशिक रोजगारमा जाने ठुलो संख्याको युवा अनुपस्थितहरु पनि एक प्रमुख कारक तत्व हो ।

तालिका नं. १ : शितगङ्गा नगरपालिकाको अगामी १५ वर्षको जनसंख्याको प्रवृत्ति विश्लेषण

वर्ष (सन्मा)	२००१	२०११	२०१८	२०२३	२०२८	२०३३	२०३८	औषत वार्षिक वृद्धिदर
प्रक्षेपित जनसंख्या	४४६७९	४३३७३	४२४८२	४१८५६	४१२४०	४०६३३	४००३४	-०.३%

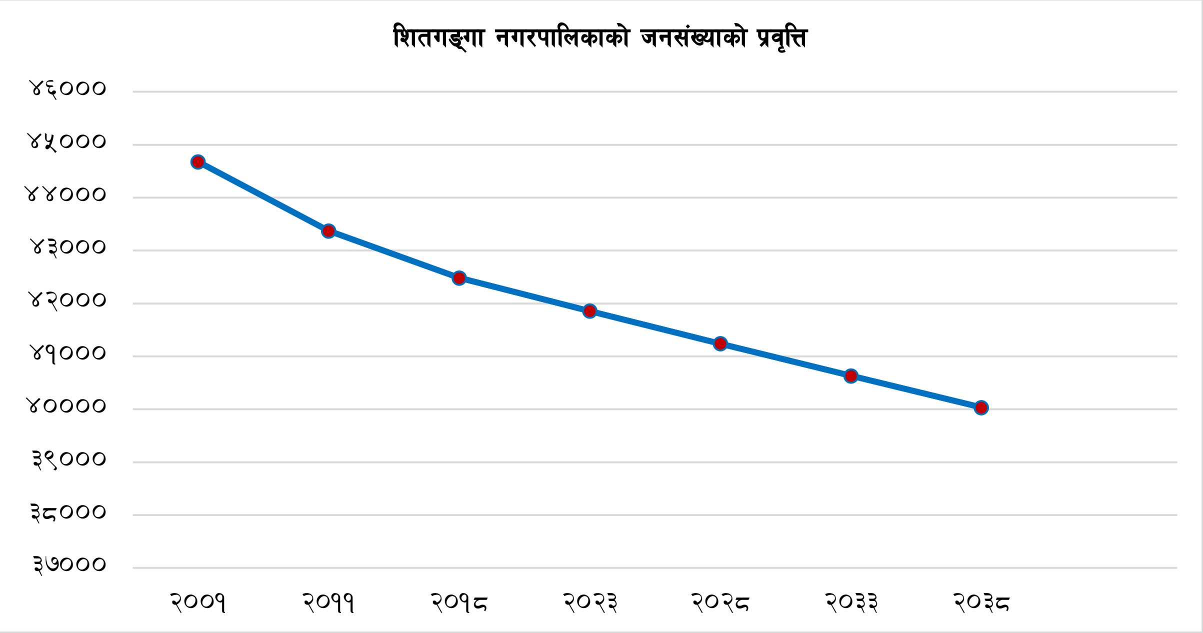

यस प्रवृत्तिको दृष्टान्त शितगङ्गा नगरपालिका समेत भएकोले भौतिक पूर्वाधारको कमजोर अवस्था जस्तै सडक पूर्वाधारको कमजोर अवस्था, बेरोजगारी, अन्य मानवीय सुविधाहरुको अभाव, आर्थिक गतिविधिमा न्यूनता आदि कारण विकट र मानवीय सुविधाहरूको शुलभता नहुँदा शितगङ्गा नगरपालिकामा जनसंख्याको वृद्धिदर ऋणात्मक रहेको छ । जसअनुसार सन् २००१ अर्थात वि.सं. २०५८ सालमा शितगङ्गाको जनसंख्या ४४,६७९ रहेकोमा सन् २०११ अर्थात वि.सं. २०६८ सालमा शितगङ्गा नगरपालिकाको जनसंख्या केही घटेर ४३,३७३ देखिएको छ । सोही जनसंख्यालाई आधार मानी आगामी १५ वर्षको जनसंख्या प्रक्षेपण गरिएको हो । यसरी जनसंख्या प्रक्षेपण गर्दा विगतको वृद्धिदरको प्रवृतिलाई आधार मानिएको छ । यसरी जनसंख्याको प्रवृत्ति हेर्दा शितगङ्गा नगरपालिकाको औषत वार्षिक जनसंख्या वृद्धिदर ऋणात्मक अवस्थामा -०.३ प्रतिशतको दरमा घट्ने देखिन्छ । यसो हुँदा अगामी १५ वर्षमा नगरपालिकाको जनसंख्या ४०,६३३ पुग्ने अनुमान गरिन्छ ।

शितगङ्गा नगरपालिकामा क्रमश आधारभूत मानवीय सेवा र सुविधाहरूको विकास हुँदा हालको जनसंख्यामा केही बढोत्तरी स्वभाविक भएता पनि व्यापकरूपमा शहरीकरण भई जनसंख्याको चाप अत्यधिक हुने संभावना देखिँदैन । यद्यपि पर्यटन, कृषि र अन्य आर्थिक क्रियाकलापहरूमा योजनाअनुसार अपेक्षाकृत वृद्धि भएमा यी गतिविधिहरू सञ्चालन हुँदा बसाइँसराई गरी स्थायी वा अस्थायी प्रकारको बसोबासका लागि आउने मानिसहरूका कारण ऋणात्मक अवस्थामा रहेको जनसंख्या वृद्धि हुन सक्छ । यो अवस्थालाई मध्यनजर गरी नगरपालिकामा विद्यमान र भविष्यमा बढ्न सक्ने जनसंख्याको मागहरूलाई आंकलन गरी योजनाद्वारा सम्बोधन गर्ने तयारी गर्नु आवश्यक छ ।

४.२ SWOT विश्लेषण

जुनसुकै विकासको योजना वा गुरुयोजना निर्माण गर्दा विकास लक्षित स्थानको सबल पक्षहरू, दुर्वल पक्षहरू, सम्भावना तथा अवरोधहरूको समग्रतामा विश्लेषण गर्ने वैज्ञानिक पद्धतिलाई SWOT (Strength, Weakness, Opportunites and Threat) विश्लेषण भनिन्छ। यस खण्डमा शितगङ्गा नगरपालिकामा गुरुयोजना निर्माणका दौरान वडा भेला तथा अन्तरक्रियाद्वारा स्थानीय नगरबासी तथा जनप्रतिनिधिहरूको साक्षात्कारमा प्रत्येक वडाहरूबाट तत् तत् वडाहरूका सबल पक्ष, दुर्वल पक्ष, अवसर र सम्भावना तथा चुनौती र जोखिमहरूको बारेमा सूचना सङ्कलन गरी त्यसलाई समग्रमा व्यवस्थित ढङ्गले निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ। यस कार्यबाट नगरपालिकाका वस्तुगत आवश्यकताहरूलाई सम्बोधन र अवस्था आँकलन गर्न सहज हुनेछ।

४.२.१ भौतिक पूर्वाधार

(क) सडक

सबल पक्षहरू

- नगरपालिकाको केन्द्रविन्दुबाट नगरका सबै वडाहरुलाई जोड्ने गरी चक्रपथ निर्माणको योजना रहेको
- नगरपालिका भएर जाने करिब ४० कि.मी. सडक कालोपत्रे भएको
- सबै वडाका सबै बस्तीहरुमा मौसमी ग्रामीण सडकको उपलब्धता रहेको
- नगरपालिकाभित्र केही ट्राफिक युनिटहरु रहेका
- वडा नं. ३ स्थित आर्मी क्याम्पमा हेलिप्याड रहेको
- गोरुसिङ्गे-सन्धिखर्क सडकको ४ कि.मी. खण्डले नगरपालिकाको वडा नं. २, ३, ४ र १२ लाई छोएर गएको
- कच्ची अवस्थाकै भएपनि नगरपालिकाभर करिब १ दर्जन बसपार्कहरु रहेका
- वडा नं. १३ सिमलपानीमा चक्रपथ बनाउने योजना रहेको

दुर्बल पक्षहरू

- चालु अवस्थामा रहेका अधिकांश यात्रु प्रतिक्षालयहरु जीर्ण अवस्थामा रहेका
- अधिकांश सडकहरु ग्रामीण सडककोरुपमा कच्ची अवस्थामा रहेका
- वर्षातको समयमा हिलाम्य सडकहरूका कारण आवागमन अत्यन्त कष्टप्रद रहने गरेको
- वर्षामा हिलाम्य हुने सडकहरू अन्य समयमा धुलाम्य हुँदा सडक वरपर वायु प्रदुषण वृद्धि र फोहर हुने गरेको
- सडकको स्थिति कमजोर हुँदा अन्य गतिविधिहरू जस्तै उद्योगधन्दा, कलकारखाना, व्यापार व्यवसाय, पर्यटन, कृषि जस्ता क्षेत्रहरू चलायमान हुन नसकेको
- मापदण्ड अनुसारका चौडाइ भएका सडकहरू नरहेको
- धेरै स्थानहरूमा थप सडक बिस्तार गर्नुपर्ने स्थिति रहेको
- आवश्यक सम्पूर्ण स्थानमा कल्भर्ट र पुल निर्माण हुन नसकेको

सम्भावना र अवसरहरू

- अमराई-जुकेना हुँदै प्यूठान, चक्ला-जुकेना हुँदै प्युठान, चक्ला-सिद्धारा हुँदै भालुवाङ,भेडामारा-सिमलपानी हुँदै बैरिया, सितापुर-सुर्वणखाल हुँदै पाणिनी सम्म पुग्ने सडकको स्तरोन्नति र विस्तार गरी नगरपालिकाको पहुँचलाई विस्तार गर्न सकिने
- पाल्पा, प्युठान, रुपन्देही, कपिलवस्तु र दाङ जिल्लासँग जोडिएको यो नगरपालिकालाई गुणस्तरीय सडक सञ्जालले सम्पन्न बनाउने हो भने आर्थिक प्रगतिको ठुलो संभावना भएको
- सडक सञ्जालको पूर्ण विकास हुँदा नगरपालिकामा कृषि, पर्यटन तथा उद्योगको विकासको राम्रो सम्भावना रहेको
- सबै वडाहरु जोड्ने चक्रपथ निर्माण गरी जिल्ला सदरमुकाम सन्धिखर्क र तराईसँग सहज पहुँच पुऱ्याउन सकिने

चुनौती तथा जोखिमहरू

- धेरैजसो सडकहरू कच्ची अवस्थामा रहेका कारण स्तरोन्नतिका लागि शुन्यबाट सुरु गर्नुपर्ने
- पहाडी क्षेत्र भएकाले सडक सञ्जाल विस्तार र स्तरोन्नतिमा कठिनाइ रहेको
- सञ्चालनमा आएका सडकहरुमा ढल तथा नाली व्यवस्थापन गर्नुपर्ने
- नगरपालिकाका क्षेत्रभित्र बसपार्क निर्माण गर्नुपर्ने
- नगरपालिकाबासीहरुको आवागमनलाई सहज हुने गरी विभिन्न रुट निर्धारण गरी नगरपालिका बस सेवा सञ्चालन गर्नुपर्ने
- सडक नपुगेका टोल एवं बस्तीहरुमा नयाँ ट्र्याक खोल्नुपर्ने
- सडक स्तरोन्नति गर्न ठुलो आकारको बजेट आवश्यक पर्ने
- कच्ची सडकका कारण धुलोको प्रदुषण वृद्धि भई जनस्वास्थ्य र सरसफाइमा नकारात्मक प्रभाव परेको

(ख) भू-उपयोग

सबल पक्षहरू

- नेपालकै सबैभन्दा ठुलो क्षेत्रफल भएको नगरपालिकाको रुपमा रहेको
- बेँशी क्षेत्रमा खेतिपातीयोग्य स-साना उर्वर जमिनका टुक्राहरु रहेका
- चुरे क्षेत्रमा वन सम्पदा रहेको
- चुरे र पहाडको संयोजन भएको कारण विविधतायुक्त भू-धरातल भएको
- नगरपालिका क्षेत्रमा ७९.४४ प्रतिशत बनजंगल रहेको
- नगरपालिकाको सम्पुर्ण क्षेत्रफलको १२.९० प्रतिशत भू-भाग कृषियोग्य जमिन रहेको
- नगरपालिका क्षेत्रमा विभिन्न पोखरी, झर्ना तथा नदीहरु रहेका

दुर्बल पक्षहरू

- बस्तीहरु छरिएको अवस्थामा रहेका
- जमिनको प्रकृति अनुसार त्यसको सदुपयोग गर्न नसकिएको
- उपलब्ध कृषियोग्य क्षेत्रलाई वैज्ञानिक तवरले सदुपयोग गर्न नसकिएको
- उपलब्ध जलस्रोतको पूर्ण सदुपयोग हुन नसकेको
- नगरपालिकाभर रहेको सबैभन्दा ठूलो प्राकृतिक श्रोत वन क्षेत्रलाई वैज्ञानिक व्यवस्थापन र सदुपयोग गर्न नसकिएको

सम्भावना र अवसरहरू

- समथर र कृषियोग्य जमिनको वैज्ञानिक रूपमा सदुपयोग गरी कृषि उत्पादनमा वृद्धि गर्न सकिने
- चुरे भावर क्षेत्रको पाँगो मिश्रित बलौटे माटोमा उपयुक्त बालीनालीहरू जस्तै खरबुजा, तरबुजा आदिको व्यावसायिक खेति गर्न सकिने
- राप्ती नदीको जल तथा भूमिगत जलस्रोतको पूर्ण उपयोग गर्न सकिने
- स्थानीय वनजङ्गलमा पर्यापर्यटन तथा अन्य पर्यटक आकर्षणको विषयलाई उजागर गरी पर्यटन प्रर्बद्धन गर्न सकिने
- सामूहिक तथा एकीकृत खेति गर्न सकिने
- सुरक्षित अग्लो स्थानहरू पहिचान गरी एकीकृत तथा सुरक्षित बस्तीहरू विकास गर्न सकिने
- भू-उपयोग योजना बनाई लागू गर्न सकिने

चुनौती तथा जोखिमहरू

- सुख्खा पहिरोको जोखिम रहेको
- कतिपय मुहानहरु सुक्दै गएका
- वन क्षेत्रको वैज्ञानिक रूपमा संरक्षण र व्यवस्थापन हुन नसकेको
- जलस्रोतको पूर्ण संरक्षण हुन नसकेको कारण कालान्तरमा मुहानहरू सुक्न सक्ने
- झाडी क्षेत्र तथा बाँझो जमिन सदुपयोगको लागि योजना नबनेको
- खोला तथा नदीले वर्षेनी जमिन कटान गर्ने गरेका
- नगरपालिकाभित्र रहेका भूमीहीन सुकुम्बासीको पहिचान गरी व्यवस्थित बसोबासको व्यवस्था गर्नुपर्ने

(ग) सिँचाई

सबल पक्षहरू

- नगरपालिकाको पश्चिम किनार भएर बग्ने राप्ती नदी भएको हुनाले जलसम्पदाले धनी रहेको
- नगरपालिका क्षेत्रमा वाणगंगा, ढुङ्ग्रे खोला, एङ्ग्री खोला, शितखोला, कुसुण्डे खोला, भालुखोला जस्ता खोलाहरु रहेका
- विश्रामी मौवाबारी सिँचाई योजना, नयाँवस्ती कुलो, तिसमुरे बगले ब्याडर कुलो, शितखोला गोबाङ कुलो, कराबेशी कुलो, आँपखोला सिँचाई कुलो, लुङ्ग्री सिँचाई कुलो, दमारे सिँचाई आयोजना, गोब्रेपानी सिँचाई, विक्रम सिँचाई आयोजना लगायत दर्जनौ सिँचाई आयोजना रहेका
- नगरपालिका क्षेत्रमा सिलवाली थानपोखरी, डमरु दह, जलुके ताल, बराह ताल जस्ता पोखरी तथा तालहरु रहेका
- प्रशस्त सिँचाई पोखरीहरू भएको

दुर्बल पक्षहरू

- उपलब्ध जलस्रोतको सही सदुपयोग हुन नसकेको
- व्यवस्थित र वैज्ञानिक सिँचाई योजनाको निर्माण हुन नसकेको
- परम्परागत प्रविधिमा आधारित कुलोहरूको मर्मत सम्भार नियमित हुन नसकेको
- असमान र उबडखाबड भू-धरातल भएकाले सिँचाई आयोजना सञ्चालन गर्न कठिन
- पोखरी र परम्परागत तलाउहरूमा बढ्दो अतिक्रमण

सम्भावना र अवसरहरू

- नगरपालिकाका विभिन्न स्थानमा रहेका नदी, खोला, नालाहरू, पोखरीहरू तथा पानीका मुहानहरूलाई संरक्षण गरी सिँचाई योजना निर्माणमार्फत कृषि उत्पादनमा व्यापक वृद्धि गर्न सकिने
- प्रत्येक वडामा रहेका परम्परागत सिँचाई कुलोहरूको मर्मत सम्भार तथा स्तरोन्नति गरी सुविधायुक्त बनाउन सकिने
- कृत्रिम जलाशयहरू निर्माण गरी जल पर्यावरणीय प्रणालीको विकास र जल पर्यटन समेत विकास गर्न सकिने
- खेतीयोग्य उर्वर क्षेत्रको पहिचान गरी संभाव्य स्थानबाट सिँचाईको प्रबन्ध गर्न सकिने
- थोपा तथा फोहरा सिँचाई प्रणालीको विकास गर्न सकिने
- एकीकृत सिँचाई कार्यक्रमको सम्भाव्यता अध्ययन गरी स्रोतको बहुउपयोग गर्न सकिने
- आकाशे/वर्षे पानीलाई प्लाष्टिक पोखरी/ढलान पोखरीको माध्यमबाट जम्मा गरी हिँउदमा प्रयोग गर्न सकिने
- राप्ती नदीबाट लिफ्ट सिँचाई प्रविधिमार्फत वडा नं. ८ मा सिँचाईको सुविधा विस्तार गर्न सकिने
- पर्याप्त सिँचाई सुविधा बिस्तार गर्न सके विभिन्न स्थानहरूलाई कृषि पकेट क्षेत्रको रूपमा बिकास गर्न सकिने
- पोखरीहरूको मर्मत सम्भार गरी माछापालन र सिँचाई गर्न सकिने
- बृहत पोखरी निर्माण गरी सिँचाईलाई सुविधायुक्त बनाउन सकिने

चुनौती तथा जोखिमहरू

- पानीको स्रोतहरू संरक्षण अभावले सुक्ने जोखिम
- खेतीयोग्य जमिनको खण्डीकरण र छरिएर रहेका कारण लगानी उच्च भई प्रतिफल अपेक्षाकृत हुन नसक्ने
- सिँचाई प्रणाली व्यवस्थित र वैज्ञानिक नहुँदा क्षयीकरण तथा पहिरोको जोखिम हुन सक्ने
- वैज्ञानिक जलस्रोत संरक्षण योजनाको अभाव
- सार्वजनिक पोखरी तलाउहरू अतिक्रमणको मारमा
- स्रोतको सही सदुपयोग र व्यवस्थापनमा त्रुटि
- योजनाबद्ध सिँचाई कार्यक्रम नहुँदा व्यवस्थापनमा समस्या भएको
- लिफ्ट आयोजना तथा डिप बोरिङका सामानहरू बिग्रिएमा दक्ष जनशक्तिको अभाव

(घ) आवास

सबल पक्षहरू

- स्थानीय सरकारलाई एकीकृत आवास योजना निर्माण गर्ने अधिकार प्राप्त भएको
- स्थानीयस्तरमा आवास निर्माण सामाग्रीहरूको उपलब्धता भएको र सडक सञ्जालको विस्तारका कारण ढुवानी समेत सहज रहेको
- आवश्यक पिउनेपानीका स्रोतहरू तथा भूमिगत प्राकृतिक जलस्रोत रहेको कारण बस्ती बिस्तारमा जटिलता नभएको
- मुख्य गरी पहाडी इलाका भएपनि कतिपय स्थानमा समथर भूमि भएकाले एकीकृत बस्ती विकास गर्न सजिलो
- प्राय: बस्तीहरूमा कच्ची भएपनि मोटरबाटो पुगेको

दुर्बल पक्षहरू

- करिब ५० प्रतिशत घरहरुमा खरको छानो भएको
- एकीकृत र सुरक्षित आवास निर्माणको लागि पर्याप्त बजेट र ठोस कार्ययोजना निर्माण भैनसकेको
- भवन तथा सुरक्षित आवास निर्माणका लागि नगरमै प्राविधिक र दक्ष जनशक्तिको अभाव भएको
- सुरक्षित घर निर्माणको लागि जनचेतना अभाव रहेको
- मौलिक संस्कृति र वास्तुकलाको लोप हुँदै जाने अवस्था रहेको
- टायल, टिन र झुप्रोको रूपमा रहेका कच्ची घरहरू सुरक्षित नभएका
- माटोका घरहरू तथा झुपडीहरू पहिरोको जोखिममा रहेका
- व्यवस्थित ढलको निकास नभएको

सम्भावना र अवसरहरू

- नगरपालिकावासीको व्यापक जनसहभागितामा स्वयम् नगरपालिकाले आफ्नो वस्तुगत अवस्था अनुरूप आवास योजना निर्माण गर्ने अधिकार रहेको
- प्रत्येक वडामा रहेका खुल्ला क्षेत्रलाई सम्भाव्यता अध्ययन गरी व्यवस्थित आवास निर्माण गर्न सकिने
- मौलिक प्रकृतिको वास्तुकलाको जगेर्ना गरी मौलिक पहिचान कायम गर्न आवास निर्माण अनुमति दिँदा विशेष प्रोत्साहन दिन सकिने
- आवास क्षेत्रमा वृद्धाश्रम, धर्मशाला, महिला सामुदायिक भवन स्थापना गर्न सकिने
- स्थानीय स्रोत र साधनको प्रयोग गरी सुरक्षित घरहरू निर्माण गर्न सकिने
- खेर गएका बाँझो जमिनहरूलाई आवास योजना निर्माण गरी सुरक्षित घडेरी विकास गर्न सकिने
- वर्तमानमा बिस्तार भइरहेका बजार केन्द्रलाई आवास क्षेत्र अनुकूल हुने गरी विकास गर्न सकिने
- निर्माण सामाग्रीहरूको उपलब्धता र ढुवानी गर्न सजिलो हुने हुँदा वैज्ञानिक ढङ्गले सुरक्षित घरहरू निर्माण गर्न सकिने
- सडक नालीको व्यवस्थापन गरी पूर्ण सरसफाईयुक्त बस्ती निर्माण गर्न सकिने
- बाढी र डुवान प्रतिरोधी (Flood Resistant) घरहरू निर्माण गरी नमुना बस्तीको रूपमा विकास गर्न सकिने
- छरिएको बस्तीलाई व्यवस्थित गर्न उपयुक्त स्थानको छनौट गरी एकीकृत बस्ती विकास गर्न सकिने

चुनौती तथा जोखिमहरू

- चुरे क्षेत्रको कमजोर र भिरालो भू-धरातलको कारण बस्तीमा बाढी, पहिरो जस्ता प्रकोप हुन सक्ने
- छरपष्ट रहेका बस्तीहरूलाई एकीकृत गर्न जटिल
- अधिकांश कच्ची र परम्परागत शैलीमा बनेका झुप्रोहरू असुरक्षित रहेका
- आवश्यक सम्पूर्ण निर्माण सामग्री जस्तै सिमेन्ट, छड, जस्तापाता आदिको उपलब्धतामा कमी रहेको
- भू-उपयोग योजनाको व्यवहारिक कार्यान्वयन नभएको
- भू-स्खलन र बाढी, डुबान, कटान आदीको जोखिम रहेको
- खोला किनारका बस्तीहरू वढी जोखिममा रहेको
- गरिबी र अशिक्षाको कारणले सुरक्षित आवासतर्फ मानिसहरूको पहुँच नभएको
- शितगङ्गा खोला, औखरी खोला, मान्द्रे खोला, दमार वेंशी, गलढुङ्गा आदिमा जाली तटबन्धको व्यवस्था गर्नुपर्ने

(ङ) विद्युत तथा ऊर्जा

सबल पक्षहरू

- बडार खोला लघु जलविद्युत आयोजना र छहरे खोला जलविद्युत आयोजना सञ्चालनमा रहेका
- वन जङ्गलमा खेर गइरहेका काठ, बुट्यान तथा पात पतिङ्गर आदिको वैज्ञानिक उपयोग गरी जैविक उर्जाको रूपमा प्रयोग गर्न सकिने

दुर्बल पक्षहरू

- नगरपालिकाको वडा नं. १ का ६७० घरधुरी र वडा नं २ का २९० घरधुरीमा विद्युतिरकण हुन बाँकी रहेको
- उर्जा सङ्कट कायम रहेको
- पर्याप्त मात्रामा ट्रान्फर्मरको अभाव रहेको
- लघु जलविद्युत आयोजना विकासका लागि पर्याप्त बजेट नभएको
- लो भोल्टेजको समस्या रहेको

सम्भावना र अवसरहरू

- नवीकरणीय उर्जा तथा वैकल्पिक उर्जालाई उचित व्यवस्थापन गर्न सकिने
- राप्ती नदीमा जलविद्युत आयोजना सञ्चालन गर्न सकिने
- सौर्य र नविकरणीय उर्जाको वैज्ञानिक व्यवस्थापन गर्न सकिने
- भविष्यमा इलेक्ट्रिक रिक्सा, इलेक्ट्रिक साइकलको बिस्तार गरी वातावरण मैत्री नगरपालिकाको रूपमा बिस्तार गर्न सकिने
- नौमुरे, साँघुरा लघु जलविद्युत लगायत अन्य लघु विद्युत आयोजनाको विकास गरी नगरपालिकाको विकासमा सहयोग पुऱ्याउन सकिने

चुनौती तथा जोखिमहरू

- पूर्वाधार विकासको दरिलो पक्ष विद्युतको आधारभूत विकास प्रारम्भिक चरणदेखि नै गर्नुपर्ने
- विद्युतीकरणको निम्ति लगानी गर्नुपर्ने
- निम्न जीवनस्तर तथा न्यून आय भएका घरधुरीहरूले विद्युत जडान गर्न नसक्ने अवस्था रहेको
- व्यापक रूपमा विद्युतिकरण वा वैकल्पिक उर्जामा लगानी गर्नुपर्ने
- पुराना, जीर्ण र काठका पोललाई फलामका पोलले विस्थापन गर्नुपर्ने

(च) सञ्चार

सबल पक्षहरू

- वडा नं. ८ मा तार सहितको टेलिफोन लाईन, ए.डी.एस.एल. सेवा, ईन्टरनेट तथा जि.पी.आर.एस. सेवा उपलब्ध रहेको
- मोबाइल सेवाको सुविधा विस्तार भएको
- बजार क्षेत्रमा इन्टरनेट सेवाको सुविधा भएको
- स्थानीय स्तरमा प्रशारण हुने एफ.एम रेडियो सुन्न तथा स्याटलाइट टेलिभिजन हेर्न सकिने

- इन्टरनेट र मोबाइलका कारण खबर आदानप्रदान सहज भएको
- नगरपालिका कार्यालय, सामुदायिक भवनमा WIFI सुविधा भएको
- वडा नं. ४ मा NTC र Ncell को टावर रहेका
- वडा नं. ५ मा NTC को टावर रहेको
- वडा नं. ६ मा Ncell को टावर रहेको
- वडा नं. ३ मा कान्तिपुर दैनिकको नियमित वितरण हुँदै आएको

दुर्बल पक्षहरू

- ईन्टरनेट सेवाको Network Coverage कम हुँदा प्रभावकारिता नभएको र सबै स्थानमा पहुँच नभएको
- नगरपालिका क्षेत्रमा कुनैपनि रेडियो तथा टेलिभिजन च्यानल स्थापना नभएको
- सार्वजनिक स्थानहरूमा निःशुल्क wifi को व्यवस्था नभएको
- टेलिफोन तथा मोबाईल फोनको नेटवर्क कभरेज सन्तोषजनक नरहेको
- सञ्चार क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धिको काम नभएको
- स्थानीय स्तरमा कुनै पनि पत्रपत्रिका प्रकाशन नभएको

सम्भावना र अवसरहरू

- उपभोक्ताको माग राम्रो भएको खण्डमा निजी सञ्चार सेवा प्रदायक मोबाइल तथा इन्टरनेट कम्पनीहरूलाई सेवा बिस्तारमा आकर्षण गर्न सकिने
- नगरपालिकाभित्र सामुदायिक रेडियोको स्थापना गरी स्थानीयहरुलाई मनोरञ्जन र सूचना प्रदान गर्न सकिने
- इन्टरनेटको सुविधा बिस्तार गरी ई-लाइब्रेरीको व्यवस्था गर्न सकिने
- हुलाक कार्यालयलाई व्यवस्थित र सहज पहुँच पुग्ने गरी व्यवस्थापन गर्न सकिने
- स्थानीयस्तरमा नगरपालिका र निजी क्षेत्रको पहलमा पत्रपत्रिका प्रकाशन र सामुदायिक रेडियो सञ्चालन गर्न सकिने

चुनौती तथा जोखिमहरू

- तीव्ररूपमा शहरी विकास र बिस्तार नभएकाले सञ्चार क्षेत्रको विकास र बिस्तार गर्न कठिनाइ रहेको
- सञ्चार माध्यामको नकारात्मक प्रभावका कारण सामाजिक व्यवहार तथा संरचनामा नकारात्मक असर पर्न सक्ने
- सञ्चारको सुविधा नहुँदा जनचेतना अभिवृद्धिमा कठिनाई हुने
- ल्याण्डलाइन टेलिफोन सेवा विस्तार गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको
- सबै वडा कार्यालयहरुमा निशुल्क WIFI सेवा विस्तार गर्नुपर्ने

५.२.२ सामाजिक पूर्वाधार

(क) शिक्षा

सबल पक्षहरू

- नगरपालिकाभर बालविकास, आधारभूत विद्यालय र माध्यमिक विद्यालय गरी जम्मा १०९ वटा सामुदायिक, दुईवटा नीजि विद्यालय र एउटा स्नातक तहको क्याम्पससहित ११२ वटा शिक्षण संस्थाहरु सञ्चालनमा रहेका
- विगतका वर्षहरुको तुलनामा शिक्षामा सर्वसाधारणहरुको पहुँच बढेको
- विद्यालय समायोजन तथा दरबन्दी मिलान कार्यविधि २०७५ स्वीकृत भएको
- वडा नं. २ वडाचौरमा सितापुर सामुदायिक सिकाइ केन्द्र रहेको, वडा नं. ५ स्थित सुधा मा.वि. मा सार्वजनिक वाचनालय, वडा नं. ९ बहखोरमा जागृति सामुदायिक अध्ययन केन्द्र रहेको
- नगरपालिकामा उच्च शिक्षाको अवसरको रुपमा वडा नं. ३ मा भविश्वर बहुमुखी क्याम्पस रहेको
- केहि नमुना विद्यालयमा अङ्ग्रेजी माध्यममा पठनपाठन सुरु भएको
- विद्यालय भर्नादरमा वृद्धि भएको
- महिला शिक्षामा तुलनात्मक रूपले सुधार भएको

दुर्बल पक्षहरू

- आधारभूत र माध्यमिक शिक्षाको सुविधा भएपनि स्नातक वा सो भन्दा माथि उच्च शिक्षाको सुविधा अत्यन्त सीमित रहेको
- विद्यालयमा विषयगत शिक्षकको कमी
- विद्यालयहरूको आवश्यकता अनुरूप आफ्नै जग्गा नभएको
- कुल साक्षरता ७१.७३ प्रतिशत रहेको र त्यसमा पनि पुरुष साक्षरता प्रतिशत ८०.८६ र महिला साक्षरता ६४.२९ प्रतिशत मात्र रहेको
- नियमित हाजिरीमा कमजोर अवस्था रहेको
- विद्यालय तथा विद्यार्थीहरूमाझ स्वस्थ प्रतिस्पर्धात्मक भावना कमी भएको
- प्राविधिक शिक्षाको अवसर नभएको
- विद्यालय भवन कच्ची र असुरक्षित साथै आवश्यक पूर्वाधार नभएको र भूकम्प तथा प्राकृतिक विपत्तीले क्षति गर्न सक्ने
- विद्यालयमा अन्य शैक्षिक पूर्वाधारको कमी भएको
- अतिरिक्त क्रियाकलाप, विद्यार्थी मैत्री शिक्षा तथा खेलकुद सामग्रीको अभाव भएको
- उपयुक्त खेल मैदानको व्यवस्था नभएको
- लक्षित निरक्षर तथा सीमान्तकृत वर्गलाई विशेष शिक्षाको व्यवस्था नभएको
- विद्यालयमा स्वच्छ पिउने पानी तथा छात्रामैत्री शौचालयको प्रबन्ध नभएको
- छोरीहरुले छोराहरु सरह शैक्षिक अवसरहरु प्राप्त गर्न नसकेको
- अधिकांश विद्यालयमा प्राथमिक उपचार कक्ष, पुस्तकालय, कम्प्युटर प्रयोगशाला, विज्ञान प्रयोगशाला र इन्टरनेट सुविधा नभएको

सम्भावना र अवसरहरू

- आवश्यक मात्रामा थप शैक्षिक संस्थाहरू स्थापना गर्न सकिने
- प्राविधिक शिक्षालयहरू स्थापना गर्न सकिने
- बाल विकास केन्द्रको भौतिक तथा शैक्षिक स्तरोन्नति गर्न सकिने
- निजी क्षेत्रको सहयोग लिई शिक्षामा लगानी गर्न सकिने
- प्रौढ शिक्षा तथा अनौपचारिक शिक्षाको व्यवस्था गर्न सकिने
- विद्यमान शिक्षण संस्थाहरूको स्तरोन्नती गर्न सकिने
- माध्यमिक तहमा कम्प्युटर शिक्षाको सञ्चालन गर्न विद्यालयहरुलाई प्रोत्साहन गर्न सकिने
- सम्पूर्ण विद्यालयहरूमा आवश्यक मात्रामा शैक्षिक सामग्रीहरूको थप व्यवस्था, पुस्तकालय तथा विज्ञान र कम्प्युटर प्रयोगशालाको व्यवस्था गरी व्यवहारिक शिक्षा प्रदान गर्न सकिने
- शिक्षकहरूलाई तालिम दिई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न सकिने
- दक्ष शिक्षक, गुणस्तरीय शिक्षा दिन सक्ने, कृषि, विज्ञान तथा अन्य प्राविधिक कलेजहरू सञ्चालनमा ल्याउन सकिने

चुनौती तथा जोखिमहरू

- विद्यालय क्षेत्रका शैक्षिक समस्याहरूको समयमै सम्बोधन नगर्ने हो भने राष्ट्रलाई आवश्यक सक्षम, दक्ष र कर्मठ नागरिक उत्पादन हुन नसक्ने
- मुस्लिम समुदायका महिलाहरूको शैक्षिक स्तर अगाडि बढाउनु पर्ने
- समग्र शैक्षिक समस्याहरू सम्बोधन गरी शैक्षिक संस्थाहरूलाई सुविधासम्पन्न बनाउन बजेटको व्यवस्था गर्नुपर्ने
- शिक्षाको गुणस्तर सुधारमा व्यापक लगानी तथा प्रभावकारी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने
- अनुगमन प्रणालीको व्यवस्था गर्नुपर्ने
- शैक्षिक क्यालेण्डर व्यवस्थित गर्नुपर्ने
- शिक्षक शिक्षिकाहरूलाई नियमित तालिम प्रदान गर्नुपर्ने
- बालमैत्री तथा विद्यार्थीमैत्री शिक्षण सिकाइ पद्धतिको विकास गर्नुपर्ने
- अन्तराष्ट्रिस्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने शैक्षिक गुणस्तर कायम गर्नुपर्ने
- हरेक विद्यालय सूचना प्रविधियुक्त बनाउनु पर्ने
- सबैका लागि शिक्षा अभियान सञ्चालन गर्नुपर्ने
- प्राविधिक तथा सीपमूलक शिक्षाको व्यवस्था गरिनुपर्ने
- शैक्षिक ऋण तथा छात्रवृत्तिको व्यवस्था गरिनुपर्ने
- नगरपालिकाबाट एम.वि.वि.एस वा इन्जिनियरिङ, जे. टि. ए, भेटेरीनरी, कृषि, वन विज्ञान प्राविधिक, व्यावसायिक र व्यावहारिक जस्ता विषय पढ्न सक्ने विद्यार्थीहरूलाई नगरमा सेवा गर्ने वातावरण बनाई विशेष सहयोग गर्नुपर्ने
- विद्यार्थी संख्याको आधारमा शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन गर्नुपर्ने
- अभिभावक शिक्षा कार्यक्रमको व्यवस्था गर्नुपर्ने

- सुविधा तथा पूर्वाधारयुक्त विद्यालय भवनको व्यवस्थापन गर्नुपर्ने
- प्राविधिक कलेजहरू सञ्चालन गर्न लगानीको समस्या रहेको
- दक्ष शिक्षकहरूको आवश्यकता पूर्ति गर्न कठिन
- जीर्ण भवनहरूमा पठनपाठन गराउनुपर्ने वाध्यता
- सामुदायिक विद्यालयमा अंग्रेजी भाषाको माध्यमबाट पठनपाठन गर्न प्रोत्साहन गर्नुपर्ने

(ख) स्वास्थ्य

सबल पक्षहरू

- नगरपालिकाको १४ वटै वडामा वडास्तरीय स्वास्थ्य योजना तर्जुमा भएको
- विगतका वर्षहरूको तुलनामा स्वास्थ्य सेवामा केही सुधारहरू भएका
- ठाडामा रहेको प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रलाई १५ शैयाको अस्पताल बनाउने योजना रहेको
- नगरपालिकाद्वारा विभिन्न रोगका लागि घुम्ती स्वास्थ्य शिविरहरू सञ्चालन हुन थालेको
- स्वास्थ्य क्षेत्रमा प्रभावकारी र आवश्यक सेवा सञ्चालन तथा बिस्तारको लागि नगरपालिकाद्वारा योजना निर्माण भएको
- नगरपालिकामा १ प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र र ६ वटा स्वास्थ्य चौकी रहेका
- सबै स्वास्थ्य संस्थामा व्यवस्थापन समिति गठन गरी स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रम सुरु भएको
- पाठेघर खस्ने रोगको स्क्रिनिङ क्याम्प र क्षयरोगको स्क्रिनिङ क्याम्प सञ्चालन भएको
- नगरपालिकाका विभिन्न वडामा स्वास्थ्य आमा समुहहरु गठन भएको
- १९ गाउँघर केन्द्र, ३९ वटा खोप केन्द्र र १४४ जना महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाले सेवा प्रदान गरिरहेका
- मेडिकल अधिकृत सहित ४१ जना स्वास्थ्यकर्मीको दरबन्दी रहेको
- नगरपालिकाभित्र ६ वटा विभिन्न स्वास्थ्य संस्थाबाट निशुल्क सुरक्षित गर्भपतन सेवा उपलब्ध भइरहेको

दुर्बल पक्षहरू

- सम्पूर्ण प्रविधियुक्त स्वास्थ्य केन्द्रको अभाव
- विशेषज्ञ चिकित्सकको अभाव
- गुणस्तरीय औषधीको अभाव
- प्रयोगशालाको अभाव
- स्वास्थ्य केन्द्रमा सुरक्षित र फराकिलो भवनहरूको अभाव
- आवश्यक बर्थिङ् सेन्टरको अभाव
- सुत्केरी गराउन लैजाने दुरी लामो हुनुको साथै सवारी साधनको अभाव
- शौचालय तथा सुरक्षित पिउने पानीको अभाव
- दरबन्दी अनुसार चिकित्सकको अभाव
- भ्याक्सीन फ्रिजको अभाव
- मधुमेह र उच्च रक्तचापका बिरामीहरु थुप्रै भएका
- वडा नं. ७ मा क्यान्सरका ६ जना बिरामीहरु रहेका

- आवश्यक संख्यामा एम्बुलेन्सको अभाव
- आपतकालीन उपचार सेवाको अभाव
- शल्यक्रिया सेवा, रक्तसञ्चार सेवा, डायग्नोस्टिक सेन्टर आदिको अभाव
- सर्जिकल सामग्री, एक्सरे तथा अन्य आवश्यक उपकरणको अभाव
- २४ सै घण्टा उपचार सेवाको अभाव
- सुविधासम्पन्न अस्पताल तथा विज्ञ डाक्टरहरूको अभाव
- स्वास्थ्य चौकीमा कर्मचारीको उपस्थितिमा नियमितता नभएको
- प्रयोगशाला (Lab) को समस्या

सम्भावना र अवसरहरू

- नि:शुल्क वितरण गरिने औषधीको आपुर्तिलाई सहज गराउन सकिने
- निजी क्षेत्रलाई स्वास्थ्य सेवा पुऱ्याउन आवश्यक पहल गर्न सकिने
- वैकल्पिक चिकित्सा पद्धति जस्तै जडिवुटी, होमियोप्याथी, प्राकृतिक चिकित्सा तथा योग तथा ध्यान केन्द्रको व्यवस्था गर्न सकिने
- विद्यमान स्वास्थ्य पूर्वाधारहरूलाई स्तरोन्नती गरी तिनीहरूको सेवा प्रभावकारी बनाउन सकिने
- खोप केन्द्रलाई आत्मनिर्भर बनाई सबै सेवा पुऱ्याउन सकिने
- प्रत्येक वडामा बर्थिङ् सेन्टरहरू निर्माण गरी सेवा प्रदान गर्न सकिने
- गर्मी मौसममा सर्पको डर हुने हुँदा सर्पदंश उपचार (Snake Bite Treatment) को सुविधा उपलब्ध गराउने
- ठाडामा रहेको प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रलाई अस्पतालको रुपमा विकास गर्न सकिने
- आवश्यकता अनुसार प्रत्येक वडामा स्वास्थ्य स्वयम्सेविका राखी वडामा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न सकिने
- एक वडामा एक स्वास्थ्य केन्द्र निर्माण गरी नगरपालिकाबासीमा स्वास्थ्य सेवाको पहुँच विकास गर्न सकिने

चुनौती तथा जोखिमहरू

- स्वास्थ्य सेवाको उचित व्यवस्था र प्रबन्ध नहुँदा विरामीको अकालमै मृत्यु हुन सक्ने
- स्वास्थ्य चेतनाको अभावका कारण बालबालिका स्वास्थ्य, महिला तथा प्रजनन् स्वास्थ्य, जेष्ठ नागरिकहरूको स्वास्थ्य र समग्र सामुदायिक स्वास्थ्य जोखिममा पर्न सक्ने
- समग्र स्वास्थ्य क्षेत्रको सुधारका लागि ठूलो आकारको बजेट तथा कर्मचारी र विशेषज्ञहरूको प्रबन्ध गर्नुपर्ने
- स्वास्थ्य केन्द्र तथा स्वास्थ्य चौकीको स्तर वृद्धि गरी सुविधा सम्पन्न बनाउनु पर्ने
- स्वास्थ्य सेवाको उचित व्यवस्था र प्रबन्ध नहुँदा विरामीको अकालमै ज्यान जान सक्ने
- स्वास्थ्य केन्द्र तथा अस्पतालहरूको स्थापना गरी सुविधा सम्पन्न बनाउनु पर्ने
- सुविधासम्पन्न अस्पताल निर्माण गर्न ठुलो आकारको लगानीको आवश्यकता पर्ने
- नगरपालिकामा रहेको प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रलाई अस्पतालको रुपमा स्तरोन्नति गर्नुपर्ने

(ग) पिउने पानी

सबल पक्षहरू

- नगरपालिका क्षेत्रमा प्रशस्त मात्रामा पानीका स्रोतहरु रहेका
- ठुलो संख्यामा खानेपानी आयोजनाहरु सञ्चालनमा रहेका
- घैंटो ट्याङ्की मार्फत् पिउनेपानी तथा अन्य प्रयोजनको लागि पानीको प्रबर्द्धन गर्न सकिने
- वर्षातको पानी संकलन गरी सुख्खा क्षेत्रमा पिउने पानीको प्रबन्ध गर्न सकिने
- लिफ्ट प्रविधि तथा भूमिगत पिउनेपानी आयोजना सञ्चालन गरी स्वच्छ पिउने पानीको प्रबन्ध गर्न सकिने
- महाभारत पहाडमा Fresh Water का प्रशस्त मुहानहरु रहेका

दुर्बल पक्षहरू

- प्रशस्त पानीका मुहानहरू भएतापनि पिउने पानीको समस्या रहेको
- वडा नं. ८ मा पानीका मुहानहरुका कम रहेका
- पानीका यी प्रमुख स्रोतहरूको वैज्ञानिक हिसाबले संरक्षण र व्यवस्थापन गर्न नसकिएको
- फोहोर व्यवस्थापन योजना नभएको
- खानेपानीका पाइप यत्रतत्र छरिँदा बस्तीको सौन्दर्यमा नकारात्मक असर परेको
- खानेपानीका पाइपहरु फुट्दै गएका
- पानी शुद्धिकरण नगरिकन सेवन गर्ने गरेको
- दुषित पानीले धेरै मौसमी रोगको समस्या बढ्दो
- पिउनेपानी आयोजनाहरू, मुहान एवम् सामग्रीको नियमित मर्मत सम्भार नभएको
- अहिले पनि कतिपय परिवारहरुले पिउने पानीको लागि खोला, पँधेरो जस्ता स्रोतहरु प्रयोग गर्ने गरेको

सम्भावना र अवसरहरू

- जलस्रोतका हिसाबले समृद्ध शितगङ्गामा पानीका मुहान संरक्षण गरी दिगो रूपमा पानीको सदुपयोग गर्ने योजना कार्यान्वयन गर्न सकिने
- वर्षातको पानी सङ्कलन गरी प्रयोगमा ल्याउने प्रविधि अवलम्बन गर्न सकिने
- घर-घरमा पानी संकलन ट्याङ्की राख्न प्रोत्साहन गरेमा दीर्घकालीन हिसाबले पिउने पानीको समस्या समाधान गर्न सकिने
- नगरपालिकाले सम्पूर्ण वडाहरुमा पानी परीक्षण प्रविधि विस्तार गर्न सक्ने
- बोडीदमार, धानखोलाजस्ता अति नै धेरै पानीको मुहान भएको वडा नं. ८ मा डिप बोरिङ गरी लिफ्टिङ प्रविधिमार्फत खानेपानी आपुर्ति गर्न सकिने
- टुक्रे योजनाको साटो एकीकृत खानेपानी आयोजना सञ्चालन गर्न सकिने
- चुरे भावर क्षेत्रमा ट्युबवेलको पानीको परीक्षण गरी पिउन सकिने
- पिउने पानीको गुणस्तर मापन गर्ने प्रयोगशाला सञ्चालन गरी रोजगारी प्रदान गर्न सकिने
- पिउने पानीको व्यस्थित वितरण प्रणाली विकास गर्न एकीकृत आयोजना सञ्चालन गर्न सकिने

चुनौती तथा जोखिमहरू

- जलस्रोत संरक्षण सम्बन्धी ठोस कार्यक्रम निर्माण नहुँदा पानीका मुहानहरू सुक्ने वा खेर जाने जोखिम रहेको
- विभिन्न वडा तथा वस्तीहरुमा खानेपानीका ट्याङ्कीहरु राख्नुपर्ने
- पानीका मुहानहरूलाई दिगो रूपमा संरक्षण गर्न बजेटको व्यवस्था, प्राविधिक ज्ञान र कार्यान्वयन संयन्त्र निर्माण गर्नुपर्ने
- फोहोर व्यवस्थापनका लागि व्यवस्थित योजना निर्माण गर्नुपर्ने
- जीर्ण अवस्थामा रहेका खानेपानी आयोजनाहरुको स्तरोन्नति गर्नुपर्ने

(घ) संस्कृति

सबल पक्षहरू

- सबै वडा एवं बस्तीमा ब्राह्मण, क्षेत्री, आदीबासी, जनजाति एवं दलितहरुको समिश्रण रहेको
- विविध जात, धर्म, सम्प्रदाय र संस्कृतिका समुदायहरू सौहार्दपूर्ण तरिकाले बसेका
- धार्मिक हिसाबले विभिन्न धर्मावलम्बीहरूले आफ्ना धर्म, संस्कृति र परम्परा कायम राखिरहेको
- वडा नं. ५ तल्लो जुकेनामा १ र वडा नं.१० मा ४ वटा सांस्कृतिक संस्थाहरु रहेका
- नगरपालिका क्षेत्रमा सोरठी नाच, झ्याउरे नाच, सालैजो नाच, सानुमैया नाच, तीज नाच, तिहार नाच प्रचलनमा रहेका
- ब्राह्मण क्षेत्रीले मनाउने तिहार, दशैं, तीज, माघे सङ्क्रान्ति लगायतका विभिन्न चाडबाडहरू रहेका
- पच्चेबाजा, मादल, मुजुरा, झ्याली, बाँसुरी, सारङ्गी, डम्फु, खैजडी जस्ता सांस्कृतिक बाजाहरु रहेका
- नगरपालिका क्षेत्रमा सराँय नाच, देउसी भैलो, होली, भजनकिर्तन, सालैजो जस्ता सांस्कृतिक पहिचानहरु रहेका
- नगरपालिकाभित्र लोक गायक, नृत्यकार र संगीतकारहरु रहेका
- विविध समुदायहरूको मानवशास्त्रीय अध्ययनका लागि शैक्षिक पर्यटनको गन्तव्यस्थल बनाउन सकिने
- आदिवासी जनजातिका विविध सांस्कृतिक सम्पदाहरू रहेकोले सांस्कृतिक सङ्ग्रहालय तथा सांस्कृतिक केन्द्रहरूको रूपमा विकास गर्न सकिने
- वडा नं. ११ मा मगर समुदायले हरेक वर्ष असार १ लाई भुमे मेला र बैशाख पुर्णिमामा चण्डी पुर्णिमा मनाउने गरेको

दुर्बल पक्षहरू

- सांस्कृतिक धरोहरहरूको संरक्षणका लागि ठोस कार्ययोजना नबनेको
- सञ्चार माध्यमको प्रभावका कारण मौलिक संस्कृति लोप हुने अवस्थामा पुगेको
- कतिपय आदिवासी जनजातिहरू विपन्न अवस्थामा रहेकोले उनीहरूको सबलीकरणका लागि ठोस कार्यक्रमहरू नभएको

सम्भावना र अवसरहरू

- शितगङ्गालाई मौलिक संस्कृति र सभ्यताको केन्द्रको रूपमा विकास गरी सांस्कृतिक पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न सकिने
- आदिबासी मगरहरुको संस्कृति उजागर गर्न होमस्टे सञ्चालन गर्न सकिने
- नगरपालिका क्षेत्रमा रहेका विभिन्न धार्मिक तथा सांस्कृतिक स्थलहरुको विकास गर्न सकिने

चुनौती तथा जोखिमहरू

- समुदाय र राज्य दुवैका उदासिनताका कारण यस प्रकारका मौलिक संस्कृतिहरू लोप भई पहिचान नै संकटमा पर्न सक्ने
- मगर भाषाको संरक्षण गर्नुपर्ने
- सम्बन्धित समुदाय र राज्यले मिलेर सांस्कृतिक संरक्षण प्रर्वद्धनमा ठोस र दीर्घकालीन कार्यक्रमहरू तत्काल सञ्चालन गर्नुपर्ने
- सराँय नाचको संरक्षण गर्नुपर्ने
- धार्मिक सहिष्णुता कायम राख्नुपर्ने
- आर्थिक प्रलोभनमा पारी धर्म परिवर्तन गराउने परिपाटी रोक्नुपर्ने

(ङ) लैङ्गिक समानता, सामाजिक समावेशीकरण र मूल-प्रवाहिकरण

सबल पक्षहरू

- नगरपालिकाले जस्तापाता उपलब्ध गराएर खरको छानोलाई विस्थापित गर्दै लगेको
- विगतमा भन्दा महिला जनचेतनामा केही सुधार आएको
- सामुदायिक वन समितिले महिला सशक्तिकरण, वृद्ध सम्मान र बालबालिकाहरुलाई स्टेशनरी वितरण जस्ता कार्यक्रम गर्ने गरेको
- लाहापेमा एक बालगृह र एक अपाङ्ग पुर्नस्थापना केन्द्र रहेको
- छुवाछुत तथा सामाजिक विभेद क्रमशः न्यून हुँदै गएको
- नगरपालिकामा सांस्कृतिक तथा धार्मिक सहिष्णुता कायम रहेको
- सञ्चार माध्यम र शिक्षाको सकारात्मक प्रभाव परेको
- कतिपय महिलाहरू राजनीति, सामाजिक कार्य लगायत विभिन्न विकासका गतिविधिहरूमा सरिक हुन थालेका
- नगरपालिका क्षेत्रमा विभिन्न आमा समुह, महिला समुह र किशोरी समुहहरु रहेका
- दलित र विपन्न समुदायको सबलकिरणका लागि नगरपालिकाले योजना बनाएर लागू गर्न सुरु गरेको
- धेरैमा छोरा र छोरी एकै हुन भन्ने सोच विकास भएको
- महिलाहरूले घरको मात्र काम नगरी घर बाहिरको काम पनि गर्न सक्छन् भन्ने सन्देश दिएका
- जेष्ठ नागरिक दिवसको उपलक्ष्यमा जेष्ठ नागरिकहरुलाई न्यानो कपडा प्रदान गर्ने गरिएको

दुर्बल पक्षहरू

- नगरपालिकामा परम्परागत रूपमा रहेको लैङ्गिक विभेद अन्त्य हुन नसकेको
- समाजमा महिलाको समग्र सामाजिक स्तर अत्यन्त कमजोर रहेको
- जातीय भेदभाव पूर्ण रुपले अन्त्य हुन नसकेको
- सीमान्तकृत समुदाय, आदिवासी जनजातिहरूको आर्थिक र सामाजिक सबलीकरण हुन नसकेको

सम्भावना र अवसरहरू

- भौतिक संरचना निर्माण गर्दा बालमैत्री र अपाङ्गमैत्री बनाउन सकिने
- शिक्षा र जनचेतनामा आएको क्रमिक सकारात्मक सुधारका कारण महिला तथा सीमान्तकृत वर्गको उत्थानमा उपयुक्त वातावरण बन्दै जाने
- सबै तह र तप्काका समुदायलाई सामाजिक मूल प्रवाहिकरणमा ल्याउँदा नगरपालिकाको समग्र विकास प्रक्रियाले गति लिन सक्ने
- महिलाहरू राजनीतिक गतिविधिमा संलग्न हुन थालेकाले उनीहरुका आवाजहरू सम्बन्धित निकायमा पुऱ्याउन सहज भएको
- प्रत्येक वडामा १ महिला सदस्य र १ दलित महिला सदस्य अनिवार्य रूपमा निर्वाचित हुने व्यवस्था गरेको हुँदा उनीहरूले सम्पूर्ण महिला, दलित, जनजातिहरूको हक हित तथा अधिकारको पक्षमा आवाज उठाएका कारण सामाजिक न्याय, समानता लगायत समाज सुधारका पक्षमा केही प्रगति भएको

चुनौती तथा जोखिमहरू

- लैङ्गिक विभेद तथा हिंसाले समाजमा सामाजिक विग्रह ल्याउनुका साथै विकासको गतिमा नकारात्मक असर पर्न सक्ने
- महिला पछाडि पर्दा समग्र पारिवारिक संगठन र समाज नै विकृत बन्न सक्ने
- सामाजिक सौहार्दता, मेलमिलाप, शान्ति र समृद्धिका लागि सामाजिक विवेकको प्रयोग गरी सामाजिक अन्तरघुलनका साथै महिला शसक्तिकरण र सीमान्तकृत वर्गको मूल प्रवाहिकरण गर्नुपर्ने
- व्यापक रूपमा महिला शिक्षा तथा अन्य जातजाति, अल्पसङ्ख्यक र सीमान्तकृतहरूलाई विशेष रूपमा लक्षित गरी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने
- प्रसूती सेवाको व्यवस्था गर्नुको साथै प्रजनन् स्वास्थ्य बारे जनचेतना फैलाउनुपर्ने
- घरेलु हिंसा र महिला हिंसा निर्मूल गर्नुपर्ने
- आमा समूहहरू गठन गरी जाँड रक्सीको विकृति विरुद्ध अभियान चलाउनुपर्ने
- बालविवाह तथा बहुविवाहलाई दण्डित गर्नुपर्ने

४.२.३ आर्थिक पूर्वाधार

(क) कृषि

सबल पक्षहरू

- नगरपालिका चुरे क्षेत्र र पहाडको सङ्गमस्थल भएका कारण विभिन्न जलवायु अनुकूल बालीनाली, फलफूल तथा जडिबुटी उत्पादन गर्न सकिने
- नगरपालिकाका १४ वटा नै वडामा संभावित कृषि क्षेत्र रहेका
- सिँचाइका लागि पानीका मुहान, खोलानाला, पोखरी, जलाशय तथा नदीहरू भएको
- पहिलेको तुलनामा कृषि उत्पादनमा केही वृद्धि भएको
- विभिन्न स्थानहरूमा कृषि फर्महरू, कृषि उपज सङ्कलन केन्द्र, कृषि हाट बजार तथा पसलहरू सञ्चालनमा आएका
- ५ वटा उन्नत जातका गाईभैंसी पालन समूह गठन गरी १२५ भन्दा बढी कृषकहरु समुहमा आबद्ध भएका
- गाई भैंसीका भकारो सुधार कार्यक्रमका लागि अनुदान उपलब्ध गराईएको
- नगरपालिकाले पशुपालन सम्बन्धी विभिन्न तालिमहरु सञ्चालन गरेको
- कृषक पाठशाला कार्यक्रम सञ्चालन भएको
- प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना अन्तर्गत अदुवा र बेसारको २ वटा पकेट सञ्चालक समिति गठन तथा दर्ता भई कार्यक्रम सञ्चालन हुँदै आएको
- नगरपालिकाको अनुदानमा हाते ट्याक्टर, मकै छोडाउने विद्युतीय मेसिन, डिजिटल तराजु, त्रिपाल, प्लाष्टिक पोखरी वितरण हुँदै आएका
- मौवाबारी, सिमलपानी, जलुके, पावरा जस्ता स्थानहरुमा माटो परीक्षण शिविर सञ्चालन भएका
- नगरपालिकामा खाद्यान्न बालीमा धान, गहुँ, मकै, आलु, तेलहनमा तोरी, सर्स्यु, सूर्यमुखी, आलस तथा दलहनमा चना, केराउ, रहर, मुसुरो, मासको खेति गर्ने गरिएको
- शितगङ्गालाई प्राङ्गारिक नगरपालिकाको रुपमा विकास गर्ने उद्देश्यले जनचेतनामुलक फ्लेक्स तथा पम्प्लेटहरु वितरण गर्नुको साथै जैविक मल बनाउनको लागि अनुदानमा प्लाष्टिक ड्रमहरु वितरण गर्ने गरिएको
- नयाँ बस्ती, पाकरी लगायत क्षेत्रमा सुन्तला, केरा, आँप, अम्बा, मेवा, नास्पाती, बखडा, आरु, कटहर लगायतका फलफूलहरु उत्पादन हुने गरेको
- अधिकांश घर परिवार कृषिमा संलग्न भएको हुँदा नगरपालिकामा कृषि उत्पादनको लागि पर्याप्त जनशक्ति रहेको
- धान, गहुँ, मकै, कोदो, फापर, जौ लगायतका खाद्यबाली उत्पादन हुने गरेको
- दालचिनी, अदुवा, बेसार, खुर्सानी, लसुन, प्याज, धनियाँ लगायतका मसला बाली उत्पादन हुने गरेको
- नगरपालिकाका विभिन्न क्षेत्रमा कृषि फर्महरु रहेका
- रैथाने जातका बालीनालीहरूको उत्पादन गरी जैविक खेती गर्न सकिने

- सिँचाइको लागि सतह मुनिको पानी, आकासे पानी, खोला तथा नालाहरूको सम्भाव्यता रहेको
- उन्नत विउविजनले केही मात्रामा उत्पादन बढेको
- नगरपालिकामा जलवायु अनुकुल बालीनाली, फलफूल तथा जडिबुटी उत्पादन गर्न सकिने
- रैथाने प्रजातिका कृषि उत्पादनको रुपमा मार्सी धान, बास्मती धान, रातो गहुँ, जौ, कोदो, स्थानीय जातको मकै इत्यादी रहेका
- नगरपालिका क्षेत्रमा कृषि प्राविधिकहरुको संख्या उल्लेख्य रहेको
- कागती, केरा, आलु, अदुवा जस्ता कृषि उपजहरुका पकेट क्षेत्र रहेका

दुर्बल पक्षहरू

- ठुलो संख्यामा नगरपालिकाबासीहरु कृषि पेशामा संलग्न भए पनि खाद्यान्नमा आत्मनिर्भर नबनेको
- परम्परागत खेती प्रणालीले गर्दा उब्जनीमा सोचेजस्तो प्रगती नभएको
- दक्ष प्राविधिकबाट तालिमको व्यवस्था नभएको
- वैज्ञानिक कृषि विकास गुरुयोजना निर्माण नभएको
- कृषि तथा पशुपालनले पुर्णरुपमा व्यवसायिक स्वरुप ग्रहण गर्न नसकेको
- ठुलो प्रतिशतको कृषि उत्पादन वर्षातको पानीमा निर्भर रहेको
- सिँचाई सुविधा पर्याप्त नभएको
- कृषि प्राविधिकहरूको पर्याप्तता नभएको
- कृषि बजारीकरण असहज भएकोले कृषि उपज बिक्री वितरणमा कठिनाइ
- बीउविजन, मलखाद र शीत भण्डारणको उचित प्रबन्ध नभएको
- कृषकलाई आवधिक र प्रभावकारी तालिमको अभाव
- कृषि बजार मूल्य वैज्ञानिक नभएको
- मलखाद तथा कृषि सामग्रीको आपूर्तिमा असहजता रहेको
- किटनाशक औषधि, कृषि औजार, आधुनिक प्रविधि, पशु औषधालय तथा कृषि बिमाको पर्याप्त व्यवस्था नभएको
- सुलभ र सरल कृषि कर्जाको व्यवस्था नभएको
- नगरपालिकाका अधिकांश जनता कृषि पेशामा संलग्न रहेता पनि कृषिजन्य उत्पादनको लागत मुल्यमा वृद्धि भई उत्पादन अपेक्षाकृत वृद्धि हुन नसकेको

सम्भावना र अवसरहरू

- विउ विजनहरूमा अनुदान दिई कृषकलाई प्रोत्साहन गर्न सकिने
- युवावर्गलाई कृषिमा आकर्षित गर्न युवा लक्षित कृषि कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिने
- कृषक समूह, सहकारी, सरकारी तथा गैर सरकारी संस्था र स्थानीय संघसंस्थाको साझेदारीमा कृषि कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्न सकिने
- पशुपालन व्यवसायलाई प्रोत्साहन गर्न पशु बीमा, गोठ सुधार जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिने

- नगरपालिकालाई फलफूल उत्पादन, बगर खेति, पशुपंक्षी पालन, माछापालनमा देशकै नमूना नगरपालिकाका रूपमा विकास गर्न सकिने
- नगरपालिकामा ताल, पोखरी तथा नहर बनाएर सिँचाई गर्न सकिने रहेको
- नगरपालिकामा दर्ता भएका कृषि समुह तथा सहकारीबाट व्यावसायिक कृषि कर्जा प्रदान गरी कृषि क्षेत्रको विकास गर्न सकिने
- विशेष अध्ययन र अनुसन्धान गरी चुरे क्षेत्रमा विभिन्न प्रजातिका नगदे बाली, फलफूल, जडिबुटी अर्थात् गैर काष्ठजन्य बहुमूल्य वन पैदावरको व्यावसायिक उत्पादन गर्न सकिने
- नगरपालिकामा उपलब्ध पोखरी तथा जलस्रोतको उपयोग गरी ट्राउट तथा अन्य जातका माछा पालन गर्न सकिने
- आँप र लिचिको व्यावसायिक उत्पादन गर्न सकिने
- मेवाको व्यावसायिक उत्पादन गर्न सकिने
- व्यावसायिक कुखुरापालन, बुङ्गुरपालन तथा हाँसपालन गर्न सकिन्
- व्यावसायिक माछा पालन गर्न सकिने
- जडिबुटीमा हर्रो, बर्रो, अमला आदिलाई व्यावसायिक खेती गर्न सकिने
- विभिन्न सम्भाव्य खेतीयोग्य क्षेत्रको पहिचान गरी कृषि पकेट क्षेत्र घोषणा गरी कृषि उत्पादन वृद्धि गर्न सकिने
- कृषि सडकहरुको विकास गरी कृषकको उत्पादनलाई सहज रुपले बजारीकरण गर्न सकिने

चुनौती तथा जोखिमहरू

- कृषि पेशाबाट युवा तथा अन्य श्रमशक्तिको व्यापक पलायन भएकोले कृषि व्यवसायतर्फ आर्कषण गरी कृषकको लगानीबाट उचित प्रतिफल प्राप्त गर्न सक्ने स्थितिको निर्माण गर्नुपर्ने
- कृषिलाई पूर्ण रूपमा वैज्ञानिकिकरण गरी व्यावसायिक बनाउनुपर्ने
- कृषि क्षेत्रमा रहेको अदृष्य बेरोजगारीको अन्त्य गरिनुपर्ने
- रासायनिक मल र किटनाशक औषधिको सन्तुलित प्रयोग गर्नुपर्ने
- माटोको उर्वराशक्ति कायम गर्न ठोस कदम चाल्नुपर्ने
- सिँचाइको प्रबन्ध गर्नुपर्ने
- कृषि विज्ञ र प्राविधिकको व्यवस्था हुनुपर्ने
- मल, बिउ विजन र औषधिको उपलब्धता हुनुपर्ने
- कृषि बजारीकरण र मूल्य सन्तुलनमा ठोस काम गर्नुपर्ने
- भण्डारणको उचित प्रबन्ध गरिनुपर्ने
- कृषिमा प्रयोग गरिँदै आएको किटनाशक विषादीको प्रयोगलाई निरुत्साहित गरी अर्गानिक कृषि प्रणालीको विकास गर्नुपर्ने
- वन्यजन्तुको आतङ्कबाट किसानहरुको अन्नबाली जोगाउन तुरुन्त आवश्यक कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने

(ख) पर्यटन

सबल पक्षहरू

- नगरपालिकाभित्र सुपादेउराली, डमरु दह, सोमतीर्थ, बगरका बाजे, जयकोट, कोठियामाई मन्दिर, खुम्चिकोट, शिवगढी धाम, वाणगंङ्गेश्वर धाम, दमार वैँशी लगायतका धार्मिक, ऐतिहासिक र पुरातात्विक महत्वका स्थलहरु रहेका
- नगरपालिकाले पर्यटनलाई प्राथमिकताका साथ विकास गर्ने नीति लिएको
- स्थानीय मौलिक कला र संस्कृतिमा विशेष गरी आदिवासी जनजाति र हिन्दु जातिको सांस्कृतिक विकास र संरक्षण गरी अध्ययन केन्द्रको रूपमा विकास गर्न सकिने
- नगरपालिकामा रहेका प्राकृतिक रमणीय स्थल, वनजंगल, झर्नाका साथै वडा नं. १ का रानी ओडार, महाभारत लेक, वडा नं. २ का सुपादेउराली, डमरु दह, वडा नं. ५ को करापु मन्दिर, वडा नं. ७ नौमुरे स्थित महर्षी पतञ्जलीको जन्मस्थान रहेको प्रसिद्ध ऐरावती तीर्थ, लामाताल बरको रुख, मगरकोट मन्दिर, वडा नं. ९ बिसमुरे स्थित सत्यमहादेव गुफा, वडा नं. १० को बुङ्ची खोला झर्ना, वडा नं. १२ को खुम्चीकोट शिवालय, वडा नं. १३ को बाहुन खर्क शिवालय मन्दिर, वडा नं. १४ को सुर्यओडार, छहारी खोला वाटरफल जस्ता प्राकृतिक, ऐतिहासिक र धार्मिक स्थलहरु रहेका
- महाभारत क्षेत्रलाई चुरेभावर हुँदै तराई मधेशसँग जोड्ने यो नगरपालिका क्षेत्रले इतिहास देखि नै व्यापारिक तथा सामरिक महत्व राख्दै आएको
- वडा नं. ११ मा पर्यटकीय हिसाबले महत्वपुर्ण रहेको सराई पहिरोमा पानी परेको बेला पहिरो जाँदा धुलो हुने र सुख्खा समयमा पहिरो जाँदा पानी आउने गरेको
- उपयुक्त जलवायु भएको
- रमणीय र हरियालीयुक्त चुरे पहाडी थुम्काहरू हुनुको साथै पर्यापर्यटन, औषधीय पर्यटन, कृषि पर्यटन आदिको प्रचुर सम्भावना भएको
- वडा नं. ६ स्थित साना ढुङ्ग्रेमा रहेको बराजु मन्दिरमा मगर समुदायको कुल पुजा हुने गरेको
- चुरे क्षेत्रमा ट्रेकिङ् लगायत अन्य साहसिक पर्यटनको सम्भावना भएको
- साइकल सवारी र साइकल सिटी निर्माणको सम्भावना भएको
- स्थानीय मौलिक कला र संस्कृतिमा विशेष गरी आदिबासी रैथाने स्थल भएकोले सांस्कृतिक पर्यटनको राम्रो सम्भावना भएको
- वडा नं. १ को महाभारत लेकमा भ्यू टावर बनाउन प्रस्ताव गरिएको

दुर्बल पक्षहरू

- सडक यातायात पर्याप्त नभएको साथै अधिकांश सडकहरू कच्ची अवस्थामा रहेका
- होटल तथा पर्यटक बस्ने रेष्टुरेन्ट आदिको सुविधा नभएको
- पर्यटन सूचना केन्द्र नभएको
- सुरक्षाको उचित प्रबन्ध नभएको

- आपतकालीन उद्धारको उचित व्यवस्था नभएको
- एकीकृत पर्यटन विकासको योजना नबनेको
- कतिपय धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलसम्म पुग्ने बाटो नभएको
- स्वास्थ्य उपचारको सेवा पर्याप्त नभएको
- पर्यटक पथ प्रर्दशक तथा व्यावसायिक ट्राभल ऐजेन्सीहरू नभएको
- बैङ्क तथा ए.टि.एम. सुविधा नभएको

सम्भावना र अवसरहरू

- पर्यटनका विभिन्न आयामहरू जस्तै पर्यापर्यटन, जलपर्यटन, धार्मिक पर्यटन, साहसिक पर्यटन, सांस्कृतिक पर्यटनको विकास र बिस्तार गर्न सकिने
- मौलिक संस्कृति, नाच, गीत, संगीत तथा अन्य अमुर्त सांस्कृतिक सम्पदाले सम्पन्न रहेकाले सांस्कृतिक पर्यटनको विकास गर्न सकिने
- वडा नं. ९ को बराह दहमा माछा, धनेस चरा र गोहीको अवलोकन गर्न पर्यटक आकर्षित गर्न सकिने
- शितगङ्गालाई सांस्कृतिक अध्ययन केन्द्रको रूपमा विकास गर्न सकिने
- पोखरी, तलाउ तथा खोलानालामा, माछापालन, कृषि, तरकारी र फलफूल फर्महरू र अरु साना उद्योगहरू स्थापना गरी पर्यटकहरू भित्र्याउन सकिने
- छाँगा तथा झर्नाहरुको पर्यटकीय विकास गर्न सकिने
- सबल पक्षमा उल्लेखित लगायत खेल पर्यटन, जल पर्यटन, क्यामपिङ, योगा, ध्यान आदिका केन्द्रहरू स्थापना गरी स्वास्थ्य पर्यटनको समेत विकास गर्न सकिने
- नगरपालिकाका सम्भाव्य स्थानहरूमा पिकनिक स्थल, बाल उद्यान तथा अन्य पर्यटकीय पुर्वाधारको विकास गर्न सकिने
- वडा नं. १४ स्थित बौरोको डाँडामा प्याराग्लाइडिङको संभावना रहेको
- विभिन्न जातजातिहरूको संस्कृति झल्कने सांस्कृतिक संग्रहालय स्थापना गर्न सकिने
- विशिष्ट किसिमका सांस्कृतिक बस्तीहरुमा होमस्टे सञ्चालन गर्न सकिने

चुनौती तथा जोखिमहरू

- पर्यटन विकासको ठोस कार्यक्रम नभएकोले सामान्यतया सम्पूर्ण पर्यटन क्षेत्रको विकासका आधारभूत पूर्वाधारहरू नै स्थापना र विकास गर्नुपर्ने
- निजी क्षेत्रलाई आर्कषण गर्नुपर्ने
- सुविधायुक्त सडक यातायातको व्यापक रूपमा विकास गर्नुपर्ने
- बाह्य पर्यटकहरूको प्रभावले मौलिक संस्कृति लोप हुन सक्ने
- सामाजिक विकृतिहरू बढ्न सक्ने जोखिम
- पर्यटन पूर्वाधार विकासका निम्ति ठुलो लगानी चाहिने

(ग) उद्योग तथा वाणिज्य

सबल पक्षहरू

- कृषिमा आधारित औद्योगिक कच्चा पदार्थको उपलब्धता रहेको
- जडिबुटी उद्योगको प्रबल सम्भावना भएको
- कृषिमा आधारित औद्योगिक कच्चा पदार्थको उपलब्धता हुन सक्ने
- पर्यटन उद्योगको विकास गर्न सकिने
- व्यावसायिक रूपमा बाख्रापालन को विकास गरी यससँग सम्बन्धित उद्योगको विकास गर्न सकिने
- स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित कृषि उद्योगहरूको स्थापना गर्न सकिने
- स्थानीय जनशक्तिको सदुपयोग गरी कम खर्चिलो श्रमशक्ति प्राप्त गर्न सकिने
- जल सम्पदामा आधारित मिनरल वाटर उद्योग स्थापना गर्न सकिने
- वडा नं. ८ मा दक्षिणकाली क्रसर उद्योग, के.बि.जी. क्रसर उद्योग, देउराली बालुवा प्रशोधन केन्द्र र स्वतन्त्र आयल स्टोर रहेका
- पशुजन्य उत्पादनमा आधारित डेरी तथा मासु, हाड, छाला वा ऊन प्रशोधन उद्योगहरूको स्थापना गर्न सकिने
- कपडा तथा गलैंचा उद्योग, हस्तकला, काष्ठकला तथा ललितकलामा आधारित उद्योगहरू सञ्चालन गर्न सकिने
- नगरपालिकामा रहेका पोखरीहरू तथा कृत्रिम पोखरी निर्माण गरी व्यावसायिक माछापालन गर्न सकिने
- राप्ती नदी बगर क्षेत्रका साथै नगरपालिका क्षेत्रका अन्य नदी तथा बगरमा क्रसर उद्योग विकास र बिस्तार गर्न सकिने
- राप्ती नदी तथा अन्य नदीनाला किनारमा बगर खेति गर्न सकिने
- वडा नं. ८ को चरिङ्गेमा अग्नि सिमेन्ट कारखाना रहेको
- नगरपालिका क्षेत्रमा उल्लेख्य संख्यामा कुटानी, पिसानी मिल, स-मिल र फर्निचर उद्योगहरु रहेका
- नगरपालिकाले विभिन्न औद्योगिक क्षेत्रहरु प्रस्ताव गरेको

दुर्बल पक्षहरू

- उद्योगको प्रचुर सम्भावना भएतापनि औद्योगिक पूर्वाधारहरू जस्तै सडक, उर्जा, पूँजी, दक्ष जनशक्ति, प्रविधि आदिको अवस्था अत्यन्त कमजोर रहेको
- युवा जनशक्ति विदेश पलायन भइरहेको
- औद्योगिक उत्पादनको सीप सिकाउने शिक्षा प्रणली नभएको
- स्थानीय जनताहरु तराई र अन्य सुविधासम्पन्न शहरहरूतिर बसाई जाने प्रवृति रहेको
- निजी क्षेत्रको लगानी आर्कषण गर्न नसकिएको
- बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरू पर्याप्त नभएको
- सुरक्षाको पर्याप्तता नभएको
- स्थानीय पूँजी बजारको विकास भै-नसकेको

सम्भावना र अवसरहरू

- स्थानीय संभाव्यताका आधारमा मौरीपालन, कुखुरापालन, पशुपालन, तरकारी खेति र जडिबुटी उत्पादनलाई प्रर्वद्धन गर्न सकिने
- कृषि उद्योग विकास गर्न सकिने
- इट्टा उद्योगलाई व्यवस्थित गरी आर्थिक फाइदा लिन सकिने
- पोखरी, ताल तलैयामा माछापालन गर्न सकिने
- औद्योगिक पूर्वाधारहरूको यथोचित विकास गर्न सके नगरपालिकामा रोजगारीको सम्भावना र अवसरहरूको प्रचुरता रहेको
- सबल पक्षमा उल्लेखित सम्पूर्ण क्षेत्रलाई व्यापक रूपमा विकास गरी नगरपालिकाको समग्र विकास गर्न सकिने
- वन क्षेत्र र झाडी बुट्यान क्षेत्रमा उत्पादनशील वन व्यवस्थापन गरी जडिबुटी प्रशोधन सम्बन्धी उद्योग विकास गर्न सकिने
- परम्परागत आरनहरुलाई व्यवस्थापन गरी घरेलु उद्योगकोरुपमा विकास गर्न सकिने
- नगरपालिकाभित्र सञ्चालित व्यवसायलाई दर्ता नवीकरण तथा अन्य कानूनी प्रक्रियामा सरलता ल्याई प्रर्वद्धन र संरक्षण गर्न सकिने
- जडिबुटी प्रशोधन उद्योग, डेरी उद्योग, बाँसजन्य उद्योग र हस्तकलामा आधारित घरेलु उद्योगहरुको विकास गर्न सकिने
- काष्ठ उद्योगहरुको सञ्चालन गर्न सकिने
- क्रसर उद्योग स्थापना गरी सञ्चालन गर्न सकिने
- भौतिक संरचना निर्माणमा आवश्यक सिमेन्ट, ब्लक तथा ईट्टा उद्योगको स्थापना गर्न सकिने
- प्रस्तावित औद्योगिक क्षेत्रहरू बिस्तार गरी नगरपालिकाभित्र रोजगारी सिर्जना गर्न सकिने
- सिलाइ/कटाई, मैनबत्ती बनाउने तालिम, मोटरसाईकल तथा साइकल मर्मत तालिम, कृषिजन्य तालिम प्रदान गरी साना तथा घरेलु उद्योगको लागि दक्ष जनशक्ति तयार गर्न सकिने
- तराई तथा पहाडका ५ वटा जिल्लाहरुसँग सिमाना जोडिएको कारण औद्योगिक उत्पादनको बजारीकरण सहज हुने

चुनौती तथा जोखिमहरू

- उद्योगमा संलग्न मजदुर तथा औद्योगिक क्रियाकलापका दौरान सामाजिक जटिलता अपराध आदिको वृद्धि हुन सक्ने
- लगानी सुरक्षाको वातावरण आवश्यक पर्ने
- औद्योगिक पूर्वाधार विकासमा यथेष्ट बजेट व्यवस्था गरी योजनाबद्ध ढङ्गले लाग्नु पर्ने
- उद्योग विकासको लागि सडक, यातायात, विद्युत् तथा अन्य भौतिक पूर्वाधारको विकास गर्नुपर्ने
- विभिन्न प्रकारका उद्योगहरू स्थापना गर्दा औद्योगिक प्रदुषण वृद्धि हुन सक्ने
- ठुलो आकारको लगानीको व्यवस्था गर्नुपर्ने

(घ) बैङ्क, वित्तीय संस्था तथा सहकारी

सबल पक्षहरू

- नगरपालिकाको वडा नं. ३ ठाडामा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक, वडा नं. ४ अमराईमा कृषि विकास बैंक र साइन रेसुङ्गा विकास बैंक रहेका
- नगरपालिका क्षेत्रमा लघुवित्त, सहकारी गरी करिब ३० वटा जति आर्थिक कारोबार गर्ने बित्तीय संस्थाहरु रहेका
- नगरपालिकामा ऋण तथा कर्जा सेवा प्रदान गर्न विभिन्न कृषि समुहहरू सक्रिय रहेका

दुर्बल पक्षहरू

- विकट र ग्रामीण परिवेशका कारण बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूको स्थापना र पुंजी वृद्धि हुन नसकेको
- सघन बजार केन्द्रहरू र वाणिज्य तथा व्यापारको समुचित विकास नभएको
- उद्योग तथा कलकारखानाहरूको स्थापना नभएको
- स्थानीय पूँजीको विकास कमजोर रहेको
- सहकारीको सङ्गठनात्मक विकास नभएका कारण लगानीको क्षेत्र र दायरा ठूलो हुन नसकेको

सम्भावना र अवसरहरू

- उद्योग, कलकारखाना, बजार केन्द्र, व्यापारिक कारोबारको बिस्तार गर्दै बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूको विकास गर्न सकिने
- सहकारीको विकास मार्फत् ग्रामीण अर्थतन्त्रको उचित विकास गर्न सकिने
- अन्य बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई आर्कषण गर्न सकिने
- स्थानीय जनताको अग्रसरतामा माइक्रो फाइनान्स तथा सहकारीहरूको विकास र बिस्तार गर्न सकिने
- सहकारीहरूको स्थापना भएकाले स्थानीय सहकारी नीति अनुरूप "गाउँगाउँमा सहकारी घर-घरमा रोजगारी" अभियान सञ्चालन गर्न सकिने
- सबल पक्षमा उल्लेखित सम्पूर्ण क्षेत्रलाई व्यापक रूपमा विकास गरी नगरपालिकाको विकास गर्न सकिने

चुनौती तथा जोखिमहरू

- औद्योगिक पूर्वाधार, उद्योग, व्यापारिक केन्द्र र स्थानीय पूँजीको विकास गर्नुपर्ने
- बैंङ्क तथा वित्तीय संस्थाको स्थापना हुन नसक्दा स्थानीय लगानीकर्ता तथा पूँजीपतीको पूँजी पलायन भई ग्रामीण अर्थतन्त्र थप कमजोर बन्न सक्ने
- सबल सहकारीहरूको संस्थागत विकास नहुँदा स्थानीय पूँजी वृद्धिमा बाधा हुन सक्ने

४.२.४ वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन

(क) वन, जलाधार तथा भू-संरक्षण

सबल पक्षहरू

- नगरपालिकाको कूल क्षेत्रफल ७३०.११ वर्ग कि.मि.मध्ये वनजङ्गलले ७९.४४ प्रतिशत र झाडी क्षेत्रले १.५९ प्रतिशत भू-भाग ओगटेको
- चुरे वन संरक्षण भएको
- नगरपालिकाका विभिन्न वडाहरूमा थुप्रै सामुदायिक वन र धार्मिक वन रहेको
- कूल क्षेत्रफलको ०.२५ वर्ग कि.मी. भूभाग पोखरी तथा जल क्षेत्रले ओगटेको
- वडा नं. ३ मा ५४ रोपनी क्षेत्रफलमा फैलिएको डमरु दह रहेको
- प्रशस्त जलाधार क्षेत्र भएको
- राप्ती नदीको जलसम्पदा समेत रहेको
- कूल क्षेत्रफलको ९४.१६ वर्ग कि.मी. अर्थात् १२.९० प्रतिशत जमिन खेतीयोग्य भएकोले भू-संरक्षणका दिगो उपाय अपनाई सदुपयोग गर्न सकिने
- चौके सिमसार (वडा नं. १२), बराह दह सिमसार (वडा नं. ९), ढुङ्ग्रेखोला सिमसार लगायतका सिमसारहरु रहेका
- जलवायुको विविधता भएकोले वनस्पति र वन्यजन्तुको विविधता भएको
- पार्क तथा हरित क्षेत्र बिस्तार गर्न सकिने
- गैर काष्ठ वन पैदावारको प्रबल सम्भावना भएको
- बाघ, भालु, जरायो, नीलगाई, बँदेल, बाँदर, घोरल, चितुवा, खरायो, दुम्सी, वन बिरालो, स्याल, राते ढडुवा जस्ता जीवजन्तुहरु पाईने
- कोइली, चिल, मयुर, मैना, गौथली, कालिज, काँडेभ्याकुर, तित्रा, जुरेली, सुगा, परेवा, सारौं, काग, गिद्ध, फिस्टा लगायतका चराचुरुङ्गी पाईने
- साल, सिसौ, सिमल, साज, चिलाउने, लालीगुराँस, चिउरी, खयर, काफल, करचाँप, ज्यामुन, आँप, बाँस, उत्तिस, सल्लो, पीपल, बर लगायतका बनस्पति पाइने
- खिब्दी राष्ट्रिय वन, बोकी राष्ट्रिय वन लगायतका राष्ट्रिय वनहरु रहेका
- वडा नं. ९, ११ र १३ मा ४ वटा चरन क्षेत्रहरु रहेका
- नगरपालिका क्षेत्रमा केही निजी वन र धार्मिक वन समेत रहेका
- नगरपालिका क्षेत्रभित्र वाणगंगा सामुदायिक वन, ढेडापानी सामुदायिक वन, सिन्दुरे सामुदायिक वन (वडा नं. १), बगर तिल्केनी सामुदायिक वन, फुलबारी सितखोला सामुदायिक वन (वडा नं. २) घोराखोरी सामुदायिक वन, अमृते सामुदायिक वन, जनजागरण सामुदायिक वन (वडा नं.५), हरियाली सामुदायिक वन (वडा नं. ६) नौमुरे सामुदायिक वन (वडा न. ७) लगायत ७० भन्दा बढी सामुदायिक वन रहेका
- गैरकाष्ठजन्य जडिबुटीको रुपमा अमला, चिराइतो, गानेगुर्जी, दालचिनी, हर्रो, बर्रो, पाँचऔंले, कालजिरो, कुरिलो, दरदरे, पिप्ला, बालाजोर आदि पाईने

दुर्बल पक्षहरू

- करिब ९५ प्रतिशत इन्धन काठदाउराले ओगटेको
- प्राकृतिक सम्पदाहरूको संरक्षण र सदुपयोग हुन नसकेको
- नदी नजिकको क्षेत्रलाई संरक्षण गर्न नसक्दा वर्षेनी डुबान, कटान र बाढीले धेरै समस्या ल्याएको
- वर्खामा मसानघाट तथा शवदाहस्थलको उचित व्यवस्थापन गर्न नसकिएको
- विभिन्न उद्योग तथा कारखानाबाट उत्पादित फोहर बिना प्रशोधन जलाधार क्षेत्रमा मिँसिदा जलचरहरुमा असर परेको
- जलसम्पदा खेर गैरहेको
- वन र वातावरण संरक्षण सम्बन्धी ठोस कार्यक्रमहरू नभएको
- सामुदायिक वनलाई उत्पादनमुखी बनाई वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन गर्न नसकिएको
- वन तथा सामुदायिक वनहरूलाई आय आर्जनका विशेष कार्यक्रममा आवद्ध गर्न नसकिएको
- वनजङ्गलका सम्पदाहरू चोरी सिकारी हुने समस्या रहेको

सम्भावना र अवसरहरू

- नगरपालिकाभित्रका विकास निर्माणलाई वातावरणमैत्री बनाउन सकिने
- खोला, नाला, पोखरी संरक्षण तथा वृक्षारोपण, तटबन्ध गरी विपत जोखीम न्यूनीकरण गर्न सकिने
- खाली रहेका सार्वजनिक जग्गा, ऐलानी जग्गाहरूलाई वनको रूपमा बिस्तार गर्न सकिने
- 'एक घर एक रुख कार्यक्रम' लागू गरी हराभरा बनाउन सकिने साथै वातावरण प्रदूषण घटाउन मद्दत पुग्ने
- समुदायको सक्रियतामा एक वडा एक उद्यान निर्माणको कार्यलाई अभियानको रुपमा अगाडि बढाउन सकिने
- नगरपालिकाका विभिन्न ठाउँमा गार्डेन, पार्कहरू निर्माण गरी हरीयाली प्रबर्द्धन गर्न सकिने
- नगरपालिकामा जैविक खेतिबाट माटोको गुणस्तर बढाउन सकिने
- वन, जलाधार र भू-संरक्षणका लागि दिगो रूपमा दीर्घकालीन कार्यक्रमहरू निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्न सकिने
- नगरपालिकामा रहेका सामुदायिक वनहरूलाई थप विकसित र सबल बनाउन सकिने
- सामुदायिक वन कार्यक्रमलाई आय आर्जन तथा गरीबी निवारणमा जोड्न सकिने
- जलस्रोतको उच्चतम प्रयोग गरी कृषि, उद्योग, पर्यटनको विकास गर्न सकिने
- पर्या-पर्यटनको विकास गर्न सकिने
- जडिबुटीको व्यावसायिक उत्पादन र प्रशोधन गर्न सकिने
- वैज्ञानिक भू-उपयोग योजना तथा भू-संरक्षण कार्यक्रम लागू गर्न सकिने
- सरकारी वनहरुलाई सामुदायिक वनमा जान सहज गराउन सकिने
- वनहरुमा वनपालेको व्यवस्था गर्न सकिने
- वैकल्पिक उर्जाको प्रयोगमा व्यापकता ल्याएर वन माथिको निर्भरता घटाउन सकिने
- सार्वजनिक जग्गा तथा नाङ्गा डाँडा पाखामा व्यापक वृक्षारोपण गरी पार्क तथा पिकनिक स्थलको रुपमा विकास गर्न सकिने
- डुबान र कटानबाट प्रभावित क्षेत्रमा बृहत् तटबन्ध, पुलहरू, कल्भर्ट, ड्याम निर्माण गरी जोखिम न्युनिकरण गर्नुपर्ने
- पानीका मुहानहरुमा वृक्षारोपण गरी जलसम्पदाको संरक्षण गर्नुपर्ने

चुनौती तथा जोखिमहरू

- बृहत्तर वन, वैज्ञानिक जलाधार तथा भू-संरक्षण तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम लागु गर्नुपर्ने
- वन क्षेत्रमा आगलागी रोक्नुपर्ने
- वनमारा नियन्त्रण गर्नुपर्ने
- प्राविधिक जनशक्तिको अभाव
- वनमा घेराबारको व्यवस्था गर्नुपर्ने
- वातावरण संरक्षण गर्न नसके प्राकृतिक विपद्को उच्च जोखिम रहेको
- पर्यावरणीय असन्तुलनका कारण जीवन कष्टकर हुन सक्ने
- सामुदायिक वनको आयश्रोत एवं क्रियाकलापलाई पारदर्शी एवं जवाफदेही बनाउनुपर्ने
- पानीका मुहान सुक्न सक्ने
- संरक्षण गर्न नसके भविष्यमा पानीका मुहानहरु सुक्न गई पिउने पानीको चरम अभाव हुन सक्ने
- वनस्पति र वन्यजन्तु लोप हुन सक्ने
- प्रदुषणको नकारात्मक असरहरू देखिन सक्ने
- चक्ला, ठाडा, अमराई, सितापुर, सुपादेउराली लगायतका बजार क्षेत्रको फोहरको दीर्घकालीन व्यवस्थापन गर्नुपर्ने

(ख) जलवायु परिवर्तन, जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण र विपद् व्यवस्थापन

सबल पक्षहरू

- शहरी क्षेत्रमा जस्तो वातावरण प्रदुषण नभएको
- खोलानाला नजिक केही ठाउँमा तटबन्ध गरिएको
- Culvert, पुल, Retaining Wall, Check Dam र प्राकृतिक Bio-Engineering Practice भएको
- विपत् पिडीतलाई रेडक्रस र अन्य सहयोगी संस्थाबाट सहयोग प्राप्त भएको
- सिँचाइको समस्या समाधान गर्न बोरिङ, लिफ्ट कुलो, पोखरीहरूको प्रयोग भएको
- खाली जमिनमा वृक्षारोपण गरी वातावरण सन्तुलन गर्न सकिने
- जलवायु परिवर्तनका असर न्यूनीकरण गर्न गैर सरकारी संस्थाहरूसँग मिलेर अगाडि बढ्न सकिने
- विपद् व्यवस्थापन कोष स्थापना गर्न सकिने
- विपद् पीडितलाई सहयोगको व्यवस्था गर्न सकिने
- विपद् व्यवस्थापन तथा प्रतिकार्य योजना तयार हुन लागेको

दुर्बल पक्षहरू

- जलवायु परिवर्तनले अतिवृष्टि, अनावृष्टि, तापक्रम वृद्धि, जलवायु परिवर्तन, हरितगृह प्रभाव, मौसम परिवर्तन आदिका कारण वार्षिक खेतीपाती क्यालेन्डर (पात्रो) परिवर्तन हुन थालेको
- बालीनाली उत्पादनमा नकारात्मक प्रभाव देखिएको
- मुख्यतया: भिरालो क्षेत्र र नदी किनारहरुमा बाढी तथा कटानको समस्या भएको

- बालीनालीमा रोग किराको समस्या देखिएको
- भूकम्पीय जोखिम रहेको
- वर्षेनी वर्षात्को समयमा नदी कटान तथा भू-क्षयको समस्या हुने गरेको

सम्भावना र अवसरहरू

- जलवायु अनुकूलन कार्यक्रमलाई वैज्ञानिक तरिकाले लागू गर्न सकिने
- विपद् व्यवस्थापन योजना तथा प्रतिकार्यका लागि स्थानीय सरकारले ठोस योजना निर्माण गर्न सक्ने
- स्थानीय स्तरमा तथा विद्यालयहरूमा जलवायु परिर्वतनका बारेमा अन्तरक्रिया कार्यक्रम गर्न सकिने
- विपद् व्यवस्थापनका बारेमा जनचेतना फैलाउन सकिने

चुनौती तथा जोखिमहरू

- विपद् व्यवस्थापन तथा न्यूनीकरणका योजना लागू नगर्दा ठूलो जनधनको क्षती हुन सक्ने
- दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था नभएको
- जलवायु परिवर्तनका नकारात्मक असर तथा विपद् न्यूनीकरणका लागि ठोस योजना बनाई लागू गर्नुपर्ने

(ग) फोहरमैला व्यवस्थापन

सबल पक्षहरू

- सघन शहरी इलाकाहरूको विकास नभइसकेकोले फोहर व्यवस्थापन जटिल नभएको
- ल्याण्डफिल साइट बारे सम्भाव्यता अध्ययन गर्न सकिने
- बजार क्षेत्रमा फोहर व्यवस्थापन गर्न केही ठाउँमा कन्टेनरहरु राखिएका
- नगरपालिकाका विभिन्न ठाउँहरू जस्तै अमरावती सामुदायिक वन, आठ खोला क्षेत्र, सातमारा रातेडाँडामा ल्याण्डफिल साइट बनाउन सकिने

दुर्बल पक्षहरू

- अधिकांश सार्वजनिक स्थलमा शौचालय नभएको
- फोहर व्यवस्थापन सम्बन्धी ठोस योजना नभएको
- सम्पूर्ण घरहरूमा शौचालयको व्यवस्था नभएको
- फोहर व्यवस्थापन सम्बन्धी जनचेतना अभाव भएको
- क्रमशः विकास भैरहेका ग्रामीण बजारहरूमा फोहर उत्सर्जनको व्यवस्थापन योजना नबनेको
- सिसाजन्य र अन्य प्लाष्टिक फोहर जथाभावी फ्याँक्दा भू-प्रदुषण वृद्धि भई जीव तथा मानव स्वस्थ्यमा नकारात्मक प्रभाव पर्न थालेको
- वर्षात्को पानीको व्यवस्थित निकास नभएको
- पुनः प्रयोग गर्न सकिने फोहरको पुनः प्रयोग योजना नभएको
- सम्पूर्ण सडकहरूमा नाला व्यवस्थापन हुन नसकेको
- प्लाष्टिकजन्य फोहर जलाउँदा वायु प्रदुषण हुने गरेको
- फोहर व्यवस्थापनको लागि छुट्टै सम्भाव्यता अध्ययन नभएको

सम्भावना र अवसरहरू

- फोहोरमैला व्यवस्थापनलाई योजनाबद्ध तरीकाले समुदायमा जनचेतना वृद्धि गर्न सकिने
- हालसम्म फोहर व्यवस्थापनको विषय जटिल भैनसकेकोले व्यवस्थित योजना बनाई दीर्घकालीन हिसाबले समस्या समाधान गर्न सकिने
- ल्याण्डफिल साइटको सम्भाव्यता अध्ययन गरी फोहरमैला व्यवस्थापन गर्न सकिने
- फोहरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी व्यापक जनचेतना फैलाउने कार्यक्रम सञ्चालन गरी स्थानीयवासीलाई नै फोहर व्यवस्थापन गर्न प्रोत्साहन गर्नुपर्ने
- पानीको प्राकृतिक बहाव अनुसार ढल निकासको व्यवस्था गर्न सकिने
- ग्रामीण इलाका भएकोले कुहिने जैविक फोहरलाई कम्पोष्ट मलमा परिणत गर्न सकिने
- फोहरमैला व्यवस्थापन समिति गठन गरी समितिलाई सक्रिय गराउने

चुनौती तथा जोखिमहरू

- फोहर व्यवस्थापनको ठोस योजना नबन्दा विशेष गरी बजार क्षेत्रमा दीर्घकालीन हिसाबल जटिलता सिर्जना हुन सक्ने
- फोहरको उचित व्यवस्थापन नहुँदा प्रदुषण वृद्धि भई विभिन्न सरुवा रोगको संक्रमण हुन सक्ने
- सामुदायिक तथा व्यक्तिगत स्वास्थ्य जोखिममा पर्न सक्ने
- फोहरका कारण नगरपालिकाको सौन्दर्यमा असर पर्न सक्ने
- छरिएका बस्तीहरू भएकाले एकीकृत फोहर व्यवस्थापन गर्न जटिल
- जनचेतनाको अभाव
- पर्याप्त बजेट तथा ठोस योजनाको अभाव

४.२.५ संस्थागत विकास

(क) संस्थागत विकास सेवा प्रवाह तथा सुशासन

सबल पक्षहरू

- नगरपालिकाको सेवा प्रवाहलाई चुस्त दुरुस्त बनाउन स्थानीय सरकारमा सम्पूर्ण अधिकार प्राप्त भएको
- कार्यपालिकाको निर्णय ४८ घण्टाभित्र सार्वजनिक गर्ने नीति रहेको
- जनादेश प्राप्त निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूले उत्साहका साथ काम गरिरहेको
- नगरपालिका कार्यालय तथा वडा कार्यालयका कर्मचारीहरुको आचारसंहिता बनाएर लागू गर्ने नीति रहेको
- विभिन्न विषयगत शाखा प्रशाखाको व्यवस्था भएको
- न्यायिक समितिको व्यवस्था भएको
- राज्यका विभिन्न निकायमा महिला जनप्रतिनिधि, दलित, जनजाति लगायत सीमान्तकृत वर्गहरूको प्रतिनिधित्व भएको
- सूचना प्रणालीको विकास भएको

- लेखा र प्रशासन सञ्चालनार्थ विभिन्न सफ्टवेयरहरूको विकास भएको
- स्थानीय सरकारले भ्रष्टाचारशून्य प्रशासनको नीति लिएको
- कर्मचारीको क्षमता अभिवृद्धिको लागि तालिमको व्यवस्था भएको
- वडा नं. ३ ठाडामा ३५ जना सुरक्षाकर्मी सहितको इलाका प्रहरी कार्यालय, वडा नं. ७ मा जलुके प्रहरी चौकी, वडा नं. ८ सातमारामा ९ जना सुरक्षाकर्मी सहितको अस्थायी प्रहरी चौकी, वडा नं. ९ सिद्धारामा १२ जना सुरक्षाकर्मी भएको इलाका प्रहरी कार्यालय, वडा नं. १३ मा सिमलपानी प्रहरीचौकी, वडा नं. १४ मा ८ जना दरबन्दी भएको प्रहरी चौकी र वडा नं. ३ ठाडामा नेपाली सेनाको रावणवाण गुल्म र वडा नं. १२ मा एक जना वनरक्षक रहेको
- आवश्यक नगरपालिका तथा वडा कार्यालय भवन निर्माण योजना बनेको
- कर शिक्षा कार्यक्रम लागु गर्न सकिने
- स्थानीय जनशक्तिको परिचालन गरी योजना-आयोजनाहरूलाई कम खर्चिलो बनाउने नीति लिइएको
- व्यक्तिगत घटना दर्तालाई विद्युतीय सूचना प्रणालीमा लैजाने योजना भएको
- गुनासो तथा सुझाव सङ्कलनको व्यवस्था भएको
- कार्य सम्पादन मूल्याङ्कन प्रणाली प्रभावकारी बनाउने योजना भएको
- सबै वडाहरूमा सूचना प्रविधिको समुचित व्यवस्था गर्ने योजना बनेको
- सूचना अधिकारीको व्यवस्था गरिएको
- युवा स्वरोजगारलाई प्राथमिकतामा राखिएको
- सामुहिक सुरक्षालाई प्राथमिकतामा राखिएको
- ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्ग, दीर्घरोगी, सीमान्तकृत र विपन्न वर्गका बासिन्दााई विशेष सहयोगको व्यवस्था भएको
- सार्वजनिक जग्गाको अभिलेख तयार गरी संरक्षण र सदुपयोग गर्ने योजना रहेको

दुर्बल पक्षहरू

- लामो राजनैतिक संक्रमणबाट हालसालै स्थापित नयाँ संघीय प्रणालीको स्थानीय सरकार भएका कारण सर्वाङ्गीण संस्थागत विकास भइनसकेको
- संघीयताको अभ्यास तथा अनुभव नभएको
- स्थानीयवासीको राजनैतिक चेतनाको स्तर माथि उठी नसकेको
- संस्थागत तथा क्षमता अभिवृद्धिका नियमित कार्यक्रमहरूको व्यवस्था नभएको

सम्भावना र अवसरहरू

- नगरपालिका तथा मातहतका कार्यालयहरुमा क्षतिपुर्ति सहितको नागरिक बडापत्रको व्यवस्था गर्न सकिने
- सबल पक्षमा उल्लेखित सम्पूर्ण आयामको आधारभूत तहबाट विकास गर्न सकिने
- E-governance को सुरुवात गर्न सकिने
- न्यायिक समितिलार्य पूर्णता दिई आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रका विवाद व्यवस्थापन गर्न सकिने

- स्थानीय सरकार स्वायत्त भएका कारण नगरपालिकाको वस्तुगत अवस्था हेरी आवश्यकता अनुसार असल शासन अभिवृद्धि, मानव संसाधन विकास, योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन र सेवा प्रवाहलाई जनमुखी र प्रभावकारी बनाउन सकिने
- विद्यमान सूचना प्रविधिको सदुपयोग गरी अन्य स्थानीय सरकारले गरेका उत्कृष्ट अभ्यासहरूको अनुशरण गर्न सकिने
- जनगुनासोलाई तत्काल संबोधन गरी जनताको मन जित्न सकिने
- आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली निर्माण गरी लागू गर्न सकिने
- आवश्यकता अनुसार प्रहरी तथा सुरक्षा निकायको व्यवस्थापन गर्न सकिने
- सञ्चार माध्यम मार्फत् नगरपालिकाका काम र विकास निर्माणका योजना सुसूचित गर्न सकिने
- बालश्रम र महिला हिंसा नियन्त्रणको योजना बनाई नियन्त्रण गर्न सकिने
- वडा कार्यालयहरु तथा नगरपालिकाको भवन निर्माण गर्न जग्गा व्यवस्थापन र निर्माण कार्य अगाडि बढाउन सकिने

चुनौती तथा जोखिमहरू

- जनचासो र जनगुनासोको समयमै सम्बोधन नहुँदा जनतामा निराशा उत्पन्न भई संघीय व्यवस्थामा नै प्रश्न खडा हुन सक्ने
- भ्रष्टाचार वृद्धि हुन सक्ने
- पूर्वाग्रहरहित न्याय प्रणाली विकास गर्नुपर्ने
- राजश्व अपचलन हुन सक्ने
- जनप्रतिनिधि र कर्मचारीतन्त्रको समन्वयमा कठिनाई हुन सक्ने
- जनउत्तरदायी शासन प्रणालीको विकास गर्नुपर्ने

(ख) राजश्व संकलन तथा परिचालन

सबल पक्षहरू

- राजश्व सङ्कलनको अधिकार स्थानीय सरकारमा निहित भएको
- नगरको वस्तुगत अवस्था र स्थानीय करदाताको कर तिर्ने क्षमता हेरेर कर प्रणाली लागू गर्न सकिने
- नगरपालिकाले कर तिर्ने प्रणाली र अभिलेखीकरणलाई सहज र सरल बनाउन डिजिटल प्रविधि अवलम्बन गर्ने नीति लिएको
- करको दायरा बढाउने तथा सबै प्रकारका व्यवसाय करलाई वैज्ञानिक तवरले लागू गर्ने नीति लिइएको
- राजश्व परिचालनको समग्र प्रणालीलाई पारदर्शी बनाउन नगरपालिको Website मा नियमित रूपमा राखी सार्वजनिक गर्ने योजना रहेको
- कर तिर्ने करदातालाई सम्मान र कर नतिर्नेलाई निरुत्साहित गर्ने नीति रहेको

दुर्बल पक्षहरू

- राजश्व संकलनको अवस्था कमजोर रहेको
- ग्रामीण भेग भएकोले करदाताहरूको आर्थिक स्थिति सबल नभएको

- आर्थिक क्रियाकलापहरूको क्षेत्र सीमित भएको
- ठूला करदाताहरू नभएको
- सघन बजार केन्द्रहरूको विकास नभएको
- ठूला उद्योग तथा कलकारखानाहरूको स्थापना नभएको
- राजश्व परिचालन प्रणालीको संस्थागत विकास भइनसकेको
- करदाताको पूर्ण अभिलेखीकरण नभएको
- करका स्रोतहरूको पूर्णरूपमा पहिचान नभएको

सम्भावना र अवसरहरू

- आर्थिक क्रियाकलापहरूको बढोत्तरीका लागि उपयुक्त वातावरण निर्माण तथा समस्त पूर्वाधार विकास गर्न सकिने
- उद्योग-कलकारखाना, व्यापार व्यवसाय तथा विकसित बजार केन्द्रहरूको विकास गरी राजश्व सङ्कलनलाई विकास र बिस्तार गर्न सकिने
- कर शिक्षा कार्यक्रम लागू गर्न सकिने
- कर शिक्षा लागू गरी हरेक करदातालाई कर तिर्न प्रोत्साहन गर्न सकिने
- कर प्रणालीलाई पारदर्शी बनाई करको पूर्ण सदुपयोग भई जनतालाई प्रत्यक्ष लाभ भएको सुनिश्चित गरी कर तिर्ने वातावरण निर्माण गर्न सकिने
- स्थानीय अवस्था र वस्तुस्थितिको अध्ययन गरी सोही अनुरूप कर प्रणालीको विकास गर्न सकिने

चुनौती तथा जोखिमहरू

- करदाताहरूलाई कर तिर्न उत्साहित बनाउनु पर्ने
- कर प्रणालीलाई सहज, सरल र प्रभावकारी बनाउनु पर्ने
- कर प्रणाली व्यवस्थित नहुँदा करदातामा निराशा उत्पन्न भई कर छल्ने प्रवृत्ति विकसित हुन सक्ने
- कर तथा समग्र राजश्व प्रणाली चुस्त-दुरुस्त नहुँदा राजश्वको दुरूपयोग हुन सक्ने

४.३ स्थानिक विश्लेषण (Spatial Analysis)

पश्चिम नेपालको प्रदेश नं. ५ अन्तर्गत पहाडी जिल्ला अर्घाखाँचीको दक्षिण भूभागमा अवस्थित शितगङ्गा नगरपालिका दक्षिणमा चुरे भावर क्षेत्र हुँदै उत्तरमा महाभारत पर्वत श्रृङ्खलामा फैलिएको छ। अधिकांश भूभाग दक्षिणतर्फ फर्किएको, पर्याप्त खेतियोग्य जमिन भएको र केही जमिन चुरे भावर क्षेत्रमा समेत पर्ने यो नगरपालिका ७३०.११ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफलमा फैलिएको छ। समुद्र सतहबाट १९३ मी. देखि २२६७ मी. सम्मको उचाईमा यो नगरपालिका रहेको छ। यो नगरपालिकाको चुरे क्षेत्रमा उष्ण हावापानी पाइन्छ भने माथिल्लो क्षेत्रमा शितोष्ण र समशितोष्ण हावापानी रहेको छ। सम्पूर्ण क्षेत्रफलको ७९.४४ प्रतिशत वनजङ्गलले र १२.९० प्रतिशत खेतीयोग्य जमिनले ओगटेको तथा चुरे भावर क्षेत्रको अंश पनि यो नगरपालिकामा पर्ने भएकोले शितगङ्गा वनपैदावार, खेतीपाती र जडिबुटीको हिसाबले प्रचुर सम्भावनायुक्त ठाउँ हो। पहाडी थुम्का, बेंसी, खोंच तथा खोलानालाहरु भएका कारण यो नगरपालिकामा भौगोलिक विविधता समेत पाईन्छ।

यो नगरपालिकामा मुख्य नदीको रुपमा बाणगङ्गा, ढुङ्ग्रेखोला, एङ्ग्रीखोला, शितखोला, कुसुण्डेखोला, भालुखोला आदि रहेका छन् । राप्ती नदी यो नगरपालिकाको पश्चिम किनार भएर बग्दछ । यसका अतिरिक्त नगरपालिका क्षेत्रमा सिलवालीथान पोखरी, डमरु दह, जलुकेताल, बराह ताल जस्ता पोखरी तथा ताल रहेका छन् ।

४.३.१ पहुँच (Accesibility)

शितगङ्गा नगरपालिकामा लाहुरे, सितापुर, ठाडा दह, अमराई, चक्ला, पत्थरकोट, लाहपे बजार लगायत बजारकेन्द्रहरु रहेकाछन् । तराई क्षेत्रका बुटवल, गोरुसिङ्गे, चन्द्रौटा, कृष्णनगर जस्ता ठुला बजार क्षेत्रमा यो नगरपालिकाको सहज पहुँच रहेका कारण ठुलो वन क्षेत्र, चुरे क्षेत्र भएर बग्ने दर्जनभन्दा बढी खोलानालामा गिट्टी, बालुवा र ढुङ्गाको प्रचुर उपलब्धताको सदुपयोग गर्दै नदीजन्य उपजको उच्च माग रहेका कपिलवस्तु तथा रुपन्देही जिल्लामा निर्यात गरी आयआर्जन गर्न सकिन्छ । कृषि क्षेत्रको आधुनिकीकरण, वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापन तथा धार्मिक र पर्यटकीय क्षेत्रको विकास गरी नगरपालिकाको समृद्धिको सपनालाई साकार पार्न सकिन्छ ।

क्षेत्रफलको हिसाबले नेपालकै सबैभन्दा ठुलो नगरपालिका शितगङ्गामा करिब ४० कि.मि. कालोपत्रे सडक छ भने सबै वडा एवं वस्तीहरुमा मौसमी ग्रामीण सडकको उपलब्धता रहेको छ तर ती Fair Weather सडकहरुलाई अल वेदर सडकको रुपमा स्तरोन्नति गर्नु आवश्यक छ । नगरपालिका स्तरीय चक्रपथको निर्माण गरेर आन्तरिक सडक सञ्जाललाई व्यवस्थित गर्दै नगरपालिकाको पहुँचलाई स्तरीय सडक सञ्जाल मार्फत् तराई क्षेत्रका कृष्णनगर, गोरुसिङ्गे, बुटवल, चन्द्रौटा जस्ता शहरहरुसम्म विस्तार गरिएको खण्डमा आर्थिक क्रियाकलापमा बृद्धि गर्न ठूलो सहयोग पुग्नुको साथै स्थानीय उपजले सहजरुपमा बजार प्राप्त गरी समृद्धि हासिल गर्न समेत सहयोग पुग्दछ। स्तरीय सडक यातायातमार्फत कृषि उत्पादनलाई विभिन्न शहरहरुमा निर्यात गर्नुका साथै यहाँको सांस्कृतिक विविधतालाई व्यवसायिकरण गर्न सक्ने हो भने नगरपालिकाले शिघ्र नै विकासका समग्र पक्षमा फड्को मार्ने देखिन्छ । शितगङ्गा नगरपालिकामा कृषि र सांस्कृतिक पर्यटन विकासको प्रचुर सम्भावना रहेकोले यी सडकहरुको प्राथमिकताका साथ स्तरोन्नति गर्नु श्रेयष्कर देखिन्छ ।

४.३.२ भू-उपयोग (Landuse)

कूल ७३०.११ वर्ग कि.मी. क्षेत्रफलमा फैलिएको यस नगरपालिकाको करिब १२.९० प्रतिशत भूभाग कृषियोग्य जमिनको रुपमा रहेको छ । वनजङ्गलले यस नगरपालिकामा ठूलो हिस्सा अर्थात् ५८०.०१ वर्ग कि.मि. (७९.४४ प्रतिशत) ओगटेको छ । यो नगरपालिकामा रहेको कृषियोग्य जमिनमा विभिन्न किसिमका खाद्यबाली, तरकारी, फलफूल, नगदेबाली, दलहन, तेलहन उत्पादन गर्न सकिन्छ । चुरे भावरदेखि महाभारत लेकसम्मको भौगोलिक क्षेत्रले जलवायु र माटोको प्रकृतिमा विविधता बोकेको छ। बालुवाक्षेत्रले ५ प्रतिशत क्षेत्रफल ओगटेकोले निर्माण प्रयोजनको लागि नगरपालिकाभित्र र बाहिर बालुवाको प्रयोग गर्न सकिन्छ । वन सम्पदाको वैज्ञानिक व्यवस्थापन गरी जडिबुटी उत्पादनका साथै जनताको आयआर्जनमा वनको प्रयोग गर्न सकिन्छ । कृषि उत्पादन, कृषिमा आधारित उद्योग, वन र विशेष गरी पर्यटनको विकासबाट दिर्घकालीन समृद्धि हासिल गर्ने देखिन्छ । विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

भू-उपयोग	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	प्रतिशत
खेतीयोग्य जमिन	९४.१६	१२.९०
आवासीय क्षेत्र	३.५३	०.४८
वनजंगल	५८०.०१	७९.४४
बाँझो जमिन	०.९५	०.१३
झाडी	११.५९	१.५९
भिरपहरा	१.५३	०.२१
जल क्षेत्र	१.८१	०.२५
बालुवा	३६.५३	५.००
जम्मा	७३०.११	

४.३.३ माटोको बनावट (Soil Type)

नगरपालिकाको भौगर्भिक संरचना महालङ्गुगर हिम शृङ्खला (क्रिष्टलाइन) निर्माण हुँदाका बखत भएको हो । यद्यपि धरातलीय वस्तुस्थिती हेर्दा माटो र चट्टानहरूको स्वरूपमा विविधता पाइन्छ । यसको कारण भू-धरातलमा निरन्तर भैरहने प्राकृतिक प्रक्रियाहरू जस्तै : मौसम तथा ऋतु परिवर्तन, भूक्षय, वायुमण्डलीय चाप, वर्षा, शीत, हिमपात, पहिरो, भूकम्प लगायत तिब्बतीयन र भारतीय प्लेटहरूको निरन्तरको टकराव आदि हुन् । तथापि यस नगरपालिकाको माटो र चट्टान नेपालको मध्य पहाडी शृङ्खला अन्तर्गत पाइने आग्नेय (Igneous Rock) तथा पत्रे चट्टान (Sedimentry Rock) को मिश्रण वा तिनिहरूमा भौतिक र रासायनिक परिर्वतन हुँदै जाँदा बन्ने परिवर्तित चट्टान (Metamorphic Rock) टुक्रिँदै जाँदा बनेको छ । सामान्यतया नदी तथा खोला किनारतर्फको भागमा वा बेँसी क्षेत्रमा बर्षौदेखि नदीले बगाएर ल्याएको ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा र पाँगो मिश्रित माटोको बाहुल्यता छ भने कतिपय स्थानहरूमा रातो माटोको तह समेत रहेको छ जुन उर्वराशक्तिका हिसाबले तुलनात्मकरूपमा कमजोर हुन्छ । यसैगरी चुरे भावरको माटोमा conglomorates बढी हुनुका साथै यसमा उत्पादकत्व क्षमता कम भएको पाइन्छ ।

४.३.४ जमिनको भिरालोपन (Slope)

भू-सतहको भिरालोपनको तथ्याङ्क हेर्दा १५ डिग्री देखि १९ डिग्री सम्म भिरालोपन भएको जमिन सबैभन्दा बढी अर्थात १८.८४ प्रतिशत रहेको छ। सम्पूर्ण जमिनको भिरालोपन हेर्दा ० डिग्री देखि ६८ डिग्रीसम्म रहेको पाइन्छ । नगरपालिकाको करिब ७२ प्रतिशत जमिन १५ डिग्री भन्दा माथिको भिरालोपनमा रहेको पाइन्छ । यसको अर्थ यो नगरपालिका समान खालको समथर किसिमको जमिनले बनेको नभई भौगोलिक विषमतायुक्त छ । मुख्य गरी पहाडी क्षेत्र ओगटेको यो नगरपालिका विकास निर्माणका दृष्टिकोणबाट केही चुनौतीपूर्ण देखिन्छ । थप तथ्याङ्क तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

क्र.सं	भिरालोपन (डिग्रीमा)	जमिनको क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.मा)	प्रतिशत
१	० देखि ८	७५.२४	१०.३१
२	९ देखि १४	११७.७२	१६.१२
३	१५ देखि १९	१३७.५४	१८.८४
४	२० देखि २४	१२८.१५	१७.५५
५	२५ देखि २८	१०४.३०	१४.२९
६	२९ देखि ३३	७८.८९	१०.८१
७	३४ देखि ३८	५२.०८	७.१३
८	३९ देखि ४५	२८.३४	३.८८
९	४६ देखि ६८	७.८५	१.०८
	जम्मा	**७३०.११**	**१००.००**

४.३.५ जमिनको मोहडा (Aspect)

सामान्यतया भिरालोपनमा विषमता हुनासाथ जमिनको मोहडामा पनि विषमता हुन्छ । दक्षिण मोहडा १५.९५ प्रतिशत, दक्षिण पश्चिम मोहडा १४.५२ प्रतिशत, पश्चिमी माहेडा १२.३२ प्रतिशत, पूर्वी मोहडा १०.०९ प्रतिशत, दक्षिणपूर्वी महोडा १३.०५ प्रतिशत हुनुले शितगङ्गा नगरपालिकाको जमिन उपयुक्त नै देखिन्छ । विशेषगरी पूर्वीदक्षिण र दक्षिणपश्चिम मोहडा जलवायुका हिसाबले पहारिलो क्षेत्र पर्ने भएकोले स्वस्थकर हुन्छ । यसप्रकारको जमिनमा बालीनालीहरु समेत सप्रने र उत्पादन बृद्धि गर्न सहज हुन्छ । यसको अलावा उत्तरी मोहडा १२.८७ प्रतिशत मात्र हुनुले यहाँको जमिन कृषि, उद्योग, बसोबास तथा अन्य विकासका क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्न निकै उपयुक्त देखिन्छ । यो अन्यन्त सबल पक्ष हो । थप तथ्याङ्क तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

क्र.सं.	जमिनको मोहडा	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)	प्रतिशत
१	समथर मोहडा	०.०९	०.०१
२	उत्तरी मोहडा	९३.९६	१२.८७
३	उत्तर पूर्वी मोहडा	६९.९७	९.५८
४	पुर्वी मोहडा	७३.७०	१०.०९
५	दक्षिण पुर्वी मोहडा	९५.२९	१३.०५
६	दक्षिण मोहडा	११६.४३	१५.९५
७	दक्षिण पश्चिमी मोहडा	१०६.००	१४.५२
८	पश्चिमी मोहडा	८९.९५	१२.३२
९	उत्तर पश्चिम मोहडा	८४.७२	११.६०
	जम्मा	७३०.११	१००.००

४.४ सेवा प्रवाह र सेवा क्षेत्रको वितरण

राज्यद्वारा प्रवाह हुने सबै प्रकारको सेवाहरु नगरपालिकाको केन्द्र रहेको वडा नं. ३ ठाडाबाट भइरहेको छ भने थप सेवाहरु प्रत्येक १४ वटा वडाका वडा कार्यालयहरुबाट भइरहेका छन् । यसका साथै विषयगत शाखाहरुबाट कृषि, स्वास्थ्य, शिक्षा लगायतका सेवाहरु प्राप्त गर्न सकिन्छ ।

स्वास्थ्य सेवाका लागि आवश्यक सुविधा सम्पन्न हस्पिटल र विशेषज्ञ सेवाको अभाव रहेको छ भने सामान्यस्तरको स्वास्थ्य सेवाहरु भने नगरपालिकामा रहेको १ प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र ६ वटा स्वास्थ्य चौकी मार्फत प्रदान भइरहेको पाइन्छ । जटिल रोगको परीक्षण तथा उपचार र आकस्मिक सेवा प्राप्त गर्न बुटवल, पोखरा, भरतपुर तथा काठमाडौं जाने गर्दछन् । आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको प्रबन्ध गर्न प्रत्येक वडामा सुविधासम्पन्न स्वास्थ्य चौकीहरु स्थापना गर्नुका साथै भइरहेका स्वास्थ्य चौकीहरुको स्तरोन्नती गर्नुपर्ने देखिन्छ । नगरपालिकाले स्वास्थ्य सेवामा सबै जनताको पहुँच पुर्‍याउने उद्देश्यका साथ सबै स्वास्थ्य संस्थामा व्यवस्थापन समिति गठन गरी स्वास्थ्य विमा कार्यक्रम शुरु गरेको पाइन्छ । नगरपालिकाभर मेडिकल अधिकृत सहित ४३ जना स्वास्थ्यकर्मीको दर्बन्दी रहेको छ । भौगोलिक हिसाबले नेपालकै सबैभन्दा ठूलो नगरपालिका हुनुका साथै भौगोलिक बिषमता भएको शितगङ्गामा एकातिर पर्याप्त मात्रामा सुविधासम्पन्न स्वास्थ्य संस्थाहरुको विकास गर्नु आवश्यक छ भने अर्कोतर्फ सञ्चालनमा रहेका विभिन्न स्वास्थ्य संस्थाहरुको स्तरोन्नती गर्नु आवश्यक छ ।

यो नगरपालिकामा शिक्षा सेवाको स्तर सामान्य रहेको छ । हाल नगरपालिकामा रहेका निजी तथा सामुदायिक विद्यालयहरु र भविश्वर बहुमुखी क्याम्पसले सेवा प्रवाह गरिरहेका छन् । गुणस्तरीय शिक्षाका लागि सामुदायिक विद्यालयको स्तर वृद्धि गर्नुपर्ने ठुलो आवश्यकता रहेको छ भने उच्च अध्ययन र प्राविधिक शिक्षाका लागि थप लगानी गर्नु पर्ने देखिन्छ । कृषि र उद्योग क्षेत्रको व्यापक बिकासको सम्भावना बोकेको यो नगरपालिकामा बहुप्राविधिक शिक्षालयको पनि आवश्यकता रहेको छ ।

मुख्य गरी पहाडी नगरपालिका भएकाले Fresh Water प्रशस्त भएतापनि एकातिर पिउने पानीको पर्याप्त उपलब्धता छैन भने अर्कोतिर पानी शुद्धिकरणको प्रभावकारी उपाय अवलम्बन नभएको पाइन्छ । यसैले पिउने पानीको शुद्धताको सुनिश्चितता गरिनु जरुरी छ । प्रत्येक वडामा सम्पूर्ण घरधुरीमा पूर्णरुपमा शुद्ध पिउने पानीको प्रबन्ध हुन सकेको छैन । खानेपानी वितरणलाई पूर्णता दिन ठुलो लगानी गर्नुपर्ने अवस्था रहेको छ ।

शितगङ्गाको शान्ति सुरक्षाको अवस्था हेर्दा सामान्य रहेको छ । नगरपालिकाको वडा नं. ३ ठाडमा ३५ जना सुरक्षाकर्मी सहितको इलाका प्रहरी कार्यालय रहेको छ । त्यसैगरी वडा नं. ७ मा जलुके प्रहरी चौकी, वडा नं. ८ मा सातमारामा एक अस्थायी प्रहरी चौकी, वडा नं. ९ सिद्धारामा ईलाका प्रहरी कार्यालय, वडा नं. १३ मा सिमलपानी प्रहरी चौकी, वडा नं. १४ मा पनि एक प्रहरी चौकी र वडा नं. ३ ठाडामा नेपाली सेनाको रावणबाण गुल्म रहेको पाइन्छ । प्रत्येक वडामा शान्ति सुरक्षा र अमनचैन कायम गर्न प्रहरीचौकी सहित सुरक्षा निकायहरुलाई विस्तार गर्नुपर्ने र नगर प्रहरी गठन गनुपर्ने देखिन्छ ।

नगरपालिकामा रहेका मुख्य बजार केन्द्रहरुमा सुर्वणखाल, मन्द्रे, लाहुरे बजार, ठाडा बजार, बरबोट बजार, डमरु दह बजार, लाहापे बजार, देउसाली, सिवादह, सानाढुङ्ग्रा, रिकाटे बजार, छेडा बजार, पावरा बजार आदि पर्दछन् । यी बजारहरुमा सामान्य घरायसी सामानहरुको किनबेच हुन्छ भने ठूला बजार र किनमेलका लागि शितगङ्गाबासीहरु जिल्ला सदरमुकाम सन्धिखर्कका साथै तराईका चन्द्रौटा, गोरुसिंगे, बुटवल जस्ता बजारमा जाने गर्दछन् । भारतीय सिमा बजार सुनौली उनीहरुको अर्को व्यापारिक गन्तव्य हो ।

खण्ड ५ : विषयक्षेत्रगत नगरपालिका विकास योजना

तेस्रो विश्वको एक भूपरिवेष्ठित देश नेपाल त्यसमा पनि ग्रामिण पहाडी परिवेशमा अवस्थित शितगङ्गा नगरपालिकाका लागि भौतिक विकास योजना अत्यन्त आधारभूत र पहिलो अनिवार्य शर्त हो। विविधतायुक्त भू-बनोट भए पनि दूरदर्शी नेतृत्व, योजनाबद्ध विकास योजना, कृषिमा व्यावसायिकता, पूर्वाधार विकास तथा आर्थिक क्षेत्रको विकास अभावमा यो नगरपालिका आर्थिक, शैक्षिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक विकासको हिसाबले निकै पछाडि परेको अवस्थामा छ। आर्थिक तथा भौतिक विकासको चरण सम्पन्न भएपश्चात् मात्र सामाजिक तथा आर्थिक विकासका समग्र आयामहरूको विकास सम्भव हुने भएको र भौतिक विकास नै आर्थिक विकासको जग समेत रहेकोले भौतिक विकासलाई उच्च प्राथमिकता दिएर विकास योजना निर्माण गर्नु जरुरी हुन्छ। यद्यपि आर्थिक, भौतिक, सामाजिक र सांस्कृतिक विकास एक अर्कासँग गाँसिएका हुन्छन्। शितगङ्गा नगरपालिकाको आ.व. २०७५/२०७६ को नीति तथा कार्यक्रममा ५ वर्षभित्र शितगङ्गाको पृथक चिनारी स्थापित गर्ने सङ्कल्प गरिएको छ र जनतालाई छिटो छरितो सेवा दिने, विकास प्रक्रियालाई तीव्र बनाउने र सुरक्षित जीवनको अनुभूति गराउने उद्देश्य राखिएको छ। यसका लागि भौतिक, आर्थिक, शैक्षिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक विकासका सबै आयामहरूमा फड्को मारी सुशासनको प्रत्याभूति गराउनु अति आवश्यक छ। यस नगरपालिकामा भौतिक, आर्थिक, शैक्षिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक विकासका प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेका भएतापनि शताब्दीयौँदेखिको केन्द्रिकृत शासन व्यवस्था र दशकौँदेखिको राजनैतिक अस्थिरताका साथै सिमित स्रोत साधनहरूका कारणले विकासको गतिमा अघि बढ्न नसकिरहेको यथार्थलाई आत्मसात गरी यस नगरपालिकाको समग्र विकासका लागि एक १५ वर्षे वृहत् विकास गुरुयोजना निर्माण गरिएको छ। वृहत् विकास गुरुयोजनाले निम्नलिखित क्षेत्रहरूलाई समेट्दछ।

१. भौतिक विकास योजना
२. आर्थिक विकास योजना
३. सामाजिक विकास योजना
४. वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन योजना
५. संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह तथा सुशासन योजना

वृहत् विकास गुरुयोजनामा यी सबै क्षेत्रहरूको छुट्टाछुट्टै योजनाहरू निर्माण गरिएको छ।

५.१. भौतिक विकास योजना

सामान्यतयाः भौतिक विकास योजना भन्नाले मानव जीवनमा प्रभाव पार्ने भौतिक पदार्थ तथा अवस्थाको विकासलाई जनाउँदछ। जसमा जमिन, आवास, सडक, यातायात, पिउने पानी, सिँचाई, विद्युत् तथा उर्जा, सञ्चार आदि पर्दछन। यसले कुनै पनि स्थानको समग्र विकास योजना र जीवनमा प्रत्यक्ष प्रभाव पार्दछ। अर्को शब्दमा भन्नुपर्दा भौतिक विकास बिना आर्थिक, सामाजिक, शैक्षिक, सांस्कृतिक विकास तथा गुणस्तरीय जीवनको कल्पना पनि गर्न सकिँदैन। त्यसकारण शितगङ्गा नगरपालिकाको आर्थिक, शैक्षिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक विकास तथा गुणस्तरीय जीवनको आकाङ्क्षालाई प्रत्याभूत गर्नका लागि एक १५ बर्षे भौतिक विकास योजना तयार पारिएको छ। भौतिक विकास योजनाले निम्न उपक्षेत्रहरूलाई समेट्छ।

- ✓ भू-उपयोग योजना
- ✓ आवास योजना

- ✓ सडक योजना
- ✓ यातायात योजना
- ✓ पिउने पानी योजना
- ✓ सिँचाई योजना
- ✓ विद्युत तथा उर्जा योजना
- ✓ सञ्चार योजना

५.१.१ सोच, लक्ष्य र उद्देश्यहरू

सोच:	शितगङ्गा नगरपालिकालाई दिगो, सहज पहुँच र पूर्ण पूर्वाधारयुक्त नगरपालिका बनाउने
लक्ष्य:	दीर्घकालीन योजना बनाई दिगो विकासमा अग्रसर हुने र समृद्धि हासिल गर्ने

उद्देश्यहरू:

शितगङ्गा नगरपालिकाको भौतिक विकास योजनाले लिएका उद्देश्यहरू निम्नानुसार छन् :

- ✓ निर्णय तथा विकासमा जनसहभागिता र जनचासोलाई सम्बोधन गरी योजना निर्माण गर्ने
- ✓ दिगो, सहज पहुँच र पूर्ण पूर्वाधारयुक्त नगरपालिका निर्माण गरी नगरपालिकावासीको भौतिक जीवनस्तरमा व्यापक सकारात्मक सुधार ल्याउने
- ✓ “शितगङ्गाको आवश्यकता, स्तरीय पूर्वाधार- हामी बनाउँछौं विकासको आधार” कार्यक्रमलाई अभियानको रूपमा विकास गर्ने
- ✓ उपलब्ध जमिनको विस्तृत नक्साङ्कन गरी वैज्ञानिक र दिगो व्यवस्थापन गर्ने
- ✓ खेर गैरहेको जमिनको उच्चतम उपयोग हुने गरी जमिनको व्यवस्थापन गर्ने
- ✓ वैज्ञानिक तथा एकीकृत भू-उपयोग योजना निर्माण गरी त्यसको पूर्ण कार्यान्वयन गर्ने
- ✓ निर्वाहमुखी कृषि तथा पशुपालनलाई व्यावसायिक बनाई कृषि तथा पशुपालनमा फड्को मार्ने
- ✓ कृषि उत्पादनको विविधिकरण, व्यावसायिकरण तथा बजारिकरण गर्ने
- ✓ आवास जस्तो अत्यावश्यकीय पूर्वाधारको विकास गरी जनतालाई सुरक्षित र सुविधा सम्पन्न एकीकृत आवासको सुनिश्चितता गर्ने
- ✓ आवास विहीन जनतालाई मध्यनजर गरी यथासक्य शिघ्र सुरक्षित आवास निर्माणमा सहयोग गर्ने
- ✓ सडकको स्तरोन्नति, विकास र बिस्तार गरी सहज, भरपर्दो र सुरक्षित आवागमनको व्यवस्था मिलाउने
- ✓ नगरपालिकाको समग्र विकासका लागि लाइफलाइन सडकको पहिचान गरी तिनीहरुलाई पहिलो प्राथमिकतामा राखी विकास गर्ने
- ✓ सबै वडा कार्यालयदेखि नगरपालिका केन्द्रसम्मको सडकलाई प्राथमिकतामा राखी पक्की गर्ने
- ✓ नगरपालिकाका सबै वडा, बस्ती, विद्यालय, अस्पताल, धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्र, प्रस्तावित आर्थिक क्षेत्र समेतलाई सहज र भरपर्दो सडक सञ्जालले जोड्नका लागि नगरपालिका यातायात गुरुयोजना निर्माण गरी त्यसै अनुसार प्राथमिकताका आधारमा कार्यान्वयन गर्ने
- ✓ नगरपालिकाको सडक सञ्जाललाई राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा सहज रूपमा जोड्ने गरी विकास गर्ने विद्यमान सडकहरुको स्तरोन्नति गर्ने र आवश्यकताका आधारमा नयाँ सडकहरूको निर्माण गर्ने

- ✓ नगरपालिकामा माग भए बमोजिमको यातायात सेवा प्रदान गर्न सार्वजनिक यातायातलाई जिम्मेवार, भरपर्दो र सुविधा सम्पन्न बनाउन आवश्यकताअनुसार नयाँ रुट निर्माण गरी निजी क्षेत्रसँग साझेदारी गर्ने साथै आवश्यकता अनुसार नगरपालिकाले समेत लगानी गर्ने
- ✓ "सफा र स्वच्छ खानपान- शितगङ्गाको अभियान" नारालाई साकार पार्ने
- ✓ सबै नगरपालिकावासीलाई घरघरमा सफा र सुरक्षित पिउने पानीको प्रबन्ध गर्ने
- ✓ जलाधार संरक्षणका वैज्ञानिक योजना सहित परम्परागत कुलो तथा नहरको मर्मत सम्भार तथा नयाँ सिँचाई प्रणालीको निर्माण गरी खेतीयोग्य जमिनमा सिँचाई सुविधा पुऱ्याउने र वैकल्पिक सिँचाईका उपायहरू अवलम्बन गर्न प्रविधिको खोज तथा कार्यान्वयन गर्ने
- ✓ सडक तथा सार्वजनिक स्थानहरुमा सौर्यबत्ती जडान गर्ने
- ✓ नगरपालिकाभर पूर्ण विद्युतीकरण गरी वितरण प्रणालीलाई सुदृढ बनाउने
- ✓ **"उज्यालो घर- शितगङ्गाको रहर"** कार्यक्रमलाई साकार बनाउने
- ✓ उद्योग कलकारखाना सञ्चालनका लागि आवश्यक उच्च क्षमताको विद्युत् प्रसारण लाईन विस्तार गर्ने
- ✓ माग अनुसारको विद्युत्को भोल्टेज परिपूर्ति गर्न ट्रान्सफर्मर जडान तथा क्षमता वृद्धि गर्ने
- ✓ घरायसी तथा व्यावसायिक प्रयोगको लागि सौर्य उर्जा र अन्य वैकल्पिक उर्जाको विकास र प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने
- ✓ इन्धनको रूपमा दाउराको प्रयोगलाई वैकल्पिक उर्जाले क्रमश: पूर्ण रुपमा विस्थापन गर्ने
- ✓ नगरपालिकामा उत्पादन हुने फोहरको उचित व्यवस्थापन गरी फोहोरबाट विद्युत उर्जा तथा इन्धन निर्माण गर्ने
- ✓ भान्सामा उत्पन्न हुने फोहरलाई वर्गिकरण गरी जैविक फोहरलाई कम्पोष्ट मल बनाउन नगरपालिकावासीलाई तालिम प्रदान गर्ने
- ✓ बजार क्षेत्रहरूमा उत्पादन हुने फोहरलाई सदुपयोग गरी उर्जामा परिणत गर्ने प्रविधिको विकास तथा प्रयोग गर्ने
- ✓ वर्तमान विश्वमा सहजरूपमा उपलब्ध ज्ञान, जानकारी तथा सूचनामा नगरपालिकावासीको सहज पहुँचका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास र बिस्तार गरी घर-घरमा इन्टरनेट, टेलिफोन स्याटलाइट टी.भी., रेडियो, पत्रपत्रिका आदि सूचना प्रविधिको पहुँच सुनिश्चित गर्ने
- ✓ स्थानीय ज्ञान, सीप, कला, संस्कृति, पहिचान तथा उत्पादनलाई राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय रुपमा प्रचारप्रसार गर्ने

५.१.२ योजना तथा कार्यक्रमहरू

शितगङ्गा नगरपालिकाको प्रस्तावित भू-उपयोग क्षेत्रहरू

(क) भू-उपयोग

शितगङ्गा नगरपालिकाको जम्मा ७३०.११ वर्ग कि.मि. क्षेत्रफल मध्ये ९४.१६ वर्ग कि.मि. अर्थात् १२.९० प्रतिशत जमिन खेतीयोग्य रहेको छ। यसैगरी आवासीय क्षेत्रले ०.४८ प्रतिशत अर्थात् ३.५३ वर्ग कि.मि., जल क्षेत्रले ०.२५ प्रतिशत अर्थात् १.८१ वर्ग कि.मि., वन क्षेत्रले ७९.४४ प्रतिशत अर्थात् ५८०.०१ वर्ग कि.मि. र झाडी क्षेत्रले १.५९ प्रतिशत अर्थात् ११.५९ वर्ग कि.मि., भिरपहराले ०.२१ प्रतिशत अर्थात् १.५३ वर्ग कि.मि., बाँझो जमिनले ०.१३ प्रतिशत अर्थात् ०.९५ वर्ग कि.मि. र बालुवा क्षेत्रले ५ प्रतिशत अर्थात् ३६.५३ वर्ग कि.मि. क्षेत्र ओगटेको पाइन्छ।

(ख) आवास

विगतको जनसङ्ख्या वृद्धिदरको उतार चढावलाई हेर्दा आगामी १५ वर्षमा शितगङ्गा नगरपालिकाको जनसङ्ख्यामा उल्लेख्य वृद्धि हुने देखिदैन। औसत्मा -०.३ प्रतिशतको वृद्धिदर रही वि.सं. २०९० सालमा ४०,६३३ पुग्ने अनुमान गर्न सकिन्छ। आवास योजना निर्माण गर्दा यो जनसङ्ख्यालाई पर्याप्त हुने आवासको योजना निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ। साथसाथै अहिले विद्यमान आवासको स्तर समेत एकदमै दयनीय अवस्थामा रहेकोले यसको स्तर वृद्धि समेत गर्नुपर्ने देखिन्छ। यसरी आवास योजना निर्माण गर्दा मुख्यतया दुई तरिका अवलम्बन गर्नुपर्ने हुन्छ।

(क) हाल रहेका बस्ती वरपर थप आवास बिस्तार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने जसले गर्दा पूर्वाधार विकास भैसकेका क्षेत्ररूमा थप लगानी गर्नु पर्ने रकमलाई विकासका अन्य क्षेत्रमा प्रयोग गर्न सकियोस्। यसरी आवास बिस्तार गर्दा अन्य पूर्वाधारको अवस्थालाई समेत ध्यान दिनु आवश्यक हुन्छ।

(ख) एकीकृत आवास निर्माण गरी नयाँ स्थानहरूमा आवास क्षेत्र विकास गर्ने। यस्ता क्षेत्रहरूमा आवास निर्माण गर्दा सम्पूर्ण मानवीय सेवा सुविधाहरू तथा पूर्वाधारहरू केन्द्रित गर्ने। यसरी एकीकृत आवास निर्माण गर्दा भू-उपयोग वर्गीकरणमा उल्लेख भएका प्रस्तावित व्यावसायिक र आवासक्षेत्रभित्र रहेका प्रमुख बजार केन्द्रबाट सुगम हुने गरी प्राकृतिक विपद्को जोखिम न्यून रहेका क्षेत्रहरूमा एकीकृत आवास योजना निर्माण गर्न सकिन्छ।

आवास योजना निर्माण गर्दा नगरपालिकामा

(क) एकल परिवार बसोबास इकाई (Single Family Dwelling Unit)

(ख) होचो आवास संरचना निर्माण (Low Rise Housing 5 Storey) गरी अपार्टमेन्ट प्रणालीमा समेत जान सकिन्छ ।

नयाँ आवास योजना निर्माण गर्दा एकीकृत, पूर्वाधारयुक्त, सुविधा सम्पन्न र सुरक्षित आवासका योजना निर्माण गर्नु जरुरी छ । यसका अलावा विद्यमान आवासको अवस्थालाई मध्यनजर गरी छुट्टिएर रहेका पूर्वाधार र सुविधाविहिन अवस्थाका बस्तीहरुलाई एकीकृत गरी सुरक्षित र पूर्वाधारयुक्त आवासको क्षेत्रहरुमा स्थानान्तरण गर्नु अत्यन्त आवश्यक देखिन्छ ।

(ग) सडक

सडक पूर्वाधार विकासलाई कुनै पनि स्थानको भौतिक विकासको पहिलो शर्तका रूपमा लिन सकिन्छ। शितगङ्गा नगरपालिकाका सबै वडाहरूलाई सडक सञ्जालले जोडेको भएतापनि सडकको स्तर भने अत्यन्त कमजोर अवस्थामा रहेको छ । अधिकांश सडकहरू कच्ची, धुलाम्मे, साँघुरा र न्यून गुणस्तरका छन् । यो नगरपालिकामा .... कि.मि. सडक कालोपत्रे, ... कि.मि. ग्राभेल, ... कि.मि. कच्ची तथा मौसमी सडक रहेको छ । तसर्थ सडक यातायात गुरुयोजना तैयार गरी त्यसै अनुरूप प्राथमिकताका आधारमा सडकहरूको विकास र स्तरोन्नति गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभागले तयार पारेको Planning Norms and Standard 2015 ले नगरपालिका स्तरमा ९० प्रतिशत वा सोभन्दा बढी घरधुरीहरू मोटरबाटोको २ कि.मी. भित्रको पहुँचमा हुनुपर्ने उल्लेख गरेको छ । प्रतिहजार जनसंख्यामा सडकको घनत्व हिसाब गर्दा १.९९ कि.मि. हुन आउँछ भने प्रतिवर्ग किलोमिटर क्षेत्रभित्र ३.०२ कि.मि. सडक पर्न आउँछ । यो तथ्याङ्क शहरी विकास रणनीतिले तोकेकोभन्दा बढी हो । तर विडम्बनावश: यहाँका अधिकांश सडकको गुणस्तर अत्यन्त कमजोर अवस्थामा रहेकोले सबै सडकहरूको गुणस्तर वृद्धि गरी यो नगरपालिकालाई सहज, सुरक्षित र भरपर्दो सडक यातायातको सञ्जालमा जोड्नुपर्ने हुन्छ ।

शितगङ्गा नगरपालिकालाई आगामी १५ वर्ष भित्रमा गुणस्तरीय भौतिक पूर्वाधारयुक्त नगरपालिका बनाउन गर्नुपर्ने प्रमुख काम भनेको नगरपालिकाभित्रको सडक सञ्जालको स्तरोन्नति गरी राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूप विकास गर्नु र सबै सडकहरू All Weather सडक बनाउनु हो ।

सडक विभाग र शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभागले देशका सडकहरूलाई दुई प्रकारले वर्गीकरण गरेका छन् ।

(क) प्रशासनिक हिसाबले गरेको वर्गीकरण

- राष्ट्रिय राजमार्ग 50m ROW अंग्रेजी 'H' अक्षरले चिनिने
- फिडर सडक 30 m ROW अंग्रेजी 'F' अक्षरले चिनिने
- शहरी सडक : नगरपालिकाभित्र रहेका सडकहरू, शितगङ्गा नगरपालिका सडक यातायात गुरुयोजनाले तय गरेअनुसार स्थानीय सडकहरुलाई विभिन्न वर्गमा विभाजन गरिने

(ख) सवारी चापका हिसाबले गरेको वर्गीकरण

यस अन्तर्गत सडकहरूलाई ADT (Average Daily Traffic) का हिसाबले “क”, “ख”, “ग”, “घ” अर्थात् I, II, III, IV वर्गमा बाँडिएको छ ।

सडक यातायात गुरुयोजनाले तय गरी नगरपालिका परिषद्ले अनुमोदन गरेका सडकहरूलाई प्राथमिकताको आधारमा क्रमशः स्तरोन्नति गर्दै कालोपत्रे तथा पक्की गर्दै जानु आवश्यक देखिन्छ । साथै सडक यातायात विकासको लागि निम्नानुसारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

- निर्माण योजनामा रहेको शितगङ्गा चक्रपथ सडक लगायतका सडकको यथाशिघ्र निर्माण सम्पन्न गरी सञ्चालन गर्ने
- हाल सञ्चालनमा रहेका सबै सडकहरूको स्तरोन्नति, बिस्तार र कालोपत्रे वा पक्की गर्ने
- सडक यातायात गुरुयोजनाले तय गरेका नयाँ रूटहरूको ट्रयाक खोल्ने

- नयाँ ट्रयाक खुलेका सडकहरूको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन (DPR) तयार गरी प्राथमिकताका आधारमा निर्माण गर्ने
- वडा केन्द्रलाई नगरपालिका केन्द्रसँग जोड्ने मुख्य-मुख्य सडकहरूलाई उच्च प्राथमिकतामा पारी शिघ्र स्तरोन्नति तथा कालोपत्रे वा पक्की गर्ने
- नयाँ तथा सञ्चालनमा रहेका सबै सडकहरूमा पुल, कल्भर्ट, रिटेनिङ् वाल, नाला लगायतका सबै संरचना निर्माण गर्ने
- प्रस्तावित औद्योगिक तथा व्यावसायिक क्षेत्रहरूमा सुविधासम्पन्न सडकको निर्माण गर्ने
- आगामी १५ वर्षमा सडक गुरुयोजनाले तय गरे बमोजिम सबै सडकहरूको कालोपत्रे र स्तरोन्नति गर्ने
- सबै प्रमुख सडकहरुमा फुटपाथ, नाला र आवश्यकताका आधारमा साईकल लेनको निर्माण गर्ने
- भवन निर्माण मापदण्ड अनुरूप सम्पूर्ण सडकको ROW (Right of Way) कायम गर्ने
- प्रत्येक धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्रमा पुग्ने सडक निर्माणलाई प्राथमिकता दिने
- आवश्यकता हेरी थप सडकका नयाँ ट्र्याक खोल्ने

(घ) यातायात

सडक यातायातका दृष्टिकोणले शितगङ्गा नगरपालिका विकासको प्रारम्भिक र कमजोर अवस्थामा रहेको छ। भौगोलिक विकटता भएको यो नगरपालिकाको ठूलो क्षेत्र पहाडमा र थोरै क्षेत्र चुरे भावरमा परेकाले विकासका सम्पूर्ण अवसरहरूबाट विमुख हुनुपरेको यथार्थ हाम्रा सामु छ। तराई क्षेत्रका कपिलवस्तु, रुपन्देही जस्ता जिल्लासँग जोडिएको नगरपालिका भए पनि अधिकांश सडकहरु कच्ची मात्र भएकोले विशेषत: वर्षायाममा यी सडकहरू हिलाम्य हुने र खाल्डाखुल्डी बढ्ने हुँदा आवागमन जटिल हुन जान्छ। हिउँदमा यी सडकहरू धुलाम्मे हुन्छन्। अर्कोतर्फ यातायातका साधनहरूको अपर्याप्तता तथा रुटहरु वैज्ञानिक नहुँदा सार्वजनिक यातायातको अवस्था समेत कमजोर रहेको छ। यसर्थ समग्र यातायात क्षेत्रको सुधारका लागि सर्वप्रथम सडकको स्तरोन्नति गरी कालोपत्रे तथा पक्की गर्ने र त्यस पश्चात् सार्वजनिक यातायात सञ्चालन हुने रुट तय गरी आवश्यक सङ्ख्यामा सवारी साधनहरू थप गरी यातायात व्यवस्था नियमित गर्न नगरपालिकाले निजी क्षेत्रसँग समन्वय र सहकार्य गर्नुपर्ने देखिन्छ। साथै नगरपालिकाले पनि आवश्यक लगानीको व्यवस्थापन गर्नुपर्ने देखिन्छ। सार्वजनिक यातायातलाई सहज, सुरक्षित र भरपर्दो बनाउने उद्देश्यका साथ बसपार्क बनाउनका लागि विभिन्न स्थानहरु प्रस्ताव गरिएका छन्।

यसका साथै यातायात सञ्चालन हुने विभिन्न स्थानहरूमा क्रमशः प्रतिक्षालय, यात्रु विश्रामस्थल, सार्वजनिक शौचालयको निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ। हवाइ यातायातको सम्भाव्यता कम देखिएका कारण आकस्मिक उद्धार तथा औषधोपचारका लागि प्रत्येक वडाका कम्तिमा एक उपयुक्त स्थानमा हेलीप्याडहरूको निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ। मुख्य सडकहरूको निर्माण गर्दा अनिवार्य फुटपाथ निर्माण गर्ने र सम्भाव्यता तथा आवश्यकताका आधारमा साइकल लेनको पनि निर्माण गर्नुपर्दछ। सार्वजनिक यातायातको रुट तय गर्दा निम्न विषयमा ध्यान पुऱ्याउनु पर्दछ।

- ✓ विभिन्न रुटमा चल्ने सार्वजनिक सवारी साधनहरूको प्रकार (जस्तैः बस, मिनीबस, जीप, माइक्रोवस, विद्युतीय रिक्सा आदि) अनुसारका छुट्टाछुट्टै रुटहरू कायम गर्ने
- ✓ रुटको बीच बीचमा आवश्यक बस स्टप, रिफ्रेसिङ सेन्टर, सार्वजनिक शौचालय, सव वे, यात्रु प्रतिक्षालयहरू निर्माण गर्ने

- ✓ सामान्यतया प्रत्येक २ कि.मि. पछि बसस्टप राख्दा उपयुक्त हुने भएतापनि स्थानीय आवश्यकता अनुसार बसस्टप तथा यात्रु प्रतिक्षालयहरूको उपलब्धता भएको हुनुपर्ने
- ✓ रुट सुरु हुने र अन्त्य हुने स्थानहरूमा बस टर्मिनल तथा पार्कहरूको उपलब्धता हुनुपर्ने
- ✓ सबै सडकहरूमा सडक जानकारी, सङ्केतहरू र माइलस्टोनहरूको व्यवस्था गर्नुपर्ने
- ✓ आवश्यकता अनुसार ट्राफिक प्रहरी युनिटहरूको व्यवस्था गर्नुपर्ने
- ✓ सडकको जोखिम क्षेत्रहरू तथा सडकको अवस्थाका बारे डिजिटल डिस्प्लेको व्यवस्था गर्नुपर्ने

भौगोलिक रुपले शितगङ्गा नगरपालिका तराईका जिल्लासँग जोडिनुका साथै गोरुसिङ्गे-सन्धिखर्क सडकसँग पनि जोडिएको भएतापनि यो नगरपालिकालाई जोड्ने रणनैतिक सडकहरूको गुणस्तर कमजोर छ। यी रणनैतिक सडकहरुको स्तरोन्नतिलाई प्राथमिकतामा राखेर नगरपालिका सडक यातायात गुरुयोजनाले तय गरेका सडकहरुको प्राथमिकताका आधारमा स्तरोन्नति गर्नु श्रेयष्कर देखिन्छ।

(ङ) पिउने पानी

नेपालको संविधानले पिउने पानीलाई मौलिक हकमा उल्लेख गरेको भएतापनि शितगङ्गा नगरपालिकामा पिउने पानीको अवस्था सन्तोषजनक छैन। खानेपानीका थुप्रै आयोजनाहरु भएपनि उचित मर्मत सम्भारको अभावमा तिनीहरु जिर्ण अवस्थामा छन्। सफा, स्वच्छ र सुरक्षित पिउने पानीको अभावमा यहाँका वासिन्दाहरू विभिन्न रोगबाट ग्रसित हुन्छन्। खासगरी बर्षायाममा पानीका स्रोतहरू दुषित हुने हुनाले मानिसहरूमा झाडापखाला, टाइफाइड, आउँ, हैजा जस्ता विभिन्न प्रकारका सरुवा रोगको प्रकोप बढ्दछ। पानीका स्रोतहरूको उचित संरक्षण र व्यवस्थापन हुन सकेमा यहाँ पिउने पानीको ठूलो समस्या हुने देखिँदैन। त्यसकारण पिउने पानीलाई प्रमुख प्राथमिकतामा राखी योजनाबद्ध रूपमा पिउने पानीका आयोजनाहरु निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्दै जानुपर्ने देखिन्छ। अझ महत्वपूर्ण कुरो त एकिकृत खानेपानी आयोजनाको विकास गर्ने हो भने झन बढी प्रभावकारी हुने देखिन्छ। प्रतिव्यक्ति पिउने पानीको आवश्यकतालाई निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ।

Water Supply Requirements

Asuming,

Exiting Water Supply = 1.2 MLD

Required Water Supply for Project Population =2.0 MLD

Unit = 2.0-1.2= 0.8 MLD

Minimum Requirement (Per Person Per Day) = 100 lit.

प्रतिव्यक्ति पिउने पानीको आवश्यकतालाई मध्यनजर गर्दा यो नगरपालिकामा दैनिक लगभग ४४ लाख लिटर पानीको आवश्यकता छ। तर हाल यो नगरपालिकामा आवश्यकता अनुसार शुद्ध पिउने पानी आपूर्ति हुन सकेको छैन । यहाँको पानीको प्रमुख स्रोत मुहान र खोलाको पानी भएता पनि उचित पूर्वाधार र व्यवस्थापनको अभावमा यहाँका अधिकांश बासिन्दाहरू स्वच्छ पिउने पानी पाउनबाट वञ्चित छन् । नगरपालिकाले सबै वडाका विभिन्न स्थानहरूमा आवश्यकताका आधारमा ओभरहेड ट्याङ्की निर्माण गरी भूमिगत पानीको संकलन गरी शुद्ध पिउने पानीको सहज आपूर्ति गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

(च) सिँचाई

महाभारत पहाडदेखि चुरेभावरसम्म फैलिएको यो नगरपालिकाको १२.९० प्रतिशत जमिन खेतीयोग्य रहेको छ । यस नगरपालिकामा धान, मकै, गहुँ, आलु, तोरी साथै रहर, मुसुरो जस्ता दलहन र तरकारीबाली तथा विभिन्न किसिमको फलफूलहरुको उत्पादन गर्न सकिन्छ । यहाँका अधिकांश बासिन्दाहरूको प्रमुख पेशा कृषि व्यवसाय भएतापनि कृषकहरूले परम्परागत हिसाबले स्थानीय प्रविधिमा निर्माण गरेका स-साना कुलोहरू बाहेक वैज्ञानिक हिसाबले आधुनिक प्रविधियुक्त नहर तथा सिँचाई प्रणालीको विकास नभएको र सिंचित जमिनको अनुपात एकदमै कम भएकोले कृषकहरूले कृषि पेशाबाट अपेक्षित परिणाम हासिल गर्न सकेका छैनन् । नगरपालिका क्षेत्रभित्रका खोलाहरु तथा राप्ती नदीको प्रभावकारी सदुपयोग र विस्तार गर्न नसकिएको अवस्था छ । यो नगरपालिकाको कृषि उत्पादनका लागि अपरिहार्य सिँचाई प्रणालीको आधारभूत तहबाट नै विकास गर्नुपर्ने देखिन्छ । यहाँ खासगरी कुलो तथा नहर सिँचाई, भूमिगत सिँचाई (डिप बोरिङ्), बर्षात्को पानी सङ्कलन, थोपा सिँचाई तथा फोहरा सिँचाई प्रणाली विकास गर्न सकिन्छ । यो नगरपालिकामा प्रशस्त खोलानालाहरू भएका कारणले एकिकृत सिँचाइ प्रणाली लागू गरी बालीनाली, फलफूल, तरकारीलगायत नगदेबालीको विकास गर्न सकिन्छ । लिफ्टीङ् सिँचाइमार्फत् वडा नं. ८ मा राप्ती नदीको पानीको प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

नगरपालिकाको आ.व. २०७५/०७६ को नीति तथा कार्यक्रममा उत्पादनमुखी विकासलाई विशेष महत्व दिई कृषि क्षेत्रको विकासलाई प्राथमिकतामा राखिएको साथै दीर्घकालीन विकासका दृष्टिकोणले समेत कृषि क्षेत्रको विकास नै आर्थिक क्रान्तिको आधारको रुपमा रहेको हुनाले सिँचाईलाई समेत कृषि विकासको अभिन्न अङ्गको रूपमा विकास गर्नुपर्ने हुन्छ । तसर्थ नगरपालिकाको सिँचाई प्रणाली विकासका लागि निम्नानुसारका कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

- ✓ नगरपालिकाक्षेत्रभर रहेका पानीका मुख्य स्रोतहरू तथा जलाधार क्षेत्रको विस्तृत नक्साङ्कन गरी त्यसको अभिलेख तयार पार्ने
- ✓ यो नगरपालिका भएर बग्ने खोलानाला तथा पोखरी, तालतलैयाहरू र तिनका जलाधार क्षेत्रसम्मको विस्तृत विवरण (Inventory Profile) तयार गर्ने
- ✓ पोखरी, खोला तथा मुहान संरक्षणका लागि स्थानीयवासीहरूको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने
- ✓ ती खोला, पोखरी तथा पानीका मुहानहरूले सिंचित गर्न सक्ने सम्भाव्य खेतीयोग्य क्षेत्रफलको सर्भेक्षण गर्ने
- ✓ हाल सञ्चालित कुलो, नहर, पोखरी र सिँचाई प्रणालीको वस्तुगत विवरण तयार गर्ने
- ✓ हाल सञ्चालनमा रहेका परम्परागत कुलो, ताल तलैया, पोखरी, तथा नालाहरूको समयमै मर्मत सम्भार गर्न प्राथमिकताका आधारमा बजेट विनियोजन गर्ने
- ✓ प्राथमिकताका आधारमा नयाँ सिँचाई प्रणालीको निर्माण गर्न विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन (DPR) तयार पार्ने
- ✓ भूमिगत सिँचाई (डिप बोरिङ्) आयोजनालाई बिस्तार गर्नका लागि विद्युतीकरणमा समेत विशेष ध्यान दिने
- ✓ समुदायले छनोट गरेका प्राथमिकता प्राप्त सिँचाई आयोजनाको निर्माण कार्य थालनी गर्ने
- ✓ यो नगरपालिकामा अवस्थित विभिन्न पोखरी तथा तालतलैयाहरूको मर्मत संभार, संरक्षण, प्रबर्द्धन र स्तरोन्नति गर्ने

- ✓ सम्भाव्यता अध्ययन गरी प्रत्येक वडामा कम्तिमा ५ वटाका दरले नयाँ नमूना पोखरीहरू निर्माण गर्ने
- ✓ वैकल्पिक सिँचाई जस्तै थोपा सिँचाई, फोहरा सिँचाई, वर्षात्को पानी सङ्कलन, प्लाष्टिक पोखरीको सम्भाव्यता अध्ययन गरी उपयुक्त स्थान र वडाहरूमा कार्यान्वयनमा ल्याउने
- ✓ नगरपालिका क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका कुलो, नहरहरुको मर्मत संभार, स्तरोन्नति तथा निर्माण गर्नुका साथै आवश्यकता अनुसार थप सिँचाई कुलोको सम्भाव्यता अध्ययन गरी परियोजना अगाडि बढाउने

(छ) विद्युत तथा उर्जा

अधिकांश पहाडी भूभाग र चुरे भावर क्षेत्रमा अवस्थित शितगङ्गा नगरपालिकामा विद्युतिकरणको अवस्था कमजोर रहेको छ । व्यवसाय सञ्चालन तथा औद्योगिकीकरणका लागि आवश्यक क्षमताको विद्युत् लाइन जडान हुन सकेको छैन । घरायसी प्रयोजनका लागि समेत Low Voltage प्रमुख समस्याको रूपमा रहेको छ । त्यसकारण नगरपालिकाका सबै वडाहरूमा उच्च क्षमताको Three Phase विद्युतीकरण बिस्तार गर्ने योजनालाई प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने देखिन्छ । यसका साथै प्रशारण लाइनको सुदृढीकरणका लागि समेत धेरै काम गर्नुपर्ने देखिन्छ । विद्युत प्रशारण लाईनमा सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ भने Low Voltage हुने स्थानहरूमा ट्रान्सफर्मरको स्तरोन्नति तथा नयाँ ट्रान्सफर्मर जडान गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

विद्युत् सेवा बिस्तारका साथसाथै वैकल्पिक र नवीकरणीय उर्जा प्रवर्द्धनका लागि समेत ठोस कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । पशुपालन हुने क्षेत्रमा गोबरग्याँस निर्माणमा प्रोत्साहन र अनुदान दिने र अन्य दुर्गम तथा सुगम दुवै क्षेत्रमा सौर्य उर्जा जडान गर्न सके त्यसबाट उर्जाको नियमित आपुर्ती हुनुको साथै थप विकासका क्रियाकलापहरूलाई उर्जाको सदुपयोग मार्फत् गति दिन सकिन्छ । सौर्य उर्जाबाट भूमिगत सिँचाई आयोजनाका साथै पिउने पानी आयोजना सञ्चालन गर्न वा घरायसी उपभोगका निम्ति प्रयोग गरी बढी भएको उर्जालाई राष्ट्रिय प्रसारण लाइनमा विक्रि समेत गर्न सकिन्छ ।

सामान्यतया एउटा सामान्य परिवारले दैनिक २ किलोवाट विद्युत् खपत गर्दछ । त्यसमा पनि यो उपभोगको मात्रा ग्रामीण भेगहरूमा त्यो भन्दा न्यून हुन्छ । १७.६ वर्ग फिटको सोलार Pannel ले २५० वाट विद्युत उत्पादन गर्दछ । दिनभर करिब ६.८ घण्टा सूर्यको किरणबाट 250 watt X 6.8 hours गर्दा १.७ किलोवाट विद्युत निस्कन्छ । १.७कि. वा.×३० दिन गर्दा महिनामा ५१ कि.वा. विद्युत उत्पादन हुन सक्दछ ।

यसको अर्थ ६०० वर्ग फिट ओगट्ने घरबाट

$$५१ \text{ कि.वा.} \times \frac{६००}{१७.६} = १७३८\text{KW}$$

यसको अर्थ ६०० वर्गफिट ओगट्ने घरमा सौर्यउर्जा जडान गर्दा सो घरलाई पुग्ने उर्जा उत्पादन गर्न सकिन्छ । यद्यपि ग्रामीण घरहरू सौर्य उर्जा उत्पादन मैत्री बनाउनुपर्ने हुन्छ ।। यो नगरपालिकामा हालसम्म समेत खाना पकाउनका लागि काठदाउरा र गुइँठालाई नै मुख्य इन्धनको रूपमा प्रयोग गर्ने घरपरिवार धेरै भएकोले काठदाउरा विस्थापन गर्न गोबरग्याँस, विद्युत् तथा सौर्य उर्जाले सहयोग पुऱ्याउन सक्दछ । खाना पकाउनका लागि वैकल्पिक उर्जाको प्रयोगबाट वातावरण संरक्षणमा सहयोग पुग्नका साथै मानव स्वास्थ्यमा समेत टेवा पुग्दछ । वैकल्पिक तथा नवीकरणीय उर्जाले एल.पि.जी. ग्याँसलाई विस्थापन गर्न सकेमा ठूलो रकम बाहिरिनबाट समेत जोगाउन सकिन्छ । तसर्थ नगरपालिकाका विभिन्न वडामा नियमित रूपमा नयाँ विद्युत् प्रसारण लाईन, विद्यमान विद्युत् प्रसारण लाईन मर्मत सम्भार तथा सुधार, ट्रान्सफर्मर मर्मत तथा जडान, वैकल्पिक तथा नवीकरणीय उर्जा प्रर्वद्धनका कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकताका साथ सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

(ज) सूचना तथा सञ्चार

शितगङ्गा नगरपालिकाको कतिपय क्षेत्रमा ल्याण्डलाईन टेलिफोनको सुविधा भएतापनि अधिकांश स्थानमा ल्याण्डलाईन टेलिफोनको सुविधा छैन । तर पनि नगरपालिकाका बस्तीहरू भएका अधिकांश क्षेत्रहरूमा नेपाल टेलिकम तथा एनसेलजस्ता दुरसञ्चार सेवा प्रदायक कम्पनीहरूले मोबाइल फोन सेवा प्रदान गरेका छन् । मोबाइल फोनको प्रयोग मार्फत् सूचना र खबर आदानप्रदानमा एक प्रकारको क्रान्ति नै भएको छ । तथापि ल्यान्डलाइन टेलिफोन बिस्तार, मोबाइल टावरहरूको क्षमता वृद्धि, टावरहरूमा निरन्तर रूपमा पावर (विद्युत्) को व्यवस्था, इन्टरनेट प्रविधिको बिस्तार र गुणस्तर सुधारमा थप लगानी गर्नुपर्ने देखिन्छ । नगरपालिकाको वडा नं. ८ मा तारसहितको टेलिफोन लाइन, एडिएसएल सेवा, इन्टरनेट तथा जिपिआरएस सेवा उपलब्ध रहेको पाइन्छ । त्यसैगरी वडा नं. ७, ९, १०, १२ र १३ मा पनि इन्टरनेट र जिपिआरएस सेवा उपलब्ध छन् तर वडा नं. १४ मा भने ती सेवाहरु आंशिक रुपमा मात्र उपलब्ध छन् । वडा नं. ४, ५, ७, १३ लगायतका वडामा NTC को टावर रहेको तथा वडा नं. ४, ६ मा NCELL को टावर रहेको पाइन्छ । समग्रमा भन्दा NTC, NCELL का टावरहरुको निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्नुका साथै इन्टरनेट सुविधाको विस्तार गर्नुपर्ने देखिन्छ । यसका साथै अन्य निकटवर्ती शहरहरुबाट प्रशारण हुने एफ. एम. रेडियोको पहुँच र स्याटेलाईट टेलिभिजन च्यानलको पुहँचले यहाँका बासिन्दाहरूलाई सूचना, समाचार, जानकारी तथा मनोरञ्जनका लागि सहज भएको छ । यसमा डिस होम लगायतका कम्पनीहरूले सेवा प्रदान गरिरहेका छन् । तर विद्युतीकरण नभएका क्षेत्रमा सञ्चार क्षेत्र निकै नै प्रभावित रहेको छ । नगरपालिकाका सम्पूर्ण क्षेत्रमा इन्टरनेटको सुविधा पुग्न सकेको छैन साथै स्थानीय स्तरमा कुनै पनि टेलिभिजनको स्थापना हुन सकेको छैन । यसका अलावा नगरपालिका स्तरमा कुनै पत्रपत्रिकाको प्रकाशन नभएको तथा राष्ट्रियस्तरका पत्रपत्रिका समेत नियमितरूपमा उपलब्ध हुन नसकेका कारण नगरपालिकावासीहरू राष्ट्रियस्तरका सूचना, समाचार, जानकारी तथा मनोरञ्जनबाट विमुख भएका छन् । यस नगरपालिकाको सूचना र सञ्चारको विकासको लागि निम्न कार्यक्रमहरू गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

- सबै वडाहरुमा Optical Fiber बिस्तार गर्ने
- मोबाइल फ्रिक्वेन्सी राम्रो नभएको स्थानहरूमा मोबाइल टावरको स्थापना गर्ने
- मोबाइल टावरहरूमा विद्युत्‌को नियमित आपूर्ति गर्ने
- ल्याण्डलाईन टेलिफोन सेवाको बिस्तार गर्ने
- इन्टरनेट प्रदायक कम्पनीहरूलाई आकर्षण गर्ने
- स्थानीय एफ.एम रेडियो तथा टेलिभिजनको स्थापना तथा प्रसारण गर्ने
- राष्ट्रिय दैनिकहरू समयमा नै नगरपालिकाका विभिन्न स्थानमा पुग्ने संयन्त्रको विकास गर्ने
- स्थानीयस्तरमा पत्रपत्रिकाहरुको प्रकाशन र वितरण गर्ने
- सुचनाकेन्द्रको स्थापना गर्ने
- मोबाइल Network Coverage को थप विकास र बिस्तार गर्न पहल गर्ने
- नगरपालिकाका बस्ती, केन्द्र, वडा कार्यालय, सार्वजनिक स्थल तथा नगरपालिकाका केन्द्रमा Free Wifi को व्यवस्था गर्ने

५.१.३ भौतिक विकास योजनाको Logical Framework Approach (LFA)

सोच

शितगङ्गा नगरपालिकालाई आगामी १५ वर्षभित्र भौतिक पुर्वाधार विकासका दृष्टिकोणले पूर्ण बनाई "समृद्ध शितगङ्गा, खुसी शितगङ्गाबासी" का रुपमा स्थापित गर्ने

लक्ष्य

नगरपालिकावासीको जीवनस्तरमा गुणात्मक सुधार ल्याई सहज, सुखी र सम्पन्न जीवनयापन गर्न सक्ने स्तरमा पुऱ्याउने

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
▪ नगरपालिकाका समग्र बस्तीहरू जोड्ने पक्की तथा कालोपत्रे सडक सञ्जालको विकास भएको हुनेछ । ▪ समग्र नगरपालिकाका सडकहरूको स्तरोन्नति भई सहज ढङ्गले राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोडिएका हुनेछन् । ▪ नगरपालिकाका सबै वडाहरू पक्की सडकसहित सडक सञ्जालमा जोडिएका हुनेछन् । ▪ शितगङ्गा चक्रपथ निर्माण सम्पन्न भई सञ्चालन भएको हुनेछ । ▪ नगरपालिका स्तरीय सडक सञ्जाल मार्फत् पूर्व पश्चिम राजमार्गसँग जडिएको हुनेछ ।	**वि.सं. २०८० सालसम्म** ▪ यो नगरपालिकामा उपलब्ध सबै प्रकारको जमिनको विस्तृत विवरण तथा नक्साङ्कन भएको ▪ नगरपालिकामा उपलब्ध जमिनको प्रयोजनका आधारमा वर्गीकरण गरिएको ▪ भू-उपयोग योजना तयार भई पूर्ण रूपमा लागु हुन शुरु भएको ▪ MTMP ले तोकेको प्राथमिकताका आधारमा करिब २५ प्रतिशत सडकहरू स्तरोन्नति भएका ▪ समग्र नगरपालिका राजमार्ग सञ्जालमा वैकल्पिक सडकहरु तथा पक्की सडक सहित जोडिएको ▪ ३० प्रतिशत प्रमुख सडकहरुमा फुटपाथ र नालाको निर्माण सम्पन्न भएको ▪ शितगङ्गा चक्रपथको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार भएको ▪ नगरपालिका स्तरीय र सुविधासम्पन्न पूर्व पश्चिम राजमार्गसँग जोडिएको	▪ नगरपालिकास्थित सम्पूर्ण विषयगत शाखा तथा महाशाखामा उपलब्ध अभिलेख तथा तथ्याङ्कहरूबाट ▪ स्थलगत अवलोकनबाट ▪ नगरपालिकाबासीको जीवनस्तरमा आएको परिवर्तनबाट ▪ पूर्वाधार निर्माण पश्चात् आएका सकारात्मक परिवर्तन जस्तैः व्यापार वृद्धि, पर्यटक आवागमन, रोजगारी सिर्जना र अन्य मानवीय गतिविधिहरूबाट	▪ पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ । ▪ आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ । ▪ दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ । ▪ व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ । ▪ कुनै प्रकारको ठूलो स्तरको दैवी विपत्ति आइलाग्ने छैन । ▪ स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन । ▪ कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ । ▪ निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन । ▪ सार्वजनिक निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
▪ सार्वजनिक यातायातको सहज व्यवस्थापन र नियमित आवागमन भएको हुनेछ । ▪ सम्पूर्ण बस्तीलाई सहज हुने गरी सार्वजनिक यातायातको रुट तय भई यातायात सञ्चालन भएको हुनेछ । ▪ सबै रुटहरुमा सार्वजनिक सवारी साधनहरूको पर्याप्तता भएको हुनेछ । ▪ सबै सडकका आवश्यक स्थानमा पुल, कल्भर्ट तथा रिटेनिङ वालहरूको निर्माण भएको हुनेछ । ▪ सार्वजनिक यातायात सुरक्षित र न्यून जोखिमयुक्त भएको हुनेछ । ▪ नगरपालिकाका सबै स्थानहरूमा आवश्यक मात्रामा बसपार्क, बसस्टप, बसवे, यात्रु प्रतिक्षालय तथा सार्वजनिक शौचालयहरूको व्यवस्था भएको हुनेछ ।	▪ मुख्य बस्ती जोड्ने सार्वजनिक यातायातका रुटहरू तयार भई सहज, सुरक्षित र भरपर्दो यातायात सञ्चालन शुरु भएको ▪ सबै रुटहरूमा सार्वजनिक सवारी साधनको पर्याप्तता भएको ▪ एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, लोपोन्मुख जनजाति तथा विपन्न परिवारको पहिचान गरी उनीहरूको सुरक्षित आवासको प्रबन्ध भएको ▪ एकीकृत आवास योजना लागु भई सुविधासम्पन्न एकीकृत आवासका लागि विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार भएको ▪ करिब ५० प्रतिशत घरधुरीमा पिउने पानी आयोजना मार्फत् सुरक्षित पिउने पानी पुगेको ▪ "एक टोल, एक पिउने पानी ट्याङ्की" योजनाको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार भई कम्तिमा २५ प्रतिशत स्थानमा योजना कार्यान्वयन शुरु भएको ▪ नगरपालिकाभर रहेका खोला, नाला, पोखरी, तलाउ, कुलो लगायत पानीका सम्पूर्ण स्रोतहरूको विस्तृत विवरण तयार भई ३० प्रतिशत स्रोतहरूको संरक्षण योजना लागु भएको ▪ सडक यातायात गुरुयोजनाले तय गरेका "क" वर्गका २५ प्रतिशत सडकहरूमा नाला निर्माण सम्पन्न भएको		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
▪ विद्युतीय सवारी साधनहरू सञ्चालनमा आई वातावरणीय संरक्षणमा टेवा पुग्नका साथै विदेशी मुद्रा सञ्चिती तथा व्यापार घाटा कम गर्न योगदान पुग्नेछ । ▪ सम्पूर्ण नगरबासीहरूलाई सुरक्षित आवासको सुनिश्चितता भएको हुनेछ । ▪ भूमिहीन, सुकुम्बासी तथा आवासविहीन जनता तथा परिवारलाई उचित आवासको प्रबन्ध भएको हुनेछ । ▪ खेतियोग्य, आवास, औद्योगिक, वनजङ्गल लगायत विभिन्न प्रकारको जमिनको वैज्ञानिक रूपमा वर्गिकरण गरी त्यसै अनुरूप उपयोग, व्यवस्थापन र संरक्षण गरिएको हुनेछ । ▪ उपलब्ध जमिनको वैज्ञानिक भू-उपयोग नीति अनुरूप सदुपयोग गरी दिगो विकासको अवधारणा अनुरूप अगाडि बढेको हुनेछ ।	▪ नगरपालिकामा उपलब्ध खुला तथा सार्वजनिक जमिनको वैज्ञानिक नक्साङ्कन तयार भई रङ्गशाला, खेलकुद, मनोरञ्जन पार्क, पिकनिकस्थल, फूलबारी, योगा तथा ध्यान केन्द्र, पुस्तकालय लगायतका संरचनाका आदि लागि आवश्यक जमिनको व्यवस्थापन भएको ▪ नगरपालिकामा बाँझो तथा खाली जमिनको क्षेत्रफल १ प्रतिशतभन्दा कम रहेको ▪ सिंचाइ नपुगेका करिब ३० प्रतिशत खेतीयोग्य जमिनमा सिँचाई पुगेको ▪ नगरपालिकाभर रहेका पोखरी, तालतलैया, नदीनालाहरुको संरक्षण र मर्मतसंभार कार्य सुरु भई पानीको सञ्चय आधारवर्षको तुलनामा दुई गुणा बढेको ▪ सम्पूर्ण घरमा विद्युतीकरण तथा प्रसारण लाइनको सुधार भएको ▪ खाना पकाउनका लागि काठदाउराको प्रयोगलाई अन्य उर्जाले ५० प्रतिशत प्रतिस्थापन गरेको ▪ सबै घरमा मोबाइल, इन्टरनेट, रेडियो, टेलिभिजनको पहुँच पुगेको ▪ स्थानीय स्तरमा एफ एम रेडियो, टेलिभिजन प्रसारण तथा पत्रपत्रिका प्रकाशनको काम शुरू भएको ▪ नगरपालिकामा राष्ट्रिय स्तरका पत्रपत्रिकाको वितरण सहज भएको		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
▪ नगरपालिकाभित्र रङ्गशाला, खेलकुद, मनोरञ्जन पार्क, पिकनिक स्थल, फूलबारी, योगा तथा ध्यान केन्द्र, पुस्तकालय लगायतका संरचना आदिका लागि आवश्यक जमिनको व्यवस्थापन गरी पूर्वाधार विकासको सम्पूर्ण काम सम्पन्न भइसकेको हुनेछ । ▪ "सफा र स्वच्छ खानपान, शितगङ्गाको शान" भन्ने नारा साकार भएको हुनेछ । ▪ **"एक टोल- एक ट्याङ्की"** अभियान सफल भई हरेक नागरिकलाई स्वच्छ र सुरक्षित पिउने पानीको प्रबन्ध भएको हुनेछ । ▪ नगरपालिकाभर रहेका पानीका स्रोत, खोला, पोखरी, ताल तलैया तथा जलाधार क्षेत्रको वस्तुगत पार्श्वचित्र (Profile) तयार भई पानीका स्रोतहरूको संरक्षणका लागि ठोस कार्यक्रमहरू लागु भएका हुनेछन् ।	▪ नगरपालिकाभित्रका सार्वजनिक तथा खुला स्थानहरूको विस्तृत पहिचान, नक्साङ्कन र संरक्षण भई उक्त स्थानहरूमा मनोरञ्जन पार्क, फूलबारी तथा पिकनिक स्थलको रूपमा विकास गर्न विस्तृत रूपरेखा तयार भएको ▪ नगरपालिकाभित्रका धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्रहरूको पहिचान, संरक्षण, सम्वर्द्धन र विकास भएको ▪ धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्रहरूको विस्तृत परियोजना रूपरेखा तयार भई कार्यान्वयनको काम शुरू भएको **वि.सं. २०८५ सालसम्म** ▪ नगरपालिकामा उपलब्ध खुला तथा सार्वजनिक जमिनको वैज्ञानिक नक्साङ्कन तथा उचित व्यवस्थापन भई रङ्गशाला, खेलकुद मैदान, मनोरञ्जन पार्क, पिकनिकस्थल, फूलबारी, योगा तथा ध्यान केन्द्र, पुस्तकालय लगायतका संरचना आदिका लागि आवश्यक जमिनको व्यवस्थापन भएको ▪ नगरपालिका यातायात गुरुयोजनाले तोकेका र स्थानीयवासीको प्राथमिकतामा परेका करिब ५० प्रतिशत सडकहरू स्तरोन्नति भएका ▪ ५० प्रतिशत प्रमुख सडकहरुमा फुटपाथ, नाला र आवश्यकता अनुसार साईकल लेनको निर्माण भएको		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
▪ नगरपालिकाका सम्पूर्ण सडक सञ्जालमा आवश्यक ढल, नाला निर्माण तथा व्यवस्थापन भएको हुनेछ । ▪ शत प्रतिशत खेतीयोग्य जमिनमा एक वा अर्को तरिकाले सिँचाई सुविधा पुगेको हुनेछ । ▪ हरेक घरमा विद्युत्को सहज पहुँच वा अन्य वैकल्पिक उर्जाको पहुँच पुगेको हुनेछ । ▪ खाना पकाउन प्रयोग हुने काठ, दाउरालाई गोबरग्याँस, विद्युत् तथा सोलार इन्धनद्वारा पूर्ण रूपमा विस्थापन गरिएको हुनेछ । ▪ **"उज्यालो घर-शितगङ्गाको रहर"** कार्यक्रम साकार भएको हुनेछ । ▪ मोबाइल, टेलिफोन, इन्टरनेट, पत्रपत्रिका, रेडियो र टेलिभिजनमा सम्पूर्ण जनताको पहुँच सुनिश्चित भएको हुनेछ ।	▪ शितगङ्गा चक्रपथ निर्माणको कार्य पुरा भई उक्त चक्रपथमा सार्वजनिक यातायातका साधनहरू सञ्चालन भएका ▪ सम्पूर्ण बस्तीहरू जोड्ने सार्वजनिक यातायातका रुटहरू सञ्चालनमा आएका ▪ सडक सुरक्षा तथा यातायातको साधनहरूको पर्याप्तता भई सार्वजनिक यातायात आरामदायी, सहज, सुरक्षित र भरपर्दो भएको ▪ शत प्रतिशत घरधुरीमा सुरक्षित पिउने पानीको उपलब्धता भएको ▪ "एक टोल एक खानेपानी ट्याङकी" अभियान सम्पन्न भएको ▪ नगरपालिकाभर रहेका ७० प्रतिशत पानीका स्रोत, पोखरी, ताल तलैया तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षण योजना पूर्णरूपमा कार्यान्वयन भई सिँचाई तथा पिउने पानीको समस्याको दीर्घकालीन समाधान भएको ▪ सिँचाईको लागि प्रत्येक वडामा कम्तिमा ५ वटा पोखरीहरुको निर्माण कार्य सम्पन्न भएको ▪ पानीको भण्डारण आधारवर्षको तुलनामा पाँच गुणा बढेको ▪ सडक यातायात गुरुयोजनाले तय गरेका "क" वर्गका सबै सडकहरूमा नाला निर्माण सम्पन्न भएको ▪ करिब ७० प्रतिशत खेतीयोग्य जमिनमा सिँचाई पुगेको		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
▪ स्थानीय स्तरमा रेडियो तथा टेलिभिजनको प्रसारण र पत्रपत्रिकाको प्रकाशन भएको हुनेछ ।	▪ सम्पूर्ण सुकुम्वासी, भूमिहिन, आवास विहीन र विपन्न नागरिकहरूलाई सुरक्षित आवासको व्यवस्था भएको ▪ नगरपालिकामा रङ्गशाला निर्माण कार्य सम्पन्न भएको ▪ नगरपालिका भित्रका प्रत्येक वडामा मनोरञ्जन पार्क, योगा तथा ध्यान केन्द्र फूलबारी तथा पिकनिक स्थलको विकास गरिएको ▪ नगरपालिका भित्रका धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्रहरूको विकास तथा स्तरोन्नति भएको ▪ धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्रहरूको विकास तथा स्तरोन्नति गरी आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरूको आवागमनमा उल्लेख्य मात्रामा वृद्धि भई नगरपालिकावासीको आय आर्जन तथा जीवनस्तरमा उल्लेख्य सुधार भएको ▪ खाना पकाउनका लागि काठदाउराको प्रयोगलाई अन्य उर्जाले ९० प्रतिशत प्रतिस्थापन गरेको ▪ सबै वडामा औद्योगिक क्षेत्रहरुको लागि उच्च क्षमताको विद्युत् प्रसारण लाईन तथा ट्रान्सफर्मरको व्यवस्था भएको **वि.सं. २०९० सालसम्म** ▪ नगरपालिका यातायात गुरुयोजनाले तोकेका र स्थानीय बस्तीहरू जोड्ने सम्पूर्ण सडकहरूको निर्माण सम्पन्न भई यातायातको सहज आवागमन शुरू भएको		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
	▪ नगरपालिकाका सम्पुर्ण सडकहरुमा फुटपाथ, नाला र आवश्यकता अनुसार साईकल लेनको निर्माण भएको ▪ सबै सडकहरुमा संकेत चिन्ह, जेब्राक्रसिङ, यात्रु प्रतिक्षालय, सव वे लगायतका सम्पूर्ण पुर्वाधारको निर्माण भएको ▪ नगरपालिकाभर रहेका नाला, खोला, तलाउ, पोखरी तथा सम्पूर्ण पानीका मुहान तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षण भई पानीको आयतन आधारवर्षको तुलनामा दोब्बरले वृद्धि भएको ▪ सडक यातायात गुरुयोजनाले तय गरेका आवश्यक सबै प्रकारका सडकहरूमा नाला निर्माण सम्पन्न भएको ▪ नगरपालिकामा वन क्षेत्र विकास गर्नुका साथै वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्यक्रम लागू भएको र वैज्ञानिक वन व्यवस्थापनबाट नगरपालिकावासीको आयआर्जनमा सहयोग पुगी जीवनस्तरमा टेवा पुगेको ▪ नगरपालिकाको शत प्रतिशत खेतीयोग्य जमिनमा सिँचाईको सुविधा पुगेको ▪ नगरपालिकाका शत प्रतिशत घरधुरीमा विद्युतीकरण भई उच्च क्षमताको विद्युत् आपूर्ति भएको ▪ खाना पकाउन तथा अन्य घरायसी प्रयोजनका लागि काठदाउराको प्रयोगलाई विद्युत्, सोलर तथा अन्य नवीकरणीय उर्जाले ९९ प्रतिशत प्रतिस्थापन गरेको		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
	▪ पर्याप्त मात्रामा जलविद्युत्को उत्पादन गरी बिक्री तथा उपयोगका साथसाथै विदेशी मुद्रा आर्जनमा सहयोग गरेको ▪ स्थानीय एफ.एम. रेडियो, टेलिभिजन प्रसारण तथा पत्रपत्रिकाको प्रकाशन शुरु भएका ▪ नगरपालिकाका सबै वडाहरूमा ल्यान्डलाइन टेलिफोन, उच्च फ्रिक्वेन्सी भएको मोबाइल, पत्रपत्रिका, टेलिभिजनका साथै उच्च क्षमताको इन्टरनेटको उपलब्धता भएको		

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
(क) भू-उपयोग		
▪ नगरपालिकाभित्रको जग्गा जमिनको विस्तृत, वैज्ञानिक र व्यवस्थित नक्साङ्कन गर्ने	१५	ST
▪ सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनको पूर्ण तथ्याङ्क तयार पार्ने	५	ST
▪ सम्पूर्ण बाँझो जमिनको तथ्याङ्क तयार पार्ने	५	ST
▪ नगरपालिकाभर **राष्ट्रिय भु-उपयोग नीति २०७२** अनुसार वैज्ञानिक भू-उपयोग योजना अनिवार्य लागु गर्ने		ST
▪ नगरपालिका विकास गुरुयोजनाले तय गरेको भू-उपयोग योजनाको नक्सा नगरपालिकामा सबैले देख्ने गरी टाँस गर्ने	२	ST
▪ झाडी बुट्यान क्षेत्रलाई पुनरुत्थान गरी फलफूल तथा जडीबुटी उत्पादन गर्न वडागत रूपमा नमुना क्षेत्रको घोषणा तथा उत्पादन समूह निर्माण गर्ने	४	ST
▪ आगामी पाँच वर्षमा सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिन शत् प्रतिशत उत्पादनमा प्रयोग भएको सुनिश्चित गर्न जमिन बाँझो राख्ने घरधुरीलाई प्रत्येक वर्ष नगरपालिकाद्वारा लिइने कर र दस्तुरहरू दोब्बर गर्दै जाने व्यवस्था लागु गर्ने		ST
▪ जग्गा चक्ला बन्दी गर्न कृषक समूह निर्माण गरी आपसी समझदारी कायम गर्न प्रत्येक वडामा नगरपालिकाले समन्वय गरी वडागत कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१५०	ST
▪ छरिएर रहेको जमिनलाई एकीकृत गरी उपयोग गर्ने नीति बनाउने । यसका लागि आफैले जमिनको प्रयोग नगर्ने जग्गाधनीसँग जमिन भाडामा लिई व्यावसायिक किसानहरूलाई भाडामा दिने	५००	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ नगरपालिकाभर रहेका सार्वजनिक जग्गाको पूर्ण लगत तयार पार्ने र नगरपालिकाभर रहेका सार्वजनिक जग्गाको पूर्ण उपयोग भएको सुनिश्चित गर्न निश्चित स्थानलाई तलकामध्ये नगरपालिकालाई उपयुक्त कार्यक्रम सञ्चालन वा विकास गर्ने ✓ हरित क्षेत्र वा पार्कमा विकास गर्ने ✓ पिकनिक स्थलको रूपमा विकास गर्ने ✓ प्रदर्शनी स्थलको रूपमा विकास गर्ने ✓ हाट बजार स्थलको रूपमा विकास गर्ने ✓ उद्योगका लागि लिजमा लिने ✓ खुल्ला स्थानको रूपमा (विपद्को बेला भेला हुने) विकास गर्ने ✓ टहरा तथा सेड निर्माण गरी बहाल विटौरी कर लागु गर्ने ✓ पर्यटकीय क्षेत्रको रूपमा विकास गर्ने ✓ नर्सरी स्थापना गर्ने ✓ स्मारकहरू निर्माण गर्ने ✓ मठ मन्दिरहरू स्थापना गर्ने ✓ शवदाहस्थल तथा चिहान व्यवस्थापन गर्ने ✓ सार्वजनिक भवन, सांस्कृतिक केन्द्र तथा नाचघर निर्माण गर्ने ✓ नाट्यशाला तथा सङग्रहालय निर्माण गर्ने ✓ रंगशाला निर्माण गर्ने ✓ व्यायामशाला निर्माण गर्ने ✓ पौडी पोखरी निर्माण गर्ने ✓ एकीकृत वस्ती विकासमा सदुपयोग गर्ने ✓ पोखरीहरू निर्माण गर्ने ✓ चिडियाखाना निर्माण गर्ने ✓ तारे होटलहरूलाई लिजमा दिने ✓ सुकुम्बासीहरूलाई व्यवस्थापन गर्ने ✓ अन्तराष्ट्रिय उद्योगहरूलाई लिजमा दिने	२,५००	MT
▪ वन क्षेत्र संरक्षण गर्न एकीकृत जलाधार संरक्षण कार्यक्रमहरू अन्तर्गत व्यापक वृक्षारोपण कार्यक्रम लागु गर्ने	६००	LT
▪ सिमसार क्षेत्रको नक्साङ्कन गरी त्यस्ता क्षेत्रहरुमा सिमसार संरक्षण कार्यक्रम लागु गर्ने	१००	LT
(ख) आवास तथा भवन		
▪ सम्पूर्ण अति विपन्न र आवासविहिन परिवारको बस्तुगत लगत तयार पार्ने	१०	ST
▪ एकीकृत वस्ती विकासका लागि प्रदेश सरकार, संघीय सरकार, विकास साझेदार निकायहरू, दातृ राष्ट्र, जनसाधारण, दान-दातव्य आदिबाट बजेट जुटाउनका लागि नगरपालिकाले नियमित अन्तरक्रिया तथा भेटघाट गर्ने	१५	ST
▪ नगरपालिकामा रहेका धार्मिक, ऐतिहासिक, पुरातात्वीक महत्वका स्थल, संरचना तथा भवनहरूको Inventory तयार गर्ने	१०	ST
▪ एकीकृत वस्ती विकासका लागि सम्भाव्य स्थलको सम्भाव्यता अध्ययन गरी डि.पि.आर तयार पार्ने	५०	MT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ नगरपालिकामा एक बाल-गृह भवन निर्माण गर्नका लागि डि.पि.आर तयार पार्ने	६०	MT
▪ नगरपालिकामा एक बाल-गृह भवन निर्माण गर्ने		
▪ नगरपालिकामा एक महिला सुरक्षा तथा आश्रय केन्द्र भवन निर्माण गर्नका लागि डि.पि.आर तयार पार्ने	६०	MT
▪ नगरपालिकामा एक महिला सुरक्षा तथा आश्रय केन्द्र भवन निर्माण गर्ने		
▪ नगरपालिकामा एक ज्येष्ठ नागरिक सुरक्षा तथा मिलन केन्द्र भवन निर्माण गर्नका लागि डि.पि.आर तयार पार्ने	५०	MT
▪ नगरपालिकामा एक ज्येष्ठ नागरिक सुरक्षा तथा मिलन केन्द्र भवन निर्माण गर्ने		
▪ विगतमा निर्माण भएका सम्पूर्ण सार्वजनिक पोखरीहरूको पुनरुद्धार गर्नका लागि डि.पि.आर तयार पार्ने	१००	ST
▪ विगतमा निर्माण भएका सम्पूर्ण सार्वजनिक पोखरीहरूको पुनरुद्धार गर्ने		
▪ प्रत्येक वडामा रहेका ऐतिहासिकता दर्शाउने पाटी, पौवा तथा चौताराहरूको पुनर्निर्माण गर्नका लागि डि.पि.आर तयार पार्ने	३००	LT
▪ प्रत्येक वडामा रहेका ऐतिहासिकता दर्शाउने पाटी, पौवा तथा चौताराहरूको पुनर्निर्माण गर्ने	३००	LT
▪ नगरपालिकामा एक अपाङ्गता केन्द्र भवन निर्माण गर्नका लागि डि.पि.आर तयार पार्ने		
▪ नगरपालिकामा एक अपाङ्गता केन्द्र भवन निर्माण गर्ने	५०	MT
▪ प्रत्येक वडामा एक नमूना सामुदायिक भवन निर्माण गर्नका लागि डि.पि.आर तयार पार्ने	१,२००	LT
▪ प्रत्येक वडामा एक नमूना सामुदायिक भवन निर्माण गर्ने		
▪ जीर्ण अवस्थामा रहेका धार्मिक, ऐतिहासिक, पुरातात्विक महत्वका स्थल, संरचना तथा भवनहरुको लगत तयार गर्ने	३००	LT
▪ जीर्ण अवस्थामा रहेका धार्मिक, ऐतिहासिक, पुरातात्विक महत्वका स्थल, संरचना तथा भवनहरूको जीर्णोद्धार गर्ने	३००	LT
▪ आवासविहिन अति विपन्न परिवारका लागि एकीकृत वस्ती निर्माण गरी सुरक्षित आवासको व्यवस्था गर्ने	३,०००	LT
▪ नगरपालिका भवन तथा सबै वडा कार्यालयहरूको मर्मत तथा भवन निर्माण गर्नका लागि डि.पि.आर तयार पार्ने		
▪ नगरपालिका भवन तथा सबै वडा कार्यालयहरूको मर्मत तथा भवन निर्माण गर्ने		
▪ नगरपालिकाको बहुउद्देश्यीय हल निर्माण गर्नका लागि डि.पि.आर. तयार पार्ने		
▪ नगरपालिकाको बहुउद्देश्यीय हल निर्माण गर्ने		

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ नगरपालिकामा आवश्यक सबै स्वास्थ्य चौकी, सामुदायिक स्वास्थ्य एकाई, खोप केन्द्रहरूको भवन तथा शौचालय निर्माण गर्नका लागि डि.पि.आर तयार पार्ने		
▪ नगरपालिकामा आवश्यक सबै स्वास्थ्य चौकी, सामुदायिक स्वास्थ्य एकाई, खोप केन्द्रहरूको भवन तथा शौचालय निर्माण गर्ने		
▪ नगरपालिकाको उपयुक्त स्थानमा कम्तीमा १५ शैयाको एक अस्पताल भवन निर्माण गर्नका लागि डि.पि.आर तयार पार्ने		
▪ नगरपालिकाको उपयुक्त स्थानमा कम्तीमा १५ शैयाको एक अस्पताल भवन निर्माण गर्ने		
▪ नगरपालिका केन्द्रमा डिजिटल सूचना पाटी Digital Display Board निर्माण गर्ने		
(ग) सडक		
▪ नगरपालिकाले सडक यातायात गुरुयोजना तयार गरी गुरुयोजनाले तय गरेका सडकहरूको प्राथमिकता अनुरूप क्रमशः निर्माण, स्तरोन्नती, पक्की तथा कालो पत्रे गर्ने (प्रत्येक सडक हेरेर प्राथमिकता निर्धारण गर्ने)	२०	ST
▪ नगरपालिका केन्द्रलाई राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोड्ने सडक कालोपत्रे वा पक्की गर्ने कार्यलाई पहिलो प्राथमिकता दिई सम्पन्न गर्ने	१०,०००	LT
▪ सबै वडाकेन्द्रहरुलाई दोस्रो प्राथमिकता दिई नगरपालिका केन्द्रसम्म जोड्ने सडकलाई स्तरोन्नति र पक्की तथा कालोपत्रे गर्ने	१०,०००	LT
▪ नगरपालिकाभित्रका मुख्य बजार केन्द्रहरूलाई एक आपसमा जोड्ने सडकहरूलाई तेस्रो प्राथमिकता दिई स्तरोन्नती र कालोपत्रे गर्ने	७,५००	LT
▪ नगरपालिकाद्वारा पहिचान भएका सम्पूर्ण कृषि सडकहरूलाई चौथो प्राथमिकता दिई स्तरोन्नती र कालो पत्रे गर्ने	२,५००	LT
▪ प्रत्येक वडाको एक टोलदेखि अर्को टोल जोड्ने सहायक सडकहरूको कम्तीमा २५ प्रतिशत सडकहरू अनिवार्य रूपमा जैविक इन्जिनियरिङ प्रविधिको प्रयोग गरी निर्माण गर्न प्रारम्भिक सर्वे गर्ने	२,०००	LT
▪ प्रत्येक वडाको एक टोलदेखि अर्को टोल जोड्ने सहायक सडकहरूको कम्तीमा २५ प्रतिशत सडकहरू अनिवार्य रूपमा जैविक इन्जिनियरिङ प्रविधिको प्रयोग गरी निर्माण गर्न डि.पि.आर गर्ने		
▪ सबै सडकहरूका आवश्यक स्थानहरूमा पुलहरूको निर्माण गर्न डि.पि.आर तयार पार्ने	३,०००	LT
▪ सबै सडकहरूका आवश्यक स्थानहरूमा पुलहरूको निर्माण गर्ने	३,०००	LT
▪ पैदल आवागमनलाई सहज बनाउनका लागि मुख्य सडकको दायाँ बायाँ र आवश्यक स्थानहरूमा गोरेटो बाटो बिस्तार गर्ने, सिँढी बनाउने, ढुङ्गा छाप्ने कल्भर्ट, पुल तथा झोलुङगे पुलहरूको निर्माण गर्न डि.पि.आर तयार पार्ने	२,५००	LT
▪ पैदल आवागमनलाई सहज बनाउनका लागि मुख्य सडकको दायाँ बायाँ र आवश्यक स्थानहरूमा गोरेटो बाटो बिस्तार गर्ने, सिँढी बनाउने, ढुङ्गा छाप्ने कल्भर्ट, पुल तथा झोलुङगे पुलहरूको निर्माण गर्ने	२,५००	LT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ सुविधासम्पन्न नगरपालिका चक्रपथ निर्माण गर्ने	१०,०००	LT
▪ कृषि उत्पादनहरूको ढुवानीका लागि आवश्यक रोप वे लाइनहरूको निर्माण गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	१,०००	LT
▪ सम्पूर्ण प्राथमिकता प्राप्त सडकको दायाँ बायाँ खाली रहेका जग्गाहरुमा हरित क्षेत्र विकास गर्न डि.पि.आर तयार पार्ने		
(घ) यातायात		
▪ सार्वजनिक यातायातलाई सहज, व्यवस्थित र सबै नागरिकको पहुँचमा पु-याउनका लागि नगरपालिकाका प्रमुख बस्तीदेखि नगरपालिका केन्द्र, जिल्ला सदरमुकाम लगायत अन्य शहरहरूसम्म जोड्ने यातायातका रुटहरू तय गर्ने	२०	ST
▪ अल्पकालीन, मध्यकालीन तथा दीर्घकालीन हिसाबले यात्रुको चापलाई मध्यनजर गर्दै सार्वजनिक यातायातका विभिन्न नयाँ रुटको अध्ययन गरी विस्तृत प्रतिवेदन तयार पार्ने र सोही अनुसार नयाँ रुटहरू सञ्चालन गर्ने ।	५	LT
▪ सवारी साधनको सङ्ख्या बढाउन र सार्वजनिक यातायातलाई नियमित र भरपर्दो बनाउन यातायात व्यवसायी तथा निजी क्षेत्रसँग समन्वय गरी आवश्यक परेमा नगरपालिकाले समेत लगानी गर्ने	२००	LT
▪ सडक तथा यातायातको अवस्था स्पष्ट हुने गरी नगरपालिकाका विभिन्न सार्वजनिक स्थान अर्थात् प्रस्थान विन्दुहरूमा डिजिटल डिस्प्ले जडान गर्ने	१०	ST
▪ हाल सञ्चालनमा रहेका प्रमुख सार्वजनिक यातायातका रुटहरूमा आवश्यक सङ्ख्यामा बस स्टप, यात्रु प्रतिक्षालय, सार्वजनिक शौचालय, सडक सङ्केत र माइलस्टोनको निर्माण गर्ने	५००	MT
▪ नगरपालिकाभित्र हाल सञ्चालनमा रहेका प्रमुख यातायातका रुटहरूमा आवश्यक सम्पूर्ण Road Furniture को निर्माण गर्ने	५०	ST
▪ नगरपालिकाभित्र हाल सञ्चालनमा रहेका यातायातका प्रमुख रुटहरूमा आवश्यक सार्वजनिक शौचालयहरूको सर्वे तथा डिपीआर गर्ने		
▪ नगरपालिकाभित्र हाल सञ्चालनमा रहेका यातायातका प्रमुख रुटहरूमा आवश्यक सार्वजनिक शौचालयहरूको निर्माण गर्ने		
▪ नगरपालिकाभित्र आवश्यकता हेरी बस टर्मिनल तथा बसपार्क निर्माण गर्न सर्वे तथा डि.पि.आर गर्ने	२०	ST
▪ नगरपालिकाभित्र हाल सञ्चालनमा रहेका यातायातका रुटहरूमा आवश्यक बस बिसौनी तथा प्रतिक्षालय (यात्रु चढ्ने र ओराल्ने) को सर्वे तथा डि.पी.आर. गर्ने		
▪ नगरपालिकाभित्र हाल सञ्चालनमा रहेका यातायातका रुटहरूमा आवश्यक बस बिसौनी तथा प्रतिक्षालय (यात्रु चढ्ने र ओराल्ने) को निर्माण गर्ने	५००	MT
▪ नगरपालिकामा आवश्यकताको आधारमा विभिन्न स्थानमा ट्राफिक युनिट स्थापना गर्ने	१००	ST
▪ नगरपालिकाका व्यस्त बजार क्षेत्र, बसपार्क तथा सडकहरूका विभिन्न स्थानहरूमा आवश्यकताका आधारमा यात्रुका लागि सहज, अपाङ्ग लैङ्गिकमैत्री प्रतिक्षालय, स्नानघर साथै यात्रुलाई चाहिने सूचना, जानकारी सहित सहयोग कक्षहरूको निर्माण गर्न आवश्यक सर्वे गर्ने	१०	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ विद्युतीय सवारी साधन सञ्चालन गर्नका लागि प्रोत्साहन गर्न आर्थिक सहुलियत दिने	५०	MT
▪ नगरपालिकाका सम्भाव्य क्षेत्रहरुमा वैकल्पिक यातायातको हिसाबले केबुलकार निर्माणका लागि सम्भाव्यता अध्ययन गरी निजी क्षेत्रसँग अन्तक्रृया गर्ने	१०	MT
(ङ) पिउनेपानी		
▪ नगरपालिकाभर पिउने पानीको पहुँच नपुगेको घरपरिवारको तथ्याङ्क तयार पार्ने	५	ST
▪ नगरपालिकाभर रहेका सम्पूर्ण पानीका मुहानहरूको Profile तयार गर्ने	१०	ST
▪ नगरपालिकामा रहेका पिउने पानीका सबै मुहान तथा स्रोतहरूको विस्तृत विवरण तयार पार्ने		
▪ सम्पूर्ण पानीका मुहानहरूको दिगो संरक्षणका लागि मुहान संरक्षण कार्यक्रम लागु गर्ने र मुहान सुक्ने गतिविधि माथि पूर्ण नियन्त्रण गर्ने प्रबन्ध गर्ने	२०	ST
▪ **"एक घर एक धारा"** अभियान सम्पन्न गर्न नगरपालिकाभर थप सम्पन्न गर्नुपर्ने खानेपानी आयोजनाको विस्तृत परियोजना प्रतिवदेन तयार पार्ने		**LT**
▪ **"एक घर एक धारा"** अभियान सम्पन्न गर्न नगरपालिकाभर थप सम्पन्न गर्नुपर्ने खानेपानी आयोजनाको प्राथमिकिकरण गरी निर्माण गर्ने	५०१०	LT
▪ प्रत्येक घरमा पुग्ने पिउनेपानीको स्वच्छता कायम गर्न आपूर्ति प्रणालीमा प्रभावकारी शुद्धिकरण विधिको प्रयोग गर्ने	**५०**	**ST**
▪ नगरपालिकालाई आगामी १५ वर्षका लागि आवश्यक पर्ने खानेपानी आयोजनाहरूको अध्ययन गरी आपूर्ति व्यवस्था मिलाउन प्राथमिकताका आधारमा विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार पार्ने	**२०**	**ST**
▪ नगरपालिकाभर सञ्चालनमा रहेका सम्पूर्ण खानेपानी आयोजनाहरूको आवश्यकता अनुसार आपूर्ति प्रणाली स्तरोन्नती र मर्मत सम्भार गर्ने	**६००**	**MT**
▪ आगामी ५ वर्षमा सम्पूर्ण घरधुरीमा स्वच्छ पिउने पानी पुऱ्याउन **"एक घर एक धारा"** कार्यक्रम पूर्ण कार्यान्वयन गर्ने		**LT**
(च) सिँचाइ		
▪ नगरपालिकाभर रहेको खेतीयोग्य जमिन मध्ये हाल सिँचित जमिनको वस्तुगत तथ्याङ्क निकाल्ने	१०	ST
▪ नगरपालिकाभर रहेको खेतीयोग्य जमिन मध्ये हाल असिँचित जमिनको वस्तुगत तथ्याङ्क निकाल्ने	१०	ST
▪ नगरपालिकाभर रहेका सिँचाइका मुख्य स्रोतहरू तथा जलाधार क्षेत्रको विस्तृत नक्साङ्कन गरी त्यसको अभिलेख तयार पार्ने		
▪ प्रत्येक नदी, हिमनदी, खोला, पोखरी तथा पानीका अन्य मुहानहरू संरक्षण गर्ने वस्तुगत योजना निर्माण गर्ने	१५	ST
▪ मुहान संरक्षण तथा खोलाहरूको संरक्षणका लागि वडास्तरमा सरोकारवालाहरुलाई तालिम तथा प्रशिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	५	ST
▪ ती खोला तथा पानीका मुहानहरूले सिंचित गर्न सक्ने सम्भाव्य खेतीयोग्य क्षेत्रफलको सर्भे गर्ने	१५	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ हाल सञ्चालित परम्परागत कुलो लगायतका अन्य सिँचाइ प्रणालीको वस्तुगत विवरण तयार पार्ने	५	ST
▪ प्राथमिकताका आधारमा सम्भावित सिँचाइ प्रणालीको निर्माण गर्न विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन **(DPR)** तयार पार्ने	२०	ST
▪ नगरपालिकामा निर्माण हुने सिँचाइ प्रणालीहरु मध्ये कम्तीमा ४० प्रतिशत कूलो तथा नहरहरुको जैविक प्रविधि अपनाई डि.पि.आर निर्माण गर्ने		
▪ समुदायले छनोट गरेका प्राथमिकता प्राप्त सिँचाइ आयोजनाको निर्माण कार्य थालनी गर्ने	१०००	LT
▪ वैकल्पिक सिँचाइ जस्तैः थोपा सिँचाइ, फोहरा सिँचाइ, वर्षात्को पानी सङ्कलन, प्लाष्टिक पोखरी सिँचाइ आदिको सम्भाव्यता अध्ययन गरी उपयुक्त स्थान र वडाहरूमा कार्यान्वयनमा ल्याउने	५००	MT
▪ हाल सञ्चालनमा रहेका परम्परागत कुलोहरूको क्रमशः मर्मत सम्भार र स्तरोन्नति गर्ने	५००	ST
▪ प्रत्येक वडामा नमुनाको रूपमा बृहद बहुउद्देश्यीय सिँचाइ पोखरीहरू निर्माण गर्न डि.पि.आर तयार पार्ने	६०	ST
▪ प्रत्येक वडामा नमुनाको रूपमा कम्तीमा ५ वटा बृहद बहुउद्देश्यीय सिँचाइ पोखरीहरू निर्माण गर्ने		
▪ प्रत्येक पोखरीहरुको डि.पि.आर तयार पार्दा पूर्ण रुपमा जैविक इन्जिनियरिङ प्रविधि प्रयोग भएको सुनिश्चित गर्ने		
▪ मूहान तथा जलाधार संरक्षणका लागि प्रत्येक घरपरिवारको सहभागिता सुनिश्चित गर्न "हामी जोगाउँछौ हाम्रा मूहान" कार्यक्रमलाई अभियानको रुपमा वडास्तरमा जागरण कार्यक्रम संचालन गर्ने		
▪ सम्भाव्यताका आधारमा वडास्तरमा सोलार सिँचाई पम्प जडान गर्न डि.पि.आर तयार पार्ने		
▪ सम्भाव्यताका आधारमा वडास्तरमा सोलार सिँचाई पम्प जडान गर्ने		
(छ) विद्युत र उर्जा		
▪ प्राथमिकताका साथ प्रत्येक वडामा पूर्ण विद्युतीकरण गर्ने र विद्युत् प्रसारण लाइन सुधार गर्ने	१००	MT
▪ तत्काल विद्युतीकरण उपलब्ध नहुने स्थानमा वैकल्पिक उर्जा जस्तैः बायोग्याँस, सौर्य उर्जा जडान तथा निर्माण गर्न परिवारलाई आर्थिक अनुदान दिने	१००	MT
▪ कम्तीमा दुईवटा ठूला चौपाया रहेका घरहरूमा गोबर ग्याँस सञ्चालन गर्न प्रोत्साहन अनुदान दिने	५०	MT
▪ नगरपालिकाको कार्यालय, वडा कार्यालय, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, विषयगत कार्यालय आदि लगायत सार्वजनिक कार्यालयमा सौर्य उर्जा जडान गर्ने	३५०	ST
▪ नगरपालिकामा वायु उर्जाको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	१०	MT
▪ वनजंगलमा खेर गैरहेका पातपतिङ्गरको प्रयोग गरी जैविक उर्जा उत्पादन गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने		

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
(ज) सूचना तथा सञ्चार		
▪ नेपाल टेलिकम तथा अन्य इन्टरनेट प्रदायक कम्पनीहरूसँग समन्वय गरी सबै नगरपालिकावासीलाई इन्टरनेट सुविधा प्रदान गर्ने		ST
▪ प्रमुख राष्ट्रिय दैनिकहरू समयमा नै कम्तिमा नगरपालिका कार्यालय तथा वडा कार्यालयसम्म पुग्ने संयन्त्रको विकास गर्ने		ST
▪ एउटा सम्पूर्ण पूर्वाधारयुक्त नगरपालिका सूचना केन्द्रको स्थापना गर्ने	५०	ST
▪ मोबाइल Network Coverage को थप विकास र बिस्तार गर्न वस्तीहरुको सघनताको हिसाबले थप टावर निर्माण गर्न सर्वे गर्ने		ST
▪ नगरपालिकाका प्रमुख सार्वजनिक स्थल, वडा कार्यालय, नगरपालिकाका केन्द्र तथा पर्यटकीय स्थानहरूमा Free WiFi को व्यवस्था गर्ने	५०	ST
▪ स्थानीय पत्रपत्रिका प्रकाशन तथा वितरणका लागि आवश्यक पहल तथा सहयोग गर्ने र निजी क्षेत्रलाई दर्ता तथा नविकरणमा विशेष आर्थिक सहुलियत दिने	१०	ST
▪ नगरपालिकाका महत्वपूर्ण स्थलहरू, नगरपालिकाभित्रका धार्मिक, पर्यटकीय स्थानहरूका साथसाथै नगरपालिकाबाट प्रदान गरिने सेवा सुविधाहरूको डिजिटल डिस्प्ले बोर्ड मार्फत नगरपालिका केन्द्रमा (Digital Display Board) मा प्रदर्शन गर्ने	१०	ST
▪ नगरपालिकामा **"एफ.एम. रेडियो"** सञ्चालन गर्नका लागि वातावरण निर्माण गर्ने र आवश्यक परे नगरपालिकाले लगानी गर्ने	५०	ST
▪ नेपाल टेलिकमसँगको समन्वयमा Optical Fiber विस्तार गर्ने		MT
▪ नेपाल टेलिकमसँगको समन्वयमा ल्याण्डलाईन टेलिफोन र एडिएसएल सेवाको बिस्तार गर्ने		ST
▪ प्रत्येक घरधुरीलाई इन्टरनेट पहुँचमा पुऱ्याउन अभियान सञ्चालन गर्ने		
▪ विपद्का बेला नगरपालिकावासीलाई स्वचालित SMS प्रणालीबाट सुसूचित गर्ने प्रणालीको विकास गर्ने	५	ST

५.२ आर्थिक विकास योजना

विकासका प्रमुख आयामहरू मध्ये आर्थिक विकास कुनैपनि स्थानको विकासका लागि एक केन्द्रिय स्तम्भ हो जसको सहयोगमा विकासका अन्य स्तम्भहरू सबल हुन सक्छन् । हुन त कुनै पनि स्थानको समग्र विकासका लागि आर्थिक क्षेत्र पूर्णत बलियो भएर मात्र पुग्दैन किनकि आर्थिक सम्पन्नताले मानसिक सुख, सामाजिक सौहार्दता वा सांस्कृतिक सम्पन्नता सुनिश्चित हुन्छ भन्न सकिँदैन । तथापि आर्थिक सम्पन्नताको जगमा उभिएर मात्र विकासका अन्य आयामहरू जस्तै सामाजिक, सांस्कृतिक, वातावरणीय, जातीय, लैङ्गीक, संस्थागत विकास गर्न सम्भव हुन्छ । आर्थिक विपन्नतामा अन्य विकास गर्न प्राय: असम्भव नै हुन्छ ।

आर्थिक सम्पन्नताको सूचकको रूपमा रहेका आम रूपमा प्रयोग गरिने सूचकहरू मध्ये वार्षिक प्रतिव्यक्ति आय (Per Capita Income), कुल ग्राहस्थ उत्पादन (GDP) र समग्रता सूचकमा मानव विकास सूचकाङ्क (HDI), सम्पन्नता (Properity Index) सूचकाङ्क आदि हुन् । यी सबै सूचकाङ्कका केन्द्रिय भागमा आर्थिक

उर्पाजन तथा उत्पादन र जनसाधारणको त्यसमा रहेको पहुँच नै रहेका छन् । आर्थिक उपार्जन र उत्पादन वृद्धिका लागि कृषिको विकास, उद्योग तथा कल-कारखानाको स्थापना, रोजगारी श्रृजना, निर्यात प्रर्बद्धन, पर्यटन विकास र व्यापार तथा वाणिज्यको विकास साथै मानवीय सेवा क्षेत्रहरूको व्यापक विकास गर्नु अत्यन्त जरुरी छ । आर्थिक विकासका यी सैद्धान्तिक आधारमा रहेर नगरपालिकाको समग्र आर्थिक विकास गर्न निम्न क्षेत्रलाई समेटी तत् तत् क्षेत्रको विकास गरी आर्थिक समृद्धि हासिल गर्ने उद्देश्य लिइएको छ ।

- ✓ कृषि
- ✓ पर्यटन
- ✓ उद्योग तथा वाणिज्य
- ✓ बैङ्क वित्तीय संस्था तथा सहकारी

सोचः	भविष्यको शितगङ्गा र उच्च आर्थिक समृद्धिको वाहक
लक्ष्यः	आगामी १५ वर्षमा शितगङ्गा नगरपालिकाका बासिन्दाहरूलाई आर्थिक हिसाबले विश्वका मध्यम आय भएको मुलुकका बासिन्दाको स्तरमा पुऱ्याउने

५.२.१ उद्देश्यहरू

- ➢ **"निर्यातमुखी रोजगार आर्थिक समृद्धिको आधार"** भन्ने नारालाई साकार बनाउने
- ➢ उत्पादन वृद्धि गर्न स्थानीय श्रोत र साधनहरूमा जल, जमिन, जंगल, जडिबुटी र जलाधारको उच्चतम उपयोग गरी स्थानीय जनताको समृद्धिको सपनालाई साकार बनाउने
- ➢ नगरपालिकामा रहेको खेतीयोग्य जमिनको पूर्ण सदुपयोग सुनिश्चित गर्न एकीन तथ्याङ्क निकाल्ने
- ➢ खेतीयोग्य जमिनलाई बाँझो राख्ने परिपाटीलाई पूर्णत निरुत्साहित गरी निश्चित मापदण्डका आधारमा जरिवाना गर्ने र सदुपयोग गर्ने किसान वा जग्गाधनीलाई प्रोत्साहन र अनुदान प्रदान गर्ने
- ➢ सिँचाइको सम्भावना भएको खेतीयोग्य जमिनहरूमा तथ्याङ्क तयार पारी आगामी दश वर्षमा पूर्णत सिँचाइको प्रबन्ध गर्न सिँचाइ आयोजनाहरू सञ्चालन गर्ने (विस्तृत विवरण सिँचाई खण्डमा प्रस्तुत गरिएको)
- ➢ स्थानीय जलवायु अनुकूल बालीनाली छनौट गरी तिनीहरूको उत्पादन प्रर्बद्धन गर्ने
- ➢ कृषि व्यवसाय प्रबर्द्धन कोष स्थापना गरी कृषि क्षेत्रको आधुनिकीकरण, यान्त्रिकिकरण र व्यवसायिकिकरण गर्न अनुदान र प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने
- ➢ **"कृषिमा उद्यमशिलता आजको आवश्यकता"** भन्ने नारालाई साकार बनाउन कृषि पकेट क्षेत्रहरू, जोन तथा सुपरजोन घोषणा गरी कृषिलाई व्यवस्थित र वैज्ञानिक बनाउने
- ➢ नगरपालिका स्तरीय एक बीज बैङ्कको स्थापना गर्ने
- ➢ जटिबुटीको सम्भाव्यता अध्ययन गरी नगरपालिकाको जलवायु अनुकूल उत्पादन हुन सक्ने जडिबुटीको एकिन गरी तिनीहरूको व्यावसायिक उत्पादन गर्न स्थानीय उद्योगी तथा बाह्य व्यवसायीहरूलाई प्रोत्साहन गर्ने रणनीति तयार पार्ने
- ➢ स्थानीय प्रजातीका मौलिक बालीनालीको पहिचान गरी तिनीहरूको संरक्षण र उत्पादनमा विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

- अर्गानिक खेतीलाई प्रर्बद्धन गर्न प्रत्येक वडामा कम्तीमा एक अर्गानिक खेती क्षेत्र निर्माण गरी छुट्टै अर्गानिक उत्पादन सङ्कलन केन्द्र स्थापना गरी निर्यात प्रर्वद्धन गर्ने
- अर्गानिक उत्पादनको गुणस्तर मापन केन्द्रहरूको स्थापना गर्ने
- विभिन्न वडाहरूलाई सम्भाव्यताको आधारमा फलफूल पकेट क्षेत्र घोषणा गर्ने
- आगामी पाँच वर्षभित्र हरेक वडामा एक विशेष कृषि पकेट क्षेत्र कार्यक्रम विस्तार गर्ने
- कृषिबाली र पशुधन बीमा कार्यक्रमलाई अनिवार्य प्रभावकारी र विस्तारित बनाउने
- **"एक वडा एक कृषि बजार"** अभियानलाई साकार बनाउने
- प्रत्येक घरधुरीलाई निश्चत सङ्ख्यामा फलफूलको विरुवा निशुल्क वितरण गर्ने अभियानलाई सञ्चालन गर्ने
- जलवायु अनुकूल माछापालन व्यवसायलाई प्रबर्द्धन गर्ने
- कृषि बजारीकरण सुनिश्चित गर्ने, बजारिकरणका लागि निकटवर्ती शहरका व्यापारीहरूसँग नियमित सम्पर्क स्थापना गर्ने
- आवश्यक सङ्ख्यामा वैज्ञानिक भण्डारण तथा चिस्यान केन्द्रको व्यवस्था गर्ने
- कृषि सडकलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेर स्तरोन्नति गर्ने
- पशुपालन व्यवसायलाई उच्च प्राथमिकता दिने । विशेषगरी बाखापालन व्यवसायलाई प्राथमिकता दिने
- नगरपालिकाको मौलिक उत्पादनको पहिचान स्थापित गर्न सक्ने फलफूल बालीनाली वा तरकारीको राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय बजारमा ब्राण्डिङ गर्ने
- पशुजन्य उत्पादनको निर्यात प्रबर्द्धन गर्ने
- पंक्षी उत्पादन अर्थात लोकल कुखुराको व्यवसायलाई उच्च प्राथमिकता दिने
- पंक्षीजन्य उत्पादनको निर्यात प्रवर्द्धन गर्ने
- पशुरोग नियन्त्रणका लागि पशु अस्पताल र औषधालयको व्यवस्था गर्ने
- घुम्ती पशु स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन गर्ने
- नगरपालिकालाई आकर्षक पर्यटन गन्तव्य स्थलको रूपमा विकास गर्ने
- पर्यटन व्यवसायका प्रकारको सम्भाव्यता अध्ययन गरी होम स्टे, साहसिक पर्यटन, ट्रेकिङ आदिको विकास गर्ने
- पर्यटक सूचना केन्द्रको स्थापना गर्ने । यसको लागि छिमेकी गाउँपालिका वा नगरपालिका वा उपमहानगरपालिकाहरूसँग समन्वय गर्ने
- पथ प्रर्दशक तालिम तथा पर्यटन व्यवसाय तालिमहरू सञ्चालन गर्ने
- होटल तथा रेष्टुरेन्ट स्थापनाका लागि निजी क्षेत्र, उद्योगी व्यवसायीहरूसँग चरणबद्ध छलफल गर्ने
- स्थानीय श्रोतमा आधारित साना तथा मझौला उद्योगहरूको विकासलाई उच्च प्राथमिकता दिने
- महिलाहरूको सिपमा आधारित उद्योगहरूको विकास गर्ने
- मौलिकतामा आधारित हस्तकला, काष्ठकला तथा ललितकला उद्योगहरूको प्रबर्द्धन गरी युवा स्वरोजगार श्रृजना गर्ने
- स्थानीय उत्पादनहरूको प्याकेजिङ, लेबलिङ, गुणस्तर नियन्त्रण तथा ब्राण्डिङ गर्ने

- सीमान्तकृत र विपन्न वर्गलाई व्यवसाय सञ्चालन गर्न विशेष अनुदानको प्रबन्ध गर्ने
- उपभोक्ता हित संरक्षण गर्न बजार अनुगमनलाई कडाइ गर्ने
- कालो बजारी तथा कृत्रिम अभाव नियन्त्रण गर्ने
- ठूलो स्तरका सञ्चालन गर्न सकिने उद्योगहरूको स्थापनाका लागि सम्भाव्यता अध्ययन गरी नगरपालिकाले बाह्य लगानी आर्कषित गर्न लगानी सम्मेलनको आयोजना गर्ने
- लगानीकर्ताहरूसँग नियमित अन्तरक्रिया गर्ने
- बैङ्किक क्षेत्रलाई आर्कषण गर्न वातावरण निर्माण गर्ने र सोको लागि प्रत्येक व्यक्तिको बैङ्क खाता र आर्थिक गतिविधि प्रर्वद्धन कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने
- "एक टोल एक सहकारी, घर-घरमा रोजगारी" अभियानलाई साकार बनाउने
- कृषि सहकारीहरूलाई बढावा दिई कृषि बजारीकरण र कृषि विकासमा लगानी वृद्धि गर्न सहकारीको सहयोग लिने

५.२.२ योजना र कार्यक्रमहरू

(क) कृषि जडिबुटी तथा पशुपंक्षी पालन

शितगङ्गा नगरपालिकाको कूल ९४.१६ वर्ग कि.मी. क्षेत्रफल मध्ये १९.९० प्रतिशत जमिन खेतीयोग्य भएको र नगरपालिकाका अधिकांश जनता नै कृषिमा निर्भर रहेकोले कृषि क्षेत्रको विकासलाई प्राथमिकतामा राखेर योजना कार्यान्वयन गर्नुपर्ने अवस्था रहेको छ। धेरैजसो जनसङ्ख्या कृषिमा संलग्न हुनु तर उत्पादकत्वका हिसाबले कृषिको योगदान कम भई आयात गरी खाद्यान्न आपुर्ति गर्नुपर्ने अवस्थाले यस नगरपालिकामा व्यापकरूपमा अदृष्य बेरोजगारी रहेको स्पष्ट छ। यस प्रकारको बेरोजगारी अन्त्य गर्न उच्च प्रतिफलमुखी कृषि विकासको योजना कार्यान्वयन गर्नु आवश्यक रहेको छ। समग्र कृषि क्षेत्रको बृहत्तर विकासका लागि कृषि पूर्वाधारहरू जस्तै :

- ✓ कृषि प्रविधि
- ✓ वैज्ञानिक भूमी व्यवस्थापन
- ✓ कृषि सडक स्तरोन्नति
- ✓ मल, बिउविजन, कृषि औजार
- ✓ कृषि बजार
- ✓ दक्ष जनशक्ति
- ✓ भण्डारण प्रणाली (चिस्यान केन्द्रहरू)
- ✓ रोग तथा किरा नियन्त्रण
- ✓ कृषि कर्जा
- ✓ कृषि विमा आदिको समुचित प्रबन्ध गर्नु जरुरी छ।

नगरपालिकाले "नगरपालिका कृषि प्रर्बद्धन ऐन" जारी गरी कृषि विकासको सन्दर्भमा माथि उल्लेखित सम्पूर्ण आयामहरूको विकास र प्रबन्ध गर्न स्थानीय बासीको व्यापक सकृयतामा कृषि क्षेत्रमा उच्च प्रगति हासिल गर्न सक्छ।

साथै कुनैपनि देश वा स्थानीय निकाय आर्थिक हिसाबले सम्पन्न हुन देशभित्रै वा नगरपालिका भित्रै उत्पादन वृद्धि गरी त्यसको निर्यात गर्न सक्नु पर्दछ। निर्यात मार्फत व्यापार घाटा सन्तुलन गरी नाफा आर्जन गर्न सकिन्छ। तसर्थ विकासका क्रियाकलापहरू उत्पादनमुखी हुनुपर्दछ। नगरपालिकाको वस्तुगत अवस्था हेर्दा अन्य क्षेत्रमा भन्दा कृषि क्षेत्रमा तत्काल उत्पादन प्रर्बद्धनमा जान सकिने देखिन्छ। यद्यपि माथि उल्लेखित कृषि पूर्वाधारको व्यवस्थापन हुनु भने अत्यावश्यक छ। कृषि क्षेत्रको विकासका लागि नगरपालिकाले सञ्चालन गर्नुपर्ने कार्यक्रमहरू संक्षेपमा निम्नानुसार छन्।

- ✓ माथि उल्लेखित सम्पूर्ण कृषि पूर्वाधारहरूको क्रमशः विकास गर्दै लैजाने

- ✓ पहाडी क्षेत्र भएकोले घाँस र डाले घाँसको उपलब्धता हुने भएकोले पशुपालन अन्तर्गत बाख्रा पालन, भेडा पालन, गाई भैंसी पालनलाई व्यावसायिक बनाउने
- ✓ स्थानीय जातका लोकल कुखुराको व्यापक उत्पादन गरी छिमेकी गाउँपालिका, उपमहानगरपालिका लगायत देशका प्रमुख शहर र राजधानी उपत्यकामा निर्यात गर्ने
- ✓ सुङ्गुर तथा बङ्गुरको व्यावसायिक पालन गर्ने
- ✓ लेकाली क्षेत्रमा सम्भाव्यता हेरी व्यावसायिक टिम्मुर उत्पादन गर्ने
- ✓ अदुवा र च्याउको व्यावसायिक उत्पादन गर्ने
- ✓ मौरीपालनलाई व्यावसायिक रूपमा लैजाने
- ✓ कृषि पकेट क्षेत्रमा खेतीपातीलाई सघन बनाई विस्तार गर्ने
- ✓ ट्राउट माछा र जलवायु अनुकूल अन्य जातका माछा उत्पादन गर्ने
- ✓ सुन्तला तथा Critus जातका फलफूलहरूको खेतीको अध्ययन गरी व्यावसायिक उत्पादन गर्ने
- ✓ कागतीको व्यावसायिक खेती गर्ने
- ✓ हर्रो, बर्रो, अमला, क्यामुन लगायत अन्य व्यावसायिक जडिबुटीहरूको अध्ययन गरी व्यावसायिक उत्पादन गर्ने
- ✓ नगरपालिकाको वेशी क्षेत्रमा आँप तथा लिचीको व्यावसायिक उत्पादन गर्न कृषकहरूलाई प्रोत्साहन गर्ने
- ✓ मासको व्यावसायिक उत्पादन गर्ने
- ✓ दुध उत्पादनलाई व्यावसायिक बनाई उत्पादन वृद्धि गरी निर्यात गर्ने
- ✓ दुग्धजन्य पदार्थको उत्पादन सङ्कलन तथा बिक्रि केन्द्र स्थापना गर्ने
- ✓ समग्र उत्पादनको भण्डारण तथा बजारीकरणको प्रबन्ध गर्ने
- ✓ कृषिलाई प्रविधिमैत्री र आधुनिक बनाई खाद्य तथा पोषण सुरक्षाका भरपर्दा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने
- ✓ स्थानीय जातका वालीनालीको संरक्षण र उत्पादन वृद्धि गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गरी स्थानीय पहिचान कायम गर्ने
- ✓ प्रत्येक वडामा सम्भाव्यता हेरी अर्गानिक उत्पादन क्षेत्रको विकास गर्ने
- ✓ कृषि उत्पादन सङ्कलन केन्द्रको विकास गरी कृषि सडकद्वारा केन्द्रसम्म किसानको पहुँच सुनिश्चित गर्ने
- ✓ हरेक सामुदायिक वनमा सम्भाव्यता हेरी जडिबुटी र फलफूल उत्पादनलाई जोड दिने

(ख) पर्यटन

बुटवल उपमहानगरपालिकासँग जोडिएको र राजमार्गबाट शितगङ्गा हुँदै सन्धिखर्क जोड्ने सडकले पुर्वपश्चिम राजमार्गसम्म सम्पर्क स्थापित गर्नुको साथै नजिकमा नेपालगञ्ज, बुटवल, कोहलपुर जस्ता ठुला शहरहरू भएको कारण प्रशिद्ध सुपा देउराली लगायत नगरपालिकामा रहेका पर्यटकीय स्थलहरूलाई पर्यटन पुर्वाधारले सम्पन्न बनाउन सके प्राकृतिक सम्पदाहरूले सम्पन्न यो नगरपालिका एक उत्कृष्ट पर्यटकीय गन्तब्यस्थल बन्न सक्दछ। कृषि योग्य क्षेत्र समेत कम रहेकाले नगरपालिकामा कालान्तरमा पर्यटन नै आर्थिक विकासको प्रमुख आधारशिला बन्न सक्दछ। नगरपालिकालाई अर्घाखाचीको एक प्रमुख द्वारकोरूपमा विकसित गर्न सकिनुको साथै नगरपालिकाभित्र रहेका प्रमुख पर्यटकीय क्षेत्रहरूलाई पर्यटन पूर्वाधार सम्पन्न बनाउन सकिन्छ।

पर्यटन विकासको दृष्टिले हेर्दा सम्भावना नै सम्भावनाको बीचमा रहेको यो नगरपालिकामा पूर्वाधार विकासमा भने आधारभूत तहबाट नै लाग्नुपर्ने देखिन्छ। नगरपालिकाको २०७५/०७६ को नीति तथा कार्यक्रमले नगरपालिकालाई पर्यटनको एक आर्कषक गन्तव्यस्थलको रूपमा विकसित गर्ने योजना तय गरेको सन्दर्भमा पर्यटन विकासको सम्भावनालाई स्पष्ट रूपमा हृदयङ्गम गरेको देखिन्छ। नगरपालिकालाई पर्यटनको उत्कृष्ट गन्तव्यस्थल निर्माण गर्न सञ्चालन गर्नुपर्ने कार्यक्रमहरूलाई संक्षेपमा निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ।

सर्वप्रथम पर्यटन अन्तर्गत पर्ने निम्न पूर्वाधारको विकास गर्ने :

- ✓ गन्तव्यस्थलहरूसम्म पुग्ने सुविधायुक्त सडकहरू
- ✓ होटल तथा रेष्टुरेन्टहरू
- ✓ स्थानीय उत्पादनहरू जसले पर्यटकहरूलाई आर्कषण गर्दछन् त्यस्ता वस्तुको उत्पादन प्रर्वद्धन गर्ने
- ✓ पर्यटक सूचना केन्द्रहरू/नक्साहरू
- ✓ तालिम प्राप्त पथ प्रर्दशकहरू
- ✓ स्थानीय जातिका कला संस्कृति, भेषभूषा र रहनसहनहरूको संरक्षण र सम्बर्द्धन
- ✓ आकस्मिक सेवा तथा स्वास्थ्य केन्द्रहरू
- ✓ उद्धार संयन्त्रहरू
- ✓ बैङ्क तथा बैङ्कीङ सेवाहरू
- ✓ संचार (इन्टरनेट, मोबाइल, टेलिफोन)
- ✓ अतिथि सत्कारको सभ्यता तथा तालिम (Hospitality Trainning)
- ✓ स्थानीय स्तरमा गर्न सकिने पर्यटन क्रियाकलापहरू अर्थात मनोरञ्जनात्मक क्रियाकलापहरूको प्रबन्ध
- ✓ परिकारका मेनुहरू
- ✓ पुरातात्विक, ऐतिहासिक, धार्मिक, प्राकृतिक सम्पदाहरूको संरक्षण र विकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरू

- ✓ पर्यटन गतिविधि तथा पर्यटक स्थलहरूको विभिन्न संचारको माध्यामहरूद्वारा व्यापक प्रचार प्रसार गर्ने र विशेषगरी बंगलाचुलीमा आउने पर्यटकहरूको प्रस्थान बिन्दुहरूमा प्रचार प्रसार सामग्री ब्रोसर, लिफलेट, श्रव्यदृष्य सामग्रीको व्यवस्था गर्ने
- ✓ इन्टरनेट मार्फत सामाजिक संजालमा प्रचार प्रसार गर्ने
- ✓ नगरपालिकाको आधिकारीक वेबसाइटमा Tourism Section राखी प्रचार प्रसारको व्यवस्था मिलाउने
- ✓ यी लगायत स्थान विशेष कार्यक्रमहरू Logical Framework Approach मा उल्लेख गरिएको छ ।

(ग) उद्योग तथा वाणिज्य

हालको अवस्थामा नगरपालिकामा उल्लेखनिय उद्योग तथा कलकारखानाहरू रहेका छैनन् । यो नगरपालिका चुनढुङ्गामा सम्पन्न भएकाले वुटवल उपमहानगरपालिकामा रहेका सिमेन्ट उद्योगहरूमा चुनढुङ्गा निर्यात भैरहेको छ । यस बाहेक यस नगरपालिकामा कोइला, ब्रिकेट तथा कृषिजन्य उद्योगहरू सञ्चालन गर्न सक्ने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेका छन् साथै साना, मझौला तथा ठूला प्रकृतिका उद्योगहरू स्थापना गर्न सक्ने यथेष्ट आधारहरू रहेका छन् । उद्योग तथा कलकारखाना विकासका लागी सर्वप्रथम औद्योगिक पूर्वाधारहरू जस्तैः

- ✓ सडक यातायात
- ✓ श्रमशक्ति (सीपयुक्त तालिम सहित दक्ष जनशक्ति)
- ✓ औद्योगिक कच्चा पदार्थहरू
- ✓ पूँजी
- ✓ लगानीमैत्री वातावरण
- ✓ प्रविधि
- ✓ उर्जा
- ✓ औद्योगिक सुरक्षा र
- ✓ उपभोक्ता बजार आदिको विकास गर्नु जरुरी छ ।

यस पश्चात् शितगङ्गा नगरपालिकाले कृषि, जडिबुटी र पशुपंक्षीमा आधारित साना र मझौला उद्योगहरूलाई उच्च प्राथमिकता दिई स्थानीय पूँजीको संरक्षण गरी ठूला उद्योगहरूको लागि बाह्य लगानी आर्कषण गर्नुपर्दछ । यसका लागि विशेष पहल गरी स्थानीय स्तरमा रोजगारी श्रृजना हुन गई ग्रामीण जीवनस्तर माथि उठ्न व्यापक सहयोग पुग्दछ । यी समग्र उद्योगको विकासका लागि माथि उल्लेखित पूर्वाधार निर्माण तथा विकास भने अपरिहार्य शर्तहरू हुन् । उद्योग विकास मार्फत स्थानीय तथा बाह्य बजारको विकास हुन गई बाणिज्य र व्यापारको स्वतः विकास हुन जान्छ । व्यापारमा निर्यात प्रबर्द्धन गरी आर्थिक वृद्धिदरमा उच्च अंक कायम गर्न सकिन्छ । उद्योग विकासका लागि संक्षेपमा निम्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न सकिन्छ ।

- ✓ साना तथा मझौला उद्योगलाई प्रोत्साहन गर्न स्थानीय स्तरका उपलब्ध कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगलाई जोड दिने
- ✓ ठूला उद्योगहरूको सम्भाव्यता अध्ययन तथा लगानी सम्मेलन गर्ने
- ✓ खनिजको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने
- ✓ नगरपालिकामा रहेका चुनढुङ्गा र कोइला खानीको वैज्ञानिक उत्खनन् गर्ने
- ✓ उद्योगलाई गरीबी निवारणसँग जोडी महिना तथा सीमान्तकृत वर्गलाई अनुदान तथा तालिम दिने ।

- ✓ युवा स्वरोजगार प्रबर्द्धन गर्न सहुलियत कर्जा तथा तालिमको व्यवस्था गर्ने ।
- ✓ व्यावसायिक तालिम केन्द्रहरूको स्थापना गर्ने ।
- ✓ स्थानीय जडिबुटी जस्तै : चिउरी, हर्रो, बर्रो, अमला आदिमा आधारित उद्योगहरू स्थापना गर्ने ।
- ✓ जलस्रोतमा आधारित उद्योगहरू जस्तै मिनरल वाटर आदिको स्थापना गर्ने ।
- ✓ कृषिमा आधारित डेरी उद्योग, मासु, जुस, अचार, सस, छाला उद्योगहरूलाई प्राथमिकता दिने ।
- ✓ मौलिकतामा आधारित काष्ठकला, मुर्तिकला, ललितकला आदिलाई प्रोत्साहन गर्ने र सो सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्ने

(घ) बैङ्क वित्तीय संस्था तथा सहकारी

बैङ्किङ कारोबारमा विस्तार गर्न स्थानीय स्तरमा पूँजी व्यापकरूपमा प्रवाह भैरहने वातावरण निर्माण हुनुपर्दछ । हाल यो नगरपालिका अत्यन्त ग्रामीण परिवेशमा रहेको र पूँजी बजारको विकास पर्याप्त नभएकोले बैङ्कका शाखाहरू नगण्य रुपमा खुलेका छन् । वडा नं.३ ठाडामा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक, वडा नं. ४ अमराईमा कृषि विकास बैंक र साईन रेसुङ्गा विकास बैंकका शाखा रहेका छन् । यसका अलावा केही लघुवित्त तथा सहकारीहरूले वित्तिय सेवा प्रदान गरिरहेका छन् । छिमेकी लघुवित्तले नगरपालिकामा राम्रो कारोबार गरेको देखिन्छ । तसर्थ बैङ्क र वित्तीय क्षेत्रको विकास गर्न उद्योग, कलकारखाना, बजार र व्यापारको सघन रूपमा विकास हुनुपर्ने भएकोले नगरपालिकामा सो स्थिति श्रृजना हुनसक्ने देखिन्छ ।

अर्कोतर्फ यस प्रकारको ग्रामीण परिवेशमा सहकारी संस्थाको विकास भने उपयुक्त हुने भएकोले सहकारीलाई सहकारी नीति र ऐन बमोजिम थप विकसित बनाउँदै लैजान सकिन्छ । त्यसैगरी सहकारी क्षेत्रलाई कृषि र औद्योगिक विकासमा लगानी गर्न सक्ने गरी उत्पादनशिल क्षेत्रमा सदुपयोग गर्न सकिन्छ । यस सन्दर्भमा नगरपालिकाले “एक टोल एक सहकारी, घर-घरमा रोजगारी” भन्ने नारालाई सार्थक बनाउनु सान्दर्भिक भएकोले सोहि अनुसार अगाडि बढ्नुपर्ने देखिन्छ ।

५.२.३ आर्थिक विकास योजनाको Logical Framework Approach

सोच

भविष्यको शितगङ्गा, उच्च आर्थिक समृद्धिको केन्द्र

लक्ष्य

आगामी १५ वर्षमा शितगङ्गा नगरपालिकाबासीलाई आर्थिक हिसाबले विश्वका मध्यम आय भएका मुलुकका बासिन्दाको स्तरमा पुऱ्याउने

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
कृषि ▪ निर्यातमुखी रोजगार आर्थिक समृद्धिको आधार भन्ने नारा साकार हुनेछ । ▪ जल, जमिन, जंगल, जडिबुटी र जलाधार स्थानीय जनताको समृद्धिको आधार भन्ने नारा साकार भएको हुनेछ । ▪ नगरपालिकामा रहेको खेतीयोग्य जमिनको वैज्ञानिक तथ्याङ्क प्राप्त हुनेछ । ▪ खेतीयोग्य जमिनको पूर्ण सदुपयोग भएको हुनेछ । ▪ सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनमा सिँचाइ सुविधा पुगेको हुनेछ । ▪ सर्वत्र वैज्ञानिक कृषि प्रणाली लागू भएको हुनेछ । ▪ व्यावसायिक कृषिको प्रबर्द्धन भएको हुनेछ । ▪ स्थानीय जलवायु अनुकुल जडिबुटीको उत्पादन भई औषधिय पर्यटन तथा आयुर्वेदिक औषधि उद्योगको स्थापना भएको हुनेछ । ▪ स्थानीय प्रजातीका बालीनालीको संरक्षण	**वि.सं. २०८० सम्म** ▪ प्रत्येक वडामा कम्तीमा एक वटाका दरले स्थानीय जल, जमिन, जंगल र जडिबुटीमा आधारित साना र मझौला स्तरका उद्योगहरू सञ्चालनमा आएका ▪ नगरपालिकाभर एउटा ठूलो स्तरको उद्योग स्थापनाका लागि समग्र प्रक्रिया पूरा भई लगानीका साथ स्थापना गर्ने वातावरण बनेको ▪ नगरपालिकामा रहेको खेतीयोग्य जमिनको वैज्ञानिक तथ्याङ्क सहितको Profile तयार हुनेछ (सिंचित र असिंचित क्षेत्रफल र स्थान सहित) ▪ करिब ४० प्रतिशत खेतीयोग्य जमिनमा सिँचाइ पुगेको ▪ कृषि यान्त्रिकिकरण र वैज्ञानिकिकरण अन्तरगर्त प्रत्येक वडामा उपयुक्त कुनै एक नयाँ प्रविधि भित्रिइसकेको ▪ बाख्रापालन र लोकल कुखुराको व्यावसायिक पालन भई निर्यात सुरु भएको ▪ दूध उत्पादनमा हालको वार्षिक अनुपातमा न्यूनतम २० गुणाले वृद्धि भई निर्यात सुरु भएको ▪ नगरपालिकाको कम्तीमा ४ स्थानमा स्थानीय प्रजातीका बालीनाली, तरकारी, फलफूल वा जडिबुटीको नमुना उत्पादन सुरु भएको ▪ "प्रत्येक घरमा फलफूलको बिरुवा वितरण" अभियान व्यावसायिक भैसकेको	▪ नगरपालिका स्थित सम्पूर्ण विषयगत शाखा तथा महाशाखामा उपलब्ध अभिलेख तथा तथ्याङ्कहरूबाट ▪ स्थलगत अवलोकनबाट ▪ नगरपालिका बासीको जीवनस्तरमा आएको परिवर्तनबाट ▪ पूर्वाधार निर्माण पश्चात् आएका सकारात्मक परिवर्तन जस्तै व्यापार वृद्धि, पर्यटक आवागमन, रोजगारी श्रृजना र अन्य मानवीय गतिविधिहरूबाट	▪ पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ । ▪ आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ । ▪ दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ । ▪ व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ । ▪ कुनै प्रकारको ठूलो स्तरको दैवी विपत्ति आइ लाग्ने छैन । ▪ स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन । ▪ कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ । ▪ निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन । ▪ सार्वजनिक निजी क्षेत्रको

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
तथा उत्पादन भई स्थानीय पहिचान कायम हुनेछ । ▪ प्रत्येक वडामा सम्भाव्यताको आधारमा अर्गानिक खेती क्षेत्रको विकास हुनेछ । ▪ प्रत्येक घरमा फलफूलको विरुवा अनुदान दिने अभियान व्यावसायिक फलफूल खेतीको रूपमा परिणत भएको हुनेछ । ▪ प्रत्येक वडामा एक विशेष कृषि पकेट क्षेत्रको विकास भएको हुनेछ । ▪ कृषि बाली र पशुधन बीमा कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा लागू भएको हुनेछ । ▪ "एक वडा एक कृषि बजार" अभियान साकार भएको हुनेछ । ▪ स्थानीय जलवायु अनुकूल व्यवसायीक माछापालन व्यवसायबाट कृषकहरू लाभान्वीत भएका हुनेछन् । ▪ प्रत्येक वडामा कृषि उत्पादन सङ्कलन केन्द्रको रूपमा कृषि बजारहरूको विकास भएको हुनेछ । ▪ प्रत्येक वडामा कृषि उत्पादन भण्डारण गर्न आवश्यक सङ्ख्यामा चिस्यान केन्द्रहरूको स्थापना भएको हुनेछ । ▪ मुख्य कृषि क्षेत्रलाई समेटेर कृषि सडकको विकास र स्तरोन्नती भएको हुनेछ	▪ एक विशेष कृषि पकेट क्षेत्रको सम्भाव्यताका आधारमा प्रत्येक वडामा विस्तार भएको ▪ प्रत्येक वडामा कृषि बाली र पशुधन बीमा कार्यक्रमको सुरुवात भएको ▪ "एक वडा एक कृषि बजार" स्थापना भई हालका प्रमुख बजार केन्द्रहरू कृषि उत्पादन सङ्कलन केन्द्रको रूपमा विकास भएका ▪ प्रत्येक सम्भाव्य जलस्रोतको उपलब्धता भएका वडामा कम्तीमा एक माछापोखरीले माछा उत्पादन सुरु गरेको ▪ नगरपालिकाको कम्तीमा २ वटा प्राथमिकता प्राप्त वडाहरूमा चिस्यान केन्द्रको स्थापना भएको ▪ प्रत्येक वडामा कृषि सडकको पहुँच र स्तरोन्नती भएको ▪ पशुरोग नियन्त्रण गर्न प्रत्येक वडामा घुम्ती शिविर र एक उपयुक्त स्थानमा पशु अस्पताल स्थापना भएको **पर्यटन** ▪ पूर्वाधार विकास अन्तर्गत प्रत्येक पर्यटक गन्तव्य स्थलसम्म सडक यातायात पुगेको ▪ पर्यटक सङ्ख्याको आधारमा ति गन्तव्य स्थलहरूमा कम्तीमा ती पर्यटकको ५० प्रतिशतलाई पूर्ण बास बस्ने होटलको स्थापना भएको ▪ कम्तीमा सम्भाव्य सबै ट्रेकिङ रुटहरूको पहिचान भएको ▪ प्रत्येक गन्तव्य स्थलमा, भोजनालय तथा खाजा घरको स्थापना भएको ▪ ठाडामा एउटा सम्पूर्ण सुविधायुक्त पर्यटक सूचना केन्द्रको स्थापना भएको ▪ सम्पूर्ण पर्यटन गन्तव्यस्थलको पूर्ण विवरण सहित Profile तयार भएको ▪ सम्पूर्ण पर्यटन गन्तव्यस्थल र त्यहाँ गर्न सकिने पर्यटकिय क्रियाकलापको विस्तृत विवरण सहित प्रचार सामाग्रीहरूको व्यापक प्रचार प्रसार भएको		साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ । ▪ सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल र प्रभावकारी हुनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
▪ पशुपालन क्षेत्रको विकासले पूर्ण व्यावसायिकता हासिल गरेको हुनेछ ▪ बाखापालन, लोकल कुखुरा पालन, सुँगुर/बङ्गुर पालनको सुपरजोनको रूपमा विकास भई कृषि पर्यटन तथा अध्ययनको नमुना गन्तव्य स्थलको रूपमा विकास भएको हुनेछ । ▪ पशुरोग, बालीनाली रोग तथा किरा नियन्त्रणका जैविक र प्रभावकारी संयन्त्रको स्थापना भएको हुनेछ । **पर्यटन** ▪ नगरपालिका एक आकर्षक पर्यटन गन्तव्यको रूपमा विकास भएको हुनेछ । ▪ प्रत्येक वडामा होमस्टे सञ्चालन भई स्थानीय रितिरिवाजको संरक्षण हुनेछ । ▪ साहसिक पर्यटन, औषधिय पर्यटन, कृषि पर्यटन, पर्यावरणीय पर्यटन, धार्मिक पर्यटन र सांस्कृतिक पर्यटनको विकास भएको हुनेछ । ▪ पर्यटनका माथि उल्लेखित सम्पूर्ण पूर्वाधारहरूको विकास भएको हुनेछ । **उद्योग** ▪ कृषि तथा स्थानीय स्रोत र साधनमा आधारित उद्योगहरूको विकास भएको हुनेछ ।	▪ पर्यटक सुरक्षा र उद्धारको उचित प्रबन्ध भएको ▪ परिकार मेनुहरूको तयारी भएको (मूल्यसूची सहित) **उद्योग तथा वाणिज्य** ▪ नगरपालिकाका सम्पूर्ण युवाहरू स्वरोजगार तथा रोजगार भैसकेका ▪ बेरोजगारलाई भत्ताको व्यवस्था गरिएको ▪ महिला, दलित, जनजाति, सीमान्तकृत र विपन्न वर्गको जीवनस्तरमा उल्लेख्य सुधार भई गरिबी ३० प्रतिशतले घटेको ▪ नगरपालिकाको कम्तीमा ४ स्थानमा स्थानीय मौलिकतामा आधारित साना तथा मझ्यौला उद्योगहरूको स्थापना भएका **बैङ्क तथा सहकारी** ▪ "एक टोल एक सहकारी घर-घरमा रोजगारी" अभियान ५०% सफल भएको ▪ कम्तीमा थप १२ वडाहरूमा अन्य बैङ्कका शाखाहरू स्थापना भएका **वि.सं. २०८५ सम्म** ▪ प्रत्येक वडामा कम्तीमा १ वटाको दरले स्थानीय श्रोतमा आधारित साना तथा मझ्यौला उद्योगहरू स्थापना ▪ नगरपालिकामा एउटा ठूलो स्तरको उद्योग सञ्चालनमा आएको ▪ करिब ७० प्रतिशत जमिनमा सिँचाई पुगेको ▪ व्यावसायिक कृषिकर्म अन्तर्गत सबै क्षेत्रमा यान्त्रिकिकरण र उपलब्ध वैज्ञानिक कृषि लागू भएको ▪ पशुपंक्षी पालन अन्तर्गत थप सुङ्गुर/बङ्गुर पालन, भेडापालन (उनका लागि र मासुका लागि) कार्यक्रम विस्तार भएको		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
▪ स्थानीय मौलिकतामा आधारित काष्ठकला, प्रस्तर कला, मूर्तिकला, ललितकला आदिमा आधारित उद्योगको स्थापना भएको हुनेछ । ▪ युवा स्वरोजगार श्रृजना हुनेछ । ▪ महिला, दलित, जनजाति, सीमान्तकृत तथा विपन्न वर्गको जिवनस्तरमा व्यापक सुधार हुनेछ । ▪ ठूला स्तरको उद्योगको सम्भाव्यता अध्ययन सम्पन्न भई स्थापना भएका हुनेछन् । ▪ व्यापार र वाणिज्यको विस्तार भई उपभोक्ता हित र उत्पादित सामानहरूको गुणस्तर कायम भएको हुनेछ । **बैङ्क तथा वित्तीय क्षेत्र** ▪ "एक टोल एक सहकारी घरघरमा रोजगारी" अभियान साकार हुनेछ । ▪ सहकारीलाई आर्थिक क्षेत्रको महत्वपूर्ण खम्बाको रूपमा स्थापित गरिएको हुनेछ । ▪ उद्योग बजार केन्द्र, उपभोक्ता तथा वित्तीय कारोबार वृद्धि हुँदा थप बैङ्कहरूको शाखाहरू विस्तार भएका हुनेछन् ।	▪ प्रत्येक वडामा कम्तीमा एक बालीको पकेट क्षेत्रको रूपमा विकास भैसकेको ▪ नगरपालिकामा कम्तीमा २ स्थानमा चिस्यान केन्द्रको स्थापना भएको हुनेछ । ▪ नगरपालिकाको कम्तीमा १ स्थानमा पशु अस्पतालको स्थापना भएको **पर्यटन** ▪ पर्यटन गन्तव्य स्थलसम्मका सम्पूर्ण सडकहरू कालोपत्रे भैसकेका ▪ प्राथमिकताको आधारमा नगरपालिकाका कुनै ४ स्थानमा पर्यटक सूचना केन्द्रको स्थापना गरिएको ▪ विभिन्न वडाका उपयुक्त स्थानमा हेलिप्याडको निर्माण भएको ▪ कम्तीमा कुनै पाँच प्रमुख राष्ट्रियसतरका बैंकहरूले विभिन्न उपयुक्त र मानवीय गतिविधि बढी हुने स्थानमा ATM सेवा सञ्चालनमा ल्याइएका ▪ कम्तीमा तीन वटा तीन तारे होटलको स्थापना भईसकेको ▪ सम्भाव्य एक स्थानमा केबलकार सेवा सुरुवात भएको ▪ पहिचान भएका ट्रेकिङ रुटमा आधारभूत पर्यटकीय सेवाको विस्तार भएको ▪ कम्तीमा २ स्थानमा ध्यान केन्द्रको स्थापना भएको ▪ पर्यटकको सम्भावनाकोरूपमा लैजाने Curio (क्युरियो) उत्पादन गर्ने व्यवसायीहरूले व्यावसायिक उत्पादन गरेका ▪ पर्यटकको आकस्मिक स्वास्थ्य उपचारकालागि सम्पूर्ण साधन सहितको स्वास्थ्य केन्द्रको स्थापना भएको ▪ गन्तव्य स्थलसम्म पुग्न यातायातका साधनहरूको उपलब्धता भएको		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
	उद्योग तथा वाणिज्य ▪ विपन्न, महिला, दलित, सीमान्तकृत वर्गहरूमा ७० प्रतिशतले गरिबी निवारण भएको ▪ नगरपालिकाका प्रत्येक वडामा स्थानीय मौलिकतामा आधारित कम्तीमा १ वटा साना तथा मझौला उद्योगको स्थापना भएको ▪ नगरपालिकाका सबै वटा वडाहरूमा बैकिङ्ग सेवा विस्तार भएको **वि.सं. २०९० साल सम्म** ▪ प्रत्येक वडामा कम्तीमा २ वटाको दरले साना तथा मझौला उद्योगहरूको स्थापना भएको ▪ नगरपालिकामा कम्तीमा १ वटा ठूला स्तरका उद्योगहरूको स्थापना भएको ▪ नगरपालिकाको सतप्रतिशत जमिनमा सिँचाई सेवा पुगेको ▪ नगरपालिकाका प्रत्येक वडामा कम्तीमा एउटा चिस्यान केन्द्रको स्थापना भएको ▪ नगरपालिकाभर कम्तीमा ३ स्थानमा पशुअस्पतालको स्थापना भएको ▪ नगरपालिकाको प्रत्येक वडामा पर्यटन सूचना केन्द्रको स्थापना भएको ▪ विपन्न, महिला, दलित, सीमान्तकृत वर्गहरू गरिबीबाट पूर्णरूपमा मुक्त भई शुन्य गरिबीको अवस्थामा पुगेको ▪ सबै नागरिकहरू रोजगार हुनेछन् र बेरोजगार भए भत्ता प्राप्त गरेका ▪ नगरपालिकाका सम्पूर्ण वडाहरूमा कम्तीमा एक वा अर्को बैङ्किङ सेवाको विस्तार भएको		

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
(क) कृषि		
▪ समग्र कृषि विकासको लागि एकीकृत कृषि विकास गुरुयोजना तयार पार्ने (माटो परीक्षण सहित)	१५	ST
▪ सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनको लगत तयार गरी पूर्ण रूपमा कुनै न कुनै प्रकारको खेती भएको सुनिश्चित गर्न जमिन बाँझो राख्ने परिवारलाई निरुत्साहित गर्ने प्रावधान निर्माण गर्ने		ST
▪ खेती नगर्ने जग्गा धनीको जग्गा निश्चित मापदण्डका आधारमा स्थानीय सरकारले लिजमा लिने		
▪ पूर्णरूपमा वैज्ञानिक भू-उपयोग नीति कार्यान्वयनमा ल्याई उपलब्ध खेतीयोग्य जमिनलाई प्रकृतिका आधारमा वर्गिकरण गर्ने र भूमिको वैज्ञानिक व्यवस्थापन गर्ने		
▪ खेती गर्न चाहने किसानहरूलाई निश्चित मापदण्डका आधारमा स्थानीय सरकारले जग्गा जमिन लिजमा उपलब्ध गराउने		
▪ आवश्यकताका आधारमा नियमित रूपमा वडा स्तरमा नियमित कृषक पाठशालाहरू सञ्चालन गर्ने		
▪ कृषि बजारहरूको विकास गर्न नगरपालिकामा उपयुक्त स्थानहरू पहिचान गरी कृषि उपज सङ्कलन र बिक्री केन्द्र तथा परम्परागत हाट बजारहरू सञ्चालन गर्न अध्ययन गर्ने	१०	ST
▪ उपयुक्त स्थानहरुमा कृषि उपज संकलन केन्द्र र हाटबजारको विकास गर्ने	१००	MT
▪ माटोको उत्पादकत्वलाई दिगो रूपमा कायम गर्न तथा वृद्धिका लागि प्राङ्गारिक मलको प्रयोग वृद्धि गर्न प्रविधिहरूको विकास तथा कृषक तालिम सञ्चालन गर्न वडास्तरमा कृषक समूहसँग समन्वय गरी अभिमुखिकरण गर्ने	३०	Regular
▪ स्थानीय प्रजातिका संकटमा परेका मौलिक बालीनालीहरूको संरक्षण तथा नियमित उत्पादन गर्न विशेष बीज संरक्षण तथा उत्पादन कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने	२०	Regular
▪ एग्रो उद्योगहरूको सम्भाव्यता अध्ययन गरी कृषि उत्पादन, प्रशोधन तथा निर्यात र बजार प्रवर्द्धन गर्न ठोस कार्ययोजना निर्माण गर्ने	५०	ST
▪ कृषि सहकारी र कृषि समूह गठनलाई प्राथमिकता र प्रोत्साहन गर्ने । साथै यस्ता सहकारी र समूहहरूको सबलिकरणका लागि नियमित तालिम तथा संस्थागत विकास गर्न वर्षमा २ पटक नियमित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	५०	Regular
▪ नगरपालिकामा नियमित रूपमा कृषि तथ्याङ्कहरू प्रकाशन तथा वैज्ञानिक अभिलेखिकरण र अद्यावधिक गर्ने संयन्त्रको विकास गर्ने	१५	Regular

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ स्थानीय कृषकहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्न नियमित रूपमा स्थानीय सञ्चार माध्यमको सहयोगमा कृषि सूचना तथा कृषि सम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने	१५	Regular
▪ उत्कृष्ट कृषक समूहलाई विशेष समारोहका बिच वार्षिक रूपमा निश्चित मापदण्डका आधारमा पुरस्कृत गर्ने	१०	Regular
▪ उत्कृष्ट कृषकहरूका लागि नियमित रूपमा कृषि अवलोकन भ्रमणको प्रबन्ध गर्ने	७.५	Regular
▪ नगरपालिकामा आवश्यक सङ्ख्यामा सबै प्रकारका कृषि प्राविधिकहरूको दरबन्दी कायम गर्ने	३००	Regular
▪ बाली तथा पशुपंक्षी विमालाई क्रमशः पूर्णरूपमा कार्यान्वयन गर्दै लैजाने	३००	Regular
▪ कृषि प्रविधि हस्तान्तरणको लागि प्रभावकारी संयन्त्रको स्थापना गर्ने र अगुवा कृषकहरुलाई प्रविधि हस्तान्तरण कार्यक्रम वर्षको एक पटक सञ्चालन गर्ने		
▪ आधारभूत कृषि सूचनाहरूलाई कृषि पकेट क्षेत्रमा सार्वजनिक रूपमा प्रदर्शन गर्न डिजिटल बोर्ड र सूचना केन्द्र संचालन गर्ने	१५	ST
▪ नियमित रूपमा कृषि प्रदर्शनी र मेलाको आयोजना गर्न वार्षिक कृषि पात्रोको विकास गर्ने	३०	Regular
▪ रासायनिक विषादीको प्रयोगलाई क्रमशः न्यून गरी जैविक विषादी प्रयोगलाई बढावा दिन नियमित तालिमहरूको आयोजना गर्ने	३०	ST
▪ वडास्तरमा एक नमूना रासायनिक विषादि मुक्त क्षेत्र घोषणा गर्ने		
▪ कृषि क्षेत्रमा अदृश्य बेरोजगारको रूपमा रहेको जनसंख्याको तथ्याङ्क निकाल्ने	५	ST
▪ कृषि सूचना तथा प्रचार प्रसारका लागि सूचना प्रविधिको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्न किसानसँग हरेक वर्ष अन्तरक्रिया गर्ने र पछिल्लो समय विकास भएका मोबाइल Apps हरुको प्रयोग बारे प्रशिक्षण दिने	७.५	Regular
▪ सुलभ र सहज कृषि कर्जाको प्रबन्ध गर्ने	७५०	Regular
▪ महिला कृषकहरूलाई प्रोत्साहन गर्न संगठित सामूहिक कृषि गर्ने योजना तयार भएमा मापदण्डका आधारमा अनुदान वा ऋण सहयोग दिने	३००	Regular
▪ घुम्ती कृषक शिविर तथा समुदाय स्तरमा नियमित तालिम सञ्चालन गर्न वार्षिक क्यालेण्डरको निर्माण गर्ने	.५	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ कृषि क्षेत्रसँग सम्बन्धित निजी क्षेत्रका सेवा केन्द्रहरू, प्रयोगशाला, सामग्री बिक्री केन्द्र आदिलाई अनुगमन र नियमनका साथमा प्रोत्साहन गर्ने ।	१५	ST
▪ स्थानीयस्तरमा आवश्यकताको आधारमा उपयुक्त स्थान पहिचान गरी कृषि उपज थोक बजारको स्थापना गर्ने	१००	ST
▪ कृषि सहकारीलाई एकीकृत कृषि सेवा केन्द्रको रूपमा विकसित गर्न नियमित अन्तक्रिया गर्ने	३०	Regular
▪ जलाधार संरक्षण, जल पर्यावरण प्रबर्द्धन तथा कृषिको विकासको लागि अभियानको रूपमा माछा पाल्ने, सिँचाइ र अन्य पोखरीहरूको निर्माण गर्न वडा स्तरमा सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	२०	ST
▪ बालीनालीको उत्पादन वृद्धिका लागि समेत आवश्यक मौरीपालनलाई विशेष प्राथमिकता दिन निशुल्क मौरीपालन तालिम र सुलभ ऋणको व्यवस्था गर्ने	१००	ST/MT
▪ व्यावसायिक पशुपालन अन्तर्गत बाख्रापालन, सुङ्गुरपालन, बङ्गुरपालनलाई प्राथमिकता दिन कृषक पहिचान गरी अभिमुखिकरण गर्ने	१५	Regular
▪ वैज्ञानिक भण्डारण प्रणालीको विकास गर्न कृषकहरूलाई त्यसबारे तालिम दिने र जैविक प्रविधिमा आधारित भण्डारण प्रणालीलाई प्राथमिकता दिने	२०	Regular
▪ निश्चित मापदण्डका आधारमा कृषकहरूको वर्गीकरण गरी कृषक परिचय पत्र प्रदान गरी अभिलेखिकरण गर्ने	५	ST
▪ सम्भावना हेरी वैकल्पिक खेतीको अभ्यास गर्ने जस्तै: वगर खेती, सिम क्षेत्रमा गर्ने खेती, पाखो खेती आदिका लागि सम्भाव्य क्षेत्रको पहिचान गर्न अध्ययन गर्ने	५	ST
▪ बायोग्याँस प्रणालीको निर्माणमा मापदण्डका आधारमा प्रोत्साहन गर्ने		
▪ हरित मल प्रबर्द्धन कार्यक्रम तथा तालिम सञ्चालन गर्ने	२०	Regular
▪ वडागत माटो परीक्षण शिविरहरू सञ्चालन गर्ने	२०	Regular
▪ मिश्रित बाली उत्पादनलाई प्रोत्साहन गर्न नगरपालिकास्तरमा वर्षमा एक पटक अभिमुखिकरण कार्यक्रम संचालन गर्ने		
▪ प्रत्येक वडामा एक नर्सरीहरूको स्थापना गर्ने	६०	ST
▪ जलवायु परिवर्तन अनुकूलका बालीनालीका प्रजातिहरूको परीक्षण उत्पादन गर्दै जान वडास्तरमा किसानहरु छनोट गर्ने	३०	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ धानबालीको उत्पादकत्व वृद्धि गर्न Pre Rice Green Manuring / Brown Manuring प्रविधि विकास गरी नमूनाको रुपमा प्रयोग गर्न किसान छनोट गर्ने	१०	ST
▪ **"एक घर एक करेसाबारी"** अभियान सञ्चालन गर्न (जग्गा जमिन भएका घरपरिवारमा) वडास्तरीय करेसाबारी व्यवस्थापन तालिम संचालन गर्ने	५	ST
▪ जलवायु अनुकूलका फलफूलहरूको व्यावसायिक उत्पादन गर्न निजी क्षेत्र तथा सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह वा सामुदायिक कृषक समूहहरूलाई विशेष प्रोत्साहन गरी नमूना समूहको रुपमा स्थापित गराउने	३०	ST/MT
▪ पशुपालन प्रवर्द्धन गर्न डालेघाँसको सम्भाव्यता हेरी उपयुक्त प्रजातिहरूको व्यावसायिक उत्पादन गर्न कृषक छनोट गरी बेर्ना वितरण गर्ने	३०	ST
▪ व्यावसायिक रूपमा घाँसका प्रजातिहरूको उत्पादन गर्ने मापदण्डका आधारमा कृषकहरुलाई वडास्तरमा घाँसको बिउ वितरण गर्ने	३०	ST
▪ पशुपालनलाई पूर्ण लाभमुखी बनाउन आधुनिक पशु आहार गोठ व्यवस्थापन तथा भकारो सुधार कार्यक्रमलाई अभियानको रूपमा सञ्चालन गर्ने	१५००	LT
▪ नगरपालिका क्षेत्रमा सम्भाव्यताका आधारमा उत्पादन हुन सक्ने बालीनाली, पशु, पंक्षी, फलफूल, माछा तथा तरकारीहरूको प्रजातिको Top Ten List तयार पार्ने ।	१	ST
▪ कृषकहरूलाई मलखादमा निश्चित प्रतिशत अनुदान दिने	१००	Regular
▪ कृषकलाई बिउविजनमा निश्चित प्रतिशत अनुदान दिने	२०	Regular
▪ स्थानीय सञ्चार माध्यमबाट नियमितरूपमा कृषि कार्यक्रम सञ्चालन गरी कृषि सम्बन्धी बहुउपयोगी जानकारीहरू प्रसारण गर्ने		
▪ कृषि उपजको मूल्य निर्धारण गर्ने संयन्त्र निर्माण गरी त्यसको अनुगमन र नियमन गर्ने	१०	ST
▪ पशु खोप कार्यक्रम प्रत्येक वडामा सञ्चालन गर्ने	६०	ST
▪ लोकल कुखुरा पाल्ने कृषकलाई सम्पूर्ण प्रविधि श्रोत र साधन सम्बन्धी नियमित तालिम प्रदान गर्ने	४०	Regular
▪ उन्नत जातका बोका, राँगा वितरण गर्ने	१०	ST
▪ निजी क्षेत्रको सहयोगमा प्रत्येक वडामा भेटनरी स्थापना गर्ने	१२	ST
▪ माछापालन सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्ने	१५	Regular

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ बेमौसमी तरकारीबालीलाई व्यावसायिकरूपमा प्रवर्द्धन गर्न किसानहरूले तयार गरेको रु ५ लाखसम्मको परियोजनाको लागि ५०% प्रतिशतसम्म अनुदान दिने	२५०	Regular
▪ न्युनतम १०० वटा फलफूलको विरुवा लगाउने किसानलाई ५ लाखसम्मको परियोजना विकास गर्न ५० प्रतिशत अनुदानमा फलफूलका विरुवा उपलब्ध गराउने	१५०	Regular
▪ बेमौसमी तरकारी खेती गर्ने कृषकलाई प्लास्टिक टनेलमा अनुदान दिने	३०	ST
▪ कृषि औजार (Harverstor, Rotavator, Thresser, बोक्रा छोडाउने मेशीन, हाते ट्रयाक्टर आदि तथा यन्त्रमा अनुदान दिने (प्रत्येक वडामा आवश्यकताका आधारमा)	२००	MT
▪ प्रत्येक वडामा पशुनश्ल सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	६०	MT
▪ प्रत्येक वडामा घुम्ती पशु स्वाथ्य शिविर सञ्चालन गर्ने	६०	MT
▪ नगरपालिकामा कम्तीमा २ वटा सुविधासम्पन्न पशु अस्पताल स्थापना गर्ने	१००	MT
▪ खेर गएका जमिन तथा वन जङ्गल जस्ता क्षेत्रको अभिलेख तयार गरी नगरपालिकाको पहलमा फलफूल खेती वा अन्य सम्भावित बालीहरूको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	३०	MT
▪ प्रत्येक वडालाई सम्भावित कृषि उत्पादनको नमूना पकेट क्षेत्र निर्धारण गर्ने	१५०	MT
▪ वडास्तरमा सञ्चालनमा रहेका महिला, दलित, जनजाति, सीमान्तकृत र विपन्न वर्गका कृषक समूहलाई निश्चित मापदण्डका आधारमा अनुदान दिने	५०	MT
▪ प्रत्येक वडामा निजी क्षेत्रको सहयोगमा दुध डेरी स्थापना गर्ने	१२०	LT
▪ प्रत्येक वडामा निजी क्षेत्रको सहयोगमा कृषिमा आधारित साना तथा मझौला उद्योग स्थापना गर्ने	६०	LT
▪ प्रत्येक वडामा सम्भाव्यताका आधारमा एक नमूना अर्गानिक खेती क्षेत्र निर्माण गर्ने	६०	MT
▪ प्रत्येक वडामा कृषि सेवा केन्द्रका इकाईहरूको विस्तार गर्ने	४००	MT
▪ **"एक वडा एक उत्पादन"** कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने		
▪ प्रत्येक वडामा एक व्यावसायिक नर्सरी स्थापना गर्ने		
▪ खेर गैरहेको सम्भाव्य क्षेत्रहरूमा अनिवार्य कृषिजन्य बोटविरुवा (जस्तै : अम्रिसो, अलैंची, आँप) लगाउन सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	५	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ **"एक घर एक नीमको बोट"** अनिवार्यरूपमा रोप्ने	१५	ST
▪ **"एक घर पाँच कागतीको बोट"** कार्यक्रम अभियानको रुपमा सञ्चालन गर्ने		
▪ उच्च पहाडी क्षेत्रका प्रत्येक घरमा कागती रोप्न प्रोत्साहन गर्न कागतीका विरुवा नि:शुल्क वितरण गर्ने	३०	ST
▪ कृषिसँग सम्बन्धित निम्न तालिमहरु वर्षमा एक पटक प्रदान गर्ने ✓ टनेल खेती तालिम, ✓ तरकारी खेती तथा नर्सरी तालिम, ✓ च्याउ खेती तालिम, ✓ मौरी पालन तालिम, ✓ प्राङ्गारिक मल बनाउने तालिम, ✓ घरायसी विषादी बनाउने तालिम सञ्चालन गर्ने	३०	Regular
▪ लोकल कुखुरा र बाखा, पाल्ने कृषकलाई सम्पूर्ण प्रविधि,श्रोत र साधन सम्बन्धी नियमित तालिम सञ्चालन गर्ने	४०	Regular
▪ प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजनालाई सम्भावनाका आधारमा प्रत्येक वडामा विस्तार गर्न परियोजनासँग समन्वय गर्ने	६०	ST
▪ नगरपालिका स्तरीय अदुवा-बेसार-अलैंची पकेट कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१५	ST
▪ उच्च पहाडी भेगमा टिम्मुर खेतीको सम्भाव्इता अध्ययन गर्ने		
▪ विपन्न र दलितहरू किसानका लागि खाद्यान्न बाली किट वितरण गर्ने	३०	ST
▪ हर्रो, वर्रो र अमलाको व्यवसायिक उत्पादन गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने		
▪ खाद्यान्न बालीको उत्पादन वृद्धि सम्बन्धी नगरपालिकास्तरीय तालिम सञ्चालन गर्ने	१५	Regular
▪ पर्याप्त जमिन भएका घरधुरीहरुलाई लक्षित गरी **"एक घर, एक बगैंचा"** कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१५	Regular
▪ यूवा कृषक समूह वडास्तरमा तयार गर्ने	३०	Regular
▪ युवा स्वरोजगार कार्यक्रम सञ्चालन गर्न यूवा कृषक सम्मिलित सामूहिक कृषि गर्न अभिमुखिकरण तथा सहजिकरण गर्ने		
▪ पावर ट्रेलर, फट स्प्रेयर तथा डिजिटल तराजु, चिज बनाउने मेशिनमा ५० प्रतिशतसम्म अनुदान दिने	१००	Regular
▪ फलफूलका बेर्नाका उत्पादनका लागि नर्सरी व्यवस्थापन गर्ने (वडास्तरीय)	३०	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ नगरपालिका स्तरीय आलु प्रिपियस दाना विउ उत्पादन तथा वितरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१५	ST
▪ व्यावसायिक कृषकहरूका लागि च्याउ विउ वितरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१०	ST
▪ बाली संरक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गर्न रोग किरा सम्बन्धी नियमित तालिम संचालन गर्ने	३०	Regular
▪ मकै, धान तथा गहुँ खेती सम्बन्धी ३ दिने तालिम (नगरपालिका स्तरीय) सञ्चालन गर्ने	१५	Regular
▪ मकै/धान/गहुँ दिवस सञ्चालन गर्ने (प्रत्येक वर्ष)	१५	Regular
▪ कृषि प्रदर्शनी आयोजना गर्ने (वार्षिकरूपमा)		
▪ नगरपालिका अन्तर्गत खाली रहेको जमिन (व्यक्ति/सामुदायिक र सरकारी जमिन) मा कृषि वन व्यवस्थापन गर्ने	७५	MT
▪ नगरपालिकास्तरीय विउ बैङ्क स्थापना गर्ने (लोकल विउलाई प्रोत्साहनसहित)	१०	ST
▪ नगरपालिकास्तरीय माटो परीक्षण ल्याब स्थापना गर्ने	२५	LT
▪ कृत्रिम गर्भाधान कार्यक्रम सञ्चालनका लागि नगरपालिकामा आवश्यक प्राविधिक व्यवस्था गर्ने	१५	MT
▪ आवश्यक सम्भाव्यता अध्ययन गरी व्यवस्थित रूपमा नगरपालिकाका विभिन्न पशुपालन पकेट क्षेत्र वरपर चरण क्षेत्रको विकास गर्ने	१५	ST
▪ बायो इन्जिनियरिङ्को प्रविधिको प्रयोगमार्फत् नदी कटान वा क्षयिकरण, न्यूनिकरण गर्दै कृषि प्रवर्द्धन गर्ने	५०	LT
▪ कृषिलाई वातावरण संरक्षण तथा जैविक विविधता संरक्षणसँग गाँसेर जीन (अनुवंश) बैङ्को स्थापना गर्ने	३०	LT
▪ स्थानीयस्तरमा कृषि उपज र पशु क्वारेन्टाइन सेवाको स्थापना गर्ने	१५	LT
▪ उत्पादित कृषि उपजको गुणस्तर मापन गर्न गुणस्तर प्रमाणीकरण प्रणालीको विकास गर्ने	१०	MT
▪ प्राकृतिक प्रकोप तथा सम्भावित रोग तथा किराहरूको सामना गर्न एक प्रभावकारी प्रकोप सर्भिलेन्स प्रणालीको विकास गर्ने ।	२५	MT
▪ आवश्यकताका आधारमा क्रमश: नवीन कृषि प्रविधिहरूको प्रयोग र यान्त्रिकिकरणलाई प्रोत्साहन गर्न मापदण्डका आधारमा कृषि यन्त्रमा निश्चित प्रतिशत अनुदान प्रदान गर्ने	१००	Regular
▪ कृषि पकेट क्षेत्र भएर जाने कृषि सडकहरूको स्तरोन्नती गर्ने		

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ कृषि क्षेत्रमा विद्यमान उर्जा सङ्कटलाई न्यूनिकरण गर्न प्राथमिकताका साथ ग्रामीण विद्युतिकरण गर्ने	५०	ST
▪ प्रविधि र विषादीको मापदण्ड सहित नगरपालिकामा रोग तथा किरा नियन्त्रण सेलको स्थापना गर्ने	१५	ST
▪ सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनमा सिँचाइको प्रबन्ध गर्न अल्पकालिन र दीर्घकालिन सिँचाई आयोजना सञ्चालन गर्ने	२,०००	LT
▪ कृषि सामग्री तथा उपकरणहरूको उपलब्धता सुनिश्चित गर्न निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गरी कृषि सामग्री केन्द्रको स्थापना गर्ने	३०	MT
▪ बीउ विजनको उन्नतीकरण तथा संरक्षण साथै जनावरहरूको नश्ल सुधार कार्यक्रमहरू नियमित रूपमा सञ्चालन गर्न एक पूर्वाधारयुक्त कृषि प्रयोगशालाको स्थापना गर्ने	५०	LT
▪ हरेक किसानलाई सहज रूपमा प्राविधिक सहयोग पुऱ्याउने एक परामर्श केन्द्रको व्यवस्था गर्ने	१५	MT
▪ हरेक वडामा नमुनाको रूपमा प्राङ्गारिक/जैविक उत्पादन क्षेत्रको विकास गर्ने र त्यस्ता क्षेत्रबाट उत्पादन हुने बालीनालीहरूलाई छुट्टै प्याकेजिङ र ब्रान्डीङ् गरी सम्भावित बजारसम्म पुऱ्याउने संयन्त्रको विकास गर्ने	३०	MT
▪ जलवायु अनुकूलका बालीनालीहरूको उत्पादन वृद्धि गर्न नगरपालिका केन्द्रमा प्रदेश तथा संघीय सरकारको जलवायु तथा मौसम विभागसँग समन्वय गरी अध्ययन केन्द्रको स्थापना गर्ने	५०	LT
▪ व्यावसायिक खेती गर्ने कृषकहरूको उत्पादनलाई सुरक्षित गर्न उपयुक्त स्थानमा नगरपालिका स्तरीय १ चिस्यान केन्द्र निर्माण गर्ने	१००	MT
(ख) पर्यटन		
▪ बृहद् पर्यटन गुरुयोजना निर्माण गरी लागु गर्ने	१०	ST
▪ सिमान्तकृत र पिछडिएका वर्ग, महिला आदिको पर्यटन प्रवर्द्धन र आय आर्जनमा सहभागिता सुनिश्चित गर्न सम्भाव्य स्थानमा पर्यटन विकास सम्बन्धी अभिमुखिकरण कार्यक्रम संचालन गर्ने	१०	St
▪ आन्तरिक पर्यटन प्रवर्द्धनलाई जोड दिन **"घुमौ हाम्रै ठाउँ"** भन्ने अभियान सञ्चालन गर्ने	५	ST
▪ पर्यटन उद्योगहरूलाई सेवाको आधारमा वर्गीकरण गर्ने (ठूला, मझौला र साना गरी)		ST
▪ महत्वपूर्ण पर्यटन स्थानहरुमा अन्तराष्ट्रिय र राष्ट्रिय लगानी आकर्षित गर्न निजी क्षेत्रसँग अन्तक्रिया गर्ने	१५	Regular

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ पर्यटन सम्बन्धी मझौला र साना उद्योगहरूमा राष्ट्रिय लगानीकर्ताहरूलाई आकर्षण गर्न लगानी सम्मेलन आयोजन ागर्ने		
▪ पर्यटन सम्बन्धी सूचना व्यवस्थापन तथा तथ्याङ्क सङ्कलन प्रभावकारी बनाउने	५	Regular
▪ नगरपालिकाले सहजकर्ता र नियामक निकायको भूमिका निर्वाह गरी निजी क्षेत्रलाई पर्यटन उद्योगमा व्यापक प्रोत्साहित गर्न राष्ट्रिय र स्थानीय पत्रकारहरुसँग अन्तकृया गर्ने	१०	Regular
▪ आधुनिक सूचना प्रणालीको उपयोग गरी यूट्युब तथा वेब साइट मार्फत पर्यटन बजारको विकास गर्ने	१	ST
▪ पर्यटन सुरक्षाको सुनिश्चितता गर्न आवश्यक स्थानमा सुरक्षा निकाय स्थापना गर्ने		
▪ नगरपालिकाका सम्पूर्ण पर्यटकीय क्षेत्रको विवरण समेटेको Brochure तयार पारी वितरण गर्ने	३	ST
▪ नगरपालिकाको website मा पर्यटन सम्बन्धी सम्पूर्ण सूचना राख्ने		ST
▪ स्थानीय सञ्चार माध्यमका साथै राष्ट्रिय सञ्चार माध्यममा पर्यटनको नियमित प्रचारप्रसार गर्न वर्षमा एक पटक पत्रकार सम्मेलन गर्ने	३०	ST
▪ स्थानीय परिकारका मेनु सहित बसोबासको प्रबन्ध र यातायातको रुटको व्यवस्था गर्ने	१५	ST
▪ सम्भाव्य पर्यटकीय क्षेत्रको विवरण र मूल्य सूची सहित पुस्तिका तयार गरी प्रंकाशन गर्ने	२	ST
▪ जल पर्यटन, धार्मिक पर्यटन, साहसिक पर्यटन अन्तर्गत Cycling, Paragliding, बन्जी, ट्रेकिङ, पर्यापर्यटन, योगा तथा ध्यान केन्द्र आदि सञ्चालन गर्न निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गर्न नियमित अन्तकृया गर्ने	२०	Regular
▪ नगरपालिकाभर सञ्चालन हुन सक्ने ट्रेकिङ रुटको अध्ययन गर्ने		ST
▪ निजी क्षेत्रसँग साझेदारी गरी ती स्थानहरूमा आउने पर्यटक सङ्ख्याको कम्तीमा ५० प्रतिशतलाई बन्दोवस्ती हुनेगरी होटल, रेष्टुरेन्ट तथा लजको व्यवस्था गर्ने	५०	MT
▪ सम्भावित स्थलहरूमा केवलकार सञ्चालनको लागि निजी क्षेत्रसँग समन्वय गरी सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने		
▪ सबै साहसिक पर्यटनका सम्भावनाहरूको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने		ST
▪ विभिन्न नदी तथा खोलाहरूको बगर क्षेत्रमा Camping, Resort तथा Beach Volleyball को सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने		ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ जनजातिहरूको बस्ती सघन भएका क्षेत्रहरूमा Home Stay सञ्चालन गर्न अभिमुखिकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने		ST
▪ नगरपालिकामा कम्तीमा एउटा ३ स्टार होटल खोल्नको लागि निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गर्न लगानीका लागि अन्तकृया गर्ने	५०	LT
▪ मुख्य पर्यटकीय स्थलहरूमा वार्षिकरूपमा सञ्चालन गर्न सकिने कार्यक्रमहरूको क्यालेन्डर निर्माण गरी प्रचारप्रसार गर्ने	१	ST
▪ राष्ट्रिय पर्व तथा अवसरमा विभिन्न संस्कृति झल्कने झाँकीहरू प्रदर्शन गर्ने	१५	Regular
▪ पर्यटन पूर्वाधार विकासमा वातावरणलाई मध्यनजर गरी दिगो रूपमा अगाडी बढाउने	३०	Regular
▪ स्थानीय कला संस्कृति झल्कने उत्पादन सम्बन्धी २ वटा विक्री केन्द्र स्थापना गर्ने	३०	MT
▪ नगरपालिकाभर परिचालित हुने गरी आपतकालिन उद्धार संयन्त्रको विकास गर्ने	३०	MT
▪ आपतकालिन स्वास्थ्य उपचार सेवाको प्रबन्ध गर्ने		
▪ नगरपालिकाका प्रमुख पहिचान भएका ट्रेकिङ रुटहरूमा क्रमश: पूर्वाधार विकास गर्ने र यसमा पूर्ण रुपमा जैविक पदमार्ग विकास गर्न सर्वे गर्ने	१५०	LT
▪ नगरपालिकामा एक सम्पन्न पर्यटक सूचना केन्द्रको स्थापना गर्ने	१२०	LT
▪ हरेक पर्यटकिय क्षेत्रलाई समेटेर पर्यटकिय गतिविधिहरु सम्बन्धी प्याकेज निर्माण गरी व्यापक प्रचार प्रसार गर्ने	१	ST
▪ आधारभूत स्वास्थ्य उपचार सेवा सुनिश्चित गर्न स्वास्थ्य केन्द्रलाई सुविधा सम्पन्न बनाउने	१५	MT
▪ आर्कषक पर्यटकिय क्षेत्रहरुमध्ये उत्कृष्टको पहिचान गरी चलचित्र र म्यूजिक भिडियो छायाँङ्कन क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न सम्भाव्यता अध्ययन र डि.पि.आर तयार पर्ने		MT
▪ प्रत्येक पर्यटकिय स्थलसम्म पुग्ने सडकहरुको स्तरोन्नती गर्ने	१	ST
▪ पर्यटन व्यवसायमा लाग्न चाहने युवाहरुलाई पहिचान गरी आधारभूत Hospitality तालिम सञ्चालन गर्ने		
▪ पर्यटकलाई आर्कषण गर्न वडा स्तरीय नृत्य, गीत, वाद्यवाधन टोली तथा व्यान्डहरु निर्माण गर्न कला तथा साँस्कृतिक समिति गठन गरी नियमित अभ्यास संचालन गर्न अनुदान प्रदान गर्ने		

कार्यक्रमहरू		अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
(ग)	**उद्योग**		
▪	उद्योगमा लगानी गर्न आवश्यक पूँजीका लागि लगानीकर्ताहरूलाई आकर्षित र पहिचान गर्न नगरपालिकास्तरीय लगानी सम्मेलनको आयोजना गर्ने	३०	Regular
▪	नगरपालिका भित्रका र नगरपालिका बाहिरका दुवै प्रकारका लगानीकर्ताहरूलाई आकर्षित गर्न कर, जग्गा प्राप्ती तथा अन्य क्षेत्रमा विशेष सहुलियत प्रदान गर्ने	३०	Regular
▪	स्थानीय श्रोत र सीपमा आधारित साना, मझौला र ठूलास्तरका उद्योगहरू सञ्चालन गर्न विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन गरी Showcasing गर्ने	१५	ST
▪	भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्दा औद्योगिक पूर्वाधार विकाससँग जोडेर प्राथमिकता निर्धारण गर्ने । उदाहरणका लागि कुनैपनि कृषि सडकले औद्योगिक क्षेत्रलाई समेत जोड्दछ भने त्यसप्रकारको सडकको स्तरोन्नतीलाई उच्च प्राथमिकता दिने		ST
▪	कृषि पकेट क्षेत्रको विकास गर्दा विशेष कृषि उपज प्रशोधन तथा प्याकेजिङसँग सम्बन्धित उद्योगहरूको समेत विकास गर्न विशेष आर्थिक क्षेत्र (Special Economic Zone) को समेत सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	५	ST
▪	अन्तर नगरपालिका स्तरीय उद्योगमा सामुहिक प्रयासबाट उद्योगहरूको स्थापना गर्न छिमेकी नगरपालिका वा गाउँपालिकासँग समन्वय गर्ने	१	ST
▪	उद्योगहरूको स्थापना गर्नुपूर्व अनिवार्य रुपमा सम्भावित बजार, उपभोक्ताको रुची र चाहना, मागको अवस्था, मूल्य आदि बारे विस्तृत अध्ययन गर्ने । यस प्रकारका अध्ययन गरी यथार्थ प्रतिवेदनहरू प्रकाशन गरी माथि उल्लेखित Showcasing Project को विस्तृत विवरणमा समावेश गर्न नगरपालिकाले विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१०	ST
▪	विदेशी ठुला लगानीकर्ताहरूलाई आकर्षित गर्न प्रदेश, संघीय सरकार तथा विकास साझेदारहरूसँग नियमित अन्तरक्रिया र समन्वय गर्ने	५	ST
▪	नगरपालिका भित्रका तुलनात्मक लाभका क्षेत्रहरू पहिचान गरी बढी सम्भाव्य क्षेत्रहरूलाई लगानीका लागि प्राथमिकिकरण गर्ने	१	ST
▪	उद्योगमा लगानीका क्षेत्रहरूको पहिचान गर्न नगरपालिका भित्रका प्राध्यापक तथा कलेजमा स्नातकोत्तर अध्ययन गर्ने जेहेन्दार विद्यार्थीहरूको सहयोग लिई अनुसन्धान गराउन विशेष कोषको प्रबन्ध गर्ने	५०	MT

कार्यक्रमहरू		अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪	नगरपालिकामा जन्म भई हाल गैर आवासीय नेपालीहरू बनेका साथै विदेशमा अध्ययन र व्यवसायमा संलग्नहरूलाई विशेष अवसरमा नगरपालिकाको औद्योगिक विकासमा सहभागी गराउन अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गरी उनीहरूलाई विशेष सहुलियतको घोषणा गर्ने	५०	LT
▪	उद्योग दर्ता र वहिर्गमन प्रकृयालाई सरलिकृत गर्न कानुनी र नीतिगत सुधार गर्ने		ST
▪	नगरपालिकाभित्र उत्पादन हुनसक्ने र उपलब्ध औद्योगिक कच्चा पदार्थको विस्तृत वैज्ञानिक अध्ययन गरी प्रोफाइल तयार गर्ने	५	ST
▪	उर्जा आपूर्तिको प्रबन्ध गर्न लगानीमा प्राथमिकता दिने		ST
▪	युवाहरूलाई उद्योगमा आकर्षित गर्न नियमितरुपमा अभिमुखिकरण तालिमहरू र सफल अभ्यास साथै सफल उद्यमीहरूलाई निम्त्याई अन्तरक्रिया गराउने । यसकालागि नगरपालिकाले पात्रोको विकास गर्ने	५	ST
▪	औद्योगिक जनशक्ति उत्पादन गर्ने शिक्षण संस्थाहरूलाई प्रवर्द्धन गर्ने र नयाँ नगरपालिकामा एउटा शिक्षालय स्थापना गर्ने	५००	LT
▪	नगरपालिकामा खानी र खनिजको उत्खनन् सम्बन्धी विस्तृत अध्ययन गराउने, त्यसमा रत्न, पत्थर तथा Semiprecious Stoneको सम्भाव्यता समेत अध्ययन गर्ने	२५	ST
▪	नगरपालिकामा सम्भाव्यता लघुउद्यमहरूको पहिचान गरी प्रत्येक वडामा नमूना लघुउद्यमहरू सञ्चालन गर्न गरीब परिवारहरूलाई संलग्न गराउने	१	ST
▪	"एक वडा एक उत्पादन" कार्यक्रमहरूलाई नगरपालिका गौरवका आयोजनामा समावेश गरी विशेष प्राथमिकता दिने	१२	ST
▪	नगरपालिकामा एउटा विशेष औद्योगिक क्षेत्र निर्धारण गर्ने	५	ST
▪	प्रत्येक उत्पादनको प्रमुख उद्देश्य नगरपालिका बाहिरको बजारमा निर्यात गर्ने रणनिति अवलम्बन गर्ने		ST
▪	नगरपालिकाभित्र पाइने जडिबुटीको व्यावसायिक उत्पादन गर्न समूह कृषक वा व्यक्तिगत लगानीलाई उच्च प्राथमिकता दिई प्रशोधन उद्योगहरू सञ्चालन गर्न लगानीकर्ताहरू पहिचान गरी अन्तरक्रिया गर्ने	१	ST
▪	एक नगरपालिका स्तरीय औद्योगिक उत्पादन विक्री केन्द्रको स्थापना गर्ने	२०	ST
▪	औद्योगिक प्रदर्शनी तथा मेलाहरूको आयोजना गर्न वार्षिक पात्रो तयार गर्ने	१	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ स्थानीय औद्योगिक उत्पादनको विश्वस्तरीय गुणस्तर कायम गर्न एक गुणस्तर मापन केन्द्रको स्थापना गर्ने	५०	MT
▪ प्रत्येक उत्पादनको विशेष लोगो र ब्रान्डीङ गरी अन्तराष्ट्रिय बजारमा पुऱ्याउन संयन्त्रका निर्माण गरी विशेष अध्ययन र अनुसन्धान गर्ने	१५	Regular
▪ औद्योगिक उत्पादनको लागत घटाउन सूचना प्रविधि तथा नविनतम प्रविधिको नियमित अध्ययन गर्न नगरपालिकास्तरीय एक औद्योगिक अनुसन्धान केन्द्रको स्थापना गर्ने	१००	LT
▪ पूँजी, लगानीकर्ता, औद्योगिक क्षेत्र, कच्चा पदार्थ, बजार, सडक, यातायात, उर्जा, जनशक्ति सुरक्षा र मागको विस्तृत अध्ययन गर्न अनिवार्य रुपमा विज्ञहरूको परामर्श लिने वा औद्योगिक अनुसन्धान केन्द्रमा त्यसको अध्ययन गर्ने प्रबन्ध गर्ने। अनुसन्धान केन्द्रको स्थापना हुनु पूर्व स्थानीय विद्यार्थी, अनुसन्धानकर्ता तथा प्राध्यापकहरू सम्मिलित विशेष टोलीको निर्माण गरी अध्ययन अनुसन्धानका लागि बजेटको नियमित व्यवस्था गर्ने	१५	ST
▪ हाल नगरपालिकाभित्र सञ्चालित उद्योगहरूको विकास र विस्तार गर्न नगरपालिकाको विशेष पहल र बजेटमा नियमित तालिमहरू सञ्चालन गर्ने	१५	Regular
▪ लघु उद्यमलाई गरीबी निवारणसँग जोडेर निश्चित सङ्ख्यामा उद्यमीहरू उत्पादन गर्न सघनरूपमा नियमित तालिमहरू सञ्चालन गरी कर्जा सेवालाई सरलिकृत गर्न बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग नगरपालिकाले समन्वय गर्ने	५	ST
▪ सहकारी क्षेत्रको लगानीलाई उद्योगमा आकर्षित गर्न विशेष अभियान सञ्चालन गर्ने	१	ST
▪ नगरपालिकास्तरीय औद्योगिक सूचना केन्द्रको स्थापना गर्ने	३०	MT
▪ स्थानीय सञ्चार माध्यमहरूमा औद्योगिक सूचना सम्प्रेषण गर्न नियमित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने	१५	Regular
▪ वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका युवाहरूको लगत तयार गरी उनीहरूको सीपलाई देशमै प्रयोग गर्न नियमित अन्तरक्रिया कार्यक्रम आयोजना गरी सरल कर्जाको व्यवस्था गर्ने	५	ST
▪ स्थानीयस्तरमा उपलब्ध छाला, वेतबाँस, लोक्ता, जुट आदिबाट निर्मित वस्तुहरूको उद्योगहरू स्थापना गर्न व्यक्तिगत तथा सामूहिक लगानी प्रबर्द्धन गर्न अन्तरक्रिया गर्ने	१	ST
▪ उद्योग स्थापना गर्दा सुरुमा लगानी गर्न आवश्यक Venture Capitalको प्रबन्ध गर्न वित्तीय संस्थाहरूसँग मिलेर विशेष प्रबन्ध गर्ने	१००	LT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ महिलाको नाममा उद्योग दर्ता गर्दा लाग्ने दस्तुरमा ३५ प्रतिशत छुट दिने	१५	Regular
▪ महिला उद्यमी विकासका लागि नियमित अन्तरक्रिया र तालिम सञ्चालन गर्ने	५	Regular
▪ नगरपालिकास्तरीय महिला उद्यमशिलता विकास कोषको स्थापना गरी सञ्चालन कार्यविधि निर्माण गर्ने	५०	LT
▪ महिला कामदार तथा महिला सेवाग्राहीको हित संरक्षण गर्न सबै प्रकारका लैङ्गिक हिंसा र महिला हिंसा अन्त्य गर्न कडा निर्देशिका बनाई लागु गर्ने		ST
▪ स्थानीय श्रोत र साधनमा आधारित उद्योगहरूको सम्भावना अध्ययन गर्न उद्योग वाणिज्य क्षेत्र सम्मिलित समूहसँग नियमित छलफल अन्तरक्रिया र गोष्ठी सञ्चालन गर्ने	१०	ST
▪ प्रत्येक वडामा साना तथा मझौला उद्योग खोल्न चाहने व्यवसायी र उद्यमीहरूसँग नियमित अन्तरक्रिया गरी लगानी मैत्री वातावरण निर्माण गर्ने	१०	ST
▪ अपाङ्ग, महिला, दलित, सीमान्तकृत तथा विपन्न परिवार वा समूहलाई ५ लाख बराबरको उद्यम सञ्चालन गर्न ५० प्रतिशतसम्म अनुदान दिने	५०	ST
▪ सहकारी क्षेत्रलाई उद्योगमा लगानी गर्न तालिम तथा अन्तरक्रिया सञ्चालन गर्ने	५	ST
▪ स्थानीय ज्ञान, सीप, कला संस्कृति तथा मौलिकतामा आधारित उद्योग सञ्चालन गर्न अनुदान तथा सुलभ कर्जाको व्यवस्था गर्ने	५०	ST
▪ वार्षिक रूपमा स्थानीय औद्योगिक तथा व्यापारिक मेला र प्रदर्शनी आयोजना गर्ने	५०	Regular
▪ बेरोजगार युवालाई उद्योग व्यवसाय सञ्चालनका लागि प्रोत्साहन गर्न प्रमाणपत्रको आधारमा ऋण तथा सहुलियत कर्जा प्रदान गर्ने	५०	ST
▪ कृषि उपज तथा जडीबुटीमा आधारित साना तथा मझौला उद्योगलाई प्रोत्साहन गर्न ३० प्रतिशत अनुदान दिने	५०	MT
▪ कृषिमा आधारित उद्योग खोल्न किसान तथा उद्यमीलाई प्रोत्साहन गर्न ३० प्रतिशतसम्म अनुदान दिने	५०	MT
▪ व्यापार र वाणिज्यको विकास गर्न हाल विकास भइरहेका बजार केन्द्रहरूमा स्थानीय उपज सङ्कलन केन्द्र स्थापना गर्न आवश्यक सेड तथा भवन निर्माण अगाडी बढाई सस्तो बहाल विटौरी कर लागु गर्ने	३०	MT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
(घ) बैंक, वित्तीय संस्था तथा सहकारी		
▪ **"गाउँगाउँमा सहकारी घरघरमा रोजगारी"** अभियानलाई सफल बनाउन प्रत्येक टोलमा समिति गठन गरी सहकारी सम्बन्धी नियमित तालिम र अन्तरक्रिया सञ्चालन गर्ने	१५	ST
▪ कृषि सहकारीलाई विशेष अनुदानको प्रबन्ध गर्ने	६०	LT
▪ उद्योगमा लगानी गर्ने सहकारीलाई विशेष प्रोत्साहन गर्ने (दर्ता तथा कर छुट दिने)	१०	MT
▪ सहकारीहरूलाई उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगानी गर्न निर्देशित विशेष तालिम तथा अन्तरक्रिया सञ्चालन गर्ने	१	ST
▪ बचत गर्ने बानी बसाउन हरेक परिवारलाई सहकारी तथा बैङ्कमा खाता खोल्न प्रोत्साहित गर्ने अभियान सञ्चालन गर्ने	५	ST
▪ बैङ्कहरूको शाखा बिस्तारमा सहयोग पुऱ्याउन मुख्य बजार केन्द्र र सो वरपरका बासिन्दाहरूलाई बैङ्कमा खाता खोल्न घुम्ती अभियान सञ्चालन गर्ने	१०	ST
▪ नगरपालिकाका सबै आर्थिक गतिविधिहरू बैङ्कमार्फत सञ्चालन गर्ने		ST
▪ सबै नगरपालिकावासीको बैङ्क खाता सञ्चालन गर्नको लागि विपन्न नागरिकहरूको खाता खोल्न अनुदान सहयोग गर्ने	५	ST
▪ प्रत्येक वडा केन्द्र तथा बजार तथा व्यापारिक केन्द्रहरूमा राष्ट्रिय स्तरका वाणिज्य बैङ्क, वित्तीय संस्था तथा सहकारीहरूका शाखा तथा कार्यालयहरू स्थापना गर्न सहजीकरण गर्ने तथा उचित वातावरण मिलाउने		ST
▪ सहकारी क्षेत्रलाई व्यवस्थित र उत्पादनमूखी बनाउन सहकारी संस्थाको दर्ता, नियमन, अनुगमन, दर्ता, खारेजी, विघटन, कार्यक्षेत्रको विस्तार, कार्यक्षेत्र संकुचन, लिक्विडेसन सम्बन्धी कार्यविधि निर्माण गरी लागू गर्ने	२	ST
▪ नगरपालिकाका सबै वडाकेन्द्र तथा मुख्य बजारकेन्द्रहरूमा सम्पूर्ण सुविधासम्पन्न बैङ्क, वित्तीय संस्था तथा सहकारीहरूको बिस्तार गर्नका लागि सहजीकरण गर्ने ।		
▪ "सहकारी खोलौं, स्वरोजगार बनौं" अभियानलाई सफल बनाउन प्रत्येक टोलमा सहकारी सम्बन्धी नियमित तालिम र अन्तरक्रिया सञ्चालन गर्ने र नगरपालिकावासीलाई सहकारीमा आबद्ध हुनका लागि प्रोत्साहित गर्ने ।	१५	ST

५.३ सामाजिक विकास योजना

कुनैपनि स्थानको सम्पूर्ण भौतिक पूर्वाधारको विकास सम्पन्न भई आर्थिक समृद्धि हासिल भैसकेको अवस्थामा समेत शिक्षा, स्वास्थ्य, सामाजिक सौहार्दता, चेतना र ज्ञानको अभाव तथा सामाजिक बेमेल, अपराध, अनैतिकता थिचोमिचो वा भेदभाव विद्यमान छ भने त्यस्तो समाजलाई सुखी, खुसी र सम्पन्न समाज भनेर परिभाषित गर्न सकिँदैन । **नेपाल सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोग**ले वि. सं. २०७५ सालमा तयार पारेको **"नेपालको दीर्घकालीन सोच, २१००** (सन् २०४३)" विषयक अवधारणा पत्रमा उराटा एट अल (२०१२) लाई उद्धृत गर्दै कुल राष्ट्रिय खुसीपना (Gross National Happiness) को बारेमा उल्लेख गरेको छ । (GNH) सुचकाङ्कमा खुसीपनाका ९ वटा आयामहरू : मनोवैज्ञानिक स्वस्थता (Psychological Wellbeing) स्वास्थ्य, समयको प्रयोग, शिक्षा, सांस्कृतिक विविधता तथा उत्थानशीलता, सुशासन, सामुदायिक क्रियाशिलता (Vitality), पर्यावरणीय विविधता, उत्थानशीलता, जीवनस्तर र अन्य थप ३३ वटा सूचकहरूको प्रयोग र परिभाषा गरिएको छ । त्यसैगरी भुटानले विकासको स्तरमापन गर्न यो सूचकाङ्क प्रयोग गर्दै आएको छ । विश्व खुसीपना प्रतिवेदन (World Happiness Report (2017) ले प्रतिव्यक्ति कुल गार्हस्थ उत्पादन, सामाजिक सहयोग, स्वस्थता, अपेक्षित आयु, जीवनका छनौटको स्वतन्त्रता, सहयोगी भावना, भ्रष्टाचारप्रतिको अनुभूति लगायतका सूचकका आधारमा विश्वका मुलुकहरूको सुखीपनाको मापन तथा क्रम निर्धारण गरेको छ । सो अनुसार सन् २०१८ मा नेपाल १०१ औँ स्थानमा रहेको छ । (हेलिबेल, लयार्ड र स्याक्स, २०१८) । केही दिन अगाडी गरिएको विश्व खुसीपना प्रतिवेदनका क्रम निर्धारण अनुसार नेपाल १०० औँ स्थानमा उक्लन सफल भएको छ ।

सुखीपनाको सन्दर्भ कुनै पनि स्थानको सामाजिक विकाससँग प्रत्यक्षरूपमा जोडिएको हुन्छ । यसमा वैयक्तिक विकास, शिक्षा, स्वास्थ्य, शान्ति, स्वतन्त्रता, समानता, मनोरञ्जन, सामाजिक सौहार्दता, मेलमिलाप र सहयोग तथा यी पक्षहरूले सिर्जना गरेको परिस्कृत र सभ्य समाजको परिकल्पना गरिएको हुन्छ । हरेक समाज विविधतायुक्त हुन्छ । हरेक व्यक्ति आफैमा फरक प्रकृतिको हुन्छ । त्यसमा समाजले सिर्जना गरेका जात, वर्ग, समुदाय, सम्प्रदाय, लैङ्गिकता आदि आयामहरू हुन्छन् । यस्ता फरकपना बीच व्यक्ति-व्यक्ति वा सामाजिक एकाइहरू एकापसमा मिलेर बस्नुपर्ने हुन्छ । सामाजिक विकासले यस प्रकारको मेलमिलापयुक्त सामाजिक सौहार्दता कायम गर्दछ । सामाजिक विकास समग्र विकासको अहम् पाटो हो । शितगङ्गा नगरपालिकाको सामाजिक विकास योजनाले निम्न विषयहरूलाई समेटेको छ ।

- ✓ शिक्षा
- ✓ स्वास्थ्य
- ✓ संस्कृति
- ✓ लैङ्गिक समानता, सामाजिक समावेशीकरण र मूल प्रवाहिकरण
- ✓ युवा
- ✓ शान्ति सुरक्षा
- ✓ खेलकूद तथा मनोरञ्जन
- ✓ शवदाह स्थल तथा चिहान व्यवस्थापन

सोचः	शितगङ्गाको चाहना, सुख, शान्ति र सामाजिक सौहार्दपना
लक्ष्यः	बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुसांस्कृतिक तथा भौगोलिक विविधतायुक्त विशेषतालाई आत्मसात् गर्दै विविधताबीचको एकता, सामाजिक र सांस्कृतिक ऐक्यबद्धता, सहिष्णुता र सद्भावलाई कायम एवम् प्रबर्द्धन गर्ने र वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय तथा लैंगिक विभेद र सबै प्रकारका भेदभावको अन्त्य गरी समानता र सामाजिक न्यायमा आधारित सुखी शितगङ्गाको निर्माण गर्ने

५.३.१ उद्देश्यहरू

- ✓ सम्पूर्ण सामाजिक पूर्वाधारयुक्त समाजको निर्माण गर्ने
- ✓ आगामी १५ वर्षमा शिक्षा क्षेत्रको विश्व बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने स्तरका व्यवहारिक ज्ञान तथा विज्ञान र प्रविधिले युक्त नागरिकहरू तयार पार्ने
- ✓ निरक्षरता पूर्णरूपमा उन्मूलन गर्ने
- ✓ शैक्षिक हिसाबले आधारभूतदेखि विश्वविद्यालय स्तरसम्मको साधारण तथा प्राविधिक शिक्षाको पठनपाठनको व्यवस्था नगरपालिकामै उपलब्ध गराउने
- ✓ संविधानले सुनिश्चित गरेको **सबैका लागि शिक्षा** अवधारणालाई साकार पार्ने
- ✓ स्थानीय आवश्यकता र पहिचानको संरक्षण गर्नका लागि स्थानीय साधनस्रोत, ज्ञान, सीप र पहिचानमा आधारित पाठ्यक्रमको निर्माण गर्ने
- ✓ राष्ट्रप्रेम, मानवप्रेम र देशभक्तिपूर्ण भावनाले ओतप्रोत र श्रमको सम्मान गर्ने नैतिकवान र आदर्श नागरिक उत्पादन गर्ने
- ✓ नगरपालिकाका सबै विद्यालय तथा अन्य आवश्यक स्थानमा इन्टरनेट सहितको सुविधासम्पन्न पुस्तकालय स्थापना गर्ने ।
- ✓ वयस्क, प्रौढ तथा किशोरी शिक्षा सञ्चालन गरी आगामी ५ वर्षमा निरक्षरता उन्मूलन गर्ने ।
- ✓ शिक्षाको महत्वको बारेमा जनचेतना अभिवृद्धि गरी पठन संस्कृतिको विकास गर्ने ।
- ✓ नगरपालिकाको समग्र शैक्षिक विकासका लागि एक वृहत् शिक्षा गुरुयोजना निर्माण गरी शिक्षा गुरुयोजनाले तय गरेबमोजिमका योजना तथा कार्यक्रम लागु गरी समय सापेक्ष, व्यवहारिक, सीपयुक्त, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षित जनशक्ति निर्माण गर्ने ।
- ✓ स्वस्थ नागरिक उत्पादन गर्न आधारभूत साथै विषेशज्ञ स्वास्थ्य सेवाको पहुँच बिस्तार र विकास गर्ने
- ✓ सामुदायिक तथा व्यक्तिगत स्वास्थ्य सुदृढ गर्न स्वास्थ्य, शिक्षा तथा नागरिक सचेतना कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने
- ✓ पोषण सुरक्षा, नियमित खोप, प्रजनन् स्वास्थ्य, मातृशिशु स्वास्थ्य, ज्येष्ठ नागरिक स्वास्थ्य, अपाङ्ग स्वास्थ्य, सामुदायिक स्वास्थ्य, वातावरण स्वास्थ्य आदिलाई सुदृढ बनाउने
- ✓ सम्पूर्ण पूर्वाधार तथा विशेषज्ञ सेवासहितको स्वास्थ्य संस्था वा अस्पतालहरूको स्थापना गर्ने
- ✓ वैकल्पिक चिकित्सा तथा उपचार पद्धतिको विकासका लागि नगरपालिकामा कम्तिमा एक एक वटा सुविधासम्पन्न आयुर्वेद अस्पताल र प्राकृतिक चिकित्सा केन्द्र स्थापना गर्ने
- ✓ आवश्यकता र सम्भाव्यताका आधारमा नगरपालिकाका विभिन्न स्थानमा आधुनिक तथा सुविधासम्पन्न प्रयोगशाला तथा डाइग्नोष्टिक केन्द्र स्थापना गर्ने ।

- ✓ जटिल प्रकारका रोगबाट ग्रसित गरिब तथा विपन्न नागरिकलाई उपचारमा सहयोग पुऱ्याउने ।
- ✓ नगरपालिकाका सबै वडामा अनिवार्य स्वास्थ्य बिमा लागु गर्ने ।
- ✓ सबै धर्म, सम्प्रदाय, जातजाति, भाषाभाषीहरूको मौलिक सम्पत्तिको संरक्षण गर्ने
- ✓ सांस्कृतिक विविधताबीच सामाजिक एकता कायम गर्ने
- ✓ सम्पूर्ण बौद्धिक सम्पदाको संरक्षण गरी मौलिक सम्पदाको राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रचार प्रसार गर्ने
- ✓ नगरपालिकामा रहेका लेखक, कलाकार, गायक, गायिका, वाद्यवादन सामग्री लगायत सबै सांस्कृतिक सम्पत्तिहरूको संरक्षण, प्रबर्द्धन र विकास गर्ने
- ✓ लैङ्गिक विभेदमुक्त समाजको निर्माण गर्ने
- ✓ जातीय, भाषिक, शारीरिक अवस्था, लैङ्गिकता आदिका आधारमा गरिने सबै प्रकारका भेदभावमुक्त समाजको निर्माण गर्ने
- ✓ अल्पसङ्ख्यक तथा सीमान्तकृत समुदायको सशक्तिकरण र मूल प्रवाहिकरण गर्ने
- ✓ सामाजिक न्यायपूर्ण समाजको निर्माण गर्ने
- ✓ युवा सशक्तिकरण गरी उनीहरूको रोजगारी र स्वरोजगारको सुनिश्चितता गर्ने
- ✓ वैदेशिक रोजगारमा गएका युवाहरूको सीप, ज्ञान र आम्दानीलाई अधिकतम उपयोग गरी समृद्ध नेपाल निर्माण गर्ने अभियानमा प्रयोग गर्ने
- ✓ समाजमा पूर्ण शान्ति, सुव्यवस्था तथा अमनचयन कायम गर्ने
- ✓ खेलकुद क्षेत्रको विकास गरी खेलाडी र खेलको प्रबर्द्धन गर्ने
- ✓ नगरपालिकामा रहेका शवदाह स्थल तथा चिहानको व्यवस्थापन गर्ने र आवश्यकताका आधारमा थप निर्माण गर्ने
- ✓ किरियापुत्री भवनको निर्माण गर्ने
- ✓ विभिन्न जातजाति तथा समुदायहरूको आफ्नो रीति रिवाज र परम्परा अनुसारका मृत्यु संस्कार तथा अन्य संस्कारहरूको लागि आवश्यक जमिनको व्यवस्थाका साथै पूर्वाधारहरूको व्यवस्था गर्ने

५.३.२ योजना तथा कार्यक्रमहरू

(क) शिक्षा

विकासको प्रमुख संवाहक मानव संसाधन नै हो । दक्ष र विवेकशिल मानव संसाधनको पूर्ण विकास भएको स्थान मरुभूमि नै भएपनि विकास भएको र मानव संसाधन अदक्ष र कमजोर भएको स्थानमा अपार प्राकृतिक श्रोत र सम्पदाहरू भएतापनि चरम गरिबी र चरम अविकासको अवस्थाको बीचबाट गुज्रनु परेको यथार्थ हामी विश्वमै पाउँछौ । नेपालको वर्तमान अवस्था समेत अपार प्राकृतिक सम्पदाको हिसाबले सम्पन्न भएतापनि कमजोर मानव संसाधनका कारण पछि पर्नु परेको अवस्था हो । मानव संसाधन विकासको पहिलो र आधारभूत शर्त नै वैज्ञानिक, प्राविधिक, व्यावसायिक, व्यवहारिक र समयसापेक्ष उचित शिक्षा हो । समयसापेक्ष र देशको माग अनुसारको जनशक्ति तयार पार्न सोही अनुरूपको शिक्षा प्रदान गर्नु आवश्यक हुन्छ । प्रविधियुक्त द्रुत विकासको आजको युगमा समेत शितगङ्गा नगरपालिकाको साक्षरता प्रतिशत ७१.७३

रहेकोले नगरपालिकाको निरक्षरता उन्मूलन लगायत दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्न समयमै अत्यन्त प्रभावकारी शिक्षासम्वन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । हाल यो नगरपालिकामा सामुदायिकतर्फ १ स्नातक तहसम्म अध्ययन अध्यापन हुने कलेज, ०-१२ सम्म पठनपाठन हुने ४ वटा माध्यमिक विद्यालय, ०-१० सम्म पठनपाठन हुने ८ वटा माध्यमिक विद्यालय र ९५ वटा आधारभूत विद्यालय छन् । संस्थागततर्फ भने २ वटा मात्र आधारभूत विद्यालयहरू सञ्चालित छन् । तथापी यस नगरपालिकामा प्राविधिक, वैज्ञानिक, व्यावसायिक शिक्षा प्रदान गर्ने कुनै शैक्षिक संस्था सञ्चालित छैनन् ।

शिक्षा क्षेत्रको विकासका लागि यस नगरपालिकाले सर्वप्रथम समग्र शैक्षिक पूर्वाधारहरूको विकास गर्नुपर्दछ । शैक्षिक पूर्वाधार अन्तर्गत निम्न विषयहरू पर्दछन् ।

- ✓ विद्यालयहरू (सुरक्षित विद्यालय भवनहरू)
- ✓ बालमैत्री वातावरणमा बाल शिक्षा
- ✓ पुस्तकालय तथा पुस्तकको उपलब्धता
- ✓ कापी, कलम लगायत अन्य शैक्षिक सामग्रीहरूको प्रबन्ध
- ✓ उपयुक्त शिक्षण पद्धति
- ✓ दक्ष शिक्षकशिक्षिका
- ✓ विद्यार्थी शिक्षक अनुपात
- ✓ खेलकुद मैदान र खेल सामग्रीहरू
- ✓ नियमित कक्षा सञ्चालन
- ✓ विज्ञान प्रयोगशाला
- ✓ कम्प्युटर प्रयोगशाला
- ✓ इन्टरनेट सेवा
- ✓ अतिरिक्त क्रियाकलापहरू
- ✓ पोषणयुक्त आहार (खाजा)
- ✓ विद्यालयसम्मको पहुँच
- ✓ विद्यार्थीको घर निकटमा विद्यालय
- ✓ स्वच्छ पिउनेपानी
- ✓ बाल, छात्रा तथा अपाङ्गमैत्री शौचालय
- ✓ प्राथमिक उपचार सामग्री
- ✓ विद्यार्थी मैत्री वातावरण
- ✓ शान्ति सुरक्षा
- ✓ बाल अधिकार

शैक्षिक विकासका लागि यस नगरपालिकाले सञ्चालन गर्नुपर्ने कार्यक्रमहरू निम्नानुसार छन् :

- ✓ विद्यार्थी भर्नादरलाई शतप्रतिशत पुऱ्याउने
- ✓ बिचैमा विद्यालय छाड्ने कारण पत्ता लगाई त्यसलाई शुन्यमा झार्ने
- ✓ विद्यालय र विद्यार्थी अनुपात हेरी नपुग विद्यालयहरू थप्ने साथै विद्यार्थी कम भएका नजिकका विद्यालयहरूलाई गाभ्ने
- ✓ सम्पूर्ण विद्यालयहरूलाई प्राथमिकताका साथ भौतिक तथा आधुनिक पूर्वाधारयुक्त बनाउने
- ✓ विद्यालयमा नियमित कक्षा सञ्चालन सुनिश्चित गर्ने
- ✓ सबै सामुदायिक विद्यालयहरूमा आवश्यक दरबन्दी कायम गर्ने
- ✓ दक्ष विषयगत शिक्षकको व्यवस्था गर्ने
- ✓ समय सापेक्ष व्यवहारिक, व्यावसायिक, प्राविधिक जीवनोपयोगी र गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता गर्ने
- ✓ शैक्षिक क्यालेण्डर व्यवस्थित गरी पूर्ण रूपमा लागु गर्ने
- ✓ दलित, एकल महिला, अपाङ्ग तथा सीमान्तकृत विपन्न विद्यार्थीलाई पूर्ण रूपमा निःशुल्क पठन-पाठनको व्यवस्था सहित विशेष छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्ने
- ✓ दलित, एकल महिला, अपाङ्ग तथा सीमान्तकृत विपन्न नागरिकका सन्तानहरूलाई पूर्ण रूपमा निःशुल्क पठन-पाठनको व्यवस्था मिलाउने
- ✓ विद्यार्थीमैत्री वातावरण सुनिश्चित गर्ने
- ✓ उच्च शिक्षाको प्रबन्ध गर्न विश्वविद्यालयबाट सम्बन्धन प्राप्त कलेज स्थापना गर्नका लागि समुदाय र निजी क्षेत्रसँग साझेदारी गर्ने
- ✓ आवश्यकताका आधारमा शिक्षण पद्धतिलाई प्रविधिमैत्री बनाउने
- ✓ प्रौढ, किशोरी तथा अनौपचारिक शिक्षा लागु गर्ने
- ✓ प्रत्येक वडामा कम्तिमा १ वटा इन्टरनेट लगायतका सुविधासम्पन्न पुस्तकालय र वाचनालय स्थापना गर्ने
- ✓ नगरपालिकाका कम्तिमा २ वटा विद्यालयलाई आधुनिक प्रविधीयुक्त प्राविधिक माध्यमिक विद्यालयको रूपमा विकास गर्ने
- ✓ नगरपालिकाको समग्र शिक्षा क्षेत्रको विकासका लागि निजी क्षेत्रलाई नियमन गरी सहकार्य गर्ने
- ✓ संस्थागत विद्यालयहरूको नियमित अनुगमन गरी उनीहरूसँग समग्र शिक्षा क्षेत्रको विकासका लागि सहकार्य गर्ने
- ✓ प्राविधिक, वैज्ञानिक, व्यवहारिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्रदान गर्ने शैक्षिक संस्थाहरू पर्याप्त मात्रामा स्थापना गर्ने ।
- ✓ कम्तिमा आधारभूत तहसम्म मातृभाषामा शिक्षा प्रदान गर्नका लागि स्थानीय भाषामा पाठ्यक्रम बनाई पाठ्यपुस्तकहरू प्रकाशन गर्ने
- ✓ समयसापेक्ष र स्थानीय आवश्यकता सुहाउँदो पाठ्यक्रम तयार गरी विश्व बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने शैक्षिक गुणस्तर कायम गर्ने
- ✓ **"समान र गुणस्तरीय शिक्षा आजको आवश्यकता"** भन्ने नारालाई साकार बनाउने

- ✓ राष्ट्रियता, राष्ट्रप्रेम तथा देशभक्ति भावनाले ओतप्रोत र श्रमको सम्मान गर्ने नैतिकवान र आदर्श नागरिक उत्पादन गर्ने
- ✓ राष्ट्रिय चरित्र, नैतिकता तथा व्यवहार साथै शिष्टाचार सम्बन्धी शैक्षिक कार्यक्रम तयार गरी राष्ट्रियता, राष्ट्रप्रेम तथा देशभक्ति भावनाले ओतप्रोत र श्रमको सम्मान गर्ने उच्च आदर्शवान, चरित्रवान, नैतिक र गुणवान नागरिक उत्पादन गर्ने
- ✓ नगरपालिकाबाट मेडिसिन, इन्जिनियरिङ, कम्प्युटर विज्ञान, कृषि, जे. टी., जे. टि. ए., वन विज्ञान लगायत अन्य प्राविधिक र व्यावसायिक विषय पढ्ने जेहेन्दार विद्यार्थीलाई विशेष छात्रवृत्तिको व्यवस्था गरी गाउँमा सेवा गर्ने प्रावधान राख्ने
- ✓ नियमित रूपमा कृषि शिक्षा लागु गर्ने
- ✓ प्रत्येक वडामा नियमित रूपमा कृषक पाठशाला सञ्चालन गर्ने
- ✓ विद्यालयलाई शान्ति क्षेत्र कायम गर्ने
- ✓ नैतिक शिक्षा लागु गर्ने
- ✓ नगरपालिकाका दुर्गम क्षेत्रका विद्यार्थीहरूलाई निश्चित विद्यालयमा पूर्वाधारको विकास गरी आवासीय शिक्षाको प्रबन्ध मिलाउने
- ✓ पूर्वीय तथा बौद्धदर्शन र सभ्यता सम्बन्धी अध्ययन केन्द्र स्थापना गर्ने
- ✓ विद्यालयका शैक्षिक उपलब्धीको आधारमा पुरस्कार र प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने
- ✓ शिक्षक-शिक्षिकाहरूका लागि नियमित तालिमको व्यवस्था गर्ने
- ✓ विद्यालयहरूमा नियमित रूपमा सिर्जनात्मक तथा अतिरिक्त क्रियाकलापहरूको व्यवस्था गर्ने
- ✓ वैज्ञानिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली लागु गर्ने
- ✓ नियमित अतिरिक्त क्रियाकलापहरू सञ्चालनका लागि वार्षिक शैक्षिक क्यालेण्डर निर्माण गर्ने
- ✓ सवै वडामा कम्तिमा एउटा इन्टरनेट सेवासहितको सुविधासम्पन्न सार्वजनिक पुस्तकालयको स्थापना गर्ने

(ख) स्वास्थ्य

स्वस्थ नागरिक बिना कुनै पनि देश तथा समाजको विकासको परिकल्पना समेत गर्न सकिँदैन । स्वास्थ्य नै धन हो र स्वास्थ्य मानव संसाधन विकासको उत्तिकै महत्वपूर्ण पाटो हो । स्वास्थ्यले शारीरिक मात्र नभएर मानसिक, संवेगात्मक र सामाजिक रूपमा स्वस्थ अवस्था भन्ने बुझाउँछ । तसर्थ नगरपालिकाको समग्र स्वास्थ्य विकासको लागि सर्वप्रथम स्वास्थ्य सम्बन्धी आधारभूत पूर्वाधारको विकास हुनु अत्यावश्यक छ । नगरपालिकाको समग्र स्वास्थ्य सेवाको अवस्था हालसम्म अत्यन्तै कमजोर अवस्थामा छ । यस नगरपालिकामा केही प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, ६ वटा स्वास्थ्य चौकीहरू, २ वटा बर्थिङ् सेन्टर, १३ वटा खोप केन्द्र, ३ वटा फार्मेसी, ४ वटा क्लिनिक, एउटा भिसिटी सेन्टर, १०८ जना महिला स्वास्थ्य सवयम् सेविका, ५ वटा टि.वि. उपचार केन्द्र, १२ वटा गाउँघर क्लिनिक, ३ वटा सामुदायिक स्वास्थ्यकेन्द्र आदि स्वास्थ्य सेवाहरू उपलब्ध छन् । यी बाहेक यस नगरपालिकामा आधुनिक सुविधासम्पन्न स्वास्थ्य पूर्वाधार, स्वास्थ्य सामग्री र विशेषज्ञ सेवायुक्त स्वास्थ्य संस्था वा अस्पताल छैनन् । यसर्थ नगरपालिकाको स्वास्थ्य स्थिति सुधार गर्न आधारभूत तहबाटै काम गर्नुपर्ने हुन्छ । स्वास्थ्य क्षेत्रको विकासको लागि संक्षेपमा निम्न कार्यक्रमहरू गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

नगरपालिकास्तरमा गर्नुपर्ने पूर्वाधार विकास तथा विकास कार्यक्रमहरू

- ✓ ठाडा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रलाई आधुनिक सुविधासम्पन्न अस्पतालमा विकास गर्ने
- ✓ आवश्यक सङ्ख्यामा स्वास्थ्य चौकी तथा अस्पताल स्थापना गर्ने
- ✓ पर्याप्त स्वास्थ्य सामग्री र उपकरणहरूको प्रबन्ध गर्ने
- ✓ नि:शुल्क वितरण गर्ने औषधिहरूको नियमित आपूर्ति गर्ने
- ✓ दक्ष चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मीहरूको व्यवस्था गर्ने
- ✓ आवश्यक औषधिहरूको आपूर्ति व्यवस्था मिलाउने
- ✓ स्वास्थ्य शिक्षालाई अनिवार्य गर्ने
- ✓ रेडियोलोजी तथा प्याथोलोजी सेवा सञ्चालन गर्ने
- ✓ स्वास्थ्य चौकी तथा अस्पतालको लागि भूकम्प प्रतिरोधी भवनहरू निर्माण गर्ने
- ✓ स्वास्थ्य स्वयम्सेविकाहरूलाई नियमित तालिम दिने
- ✓ स्वास्थ्य स्वयम् सेविकाहरूलाई पोसाक भत्ता, खाजा, यातायात तथा प्रोत्साहन भत्ताको व्यवस्था गर्ने
- ✓ आकस्मिक स्वास्थ्य सेवालाई यथाशिघ्र व्यवस्था गर्ने
- ✓ वैकल्पिक उपचार पद्धतिलाई विकास गर्ने (आयुर्वेद, प्राकृतिक चिकित्सा, होमियोप्याथी आदि)
- ✓ नियमित खोपको प्रबन्ध गर्ने
- ✓ नियमित स्वास्थ्य जाँच गर्न जनचेतना फैलाउने
- ✓ स्थानीय वैद्य तथा झाँक्रीहरूलाई स्वास्थ्य सम्बन्धी आधारभूत तालिम दिने
- ✓ स्वास्थ्य बिमालाई क्रमश: सबै परिवारमा अनिवार्य गर्दै लैजाने
- ✓ सुँडेनीहरूलाई तालिम दिने
- ✓ नसर्ने र सर्ने रोग सम्बन्धी जनचेतना फैलाउने
- ✓ प्रजनन् स्वास्थ्य, मातृशिशु स्वास्थ्य र परिवार नियोजन सेवालाई प्रभावकारी बनाउने
- ✓ पोषण स्वास्थ्य सम्बन्धी तालिमहरू सञ्चालन गर्ने (विद्यालय तथा समुदायमा)
- ✓ पिउने पानी निर्मलीकरणका उपायहरूको प्रचार प्रसार गर्ने
- ✓ स्थानीय सञ्चार माध्यमहरूमा स्वास्थ्य चेतना सञ्चारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने
- ✓ एम्बुलेन्स सेवालाई सबै वडामा विस्तार गर्ने
- ✓ नवजात शिशु मृत्युदर, बाल मृत्युदर र मातृ मुत्युदरलाई उल्लेख्य रूपमा घटाउने
- ✓ दूर स्वास्थ्य (Telemedicine) कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- ✓ शारीरिक व्यायाम र स्वस्थ जीवनशैलीबारे जनचेतना फैलाउने
- ✓ धुम्रपान र मद्यपान नियन्त्रणका प्रभावकारी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने
- ✓ विद्यालयमा यौनशिक्षा लागु गर्ने
- ✓ मानसिक स्वास्थ्य तथा मनो-सामाजिक परामर्श केन्द्रहरू स्थापना गर्ने
- ✓ सामान्य शल्यक्रिया र २४ सै घण्टा भरपर्दो प्रसुती सेवाको यथाशीघ्र व्यवस्था मिलाउने
- ✓ रक्तसञ्चार केन्द्रको स्थापना गर्ने
- ✓ प्रत्येक अस्पतालमा बाल स्वास्थ्य एकाइको स्थापना गर्ने
- ✓ ज्येष्ठ नागरिकलाई नियमित र नि:शुल्क स्वास्थ्य जाँचको व्यवस्था मिलाउने
- ✓ खाद्य सुरक्षा र पोषणको गुणस्तर कायम राख्न बजार अनुगमन र नियमन गर्ने
- ✓ ताजा र घरेलु उत्पादन प्रयोग गर्न जनचेतना फैलाउने

- ✓ रासायनिक मलखाद तथा विषादीको अति प्रयोगलाई कम गरी दीर्घकालीन रूपमा जैविक मलखाद र किटनाशकले विस्थापन गरी मानव स्वास्थ्यमा सुधार गर्ने
- ✓ सम्पूर्ण स्वास्थ्य कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दा व्यक्तिगत स्वास्थ्य, पारिवारिक स्वास्थ्य, सामुदायिक स्वास्थ्य, प्राथमिक स्वास्थ्य, मानसिक स्वास्थ्य र प्रजनन् स्वास्थ्यलाई सन्तुलित ढङ्गले सम्बोधन गर्ने
- ✓ प्रबर्द्धनात्मक, निरोधात्मक, उपचारात्मक र पुनर्स्थापनात्मक स्वास्थ्य सेवालाई समानान्तर हिसाबले अगाडि बढाउने

(ग) संस्कृति

कुनैपनि समुदायको आफ्नै विशिष्ट पहिचान, चाडबाड, परम्परा, जीवनशैली, भेषभुषा र रहनसहन हुन्छ। एकातर्फ सदियौं देखि अभ्यास गरिँदै आएका रीतिरिवाजले मानिसको दैनिक जीवनलाई नियमित र व्यवस्थित गर्न सहयोग पुऱ्याइरहेका हुन्छन् भने अर्कोतर्फ समुदाय पिच्छे आ-आफ्ना धर्म, संस्कृति, रीतिरिवाज र परम्पराहरू हुन्छन्। ती फरक फरक रीतिरिवाज, रहनसहन र परम्पराहरू समुदाय र समाजका विशिष्ट पहिचान हुनुका साथै बौद्धिक सम्पदा (Intellectual Property) भएकोले तिनीहरूको संरक्षण गर्नु अत्यन्त जरुरी हुन्छ। शितगङ्गा नगरपालिका यस्ता मौलिक परम्परा र सांस्कृतिक विविधतामा धनी नगरपालिका हो। यहाँ २०६८ सालको जनगणना अनुसार कुल जनसङ्ख्याको ३२.१२ प्रतिशत मगर, २२.५३ प्रतिशत ब्राम्हण, १७.४६ प्रतिशत क्षेत्री, ११.०१ प्रतिशत कामी, ५.३७ प्रतिशत सार्की, ३.६१ प्रतिशत दमाई/ढोली, २.३६ प्रतिशत कुमाल, १.५२ प्रतिशत घर्ती/भुजेल, १.४४ प्रतिशत गुरुङ साथै अन्य जातजातिहरूमा नेवार, दशनामी, गाईने लगायतका छन्। यी विभिन्न जातजातिहरूका आफ्ना बेग्लै पहिचान र रीतिरिवाजहरू छन्। यस्तो विविधताबीच यहाँ धार्मिक र सांस्कृतिक सहिष्णुता भने कायमै रहेको छ। शितगङ्गा नगरपालिकाले यहाँको सांस्कृतिक विकासका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने कार्यक्रमहरू संक्षेपमा निम्नानुसार छन् :

- ✓ सबै धर्म र समुदायका लोक संस्कृतिहरू तथा अमूर्त सांस्कृतिक सम्पदा (Intangible Cultural Heritages) ICH को पूर्ण अभिलेख तयार पार्ने

- ✓ दशैं, तिहार, तीज, जनैपूर्णिमा, माघेसङ्क्रान्ती, रामनवमी, शिवरात्री, नयाँवर्ष, बुद्ध पूर्णिमा जस्ता चाडबाडमा विभिन्न समुदायले मनाउने जात्रा, मेला तथा रीतिरिवाजलाई संरक्षण गर्नका लागि गुठी वा सम्प्रदायलाई प्रोत्साहन गर्न अनुदान तथा सहयोग गर्ने
- ✓ विभिन्न अवसरमा सांस्कृतिक कार्यक्रम तथा झाँकीहरू आयोजना गर्ने
- ✓ विद्यालय तथा समुदायस्तरमा साहित्यिक कार्यक्रम तथा अन्तरक्रियाहरू सञ्चालन गर्ने
- ✓ बाल प्रतिभाहरूलाई प्रोत्साहन गर्न विद्यालयस्तरीय लोकगीत, लोक नृत्य, अभिनय तथा सांस्कृतिक प्रतियोगिताहरू आयोजना गर्ने
- ✓ स्थानीय सञ्चारमाध्यम तथा सामाजिक सञ्जाल मार्फत स्थानीय गीत नृत्य तथा संस्कृति झल्कने भिडियो डकुमेन्ट्रीहरू तयार पारी प्रचार प्रसार गर्ने
- ✓ प्रत्येक जनजातिका बस्तीहरूमा एक-एक वटा होमस्टे सञ्चालन गर्ने कार्यका लागि आवश्यक तालिम तथा पूर्वाधार विकास गर्ने
- ✓ नगरपालिकाले सञ्चालन गर्ने विशेष औपचारिक कार्यक्रममा कार्यपालिका सदस्यहरूले आफ्नो मौलिकता झल्कने पोशाक अनिवार्य लगाउने व्यवस्था गर्ने
- ✓ विभिन्न अवसरमा मेला तथा सामूहिक भोज भतेरको आयोजना गर्ने
- ✓ दशैं, तिहार, तीज, जनैपूर्णिमा, माघेसङ्क्रान्ती, रामनवमी, शिवरात्री, नयाँवर्ष, बुद्ध पूर्णिमा जस्ता पर्वहरूमा मौलिक संस्कृति झल्कने लोक नृत्य, लोक गीत तथा लोक बाजासम्बन्धी हर्षोल्लास कार्यक्रमहरू आयोजना गर्न समुदायस्तरमा समितिहरू गठन गर्ने
- ✓ नगरपालिकाका मुख्य पर्यटकीय गन्तव्यस्थलहरू, धार्मिक स्थलहरू, चाडबाड आदि विशेष अवसरमा यी क्षेत्रहरूमा सांस्कृतिक कार्यक्रम र झाँकीहरू प्रस्तुत गर्न तत् तत् क्षेत्रमा स्थानीय बासिन्दाहरू संलग्न भएका सांस्कृतिक समितिहरू गठन गर्ने
- ✓ यी सांस्कृतिक समितिहरूसँग अन्तरक्रिया गरी ती क्षेत्रका सांस्कृतिक समस्या तथा चासोहरूको सम्बोधन गर्ने
- ✓ नगरपालिकामा रहेका लेखक, साहित्यकार, सङ्गीतकर्मी, गायक, कलाकार, पत्रकार तथा बाजागाजा समेतको विस्तृत विवरण तयार पार्ने
- ✓ नगरपालिका तथा देशको सांस्कृतिक विकासमा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याउने लेखक, साहित्यकार, सङ्गीतकर्मी, गायक, कलाकार तथा पत्रकारहरूलाई सम्मान तथा अभिनन्दन गर्ने ।

(घ) लैङ्गिक समानता, सामाजिक समावेशीकरण तथा मूल प्रवाहीकरण

नेपाल पितृसत्तात्मक सामाजिक व्यवस्थामा आधारित समाज हो । त्यसकारण यहाँ विगतदेखि नै विभिन्न किसिमका जातीय, लैङ्गिक, वर्गीय, क्षेत्रीय, भाषिक लगायत विविध प्रकारका भेदभावहरू विद्यमान छन् जसका कारण नेपाली समाज सामाजिक हिसाबले पिछडिएको अवस्थामा छ । अशिक्षा, अन्धविश्वास र परम्परादेखि नै चल्दै आइरहेका विभिन्न प्रचलनका कारण हालसम्म समेत जातीय, लैङ्गिक, क्षेत्रीय, भाषिक लगायतका विभिन्न भेदभावहरू एक वा अर्को प्रकारले व्याप्त रहेका छन् । समानतामा आधारित सामाजिक न्यायपूर्ण समाज स्थापनाका लागि सबै प्रकारका भेदभावलाई जरैदेखि अन्त्य गरी सबैलाई स्वतन्त्रता र सम्मानपूर्वक बाँच्न पाउने अधिकार सुनिश्चित गर्नु जरुरी छ । शितगङ्गा नगरपालिकामा सङ्घीय संविधानले व्यवस्था

गरेका समानता, सामाजिक न्याय र भेदभाव विरुद्धको हकलाई स्थापित गर्न निम्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

- महिला सशक्तीकरणका लागि विशेष कार्यक्रमहरू नियमित रूपमा सञ्चालन गर्ने
- ज्येष्ठ नागरिक, दलित तथा एकल महिला लक्षित सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउने
- **"एक वडा एक बाल उद्यान, एक वडा एक ज्येष्ठ नागरिक सत्सङ् केन्द्र"** कार्यक्रमलाई साकार बनाउने
- युवा, महिला, विपन्न, दलित, अपाङ्ग तथा सीमान्तकृत समुदायमा सशक्तीकरणका विशेष कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने
- एकल महिला, घरेलु तथा यौन हिंसामा परेका महिला, अपाङ्ग, दुर्व्यसनमा परेका युवा तथा यौनिक अल्पसङ्ख्यकहरूलाई समाजमा सहज ढङ्गले पुनर्स्थापित हुन विशेष कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने र रुढीवादको अन्त्य गर्ने
- ज्येष्ठ नागरिकहरूका लागि घरदैलोमै नियमितरूपमा निःशुल्क स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन गर्ने
- सबै प्रकारका बालश्रमको अन्त्य गर्ने
- राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय नीति, कानुन र सन्धीबमोजिम महिला तथा बालबालिकाहरूको संरक्षणका लागि नियमित रूपमा विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने
- छुवाछुतमुक्त समाज निर्माण गर्न विभिन्न पर्व र सार्वजनिक समारोहहरूमा सामाजिक अन्तरघुलन कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने
- यौनिक अल्पसङ्ख्यकहरूका समस्या तथा चासोहरू सम्बोधन गर्ने
- दुर्व्यसनमुक्त समाज स्थापनाका लागि पुनर्स्थापना केन्द्रहरू सञ्चालन गर्ने
- अनाथ र जोखिममा परेका बालबालिकाहरू लागि बालगृहहरू सञ्चालन गर्ने
- सामाजिक कु-संस्कारको रूपमा रहेका बालविवाह, बहुविवाह र अनमेल विवाहको अन्त्य गर्न जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने
- महिला हिंसा अन्त्य गर्न र पिडकलाई कानुनी दायरामा ल्याउन महिला सेलको गठन गर्ने
- स्थानीय न्यायिक समिति र न्यायिक इजलासका काम कार्यवाहीहरूलाई प्रभावकारी बनाउने
- महिला, दलित, अपाङ्ग तथा अन्य सीमान्तकृत समुदायका उद्यमीहरूको पहिचान गरी उनीहरूको वृत्ति विकासका लागि विशेष कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने
- सीमान्तकृत र अल्पसङ्ख्यक जातिहरूका मौलिकता संरक्षण गर्न विशेष कोष तथा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने
- महिला, दलित, अपाङ्ग, अल्पसङ्ख्यक, जनजाति, विपन्न वर्ग तथा सीमान्तकृत समुदायका छात्रछात्राहरूलाई शिक्षामा पूर्ण प्राथमिकता दिई विशेष छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्ने
- सबै भाषा, धर्म, सम्प्रदाय, जातजाति, मौलिकता, शारीरिक अवस्थाका व्यक्तिहरूको लैङ्गिक, भाषिक, धार्मिक समानता, सामाजिक समावेशीकरण तथा मूल प्रवाहीकरण गर्ने
- आधारभूत तहमा मातृभाषामा पठनपाठनको व्यवस्था मिलाउने

(ङ) युवा

देश निर्माणका प्रमुख आधार भनेकै युवाहरू हुन् । युवाहरूको सामर्थ्यलाई सही रूपमा सदुपयोग गरेका मुलुकले नै विकासमा फड्को मारेका छन् । तर नेपालको हालको नियती भनेको युवाहरू विदेश गई श्रम गर्ने र देशमा बसेका नागरिकहरू युवाले श्रम गरी पठाएको विप्रेषण वा रेमिट्यान्स्ले निर्वाह गर्ने अवस्था छ । शितगङ्गा नगरपालिकाको अवस्था समेत ठ्याक्कै यस्तै छ भन्दा अत्युक्ति हुँदैन । यो नियतीलाई नबदलेसम्म कुनै पनि नगरपालिकाको दीर्घकालिन समृद्धि हासिल गर्ने सपना पुरा हुन सक्दैन । तसर्थ यो नगरपालिका पनि समृद्धिको बाटोमा हिँड्नका लागि सर्वप्रथम विदेशी भूमिमा श्रम गरिरहेका युवाहरूलाई देशमै रोजगारी तथा स्वरोजगारको प्रत्याभूती गराई उनीहरूको श्रम र सीपलाई देश गाउँको विकासमा प्रयोग गर्नु पर्दछ । यसका लागि नगरपालिकाले निम्नलिखित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्दछ ।

- वडागत रूपमा युवाहरूको जनसङ्ख्या तथा अन्य व्यक्तिगत विवरण सम्बन्धी लगत तयार पारी उनीहरूको अभिमुखिकरण गर्ने
- नैतिकवान, इमान्दार र कर्तव्यनिष्ठ यूवा समुदायको निर्माण गर्न नगरपालिका स्तरीय Motivational workshop आयोजना गर्ने
- दक्ष युवाहरूलाई शैक्षिक प्रमाणपत्र वा सीपका आधारमा बिना धितो कम ब्याजदरमा ऋण दिई स्वरोजगार बनाउने
- नगरपालिका स्तरमा युवा सरोकार समिति गठन गर्ने
- उच्च शिक्षा प्राप्त गर्न चाहने युवाहरुलाई निश्चित मापदण्डका आधारमा छात्रवृत्ति प्रदान गर्न एक छात्रवृत्ति कोषको स्थापना गर्ने
- प्रतिभावान युवाहरूलाई प्राविधिक शिक्षा जस्तै : मेडिसिन, इन्जिनियरिङ, कम्प्युटर प्रविधि, लगायतका क्षेत्रहरूमा अध्ययन गर्नका लागि निश्चित मापदण्डका आधारमा छात्रवृत्ति, निःशुल्क वृत्ति तथा सुलभ कर्जाको व्यवस्था गर्ने
- विशेष शारिरीक अवस्थाका युवाहरूको शिक्षाको लागि विशेष छात्रवृत्तिको अनिवार्य व्यवस्था गर्ने
- उच्च शिक्षा हासिल गरिरहेका युवाहरूलाई नगरपालिकाका क्रियाकलापहरुमा इन्टर्नसिपको व्यवस्था गर्ने
- युवाहरूको लगानी र व्यवस्थापनमा उद्योगधन्दा तथा व्यवसाय सञ्चालन गर्न प्रोत्साहन गर्नका लागि त्यस्ता उद्योगधन्दा तथा व्यवसाय दर्ता तथा नविकरण गर्दा विशेष सहुलियतको व्यवस्था गर्ने
- कृषि, पर्यटन, उद्योग सम्बन्धी तालिम प्रदान गर्ने
- कृषिजन्य, जडिबुटी र वन पैदावारमा आधारित उद्योग स्थापना तथा लगानी गर्नका लागि युवाहरूलाई प्रोत्साहन गर्न आर्थिक सहुलियत दिने
- उनीहरूको ज्ञान, सिप र पूँजीको अधिकतम सदुपयोग गरी आर्थिक समृद्धि हासिल गर्नका लागि उनीहरूको लगानी प्रतिफलको ग्यारेण्टी गर्न विमाको व्यवस्था गर्ने र उनीहरुको सीपको सदुपयोग गर्ने
- युवाको उद्यमशिलतालाई प्रोत्साहन गर्न सुलभ कर्जा तथा बीउ पूँजीको व्यवस्था गर्न वित्तीय संस्थासँग समन्वय गर्ने

- कृषि व्यवसायमा युवाहरूलाई आकर्षित गर्नका लागि कृषि औजार, मल, विउ, प्रविधि र बजारिकरणमा निश्चित प्रतिशतमा अनुदान दिने
- परम्परागत ज्ञान, सीप र व्यवसायहरूमा युवाहरूलाई प्रोत्साहन गर्नका लागि ती व्यवसायहरूलाई आधुनिकिकरण गर्न नगरपालिकास्तरीय तालिम नियमित संचालन गर्ने
- रोजगारी तथा पेशा व्यवसायका सिलसिलामा घाइते भएका, अङ्गभङ्ग भएका र अन्य स्वास्थ्य समस्याबाट ग्रसित युवाहरूको उपचारको व्यवस्था गर्न बिमा योजना लागु गर्ने
- युवाहरूलाई धुम्रपान, मद्यपान, लागु पदार्थ र अन्य कुलतमा फँस्नबाट रोक्नका लागि विद्यालय तथा समुदायस्तरमा विभिन्न सचेतनामूलक क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्ने
- कुलतमा परेका युवाहरूको उद्धार गरी सामाजिक पुनर्स्थापना गर्ने
- विद्यालय शिक्षाको पाठ्यक्रममा नै यौन स्वास्थ्य शिक्षा प्रदान गरी युवाहरूलाई यौन तथा घातक प्रकृतिका रोगहरूबाट जोखिममुक्त गराउने
- युवाहरूको शारीरिक र मानसिक स्वास्थ्यमा विशेष भूमिका खेल्ने खेलकुदको विकास गर्नका लागि एउटा दीर्घकालिन खेलकुद विकास रणनीति निर्माण गर्ने
- युवाहरूलाई सांस्कृतिक विचलनबाट बचाउनका लागि स्थानीय गीत, सङ्गीत, लोकगाथा, भेषभूषा लगायतका चाडबाडसम्बन्धी सांस्कृतिक मेला, प्रदर्शनी तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- युवाहरूका लागि साँस्कृतिक कला र सीप सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्ने
- युवाहरूलाई साहित्यिक तथा रचनात्मक क्रियाकलापहरूमा संलग्न गराउनका लागि नगरपालिका तथा वडास्तरमा नियमित साहित्यिक गतिविधि जस्तै : कार्यशाला, गोष्ठी, रचना बाचन तथा मेलाको आयोजना गर्ने
- वातावरण संरक्षण र सरसफाइमा संलग्न गराउनका लागि वडास्तरमा समितिहरूमा युवाहरूलाई सहभागी गराई वृक्षारोपण कार्यक्रम, साप्ताहिक सरसफाइ, फोहर प्रशोधन, पुनर्प्रयोग र व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्रदान गर्ने
- विज्ञान तथा प्रविधि सेवामा संलग्न युवाहरूलाई उच्च अध्ययनका लागि छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने
- अन्वेषण र आविस्कारमा संलग्न युवाहरूका लागि नगरपालिकामा आविस्कार कोषको स्थापना गरी मापदण्डका आधारमा आर्थिक अनुदान प्रदान गर्ने
- मानव वेचविखन, लागुऔषध तथा हातहतियार ओसार प्रसारमा युवाहरूलाई प्रयोग गर्ने परिपाटीलाई निरुत्साहित गर्नका लागि सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- समाजमा शान्ति सुरक्षा र अमनचयन कायम गर्नका लागि युवाहरूलाई स्वयंसेवकको रुपमा परिचालन गर्न युवाहरूलाई समावेश गरी शान्ति सुरक्षा संयन्त्र निर्माण गरी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- विशेष अवस्थाका युवाहरूका लागि शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगार, मनोरञ्जन लगायतका विविध क्षेत्रमा प्राथमिकता दिन विशेष छात्रवृति, आर्थिक सहयोग र आरक्षणको व्यवस्था गर्ने
- अपाङ्गता भएका युवाहरूका लागि उनीहरूको शारीरिक विविधता र जटिलताका आधारमा यातायात, भवन, शौचालय लगायतको पूर्वाधारहरू अपाङ्गमैत्री बनाउने
- अपाङ्गता भएका विद्यार्थीहरूका लागि विशेष शिक्षाको व्यवस्था गरी दक्ष शिक्षक, सहज र अपाङ्गमैत्री पूर्वाधारहरूको प्रबन्धमार्फत उनीहरूको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारको ग्यारेण्टी गर्ने

(च) शान्ति सुरक्षा

गरिबी, असमानता, सामाजिक विकृति-विसङ्गति र अपराध मनोविज्ञानका कारण समाजमा विविध किसिमका आपराधिक घटनाहरू घट्ने गर्दछन् । यस्ता घटनाहरू न्यूनीकरण गरी शान्ति, सुरक्षा र अमन चयनको प्रबन्ध मिलाउने दायित्व राज्यको हुन आउँछ । समाजमा शान्ति, सुरक्षा र अमन चयन कायम गर्ने प्रमुख दायित्व सुरक्षा निकायहरूको हो । साथसाथै शान्ति, सुरक्षा र अमन चयन कायम गर्नका लागि नागरिकको समेत महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । हाल शितगङ्गा नगरपालिकामा ठाडा इ.प्र.का., सिद्धारा इ.प्र.का., जलुके प्रहरी चौकी, सिमलपानी प्रहरी चौकी, सिमलपानी चौकी, सातमारा अस्थायी प्रहरी चौकी सञ्चालित छन् । यसका साथै यस नगरपालिकामा नेपाली सेनाको रावणबाण गण समेत रहेको छ । तथापी ठूलो र जटिल भूगोलका कारण यस नगरपालिकामा शान्ति सुरक्षा र अमनचयन कायम गर्न प्रत्येक वडामा प्रहरी चौकीहरूको प्रबन्ध गर्नुपर्ने र आवश्यक सङ्ख्यामा दरबन्दी कायम गरी शान्ति सुव्यवस्था कायम गर्नु आवश्यक छ। यसका साथै समयमै नगर प्रहरीको गठन गरी शान्ति सुरक्षा तथा अमनचयन सुनिश्चित गर्नुका साथै विद्यालय तथा समुदायस्तरमा शान्ति सुरक्षाका बारेमा जनचेतना फैलाउनु आवश्यक छ । यसका लागि नगरपालिकाले निम्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्दछ

- सबै वडाहरूमा प्रहरी चौकी स्थापना गर्ने
- नगर प्रहरी गठन गर्ने
- नियमित गस्ती टोलीलाई नगरपालिकाभर परिचालन गर्ने
- आपत्कालीन सेवामा टेलिफोन तथा एसएमएसका माध्यमबाट तुरुन्त परिचालन हुन सक्ने संयन्त्र निर्माण गर्ने
- मदिरापान, होहल्ला, झैझगडा, बलात्कार, हत्या हिंसा, जुवातासको समस्या तत्काल नियन्त्रण गर्ने
- सशस्त्र प्रहरी तथा नेपाली सेनाको एक विशेष उद्धार टोली नगरपालिकामा तयारी अवस्थामा रहने व्यवस्था मिलाउने
- नगरपालिकाका अपराध संवेदनशील क्षेत्रहरू पहिचान गरी त्यस्ता क्षेत्रहरूमा अस्थायी प्रहरी चौकी तथा प्रहरी बिटहरू तत्काल स्थापना गर्ने
- मानवीय गतिविधि बढी हुने बजार तथा व्यापारिक क्षेत्रमा CCTV जडान गर्ने
- **"विद्यार्थीसँग प्रहरी"** कार्यक्रम नियमित रूपले सञ्चालन गरी हरेक विद्यालयमा सुरक्षा समितिहरू गठन गरी चोरी, हत्या, हिंसा, बलात्कार, ललाइफकाइ, अपहरण, मानव बेचबिखनजस्ता सामाजिक अपराध विरुद्ध नियमित सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- **"युवासँग प्रहरी"**कार्यक्रम नियमित रूपमा सञ्चालन गरी समुदायमा सुरक्षा समितिहरू गठन गरी चोरी, हत्या, हिंसा, बलात्कार, ललाइफकाइ, अपहरण, मानव बेचबिखनजस्ता सामाजिक अपराध विरुद्ध युवाहरूलाई नियमित सचेतना कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने
- चेलीबेटी बेचविखन, मानव अङ्ग बेचबिखन तथा बलात्कार विरुद्ध नियमित सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

(च) खेलकुद तथा मनोरञ्जन

अनुशासन, स्थानीय तथा राष्ट्रिय भाइचारा तथा शारीरिक तन्दुरुस्ती कायम गर्न खेलकुद विकासको अहम् महत्व रहेको हुन्छ। विश्वका विकसित देशहरूले खेल पर्यटनमार्फत समृद्धि हासिल गरेको र विश्वस्तरमा आफ्नो छुट्टै पहिचान स्थापित गरेको पाइन्छ। उदाहरणको लागि स्पेन, इटली, इङ्गल्याण्ड, ब्राजिल, फ्रान्स जस्ता युरोपेली राष्ट्रहरू हाल खेल प्रबर्द्धनमार्फत् विश्वस्तरमा परिचित मात्र नभई खेल पर्यटनको माध्यमद्वारा खर्बौं डलर कमाउँदछन्। छिमेकी राष्ट्र भारतले समेत क्रिकेट, फुटबल, कबड्डी, हकी आदि खेलमार्फत खेल पर्यटनको विकास गरिरहेको छ। खेलकुद विकास आर्थिक समृद्धिसँग समेत जोडिएको हुन्छ। शितगङ्गा नगरपालिकाले खेलकुद विकासलाई महत्व दिई खेलकुद पर्यटनको विकास गरी आर्थिक समृद्धिको बाटोमा अगाडि बढ्नुपर्ने आवश्यकता छ। यस नगरपालिकामा साना ठूला गरी केही खेलमैदानहरू चालु अवस्थामा रहेका भएतापनि तिनीहरूको स्तरोनति र नियमित मर्मत सम्भारको व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ। यसका साथै नगरपालिकामा उपलब्ध सार्वजनिक खुला स्थानहरूको पहिचान गरी प्रत्येक वडामा सम्भाव्यताका आधारमा कम्तिमा एउटा सुविधासम्पन्न खेलमैदान निर्माण गर्नुपर्दछ। यस नगरपालिकाले खेलकुद विकासको लागि निम्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नु आवश्यक देखिन्छ।

- यस नगरपालिकामा खेलकुदको विकासमार्फत् स्वस्थ, अनुशासित र लगनशील जनशक्ति निर्माणका साथै आपसी भाइचारा तथा सौहार्दता सिर्जना गर्नका लागि **"खेलकुद बृहत् गुरुयोजना तथा १५ वर्षे खेलकुद विकास रणनीति"** तयार पारी लागु गर्ने
- बालबालिकाको शारीरिक र मानसिक विकासका लागि विद्यालयस्तरबाट नै खेलकुद विकास गर्न प्रत्येक विद्यालयमा अनिवार्य खेलमैदानहरूको व्यवस्था गर्ने
- हरेक विद्यालयमा कम्तीमा एक जना खेल प्रशिक्षकको प्रबन्ध गर्ने
- हरेक विद्यालयमा आवश्यक खेलकुद सामग्रीको प्रबन्ध गर्ने
- नगरपालिका र वडाहरूमा खेलकुद विकास समिति गठन गर्ने
- विद्यालय तथा समुदायस्तरमा नियमितरूपमा खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना गर्ने
- नियमितरूपमा अध्यक्ष कप खेल प्रतियोगिता आयोजना गरी अन्तर नगरपालिकाबीचको सम्बन्ध विकास गर्ने
- नगरपालिकाको सम्भावित स्थानमा एउटा सुविधासम्पन्न आधुनिक रंङ्गशाला निर्माण गर्ने
- सबै वडा तथा विद्यालयहरूमा खेलमैदान निर्माण गर्ने
- विभिन्न विद्यालय तथा कलेजहरूका खेलमैदानहरूलाई व्यवस्थित गरी सुविधासम्पन्न खेलमैदान निर्माण गर्ने
- स्थानीय खेलमैदानहरूलाई व्यवस्थित गरी प्रत्येक वडामा सम्भाव्यताका आधारमा कम्तिमा एउटा सुविधासम्पन्न खेलमैदान निर्माण गर्ने
- नगरपालिकास्तरीय बहुउद्देश्यीय खेलकुद हल निर्माण गर्ने
- विभिन्न खेलका खेलाडी उत्पादनको लागि विशेष संयन्त्रको विकास गरी विद्यालयस्तरबाट राम्रा खेलाडी छनोट गरी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतियोगितामा सहभागी गराउन खेलकुद छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने
- खेलाडी प्रोत्साहनका लागि पुरस्कार तथा प्रोत्साहन कोषको व्यवस्था गर्ने
- नगरपालिकास्तरीय रनिङ शिल्ड प्रतियोगिताहरू आयोजना गर्ने

- भलिबल, फुटबल लगायतका विभिन्न खेलहरूको विकासको लागि खेलमैदानको सम्भाव्यता अध्ययन गरी निर्माण कार्य अगाडि बढाउने
- स्थानीय खेलकुद युवा क्लवहरूलाई खेल प्रबर्द्धनमा सक्रिय बनाउन वडास्तरमा प्रोत्साहनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने
- राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय र प्रदेशस्तरमा स्वर्ण, रजत र काँस्य पदक प्राप्त गर्ने खेलाडी तथा प्रशिक्षकहरूलाई प्रोत्साहन स्वरूप क्रमश : रू एक लाख, पचास हजार, पच्चिस हजार र सम्मानपत्रसहित सम्मान तथा अभिनन्दन गर्ने
- खेलकुद विकासमा उल्लेख्य योगदान गर्ने खेलाडी, प्रशिक्षक र खेलप्रेमी लगायतलाई सम्मान, पुरस्कार र अभिनन्दन गर्ने
- नगरपालिकास्तरमा प्रचलित विभिन्न खेलका प्रशिक्षकहरू निर्माण गर्नका लागि सङ्घीय सरकार प्रदेश सरकार, राष्ट्रिय खेलकुद परिषद्, प्रदेश खेलकुद परिषद्, जिल्ला खेलकुद समिति र निजी क्षेत्रसँग समेत सहकार्य गरी नियमित तालिम र प्रशिक्षणको व्यवस्था गर्ने
- नगरपालिका र स्थानीय स्तरमा नियमित खेलकुद प्रतियोगिताहरू आयोजना गर्ने
- स्थानीय खेलकुद युवा क्लवहरूलाई खेल प्रबर्द्धनमा सक्रिय बनाउन प्रोत्साहनका कार्यक्रमहरू वडास्तरमा सञ्चालन गर्ने
- विद्यालय तथा वडास्तरमा खेलकुद युवा क्लबहरूको गठन गरी तिनीहरूलाई आवश्यक खेलसामग्री लगायत अन्य बन्दोबस्तीका सामग्रीहरू प्रदान गर्ने
- यस नगरपालिकाबाट विभिन्न खेलकुद एकेडेमीमा खेलकुदसम्बन्धी अध्ययन गर्न जान चाहने खेलाडीका लागि **"बृहत् गुरुयोजना तथा १५ वर्षे खेलकुद विकास रणनीति"** ले तोकेको मापदण्डका आधारमा खेलकुद छात्रवृत्ति कोषको स्थापना गरी छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने

(छ) शवदाह स्थल तथा चिहान व्यवस्थापन

नगरपालिकामा रहेका हरेक समुदायका आ-आफ्ना धर्म र संस्कृति अनुसार शवदाहस्थल र चिहान व्यवस्थापन एक महत्वपूर्ण र संवेदनशील विषय र आवश्यकता हो । भावनात्मक अर्थसमेत बोकेका जीवन तथा मृत्यु संस्कार, शवदाह स्थल तथा चिहान व्यवस्थापनलाई कुनै पनि योजनाले समयमै सम्बोधन गर्नुपर्दछ । यस नगरपालिकामा परम्परागत रूपमा सञ्चालनमा रहेका शवदाहस्थल र चिहानलाई भविष्यमा सहज र व्यवस्थित बनाउनु पर्दछ । साथै प्रत्येक वडामा हिन्दु धर्मावलम्बीहरूका लागि एउटा किरियापुत्री भवनको निर्माण गर्नु पर्दछ । तसर्थ यसको व्यवस्थापनको लागि निम्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्दछ ।

- प्रत्येक वडामा प्राथमिकताका साथ सुविधासम्पन्न कम्तीमा एक शवदाहस्थल वा चिहान क्षेत्रको निर्माण गर्ने
- परम्परागत रूपमा सञ्चालनमा आएका शवदाहस्थल र चिहानहरूको थप वैज्ञानिक व्यवस्थापन गर्ने
- प्रत्येक वडामा सुविधासम्पन्न किरियापुत्री भवन निर्माण गर्ने
- आवश्यकता हेरी थप शवदाहस्थल तथा चिहान व्यवस्थापनस्थल निर्माण गर्ने
- सम्पूर्ण धर्म, समुदाय र जातजातिका संस्कार र प्रचलन अनुसार अन्तिम संस्कारको प्रबन्ध गर्न व्यवस्था मिलाउने
- शवदाहस्थल, चिहान क्षेत्र तथा किरियापुत्री भवनका लागि आवश्यक सडक, विद्युत्, सञ्चार लगायतका अन्य पूर्वाधारहरूको विकास गर्ने

५.३.३ सामाजिक विकासका लागि तार्किक ढाँचा विधि (Logical Framework Approach)

सोच

शितगङ्गाको अठोट सुख, शान्ति र सामाजिक सौहार्दतामा जोड"

लक्ष्य

वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, धार्मिक, लैङ्गिक र सबै प्रकारका विभेदको अन्त्य गरी समानता र सामाजिक न्यायमा आधारित शिक्षित, स्वस्थ, सुखी र समृद्ध शितगङ्गाको निर्माण गर्ने

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
▪ सम्पूर्ण सामाजिक पूर्वाधारहरू जस्तै : शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी, समानता, संस्कृति, सामाजिक सुरक्षाको उचित प्रवन्ध भएको न्यायपूर्ण समाजको निर्माण भएको हुनेछ । ▪ विश्व बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने प्राविधिक, वैज्ञानिक ज्ञान र सीपयुक्त दक्ष जनशक्तिको उत्पादन भएको हुनेछ । ▪ निरक्षरता पूर्ण रूपमा उन्मूलन भएको हुनेछ । ▪ आधारभूत तहदेखि विश्वविद्यालय तहसम्मको शिक्षा नगरपालिकामै उपलब्ध भएको हुनेछ । ▪ भविश्वर कलेजलाई स्नातकोत्तर तहसम्मको अध्ययन अध्यापन हुने आवासीय क्याम्पसका रूपमा स्तरोन्नति गरिएको हुनेछ । ▪ नगरपालिकाका अन्य तीन स्थानमा	**वि.सं. २०८० सम्म** **शिक्षा** ▪ नगरपालिकाका शैक्षिक संस्थाहरूबाट दिक्षित कम्तीमा १० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले विश्व बजारमा अध्ययन वा रोजगारी गरिरहेका ▪ नगरपालिकालाई आवश्यक सम्पूर्ण पूर्वाधारयुक्त माध्यमिक विद्यालयहरू कम्तीमा प्रत्येक वडामा एक वटाको दरले नमुनाको रूपमा विकास भएका ▪ नगरपालिकाको कम्तिमा एउटा विद्यालयलाई आधुनिक प्रविधियुक्त आवासीय प्राविधिक माध्यमिक विद्यालयको रूपमा विकास गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गरी विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार भई सञ्चालन गरिएको ▪ प्रत्येक वडामा सबै सुविधासम्पन्न कम्तिमा एक एक वटा सार्वजनिक पुस्तकालय तथा वाचनालयको स्थापना गरी इन्टरनेट सुविधा साथै WiFi को व्यवस्था गरिएको ▪ निरक्षरता शुन्यमा झरेको ▪ नगरपालिका भरमा कम्तीमा एक विश्वविद्यालयस्तरको अध्यापन हुने कलेजको स्थापना भएको (भविश्वर कलेजमा) ▪ स्थानीय स्रोतसाधन र आवश्यकतासँग सम्बन्धित एउटा प्राविधिक कलेज स्थापनाका लागि सम्भाव्यता अध्ययन गरी विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार भएको	▪ नगरपालिकास्थित सम्पूर्ण विषयगत शाखा तथा महाशाखामा उपलब्ध अभिलेख तथा तथ्याङ्कहरूबाट ▪ स्थलगत अवलोकनबाट ▪ नगरपालिकाबासीको जीवनस्तरमा आएको परिवर्तनबाट ▪ पूर्वाधार निर्माण पश्चात् आएका सकारात्मक परिवर्तन जस्तै व्यापार वृद्धि, पर्यटक आवागमन, रोजगारी सिर्जना र अन्य मानवीय गतिविधिहरूबाट ▪ नगरपालिकावासीको शैक्षिक, स्वास्थ्य, राजनैतिक, सांस्कृतिक रूपले सशक्तिकरण भई महिला, दलित, विपन्न, अपाङ्ग, सीमान्तकृत बासिन्दाहरूको मूल प्रवाहिकरण भएको अवस्थाबाट ▪	▪ पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ । ▪ आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ । ▪ दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ । ▪ व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ । ▪ कुनै प्रकारको ठूलो स्तरको दैवी विपत्ति आइ लाग्ने छैन । ▪ स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन । ▪ कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ । ▪ निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन । ▪ सार्वजनिक निजी क्षेत्रको साझेदारी

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
कम्तिमा स्नातक तहसम्मको पठनपाठन हुने कलेज स्थापना गरिनेछ । ▪ माध्यमिक तथा उच्च शिक्षालाई समय सापेक्ष, वैज्ञानिक, प्राविधिक, व्यवहारिक र व्यावसायिक बनाइँदै लगिएको हुनेछ । ▪ सबै विद्यालयहरूमा विज्ञान प्रयोगशाला, पुस्तकालय, कम्प्युटर प्रयोगशालाको व्यवस्था गरिएको हुनेछ । ▪ सबै विद्यालयहरूमा विद्यार्थीहरूको सर्वाङ्गिण विकासका लागि पढाइका अतिरिक्त अन्य सिर्जनात्मक क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्ने । ▪ आधारभूत तहको शिक्षा मातृभाषामा प्रदान गरिएको हुनेछ । ▪ शिक्षाबाट कुनैपनि वर्ग, जाति वा समुदायका कुनैपनि व्यक्तिहरू बञ्चित हुने छैनन् । ▪ आधारभूत तथा माध्यमिक तहमा स्थानीय पहिचान, ज्ञान, सीप र आवश्यकता सुहाउँदो स्थानीय पाठ्यक्रम तयार भई लागु गरिएको हुनेछ ।	▪ आधारभूत तहमा मातृभाषामा शिक्षा प्रदान गर्नका लागि आवश्यक पाठ्यक्रम तयार भई पाठ्यपुस्तकहरू प्रकाशन भएका **स्वास्थ्य** ▪ प्रत्येक वडामा कम्तीमा सम्पूर्ण आधारभूत पूर्वाधारयुक्त स्वास्थ्य चौकीको स्थापना भई समग्र एकीकृत स्वास्थ्य सेवा प्राप्त भएको ▪ स्थानीय सञ्चार माध्यम, पत्रपत्रिका तथा सडक नाटक र विद्यालय शिक्षा मार्फत स्वास्थ्य सूचना सञ्चार कार्यक्रम लागु भएको ▪ शिशु तथा मातृ मृत्युदर आधार वर्षको तुलनामा ५०% ले घटेको ▪ प्रत्येक वडामा नियमित खोप, , भिटामिन ए क्याप्सुल, पोलियो थोपा लगायतका प्रतिरोधात्मक स्वास्थ्य कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका ▪ खाद्य सुरक्षा तथा सन्तुलित भोजनसम्बन्धी सचेतना वृद्धि भई कुपोषणको दर आधार वर्ष भन्दा ७० प्रतिशतले घटेको ▪ बाल मृत्यु दर, शिशु मृत्यु दर, मातृ मृत्युदर आधार वर्षको तुलनामा ५० प्रतिशतले घटेको ▪ ठाडा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रलाई सम्पूर्ण पूर्वाधारयुक्त अस्पताल स्थापना गर्नका लागि सम्पूर्ण प्रक्रिया पूरा भएको ▪ सम्पूर्ण, रगत, दिशा, पिसाब, खकार जाँच गर्ने कम्तीमा एउटा प्याथोलोजी ल्याबको स्थापना भएको ▪ नि:शुल्क वितरण गर्ने औषधिको आपूर्ति सहज भएको ▪ नगरपालिकाका कम्तीमा ४ स्थानमा चौबिसै घण्टा प्रसुति सेवाको सुविधा बिस्तार भएको ▪ प्रत्येक वडामा कम्तिमा एक-एक वटा एम्बुलेन्स सञ्चालन भएका ▪ वैकल्पिक उपचार पद्धती अन्तर्गत एक आयुर्वेद उपचार केन्द्र र एक प्राकृतिक चिकित्सा केन्द्रको स्थापना भएको		प्रभावकारी हुनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
▪ विद्यार्थीहरूलाई नैतिक शिक्षा प्रदान गरी उच्च नैतिक चरित्रवान, देशप्रेमी र आदर्शवान नागरिक निर्माण गरिएको हुनेछ । ▪ गुणस्तरीय शिक्षाबाट कुनैपनि वर्ग, जाति वा समुदायका कोही पनि बञ्चित भएका हुने छैनन् । ▪ नगरपालिकाका सबै विद्यालयका भवन तथा अन्य पूर्वाधारहरू जस्तै : शौचालय, पिउनेपानी, पुस्तकालय, फर्निचर, विज्ञान प्रयोगशाला, खेल मैदान आदि सम्पन्न भएका हुनेछन् । ▪ सबै भवन तथा पूर्वाधारहरू अपाङ्गमैत्री हुनेछन् । ▪ सबै वडाहरूमा आधुनिक प्रविधियुक्त सुविधासम्पन्न कम्तिमा एउटा सार्वजनिक पुस्तकालय तथा वाचनालय स्थापना भएको हुनेछ । ▪ आधारभूत स्वास्थ्य सेवाबाट कोही पनि बञ्चित भएका हुने छैनन् । ▪ सम्पूर्ण पूर्वाधारयुक्त स्वास्थ्य सेवा गाउँघरमै प्राप्त भएका हुनेछन् । ▪ आगामी १५ वर्षमा ठाडा प्राथमिक	▪ नगरपालिकामा एउटा दूर स्वास्थ्य (Telemedicine) सेवा सञ्चालन भएको ▪ हरेक वडामा योगाभ्यास केन्द्रको विकास भएको ▪ प्रत्येक वडामा एक-एक वटा ध्यान तथा योग केन्द्र स्थापना भएका ▪ प्रत्येक वडामा एक-एक वटा व्यायाम केन्द्रको स्थापना भएको ▪ निर्मलीकरण गरेर पानी पिउने घरपरिवारको सङ्ख्या न्यूनतम ७० प्रतिशत पुगेको ▪ नगरपालिकाको उपयुक्त केन्द्रमा एउटा पूर्ण सुविधायुक्त प्रजनन् तथा परिवार नियोजन यूनिटको स्थापना भएको ▪ स्थानीय वैद्य, झाँक्रीको पहिचान गरी सबैलाई आधारभूत तालिम प्रदान गरिसकिएको ▪ सार्वजनिक स्थलमा धुम्रपान र मद्यपान गर्ने कार्य पूर्णतः नियन्त्रण भएको **संस्कृति** ▪ नगरपालिकाका सबै सांस्कृतिक पहिचान तथा सम्पत्तिको विस्तृत विवरण तथा नक्साङ्कन गरिएको ▪ संस्कृति प्रबर्द्धन गर्न प्रत्येक वडामा सांस्कृतिक विकास समितिहरू गठन भई काम थालनी गरिसकेका ▪ कम्तीमा एक जातजाति तथा धर्म संस्कृति अन्तर्गत सम्भाव्य क्षेत्रमा एक होमस्टे नमुनाको रूपमा सञ्चालनमा आएका ▪ प्रत्येक पर्यटकीय क्षेत्रमा कम्तिमा वर्षमा एउटा सांस्कृतिक कार्यक्रम वा झाँकी प्रस्तुत गर्ने कार्यको थालनी भैसकेको ▪ कार्यपालिकाको विशेष कार्यक्रममा नगर कार्यपालिकाका सदस्यहरूले आफ्नो मौलिक पोशाक लगाउन थालनी गरिसकेका ▪ समुदाय र विद्यालयस्तरीय लोक नृत्य, लोक बाजा र लोकगीत		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
स्वास्थ्य केन्द्र र सिद्धारा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र सम्पूर्ण सुविधायुक्त आधुनिक अस्पतालमा परिणत भएका हुनेछन् । ▪ प्रत्येक वडामा सम्पूर्ण, रगत, दिशा, पिसाब, खकार जाँच गर्ने कम्तीमा एउटा आधुनिक र सुविधासम्पन्न प्याथोलोजी तथा रेडियोलोजी ल्याबको स्थापना भएको हुनेछ । ▪ नगरपालिकामा रक्तसञ्चार सेवाको प्रबन्ध गर्नका लागि रक्तसञ्चार केन्द्र (Blood Bank) को स्थापना भएको हुनेछ । ▪ प्रत्येक वडामा नियमित खोप, भिटामिन ए क्याप्सुल, पोलियो थोपा, पोषणयुक्त खानेकुरा लगायतका प्रवर्द्धनात्मक तथा प्रतिरोधात्मक स्वास्थ्य कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका हुनेछन् । ▪ सबै नागरिकहरूमा स्वास्थ्य चेतना पूर्ण रूपमा वृद्धि भई स्वस्थ व्यवहारहरू अभ्यासमा आएका हुनेछन् । ▪ सबै नागरिकहरूको अनिवार्य स्वास्थ्य बिमा भएको हुनेछ ।	प्रतियोगिता नियमित रूपमा सञ्चालन भैरहेका ▪ नगरपालिकामा रहेका सांस्कृतिक सम्पदाहरूको संरक्षणका लागि एउटा सङ्ग्रहालय स्थापनाको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार भएको ▪ नगरपालिकामा रहेका साहित्यकार, कलाकार, गीतकार, चित्रकार, कलाकार, वाद्यवादकहरूको विस्तृत विवरण तयार भई उनीहरूलाई सम्मान तथा अभिनन्दन गर्ने काम शुरु भएको ▪ नगरपालिकामा पाइने विभिन्न प्रकारका बाजागाजा, नाच, गीत तथा सांस्कृतिक सम्पदाहरूको संरक्षणका लागि विस्तृत योजना तयार भएको **लैङ्गिक, भाषिक, धार्मिक समानता, सामाजिक समावेशीकरण तथा मूल प्रवाहीकरण** ▪ महिलाहरू शत प्रतिशत साक्षर भई बाल विवाह पूर्ण रूपमा घटेको ▪ हरेक वडामा कम्तीमा ५ जना नमुना महिला उद्यमीहरूले उद्यम सुरु गरिसकेका ▪ एकल महिलालाई सवलीकरण गर्न विशेष कार्यक्रम तथा अनुदानको व्यवस्था गरिएको ▪ प्रत्येक वडाका जेष्ठ नागरिकहरूलाई नियमित घुम्ती शिविर मार्फत स्वास्थ्य जाँचको प्रबन्ध भएको ▪ यौन तथा घरेलु हिंसापिडित, बेचबिखनमा परेका महिला, तेश्रोलिङ्गी तथा फरक यौनिकता भएका व्यक्तिहरू र लागु औषध लगायतका दुर्व्यसनीहरूको सामाजिक पुनर्स्थापना भएको ▪ सबै प्रकारका बालश्रमलाई शुन्यमा झारिएको ▪ सामाजिक अन्तरघुलन अन्तर्गत अन्तरजातीय विवाह गर्दा नगरपालिकाले प्रोत्साहन रकमको व्यवस्था गरेको		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
▪ वैकल्पिक उपचार पद्धती अन्तर्गत नगरपालिकामा सुविधासम्पन्न एक आयुर्वेद अस्पताल र एक प्राकृतिक चिकित्सा केन्द्रको स्थापना भएको हुनेछ । ▪ हरेक वडामा ध्यान, योगाभ्यास तथा व्यायाम केन्द्रको स्थापना भएको हुनेछ । ▪ नगरपालिकामा दूर स्वास्थ्य (Telemedicine) सेवा सञ्चालन भएको हुनेछ । ▪ सबै वडाहरूमा एम्बुलेन्स सेवा बिस्तार भएको हुनेछ । ▪ मौलिक संस्कृति र सम्पदाहरूको संरक्षण भई सांस्कृतिक विविधता शितगङ्गाको पहिचान र गहनाको रूपमा विकसित भएको हुनेछ । ▪ नगरपालिकामा रहेका साहित्यकार, कलाकार, गीतकार, चित्रकार, कलाकार, वाद्यवादकहरूको विस्तृत विवरण तयार भई उनीहरूलाई सम्मान तथा अभिनन्दन गर्ने काम शुरु भएको हुनेछ । ▪ नगरपालिकामा पाइने विभिन्न	▪ नगरपालिकामा कम्तीमा एउटा दुर्व्यसन सुधार गृह तथा पुनर्स्थापना केन्द्रको स्थापना भएको ▪ नगरपालिकामा एउटा बाल गृहको स्थापना भएको ▪ नगरपालिकामा एउटा ज्येष्ठ नागरिक सत्सङ् केन्द्रको स्थापना भएको **शान्ति सुरक्षा** ▪ महिला हिंसा न्यूनीकरण गर्न एउटा सशक्त महिला सेलको स्थापना भएको ▪ महिला, अल्पसङ्ख्यक, विपन्न, सीमान्तकृत वर्गका छात्र छात्राहरूका लागि प्रत्येक विद्यालयमा विशेष छात्रवृत्ति कोषको स्थापना गरिएको ▪ समाजमा शान्ति सुव्यवस्था कायम गर्न प्रत्येक वडामा प्रहरी बिट स्थापना भएको **खेलकुद** ▪ सम्भाव्यताका आधारमा नगरपालिकाको उपयुक्त स्थानमा रङ्गशाला निर्माण गर्न विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार भएको ▪ नगरपालिकामा रहेका खेलमैदान तथा विद्यालयका खेलमैदानहरूको स्तरोन्नति भएको ▪ प्रत्येक वडामा कम्तिमा एउटा सुविधासम्पन्न खेलमैदान निर्माणको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार भएको ▪ स्थानीयस्तरमा तथा विद्यालयमा स्थापना भएका खेलकुद युवा क्लबहरूलाई खेलकुद सामग्री प्रदान गरिएको ▪ प्रत्येक विद्यालयमा खेलकुद शिक्षकको व्यवस्था गरिएको ▪ प्रत्येक वर्ष खेल महोत्सव तथा खेल प्रतियोगिताको आयोजना गरिएको **मृत्यु संस्कार, शव दाहस्थल तथा चिहानको व्यवस्था**		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
प्रकारका बाजागाजा, नाच, गीत तथा सांस्कृतिक सम्पदाहरूको संरक्षणका लागि विस्तृत योजना तयार भएको हुनेछ । ▪ नगरपालिकाका सबै सांस्कृतिक पहिचानहरूको संरक्षण गर्नका लागि एउटा सङ्ग्रहालय स्थापनाको कार्य शुरू भएको हुनेछ । ▪ धार्मिक, लैङ्गिक, जातीय, वर्गीय, भाषिक, क्षेत्रीय भेदभाव मुक्त समाजको निर्माण भएको हुनेछ । ▪ समानतामा आधारित शान्त, सौहार्द, सहिष्णु र न्यायपूर्ण समाजको निर्माण भएको हुनेछ । ▪ विभेदमा पारिएका महिला, दलित, अपाङ्ग, जनजाति, विपन्न, पिछडिएको क्षेत्र लगायत सीमान्तकृत समुदायहरूको सकारात्मक विभेदका माध्यमद्वारा मूल प्रवाहीकरण भई उनीहरूको सशक्तिकरण भएको हुनेछ । ▪ यौन तथा घरेलु हिंसापिडित, बेचबिखनमा परेका	▪ कम्तिमा ४ वटा वडामा किरियापुत्री भवनको निर्माण कार्य शुरु भएको ▪ प्रत्येक वडामा आवश्यक शवदाह स्थल तथा चिहानको व्यवस्थापन कार्य सम्पन्न भएको **वि.सं. २०८५ सम्म** **शिक्षा** ▪ विश्व बजारमा नगरपालिकाबाट दिक्षित कम्तीमा ३० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले अध्ययन वा रोजगार प्राप्त गरेका ▪ प्रत्येक वडामा २ वटाको दरले सम्पूर्ण पूर्वाधार युक्त विद्यालय स्थापना भएका ▪ प्रत्येक वडामा २ वटाको दरले सार्वजनिक पुस्तकालय वा वाचनालयको स्थापना भएको ▪ स्थानीय स्रोतसाधनसँग सम्बन्धित एउटा प्राविधिक कलेज स्थापना भई सञ्चालन भएको **स्वास्थ्य** ▪ कुपोषणको दर शुन्यमा झरेको ▪ बाल मृत्युदर, शिशु मृत्युदर र मातृ मृत्युदर आधार वर्षको तुलनामा ७० प्रतिशतले घटेको ▪ नगरपालिकामा एउटा सम्पूर्ण पूर्वाधारयुक्त अस्पतालको स्थापना भएको ▪ नगरपालिकाभर कम्तीमा ४ वटा सम्पूर्ण रोग डाइग्नोसिस सेवा दिने प्याथोलोजी तथा रेडियोलोजी सेवा सञ्चालनमा आएका ▪ नगरपालिकामा रक्तसञ्चार सेवाको प्रबन्ध गर्नका लागि रक्तसञ्चार केन्द्र (Blood Bank) को स्थापना भई सञ्चालनमा रहेको ▪ प्रत्येक वडामा चौबिसै घण्टा प्रसुती सेवा सञ्चालनमा आएको ▪ निर्मलीकरण गरेर पानी पिउने परिवारको सङ्ख्या शत प्रतिशत पुगेको		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
महिला, तेश्रोलिङ्गी तथा फरक यौनिकता भएका व्यक्तिहरू र लागु औषध लगायतका दुर्व्यसनीहरूको सामाजिक पुनर्स्थापना भएको हुनेछ । ▪ समाजमा पूर्ण शान्ति सुव्यवस्था तथा अमन चयन कायम भई उल्लेख्य मात्रामा अपराध न्यूनिकरण भएको हुनेछ । ▪ खेलकूद क्षेत्रको विकास भई खेलाडी र खेल प्रवर्द्धन भएको हुनेछ । ▪ नगरपालिकामा खेलकुदका लागि आवश्यक सम्पूर्ण पूर्वाधारहरू निर्माण भई खेल पर्यटनको विकास भएको हुनेछ । ▪ शवदाह स्थल तथा चिहानस्थलको उचित व्यवस्थापन भएको हुनेछ । ▪ सबै धर्म तथा जातिका आफ्नो धर्म परम्परा अनुसार मृत्युसंस्कार, शवदाह स्थल तथा चिहानको उचित व्यवस्थापन भएको हुनेछ । ▪ प्रत्येक वडामा कम्तिमा एक-एक वटा सुविधासम्पन्न किरियापुत्री भवनको निर्माण भएको हुनेछ ।	▪ प्रत्येक वडामा प्रजनन् स्वास्थ्य र परिवार नियोजन सम्बन्धी सेवा विस्तार भएको **संस्कृति** ▪ प्रत्येक वडामा एउटा मौलिक संस्कृतिमा आधारित नमुना होमस्टे सञ्चालनमा आएको ▪ नगरपालिकामा एउटा सांस्कृतिक सङ्ग्रहालय स्थापना भएको ▪ नगरपालिकालाई पूर्वीय दर्शन, बौद्ध दर्शन र सभ्यता अध्ययन केन्द्रको रूपमा विकास गरिएको **शान्ति सुरक्षा** ▪ महिला हिंसा न्यूनीकरण गर्न प्रत्येक वडामा एउटा महिला सेलको गठन भएको ▪ समाजमा शान्ति सुव्यवस्था कायम गर्न प्रत्येक वडामा आवश्यक दरबन्दी सहित प्रहरी कार्यालय स्थापना भएको ▪ आवश्यक सङ्ख्यामा नगर प्रहरीको व्यवस्था गरिएको **खेलकुद** ▪ खेलकुद रङ्गशालाको निर्माण सम्पन्न भई सञ्चालन भैसकेको ▪ नगरपालिकाको पायक पर्ने स्थानमा एउटा कभर्ड हलको निर्माण भएको **वि.सं. २०९० सम्म** ▪ नगरपालिकाका सम्पूर्ण विद्यालयहरू सम्पूर्ण पूर्वाधारले सम्पन्न भएका ▪ प्रत्येक वडामा आवश्यक सङ्ख्यामा सार्वजनिक पुस्तकालय तथा वाचनालय र Free WiFi Zone स्थापना भएका ▪ नगरपालिकामा विद्यार्थी अनुपातको आधारमा आवश्यक सङ्ख्यामा उच्च शिक्षा (स्नातकोत्तर तहसम्म अध्यापन हुने) अध्ययन गर्ने कलेजको स्थापना भएको		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
	▪ बाल मृत्युदर, शिशु मृत्युदर र मातृ मृत्युदर आधार वर्षको तुलनामा ५ प्रतिशतमा झरेको ▪ नगरपालिकामा कम्तीमा २ वटा सम्पूर्ण पूर्वाधार युक्त अस्पतालको स्थापना भएको ▪ प्रत्येक वडामा एक एक वटा प्याथोलोजी सेवाको विस्तार भएको ▪ हरेक वडामा सम्पूर्ण सुविधायुक्त कम्तीमा एक होमस्टे सञ्चालनमा आएको ▪ नगरपालिकालाई विश्वविद्यालयस्तरको पूर्वीय दर्शन र सभ्यता अध्ययन केन्द्रका रूपमा विकास गरिएको ▪ सम्पूर्ण पूर्वाधारयुक्त रङ्गशालाको निर्माण भएको ▪ नियमितरूपमा खेलकुद प्रतियोगिताहरू सञ्चालन भइरहेका		

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
(क) शिक्षा		
▪ विद्यार्थी भर्ना अभियानलाई शत प्रतिशत पुऱ्याउन हरेक वर्षको चैत महिनाभर घर घरमा घुम्ती भर्ना टोली खटाउने	१५०	ST
▪ आवश्यक सङ्ख्यामा सम्पूर्ण विद्यालय भवनहरूको निर्माण गर्न डि.पि.आर तयार पार्ने	१२,०००	LT
▪ आवश्यक सङ्ख्यामा सम्पूर्ण विद्यालय भवनहरूको निर्माण गर्ने		
▪ प्रत्येक विद्यालयमा शुद्ध पिउने पानी र शौचालयको व्यवस्था गर्ने	१,५००	LT
▪ विद्यालयमा रहेका विद्यार्थी अनुपात र दुरीको आधारमा विद्यालयहरू गाभ्न र थप गर्न अध्ययन टोली गठन गरी अध्ययन गर्ने	५	ST
▪ विद्यालयमा आवश्यक शैक्षिक सामग्रीको पर्याप्त व्यवस्था गर्ने	१,०००	LT
▪ सम्पूर्ण विद्यालयहरूको आधारभूत भौतिक पूर्वाधार तथा शैक्षिक पूर्वाधारको तथ्याङ्क सङ्कलन गरी न्यूनतम पूर्वाधारका लागि आवश्यक कार्यक्रम अगाडिबढाउने		LT
▪ प्रत्येक विद्यालयलाई न्यूनतम शैक्षिक पूर्वाधार सम्पन्न बनाउने	१,०००	LT
▪ सम्पूर्ण विद्यालयमा प्रारम्भिक बाल विकास शिक्षा लागू गर्ने	४५०	LT
▪ स्थानीय आवश्यकता र राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्डका आधारमा पाठ्यक्रम परिमार्जन गर्दै लैजाने	२०	LT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ सम्पूर्ण विद्यालयमा बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री, छात्रामैत्री सुविधायुक्त शौचालयको निर्माण गर्ने		
▪ प्रत्येक विद्यालयमा रहेका विपन्न वर्गका सम्पूर्ण विद्यार्थीहरूको शिक्षामा हक सुनिश्चित गर्न विशेष छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्ने	१००	Regular
▪ प्रत्येक वडामा Free Wifi सहित कम्तीमा एउटा सुविधासम्पन्न पुस्तकालय, सामुदायिक अध्ययन केन्द्र तथा वाचनालयको स्थापना गर्नका लागि डिपिआर तयार गर्ने	२५	ST
▪ प्रत्येक वडामा Free Wifi सहित कम्तीमा एउटा पुस्तकालय, सामुदायिक अध्ययन केन्द्र तथा वाचनालयको स्थापना गर्ने	३००	MT
▪ लक्षित सीमान्तकृत समुदायका विद्यार्थीहरूलाई पुस्तकालयबाट प्रदान गर्ने पाठ्यपुस्तकहरूको व्यवस्थापन गर्न अनुदान दिने	३०	ST
▪ हरेक विद्यालयमा अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न शिक्षकको व्यवस्था गर्ने	१,८००	MT
▪ प्रत्येक वडामा एउटा छात्रावास सहित नमुना माध्यमिक विद्यालय स्थापना गर्ने	२,०००	MT
▪ हरेक विद्यालयमा शैक्षिक उपलब्धी मापन गर्न वैज्ञानिक मूल्याङ्कन प्रणाली लागु गर्ने		MT
▪ व्यवस्थित शैक्षिक क्यालेण्डर निर्माण गरी अनिवार्य रूपमा लागु गर्ने	१५	MT
▪ सम्पूर्ण विद्यालयमा विषयगत शिक्षक र दरबन्दीको अध्ययन गरी अपुग दरबन्दी थप गर्ने	१०	ST
▪ हरेक माध्यमिक विद्यालयमा Internet सुविधायुक्त सूचना ल्याब र पुस्तकालयको स्थापना गर्ने	१००	ST
▪ हरेक महिनाको अन्तिम शुक्रबार **"विद्यार्थीसँग स्थानीय सरकार"** कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	४५	Regular
▪ कक्षा १२ को अन्तिम परीक्षा दिई बसेका छात्रछात्राहरूलाई स्थानीय विषयगत कार्यालयमा इन्टर्नसिपको प्रबन्ध गर्ने		Regular
▪ हरेक विद्यालयमा महिनावारी भएका छात्राहरूलाई निःशुल्क रूपमा सेनेटरी प्याड उपलब्ध गराउने	५०	Regular
▪ शिक्षण सिकाईमा सूचना प्रविधिको प्रयोगलाई वृद्धि गर्न प्रत्येक विद्यालयमा सामग्री खरिद गर्ने (कम्प्युटर, ल्यापटप, प्रोजेक्टर लगायत)	१,०००	LT
▪ प्रत्येक माध्यमिक विद्यालयहरूमा अत्याधुनिक विज्ञान प्रयोगशाला निर्माण गर्ने	१,०००	LT
▪ प्रत्येक वर्ष नगरपालिकास्तरीय शैक्षिक प्रदर्शनी, मेला तथा सम्मेलनको आयोजना गर्ने	३०	Regular
▪ विद्यार्थीको पठन संस्कृति विकास गर्नका लागि प्रत्येक विद्यालयका हरेक कक्षामा **Book Corner** को स्थापना गर्ने	१००	ST
▪ दिवा खाजा कार्यक्रमलाई सबै विद्यालयमा बिस्तार गर्ने	१,०००	Regular

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ ४०० भन्दा बढी विद्यार्थी भएको विद्यालयमा थप एक सहायक प्रधानाध्यापकको व्यवस्था गर्ने	३०	ST
▪ नगरपालिकाका १५ प्रतिशत विद्यालयमा आधारभूत कृषि शिक्षा लागु गर्ने	५००	MT
▪ दुर्गम क्षेत्रका विद्यार्थीहरूका लागि नगरपालिकामा आवश्यकताका आधारमा कम्तीमा २ वटा आवासीय विद्यालय स्थापना गर्ने	३००	LT
▪ मेडिसिन र इन्जिनियरिङ विषय अध्ययन गर्ने छात्र छात्राका लागि तयारी कक्षाका लागि छात्रवृति प्रदान गर्न विशेष कोषको स्थापना गर्ने	१००	MT
▪ नगरपालिकामा JTA, Vet, Computer आदि विषय अध्ययन हुने बहु प्राविधिक विद्यालयको स्थापना गर्ने	१००	MT
▪ फरक सिकाइ आवश्यकता भएका बालबालिकाका लागि आवश्यक सबै व्यवस्था गरी नगरपालिकामा कम्तीमा एक विद्यालय स्थापना गर्ने	५०	ST
▪ हरेक वर्ष निश्चित मापदण्डका आधारमा उत्कृष्ट विद्यालय छनोट गरी पुरस्कार तथा अनुदान थप गर्ने	७५	Regular
▪ नगरपालिकामा स्नातकोत्तर तहसम्म अध्ययन हुने गरी सम्भाव्यताको आधारमा एक मा.वि.लाई विकास गर्ने	२००	LT
▪ विद्यार्थीहरूमा भान्साकोठा सीप विकास गर्न कम्तिमा वर्षको एक पटक प्रत्येक वडामा विद्यालयस्तरीय खाना तयारी प्रतियोगिता आयोजना गर्ने	४५	Regular
▪ निःशुल्क बुहारी शिक्षा कार्यक्रम लागु गर्ने	१००	Regular
▪ विद्यार्थीहरूको हाजीरी दर सुधार्न पुरस्कार र जरिवानाको व्यवस्था गरी लागु गर्ने	३०	Regular
▪ विद्यार्थीहरूमा श्रमको सम्मान गर्ने संस्कार विकास गर्न कृषि फार्म तथा कृषक भेट भ्रमण कार्यक्रम आयोजना गर्ने	६०	Regular
▪ 'Learning by doing, learn with fun' जस्ता मान्यतालाई लागु गरी सिकाइलाई रमाइलो, सहज र प्रभावकारी बनाउन शिक्षकहरूको बीचमा अन्तरविद्यालय अनुभव आदानप्रदान कार्यक्रम लागु गर्ने	१५	Regular
▪ प्रत्येक विद्यालयलाई नियमित रूपमा Unit Test, Monthly Test तथा त्रैमासिक परीक्षा सञ्चालन गर्न लगाउने र त्यसको अनुगमन नगरपालिकाले गर्ने	५	Regular
▪ महिला शिक्षिकाहरूको सङ्ख्या बढाउन मन्टेश्वरी तालिम सञ्चालन गर्ने	४५	Regular
▪ सबै तह र कक्षामा ग्रेडिङ परीक्षा प्रणाली लागु गर्ने		Regular
▪ सानो कक्षादेखि नै विद्यार्थीहरूलाई प्रोजेक्ट गर्न प्रेरित गर्ने उद्देश्यले शिक्षकको निम्ति क्षमता विकास तालिम आयोजना गर्ने	४५	Regular
▪ विद्यार्थीहरूलाई अवलोकन मार्फत् ज्ञान आर्जन गर्न सिकाउन नियमित शैक्षिक भ्रमणको व्यवस्था गर्ने	१८०	Regular

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ कक्षामा सेक्सन विभाजन गर्दा पदसोपान जनाउने A, B, C, D नभनी नामाङ्कन पद्धती जस्तै लालीगुँरास सेक्सन, सयपत्री सेक्सन, गोदावरी सेक्सन, लालुपाते सेक्सन अवलम्बन गर्ने		ST
▪ प्रत्येक विद्यालयमा एक **'करियर काउन्सिलर'** को व्यवस्था गर्ने	४५	Regular
▪ विद्यालयका खेलमैदानहरू फराकिलो बनाउने साथै सुविधासम्पन्न बनाउने	१००	MT
▪ विद्यार्थीहरूका लागि पर्याप्त मात्रामा उमेरअनुसारका खेल सामाग्रीहरू व्यवस्था गर्ने	५०	MT
▪ आवश्यक वडाहरूमा वयस्क शिक्षा, किशोरी शिक्षा प्रौढ शिक्षा/अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गरी निरक्षरता पूर्णरूपमा निर्मूल पार्ने	१००	Regular
▪ अपाङ्गता भएका विद्यार्थीका लागि उपयुक्त किसिमका पाठ्यक्रम। पाठ्य सामग्री, कक्षाकोठा, फर्निचर, खेलमैदान र शौचालयलगायतका पूर्वाधारहरूको विकास गर्ने	५०	ST
▪ बिचमा पढाइ छोड्ने प्रवृत्तिलाई रोक्न अभिभावक काउन्सिलिङ कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१५	Regular
▪ विद्यालयहरूमा इ-लाइब्रेरीको विकास गर्ने	४५	MT
▪ बालबालिकामा अन्तर्निहित क्षमता प्रस्फुटन गर्न पुस्तकालयमा बालमैत्री पाठ्यसामाग्री तथा बाल साहित्यका पुस्तकहरूको व्यवस्था गर्ने	५०	ST
▪ पाठ्यक्रममा पुनरावलोकन गर्न विज्ञहरूको टोली गठन गर्ने		ST
▪ विद्यालयमा मायालु वातावरण निर्माण गर्ने विषयलाई केन्द्रमा राखेर शिक्षकहरूबीच अन्तर विद्यालयस्तरीय अन्तरक्रिया कार्यक्रम आयोजना गर्ने	१५	Regular
▪ नगरपालिका क्षेत्रभित्रका विद्यालयहरूबिच आवधिक रूपमा शैक्षिक अनुभव आदानप्रदान कार्यक्रम गर्ने	१५	Regular
▪ शिक्षा क्षेत्रमा विपन्न समुदायको आकर्षण बढाउन नि:शुल्क रूपमा झोला तथा पोशाक वितरण गर्ने	२००	Regular
▪ आवश्यकता र सम्भाव्यता हेरी विद्यालयहरूमा मातृभाषामा शिक्षा दिने	५०	Regular
▪ नगरपालिकाका जेहेन्दार विद्यार्थीको उच्च शिक्षाको लागि शैक्षिक अनुदान तथा ऋणको व्यवस्था गर्ने	२००	Regular
▪ शिक्षाको गुणस्तर सुधारका लागि विद्यालयहरूमा दैनिक पाठयोजना कार्यक्रम लागु गर्ने		Regular
▪ मूल्याङ्कन र परीक्षा प्रणालीलाई वैज्ञानिक र भरपर्दो बनाउन शिक्षकहरूलाई आधुनिक विधिहरूबारे शिक्षाविदद्वारा तालिम प्रदान गर्ने	३०	Regular
▪ उत्पादित शैक्षिक जनशक्तिका लागि नगरपालिकाभित्र आन्तरिक रोजगारीको व्यवस्था गर्न सम्भावित क्षेत्रको अध्ययन अनुसन्धान गर्ने	५	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ विद्यालयमा दाताहरूको अनावश्यक हस्तक्षेप रोक्न विद्यालय व्यवस्थापन समितिले नियमित रूपमा शैक्षिक गतिविधिको अनुगमन गर्ने		Regular
▪ स्थानीय स्रोत, साधन र आवश्यकतालाई समेत सम्बोधन गर्ने ग्लोबल भिजन सहितको पाठ्यक्रम विकास गरी लागु गर्ने	२०	ST
▪ पाठ्यक्रममा नैतिक शिक्षा समावेश गरी पठनपाठन गराउने	५	ST
▪ शिक्षा प्रणालीलाई आध्यात्मिक विकास र सेवाभावसँग जोड्न ध्यान, योग र स्काउटका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	४५	Regular
▪ विश्वविद्यालय तहको शिक्षामा राम्रो नतिजा ल्याएका क्षमतावान् व्यक्तिहरुलाई अतिरिक्त सुविधा सहित विद्यालय शिक्षकका रुपमा नियुक्ति दिने		ST
▪ प्रत्येक विद्यालयमा अनिवार्य रूपले एक सुविधा सम्पन्न पुस्तकालयको व्यवस्था गर्ने		
▪ नगरपालिकास्तरमा **"असल शिक्षक सम्मान तथा पुरस्कार"** कार्यक्रम लागु गरी शिक्षकलाई थप इमान्दार र जवाफदेही बनाउने	१५	Regular
▪ शिक्षा क्षेत्रको विकासका लागि प्रत्येक वडामा शिक्षासेवी, शिक्षाविद् सम्मिलित एक शिक्षा विकास समिति गठन गर्ने		ST
▪ एकीकृत वस्ती निर्माण गरी बालबालिकाहरूका निम्ति घरदेखि विद्यालयसम्मको दुरी घटाउने		LT
▪ सिकाइलाई विद्यार्थी केन्द्रित बनाउन नियमित रूपमा शिक्षक तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	४५	Regular
▪ विद्यार्थीहरूलाई सूचना र सञ्चारको जगतमा प्रवेश गराउन प्रत्येक विद्यालयमा एक सुविधासम्पन्न कम्प्युटर प्रयोगशालाको निर्माण गर्ने	१८०	Regular
▪ प्रत्येक माध्यमिक विद्यालयमा एक सुविधासम्पन्न विज्ञान प्रयोगशाला निर्माण गर्ने		
▪ सम्भाव्यता अध्ययन गरी नगरपालिकामा एक बहुप्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्रदान गर्ने कलेजको स्थापना गर्ने	२००	LT
▪ कक्षा कोठाहरूमा मल्टिमिडिया लगायत आधुनिक प्रविधिहरूको व्यवस्था गर्ने		
▪ प्रत्येक विद्यालयमा कक्षा ३ सम्मका विद्यार्थीहरूका लागि उनीहरूको उचाइ अनुसारको राउण्ड टेवल सहितका बालमैत्री शिक्षा पूर्वाधार निर्माण गर्ने	१८०	MT
▪ प्रत्येक विद्यालयमा एक स्वास्थ्यकर्मीको व्यवस्था गर्ने	१,५००	LT
▪ हरेक महिनाको अन्तिम शुक्रबार "विद्यार्थीसँग नगरपालिका अध्यक्ष" कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।		
▪ कुनै एक विद्यालयलाई पूर्वीय दर्शन तथा सभ्यता अध्ययन केन्द्रको रूपमा विकास गर्ने		

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
(ख) स्वास्थ्य		
▪ प्रत्येक विद्यालय र समुदायमा सन्तुलित आहार र पोषण सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम नियमित रूपमा सञ्चालन गर्ने	४५	Regular
▪ सर्ने रोग सम्बन्धी व्यापक रूपमा जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने	३०	Regular
▪ गर्भवती महिलाको यकिन तथ्याङ्क तयार पारी सुरक्षित मातृत्व तथा पोषणका लागि नगरपालिकाले विशेष व्यवस्था गर्ने	३००	Regular
▪ १ वर्ष मुनिका सम्पूर्ण शिशुहरूको तथ्याङ्क तयार पारी नगरपालिकामा जन्मदर्ता भएपश्चात् खोप, पोषण र स्वास्थ्य सुरक्षाका लागि नगरपालिकाले विशेष व्यवस्था गर्ने । यसका लागि स्वास्थ्य चौकीमा बाल स्वास्थ्य इकाइ निर्माण गर्ने	२००	Regular
▪ प्रत्येक विद्यालयमा हरेक वर्ष नियमित रूपमा आँखा जाँच तथा उपचार घुम्ती कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	४५	Regular
▪ प्रत्येक विद्यालयमा हरेक वर्ष बाथ, मुटुरोग सम्बन्धी जाँच तथा उपचार घुम्ती कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	४५	Regular
▪ प्रत्येक विद्यालयमा हरेक वर्ष नियमित रूपमा कान जाँच तथा उपचार घुम्ती कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	४५	Regular
▪ प्रत्येक विद्यालयमा हरेक वर्ष नियमित रूपमा दन्त जाँच तथा उपचार घुम्ती कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	४५	Regular
▪ प्रत्येक वर्ष हरेक वडामा पाठेघर जाँच, महिला प्रजनन सम्बन्धी रोगहरूको नि:शुल्क जाँच घुम्ती शिविर सञ्चालन गर्ने	६०	Regular
▪ पूर्ण खोपयुक्त नगरपालिका निर्माणका लागि प्रत्येक वडामा जन्मेका शिशुहरूको पूर्ण तथ्याङ्क तयार पारी महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाको सहयोगमा खोप लगाउने प्रबन्ध गर्ने		Regular
▪ प्रत्येक वडामा हरेक वर्ष विशेष मृगौला रोग जाँच (Deep Stick Test) शिविर सञ्चालन गर्ने	३०	Regular
▪ क्षयरोग तथा कुष्ठरोग सेवालाई प्रभावकारी बनाउन वडास्तरमा रोगी पहिचान अभियान सञ्चालन गर्ने	३०	Regular
▪ नगरपालिकाभर आवश्यक स्वास्थ्य क्षेत्रका जनशक्तिहरूको पहिचान गरी सोको परिपूर्ति गर्न योजना निर्माण गर्ने	५	Regular
▪ प्रत्येक घरमा सरसफाइ, फोहरमैला व्यवस्थापन तथा स्वच्छ पानीको प्रयोग सम्बन्धमा व्यापक जनचेतना फैलाई घर आँगन सफा राख्न निश्चित मापदण्ड बनाई लागु गर्ने र सोको अनुगमन समेत गर्ने संयन्त्र निर्माण गर्ने	५	Regular
▪ नगरपालिकामा एक आकस्मिक स्वास्थ्य उपचार कोषको व्यवस्था गर्ने	१००	MT
▪ नगरपालिकामा चौबिसै घण्टा आकस्मिक उपचार सेवाको प्रबन्ध गर्ने	५०	MT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ नगरपालिकामा विद्यमान प्रमुख पाँच सर्ने र पाँच नसर्ने रोगको पहिचान गरी ती रोग विरुद्धका प्रभावकारी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी जोखिम न्यूनिकरण गर्ने	५	ST
▪ आगामी ५ वर्ष भित्रमा **राष्ट्रिय स्वास्थ्य नीति २०७१** ले लिएको Universal Health Coverage नीति अनुरूप आधारभूत गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा सम्पूर्ण नगरपालिकावासीलाई सर्वसुलभ तरिकाले पुगेको सुनिश्चित गर्न एक प्रभावकारी संयन्त्र र अनुगमन प्रणालीको निर्माण गर्ने	५	ST
▪ नगरपालिका भित्रका सम्पूर्ण घरपरिवारहरूलाई अनिवार्य स्वास्थ्य बिमा कार्यक्रममा समेट्ने		MT
▪ अति विपन्न घरपरिवारलाई नगरपालिकाले स्वास्थ्य बिमा गरिदिने	५०	Regular
▪ स्वास्थ्य सेवालाई जवाफदेही, पारदर्शी र जनउत्तरदायी बनाउन प्रत्येक स्वास्थ्य इकाइहरूमा गुनासो पेटिकाको व्यवस्था गरी तत्काल सम्बोधन गर्ने संयन्त्र निर्माण गर्ने	१०	Regular
▪ गुणस्तरीय पोषणमा नागरिकहरूको सचेतना वृद्धि गर्न जङ्क फुड (प्याकिङ् गरेको खाना) को प्रयोग निरुत्साहित गरी घरमा उपलब्ध ताजा खानेकुरा खान प्रेरित गर्न समुदाय र विद्यालय स्तरमा अभिमुखिकरण तथा चेतनामूलक कार्यक्रमहरू नियमित रूपमा सञ्चालन गर्ने	१५	Regular
▪ स्थानीय जडीबुटीको प्रयोग गरी उपचार गर्ने स्थानीय झाँक्री, वैद्यहरूलाई आयुर्वेदिक औषधि तथा उपचार सम्बन्धी आधारभूत तालिम प्रदान गरी प्रत्येक वडामा कम्तिमा एउटा जडीबुटी अर्थात आयुर्वेद क्लिनिक स्थापना गर्ने	३००	LT
▪ प्रत्येक वडाका स्वास्थ्य चौकीहरूमा सर्ने रोग विरुद्ध परिचालन हुन एक इपिडिमियोलोजी रेस्पोन्स युनिटको निर्माण गर्ने	६०	MT
▪ नगरपालिकाभित्र पाइने बहुमूल्य जडीबुटीको Profile तयार पार्ने र ती जडीबुटी सबैले पहिचान गर्ने गरी नगरपालिका कार्यालयमा मिनी Herborium निर्माण गर्ने	२०	ST
▪ सम्पूर्ण अपाङ्गता भएका नागरिकहरूको लगत तयार गरी मापदण्डका आधारमा स्वास्थ्य सेवामा अनुदान सहयोग उपलब्ध गराउने	५०	Regular
▪ प्रसुतीमा जटिलता उत्पन्न हुँदा, ठूलो स्तरको दुर्घटना तथा स्थानीय बासीहरूले आवश्यक ठानेमा तुरुन्त प्राप्त हुनेगरी हवाइ एम्बुलेन्स सञ्चालन गर्न संघीय सरकारसँग समन्वय गरी नगरपालिकामा सम्पर्क युनिटको व्यवस्था गर्ने	५०	LT
▪ नगरपालिकाभर बढीमा एक घण्टाको दुरीमा ठूलो दुर्घटनाका घाइतेलाई जीवनरक्षा गर्ने प्रारम्भिक उपचार गर्न सक्ने तालिम प्राप्त स्वास्थ्यकर्मीहरूको व्यवस्था गर्ने	३०	LT
▪ **राष्ट्रिय स्वास्थ्य नीति २०७१** ले तय गरेको ३० मिनेटका दुरीमा कम्तीमा एक स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना गर्ने		LT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ नगरपालिकाका प्रत्येक वडामा एक युवा तथा किशोर - किशोरीका स्वास्थ्य समस्याहरू समाधान गर्न परामर्श सेवा इकाइको गठन गर्ने	१२	ST
▪ सूर्तीजन्य पदार्थ तथा धुम्रपान निषेधित क्षेत्रमा तिनको सेवन गरी नियम उल्लङ्घन गर्नेलाई कडा सजाय हुने कानुन बनाई तत्काल लागु गर्ने		Regular
▪ नगरपालिकाबाट स्वास्थ्य क्षेत्रमा उच्च शिक्षा हासिल गर्न चाहने जेहेन्दार विद्यार्थीको पहिचान गरी मापदण्ड बनाई तयारी कक्षाहरूमा विशेष अनुदान प्रदान गर्ने	३०	Regular
▪ जनसंख्याका आधारमा आवश्यक संख्यामा मिडवाइफरी (Midwifery) तालिमहरू सञ्चालन गर्ने	१५	Regular
▪ सूचना प्रविधिको प्रयोगमार्फत् नगरपालिकामा प्राप्त स्वास्थ्य सेवा, समय र प्रविधिहरूको जानकारी सहितको एक सूचना प्रणालीको विकास गरी सर्वसाधारणको पहुँच स्थापित गर्ने	५	MT
▪ स्वास्थ्य क्षेत्रमा आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्न स्वास्थ्य सम्बन्धी Apps तथा आधिकारिक Youtube Documentry Blog तथा Website हरूमा ग्रामीण जनताको पहुँच वृद्धि गर्न वडास्तरमा अभियानको रूपमा अन्तरक्रिया तथा अभिमुखिकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	५	MT
▪ विद्यालय स्वास्थ्य कार्यक्रम अन्तर्गत एकीकृत तरिकाले सञ्चालन गर्न एक कार्यविधि निर्माण गरी **"एक विद्यालय एक स्वास्थ्यकर्मी"** कार्यक्रमलाई अभियानको रूपमा सञ्चालन गर्ने		MT
▪ सामुदायिक स्वास्थ्य कार्यक्रम प्रवर्द्धन अन्तर्गत हरिया सागसब्जी र फलफूल खानपानलाई प्रवर्द्धन गर्न सम्भव हुने सम्पूर्ण घरधुरीहरूलाई वडास्तरीय करेसाबारी व्यवस्थापन तालिम सञ्चालन गर्ने	४५	Regular
▪ मदिरा बिक्री वितरणलाई सिमित गर्न समय र स्थान तोकी कडा मापदण्ड लागू गर्ने		ST
▪ खेलकूद र व्यायामलाई प्रोत्साहन गर्न रेडियो तथा टेलिभिजन कार्यक्रम मार्फत् जनचेतनामूलक कार्यक्रम नियमित रूपमा प्रसारण गर्ने	१५	Regular
▪ प्रत्येक स्वास्थ्य इकाइबाट गुणस्तरीय सेवा प्रवाह भएको सुनिश्चित गर्न विद्यमान नीति नियमको दायरामा निर्देशिका र प्रोटोकल तयार गरी लागु गर्ने	१	ST
▪ नगरपालिकास्तरीय एक रक्त सञ्चार सेवाको निर्माण गर्ने	५०	LT
▪ नयाँ निर्माण हुने स्वास्थ्य संस्थाहरूका भौतिक संरचनाहरू अपाङ्ग मैत्री, बालमैत्री र पूर्णरूपमा भू-कम्प प्रतिरोधी हुनुपर्ने गरी निर्माण गर्ने		Regular
▪ प्रत्येक वडामा नियमित रूपमा वार्षिक क्यालेण्डर बनाई घुम्ती स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन गर्ने	१,०००	Regular
▪ नि:शुल्क वितरण गर्ने औषधि नियमित खरिद गर्ने र आपूर्ति प्रणाली चुस्त राख्ने	१,०००	LT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ स्वास्थ्य स्वयम सेविकाहरूको लागि नियमित तालिम सञ्चालन गर्ने	२०	ST
▪ हरेक विद्यालयमा नियमित रूपमा सन्तुलित आहार र पोषण सम्बन्धी कक्षा सञ्चालन गर्ने	४५	ST
▪ समुदाय र विद्यालयस्तरमा पानी शुद्धीकरण साथै हात धुने तरिका सिकाउने	१५	ST
▪ समुदायस्तरमा सुरक्षित मातृत्वसम्बन्धी नियमित तालिम सञ्चालन गर्ने (प्रत्येक वडामा)	१५	ST
▪ स्थानीय सञ्चार माध्यमबाट स्वास्थ्य चेतना सञ्चार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने वार्षिक पात्रो निर्माण गरी प्रसारण गर्ने	२०	ST
▪ शारीरिक व्यायाम र स्वस्थ जीवनशैली बारेमा जनचेतना फैलाउने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	२०	ST
▪ प्रत्येक माध्यमिक विद्यालयमा यौन शिक्षा लागु गर्ने	४५	ST
▪ ज्येष्ठ नागरिकहरूलाई नियमित नि:शुल्क घुम्ती स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने	१,०००	ST
▪ प्रत्येक वडाका स्वास्थ्य चौकीमा २४ सै घण्टा प्रसुती सेवा विस्तार गर्ने	१,५००	MT
▪ प्रत्येक वडाका स्वास्थ्य केन्द्रमा प्रजनन् स्वास्थ्य तथा परिवार नियोजन सम्बन्धी युनिट स्थापना गर्ने	५००	MT
▪ प्रत्येक वडामा नसर्ने रोगका कारण र न्यूनिकरणका उपाय बारे नियमित सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	४५	ST
▪ नगरपालिकामा कम्तीमा एक मानसिक स्वास्थ्य परामर्श केन्द्र स्थापना गर्ने	६०	MT
▪ पोषण गुणस्तर र खाद्य सुरक्षा कायम गर्न नियमित बजार अनुगमन र नियमन गर्ने	१५	MT
▪ प्रत्येक वडाका स्वास्थ्य चौकीहरूलाई आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने सुविधा सम्पन्न स्वास्थ्य केन्द्रमा विकसित गर्ने	१,२००	LT
▪ प्रत्येक स्वास्थ्य चौकीमा अत्यावश्यक उपकरण तथा स्वास्थ्य सामग्री थप गर्दै लैजाने	६००	LT
▪ चिकित्सक तथा स्वास्थ्य कर्मीको दरबन्दी हेरी आवश्यक दरबन्दी थप गर्ने	५००	LT
▪ सबै वडामा एम्बुलेन्स सेवा विस्तार गर्ने	५००	LT
▪ प्रत्येक वडामा एक योगा तथा ध्यान केन्द्रको स्थापना गर्ने	१२०	MT
▪ प्रत्येक वडामा प्याथोलोजी सेवा स्थापना गर्ने	१२०	LT
▪ प्रत्येक वडामा आकस्मिक सेवा विस्तार गर्ने		

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ नगरपालिकामा एउटा स्तरीय आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र स्थापना गर्ने	२००	LT
▪ नगरपालिकामा एउटा स्तरीय प्राकृतिक चिकित्सा केन्द्र स्थापना गर्ने	२००	LT
▪ नगरपालिकामा एक होमियोप्याथी क्लिनिक सञ्चालन गर्ने (संघीय सरकारको सहयोग जुटाई)		LT
▪ नगरपालिकामा एक आधारभूत सुविधायुक्त आँखा उपचार केन्द्रको स्थापना गर्ने	१००	LT
▪ नगरपालिकामा एक आधारभूत सुविधायुक्त दन्त उपचार केन्द्रको स्थापना गर्ने	५०	LT
▪ शारीरिक व्यायाम र स्वस्थ जीवनशैली बारेमा जनचेतना फैलाउने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	२०	ST
▪ प्रत्येक वडामा खोप केन्द्र तथा गाउँघर क्लिनिक बिस्तार गरी व्यवस्थापन गर्ने	४५	ST
▪ प्रत्येक वडामा प्रजनन् स्वास्थ्य तथा परिवार नियोजन सम्बन्धी एकाइ स्थापना गर्ने	५००	MT
▪ प्रत्येक वडामा मनो-सामाजिक परामर्श समूह गठन गर्ने	६०	MT
▪ नगरपालिकास्थित स्वास्थ्य केन्द्रमा पूर्णरूपमा आधारभूत तहको Diagnostic सेवा अन्तर्गत Radiology भिडियो X– Ray, इन्डोस्कोपी, ECG, Echo लगायतका सेवाहरूको व्यवस्था गर्ने	५००	LT
▪ महामारीको रूपमा फैलने रोगहरू नियन्त्रणको लागि चेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१५	ST
▪ नि:शुल्क स्वास्थ्य सेवाको लागि लक्षित अति विपन्न समूहहरूको पहिचान गरी परिचयपत्र वितरण गर्ने	१५	MT
▪ क्षयरोग, हेपाटाइटिस बी., यौनजन्य रोगहरू, एच.आई.भी./एड्स जस्ता यौनजन्य रोग लागेर लुकेर बसेका विरामीहरूलाई अस्पतालसम्म ल्याउने विशेष कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने	३०	ST
▪ स्थानीय स्तरमा स्वास्थ्य सूचना प्रणाली व्यवस्थापन गर्ने	१५	ST
(ग) कला, संस्कृति		
▪ सबै धर्म, संस्कृति र समुदायको पूर्ण अभिलेख तयार पार्ने	६०	ST
▪ नगरपालिकामा विद्यमान धार्मिक तथा सांस्कृतिक गुठी, समूह, टोली, सम्प्रदाय, ब्यान्ड आदिको पूर्ण अभिलेख तयार पार्ने	१५	ST
▪ यस्ता समूहहरूको मुख्य प्रतिनिधिहरूलाई UNESCO द्वारा निर्माण गरिएको स्थानीयस्तरका Intangible Cultural Heritages संरक्षण र प्रबर्द्धन सम्बन्धी दस्तावेज तथा कार्यविधिहरूका बारेमा अभिमुखिकरणको सञ्चालन गर्न संस्कृति मन्त्रालयसँग सहकार्य गर्ने	१०	ST
▪ हरेक बालबालिकाहरूलाई आफ्नो स्थानीय संस्कृति र पहिचान बारे जानकारी गराउन विद्यालय पाठ्यक्रममा संस्कृति सम्बन्धी अतिरिक्त पाठ्यक्रम समावेश गर्ने	१५	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ स्थानीय गायन, बाद्यवाद्यन, नाटक तथा भजन मण्डलीका कार्यक्रम र प्रतिभालाई नियमितरूपमा प्रोत्साहन गर्न अनुदान मार्फत् कोष निर्माण गर्ने र समिति गठन गरी परिचालन गर्ने	५०	MT
▪ हरेक विद्यालयमा गायन, वाद्यवादन, नाटक, चित्रकला, भेषभूषा प्रदर्शनी जस्ता कार्यक्रमलाई अतिरिक्त क्रियाकलापहरूमा समावेश गरी अनिवार्य सञ्चालन गर्न नगरपालिकाबाट निर्देशन तथा अनुगमन गर्ने	३०	MT
▪ स्थानीय कलाकारहरूको अभिलेख तयार पार्ने	५	ST
▪ स्थानीयस्तरबाट राष्ट्रिय स्तरका चर्चित कलाकारहरूलाई निश्चित प्रोत्साहन भत्ताको व्यवस्था गर्ने	१५०	Regular
▪ स्थानीय तथा राष्ट्रिय पर्व र स्थान, विशेष सांस्कृतिक महोत्सव मनाउन तत् तत् क्षेत्रमा सांस्कृतिक समितिहरू गठन गर्ने	७५	ST
▪ ग्रामीण लोक संस्कृतिलाई पर्यटन विकाससँग जोडेर एकीकृत नीति तयार पार्ने	१	ST
▪ अपाङ्गता भएका (फरक तरिकाले सक्षम) नागरिकहरूलाई लोक गायन, चित्रकला, हस्तकला, संगीतमा प्रोत्साहन गरी व्यावसायीक बनाउन तालिम प्रदान गर्ने	१५	Regular
▪ उत्कृष्ट स्रष्टाहरूलाई नगरपालिका स्थापना दिवस वा विशेष समारोहमा सम्मानित गर्ने	३०	Regular
▪ विशेष अवसर पारेर नियमित लोकगीत, लोक नृत्य, चित्रकला, संगीत प्रतियोगिता आयोजना गर्ने	७५	Regular
▪ नगरपालिकाको वडास्तरमा नियमित सांस्कृतिक अन्तरक्रिया र गोष्ठी सञ्चालन गर्ने	६०	ST
▪ कला, धर्म, संस्कृति संरक्षणका लागि ब्रोसर तथा वृत्तचित्र तयार पारी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रचार प्रसार गर्ने	२४	ST
▪ कार्यपालिका सदस्यहरूलाई आफ्नो संस्कृति अनुसारको पोशाक लगाई औपचारिक कार्यक्रममा प्रस्तुत हुन पहिलो पटक पोशाक भत्ताको व्यवस्था गर्ने	५	ST
▪ प्रत्येक समुदायमा प्रचलनमा रहेका सांस्कृतिक निधिहरू अर्थात अमूर्त सांस्कृतिक सम्पदा जस्तै लोक नृत्य, बाजा, गीत, पहिरन, जात्रा, मेला संरक्षण गर्न एक संस्कृति संरक्षण कोषको स्थापना गर्ने	५०	MT
▪ विद्यालयहरूमा बाल प्रतिभा संरक्षण गर्न पुरस्कारको लागि विशेष कोषको स्थापना गर्ने	५०	MT
▪ नगरपालिकाका मुख्य पर्यटकीय तथा धार्मिक क्षेत्रमा हरेक वर्षमा एक पटक विशेष तिथि मितिमा झाँकी तथा मेलाको आयोजना गर्ने र सोका लागि समिति गठन गर्ने	१५	MT
▪ **"एक धर्म संस्कृति १ होमस्टे"** कार्यक्रमलाई संस्कृति प्रबर्द्धनसँग गाँसेर अगाडी बढाउने	१००	LT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ नगरपालिकाका विभिन्न स्थानमा सांस्कृतिक अन्तरक्रिया र गोष्ठी सञ्चालन गर्ने	६०	ST
▪ अमूर्त सांस्कृतिक सम्पदाको पूर्ण विवरण (Inventory) तयार पार्ने		
▪ नगरपालिकामा पाइने सबै जातजातिका बाजागाजाहरूको विस्तृत अभिलेख तयार गरी संरक्षण गर्ने	५	LT
▪ नगरपालिकामा एक सांस्कृतिक केन्द्रं वा नाटकघरको निर्माण गर्ने	१००	LT
▪ नगरपालिकामा वाद्यवादन, भेषभुषा, रहनसहन दर्शाउने एक सांस्कृतिक संग्रहालय स्थापना गर्ने	१००	LT
▪ नगरपालिकामा रहेका विभिन्न मठ मन्दिर, गुम्बा, चैत्य, चर्च लगायत धार्मिक तथा सांस्कृतिक स्थलहरूको संरक्षण, मर्मत सम्भार, स्तरोन्नति र विकास गर्ने	५००	LT
(घ) लैङ्गिक समानता, सामाजिक समावेशीकरण तथा मूल प्रवाहीकरण		
▪ महिलाको सम्पत्तिमाथिको स्वामित्व बढाउदै लैजानको लागि उनीहरूको नाममा भएको जग्गा जमिन तथा सम्पत्तिको तथ्याङ्क निकाल्ने	५	ST
▪ दाइजो प्रथालाई पूर्णतः उन्मूलन गर्न नियमित रुपमा सडक नाटक तथा र्‍याली आयोजना गर्ने	४५	Regular
▪ छाउपडी प्रथालाई अन्त गर्ने बुहारी समूह गठन गरी परिचालन गर्ने		
▪ महिला समूहहरू गठन गरी महिलामाथि हुने सबै प्रकारका हिंसा विरुद्ध वडास्तरमा जागरण अभियान सञ्चालन गर्ने	४५	Regular
▪ आमा समूहहरू गठन गरी स्थानीय स्रोत तथा साधनहरूमा आधारित आय आर्जनको काममा सहभागी गराउन तालिम संचालन गर्ने	७५	Regular
▪ घरेलु हिंसाबाट पिडित महिलाहरूका लागि सुरक्षित अल्पकालिन आश्रयस्थलको व्यवस्था गर्ने	५०	LT
▪ लैङ्गिक हिंसा नियन्त्रण कोष स्थापना गरी प्रत्येक वर्ष नियमित रुपमा लैङ्गिक हिंसा विरोधी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१००	LT
▪ नगरपालिकाको न्यायिक समितिको अगुवाइमा लैङ्गिक हिंसा विरुद्ध जनचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१५	Regular
▪ लैङ्गिक हिंसामुक्त नगरपालिका घोषणा गर्नका लागि आवश्यक सूचकहरूको विकास गर्ने गरी आगामी ३ वर्षभित्र लैङ्गिक हिंसामुक्त नगरपालिका घोषणा गर्ने	३०	ST
▪ वडा तथा नगरपालिका स्तरमा गठन हुने उपभोक्ता समितिहरूमा महिलालाई नेतृत्वको भूमिका दिन कार्यविधि निर्माण गर्ने	१	ST
▪ महिला हिंसासम्बन्धी घटनाको बारेमा तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न प्रभावकारी सूचना संयन्त्रको विकास गर्ने	५	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ एकल महिलालाई स्वाबलम्बी बनाउने उद्देश्यले व्यवसाय सञ्चालनका लागि सहुलियत दरमा ऋण उपलब्ध गराउने	१५०	Regular
▪ प्रत्येक वडामा वर्षमा २ पटक किशोरीहरूका लागि प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्ने	५०	Regular
▪ बालबालिकामाथि हुने शारीरिक तथा मानसिक हिंसाका बारेमा अभिभावकहरूमा जनचेतना फैलाउन हरेक विद्यालयमा अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम संचालन गर्ने	७५	Regular
▪ आर्थिक प्रलोभन तथा दबावमा परेर हुने चेलिबेटी, मानव अङ्ग बेचबिखन कार्यलाई नियन्त्रण गर्न जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गर्ने	१५	
▪ समान कामका निम्ति महिला र पुरुषबिच समान पारिश्रमिकको सुनिश्चितता गर्न अनुगमन प्रणाली व्यवस्थित गर्ने र यसमा न्यायिक समितिले अगुवाइ गर्ने	५	ST
▪ सामाजिक हिंसा तथा श्रम शोषणका घटनाहरूको पहरेदारी गर्न संयन्त्र निर्माण गर्ने		ST
▪ पिछडिएको जाति तथा लोपोन्मुख समुदायका व्यक्तिलाई नगरपालिका स्तरमा सार्वजनिक क्षेत्रको रोजगारीमा पहुँच पुऱ्याउन क्षमता अभिवृद्धि तालिम सञ्चालन गर्ने	४५	Regular
▪ विभिन्न समुदायका लोपोन्मुख भाषा र संस्कृतिको संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्न स्थानीय जनताको सहभागितामा हरेक वर्ष नगरपालिकास्तरीय भाषा/संस्कृति सम्मेलन आयोजना गर्ने	३०	Regular
▪ सीमान्तीकरणमा परेका तथा लोपोन्मुख समुदायको पहिचान स्थापित गर्न उनीहरूको पहिचान प्रबर्द्धन कार्यक्रम सञ्चालन गर्न क्यालेण्डर प्रकाशित गर्ने	५	ST
▪ वार्षिक रूपमा नगरपालिकास्तरीय बहुसांस्कृतिक झाँकी प्रदर्शन कार्यक्रम आयोजना गर्न समुदाय स्तरीय समितिहरु गठन गर्ने		
▪ आदिवासी जनजातिका परम्परागत सीपलाई आयआर्जनमूलक बनाई त्यसको बजार व्यवस्थापन गर्न उद्यमशिलता तालिम संचालन गर्ने	१५	Regular
▪ विभिन्न समुदायहरूमा स्वरोजगारका कार्यक्रमहरू विकास गर्न विज्ञहरूको टोली गठन गरी सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	१०	ST
▪ विपन्न तथा लोपोन्मुख जाति समुदायका सँस्कृति संरक्षण गर्न परिवारका निम्ति सूरक्षित आवासका लागि एकीकृत बस्ती निर्माण गर्ने	५००	LT
▪ निजामती सेवा लगायत राज्यका विभिन्न अङ्गमा महिला, अपाङ्ग, लोपोन्मुख, अतिसीमान्तकृत र सीमान्तकृत आदिवासी जनजातिको प्रतिनिधित्व बढाउन विशेष तयारी कक्षाहरू नि:शुल्क रूपमा सञ्चालन गर्ने	१५	Regular
▪ विपन्न समुदायका ज्येष्ठ नागरिकहरूको उपचारका निम्ति विपन्न ज्येष्ठ नागरिक उपचार कोष स्थापना गरी आर्थिक सहयोग प्रदान गर्ने	५०	LT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ महिलाहरूको नेतृत्व क्षमता विकास गर्न वडा स्तरमा वर्षमा कम्तिमा एकपटक तालिम कार्यक्रम आयोजना गर्ने	४५	Regular
▪ दलितहरूमाथि हुने/हुन सक्ने अन्याय भेदभावमूलक व्यवहार रोक्न जनजागरण गर्ने उद्देश्यले महिला समूह, आमा समूह तथा युवा क्लबहरूलाई परिचालन गर्ने	१५	Regular
▪ विद्यालयस्तरीय पाठ्यक्रममा जातीय छुवाछुतलाई हटाउन मद्दत गर्ने किसिमका पाठ्यसामाग्री समावेश गरी सामाजिक सद्भाव र अन्तर्घुलन बढाउने	१०	ST
▪ प्रत्येक वडामा वर्षमा २ पटक विपन्न सीमान्तकृत, दलितहरूलाई लक्षित गरी सशक्तिकरण र आय आर्जन सम्बन्धी उद्यमशील तालिम सञ्चालन गर्ने ।	७५	ST
▪ विधवा विवाह र अन्तर जातीय विवाहलाई प्रोत्साहन भत्ताको व्यवस्था गर्ने	१५०	MT
▪ यौनिक अल्पसंख्यकको पहिचान गरी उनीहरूकै नेतृत्वमा परामर्श केन्द्र स्थापना गर्ने	५०	MT
▪ बाल विवाह र बहु विवाह उन्मुलन गर्न नियमित रूपमा जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१५	ST
▪ प्रत्येक वडामा महिला हिंसा विरुद्ध पहरेदारी गर्न विशेष महिला सेल गठन गर्ने	१२०	MT
▪ स्थानीय न्यायिक समितिलाई न्याय सम्पादन सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्ने	५	ST
▪ प्रत्येक वडाबाट नव महिला उद्यमीहरूको पहिचान गरी विशेष उद्यमशिल तालिम सञ्चालन गर्ने	३०	ST
▪ महिला, दलित, अल्पसंख्यक, जनजाति र विपन्न समुदायका छात्र-छात्राहरूलाई विशेष कोष सञ्चालन गरी छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने	५००	MT
▪ सामाजिक अन्तरघुलनका लागि वर्षमा एक पटक स्थानीय राजनैतिक दलको नेतृत्वमा विशेष राष्ट्रिय पर्व वा अवसर पारेर सार्वजनिक समारोह तथा चियापान कार्यक्रमको आयोजना गर्ने	४५	MT
▪ हरेक वडामा एउटा सामुदायिक भवन निर्माण गर्ने	६००	LT
▪ नगरपालिकामा एउटा अनाथालयको स्थापना गर्ने	१००	LT
▪ नगरपालिकामा एउटा ज्येष्ठ नागरिक सत्संग केन्द्रको स्थापना गर्ने	१००	LT
▪ दुर्व्यसन पुर्नस्थापना केन्द्र स्थापना गर्ने (एक वटा)	१००	LT
▪ सडक बालबालिकाको उद्धार गरी उनीहरुको शिक्षा र सुरक्षाको लागि नगरपालिकामा एक बालगृह स्थापना गर्ने	१००	LT
▪ **“एक वडा एक बाल उद्यान, एक वडा एक योगाश्रम”** अभियान साकार बनाउने	२००	LT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ महिला समूह तथा संस्थाहरूद्वारा उत्पादित वस्तु तथा सेवाको विक्री वितरणको लागि एक बिक्री केन्द्रको स्थापना गर्ने	५०	MT
(ङ) युवा		
▪ वडागत रूपमा युवाहरूको जनसंख्या तथा अन्य व्यक्तिगत विवरण सम्बन्धी लगत तयार पार्ने	५	ST
▪ युवाहरू नै देश विकास तथा निर्माणका प्रमुख आधार हुन् भन्ने भावनाको विकास गराउनका लागि वडास्तरीय अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	४५	Regular
▪ नैतिकवान, इमान्दार र कर्तव्यनिष्ठ यूवा समुदायको निर्माण गर्न वर्षमा कम्तीमा दुई पटक नगरपालिका स्तरीय Motivational workshop आयोजना गरी राष्ट्रियस्तरमा सफल यूवाहरुसँग नियमित साक्षातकार गराउने	७५	Regular
▪ दक्ष युवाहरूलाई विदेश अथवा शहर बजारतिर पलायन हुनबाट रोक्नका लागि शैक्षिक प्रमाणपत्र वा सीपका आधारमा बिना धितो कम ब्याजदरमा ऋण दिई स्वरोजगार बनाउनका लागि वित्तीय संस्थाहरूसँग समन्वय गर्ने		Regular
▪ कुनै पनि युवा गाँस, बास, कपास, शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी र सुरक्षाको अधिकारबाट वञ्चित नहुने परिस्थितिको सिर्जना गर्ने र यसको ग्यारेन्टीका लागि वडा तथा नगरपालिका स्तरमा युवा सरोकार समिति गठन गर्ने	१२०	MT
▪ उच्च शिक्षा प्राप्त गर्न चाहने युवाहरुलाई निश्चित मापदण्डका आधारमा छात्रवृत्ति प्रदान गर्न एक छात्रवृत्ति कोषको स्थापना गर्ने	५००	MT
▪ प्रतिभावान युवाहरूलाई प्राविधिक शिक्षा जस्तै : मेडिसिन, इन्जिनियरिङ, कम्प्युटर प्रविधि, लगायतका क्षेत्रहरूमा अध्ययन गर्नका लागि निश्चित मापदण्डका आधारमा छात्रवृत्ति, नि:शुल्क वृत्ति तथा सुलभ कर्जाको व्यवस्था गर्ने	५००	MT
▪ विशेष शारिरीक अवस्थाका युवाहरूको शिक्षाको लागि विशेष छात्रवृत्तिको अनिवार्य व्यवस्था गर्ने	२००	MT
▪ उच्च शिक्षा हासिल गरिरहेका युवाहरूलाई समाजको बारेमा व्यवहारिक ज्ञान प्रदान गर्न नगरपालिकाका क्रियाकलापहरुमा रोजगार संयोजक मार्फत इन्टर्नसिपको व्यवस्था गर्ने	१५	Regular
▪ युवाहरूको लगानी र व्यवस्थापनमा उद्योगधन्दा तथा व्यवसाय सञ्चालन गर्न प्रोत्साहन गर्नका लागि त्यस्ता उद्योगधन्दा तथा व्यवसाय दर्ता तथा नविकरण गर्दा विशेष सहुलियतको व्यवस्था गर्ने		Regular
▪ युवाहरूलाई स्थानीय स्रोतसाधनको प्रयोग गर्ने कृषि, पर्यटन, उद्योग सम्बन्धी तालिम प्रदान गर्ने	७५	Regular
▪ कृषिजन्य, जडिबुटी र वन पैदावारमा आधारित उद्योग स्थापना तथा लगानी गर्नका लागि युवाहरूलाई प्रोत्साहन गर्न आर्थिक सहुलियत दिने	५००	Regular

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ अध्ययन तथा रोजगारका सिलसिलामा देशभन्दा बाहिर रहेका युवाहरूलाई फिर्ता ल्याई उनीहरूको ज्ञान, सिप र पूँजीको अधिकतम सदुपयोग गरी आर्थिक समृद्धि हासिल गर्नका लागि उनीहरूको लगानी प्रतिफलको ग्यारेण्टी गर्न विमाको व्यवस्था गर्ने र उनीहरुको सीपको सदुपयोग गर्ने	३००	LT
▪ युवाको उद्यमशिलतालाई प्रोत्साहन गर्न सुलभ कर्जा तथा बीउ पूँजीको व्यवस्था गर्न वित्तीय संस्थासँग समन्वय गर्ने	१००	MT
▪ कृषि व्यवसायमा युवाहरूलाई आकर्षित गर्नका लागि कृषि औजार, मल, विउ, प्रविधि र बजारिकरणमा निश्चित प्रतिशतमा अनुदान दिने	१,०००	LT
▪ परम्परागत ज्ञान, सीप र व्यवसायहरूमा युवाहरूलाई प्रोत्साहन गर्नका लागि ती व्यवसायहरूलाई आधुनिकिकरण गर्न नगरपालिका स्तरीय तालिम नियमित संचालन गर्ने	४५	Regular
▪ रोजगारी तथा पेशा व्यवसायका सिलसिलामा घाइते भएका, अङ्गभङ्ग भएका र अन्य स्वास्थ्य समस्याबाट ग्रसित युवाहरूको उपचारको व्यवस्था गर्न विमा योजना लागू गर्ने	१५०	MT
▪ युवाहरूलाई धुम्रपान, मद्यपान, लागु पदार्थ र अन्य कुलतमा फँस्नबाट रोक्नका लागि विद्यालय तथा समुदायस्तरमा विभिन्न सचेतनामूलक क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्ने र कुलतमा परेका युवाहरूको उद्धार गरी सामाजिक पुनर्स्थापना गर्ने	४५	Regular
▪ विद्यालय शिक्षाको पाठ्यक्रममा नै यौन स्वास्थ्य शिक्षा प्रदान गरी युवाहरूलाई यौन तथा घातक प्रकृतिका रोगहरूबाट जोखिममुक्त गराउने	१५	Regular
▪ युवाहरूको शारीरिक र मानसिक स्वास्थ्यमा विशेष भूमिका खेल्ने खेलकुदको विकास गर्नका लागि एउटा दीर्घकालिन खेलकुद विकास रणनीति निर्माण गर्ने	१०	ST
▪ नियमित रूपमा विद्यालय तथा समुदाय स्तरमा खेलकुद प्रतियोगिता तथा प्रशिक्षणको व्यवस्था गर्ने	४५०	Regular
▪ राजनीति, सरकारी सेवा, व्यवसाय, उद्योग, कृषि लगायत विभिन्न क्षेत्रहरूमा युवाहरूलाई प्रोत्साहन गर्नका लागि विशेष आरक्षण, प्राथमिकता र आर्थिक अनुदानको व्यवस्था गर्ने	४५०	LT
▪ युवाहरूलाई सांस्कृतिक विचलनबाट बचाउनका लागि स्थानीय गीत, सङ्गीत, लोकगाथा, भेषभूषा लगायतका चाडबाडसम्बन्धी सांस्कृतिक मेला, प्रदर्शनी तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने र साँस्कृतिक कला र सीप सम्बन्धी तालिम संचालन गर्ने	७५	LT
▪ युवाहरूलाई साहित्यिक तथा रचनात्मक क्रियाकलापहरूमा संलग्न गराउनका लागि नगरपालिका तथा वडास्तरमा नियमित साहित्यिक गतिविधि जस्तै : कार्यशाला, गोष्ठी, रचना बाचन तथा मेलाको आयोजना गर्न क्यालेण्डर निर्माण गर्ने	४५	Regular
▪ युवाहरूलाई वातावरण संरक्षण र सरसफाइमा संलग्न गराउनका लागि वडास्तरमा समितिहरू निर्माण गरी वृक्षारोपण कार्यक्रम, साप्ताहिक	५००	LT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
सरसफाइ, फोहर प्रशोधन, पुनर्प्रयोग र व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्रदान गर्ने		
▪ विज्ञान तथा प्रविधि सेवामा संलग्न युवाहरूलाई उच्च अध्ययनका लागि छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने र अन्वेषण र आविस्कारमा संलग्न युवाहरूका लागि नगरपालिकामा आविस्कार कोषको स्थापना गरी मापदण्डका आधारमा आर्थिक अनुदान प्रदान गर्ने	१,०००	LT
▪ मानव वेचविखन, लागुऔषध हतियार ओसार प्रसारमा युवाहरूलाई प्रयोग गर्ने परिपाटीलाई निरुत्साहित गर्नका लागि सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१५	Regular
▪ समाजमा शान्ति सुरक्षा र अमनचयन कायम गर्नका लागि युवाहरूलाई स्वयंसेवकको रुपमा परिचालन गर्न युवाहरूलाई समावेश गरी शान्ति सुरक्षा संयन्त्र निर्माण गरी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	३०	Regular
▪ विशेष अवस्थाका युवाहरूलाई शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगार, मनोरञ्जन लगायतका विविध क्षेत्रमा प्राथमिकता दिन विशेष छात्रवृति, आर्थिक सहयोग र आरक्षणको व्यवस्था गर्ने	१५०	LT
▪ अपाङ्गता भएका युवाहरूका लागि उनीहरूको शारीरिक विविधता र जटिलताका आधारमा यातायात, भवन, शौचालय लगायतको पूर्वाधारहरू अपाङ्गमैत्री बनाउने		LT
▪ अपाङ्गता भएका विद्यार्थीहरूका लागि विशेष शिक्षामा दक्ष शिक्षकहरूको प्रबन्ध गरी उनीहरूको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारको ग्यारेण्टी गर्ने	१५०	LT
(च) शान्ति सुरक्षा		
▪ नगरपालिकाका अपराध संवेदनशील क्षेत्रहरू पहिचान गरी अस्थायी प्रहरी चौकी स्थापना गर्ने	२००	ST
▪ स्थानीय समुदायसँग शान्ति सुरक्षाका सम्बन्धमा नियमित अन्तरक्रिया गर्ने	४५	Regular
▪ नेपाल प्रहरीसँगको सहकार्यमा विद्यालयस्तरमा शान्ति सुरक्षाका अपहरण, हत्या, बलात्कार विरुद्ध नियमित अन्तकृया कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने	१५	Regular
▪ मानवीय आवतजावत सघन हुने र व्यापारिक तथा व्यावसायिक गतिविधीहरू त्रढी हुने स्थानहरूमा अनिवार्य CCTV जडान गर्ने	१००	LT
▪ नगरपालिकाको प्रत्येक वडामा एउटा प्रहरी चौकी स्थापना गर्ने		LT
▪ आवश्यक संख्यामा नगरपालिका प्रहरी गठन गर्ने	९००	LT
▪ नगरपालिका, वडा तथा समुदायस्तरमा सुरक्षा समितिहरू निर्माण गरी शान्ति सुरक्षा तथा अमनचयन कायम राख्नका लागि समुदायलाई परिचालन गर्ने ।		
▪ "नागरिक बिना वर्दीका प्रहरी हुन्" भन्ने नारालाई साकार पार्न प्रहरी र समुदाय मिलेर काम गर्ने र नियमितरूपमा शान्ति सुरक्षासम्बन्धी अन्तरक्रिया तथा अभियानहरू सञ्चालन गर्ने ।		

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
(छ) खेलकुद तथा मनोरञ्जन		
▪ यस नगरपालिकामा प्रदान गर्न सकिने मनोरञ्जनात्मक क्रियाकलापहरूको विस्तृत विवरण तयार पार्ने	५	ST
▪ वडास्तरमा खेलकुद विकास समितिको निर्माण गर्ने	२४०	LT
▪ नियमितरूपमा खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना गर्न वार्षिक खेल पात्रो निर्माण गर्ने	५	ST
▪ खेलाडी प्रोत्साहनका लागि पुरस्कार कोषको व्यवस्था गर्ने	१००	LT
▪ हरेक वर्षको हिउँदयाममा नगरपालिकास्तरीय रनिङ शिल्ड प्रतियोगिताहरू आयोजना गर्ने	३००	Regular
▪ प्रत्येक विद्यालयहरूमा अतिरिक्त कृयाकलाप इकाई गठन गरी नियमित तालिम तथा प्रशिक्षण दिने	७५	Regular
▪ सबै विद्यालयहरूमा खेल प्रशिक्षकको व्यवस्था गर्ने	१५००	LT
▪ विभिन्न खेलका खेलाडी उत्पादनको लागि विशेष संयन्त्रको विकास गरी विद्यालयस्तरबाट राम्रा खेलाडी छनोट गरी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतियोगितामा सहभागी गराउन खेलकुद छात्रवृत्ति कोषको निर्माण गर्ने	५००	LT
▪ राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय र प्रदेशस्तरमा स्वर्ण, रजत र काँस्य पदक प्राप्त गर्ने खेलाडी तथा प्रशिक्षकहरूलाई प्रोत्साहन स्वरूप क्रमश : रू एक लाख, पचास हजार, पच्चिस हजार वा नगरपालिकाको निर्णय अनुरुप सम्मानपत्रसहित सम्मान तथा अभिनन्दन गर्ने	१५०	Regular
▪ विद्यालय तथा वडास्तरमा खेलकुद युवा क्लबहरूको गठन गरी तिनीहरूलाई आवश्यक खेलसामग्री लगायत अन्य बन्दोबस्तीका सामग्रीहरू प्रदान गर्ने ।	५००	LT
▪ यस नगरपालिकाबाट विभिन्न खेलकुद एकेडेमीमा खेलकुदसम्बन्धी अध्ययन गर्न जान चाहने खेलाडीका लागि बृहत् गुरुयोजना तथा १५ वर्षे खेलकुद विकास रणनीतिले तोकेको मापदण्डका आधारमा छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने	१५०	LT
▪ नगरपालिकास्तरमा प्रचलित विभिन्न खेलका प्रशिक्षकहरू निर्माण गर्नका लागि सङ्घीय सरकार प्रदेश सरकार, राष्ट्रिय खेलकुद परिषद्, प्रदेश खेलकुद परिषद्, जिल्ला खेलकुद समिति र निजी क्षेत्रसँग समेत सहकार्य गरी नियमित तालिम र प्रशिक्षणको व्यवस्था गर्ने	७५	Regular
▪ खेलकुद विकासमा उल्लेख्य योगदान गर्ने खेलाडी, प्रशिक्षक र खेलप्रेमी लगायतलाई वार्षिक रुपमा सम्मान, पुरस्कार र अभिनन्दन गर्ने	१५०	Regular
▪ विभिन्न मनोरञ्जनात्मक व्यवसाय जस्तै फन पार्क, Zoo, स्वीमिङ पुल सञ्चालनका लागि निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गर्न विशेष आर्थिक सहुलियत प्रदान गर्ने	१५०	LT
▪ नगरपालिकाका विभिन्न खुला स्थानहरूमा सम्भाव्यता हेरी मनोरञ्जन पार्क, बगैंचा, पिकनिकस्थल र फूलबारी निर्माण गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	१,२००	LT
▪ प्रत्येक वडामा कम्तिमा एउटा सुविधासम्पन्न कभर्ड हलको निर्माण गर्ने	१,२००	LT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ विद्यालय तथा समुदायस्तरमा रहेका मैदान तथा चौरहरूलाई व्यवस्थापन गरी सुविधासम्पन्न खेलमैदानका रूपमा स्तरोन्नति गर्ने	१,२००	LT
▪ नगरपालिकाको उपयुक्त स्थानमा कम्तिमा एउटा आधुनिक सुविधासम्पन्न रङ्गशाला निर्माण गर्ने ।		
▪ नगरपालिकाका प्रत्येक वडामा कम्तिमा एक एक वटा व्यवस्थित खेलमैदान निर्माण गर्ने ।		
▪ सबै विद्यालय तथा वडामा रहेका खेलमैदानहरूलाई व्यवस्थित गर्ने ।		
▪ नगरपालिका स्तरीय एक नाट्यशाला र साँस्कृतिक केन्द्रको निर्माण गर्ने		
▪ प्रत्येक वडा तथा विद्यालयस्तरमा खेलकुद युवा क्लबहरू स्थापना गर्ने ।		
(ज) शवदाह स्थल तथा चिहान व्यवस्थापन		
▪ परम्परागत रूपमा सञ्चालनमा आएका शवदाहस्थल र चिहानहरूको नियमित व्यवस्थापन, मर्मत सम्भार गरी व्यवस्थापन गर्ने	१५०	ST
▪ प्रत्येक वडामा कम्तीमा एक शवदाहस्थल वा चिहान क्षेत्रको प्राथमिकताका साथ निर्माण गर्ने	१२०	LT
▪ शवदाहस्थल तथा चिहान क्षेत्रसम्म जाने सडकको स्तरोन्नति गर्ने		MT
▪ प्रत्येक वडामा सुविधासम्पन्न किरियापुत्री घर निर्माण गर्ने	४५०	LT
▪ शवदाहस्थल तथा चिहानक्षेत्रको पहिचान पश्चात आधारभूत सम्पूर्ण पूर्वाधारहरूको विकास गर्ने	३००	LT

५.४ वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन

सामान्य अर्थमा वातावरण भन्नाले यस खण्डमा भौतिक वातावरण भन्ने बुझ्नुपर्दछ । हाम्रो वरपर रहेका प्राकृतिक वस्तुहरू जस्तै वायुमण्डल, भूमि, जल, वनजङ्गल, जीवजन्तु र वनस्पतिको प्राकृतिक जीवन चक्र, जलवायु तथा मौसम आदिको अन्तरक्रिया र समग्रताले सिर्जना गरेको भौतिक अवस्थालाई वातावरण भनिन्छ । मानिसको जीवनचक्र तथा विकासका क्रियाकलापहरू भौतिक वातावरणसँग प्रत्यक्ष सम्बन्धित हुन्छन् । भौतिक वातावरण अनुकूल हुँदा विकासले उपयुक्त गति लिन सक्छ भने भौतिक वातावरण प्रतिकूल र असन्तुलित हुँदा विकासको गति पनि अवरुद्ध हुन्छ । अर्कोतर्फ मानिसका क्रियाकलापहरूले प्रत्यक्ष रूपमा भौतिक वातावरणमा असन्तुलन पैदा गर्दछन् अथवा नकारात्मक प्रभाव पारेका हुन्छन् । तर दिगो विकासको अवधारणा अनुरूप वातावरणीय सन्तुलनलाई यथेष्ट ध्यान दिई गरिने विकास निर्माणले वातावरण सन्तुलनमा सहयोग पुऱ्याउनुका साथै त्यस्तो विकास दिगो हुन गई त्यसले दीर्घकालसम्म लाभ प्रदान गर्दछ ।

दिगो विकास लक्ष्य सन् २०३० को लक्ष्य नं. १२ मा दिगो उपभोग र उत्पादनको ढाँचा सुनिश्चित गर्ने, लक्ष्य नं. १३ मा जलवायु परिवर्तन तथा यसका प्रभावहरू विरुद्ध लड्न तत्काल कार्य थाल्ने र लक्ष्य नं. १५ मा वनको दिगो व्यवस्थापन गर्ने, मरुभूमिकरण विरुद्ध लड्ने, भूक्षयीकरण रोकेर त्यस्तो प्रक्रियालाई उल्ट्याउने तथा जैविक विविधताको क्षतिलाई रोक्ने उल्लेख गरिएको छ । यी दिगो विकास लक्ष्यहरू विश्वव्यापी रूपमा वातावरण सन्तुलनको आवश्यकतालाई टड्कारो रूपमा महसुस गरी तय गरिएका हुन् । स्थानीय स्तरका विकास योजना निर्माण गर्दा दिगो विकास लक्ष्यलाई मध्यनजर गर्नु अनिवार्य भएकोले यी लक्ष्यहरूको प्राप्तिका

लागि ध्यान दिनु जरुरी छ। यस नगरपालिकाको सम्पत्तिको रूपमा रहेका निजी जङ्गल क्षेत्र, जलाधार र वनस्पति कृषि योग्य जमिन र उपयुक्त जलवायु यहाँका वातावरणीय आयामहरू हुन्। यी प्राकृतिक सम्पदाहरू नै यस नगरपालिकाका विकासका आधारहरू भएकोले यिनीहरूको दिगो उपयोग गरी पुस्तौंसम्म संरक्षण गर्नु नगरपालिकाको दायित्व भएकाले यस योजनाले वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी निम्न पक्षहरूलाई समेट्छ।

- वन तथा भू-संरक्षण
- जलाधार संरक्षण
- वातावरण संरक्षण
- जलवायु परिवर्तन
- फोहर मैला व्यवस्थापन
- जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण र विपद् व्यवस्थापन

५.४.१ वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापनका सोच, लक्ष्य र उद्देश्यहरू

सोचः	जल र जमिनको दिगो संरक्षण तथा उपयोग मार्फत् आर्थिक समृद्धि हासिल गर्ने
लक्ष्यः	शितगङ्गा नगरपालिकालाई वातावरण अनुकूलित कृषि ग्रामको रूपमा विकास गर्ने

उद्देश्यहरू

हालको भू-उपयोगको तथ्याङ्क अनुसार शितगङ्गाको कूल जमिन ७३०.११ वर्ग कि.मी. मध्ये कृषियोग्य जमिन ९४.१६ वर्ग कि.मि. अर्थात् १२.९० प्रतिशत रहेको छ। यसैगरी आवासीय क्षेत्रले ०.४८ प्रतिशत अर्थात् ३.५३ वर्ग कि.मि., जल क्षेत्रले ०.२५ प्रतिशत अर्थात् १.८१ वर्ग कि.मि., वन क्षेत्रले ७९.४४ प्रतिशत अर्थात् ५८०.०१ वर्ग कि.मि. र झाडी क्षेत्रले १.५९ प्रतिशत अर्थात् ११.५९ वर्ग कि.मि., भिरपहराले ०.२१ प्रतिशत अर्थात् १.५३ वर्ग कि.मि., बाँझो जमिनले ०.१३ प्रतिशत अर्थात् ०.९५ वर्ग कि.मि. र बालुवा क्षेत्रले ५ प्रतिशत अर्थात् ३६.५३ वर्ग कि.मि. क्षेत्र ओगटेको पाइन्छ।

- झाडी तथा बुट्यानमात्र भएर खेर गैरहेको क्षेत्रलाई क्रमशः प्रतिफलमुखी रुख विरुवा वा फलफूल लगाई प्रतिस्थापन गर्ने
- नगरपालिकामा अत्यन्तै न्यून वन क्षेत्र भएकोले सडक किनाराका निश्चित क्षेत्रलाई सम्भाव्यताको आधारमा हरित क्षेत्रको रुपमा विकास गर्ने र नीजि वनलाई प्रोत्साहन गर्ने
- नगरपालिकाभर रहेका प्रमुख जलाधार क्षेत्रको नक्साङ्कन गरी ती क्षेत्रहरूमा जलाधार विनाशमा सहयोग पुऱ्याउने क्रियाकलापहरू गर्न तत्काल रोक लगाउने
- जलाधारक्षेत्रको घोषणा गरी जलाधार संरक्षणका कार्यक्रमहरू लागू गर्ने
- सिमसार क्षेत्रको पहिचान गरी तिनको संरक्षणका कार्यक्रमहरू लागू गर्ने
- प्रत्येक वडामा हाल उपलब्ध पोखरीहरूको संरक्षण गर्दै थप नमुना पोखरीहरू निर्माण गर्ने र वर्षात्को पानी सङ्कलन गर्ने
- जलाधार संरक्षणमा सहायक प्रजातीका विरुवाहरू रोप्ने
- जल, जमिन, वायु र ध्वनी प्रदुषण नियन्त्रणका लागि आवश्यक मापदण्ड बनाई लागू गर्ने

- नगरपालिकाका सम्पूर्ण सडकको दायाँबायाँ उपयुक्त क्षेत्रलाई हरित क्षेत्रको रूपमा घोषणा गर्ने र हरित क्षेत्र कायम गर्न वृक्षारोपणका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने
- खेर गइरहेका क्षेत्र तथा झाडी बुट्यान क्षेत्रहरूको पुनरुत्थान गरी हरित क्षेत्रको रूपमा विकास गर्ने
- नदी कटान तथा बाढीग्रस्त तथा संवेदनशील क्षेत्रहरूको पहिचान गरी नियन्त्रणका लागि संयन्त्र निर्माण गर्ने
- वन्यजन्तु, चराचुरुङ्गी तथा वनस्पति संरक्षणका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने
- जलवायु परिवर्तनका प्रभावहरूको अध्ययन गरी सुझाव दिन विज्ञसँग परामर्श लिने
- जलवायु अनुकूलनका प्रभावकारी योजनाहरू निर्माण गरी लागू गर्ने
- सुख्खा सहन सक्ने प्रजातिका बालीनालीहरुको अध्ययन र विकास गर्ने
- जलवायु परिवर्तनले निम्त्याएका समस्याहरू सामना गर्न स्थानीय स्तरमा तालिम तथा सचेतना कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने
- समुदायमा फोहर विसर्जनका प्रभावकारी विधिहरूको बारेमा जनचेतना फैलाउने
- फोहर वर्गीकरण गर्न, कम्पोष्ट मल बनाउन र पुनर्प्रयोग गर्न तालिम प्रदान गर्ने र प्रेरित गर्ने
- वातावरणमा ज्यादै नै प्रतिकूल असर पार्ने प्लास्टिक तथा टायर ट्युब जलाउने अभ्यासलाई पूर्णतः निरूत्साहित गर्ने
- पोलिथिन झोलाको प्रयोगलाई क्रमशः निरुत्साहित गर्दै पूर्ण निषेध गर्ने
- फोहर व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन उपयुक्त स्थान पहिचान गरी ल्याण्डफिल साइटको निर्माण गरी फोहर व्यवस्थापन गर्ने
- सडक नाली तथा ढलको क्रमशः निर्माण, मर्मत सम्भार र स्तरोन्नति गर्दै जाने
- प्रत्येक घरमा चर्पीको प्रयोग अनिवार्य गर्ने । नभएका घरमा चर्पी निर्माण गर्न अनुदान दिने र चर्पी नबनाउने घरधुरीलाई नगरपालिकाबाट प्रदान गरिने सेवाबाट बञ्चित गराउने
- घरबाट निस्कने ढल व्यवस्थापन गर्न सेप्टिक ट्याङ्की वा भान्छाबाट निस्कने फोहरलाई करेसाबारीमा विसर्जन गर्न प्रोत्साहन गर्ने
- बजार केन्द्रहरूमा घरबाट निस्कने फोहर तथा ढल व्यवस्थापनका लागि नगरपालिकाले व्यवस्था गर्ने
- घर आँगन र टोल सफा राख्न समुदायस्तरमा व्यापक जनचेतनाका कार्यक्रम सञ्चालन गरी नियमित रूपमा सरसफाई अभियान सञ्चालन गर्ने
- नगरपालिकामा आइपर्ने प्रमुख प्राकृतिक विपत्तीहरूको पहिचान गरी एकीकृत विपद् व्यवस्थापन पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना तयार गरी लागू गर्ने
- सरकारी, गैर सरकारी र निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गरी विपद्को समयमा राहत र उद्धार कार्य गर्न सक्षम संयन्त्रको निर्माण गर्ने
- विपद्को समयमा जम्मा हुने खुला स्थानको पहिचान गरी त्यस्ता खुल्ला स्थानहरूलाई आवश्यक पूर्वाधारयुक्त बनाउँदै लैजाने
- आकस्मिक उपचार, खाद्यान्न आपूर्ति तथा सुरक्षाको पूर्व तयारी गर्ने

५.४.२ योजना तथा कार्यक्रमहरू

(क) वन तथा भू-संरक्षण

पर्यावरणीय प्रणाली सन्तुलन, वायुमण्डलको स्वच्छता तथा जीवजन्तुहरूको बासस्थान कायम राख्न वन जङ्गलको संरक्षण प्राथमिकताका साथ गर्नुपर्दछ। शितगङ्गा नगरपालिकामा एकातिर वन जङ्गलको क्षेत्र प्रशस्त छ भने हाल विद्यमान वनजङ्गल वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन प्रणाली पूर्णरूपमा लागू भई संरक्षण हुन सकिरहेको छैन। अर्कोतर्फ यो नगरपालिकाको विद्यमान वनक्षेत्र बाहेक झाडी बुट्यान क्षेत्र र नदी किनार तथा बगरको रूपमा खेर गैरहेको जमिन रहेकोले प्राकृतिक अवस्थाको वनलाई उत्पादनमुखी बनाउँदै झाडी तथा खेर गैरहेको जमिनमा वडास्तरमा व्यापक जनपरिचालन गरी उपयोगी र उत्पादनमुखी वृक्षारोपण गर्नसके यो कृषि क्षेत्रलाई समेत एक प्रकारको हरित बगैँचाको रूपमा विकास गर्न सकिन्छ। यसका साथै सडक किनार, खोला तथा नदी किनार, करेसाबारी तथा खेतबारीमा पनि खेर गइरहेको जमिनमा वृक्षारोपण गरी वनको क्षेत्रफल बढाउन सकिन्छ। यसो गर्दा वनको क्षेत्रफलमा वृद्धि भई सो वनलाई आय आर्जनसँग जोडेर अगाडि बढ्न सकिन्छ।

वर्षात्को समयमा निरन्तर भू-क्षय हुने तथा बाढीले जमिन कटान गर्ने समस्या हुन्छ। यस कारण यो नगरपालिकाको वन क्षेत्र एकदमै संवेदनशील क्षेत्र हो जसको विस्तार, संरक्षण र प्रबर्द्धनमा नगरपालिकाले ध्यान दिनुपर्दछ। नगरपालिकाका भू-संरक्षणका हिसाबले अति सम्वेदनशील क्षेत्रहरूमा वृक्षारोपण, बाँध निर्माण, तारजाली, तटबन्ध तथा परम्परागत नदी नियन्त्रण र भू-संरक्षणका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्दछ। साथै भू-संरक्षणको प्रभावकारी उपाय वृक्षारोपण भएकोले सो कार्यलाई प्राथमिकता दिनु आवश्यक छ।

(ख) वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन

दिगो र वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन गरी उत्पादनशील सदुपयोग र संरक्षण गर्ने नीतिलाई वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन भनिन्छ । वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन प्रणालीले वर्तमान अवस्थामा वन पैदावारको माग पुरा गर्न, वन पैदावारको गुणस्तर कायम गर्न, गरिबी निवारण तथा जलवायु परिवर्तनका असरहरुसँग लड्न र सम्पुर्ण जैविक विविधताको संरक्षण गरी पर्यावरणीय सन्तुलन कायम गर्न सहयोग पुऱ्याउँछ ।

यस प्रणालीले वनको दिगो सदुपयोग गरी संरक्षण समेत गर्ने नीति लिएको हुन्छ । नेपालको सन्दर्भमा यहाँको अधिकांश वनजंगल प्राकृतिक अवस्थामा नै रहेको र त्यसलाई उत्पादन र उपयोगिताको आधारमा पूर्णरुपमा उत्पादनशील नबनाई प्राकृतिक अवस्थामा नै छोडिएकोले वन पैदावारको उच्चतम उत्पादन नभई गुणस्तर समेत खस्किएको छ । त्यसकारण वन संरक्षणको साथमा त्यसलाई उत्पादनशील बनाई उच्चतम उपयोग र प्रतिफल प्राप्त गर्नका लागि वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन प्रणाली अवलम्बन गर्न जरुरी छ । अव्यवस्थित तरिकाले रुख काट्ने परिपाटीको अन्त्य गर्दै छनौट गरी रुख काट्ने परिपाटी बसाउने, काठलाई खेर जान नदिने, समयमै वृक्षारोपण गरी उपयुक्त समयमा काटेर त्यसको पूर्ण सदुपयोग गर्न वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन प्रणाली लागू गर्नु जरुरी छ । जनसंख्याको बढ्दो मागलाई सम्बोधन गर्न वनको उत्पादनशील लागतलाई अभिवृद्धि गर्नुपर्दछ । तसर्थ सामान्य अर्थमा भन्दा हामीले कृषि फर्म अन्तर्गत बालीनाली लगाई त्यसको उचित गोडमेल, स्याहार र रेखदेख गरी राम्रो उत्पादन गर्न अवलम्बन गर्ने उपायहरु जस्तै वनको समेत संरक्षण, स्याहार र रेखदेख गरी प्रतिफलमुखी बनाउन सकिन्छ । यसो गर्दा वनको संरक्षण हुन गई यसले उच्च प्रतिफल समेत दिन्छ । साथै यसबाट कार्बन उपभोग वृद्धि भई स्वस्थ तथा गुणस्तरीय वनको उत्पादन हुन जान्छ ।

नेपालको सामुदायिक वन तथा अन्य राष्ट्रिय वनहरुको अवस्था हेर्दा बढी संरक्षणमुखी देखिएतापनि त्यसको उपादेयताको दृष्टिकोणबाट हेर्दा प्रतिफलमुखी देखिँदैन र यसको साथै वन पैदावारको गुणस्तर समेत कमजोर छ । रुखहरु खोक्रो हुने, मिचाहा प्रजातिका रुखहरूको अतिक्रमण हुने, उपयोगी बोटविरुवा र काठको कमी हुने र जमिनको क्षेत्रफलमात्र बढी ओगटेको पाइन्छ । यसले वनको पुनरुत्थानलाई गम्भीर असर पारेको छ । वैज्ञानिक वन व्यवस्थापनको अर्को राम्रो पक्ष भनेको यसले वन संरक्षण तथा प्रशासनिक कार्यमा पुऱ्याउने सहयोग पनि हो । यस अन्तर्गत वनमा रहेका रुखहरुको भू-सूचना प्रणाली अनुरुप पूर्णरुपमा अभिलेखिकरण गरिएको हुने हुनाले यसले गैर कानूनीरुपमा भैरहेको वन पैदावारको तस्करी नियन्त्रण गर्न समेत सघाउ पुऱ्याउँछ ।

नेपालको सन्दर्भमा वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापन गर्नु आर्थिक हिसाबले समेत अत्यन्त श्रेयस्कर रहेको छ । जनसंख्याको ठुलो हिस्सा एक वा अर्कोरुपमा वनसँग जोडिएको हुनाले उनीहरुको आयआर्जनमा वृद्धि गरी राजश्व संकलनमा सहयोग पुग्नुका साथै पर्यापर्यटन तथा वातावरण सन्तुलनमा समेत यसले ठूलो योगदान पुऱ्याउन सक्छ । तसर्थ नेपालले व्यापक रुपमा वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापनको नीति अङ्गीकार गर्दा लाखौं रोजगारी सिर्जना हुनुको साथै स्थानीयवासीहरुको जीवनस्तर उकासिई समग्र आर्थिक समृद्धिको बाटो खुल्दछ ।

राज्यद्वारा नियन्त्रित वनको उचित व्यवस्थापन र संरक्षण नहुँदा सन् १९८९ देखि नेपालमा समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन कार्यक्रम लागू भयो । यसले वन संरक्षणमा सहयोग त पुऱ्यायो तर यस अगाडि उल्लेख गरिए जस्तै यो कार्यक्रम बढी संरक्षणमुखी भयो । वार्षिकरुपमा अत्यन्त सिमित मात्रामा घाँस दाउराको उपयोग गर्ने बाहेक यसको थप उपयोगिता भने भएन । तसर्थ समयको माग अनुसार सन् २०१२ देखि नेपालले "समृद्धिको लागि वन" भन्ने नीति लिएकोले सन् २०१३ मा कपिलवस्तुको तिलौराकोट सामुदायिक

वनमा उच्च मूल्यको सालको वनलाई वैज्ञानिक व्यवस्थापन गरी त्यसको सुरुवात गरेको छ। नेपालको वनलाई समृद्धि र वातावरण संरक्षण दुवैसँग जोड्न वैज्ञानिक वन व्यवस्थापनको अपरिहार्यता भएकाले यस नगरपालिकामा यो कार्यक्रम लागू गर्नु अनिवार्य देखिएको छ।

यस नगरपालिकामा पनि वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापन हुन सकेको छैन। महाभारत पहाडदेखि चुरे भावरसम्म वन क्षेत्र फैलिएको यो नगरपालिकामा वनको उत्थान र व्यवस्थापनमा खासै उपलब्धी हुन सकेको पाइदैन। यसकारण भएको वन क्षेत्रको वैज्ञानिक र दिगो व्यवस्थापन गर्दै यसको विस्तारद्वारा आय आर्जनको माध्यम बनाउन सकेमा नगरपालिकावासीको जीवनस्तरमा वृद्धि गर्न सहयोग पुग्दछ। वनपैदावारको वैज्ञानिक व्यवस्थापनका लागि निम्न लिखित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

कार्यक्रमहरू

- खेर गैरहेको स्थानहरूमा वृक्षारोपण गरी वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्यक्रम लागू गर्न विज्ञसँग परामर्श लिने
- पानीका मूल सुक्ने प्रजातिका विरुवाहरूको पहिचान गरी तिनीहरूलाई उत्पादनशील फलफूल तथा जडिबुटीका विरुवाले प्रतिस्थापन गर्दै जाने
- पानीका मूल सुकाउने प्रजातिका विरुवालाई जलाधार संरक्षण गर्ने प्रजातिका विरुवाले प्रतिस्थापन गर्ने
- वनमा आयआर्जनका कार्यक्रमहरूलाई सञ्चालन गर्ने
- हर्रो, बर्रो, चिउरी, कुरिलो, टिम्मुर, अमला आदि जडिबुटीको व्यावसायिक उत्पादन गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गरी वृक्षारोपण गर्ने
- हरेक वडामा निश्चित हरितक्षेत्रको घोषणा गर्ने
- वन तथा भू-संरक्षणका प्रत्येक कार्यक्रमहरूमा जनसहभागिता सुनिश्चित गर्ने
- पहिरो, भू-क्षय, बाढी तथा नदी कटान संवेदनशील क्षेत्रको वडागत नक्शाङ्कन गर्ने
- निश्चित समयावधि तोकेर सम्पन्न गर्ने गरी भु-क्षय, बाढी तथा नदी कटान नियन्त्रण र वृक्षारोपण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- निजि तथा सामुदायिक स्तरमा निजी जमिन तथा वन जङ्गलमा फलफुलको व्यावसायिक उत्पादन सुरु गर्ने
- वन तथा हरित क्षेत्र विस्तारलाई अभियानको रुपमा संचालन गर्ने
- वन तथा भू-संरक्षण सचेतना कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने
- भु-क्षय, भू-स्खलन, बाढी तथा नदी कटान नियन्त्रण तथा भू-संरक्षण गर्न जैविक र परम्परागत विधिहरूको अध्ययन र सो सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गरी स्थानीयवासीहरूलाई परिचालन गर्ने
- स्थानीय जलवायु अनुकूलका विरुवाहरूको बेर्ना तयार गरी वितरण गर्न प्रत्येक वडामा कम्तीमा एउटा नर्सरीको स्थापना गर्ने
- नर्सरीमा उत्पादित विरुवाको निजीस्तरमा बिक्री तथा सार्वजनिक र सामुदायिकस्तरमा वितरण गर्न वार्षिक क्यालेण्डर निर्माण गर्ने
- निजी वन संरक्षण र बिस्तार गर्ने व्यक्ति वा समुहलाई विरुवामा निश्चित प्रतिशत अनुदान दिने
- नगरपालिकामा कम्तीमा एक तार जाली निर्माण कारखाना खोल्न निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गरी उत्पादित जाली नगरपालिकाले खरिद गरी नदी तथा खोला किनार र भू-क्षय हुनसक्ने स्थानमा तटबन्ध गर्ने

- जैविक र परम्परागत विधिबाट भू-क्षय, बाढी तथा नदी कटान नियन्त्रण प्रविधि प्रयोग गर्न नमुना छनोट गरी नगरपालिकाको कम्तीमा एक स्थानमा नमुना भू-क्षय, बाढी तथा नदी कटान नियन्त्रण कार्यक्रम लागू गर्ने
- हरेक वडा कार्यालयले वडा कार्यालय परिसरमा नमुना बगैंचा वा नमुना वृक्षारोपण क्षेत्र स्थापना गर्ने
- मुख्य सडकका सडक किनार तथा सम्पूर्ण उपयुक्त स्थानहरूमा अनिवार्यरूपमा वृक्षारोपण गर्ने
- विज्ञ समुहको परामर्श लिई नगरपालिकामा पाइने सम्पूर्ण वनस्पतिको सूची तयार पारी संकटापन्न र लोपोन्मुख प्रजातिहरू घोषणा गरी तिनीहरूको संरक्षणका लागि विशेष योजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने
- प्रत्येक वडामा वायो-इन्जिनियरिङ प्रविधिको प्रयोग गरी नमूना संरक्षण क्षेत्र घोषणा गरी कार्यान्वयन गर्ने
- स्थानीयस्तरमा वनस्पति र बन्यजन्तु संरक्षणका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने । यसका लागि उनीहरुको बासस्थान सुरक्षा र विस्तारका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने
- राष्ट्रिय नीति र कानून बमोजिम संरक्षित वनस्पति र वन्यजन्तुको उत्पादन वा सिधै निकासी वा ओसारपसार नियन्त्रण गर्न स्थानीय समुदायसँग सहकार्य गरी स्थानीय संयन्त्र निर्माण गर्ने
- प्रत्येक वडामा एक नमुना हरित क्षेत्र निर्माण गर्ने

(ख) जलाधार संरक्षण

जलाधार तथा जलस्रोतको हिसाबले नेपाल संसारकै दोस्रो ठूलो देश भनिँदै आइरहेको वर्षौं भएतापनि यसको संरक्षण र उच्चतम सदुपयोगमा नेपाल पछाडि परेको छ । यस नगरपालिकामा समेत जलस्रोत र जलाधारको प्रचुरता भएपनि यसको पूर्ण सदुपयोगको ठोस योजना नहुँदा जलस्रोत त्यत्तिकै खेर गईरहेको छ भने कतिपय ठाउँहरुमा सम्पूर्ण खेतियोग्य जमिनमा सिँचाई सुविधा पुग्न सकेको छैन । नगरपालिकाको समृद्धिको आधारमध्ये जलस्रोत पनि एक हो । तराई क्षेत्रको आर्सेनिकयुक्त पानी र भूमिगत फलामयुक्त पानी बाहेक अन्य सबै प्रकारको पानी शुद्धीकरण गरी पिउन मिल्ने प्रकारको भएकाले टापु नै टापुले बनेको माल्दिभ्स र युरोपभन्दा नेपाल जलस्रोतमा धनी बन्न पुगेको हो । अर्थात् नेपाल स्वच्छ पानी (Fresh Water) का हिसाबले धनी राष्ट्र हो । यो नगरपालिकामा प्रशस्त खोला, पानीका मुहान भएकोले त्यसको संरक्षणमा अत्यन्त ध्यान पुऱ्याउनु जरुरी छ । नगरपालिकाको जलाधार संरक्षणका लागि निम्न कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्नु उपयुक्त देखिन्छ ।

- सम्पूर्ण पानीका मुहानहरूको पहिचान गरी विस्तृत प्रोफाइल तयार गर्ने
- सम्पूर्ण जलाधार क्षेत्र तथा सिमसार क्षेत्रको नक्साङ्कन गर्ने
- जलाधार क्षेत्र र सिमसार क्षेत्रको घोषणा गरी जलाधार संरक्षणका विरुद्ध क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न रोक लगाउने
- प्रत्येक वडाका उपयुक्त स्थानहरूमा जलपर्यावरणीय प्रणाली अन्तर्गत जलचर, वनस्पती र भौतिक अवयवहरुको प्रबर्द्धन गर्न सोका लागि नमूना पोखरीहरू निर्माण गर्ने ।
- वन्यजन्तु र चराचुरुङ्गीलाई समेत पानीका लागि बस्ती तथा वन जङ्गलको बीचबीचमा पोखरीहरू अभियानकै रूपमा निर्माण गरी वर्षात्को पानी सङ्कलन गर्ने
- जलाधार क्षेत्र घोषणा भएका इलाकाहरूमा जलाधार संरक्षण गर्ने प्रजातिका विरुवाहरू वृक्षारोपण गर्ने
- प्रत्येक वडामा कम्तीमा एक एक वटा नमूना जलाधार संरक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

- सिंचाइमा भूमिगत जलश्रोतको दिगो प्रयोगका लागि भूमिगत पानीलाई रिचार्ज गर्न वर्षातको पानी सङ्कलन र व्यापक रुपमा पोखरीहरु निर्माण गर्ने
- थोपा थोपा जलको सदुपयोग गरी सिँचाईमा प्रयोग गर्न वातावरण अनुकूल सिँचाई आयोजना सञ्चालन गर्ने
- जलको संरक्षण र सदुपयोग गरी जल पर्यावरणीय प्रणाली कायम र संरक्षण गर्न प्रत्येक वडाका संभावित क्षेत्रमा सम्भाव्यता अध्ययन गरी पोखरी निर्माण गरेर ती पोखरीहरूमा माछापालनलाई प्रोत्साहन गर्ने

(ग) वातावरण संरक्षण

वातावरण संरक्षण भनेको सम्पूर्ण वातावरणीय अवयवहरूको एकीकृत संरक्षणको पाटो हो । यसमा समग्रमा जल, जमिन, जङ्गल, वायुमण्डल र हाम्रो वरपरको सेरोफेरोलाई स्वच्छ, सफा र सन्तुलित राख्ने विषय आउँछ । यस नगरपालिकामा ठूलो स्तरमा औद्योगिकिकरण नभएको कारण यहाँको वातावरण प्रदुषणको अवस्था त्यति भयावह छैन । तर पनि धुलाम्ये सडक, योजनाविहिन तथा अन्धाधुन्ध हिसाबले भइरहेका सडक निर्माण तथा अन्य निर्माण गतिविधिहरू, छिमेकी राष्ट्रबाट आउने वायुप्रदुषण, औद्योगिकीकरण, शहरीकरण र आधुनिकीकरणको क्रमसँगै वातावरणीय समस्याहरू समेत निम्तिने भएका कारण समयमै वातावरण संरक्षणका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । यस नगरपालिकाको समग्र वातावरण संरक्षण गर्न निम्न क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न आवश्यक छ ।

- वायुप्रदुषण नियन्त्रण गर्न क्रमशः सबै सडकहरू कालोपत्रे गर्दै जाने
- प्लास्टिक तथा टायर ट्युब जलाउने परिपाटीलाई पूर्णतः बन्देज गर्ने
- घरआँगन, टोल र सडक सफा राख्ने र सामुदायिक वा टोलस्तरमा नियमित सरसफाई अभियान सञ्चालन गर्ने
- पानीका मुहानहरू सफा राख्ने । त्यस्ता स्थानहरूमा मानवीय गतिविधि र छाडा पशुहरू नियन्त्रण गर्ने
- विकास निर्माणका ठूला कार्यक्रमहरू, खानी उत्खनन्, ढुङ्गा, गिट्टी बालुवा तथा माटो उत्खनन् आदि कार्य गर्न प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गरी सोको अक्षरशः पालना गर्ने
- बस्ती, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, धार्मिक संस्था जस्ता संवेदशील क्षेत्र वरपर ध्वनि प्रदुषण नियन्त्रण गर्न ध्वनि निषेधित क्षेत्र घोषणा गर्ने
- ऐतिहासिक, धार्मिक र पुरातात्विक महत्वका स्थलहरूको एकीकृत संरक्षण योजना तयार गरी यस्ता क्षेत्रलाई सम्पदा क्षेत्र घोषणा गरी वातावरण अनुकूल दिगो विकास र संरक्षण गर्ने
- मरेका पशुचौपायाहरूको व्यवस्थापन गर्न वडास्तरमा स्थानहरू तोक्ने
- प्रत्येक घरमा खाना पकाउन प्रयोग हुने मुख्य इन्धनमा काठ दाउरा तथा गोबर गुइँठालाई विस्थापन गर्न वैकल्पिक उर्जा जस्तै गोबरग्याँस, वायोग्याँस, सौर्य तथा वायु उर्जा, सुधारिएको चुलो आदिको व्यवस्था गर्न निश्चित प्रतिशत अनुदान दिने
- प्रत्येक वडाका मानवीय गतिविधिहरू बढी भैरहने क्षेत्रमा अनिवार्य सार्वजनिक शौचालयको निर्माण गर्ने
- नगरपालिकालाई पूर्णरूपमा खुला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणा गरी कार्यान्वयन गर्ने
- ठूला उद्योग, क्रसर, इँटाभट्टा जस्ता प्रदुषण बढाउने उद्योगलाई घना मानव बस्ती भएको इलाकामा स्थापना गर्न निषेध गर्ने । यस्ता उद्योगहरुलाई वातावरण प्रदुषण नियन्त्रणमा जिम्मेवार बनाई वातावरण संरक्षणका क्षेत्रमा शोधभर्ना स्वरुप लगानी गर्नुपर्ने प्रावधान बनाउने
- नगरपालिका भएर बग्ने खोला नालाको किनार लगायत भू-क्षय संवेदनशील क्षेत्रमा भू-क्षय, नदी कटान तथा पहिरो नियन्त्रण गर्ने योजना कार्यान्वयन गर्ने
- प्रत्येक वडामा एक-एक वटा वडागत नमुना पार्कहरूको निर्माण गर्ने
- खोला किनार तथा खानीबाट ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा उत्खनन् गर्दा परेको प्रभाव बापत उक्त क्षेत्रको सामाजिक दायित्व अन्तर्गत विशेष वातावरण संरक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गर्न अनिवार्य प्रावधान बनाउने

(घ) जलवायु परिवर्तन

औद्योगिक राष्ट्रहरूले गरेको व्यापक कार्बन उत्सर्जन, सवारी साधनबाट निस्कने धुवाँ, औद्योगिकीकरण, शहरीकरण, विकास निर्माण, जनसंख्या वृद्धि, वनजङ्गल विनाश, रेफ्रिजेशन प्रविधिमा प्रयोग हुने क्लोरोफ्लोरो कार्बन (CFC) जस्ता कारणले हरित गृह प्रभाव (Green House Effect) बढ्न गई त्यसले भूमण्डलीय तापक्रम वृद्धि गर्दै लगेको वैज्ञानिक तथ्य हामी सामु छ। यसका साथै ओजोन तहको विनाशले मानवीय तथा वातावरणीय स्वास्थ्यमा विभिन्न प्रकारका रोग, महामारी, प्राकृतिक विपत्ति समेत निम्ताएको छ। यसरी भूमण्डलीय तापक्रम वृद्धि तथा प्राकृतिक विपत्तिले प्रत्यक्ष रूपमा जलवायु परिवर्तनमा प्रत्यक्ष प्रभाव पारी जलवायु परिवर्तन भइरहेको परिप्रेक्ष्यमा हरेक राष्ट्रले विकास निर्माणका योजना तयार पार्दा यी तथ्यलाई मनन् गरी तयार पार्नुपर्ने हुन्छ। किनकि जलवायु परिवर्तनका प्रमुख कारक तत्वहरू नै विकास सम्बन्धी मानवीय गतिविधिहरू हुन्। विकास सम्बन्धी क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्दा वातावरण-मैत्री प्रविधि अपनाउने, वातावरण संरक्षण, प्रतिकार्य र पुनर्स्थापना कार्यक्रम तथा जलवायु परिवर्तन विरुद्ध अभियान सञ्चालन गरी कम भन्दा कम कार्बन उत्सर्जन गर्ने र बढी भन्दा बढी कार्बन उपभोग हुने वातावरण सिर्जना गरी जलवायु समायोजन र सन्तुलन कायम हुने वैज्ञानिक विधि र प्रक्रिया अवलम्बन गर्नु श्रेयस्कर हुन्छ। जलवायु परिवर्तन नियन्त्रण सन्दर्भमा यस नगरपालिकामा निम्न क्रियाकलाप तथा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नु आवश्यक छ।

- नगरपालिकामा वन क्षेत्रको बिस्तार तथा वडागत तहमा हरित क्षेत्र कायम गरी कार्बन उपभोगको तह वृद्धि गर्ने
- वैकल्पिक र नवीकरणीय उर्जाको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने
- विद्युत उपभोगलाई वृद्धि गरी वैकल्पिक उर्जा उत्पादनमा लगानी गर्ने र घरेलु इन्धनको रूपमा काठदाउरा तथा गोबर गुइँठाको गरिने प्रयोग क्रमशः शुन्यमा झार्ने
- नगरपालिकामा जलवायु परिवर्तनले पारेका मुख्य-मुख्य प्रभावहरूको अध्ययन गर्न विज्ञको परामर्श लिने र ती प्रभावहरू यकिन गर्ने
- नकारात्मक प्रभाव न्यूनीकरणका लागि जलवायु अनुकूलन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- जलवायु परिवर्तनले निम्त्याएका समस्याहरूको पहिचान गरी त्यस्ता समस्यासँग जुध्न स्थानीय तथा समुदाय स्तरमा तालिम तथा सचेतना कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने

(ङ) फोहरमैला व्यवस्थापन

सफा, सुन्दर र स्वच्छ नगर सभ्यताको प्रमुख परिचायक हो। त्यसैगरी स्वस्थ जीवन जिउन हाम्रो वरपरको जनजीवन र सेरोफेरो सफा हुनु जरुरी छ। शहरीकरणको सघनतामा वृद्धि नभएको र हालसम्म ग्रामीण परिवेशमा रहेकाले शितगङ्गा नगरपालिकामा हालसम्म अन्य सघन शहरी क्षेत्रमा जस्तो ठूलो परिमाणमा फोहरमैला उत्सर्जन हुँदैन र फोहर व्यवस्थापन मुख्य चुनौतिका रूपमा समेत रहेको छैन। तथापि व्यक्ति, परिवार, र समुदायस्तरमा सरसफाई र फोहरमैला व्यवस्थापन अनिवार्य र महत्वपूर्ण विषयको रूपमा रहेको छ। साथै शहरीकरण, औद्योगिकीकरण र व्यापार व्यवसाय, जनसङ्ख्या वृद्धि र बसाईंसराईका कारणले भविश्यमा यो नगरपालिकाको वातावरणमा दवाव सिर्जना हुने कुरा निश्चित छ। साथै यो नगरपालिकामा हालसम्म पनि फोहरमैला व्यवस्थापनको ठोस योजना लागू नभएकाले व्यक्तिगत रूपमा स्वतर्स्फूत फोहर व्यवस्थापन गर्ने बाहेक अन्य वैज्ञानिक विधिहरूको प्रयोग गरिएको छैन। क्रमशः विकास भइरहेका शहर तथा

बजार केन्द्रहरू वरपर फोहर फ्याँक्ने र आफ्नो घरआँगन बाहेक अन्यत्र सरसफाइ गर्ने कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनमा आएका छैनन् । नगरपालिकाको फोहरमैला व्यवस्थापनका लागि निम्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

- नगरपालिकाको उपयुक्त स्थानमा ल्याण्डफिल साइटको सम्भाव्यता अध्ययन गरी निर्माण गर्ने
- घरघरमा फोहरलाई वर्गीकरण गरी कुहिने फोहरलाई कम्पोष्ट मलमा परिणत गर्ने
- नकुहिने फोहर, प्लाष्टिक, सिसाजन्य फोहरलाई संकलन तथा वर्गिकरण गर्ने
- **"नजाने फोहर, जाने मोहर"** कार्यक्रम सञ्चालन गरी फोहरलाई पुनः प्रयोग तथा प्रशोधन गर्ने
- फोहर सङ्कलन र व्यवस्थापनमा निजी क्षेत्रलाई आकर्षित गर्ने
- घरघरमा उत्पादन हुने फोहरलाई कम गर्न समुदाय स्तरमा तालिम सञ्चालन गर्ने
- प्रत्येक घरमा अनिवार्य चर्पीको प्रावधान लागू गरी चर्पी नभएका विपन्न घरपरिवारमा चर्पी निर्माणलाई प्रोत्साहन गर्न निश्चित प्रतिशत अनुदान दिने
- नगरपालिकाका बासिन्दालाई चर्पी निर्माण गर्न प्रोत्साहित गर्न निश्चित समय सीमाभित्र चर्पी निर्माण नगर्ने घरधुरीलाई नगरपालिकाबाट प्रदान गरिने सेवा सुविधाबाट वञ्चित गराउने नीति अवलम्बन गर्ने
- भान्साबाट निस्कने तरल फोहरलाई करेसाबारीमा प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गर्ने
- कुहिने फोहरको प्रयोग गरी बायोग्याँस निर्माणलाई प्रोत्साहन गर्न प्रत्येक वडामा फोहरबाट निर्मित नमुना बायोग्याँस प्लान्ट निर्माण गर्ने
- नगरपालिकालाई प्लाष्टिकमुक्त बनाउन अभियान सञ्चालन गर्ने
- प्रत्येक सार्वजनिक स्थल, विद्यालय, अस्पताल, हाटबजार, बसपार्क जस्ता धेरै मानिसहरू जम्मा हुने स्थानहरूमा फोहर फ्याँक्न डस्टविन वा फोहर खाल्डोको व्यवस्था गर्ने
- प्रत्येक वडामा नियमितरूपमा (प्रत्येक हप्ता) विद्यार्थी, शिक्षक, नगरपालिकाका कर्मचारीहरू र स्थानीयवासीको संलग्नतामा सरसफाई अभियान सञ्चालन गर्ने
- पानीका मुहान वरपर फोहर गर्नेलाई जरिवाना गर्ने
- प्रत्येक सार्वजनिक स्थलहरूमा सार्वजनिक शौचालय निर्माण गर्ने
- मुख्य बजार क्षेत्रका चोक र सडक वरपर नियमित सफाइ गर्न वडास्तरबाट कर्मचारीको व्यवस्था गर्ने । सो क्षेत्रको सरसफाई गरेवापत बजार क्षेत्रका घरधुरीहरूबाट कर्मचारी व्यवस्थापनका लागि सरसफाई शुल्क उठाउने
- व्यक्तिगत स्वास्थ्य र सरसफाइ सम्बन्धी वडास्तर र विद्यालयस्तरमा नियमित जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने
- वर्षात्को पानी संकलन गरी सरसफाईमा प्रयोग गर्न वडास्तरमा पानी सङ्कलन केन्द्रहरूको स्थापना गर्ने
- डुबान क्षेत्रमा दीर्घकालीन जल निकास प्रणालीको प्रबन्ध गर्ने

(च) जल उत्पन्न प्रकोप तथा विपद् व्यवस्थापन

भौगोलिक जटिलताका कारणले समेत नेपाल प्राकृतिक प्रकोपका हिसाबले जोखिमयुक्त देश हो । नेपालको महालङ्गुर हिमश्रृङखला भूकम्पको फल्टलाइनमा पर्दछ । तसर्थ यो भूकम्पीय हिसाबले अति संवेदनशील क्षेत्रमा पर्दछ । यसबाहेक पहिरो, भूक्षय, बाढी, डढेलो, अतिवृष्टि, अनावृष्टि, सुख्खा खडेरी जस्ता प्राकृतिक प्रकोपहरूले समेत बर्षेनी सयौं मानिसहरूको ज्यान लिइरहेको छ । यो नगरपालिका समेत प्राकृतिक प्रकोपका हिसाबले संवेदनशील अवस्थामा रहेको छ । तसर्थ यी प्रकोपहरू सामान्यतया पूर्णत: नियन्त्रण गर्न नसके पनि यिनीहरूका प्रभाव न्यूनीकरणका उपायहरू अवलम्बन गरी धनजनको क्षतिलाई न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ । त्यसका लागि नगरपालिकाले विपद् व्यवस्थापन पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना तयार पारी लागू गर्नुपर्दछ ।

विपद् पूर्व तयारी

- नियमित रुपमा भैरहने प्राकृतिक प्रकोपको अध्ययन गरी प्रकोप पात्रो तयार गर्ने
- विपद् पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना तयार पार्ने
- विपद् पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना कार्यान्वयन गर्न नगरपालिका स्तरमा विपद् व्यवस्थापन समितिको गठन गर्ने
- मूल समितिको मातहतमा रहने गरी वडास्तरीय विपद् व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने
- नगरपालिकामा उपलब्ध विपद् व्यवस्थापनमा सहयोग पुर्‍याउन सक्ने सम्पूर्ण सरकारी, गैर सरकारी, सहकारी तथा निजी संस्था र सम्बन्धित अधिकारीहरूको यकिन गरी मूल समितिमा संलग्न गराउने
- समितिको नियमित बैठक आयोजना गर्ने
- समुदाय तथा विद्यालयहरूमा विपद् सामना गर्न नियमित तालिम र जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने
- विपद् व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारी तथा स्थानीय बासिन्दाहरूलाई विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी नियमित तालिम तथा प्रशिक्षणको आयोजना गर्ने
- नगरपालिकामा आइ पर्न सक्ने मुख्य जोखिमको पूर्वानुमान र आँकलन गर्ने
- बेलाबेलामा उद्धार तथा विपद्बाट बच्ने उपायबारे पूर्वाभ्यासहरू सञ्चालन गर्ने
- उच्च जोखिम क्षेत्रहरूको नक्साङ्कन गर्ने
- वडास्तरमा युवाहरू सम्मिलित विपद् प्रतिकार्य स्वयम्सेवक समूह निर्माण गरी नियमित तालिम प्रदान गर्ने
- जोखिमयुक्त क्षेत्रमा अनिवार्य बिमाको व्यवस्था गर्ने
- महामारीबाट बच्ने उपायहरूका बारेमा स्थानीय सञ्चार माध्यमहरूबाट जनचेतनामूलक सन्देश नियमित रूपमा प्रवाह गर्ने
- स्वास्थ्य सेवा, पिउने पानी, खाद्यान्न आपूर्ति प्रणालीलाई विपद्को बेला काम लाग्न सक्ने गरी ठीक अवस्थामा राख्ने
- प्रत्येक वडामा विपद्को बेला भेला हुने स्थानको तय गर्ने र त्यस्ता स्थानको सूची तयार गरी घोषणा गर्ने र साथै ती क्षेत्रहरूलाई पूर्वाधारयुक्त बनाउने
- नगरपालिकामा विपद व्यवस्थापन कोषको निर्माण गर्ने

- प्रत्येक वडामा निश्चित संख्यामा युवा विपद स्वयंसेवा दस्ता तयारी गरी नियमित तालिम सञ्चालन गर्ने
- भूकम्प प्रतिरोधी घरलाई मात्र निर्माण प्रमाणपत्र दिने
- मापदण्ड नपुगेका घरहरूलाई निश्चित मापदण्ड पुरा गरी निर्माण वा पुननिर्माण गर्न समय प्रदान गर्ने
- इन्जिनियर तथा डकर्मीहरूलाई भूकम्प प्रतिरोधी घर निर्माण गर्न नियमित तालिम दिने
- प्रकोप संवेदनशीलताको आधारमा भू-उपयोग योजना तयार पार्ने
- प्राकृतिक प्रकोप जोखिमयुक्त क्षेत्रमा घर, विद्यालय, अस्पताल तथा अन्य बस्ती जस्ता पूर्वाधार निर्माण गर्ने कार्यलाई निरुत्साहित गर्ने
- उद्धार टोली, उद्धार सामग्री र उपकरणलाई तम्तयार अवस्थामा राख्ने
- उद्धार सम्बन्धी तालिमहरू सञ्चालन गर्ने
- आकस्मिक स्वास्थ्य उपचारको उचित प्रबन्ध गर्ने
- प्राथमिक उपचार सामग्री, ज्याकेट, दमकल, एम्बुलेन्स आदिको प्रबन्ध गर्ने
- विपद् जोखिमयुक्त क्षेत्रहरूमा विपद् पूर्व सङ्केत दिने उपकरणहरू जडान गर्ने
- जोखिमयुक्त क्षेत्रहरूमा मानवीय गतिविधिहरू निषेध गर्ने
- सुरक्षा निकाय अन्तर्गत शसस्त्र प्रहरी, नेपाली सेना र नेपाल प्रहरीसँग समन्वय गरी विपद्को समयमा तम्तयार रहने संयन्त्र निर्माण गर्ने

तत्कालीन उद्धार कार्य

- प्राकृतिक विपद्का बेला विपद् व्यवस्थापन समितिका उपलब्ध पदाधिकारीहरूको आपत्कालीन वैठक बसी विपद्को क्षति तथा उद्धारको आवश्यकता आँकलन गरी तत्काल उद्धार टोली परिचालन गर्ने
- पहिरोमा पुरिएका, घरको भग्नावशेषमा पुरिएका, बगाएका, घाउ तथा चोटपटक लागेका, बढी जोखिममा रहेका घाइते, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू, गर्भवती महिला, अशक्त र विरामीहरूको उद्धारलाई प्राथमिकता दिई स्वास्थ्य उपचार तथा आकस्मिक कक्षसम्म पुऱ्याउने
- एम्बुलेन्स, दमकल लगायतका अन्य उद्धार सामग्रीहरूको परिचालन गर्ने
- अवस्था हेरेर आपत्कालीन अवस्थाको घोषणा गरी बाह्य सहयोग आह्वान गर्ने
- विपद् सम्बन्धी सूचना आदानप्रदान तथा प्रसारणका लागि स्थानीय सञ्चार माध्यमका प्रतिनिधिहरुलाई विपद् व्यवस्थापन समितिमा सम्मिलित गराउने र संचार माध्यामको सहयोग लिने
- राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय विपद् व्यवस्थापन टोलीको सहयोग लिने
- मूल सडक, पैदलमार्ग तथा आवतजावत अवरुद्ध भएका स्थानहरूमा तत्काल सडक आवागमन खुल्ला गर्ने । सो कार्यका लागि एक्स्काभेटर सहित संयन्त्र तयारी अवस्थामा राख्ने
- शवहरूको व्यवस्थापन गर्ने

- खाद्यान्न, पानी, औषधी, तत्ताकपडा, त्रिपाल जस्ता अत्यावश्यक सामग्रीको प्रबन्ध गरी सर्वप्रथम बालबालिका, वृद्धवृद्धा, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, महिला तथा असहायहरूको उद्धार गरी प्राथमिकतामा राख्ने
- रक्त सञ्चार सेवाको प्रबन्ध गरी सुचारु राख्ने
- उद्धारकोषको व्यवस्था र स्थापना गर्ने र सहयोगको लागि सबैसँग अपिल गर्ने
- विपद्ग्रस्त क्षेत्रमा विभिन्न प्रकारका रोग तथा महामारी फैलिन सक्ने अवस्थालाई ख्याल राखी प्रतिकार्य तथा सचेतना कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने
- नागरिकहरूलाई थप विपद् आउन सक्ने अवस्थाबारे सचेत बनाउने

विपद् पश्चात्

- विभिन्न रोगव्याध तथा महामारी फैलन सक्ने जोखिमको पूर्वानुमान गरी जनचेतना फैलाउने
- महामारीको सामना गर्न आवश्यक चिकित्सक, स्वास्थ्यकर्मी तथा औषधीसहितको स्वास्थ्य उपचार टोलीको प्रबन्ध गर्ने
- सामुहिक भोजनको लागि भण्डारा (Common Mess) सञ्चालन गर्ने
- सुरक्षित पिउने पानी, खाद्यान्न, औषधी, कम्बल, त्रिपाल, भाँडाकुडा लगायत लत्ताकपडाको आपूर्तिको व्यवस्था मिलाउने
- मनो-सामाजिक परामर्श टोली परिचालन गर्ने
- आवास पुनर्स्थापना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- भत्केका विद्यालय, अस्पताल, स्वास्थ्य चौकी लगायत सार्वजनिक संरचनाहरूको पुनर्निर्माण तथा पुर्नस्थापना गर्ने
- पोषणयुक्त आहारको प्रबन्ध गरी बालबालिका, सुत्केरी, गर्भवती, बृद्धबृद्धा, अनाथ, अपाङ्गहरूलाई प्राथमिकता दिने
- अस्थायी प्रकृतिका सेवा केन्द्रहरूको व्यवस्था गर्ने
- अस्थायी शौचालयहरूको निर्माण गर्ने
- जनजीवन सामान्य हुँदै जाँदा विद्यालय सञ्चालन गर्न पहल गर्ने
- आपूर्ति प्रणालीको प्रभावकारी व्यवस्थामा ध्यान दिने

५.४.३ वातावरण संरक्षण तथा विपद् व्यवस्थापनका लागि Logical Framework Approach (LFA)

सोच

जल र जमिन दिगो संरक्षण तथा सदुपयोग मार्फत् वातावरणीय समृद्धि हासिल गर्ने

लक्ष्य

शितगङ्गा नगरपालिकालाई वातावरण अनुकूलित हरित कृषि ग्रामको रूपमा विकास गर्ने

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
▪ झाडी तथा बुट्यान क्षेत्र पूर्ण हरित क्षेत्रको उत्पादनशील वनमा परिणत भएको हुनेछ ▪ नगरपालिकामा वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन प्रणाली लागू भई वनले प्रत्यक्ष संलग्न स्थानीय जनताको जीवनस्तर उकास्न सहयोग गर्नेछ ▪ स्थानीय वन ऐन जारी भई वनको विकास, व्यवस्थापन र संरक्षण सुनिश्चित हुनेछ ▪ सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिहरू सक्षम र सक्रिय भएका हुनेछन् ▪ अधिकांश वन जङ्गल ' जलाधार संरक्षण हुने वनस्पतियुक्त वनमा परिणत भएका हुनेछन् ▪ नगरपालिकामा रहेका सम्पूर्ण जलाधार क्षेत्रको नक्साङ्कन भएको हुनेछ	**वि.सं. २०८० सालसम्म** ▪ हालको खेर गएको जमिन झाडी तथा बुट्यान क्षेत्र मध्ये ५० प्रतिशतलाई उत्पादनशील वनमा परिणत गर्न वृक्षारोपण भएको ▪ वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन प्रणाली लागू भएको ▪ स्थानीय वन ऐन जारी भएको ▪ अब विकास गरिने प्रत्येक सामुदायिक वनहरूमा कम्तीमा ५ प्रतिशत क्षेत्रफलमा फलफूलका विरुवाहरू वृक्षारोपण भएका ▪ सम्पूर्ण जलाधार क्षेत्रको नक्साङ्कन भई जलाधार तथा सिमसार क्षेत्र घोषणा भएको ▪ जलाधार तथा सिमसार क्षेत्रमा अतिक्रमण रोक्न निषेधित तथा संरक्षित क्षेत्र घोषणा भएको ▪ प्रत्येक जलाधार क्षेत्रमा आवश्यकता हेरी वृक्षारोपण तथा भू-संरक्षण कार्यक्रमहरू लागू भएका ▪ प्रत्येक वडामा पाँच पाँच वटा वर्षात्को पानी सङ्कलन गर्ने नमुना पोखरी निर्माण भएका ▪ पानीको मुहान वरपर पानी संरक्षण गर्ने जातका विरुवाहरूको वृक्षारोपण भएको ▪ जल, जमिन, वायु र ध्वनी प्रदुषण मापदण्ड लागू भएको ▪ प्रत्येक वडामा एक एक वटा हरित क्षेत्र निर्माणको तयारी पुरा भएको	▪ नगरपालिकास्थित सम्पूर्ण विषयगत शाखा तथा महाशाखामा उपलब्ध अभिलेख तथा तथ्याङ्कहरूबाट ▪ स्थलगत अवलोकनबाट ▪ नगरपालिकाबासीको जीवनस्तरमा आएको परिवर्तनबाट ▪ पूर्वाधार निर्माण पश्चात् आएका सकारात्मक परिवर्तन जस्तै व्यापार वृद्धि, जोखिम न्यूनीकरण र अन्य मानवीय गतिविधिहरूबाट	▪ पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ। ▪ आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ▪ दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ▪ व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ▪ कुनै प्रकारको ठूलो स्तरको दैवी विपत्ति आइ लाग्ने छैन ▪ स्थानीयस्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ▪ सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल र सहज हुनेछ ▪ कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ। ▪ निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ▪ सार्वजनिक निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
▪ जलाधार क्षेत्रहरूमा जलाधार संरक्षण विरुद्ध वा जलाधारलाई प्रतिकूल असर पुऱ्याउने मानवीय क्रियाकलापहरू जस्तै वनजङ्गल फँडानी, वन क्षेत्रमा अव्यवस्थित बस्ती तथा निर्माण र अतिक्रमणलाई पूर्णत: निषेध गरिएको हुनेछ ▪ नगरपालिकावासीहरू वातावरणीय स्वास्थ्यको महत्व, वायु प्रदुषण, वन विनास, ओजोन तह विनासका साथै प्राकृतिक प्रकोपका मानवीय कारणहरू, तिनका असरहरू र प्रकोप रोकथामका उपायहरूका बारेमा सचेत र जानकार भएका हुनेछन् ▪ प्रत्येक जलाधार क्षेत्रमा संरक्षण कार्यक्रमहरू लागू भई नियमित वृक्षारोपण, तार जाली, बाँध निर्माण, पोखरी निर्माण, भू-संरक्षण तथा क्षयीकरण रोक्ने परम्परागत, जैविक र आधुनिक सबै प्रविधिको प्रयोग जस्ता क्रियाकलापहरू सुचारु भएका हुनेछन्	▪ भू-क्षय संवेदनशील क्षेत्रको नक्साङ्कन भई संरक्षण कार्यक्रम लागू भएको ▪ वन्यजन्तु तथा वनस्पती संरक्षण तथा संख्या वृद्धि कार्यक्रम लागू भएको ▪ सङ्कटापन्न वन्यजन्तु गणना तथा वनस्पतिको सूची तयार भएको ▪ जलवायु परिवर्तन प्रभाव अनुकूलन कार्यक्रम लागू भएको ▪ हरेक घर र समुदाय स्तरमा फोहर सङ्कलन विधि, वर्गीकरण, पुनर्प्रयोग, कम्पोष्ट मल निर्माण जस्ता क्रियाकलापको सुरुवात भएको ▪ 'क' वर्गका सडकहरू मध्ये सम्पूर्ण सडकमा सडकनाला निर्माण सम्पन्न भएको ▪ प्रत्येक घरमा चर्पी निर्माण सम्पन्न भएको ▪ घर घरमा उत्पादन हुने जैविक फोहर तथा फोहर पानीलाई करेसाबारीमा विसर्जन गर्ने तालिम तथा जनचेतनाका कार्यक्रमहरू नियमित भएको ▪ प्रमुख बजार केन्द्रहरूमा चोक र सेरोफेरो सफा गर्न कर्मचारी व्यवस्थापन गरिएको ▪ मुख्य बजार क्षेत्रमा पर्याप्त सार्वजनिक शौचालयको निर्माण भएको ▪ जनघनत्वका आधारमा प्रमुख बजार केन्द्र छनोट गरी ढल व्यवस्थापनका लागि विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन DPR तयार भएको		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
▪ नगरपालिकाभरि जल, जमिन, वायु र ध्वनि प्रदुषण मापदण्ड लागू भएको हुनेछ ▪ हरेक वडामा कम्तीमा एक नमुना हरित क्षेत्रको निर्माण भएको हुनेछ ▪ प्रत्येक वडामा कम्तीमा पाँच वटा वर्षात्को पानी सङ्कलन गर्ने नमुना पोखरीको निर्माण भएका हुनेछन् ▪ नगरपालिकाभर रहेका प्राकृतिक प्रकोप संवेदनशील क्षेत्रको नक्शाङ्कन गरी प्रकोप नियन्त्रण कार्यक्रम प्रभावकारी भएको हुनेछ ▪ राष्ट्रिय संरक्षण नीति अनुरूप वनस्पति र वन्यजन्तु संरक्षण र संख्या वृद्धि गर्ने कार्यक्रम लागू भएका हुनेछन् ▪ वायु प्रदुषण, ओजोन तह विनाश जलवायु परिवर्तनले पारेका प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष प्रभावहरूको अध्ययन गरी सुझाव पेश गर्न विज्ञहरूसँग परामर्श लिई जलवायु परिवर्तन अनुकूलन कार्यक्रम लागू भएको हुनेछ ▪ वैज्ञानिक फोहर व्यवस्थापन प्रणालीको सुरुवात भई बस्ती सेरोफेरो र पर्यावरण स्वच्छ र सुन्दर हुनेछ	▪ समुदाय स्तरबाट घर आँगन र टोल सफा गर्न वडा स्तरमा सरसफाइ समितिहरू गठन भई हरेक महिनाको अन्तिम शनिबार सामुदायिक सरसफाई अभियान तथा जनचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन भएको ▪ वायु प्रदुषण नगर्ने विद्युतीय सवारी साधनको सङ्ख्यामा उल्लेख्य वृद्धि भएको ▪ विपद् व्यवस्थापन पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना तयार भई लागू भएको ▪ विपद्को समयमा भेला हुने गरी प्रत्येक वडामा खुल्ला स्थानहरूको तय भई घोषणा भएको ▪ बाढी, नदी कटान, भूक्षय लगायतका जोखिमयुक्त नदी तथा खोला किनारमा २५ प्रतिशत तटबन्धको निर्माण भएको र बाँकी तटबन्धको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार भएको ▪ नगरपालिकामा एउटा दमकल र कम्तिमा २ वडामा एउटा एम्बुलेन्स खरिद गरिएको ▪ आपत्कालीन उद्धारका लागि सुरक्षा निकायसँग मिलेर प्रत्येक वडामा कम्तिमा १-१ वटा हेलीप्याडको निर्माण भएको **वि.सं. २०८५ सम्म** ▪ झाडी बुट्यान सबै क्षेत्र उत्पादनशील वनमा परिणत भएको		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
▪ उपयुक्त स्थानको पहिचान गरी ल्याण्डफिल साइटको निर्माण भैसकेको हुनेछ ▪ सम्पूर्ण मुख्य तथा सहायक सडकहरूमा नालाहरू निर्माण भैसकेका हुनेछन् ▪ प्रत्येक घरमा चर्पी निर्माण भइसकेका हुनेछन् ▪ बजार क्षेत्रहरूमा पर्याप्त सार्वजनिक शौचालयहरू निर्माण भएका हुनेछन् । ▪ प्रमुख बजार क्षेत्रमा ढल निकासको प्रबन्ध भैसकेको हुनेछ ▪ गाउँ, टोल, सडक सफा गर्न समुदाय स्तरबाट नियमित कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका हुनेछन् ▪ वायु प्रदुषण नगर्ने विद्युतीय सवारी साधनलाई प्रोत्साहित गर्न निश्चित प्रतिशत अनुदान दिइने छ ▪ नगरपालिकामा आइपर्ने प्रमुख प्राकृतिक विपद्को पहिचान भएको हुनेछ ▪ एकीकृत विपद् व्यवस्थापन पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना लागू भैसकेको हुनेछ	▪ प्रत्येक हरित क्षेत्रको १५ प्रतिशत भू-भागमा जडिबुटी तथा फलफूलले ढाकेको ▪ ल्यान्डफिल साइटको निर्माण सम्पन्न भएको ▪ 'ख' वर्गका सम्पूर्ण सडकहरूमा सडक नाला निर्माण सम्पन्न ▪ सबै प्रमुख बजार केन्द्रहरूमा छनोटका आधारमा आवश्यक ठाउँमा ढल तयार हुनेछ ▪ बाढी, नदी कटान, भूक्षय लगायतका जोखिमयुक्त खोला नालामा २५ प्रतिशत तटबन्धको निर्माण भएको ▪ नगरपालिकामा कम्तिमा २ वटा दमकल र ५ वटा एम्बुलेन्स खरिद भएका ▪ सम्पूर्ण मिचाहा प्रजातिका विरुवाहरुको नियन्त्रण भएको **वि.सं. २०९० सम्म** ▪ प्रत्येक हरित क्षेत्रमा ३० प्रतिशत जडिबुटी र फलफूलले ढाकेको ▪ वडास्तरमा निर्मित पोखरीहरूमा जल पर्यावरणीय प्रणाली कायम गरी चराचुरुङ्गी र वन्यजन्तुलाई आवश्यक जल आपूर्ती गर्न आवश्यक सङ्ख्या पहिचान गरी पोखरी निर्माण भएका ▪ सङ्कटापन्न जीवजन्तु र वनस्पतिको सङ्ख्यामा ५० प्रतिशतले वृद्धि भएको ▪ सम्पूर्ण सडकमा सडक नाला निर्माण सम्पन्न भएका		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
▪ सबै खाले प्राकृतिक विपद्लाई सामना गर्न सक्षम विपद् व्यवस्थापन संयन्त्रको विकास भैसकेको हुनेछ ▪ विपद्को समयमा भेला हुन उपयुक्त स्थानको पहिचान गरी जनसाधारणबीच घोषणा भैसकेका हुनेछन् ▪ विपद्को सामना गर्न समुदाय स्तरमा पूर्वाभ्यासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका हुनेछन् ▪ आकस्मिक उपचार, खाद्यान्न लत्ताकपडा, भाँडाकुँडा आपूर्ति, आवास प्रबन्धजस्ता अत्यावश्यकीय आयामहरूको पूर्व तयारी भै-सकेको हुनेछ । ▪ नगरपालिकलाई आवश्यक पर्ने एम्बुलेन्स, दमकल र अन्य उद्धार सामग्रीहरूको प्रबन्ध भैसकेको हुनेछ ▪ आपत्कालीन उद्धारका लागि सुरक्षा निकायसँग मिलेर प्रत्येक वडामा कम्तिमा १-१ वटा हेलिप्याड निर्माण भएका हुनेछन्	▪ जनघनत्वका हिसाबले सबै प्रमुख बजार केन्द्रहरूमा ढल निर्माण कार्य सम्पन्न भएका		

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
(क) वन तथा भू-संरक्षण		
▪ विज्ञसँग परामर्श लिई नगरपालिकाभर वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन योजना लागु गर्ने	५	ST
▪ वन क्षेत्रको विकासलाई वैज्ञानिकीकरण गर्न विज्ञ समूहको सहयोगमा वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन बारे सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा अभिमुखिकरण गर्ने	१५	Regular
▪ वनमा आधारित अर्थात् जडिबुटी तथा वन पैदावारमा आधारित वडा स्तरमा एक नमूना हरित उद्योग स्थापना गर्न निजी क्षेत्रसँग अन्तरक्रिया गर्ने	१५	Regular
▪ सम्भाव्य स्थानको पहिचान गरी नगरपालिकामा एक विशेष पर्यापर्यटकीय क्षेत्रको घोषणा र निर्माण गर्ने	१००	LT
▪ वन पैदावारमा आधारित हरित उद्योग सञ्चालन गर्न सबैभन्दा उपयुक्त स्थान पहिचान गर्न प्राकृतिक वितरण, उपलब्धता, जलवायु, बजार र अनुकूलता हेरी विज्ञद्वारा संभाव्यता अध्ययन गराउने	१५	ST
▪ दीर्घकालिन हिसाबले कम्तिमा गाउँलाई आवश्यक काठहरू गाउँमै उपलब्ध गराई निर्यात प्रवर्द्धन गर्न काष्ठजन्य विरुवाहरूको उत्पादन क्षेत्र निर्धारण गर्न अध्ययन गर्ने	५	ST
▪ निजी वनलाई प्रवर्द्धन गरी काष्ठ तथा गैरकाष्ठजन्य उत्पादन वृद्धि गर्न निजी वन प्रवर्द्धन रणनीति तयार गर्ने	१	ST
▪ नगरपालिकाको वन क्षेत्रमा पाइने सम्पूर्ण वनस्पतिको Profile तयार पार्ने	५	ST
▪ नगरपालिकाको वन क्षेत्रमा पाइने सम्पूर्ण चराचुरुङ्गीको Profile तयार पार्ने	५	ST
▪ नगरपालिकाको वन क्षेत्रमा पाइने सम्पूर्ण वन्यजन्तुहरूको Profile तयार पार्ने	५	ST
▪ नगरपालिकाको जलक्षेत्र तथा जलाशयमा पाइने जलचरहरूको Profile तयार पार्ने	५	ST
▪ कुनै समुदायले परम्परागत रूपमा संरक्षण गरेको वनक्षेत्रलाई सामुदायिक संरक्षित क्षेत्रको रूपमा मान्यता दिई प्रोत्साहन स्वरूप वन संरक्षण सम्बन्धी प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्ने	४५	Regular
▪ वनक्षेत्र भएर बस्ती, धार्मिक क्षेत्र तथा पर्यटकीय क्षेत्र जोड्ने सडक तथा पदमार्गलाई जैविक पदमार्गको रूपमा विकास गर्न त्यस्ता मार्गहरूको पहिचान गर्न अध्ययन समिति गठन गर्ने	५	ST
▪ जैविक पदमार्गलाई प्राकृतिक स्वरूपमै दिगो विकास गर्न निश्चित मापदण्ड निर्माण गरी लागु गर्ने	५	ST
▪ नगरपालिकामा रहेका सम्पूर्ण सिमसार क्षेत्रको पहिचान तथा नक्साङ्कन गर्ने	१०	ST
▪ प्रत्येक सिमसार क्षेत्रमा दिगो संरक्षण योजना निर्माण गरी लागु गर्ने	५	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ नगरपालिकामा रहेका प्रत्येक प्राकृतिक पानीका मुहानहरूको पहिचान गरी Profile तयार पार्ने	५	ST
▪ प्रत्येक मुहानका एकीकृत संरक्षण योजना बनाई लागु गर्ने	५	ST
▪ निजी तथा सामुदायिक वनका सरोकारवालाहरूलाई हरेक वर्ष प्रविधि हस्तान्तरण तथा एकीकृत वन व्यवस्थापन र संरक्षणका लागि क्षमता अभिवृद्धि तालिम सञ्चालन गर्ने	३०	Regular
▪ कृषि वन प्रबर्द्धन गर्न कृषकहरूलाई छनोट गरी हरेक वर्ष क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१५	Regular
▪ नगरपालिकाभर कार्यरत वन प्राविधिक तथा सरोकारवालाहरूका लागि हरेक वर्ष तालिम सञ्चालन गर्ने	१५	Regular
▪ वन र जैविक विविधतासँग जोडिएका आदिवासी जनजाति तथा स्थानीय समुदायका परम्परागत ज्ञान, सीप, अभ्यास, सामाजिक, सांस्कृतिक पद्धती, कला तथा बौद्धिक सम्पतीको पूर्ण अभिलेख तयार पारी त्यसलाई प्रकाशन र प्रचार प्रसार गर्ने	१०	ST
▪ वन क्षेत्रको नीति तथा कार्यक्रम निर्माण गर्दा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण भएको सुनिश्चितता गर्न न्यायिक समितिलाई अनुगमनकारी भूमिका प्रदान गरी प्रशिक्षण दिने	५	ST
▪ वन तथा वन्यजन्तुबाट प्रभावित समुदायका समस्याहरू सम्बोधन गर्न हरेक वर्ष प्रभावित समुदायहरूसँग समस्या सङ्कलन तथा सम्बोधन संयन्त्र निर्माण गरी अन्तरक्रिया गर्ने	१५	Regular
▪ आवश्यकताका आधारमा प्रत्येक वडामा नमुना बहुउद्देशीय पोखरीहरू निर्माण गरी पोखरी वरपर हरित क्षेत्र विकास गर्ने	६०	Regular
▪ वन डढेलो नियन्त्रण तथा अग्नी रेखा निर्माण गर्न तत्काल वडास्तरीय संयन्त्र निर्माण गरी डढेलो निभाउन वर्षात्को पानी सङ्कलन र पूर्व तयारी तालिम सञ्चालन गर्ने	४५	ST
▪ सबै खोला तथा नदी तटीय क्षेत्रमा रहेका बाँझो जमिनमा पहिचान गरी अनिवार्य रूपमा वृक्षारोपण गर्ने	१५	MT
▪ वनक्षेत्र भित्रका खेर गैरहेको बाँझो जमिनमा अनिवार्य वृक्षारोपण गर्ने	४५	LT
▪ हरित रोजगारी वृद्धि गर्ने नीति अनुरूप वनजन्य कच्चापदार्थमा आधारित उद्योग सञ्चालन, बजार अध्ययन तथा ब्रान्डिङ गर्न एक सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	१०	ST
▪ नगरपालिकामा उच्च मूल्य प्राप्त गर्न सकिने वन्यजन्तुको पालन जस्तै बँदेलको बिक्री वितरण सम्बन्धमा सम्भाव्यता अध्ययन गरी नीजि क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गर्ने रणनीति तयार पार्ने	५	ST
▪ वनमा खेर गैरहेका काठ, पात पतिङ्गरको प्रयोग गरी जैविक उर्जाको रूपमा प्रयोग गर्ने बारे सम्भाव्यता अध्ययन गरी नीजि क्षेत्रलाई संलग्न गराउने	५	ST
▪ बनको छेउ भएर बग्ने खोलाहरू नदी वा जलाधार क्षेत्रमा कृतिम ताल निर्माण गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गरी डि.पि.आर तयार पार्ने	४५	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ कृषि सहकारी संस्था र वनमा आधारित सहकारी संस्था र समुदायको संलग्नतामा डाले घाँस विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरी वन संरक्षण र पशुपालनलाई एकीकृतरूपमा सञ्चालन गर्न अध्ययन गर्ने	१५	ST
▪ खेर गैरहेको सार्वजनिक जग्गाहरूको अभिलेख तयार पारी समुदायमा आधारित कृषि वन कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	१०	ST
▪ **"एक वडा एक वन नर्सरी"** कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१२०	LT
▪ हरेक वर्ष निश्चित समयमा बेर्ना वितरण तालिका निर्माण गर्ने		
▪ निजी क्षेत्रको संलग्नतामा नगरपालिकामा एक जडीबुटी सङ्कलन तथा प्रशोधन केन्द्रको स्थापना गर्ने		LT
▪ नगरपालिकामा ठूलो संख्यामा रहेको विशेष जैविक महत्वको वन्यजन्तुलाई नगरपालिकाको एक पहिचानको रूपमा स्थापना गर्न अध्ययन गरी संरक्षण क्षेत्र घोषणा गर्ने	५	ST
▪ सम्पूर्ण वन क्षेत्रमा मिचाहा प्रजातिका वनस्पतिहरूको नियन्त्रणका लागि संयन्त्र निर्माण गरी आगामी ५ वर्षमा प्रतिफलमुखी विरुवाबाट प्रतिस्थापन गर्ने	७५	ST
▪ नगरपालिकामा रहेका पहिरो र पहिरो संवेदनशील क्षेत्रको नक्शाङ्कन गर्ने	१०	ST
▪ विज्ञ समूहको परामर्श लिई राष्ट्रिय नीति अनुरूप नगरपालिकामा पाइने सम्पूर्ण वन्यजन्तु र वनस्पतिको सूची तयार पारी तिनीहरूलाई संकटासन्न र लोपोन्मुख गरी वर्गीकरण गर्ने	१०	ST
▪ चोरी शिकारी र निकासी नियन्त्रण गर्न संयन्त्र निर्माण गर्ने	१०	ST
▪ हर्रो बर्रो र अमलाको पकेट क्षेत्र घोषणा गरी व्यावसायिक उत्पादन गर्न कृषक समूह वा निजी क्षेत्र पहिचान गर्ने	५०	MT
▪ नगरपालिकाको कुनै एक स्थान छनोट गरी जैविक र परम्परागत तरीकाले नदी कटान वा पहिरो नियन्त्रणको नमुना स्थल घोषणा गर्ने	३०	MT
▪ नगरपालिका केन्द्र र हरेक वडा कार्यालय परिसरमा एक एकवटा फूल बगैंचा निर्माण गर्ने	६०	MT
▪ वन उपभोक्ता समूहलाई नियमित तालिम तथा प्रशिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	७५	LT
▪ मिचाहा प्रजातीका विरुवाहरू पहिचान गरी प्रत्येक वन क्षेत्रमा तिनीहरूको प्रतिस्थापन र सरसफाइ गर्ने		
▪ **"वनसँग जनता"** कार्यक्रम सञ्चालन गरी प्रत्येक सामुदायिक वनको ३० प्रतिशत क्षेत्रमा जडीबुटी र फलफूल लगाई उपभोक्ताको आय वृद्धि र राजश्व सङ्कलन बढाउने	५०	LT
▪ पहिरो क्षेत्रलाई वृक्षारोपण गरी हराभरा बनाउने	७५	LT
▪ नगरपालिकामा सडक निर्माण गर्दा कम्तिमा २५ प्रतिशत जैविक इन्जिनियरिङ् विधि प्रयोग गरेर गर्ने	३,०००	LT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ सर्वोत्कृष्ट वन उपभोक्ता समूहलाई वार्षिक रूपमा पुरस्कृत गर्ने	२०	LT
▪ वडास्तरमा पहिरो तथा भू-संरक्षणका जैविक तथा परम्परागत विधिहरूको तालिम तथा प्रशिक्षण कार्यक्रमहरू नियमित सञ्चालन गर्ने	६०	LT
▪ नमूना नर्सरीमा उत्पादित विरुवाहरूको क्यालेण्डर निर्माण गरी बिक्री तथा वितरण गर्ने	३०	LT
▪ निजी वनको अभिलेख तयार पारी निश्चित मापदण्डका आधारमा बोट विरुवामा अनुदान दिने	५०	LT
▪ वनका प्रकारहरुको लगत तयार पारी वृक्षारोपण गर्ने तथा संरक्षण संयन्त्र निर्माण गर्ने	३०	LT
▪ नगरपालिकामा एउटा तार जाली कारखाना खोल्न निजी क्षेत्रलाई आकर्षित गरी सहुलियत प्रदान गर्ने	२५	LT
▪ मुख्य सडकका उपयुक्त स्थान पहिचान गरी हरित क्षेत्र निर्माण गर्ने	५०	LT
▪ नगरपालिकामा वडामा एक नमूना जडिबुटी उत्पादन क्षेत्र स्थापना गर्ने	१२०	LT
▪ वनक्षेत्र भित्र फलफूल तथा जडीबुटी उत्पादन विशेष क्षेत्र घोषणा गरी विभिन्न फलफूल तथा जडीबुटीका विरुवाहरूको वृक्षारोपण गर्ने	१८०	Regular
▪ दीर्घकालिन कार्यक्रम अन्तर्गत गाउँस्तरीय एक वन, जलाधार तथा जैविक विविधता संरक्षण सम्बन्धी सूचना तथा अनुसन्धान केन्द्रको स्थापना गर्ने	१००	LT
▪ सहकारी तथा सामुदायिक सहभागितामा वनक्षेत्र बढी भएका वडाहरूलाई प्राथमिकतामा राखी गैरकाष्ठ वन पैदावारको संरक्षण, खेती, सङ्कलन र प्रशोधन, प्रमाणीकरण, व्यावसायिकरण तथा निर्यात गर्न कम्तीमा २ वटा उद्योगको स्थापना गर्ने	५००	LT
▪ सम्भाव्यताका आधारमा आगामी १५ वर्षमा "नगरपालिकमा एक वनस्पति तथा प्राणी उद्यान" निर्माण सम्पन्न गर्ने	५००	LT
▪ हरेक वडामा एक एक वटा नमुना हरित क्षेत्र वा पार्क निर्माण गर्ने	१८०	LT
(ख) जलाधार संरक्षण		
▪ नगरपालिकाभर रहेका सम्पूर्ण जलाधार क्षेत्र र खानेपानी मुहानहरूको प्रोफाइल तयार पार्ने	१०	ST
▪ सम्पूर्ण जलाधार क्षेत्रको नक्साङ्कन गर्ने	१०	ST
▪ जलाधार र सिमसार क्षेत्रको घोषणा गरी मानवीय अतिक्रमण निषेध गर्ने		Regular
▪ प्रत्येक वडा र वन जङ्गलहरूमा बहुउद्देशीय पोखरीहरू निर्माण गर्न सर्वे गर्ने	१५	Regular

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ प्रत्येक जलाधार क्षेत्र वरपर खाली स्थानमा जलाधार संरक्षणमैत्री विरुवाहरूको वृक्षारोपण गर्ने	१५०	LT
▪ प्रत्येक पानीका मुहानमा जैविक विधि अपनाई संरक्षण गर्ने	१२०	LT
▪ प्रत्येक वडामा कम्तीमा एक एक नमुना जलाधार संरक्षण योजना सञ्चालन गर्ने	१२०	LT
▪ जल पर्यावरणीय प्रणालीको संरक्षण र प्रबर्द्धन गर्न पानीको मुहान नजिक माछापालन गर्न नगरपालिकाले प्रोत्साहन गर्ने	१५०	LT
▪ निजीस्तरबाट मिनरल वाटर कम्पनी स्थापनार्थ लगानी आर्कषण गर्न अन्तरक्रिया गर्ने	१	ST
(ग) वातावरण संरक्षण		
▪ वायु प्रदुषण नियन्त्रण गर्न इँट्टा, क्रसर तथा अन्य उद्योग सञ्चालनको लागि मापदण्ड तोक्ने		ST
▪ प्लाष्टिक प्रयोगलाई निरुत्साहित गर्न प्लाष्टिक झोला प्रतिबन्ध लगाउने		ST
▪ पानीका मुहान वरपर मानवीय गतिविधिमा निषेध गर्ने		ST
▪ छाडा पशु चौपाया नियन्त्रण तथा दण्ड जरिवाना गर्ने		ST
▪ ठूला निर्माण कार्य, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा तथा खानी उत्खनन्, क्रसर उद्योग सञ्चालन गर्न प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गर्ने र त्यसलाई कडाइका साथ लागू गर्ने	१५०	LT
▪ विद्यालय, स्वास्थ्य क्षेत्र र संवेदनशील क्षेत्र वरपर ध्वनि निषेधित क्षेत्र घोषणा गर्ने		ST
▪ मरेका पशु, चौपाया व्यवस्थापन गर्न प्रत्येक वडामा स्थानहरू तोक्ने	१५०	LT
▪ खाना पकाउन प्रयोग हुने काठ दाउरा प्रतिस्थापन गर्न वैकल्पिक उर्जा जस्तैः वायो ग्याँस र सौर्य उर्जामा २५ प्रतिशत अनुदान दिने	६००	LT
▪ बजार केन्द्र र जनघनत्व बढी भई मानवीय क्रियाकलाप बढी हुने स्थानहरूमा सार्वजनिक शौचालय निर्माण गर्ने	३००	LT
▪ नदी किनारमा सञ्चालनमा रहेका ढुङ्गा, गिट्टी, क्रसर उद्योग आदिबाट उत्पन्न भएको प्रदुषणका कारण सामाजिक दायित्व अन्तर्गत सो क्षेत्रको मुख्य सडक खण्डको उपयुक्त स्थानहरूमा दायाँबायाँ वृक्षारोपण अनिवार्य गर्ने	५०	LT
▪ प्रत्येक वडामा हरित क्षेत्र निर्माणसँग एकीकृत गरी नमुना पार्कहरू बनाउने	१८०	LT
▪ सम्पूर्ण सम्पदा क्षेत्र तथा धार्मिक मठ मन्दिरहरूमा वातावरणीय हिसाबले एकीकृत विकास गरी पर्यटन प्रबर्द्धन गर्ने	३००	LT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ आगामी १५ वर्ष भित्र सम्पूर्ण सडकहरू कालोपत्रे वा स्तरोन्नती वा जैविक विधि अपनाई सम्पन्न गरी वायु प्रदुषण नियन्त्रण गर्ने		LT
(घ) जलवायु परिवर्तन		
▪ जलवायु परिवर्तनको असर अध्ययन गर्न विज्ञहरूसँग परामर्श लिने	१५	Regular
▪ विपद्को मुख्य असर सामना गर्न वडागत योजना तयार पार्ने	१२	Regular
▪ जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सम्बन्धी नियमित वडागत सचेतना र तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१५	Regular
▪ वैकल्पिक उर्जा र विद्युत् उर्जाको उपभोग वृद्धि गर्न नगरपालिकामा लघु जलविद्युत्को सम्भाव्यता अध्ययन र लगानीको वातावरण तयार पार्न अन्तरक्रिया गर्ने	१५	Regular
▪ क्लिन, ग्रीन, नविकरण तथा वैकल्पिक उर्जाको प्रयोगकर्तालाई निश्चित मापदण्डका आधारमा अनुदान दिने	४५०	Regular
▪ जलवायू परिवर्तन प्रभाव न्यूनिकरण तथा अनुकूलन कार्यमा संलग्न उत्कृष्ट संघ, संस्था तथा व्यक्तिलाई वार्षिक रूपमा पुरस्कृत गर्ने	७५	Regular
(ङ) फोहरमैला व्यवस्थापन		
▪ आवश्यकता र सम्भाव्यताको अध्ययन गरी प्रत्येक वडा वा टोलमा फोहोरमैला व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने	५	ST
▪ नकुहिने (Non-biodegradable) फोहर व्यवस्थापनका लागि नगरपालिकाले ठाउँ ठाउँमा कन्टेनर राख्ने	३००	LT
▪ कुहिने फोहरबाट कम्पोष्ट मल बनाउने तरिका सिकाउने र यस बारे जनचेतना फैलाउन नगरपालिकाले एक तालिम प्राप्त टोलीलाई बस्ती बस्तीमा परिचालन गर्ने	१८०	Regular
▪ खुला क्षेत्र, पानीका मुहान, कुलो, पैनी तथा नहरमा मलमुत्र त्याग गर्ने प्रवृत्तिलाई निषेध गरी रोक्न जनचेतना फैलाउने	४५	Regular
▪ प्रत्येक घरमा पानीसहितको चर्पीको व्यवस्था सुनिश्चित गर्न अति विपन्न परिवारलाई अनुदान दिएर अथवा निःशुल्क रूपमा चर्पी बनाइदिने	३००	Regular
▪ साबुनपानीले हात धुन विद्यालय र समुदायस्तरमा जनचेतना फैलाउने	३०	Regular
▪ प्रत्येक वडाका बस्तीहरूमा आवश्यकताका आधारमा ढलनिकासको व्यवस्था गर्ने	३००	LT
▪ सडकमा ढलको पानी छोडिदिने तथा फोहरमैला विसर्जन गर्नेहरुलाई पूर्ण रुपमा निरुत्साहित गर्न जरिवानाको व्यवस्था गर्ने		ST
▪ सडकमा गाईवस्तु बाँधेर फोहर गर्नेको तथ्याङ्क सङ्कलन गरी कानुनी कारवाही गर्ने		ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ घनाबस्ती भएका क्षेत्रका सडकको नियमित सरसफाइका लागि नगरपालिकाले आवश्यकता अनुसार सफाई कर्मचारीको व्यवस्था गर्ने वा निजी क्षेत्रलाई संलग्न गराउने	४५०	Regular
▪ कुहिने फोहरको व्यवस्थापनका लागि नगरपालिकाले प्रत्येक घरमा नि:शुल्क रूपमा वा विशेष अनुदानमा कम्पोष्ट मल बनाउने किट वितरण गर्ने	३००	Regular
▪ पशु गोठलाई सफा सुग्घर र स्वस्थकर राख्न पशुपालक कृषकहरूलाई तालिमको व्यवस्था गर्ने	७५	Regular
▪ नगरपालिकाको पहलमा प्रत्येक वडाका विभिन्न स्थानमा सञ्चालित होटल तथा भोजनालयहरूको सरसफाई र गुणस्तरको अनुगमन गर्ने	१५	Regular
▪ प्रत्येक वडामा कम्तिमा दुई वटा सफा र सुरक्षित पशु बधशाला निर्माण गरी सञ्चालन गर्न निजी क्षेत्रलाई सहभागी गराउने	१२०	ST
▪ सडक छेउका नालीहरूको नियमित सरसफाई गर्न नगरपालिकाले प्रबन्ध गर्ने	१५०	Regular
▪ सब्जीमण्डी र हाटबजार लाग्ने स्थलको नियमित सरसफाई गर्ने	७५	Regular
▪ सडक धुलोको कारण हुने वायु प्रदुषण रोक्न मुख्य र व्यस्त सडकहरूको स्तरोन्नती गर्ने		LT
▪ बजार क्षेत्रका सडकमा धुलो हटाउन कर्मचारी व्यवस्था गर्ने	३००	Regular
▪ जीर्ण अवस्थाका प्रदुषण बढाउने सवारी साधनलाई क्रमश: कडाइका साथ हटाउँदै जाने		MT
▪ उद्योगधन्दाबाट निस्केको फोहरलाई सुरक्षित तरिकाले व्यवस्थापन गर्न उद्योगलाई जिम्मेवार बनाउन मापदण्ड निर्माण गर्ने	५	ST
▪ खानेपानीका मुहानहरू सफा र सुरक्षित राख्न अनुगमन कर्मचारीको व्यवस्था गर्ने	१५०	Regular
▪ मानव बस्ती छेउका पानी जम्ने खाडलहरू पुर्ने	४५	ST
▪ समुदायलाई व्यापक रुपमा सरसफाई अभियानमा परिचालन गर्ने		
▪ झिँगा, साङ्ला, लामखुट्टे जस्ता किटाणुहरूको प्रकोप नियन्त्रण गर्न नगरपालिका तथा वडा कार्यालयले आवश्यक कीटनाशक विषादी तथा विपन्न परिवारलाई झुलहरू नि: शुल्क रूपमा वितरण गर्ने	१५०	ST
▪ सडक दुर्घटनामा परी मरेका घरपालुवा तथा जङ्गली जनावरलाई तुरुन्त व्यवस्थापन गर्न र सडक आवागमन सुचारु राख्न सडक अनुगमन कर्मचारीको व्यवस्था गर्ने	१५०	Regular
▪ घरायसी फोहरमैलाका कारण नवजात शिशु, बालबालिका, ज्येष्ठनागरिक तथा सुत्केरी महिलामा पर्न सक्ने स्वास्थ्य असरका बारेमा जनचेतना फैलाउने	४५	Regular
▪ फोहरमैला व्यस्थापन र सरसफाइसम्बन्धी जनचेतना फैलाउन पोष्टर प्रकाशन गरी सार्वजनिक स्थानमा टाँस्ने	७५	Regular

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ प्रत्येक विद्यालयले कम्तिमा वर्षको एक पटक फोहरमैला र यसको असर बारेमा जनचेतना विकास गर्न **'विद्यार्थीसँग चिकित्सक'** कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१००	Regular
▪ प्रत्येक नगरपालिकाले सकेसम्म नगरपालिका स्तर वा वडा स्तरमा एकीकृत ढल निकास कार्ययोजना बनाई लागु गर्ने	१२०	LT
▪ नगरपालिकाका वनहरूले कम्तिमा वर्षको २ पटक जनश्रमदानमा आधारित सडक सरसफाइ कार्यक्रम तथा नदी सरसफाई कार्यक्रम आयोजना गर्ने	६०	Regular
▪ दसैं, तिहार जस्ता विशेष चाडबाड तथा अवसरमा विद्यालयका विद्यार्थीहरूलाई मन्दिर लगायतका धार्मिक स्थलहरूको सरसफाइ कार्यक्रममा सहभागी गराउने	४५	Regular
▪ प्रत्येक घरमा चर्पी निर्माण अनिवार्य गर्न विपन्न समुदायलाई २५ प्रतिशतसम्म अनुदान दिने	१,०००	Regular
▪ मुख्य बजार क्षेत्रहरूको फोहर तथा कवाडी सङ्कलन र व्यवस्थापन गर्न निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गर्ने	२	ST
▪ **"एक घर एक करेसाबारी"** अभियान अन्तर्गत वडा स्तरमा तालिम प्रदान गर्ने	४५	ST
▪ प्रत्येक महिनाको अन्तिम शनिबार वडा स्तरमा विद्यार्थी, कर्मचारी र सर्वसाधारण सम्मिलित व्यापक सामुदायिक सरसफाई अभियान सञ्चालन गर्ने	४०	ST
▪ कम फोहर उर्त्सजन गर्न करेसाबारीमा फोहरलाई कम्पोष्ट मल बनाई प्रयोग गर्न तालिम सञ्चालन गर्ने	६०	MT
▪ सार्वजनिक स्थल वरपर फोहर फ्याँक्न डस्टबिन, खाल्डो आदिको व्यवस्था गर्ने	१००	MT
▪ वर्षात्को पानी सङ्कलन गरी सरसफाईमा प्रयोग गर्न प्रत्येक वडामा एक एक वटा पानी सङ्कलन पानी ट्याङ्कीको निर्माण गर्ने	६००	LT
▪ उपयुक्त स्थान पहिचान गरी ल्याण्डफिल साइटको निर्माण गर्ने	१००	LT
▪ बस्ती छेउमा भएका उद्योगहरू क्रमश अन्यत्र सार्ने अथवा उद्योगधन्दाहरू भन्दा टाढा मानव बस्तीको विकास गर्ने		
(च) विपद् व्यवस्थापन		
▪ विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तयार पार्ने	५	ST
▪ नगरपालिकाका प्राकृतिक प्रकोपको हिसाबले उच्च जोखिम क्षेत्ररूको नक्साङ्कन गरी त्यस्ता क्षेत्रहरूमा खतरा सङ्केतहरू राख्ने	१०	ST
▪ सम्भाव्य स्थलहरूमा विपद् पूर्वसङ्केत दिने उपकरणहरू जडान गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	५०	ST
▪ आपत्कालीन उद्धार कोषको निर्माण गर्ने	१००	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ विपद् पश्चात् मनोवैज्ञानिक परामर्श दिन जनशक्ति तयार गरी परामर्श केन्द्र तथा समूह स्थापना गर्ने	७५	Regular
▪ प्रकोप संवेदनशीलताको आधारमा भू-उपयोग योजना तयार पार्ने	१५	ST
▪ आपत्कालीन उद्धारका लागि सुरक्षा निकायसँग मिलेर विभिन्न स्थानमा हेलीप्याडको निर्माण गर्ने	४५	ST
▪ विपद् व्यवस्थापन मूल समितिको नियमित वैठक सञ्चालन गरी पूर्व तयारीको मूल्याङ्कन गर्ने	५	Regular
▪ विपद् व्यवस्थापन वडागत समितिको नियमित बैठक सञ्चालन गरी पूर्व तयारीको मूल्याङ्कन गर्ने	९०	Regular
▪ समुदाय र विद्यालयहरूमा विपद्सँग सामना गर्न पूर्वाभ्यास तथा तालिमको आयोजना गर्ने	७५	Regular
▪ विपद् व्यवस्थापन समितिका सदस्यहरूको नियमित तालिम र प्रशिक्षण सञ्चालन गर्ने	७५	Regular
▪ महामारीबाट बच्ने उपायबारे स्थानीय सञ्चार माध्यमबाट जनचेनतामूलक सन्देश नियमितरूपमा प्रसारण गर्ने	१५	Regular
▪ भूकम्प प्रतिरोधी घर निर्माण गर्न डकर्मीलाई नियमित तालिम सञ्चालन गर्ने	४५	ST
▪ विपद्को समयमा आवश्यक दमकल, एम्बुलेन्स, प्राथमिक उपचार प्रबन्ध,सञ्चार उपकरण, टर्चलाइटहरू, डोरी, एक्सकाभेटर आदि खरिद गरी ठीक हालतमा राख्ने	१,०००	LT
▪ विपद्को बेला पिउने पानी, खाद्यान्न, औषद्योपचारको पूर्व तयारी गर्न संयन्त्र निर्माण गर्ने	५०	Regular
▪ विपद्का बेला भेला हुने खुला स्थानहरू तय गरी पूर्वाधारयुक्त बनाउने	५०	ST
▪ नगरपालिकामा आउन सक्ने सबै सम्भाव्य प्राकृतिक विपद् तथा जोखिमका बारेमा सबै नगरपालिकावासीहरूलाई सचेत बनाई विपद्का समयमा बच्ने उपायहरूका बारेमा जानकारी दिने ।		
▪ विपद्, जोखिम तथा महामारीबाट बच्ने उपायबारे स्थानीय सञ्चार माध्यमबाट जनचेनतामूलक सन्देश नियमितरूपमा प्रसारण गर्ने ।		
▪ भूकम्प प्रतिरोधी घर निर्माण गर्न डकर्मीलाई नियमित तालिम सञ्चालन गर्ने ।		
▪ प्राकृतिक प्रकोप तथा विपद् जोखिमयुक्त क्षेत्रहरूमा घर तथा अन्य बसोबासका पूर्वाधारहरूको निर्माणलाई निरुत्साहित गर्ने ।		
▪ घर तथा बस्ती निर्माण गर्नुभन्दा पहिले अनिवार्य रूपमा नक्सा पास, माटो परीक्षण तथा फिल्ड चेकजाँच गरेर मात्र गराउने कार्यको शुरुवात गर्ने ।		
▪ विपद् सम्भावित क्षेत्रका प्रत्येक नागरिकको अनिवार्य बिमा योजना लागु गर्ने ।		

५.५ संस्थागत विकास सेवा प्रवाह तथा सुशासन

नेपाली जनताको पटक पटकको आन्दोलन, प्रयास र राजनैतिक संक्रमण पश्चात् प्राप्त भएको संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्था अनुरूप नगरपालिका एक प्रकारको स्वायत्त स्थानीय सरकार हो । अधिकार प्राप्तिका हिसाबले ठूलो राजनैतिक परिवर्तन पश्चात् प्राप्त संघीय व्यवस्थाले स्थानीय तहलाई शक्ति सम्पन्न बनाएको छ । यद्यपि संघीयताको अभ्यास नवीन भएको र सदियौँदेखि नेपालमा केन्द्रिकृत राजतन्त्रात्मक शासनव्यवस्था सञ्चालन भएकोले संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्थाको पूर्ण रूपमा संस्थागत विकास नहुँदासम्म यसको विकासको लागि संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय सरकारहरूले एकीकृत र समन्वयात्मक भूमिका खेल्नु पर्दछ । नगरपालिका तथा स्थानीय सरकार जनताको सबभन्दा समिपमा रही जनतालाई सेवा सुविधा उपलब्ध गराउने सरकार भएकोले नगरपालिकाले आफूले प्रदान गर्ने सेवालाई जनताको अधिकतम हितलाई ध्यानमा राख्दै पारदर्शी, प्रभावकारी र जवाफदेही हिसाबले प्रवाह गर्नुपर्दछ। यसका लागि नगरपालिका विकास गुरूयोजनाले नगरपालिकाको सेवा प्रवाहलाई चुस्त दुरूस्त तुल्याउन समग्र संस्थागत विकासको निम्न बमोजिम योजनाहरू तय गरेको छ ।

५.५.१ संस्थागत विकास सेवा प्रवाह तथा सुशासनका सोच, लक्ष्य र उद्देश्यहरू

सोचः	शितगङ्गाको चाह, जनमुखी सेवा प्रवाह
लक्ष्यः	नगरपालिकाबाट प्रदान हुने सबै प्रकारका सेवाको प्रवाहलाई छिटो, छरितो, सुलभ जनउत्तरदायी र प्रभावकारी बनाई जनताको आवश्यकता, अधिकार र चासोमा केन्द्रित हुने

उद्देश्यहरू

- ✓ जन उत्तरदायी असल शासन सुनिश्चित गर्ने
- ✓ सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउने
- ✓ हरेक निर्णय प्रक्रियामा जनचाहनालाई केन्द्रमा राख्ने
- ✓ आर्थिक पारदर्शिता कायम गर्ने
- ✓ वित्तीय अनुशासन कायम गर्ने
- ✓ क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक वडापत्र पूर्णतः कार्यान्वयन गर्ने
- ✓ राजश्व सङ्कलन र परिचालनलाई प्रभावकारी बनाउने
- ✓ जनशक्ति विकासका लागि नियमित तालिम सञ्चालन गर्ने
- ✓ आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली लागू गर्ने
- ✓ सूचना अधिकारीलाई सक्रिय र प्रभावकारी तुल्याउने
- ✓ लेखापरीक्षण प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्ने
- ✓ नागरिक सुनुवाइ कार्यक्रमहरू नियमित रुपमा आयोजना गर्ने
- ✓ सार्वजनिक परीक्षणका कार्यक्रमहरु नियमित सञ्चालन गर्ने
- ✓ स्थानीय न्यायिक समितिलाई सक्षम र प्रभावकारी बनाउने
- ✓ लैङ्गिक परिक्षणका कार्यक्रमहरु नियमित सञ्चालन गर्ने
- ✓ नगरपालिकाका सम्पूर्ण सरोकारवाला शाखाहरूको बीचमा आपसी समन्वय कायम गर्ने
- ✓ संविधानले तय गरेका राज्यका नीतिहरू अन्तर्गत सार्वजनिक प्रशासनलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, पारदर्शी, भ्रष्टाचारमुक्त, जनउत्तरदायी र सहभागितामूलक बनाउँदै राज्यबाट प्रवाह हुने सेवा सुविधामा जनताको समान र सहज पहुँच सुनिश्चित गरी सुशासनको प्रत्याभूति गर्ने

५.५.२ योजना तथा कार्यक्रमहरू

(क) सुशासन तथा संस्थागत विकास

वास्तविक अर्थमा असल शासनको स्थापना गर्न सकेमात्र जनस्तरमा सेवा प्रवाहको प्रभावकारिता रहन्छ । राज्यले लिएको नीति अनुरूप असल शासनका प्रमुख आयामहरूमा सार्वजनिक प्रशासनमा पारदर्शिता, निष्पक्षता, भ्रष्टाचारशुन्यता, जनउत्तरदायी व्यवहार, शुलभता र सहजता महत्वपूर्ण आयामहरू हुन् । यी आयामहरूको स्वस्थ विकास र सुनिश्चितता गर्न सकेको खण्डमा संघीय संविधानको मर्मअनुरूप जनताको घरदैलोमा राज्यद्वारा प्रवाह गरिने सेवा र सुविधा सहज तरिकाले पुऱ्याउन सकिन्छ । तसर्थ नगरपालिकाले सुशासन र संस्थागत विकास अन्तर्गत निम्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने योजना रहेको छ ।

- आजको सूचना र सञ्चार प्रविधिको युगमा सूचना प्रविधिमा चुस्त जनशक्ति नहुँदा सेवा प्रवाह छिटो, छरितो र प्रभावकारी हुन नसक्ने भएकोले कर्मचारीहरूलाई आवश्यकता अनुसार सूचना प्रविधिमैत्री बनाउन नियमित तालिम तथा प्रशिक्षणहरू सञ्चालन गर्ने
- क्रमशः सेवा प्रवाहका सबै प्रणालीहरूलाई विद्युतीय सूचना प्रणाली र प्रविधितर्फ विकास गर्दै लैजाने
- नगरपालिकाको वेबसाइटलाई पूर्ण सूचनायुक्त र प्रभावकारी बनाई त्यसलाई अद्यावधिक गर्ने
- वडास्तरमा आवश्यकता अनुसार “घुम्ती स्थानीय सरकार कार्यक्रम” सञ्चालन गर्ने
- वडा र नगरपालिका केन्द्रलाई क्रमशः विद्युतीय सूचना प्रणालीमा जोड्ने
- क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक वडापत्रलाई अक्षरशः कार्यान्वयन गर्ने
- नागरिक सुनुवाइका कार्यक्रमहरू नियमित गर्ने
- वृद्धवृद्धा, अपाङ्ग, अशक्त, असहाय, बालबालिका, दीर्घरोगी र सामाजिक सुरक्षा प्राप्त सेवाग्राहीहरूलाई घरदैलोमा सेवा प्रवाह गर्ने संयन्त्र लागू गर्ने
- वडागत स्तरमा जनगुनासो सुनुवाइको प्रभावकारी संयन्त्र निर्माण गर्ने
- सम्पूर्ण वडा कार्यालय भवनहरूको निर्माण सम्पन्न गरी कम्प्युटर लगायतका सम्पूर्ण आधुनिक प्रविधिले सुविधासम्पन्न बनाउने
- कर शिक्षा कार्यक्रमलाई वडागतरूपमा नियमित सञ्चालन गर्ने
- कार्यक्रम तथा योजनाको प्राथमिकीकरण गर्दा वैज्ञानिक र आवश्यकताको सिद्धान्त अपनाई जनसहभागिता र जनचाहनाअनुरूप गर्ने
- गुनासो पेटिकाको पूर्ण कार्यान्वयन गर्ने
- पाँच लाखभन्दा माथिका विकास निर्माण योजना सञ्चालन गर्दा पारदर्शिता सुनिश्चित गर्न सार्वजनिक स्थलमा ब्यानर तथा बोर्ड राखी कार्यान्वयन गर्ने र सार्वजनिक सुनुवाइ र सामाजिक परीक्षण पश्चात् पारित गर्ने
- आन्तरिक लेखा परीक्षण प्रतिवेदन नियमित रूपमा सार्वजनिक गर्ने
- सार्वजनिक अभिलेख प्रणाली, घटना दर्ता तथा सेवा प्रवाहलाई विद्युतीय माध्यममा लगी प्रभावकारी बनाउने

- स्थानीय न्यायिक इजलासको स्थापना गरी न्यायिक समितिलाई सक्षम र प्रभावकारी बनाउन तालिम तथा प्रशिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- स्थानीय न्यायिक समितिलाई प्रविधि तथा स्रोत साधनयुक्त बनाउने
- नगरपालिकाको नीतिबमोजिम चौमासिक रूपमा नागरिक सन्तुष्टि सर्वेक्षण गर्ने । गुनासो बमोजिम सार्वजनिक प्रशासनमा सुधार गर्ने
- नगरपालिकाको समग्र वस्तुस्थिति अर्थात् पार्श्वचित्रलाई विद्युतीय सूचना प्रविधि अपनाई अद्यावधिक गर्ने
- कार्यसम्पादन मूल्याङ्कनका आधारमा राष्ट्रसेवक कर्मचारीमध्येबाट उत्कृष्टलाई वार्षिक रूपमा पुरस्कृत गर्ने
- आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली र कर्मचारी आचार संहिताको पूर्णत: पालना गर्ने गराउने
- स्थानीय सञ्चार माध्यम, रेडियो, टेलिभिजन मार्फत् नियमित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी नगरपालिकाको सेवा प्रवाह र विकास निर्माणको विषयमा नागरिकहरूलाई नियमित जानकारी गराउने
- सूचना अधिकारीलाई सक्रिय बनाउने
- नगरपालिकाका समग्र निर्णय प्रक्रियामा जनचाहना र आवश्यकता सम्बोधनलाई पहिलो प्राथमिकता दिने
- सार्वजनिक निजी साझेदारीलाई प्रबर्द्धन गरी विकास निर्माण र सेवा प्रवाहमा निजी क्षेत्रलाई सहभागी गराउने

(ख) राजश्व परिचालन र स्रोत अभिवृद्धि

जनताले तिरेको करबाट राज्य सञ्चालन हुने सामान्य सिद्धान्त हो । तर जनताले प्रशस्त कर तिर्नका लागि आर्थिक क्रियाकलापहरूमा तीव्रता आउनु पर्दछ । आर्थिक क्रियाकलापहरूलाई तीव्रता दिन रोजगारीको सिर्जना, उत्पादन वृद्धि, बजारीकरण, निर्यात र उपभोक्ता बजारको प्रवर्द्धन गर्नुपर्दछ भने उद्योग र कलकारखानाहरू खुल्ने उपयुक्त वातावरण सिर्जना हुनुपर्दछ । नगरपालिकालाई आर्थिक रूपमा सम्पन्न बनाउन **"उत्पादनमुखी स्वरोजगार समृद्धिको आधार"** भन्ने मूल नारालाई साकार तुल्याउने नीतिअनुरूप राजश्व परिचालन र स्रोत अभिवृद्धिका निम्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने योजना रहेको छ ।

- राजश्वका सम्भाव्य स्रोतहरूको अध्ययन गरी स्रोतको यकिन गर्ने । सार्वजनिक निजी साझेदारीलाई प्रबर्द्धन गर्न रणनीति बनाउने
- स्थानीय लगानीकर्ताहरूलाई उच्च महत्व दिई लगानीका क्षेत्र पहिचान गरी लगानी आकर्षित गर्ने
- नियमितरूपमा राष्ट्रिय तथा क्षेत्रिय स्तरको लगानी सम्मेलनको आयोजना गर्ने
- दातृ निकायलाई आकर्षित गर्न संघीय र प्रादेशिक सरकारहरूसँग समन्वय गर्ने
- संघीय तथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय गरी आवश्यक बजेटको पहल गर्ने
- नगरपालिकाभित्र कानूनको परिधिमा रही सम्भाव्य करका दायरा बढाई सबै प्रकारका आर्थिक क्रियाकलापहरूलाई करको दायरामा ल्याउने

- सम्पूर्ण व्यवसाय दर्ता अनिवार्य गरी सोको पूर्ण अभिलेख तयार पार्ने र त्यसलाई अद्यावधिक गर्ने
- करदाता विवरणलाई डिजिटल प्रविधिमा आवद्ध गरी प्रत्येक करदाताको विद्युतीय कर खाता (Smart Tax Account) बनाई लागू गर्ने
- **"व्यवसाय कर तिरौं, विकास कार्यमा सरिक होऔं"** भन्ने नारालाई सार्थक तुल्याउन अभियान सञ्चालन गर्ने
- कर भुक्तानीलाई थप व्यवस्थित बनाउन स्वचालित एस.एम.एस (SMS) प्रविधिबाट करदातालाई सूचना उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाउने
- नगरपालिकामा ठूला करदाता पहिचान गरी सम्मान गर्ने
- महिला स्वावलम्बनका लागि महिलाको नाममा व्यवसाय दर्ता तथा नविकरण गर्दा ५० प्रतिशत कर छुटको व्यवस्था गर्ने
- दलित, अपाङ्ग, सीमान्तकृत समुदायको सशक्तिकरणका लागि उनीहरूले सञ्चालन गर्ने उद्योग, कलकारखाना तथा व्यवसाय दर्ता गर्दा विशेष छुटको व्यवस्था गर्ने
- अस्थायी प्रकृतिका पार्किङ्ग, हाटबजार आदिबाट वडास्तरमा शुल्क उठाउन निजी क्षेत्रलाई परिचालन गर्ने
- नगरपालिकामा रहेका सार्वजनिक जग्गाहरूमा अस्थायी संरचनाहरू बनाई बहाल लगाउने र बहाल विटौरी कर उठाउने
- कर नतिर्ने परिपाटीलाई पूर्णरूपमा निरुत्साहित गर्न कर नतिर्ने नागरिकलाई नगरपालिकाले प्रदान गर्ने सेवा सुविधाबाट वञ्चित गर्ने
- कर नतिर्ने निर्माण तथा अन्य कम्पनीहरूलाई कालोसूचीमा राखी उनीहरूको काम रोक्का गर्ने
- सडक मर्मत तथा सवारी प्रवेश शुल्क लागू गर्ने
- नगरपालिकाको मासिक आय र व्ययको विवरण प्रत्येक महिना नगरपालिकाको वेबसाइट मार्फत् सार्वजनिक गर्ने
- नगरपालिकाको भोगाधिकारमा रहेको सार्वजनिक सम्पत्तिहरूको सदुपयोग गरी ती सम्पत्तिहरूलाई उत्पादनशील कार्यमा लगाई नियमित राजश्व सङ्कलनको माध्यम बनाउने
- करको दर कम गरी करको दायरा बढाउने र कर तिर्ने प्रणालीलाई सरल र सहज बनाउने
- वडागतरूपमा कर सङ्कलनको प्रबन्ध गर्ने
- सम्पदा क्षेत्र तथा प्रमुख पर्यटकीय क्षेत्र, पोखरी आदिको ठेक्का गरी आगन्तुकहरुबाट शुल्क उठाई राजश्व सङ्कलन तथा त्यस्ता क्षेत्रको व्यवस्थापन गर्ने

५.५.३ संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह तथा सुशासनको Logical Framework Approach (LFA)

सोच

शितगङ्गा नगरपालिकाको प्रतिबद्धता जनमुखी सेवा , सुशासन र जवाफदेहिता

लक्ष्य

शितगङ्गा नगरपालिकाबाट हुने हरेक सेवा प्रवाहलाई सहज, छिटो, छरितो, सुलभ जनउत्तरदायी र प्रभावकारी बनाई जन आवश्यकता, जनहित र जनचासोमा केन्द्रित हुने

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
▪ नगरपालिकामा असल शासनको नमूना स्थापित भएको हुनेछ ▪ नगरपालिकाबाट प्रवाह हुने सेवाहरू सहज, छिटो, पारदर्शी, जवाफदेही र जनचाहना बमोजिम प्रवाह भएका हुनेछन् ▪ नगरपालिकाबाट प्रवाह हुने सबै प्रकारका सेवाहरू विद्युतीय माध्यमबाट प्रवाहित भएका हुनेछन् । ▪ हरेक निर्णयहरू जनचासो र आवश्यकतालाई केन्द्रमा राखेर गरिएको हुनेछ ▪ आर्थिक पारदर्शिता कायम भएको हुनेछ ▪ वित्तीय अनुशासन कायम भएको हुनेछ ▪ क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक वडापत्र अक्षरश: कार्यान्वयन भएको हुनेछ	**वि.सं. २०८० सम्म** ▪ नगरपालिकावासीले महसुस गर्ने गरी असल शासनका सम्पूर्ण आयामहरूको अभ्यास भएको ▪ नगरपालिकाबाट प्रवाह हुने सबै प्रकारका सेवाहरू विद्युतीय माध्यमबाट प्रवाहित भएका ▪ जनगुनासो आधारवर्षको तुलनामा ५० प्रतिशतले घटेको ▪ आर्थिक पारदर्शिता कायम गर्न सामाजिक परीक्षण र सार्वजनिक तथा नागरिक सुनुवाइको नियमित क्यालेण्डरको विकास भई कार्यान्वयनमा आएको ▪ राजश्व सङ्कलनमा आधार वर्षको तुलनामा कम्तीमा ३०० प्रतिशतले वृद्धि भएको ▪ आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली लागू भएको ▪ करदातालाई स्वचालित SMS बाट सूचना दिने प्रणाली लागू भएको ▪ सम्पूर्ण व्यवसायहरू नगरपालिकामा दर्ता भएका ▪ सार्वजनिक निजी साझेदारीका कम्तीमा २ वटा आयोजना कार्यान्वयनमा आएका ▪ सूचना अधिकारीको कार्यसम्पादन प्रभावकारी भएको	▪ नगरपालिकास्थित सम्पूर्ण विषयगत शाखा तथा महाशाखामा उपलब्ध अभिलेख तथा तथ्याङ्कहरूबाट ▪ स्थलगत अवलोकनबाट ▪ नगरपालिकाबासीको जीवनस्तरमा आएको परिवर्तनबाट ▪ पूर्वाधार निर्माण पश्चात् आएका सकारात्मक परिवर्तन जस्तै- व्यापार वृद्धि, पर्यटक आवागमन, रोजगारी सिर्जना र अन्य मानवीय गतिविधिहरूबाट ▪ नगरपालिकावासीकोनागरिक सन्तुष्टि सर्वेक्षणबाट	▪ पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ ▪ आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ▪ दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ▪ व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ▪ कुनै प्रकारको ठूलो स्तरको दैवी विपत्ति आइ लाग्ने छैन । ▪ स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ▪ कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ▪ निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ▪ सार्वजनिक निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
▪ राजश्व सङ्कलन र परिचालन चुस्त दुरुस्त हुनेछ ▪ सक्षम र ऊर्जाशील संस्थागत संयन्त्रको निर्माण भएको हुनेछ ▪ आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली लागू भएको हुनेछ ▪ लेखापरीक्षण प्रतिवेदन नियमित रूपमा सार्वजनिक भएको हुनेछ ▪ नागरिक सुनुवाइका कार्यक्रमहरू नियमित रूपमा सञ्चालन भएका हुनेछन् ▪ स्थानीय न्यायिक समिति र इजलास न्याय सम्पादन र मेलमिलाप कार्यान्वयनमा सक्षम र प्रभावकारी हुनेछ ▪ राज्यका अङ्गहरूको बीचमा आपसी समन्वय भई सेवा प्रवाह चुस्त, छिटो र सहजरूपमा भएको हुनेछ ▪ सम्पूर्ण वडा कार्यालयहरू पूर्वाधारयुक्त हुनेछन् ▪ "घरदैलोमा घुम्ती स्थानीय सरकार" कार्यक्रम कार्यान्वयनमा आउनेछ	▪ कर्मचारीका नियमित तालिम सञ्चालन भएका ▪ स्थानीय न्यायिक समिति र इजलास सक्षम र प्रभावकारी भई न्यायपूर्ण समाज निर्माण भएको ▪ सम्पूर्ण वडा कार्यालय भवनको निर्माण सम्पन्न भएको ▪ नगरपालिकाका सबै कार्यालयहरू प्रविधिमैत्री र आधुनिक भएका ▪ क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक वडापत्र पूर्णत: कार्यान्वयन भएको ▪ राष्ट्रसेवक कर्मचारीलाई सर्वोत्कृष्ट पुरस्कार प्रदान गर्ने व्यवस्था भएको **वि.सं. २०८५ सम्म** ▪ नगरपालिकाबाट प्रवाह हुने सम्पूर्ण सेवाहरू विद्युतीय सूचना प्रणालीमा आवद्ध भइसकेका ▪ नगरपालिकाको वेबसाईट हेर्दा व्यक्तिको अगाडि अमूर्त नगरपालिकाको पूर्ण उपस्थिति भएको महशुस हुने र पूर्ण Virtual Municipality महसूस भएको ▪ सम्पूर्ण वडाहरू विद्युतीय सूचना प्रणालीमा आवद्ध भैसकेका ▪ सामाजिक सुरक्षा सेवा ग्राहीहरूका लागि **"घरदैलोमा स्थानीय सरकार"** कार्यक्रम लागू भएको ▪ जनगुनासो आधारवर्षको तुलनामा ७० प्रतिशले घटेको ▪ सम्पूर्ण वडा कार्यालय र नगरपालिका केन्द्र पूर्वाधार सम्पन्न भएका		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
	▪ कर नतिर्ने करदाताको सङ्ख्या आधार वर्षको तुलनामा ९० प्रतिशतले घटेको ▪ सार्वजनिक अभिलेख र घटना दर्ता डिजिटल प्रविधिमा आवद्ध भएको ▪ नगरपालिकाको पार्श्वचित्र प्रत्येक वर्ष अद्यावधिक गरिएको ▪ सार्वजनिक निजी साझेदारीका कम्तीमा ५ वटा आयोजना सञ्चालनमा आएका ▪ प्रत्येक करदाताको विद्युतीय कर खाता (Smart Tax Account) तयार भएको ▪ ठूला करदातालाई सम्मान गरिएको ▪ आधारवर्षको तुलनामा महिलाका नाममा दर्ता हुने व्यवसायको संख्या २०० प्रतिशतले वृद्धि भएको ▪ वडागत रूपमा कर सङ्कलनको संयन्त्र विकास भएको ▪ कर तथा बहाल विटौरी करमा भारी अंकले वृद्धि भएको ▪ करको दायरा वृद्धि भई कर असुलीमा व्यापक सुधार भएको **वि.सं. २०९० सालसम्म** ▪ सार्वजनिक निजी साझेदारी तथा निजी लगानीमा कम्तीमा १० वटा उद्योग, व्यवसाय र परियोजना सञ्चालनमा आएका ▪ जनगुनासो आधारवर्षको तुलनामा ९० प्रतिशतले घटेको ▪ संस्थागत सेवाप्रवाहका हिसाबले नगरपालिका पूर्ण जनमुखी, पारदर्शी र जवाफदेही भई सुशासनको पूर्ण प्रत्याभूति भएको		

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत	कार्यक्रमको प्रकार
(क) सुशासन तथा संस्थागत विकास		
▪ सार्वजनिक प्रशासन प्रणालीलाई प्रविधि मैत्री बनाउन आवश्यक Software खरिद गर्ने	३०	ST
▪ नागरिक तथा सार्वजनिक सुनुवाइलाई व्यवस्थित र नियमित गर्न वार्षिक क्यालेण्डर निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने	१५	ST
▪ पाँच लाखभन्दा माथिका सबै विकास योजना सञ्चालन गर्दा सार्वजनिक रूपमा व्यानर राखी सामाजिक परीक्षण पश्चात् अनुमोदन गर्ने		ST
▪ आन्तरिक लेखा परीक्षण प्रतिवेदन नियमित रूपमा सार्वजनिक गर्ने	५	ST
▪ नगरपालिकाले सञ्चालन गरेका विकास निर्माण तथा प्रदान गरेका सेवा प्रवाहका बारेमा नियमितरूपमा सामाजिक परीक्षण र लैङ्गिक परीक्षण गर्ने		
▪ सार्वजनिक अभिलेख प्रणाली तथा घटना दर्तालाई डिजिटल प्रविधिमा लैजाने	२०	ST
▪ न्यायिक इजलास स्थापना गरी न्यायिक समितिलाई नियमित तालिम र प्रशिक्षण दिने	५	ST
▪ चौमासिक रूपमा नागरिक सन्तुष्टि सर्वेक्षण सञ्चालन गर्ने	१०	ST
▪ नगरपालिकाको पार्श्वचित्रलाई डिजिटल प्रविधि अपनाई अद्यावधिक गर्ने	२०	ST
▪ सर्वोत्कृष्ट राष्ट्रसेवक कर्मचारी पुरस्कार कोष निर्माण गर्ने	१००	ST
▪ आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली निर्माण गर्ने	१५	ST
▪ आमसञ्चार माध्यमबाट नगरपालिकाको वस्तुस्थिति र सेवा प्रवाह तथा विकास निर्माण बारे जनसाधारणलाई सुसूचित गर्न नियमित रेडियो तथा टेलिभिजन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	४५	ST
▪ सार्वजनिक निजी साझेदारीलाई प्रबर्द्धन गर्न नियमित अन्तरक्रिया गर्ने	५	ST
▪ निजीक्षेत्रलाई आर्थिक क्षेत्रमा लगानी गर्न लगानी सम्मेलन आयोजना गर्ने	२०	ST
▪ नगरपालिकाको सम्पूर्ण सार्वजनिक प्रशासन प्रणलीलाई पूर्ण प्रविधि मैत्री बनाउन कर्मचारीहरूलाई सूचना प्रविधिमा नियमित तालिम सञ्चालन गर्ने	२५	MT
▪ नगरपालिकाको वेबसाईटलाई प्रभावकारी बनाई e-Governance कार्यान्वयनमा ल्याउन पूर्ण र नियमित अद्यावधिक गर्ने	२०	MT
▪ सेवा प्रवाहलाई घरदैलोमा पुऱ्याउन सामाजिक सेवाग्राहीहरूलाई लक्षित गरी "घरदैलोमा स्थानीय सरकार" कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	५०	MT
▪ सम्पूर्ण वडा र नगरपालिका केन्द्रलाई विद्युतीय सूचना प्रणालीमा जोड्ने	६०	MT
▪ क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक वडापत्रलाई पूर्ण कार्यान्वयनमा ल्याउन जनगुनासो कक्षहरूको वडागत व्यवस्था गर्ने	१२०	MT
▪ सम्पूर्ण वडा कार्यालय भवन निर्माण तथा मर्मत सम्भार सम्पन्न गरी आवश्यक पूर्वाधारयुक्त बनाउने	१,०००	MT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत	कार्यक्रमको प्रकार
(ख) राजश्व परिचालन र स्रोत अभिवृद्धि		
▪ राजश्व सम्भाव्यता तथा प्रक्षेपण अध्ययन गर्ने	१०	ST
▪ दातृ निकायलाई लगानीको लागि आकर्षण गर्न संघीय सरकारसँग समन्वय गरी अन्तरक्रिया आयोजना गर्ने	२०	ST
▪ सम्पूर्ण व्यवसायहरूको विद्युतीय अभिलेख राखी अद्यावधिक गर्न सफ्टवयेर जडान गर्ने	५	ST
▪ करदातालाई स्वचालित SMS बाट सूचना प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।	५	ST
▪ नगरपालिकाको भोगाधिकारमा रहेको जग्गाको लगत तयार गर्ने	५	ST
▪ वडागत रूपमा नियमित कर शिक्षा कार्यक्रम लागू गर्ने	१००	LT
▪ विकास बजेटका लागि प्रदेश सरकारसँग नियमित समन्वय गर्ने	१५	LT
▪ ठूला करदातालाई वार्षिक रूपमा सम्मान गर्ने	३०	LT
▪ "स्वावलम्बी नारी, समृद्ध घरबारी" कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	२००	LT
▪ नगरपालिकाको भोगाधिकारमा रहेको घरजग्गामा अस्थायी संरचना निर्माण गरी हाटबजार सञ्चालन वा बहालमा दिने	२००	LT
▪ वडागत रूपमा कर सङ्कलन गर्ने संयन्त्र निर्माण गर्ने	२००	LT

भाग ६ : शितगङ्गा नगरपालिकाले उच्च महत्व र प्राथमिकताका साथ केन्द्र भागमा राखेर गर्नुपर्ने योजना तथा कार्यक्रमहरू

लामो समयसम्मको सङ्क्रमण र राजनैतिक खिचातानी खेपेको नेपालका ग्रामीण क्षेत्रहरू समग्र विकासका दृष्टिकोणले अत्यन्त पिछडिएको अवस्थामा रहेका छन् । नेपालमा स्वभाविक हिसाबले समयको प्रवाह सँगै केही शहरी केन्द्रहरूमा भएका सामान्यस्तरका विकास क्रियाकलापहरू जस्तैः सडक, विद्यालय, स्वास्थ्य केन्द्र, व्यापार, वाणिज्य आदि बाहेक आर्थिक र सामाजिक विकासलाई केन्द्रमा राखेर गरिने व्यवस्थित, दूरदर्शी, वैज्ञानिक र योजनाबद्ध विकासको सफल अभ्यास हुन सकेको पाइँदैन । अर्कोतर्फ विकासको यही गती समेत ग्रामीण क्षेत्रहरूमा तुलनात्मक रूपमा निकै कम र शून्य प्राय रहेको छ । यसर्थ कुनैपनि स्थानीय तहको विकास योजना निर्माण गर्दा आधारभूत तहबाट नै अत्यावश्यकीय भौतिक पूर्वाधार निर्माणतर्फ केन्द्रित हुनुपर्ने देखिन्छ । यो अवस्था शितगङ्गा नगरपालिकाको समेत रहेकोले विकास निर्माणका क्रियाकलापहरू मूलतः नेपालको संविधानले व्यवस्था गरेका मौलिक अधिकार प्रत्याभूत गर्नेतर्फ केन्द्रित गर्नुपर्ने हुन्छ । मौलिक अधिकार प्रत्याभूत गरेपश्चात् आर्थिक तथा सामाजिक हिसाबले दीर्घकालीन समृद्धि हासिल गर्ने दिशातर्फ नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई केन्द्रित गर्नु श्रेयस्कर हुन्छ । यद्यपी विकास सम्बन्धी कुनै पनि दीर्घकालिन योजना तर्जुमा गर्ने क्रममा स्थानीय वस्तुस्थितीको विश्लेषण गर्दा सम्भाव्यताका आधारमा सर्वोतम क्षेत्रहरूको पहिचान गरी कार्यक्रम केन्द्रित गर्दा आर्थिक तथा सामाजिक समृद्धि शीघ्र प्राप्त हुने र स्रोत तथा साधनको समेत उच्चतम सदुपयोग हुन गई दिगो विकास हासिल गर्न सकिन्छ । यस खण्डमा **शितगङ्गा नगरपालिकाले विशेष महत्व र उच्च प्राथमिकताका साथ सञ्चालन गर्नुपर्ने कार्यक्रमहरू**लाई विषयक्षेत्रगत हिसाबले क्रमैसँग उल्लेख गरिएको छ । कार्यक्रमहरूको प्राथमिकता क्रम निर्धारण गर्दा

- अत्यावश्यकीय मानवीय आवश्यकताहरू
- संविधानले प्रत्याभूत गरेका मौलिक हकहरू
- दिगो विकासका लक्ष्यहरू र
- दीर्घकालिन समृद्धिको सपनाहरूलाई मूल आधार बनाइएको छ ।

६.१ तत्काल कार्यान्वयन गर्नुपर्ने कार्यक्रमहरूको तीन वर्षे कार्ययोजना (Action Plan)

क. खाद्य सम्प्रभूता

नेपालको संविधान बमोजिम **मौलिक हक** अन्तर्गत **धारा ३६ उपधारा २** मा प्रत्येक नागरिकलाई खाद्यवस्तुको अभावमा जीवन जोखिममा पर्ने अवस्थाबाट सुरक्षित हुने हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिएको छ भने अर्कोतर्फ **दिगो विकास लक्ष्य २** ले भोकमरी अन्त्य गर्ने, खाद्य सुरक्षा र उन्नत पोषण प्राप्त गर्ने र दिगो कृषि प्रबर्द्धन गर्ने उल्लेख छ ।

कार्यक्रम १ : सर्वप्रथम सबै नागरिकहरूलाई जीवन जिउनका लागि आवश्यक खाद्यान्नको सहज आपूर्ती सुनिश्चित गर्न नगरपालिकाले सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनको पूर्ण सदुपयोग गरी आयात प्रतिस्थापन र निर्यातमुखी उत्पादन प्रबर्द्धन गर्ने ।

कार्यक्रम २ : सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनको लगत तयार गरी पूर्णरूपमा वैज्ञानिक तथा आधुनिक कृषि प्रणालीको विकास तथा कार्यान्वयनमार्फत उत्पादकत्वमा उच्च वृद्धि कायम गरी खाद्य सुरक्षा र सम्प्रभूता कायम गर्ने कार्यक्रमलाई पहिलो प्राथमिकता दिने ।

ख. स्वच्छ पिउने पानी

नेपालको संविधानको **धारा ३५** को **उपधारा ४** मा प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइमा पहुँचको हक हुनेछ भनी स्पष्ट गरिएको छ । यसका साथै **दिगो विकास लक्ष्य ६** मा सबैको निम्ति पानी तथा सरसफाइको उपलब्धता तथा यसको दिगो व्यवस्थापन निश्चित गर्ने उल्लेख छ ।

कार्यक्रम ३ : उच्च प्राथमिक आवश्यकताका रूपमा रहेको स्वच्छ र सुरक्षित पिउने पानीको उपलब्धता र पहुँच सम्पूर्ण नगरपालिकावासीहरूमा सुनिश्चित गर्न सम्भाव्य पिउने पानी आयोजना सञ्चालनलाई उच्च प्राथमिकताका साथ कार्यान्वयन गर्ने ।

कार्यक्रम ४ : पिउने पानीका प्रमुख स्रोतहरूको व्यवस्थापनमार्फत विद्यमान जनसङ्ख्यालाई पानीको पर्याप्त परिमाण सुनिश्चित गरी शुद्धिकरण गर्ने प्रभावकारी प्रणाली अपनाई आपूर्ती गर्ने ।

कार्यक्रम ५ : पानीका सम्पूर्ण मुहानहरू संरक्षण कार्यक्रम अनिवार्य लागु गर्ने र जलस्रोतको दिगो व्यवस्थापन गर्न पोखरी निर्माण, वृक्षारोपण तथा जैविक इन्जिनियरिङ् विधिहरू अपनाई नदी, हिमनदी, खोला, ताल, पोखरी तथा सम्पूर्ण जलाधार संरक्षणका कार्यक्रमहरू समानान्तररूपमा सञ्चालन गर्ने ।

ग. आवास

नेपालको संविधानको **धारा ३७ को उपधारा १** मा **आवासको हक** अन्तर्गत प्रत्येक नागरिकलाई उपयुक्त आवासको हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिएको छ। साथै **दिगो विकास लक्ष्य ११** मा शहर एवम् मानव बस्तीहरूलाई समावेशी, सुरक्षित, उत्पादनशील र दिगो बनाउने उल्लेख गरिएको छ । त्यसै गरी **परिमाणात्मक लक्ष्य ११.१** मा सन् २०३० सम्ममा सबैलाई पर्याप्त, सुरक्षित र व्यहोर्न सक्ने आवास तथा आधारभूत सेवाहरूमा पहुँच सुनिश्चित गर्ने र अव्यवस्थित बस्तीहरूको स्तरोन्नती गर्ने उल्लेख छ । यस नगरपालिकामा आवासको अवस्था अत्यन्त कमजोर रहेकोमा २०७२ सालको महाविनाशकारी भुकम्पपश्चात् निर्माण भएका तथा पुनर्निमाण भएका घरहरू तुलनात्मक हिसाबले राम्रा छन् ।

कार्यक्रम ६ : खर, पराल र छ्वाली तथा काठको प्रयोग गरी निर्माण गरिएका छाप्रो, घर तथा झुपडीहरू अत्यन्तै नाजुक अवस्थामा रहेकोले त्यस्ता अति विपन्न अवस्थामा रहेका घरधुरीहरूको लगत सङ्कलन गरी उनीहरूलाई सुरक्षित, सस्तो, वातानुकूलित आवास एकीकृतरूपमा निर्माण गरी सुरक्षित छानोमुनि ल्याउन मापदण्डका आधारमा उचित अनुदान दिने ।

कार्यक्रम ७ : नगरपालिकाको पहलमा वडागत रूपमा सुरक्षित स्थानहरू पहिचान गरी सुरक्षित एकीकृत आवास निर्माण कार्य अगाडी बढाउने ।

घ. स्वास्थ्य

नेपालको संविधानको **धारा ३५** को **उपधारा १** मा प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क रूपमा प्राप्त गर्ने हक हुनेछ र सबैलाई आकस्मिक स्वास्थ्य सेवामा पहुँचको हक हुनेछ भन्ने उल्लेख छ । अर्कोतर्फ **दिगो विकास लक्ष्य ३** मा सबै उमेर समूहका व्यक्तिहरूका लागि स्वस्थ जीवनको सुनिश्चितता गर्ने र राम्रो जीवनस्तर प्रबर्द्धन गर्ने उल्लेख छ। स्वस्थ मानवशक्ति विकास सुख र समृद्धिको अपरिहार्य आवश्यकता हो ।

कार्यक्रम ८ : जनस्वास्थ्य सेवाको पहुँचका हिसाबले कमजोर अवस्थामा रहेको यस नगरपालिकामा आधारभूत पूर्वाधार र सेवाहरू सहितको कम्तिमा एउटा सम्पूर्ण आधारभूत सुविधा सम्पन्न अस्पताल निर्माण गर्नु अत्यन्त टड्कारो आवश्यकता रहेकोले बजेट व्यवस्थापन गरी तत्काल निर्माण कार्य थालनी गर्ने ।

कार्यक्रम ९ : स्वास्थका हिसाबले नगरपालिकावासीहरूको सोच तथा व्यवहारमा व्यापक सुधार गर्नुपर्ने अवस्था रहेकोले जनस्तरमा स्वास्थ्य सम्बन्धी जनचेतना फैलाउन पुस्तिका, पर्चा, पम्प्लेट तथा विभिन्न सञ्चार माध्यममार्फत चेतनामूलक कार्यक्रमहरू सघन रूपमा सञ्चालन गर्ने ।

ङ. शिक्षा

नेपालको संविधानको **धारा ३१** अन्तर्गत **शिक्षा सम्बन्धी हक**को **उपधारा १** मा प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँचको हक हुनेछ भन्ने उल्लेख छ भने **उपधारा २** मा आधारभूत तहको शिक्षा अनिवार्य र नि:शुल्क साथै माध्यमिक स्तरसम्मको शिक्षा नि:शुल्क हुने उल्लेख छ । अर्कोतर्फ **दिगो विकास लक्ष्य ४** मा समावेशी तथा समतामूलक गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्ने र सबैका लागि आजीवन सिकाइका अवसर प्रबर्द्धन गर्ने उल्लेख छ । शिक्षित, सभ्य र सुसंस्कृत समाज विकासको अर्को अपरिहार्य आयाम हो । यस नगरपालिकामा उच्च विकासको आजको युगमा समेत साक्षरता प्रतिशत् ७१.७३ प्रतिशत (पुरुषको साक्षरता ८०.८६ प्रतिशत र महिलाको साक्षरता ६४.९२ प्रतिशत) रहेको छ । साक्षरताले मात्र पनि दिगो तथा समग्र विकास सम्भव हुँदैन । त्यसका लागि समय सापेक्ष, गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी र उच्च प्राविधिक शिक्षाको प्रबर्द्धन गर्न सकेमात्र नगरपालिकाले विकासको मुहार फेर्न सक्छ । गुणस्तरीय शिक्षामा सम्पूर्ण बालबालिका तथा युवालाई सुलभ पहुँच पुऱ्याउन सकेमात्र नगरपालिकावासीलाई शिक्षित बनाउन सकिन्छ ।

कार्यक्रम १० : सम्पूर्ण विद्यालयहरूमा गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्न प्रभावकारी शैक्षिक क्यालेण्डर र अनुगमन प्रणाली निर्माण गरी लागु गर्ने ।

कार्यक्रम ११ : सबै सामुदायिक विद्यालयहरूमा सुरक्षित भवन तथा शैक्षिक पूर्वाधारको निर्माण गर्ने ।

कार्यक्रम १२ : सबै सामुदायिक विद्यालयहरूमा विद्यार्थीका अनुपातमा विषय शिक्षक, पुस्तकालय, विज्ञान प्रयोगशाला, कम्प्युटर ल्याबको प्रबन्ध गर्ने ।

कार्यक्रम १३ : नगरपालिकाका दुर्गम क्षेत्रका विद्यार्थीहरूलाई मध्यनजर गरी आवश्यकताका आधारमा आवासीय विद्यालय सञ्चालन गर्ने ।

कार्यक्रम १४ : समय सापेक्ष, गुणस्तरीय, व्यावसायिक, जीवनोपयोगी र उच्च प्राविधिक शिक्षाको प्रबर्द्धन गर्नका लागि प्राविधिक विद्यालय स्थापना गर्ने ।

च. रोजगार

नेपालको संविधानको **धारा २३** को **उपधारा १** मा प्रत्येक नागरिकलाई रोजगारीको हक हुनेछ भनी स्पष्ट गरिएको छ । अर्कोतर्फ **दिगो विकास लक्ष्य १** मा सबै क्षेत्रमा रहेको सबै स्वरूपको गरिबीको अन्त्य गर्ने र **लक्ष्य ८** मा सबैका लागि समावेशी तथा दिगो आर्थिक वृद्धि, पूर्ण तथा उत्पादनशील रोजगारी र मर्यादित कामलाई प्रबर्द्धन गर्ने उल्लेख छ । श्रमशक्तिको उच्चतम प्रयोग गरेर मात्र विकासको लक्ष्यहरू हासिल गर्न सम्भव छ । रोजगारीले गरिबीको प्रत्यक्ष रूपमा उन्मूलन गर्न सघाउने र यसैसँग समृद्धि र सुख गाँसिएकोले विकासका क्रियाकलापहरू उत्पादकत्व वृद्धि र रोजगारी सिर्जना गर्नेतर्फ केन्द्रित गर्नु जरुरी छ ।

कार्यक्रम १५ : नेपाल सरकारको राष्ट्रिय नीति अनुरुप नगरपालिकामा रहेका वेरोजगार जनशक्तिको लगत तयार गर्ने ।

कार्यक्रम १६ : सामूहिक तथा व्यावसायिक कृषिमा युवाहरूलाई आकर्षित गरी नगरपालिकाको पहलमा खेर गइरहेको जमिन भाडामा प्रदान गर्ने । साथै कृषि प्रविधी, औजार, मल, विउविजन तथा बजार व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम तथा मापदण्डका आधारमा अनुदान प्रदान गर्ने ।

कार्यक्रम १७ : स्थानीय स्रोत साधन तथा कृषिमा आधारित उद्योगहरू स्थापना गर्न निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गरी रोजगारी सिर्जना गर्ने ।

कार्यक्रम १८ : आवश्यकता अनुसार अदक्ष र अर्धदक्ष जनशक्ति केन्द्रित विशेष तालिमहरू जस्तैः कृषिसम्बन्धी, साना उद्योगसम्बन्धी, प्राविधिक सीप जस्तैः इलेक्ट्रिक, प्लम्बीङ, सर्वे आदि सञ्चालन गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेकोले सोको व्यवस्था गरी यस प्रकारका तालिमहरू नियमित रूपमा सञ्चालन गर्ने ।

कार्यक्रम १९ : स्थानीय विकास निर्माणका कार्यक्रमहरूमा स्थानीय श्रमशक्तिको सदुपयोग गर्ने ।

कार्यक्रम २० : ठूला स्तरका उद्योगहरूको तत्काल सम्भाव्यता अध्ययन गरी सञ्चालन गर्न सङ्घीय तथा प्रदेश सरकारको सहयोगमा ठूला लगानीकर्ताहरूलाई आकर्षित गर्ने ।

कार्यक्रम २१ : सरकारी तथा निजी सेवा क्षेत्र जस्तै : लोक सेवा आयोग, शिक्षक सेवा आयोग, बैङ्किङ, नेपाल प्रहरी, नेपाली सेना, सशस्त्र प्रहरी, संस्थान, प्राधिकरण, निगम आदिमा जान चाहने युवाहरूलाई समेत विशेष छात्रवृत्ति सहित तालिम तथा अभिमुखिकरण कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गर्ने । यस प्रकारका कार्यक्रमहरूमा महिला, दलित, विपन्न, अपाङ्ग, विपन्न तथा पिछडिएका युवाहरूलाई प्राथमिकता दिने ।

कार्यक्रम २२ : नगरपालिकाबाट वैदेशिक अध्ययन तथा रोजगारीमा गएका युवाहरूलाई स्वदेशमै र विशेष गरी नगरपालिकामै नयाँ रोजगारी सिर्जना गरी उनीहरूले विदेशमा सिकेको सीपलाई सदुपयोग गर्ने विशेष युवालक्षित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने । यसका लागि वैज्ञानिक रूपमा कृषि क्षेत्रमा नै उच्च प्रतिफलमुखी बालीनाली, तरकारी, फलफूल, जडीबुटी तथा पशुपंक्षीपालनलाई नै पहिलो प्राथमिकतामा राख्ने ।

छ. सामाजिक सुरक्षा

नेपालको संविधानको **धारा ४३** मा **सामाजिक सुरक्षाको हक** स्थापित गरिएको छ । उक्त धाराका अनुसार आर्थिक रूपले विपन्न, अशक्त, असहाय, एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा बालबालिका, आफ्नो हेरचाह आफै गर्न नसक्ने तथा लोपोन्मुख आदिवासी जनजाति र सीमान्तकृत नागरिकलाई कानुन बमोजिम सामाजिक सुरक्षाको हक हुनेछ भनी स्पष्ट गरिएको छ । लोक कल्याणकारी राज्यमा अशक्त, वृद्ध, बालबालिका, अपाङ्गहरूको सुरक्षा अनिवार्य हुन्छ । मानिसहरूले आफू वृद्ध र असक्त हुँदा राज्यबाट पूर्ण सुरक्षा प्राप्त गर्ने प्रत्याभूति गर्न सक्दा सक्रिय जीवनमा ढुक्क भई वृत्ति विकास तथा अध्ययन अनुसन्धान, उत्पादनमुखी वा अन्य विकासका क्रियाकलापमा संलग्न भई राष्ट्रलाई सहयोग पुऱ्याउन सक्छन् ।

कार्यक्रम २३ : ज्येष्ठ नागरिक, एकल महिला, अपाङ्ग, दलित, लोपोन्मुख तथा पिछडिएको समुदायलाई सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रममा पूर्णरुपमा समेट्ने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।

कार्यक्रम २४ : सामाजिक सुरक्षा भत्तालाई सहजरूपले वितरणको व्यवस्था गर्ने ।

कार्यक्रम २५ : योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा लगायत बिमा योजना मार्फत समेत सबै नगरपालिकावासीलाई सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रममातहत ल्याउने ।

कार्यक्रम २६ : सबै नगरपालिकावासीको अनिवार्य स्वास्थ्य बिमा लागु गर्ने । नगरपालिकाले विपन्न नागरिकको स्वास्थ्य बिमा गरिदिने ।

ज. लैङ्गिक समानता, समावेशीकरण तथा मूलप्रवाहीकरण

नेपालको संविधानको **धारा १८** को **उपधारा १** मा सबै नागरिकहरू कानुनको दृष्टिमा समान हुनेछन साथै **उपधारा ३** मा राज्यले नागरिकहरूका बीच उत्पति, धर्म, वर्ण, जात, जाति, लिङ्ग, शारीरिक अवस्था, आर्थिक अवस्था, भाषा, क्षेत्र, वैचारिक आस्था वा यस्तै अन्य कुनै आधारमा भेदभाव गर्ने छैन भनी उल्लेख गरेको छ । यसैगरी **दिगो विकास लक्ष्य ५** मा लैङ्गिक समानतालाई उच्च प्राथमिकता दिई लैङ्गिक समानता हासिल गर्ने तथा सबै महिला तथा किशोरीहरूलाई सशक्त बनाउने उल्लेख छ ।

नगरपालिकामा कानुनतः भाषा, धर्म, लिङ्ग, वर्ण, क्षेत्र, यौनिकता, शारीरिक अवस्था आदिका आधारमा सबै प्रकारको समानता भएतापनि व्यवहारिकरूपमा भने शैक्षिक जागरण तथा आधुनिक वैज्ञानिक विकासको वर्तमान युगमा समेत माथि उल्लेखित विभेदका विभिन्न रूपहरू विद्यमान छन् । यी विभेदहरू सामाजिक तथा आर्थिक विकासका प्रमुख बाधकको रूपमा रहेकोले यिनीहरूको शीघ्र अन्त्य गर्नु अत्यावश्यक रहेको छ । समग्र विकास हासिल गर्नका लागि महिला तथा सामाजिक सशक्तिकरण र समानता कायम हुन नसक्दा विकास लक्ष्य हासिल गर्नु असम्भव प्रायः हुन जान्छ ।

कार्यक्रम २७ : नगरपालिकाले महिला, दलित, विपन्न तथा अन्य सीमान्तकृत समुदायको सशक्तिकरणका लागि प्रत्यक्ष अभियानको रूपमा विभिन्न सञ्चारका माध्यमद्वारा नियमित जनजागरणका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।

कार्यक्रम २८ : नगरपालिकाले महिला, दलित, विपन्न तथा अन्य सीमान्तकृत समुदायको सशक्तिकरणका लागि अभियानको रूपमा आयआर्जन अन्तर्गत सीपमूलक व्यवसाय, स्थानीय उद्योगहरू, कृषि, पर्यटन, सेवा क्षेत्र, व्यापार आदिमा ती समुदायहरूलाई प्राथमिकताका साथ रोजगारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।

कार्यक्रम २९ : महिला शिक्षा र समग्र शिक्षा प्रणालीमा व्यापक सुधार गरी लैङ्गिक, जातीय तथा सबै प्रकारका विभेदहरूको अन्त्य गरी शैक्षिक, आर्थिक, राजनैतिक तथा सामाजिक समानता कायम गर्ने ।

कार्यक्रम ३० : महिला, दलित, अपाङ्ग, पिछडिएको क्षेत्र, विपन्न तथा अन्य सीमान्तकृत समुदायलाई राजनैतिक तथा सरकारी सेवामा प्राथमिकता दिई उनीहरूको मूल प्रवाहीकरण गर्ने ।

कार्यक्रम ३१ : महिला उद्यमीहरू उत्पादन गर्ने लक्षित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।

कार्यक्रम ३३ : नगरपालिकामा विभिन्न प्रकारका हिंसामा परेका महिलाहरूलाई लक्षित गरी उनीहरूको सामाजिक पुनर्स्थापना गर्नका लागि महिला सुरक्षा गृहको निर्माण गर्ने ।

झ. बालबालिका

दीर्घकालीन विकासका योजना तय गर्दा भविष्यमा राष्ट्रलाई आवश्यक पर्ने नागरिकहरूको समेत सोच हुनु आवश्यक छ। असल, सुसंस्कृत, सभ्य र दक्ष नागरिक उत्पादन गर्न लामो समय र ठूलो लगानीको आवश्यकता पर्दछ। समयमै दीर्घकालीन समृद्धि हासिल गर्न लगानी गर्नुपर्दा बालबालिकाहरूमा नै लगानी गर्नुपर्दछ। नगरपालिकाले अबको १५ वर्षपछि कस्ता नागरिक उत्पादन गर्ने भन्ने सोच आज नै तय गरी सोका लागि बालबालिकाको उचित शिक्षा र स्वास्थ्यमा व्यापक लगानी गर्नु अत्यावश्यक छ।

कार्यक्रम ३३ : नगरपालिकाले बालपोषण, बालविकास, बालअधिकार, गुणस्तरीय विद्यालय शिक्षा, खेलकूद तथा मनोरञ्जनको सुनिश्चितता गर्न बाल विकास केन्द्रहरूलाई बालबालिकाहरूको एकीकृत विकास केन्द्रका रूपमा विकास गर्न ठोस कार्यक्रम निर्माण गर्ने।

कार्यक्रम ३४ : समग्र नगरपालिका तथा गाउँपालिकास्थित सबै विद्यालयहरूलाई बालमैत्री नगरपालिकाको रूपमा विकास गर्न वडास्तरमा बाल उद्यान, बाल क्लब, बाल पुस्तकालय, बाल स्वास्थ्य स्याहार केन्द्र आदिको प्रबन्ध गर्ने।

कार्यक्रम ३५ : अपाङ्ग बालबालिकाहरूको विकास तथा सुरक्षाका लागि हरेक स्थलहरूमा विशेष व्यवस्था गर्ने

कार्यक्रम ३६ : नगरपालिकामा एउटा बालगृह तथा बाल पुनर्स्थापना केन्द्रको स्थापना गर्ने।

तालिका नं. २ : तत्काल कार्यान्वयन गर्नुपर्ने कार्यक्रमहरूको तीन वर्षे कार्ययोजना (Action Plan)

क्र. सं.	कार्यक्रम	कार्यान्वयन अवधि			अनुमानित लागत (रू. लाखमा)	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय/व्यक्ति	बजेटको श्रोत
		पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष				
स्तम्भ १	**खाद्यान्न आपुर्ति (खाद्य सम्प्रभुता)**							
	▪ नगरपालिकामामा उपलब्ध विद्यमान जनसङ्ख्याको आधारमा वार्षिकरूपमा आवश्यक पर्ने खाद्यान्न सन्तुलित आहारको हिसाबले वर्गीकरण गरी तथ्याङ्क निकाल्ने	√			७	नगरपालिका	स्वास्थ्य शाखा	आन्तरिक राजश्व
	▪ वार्षिक उत्पादन तथा माग र आपुर्तिको तथ्याङ्क हरेक वर्ष अद्यावधिक हुने स्वचालित संयन्त्रको विकास गर्ने		√		१०	नगरपालिका	नगरपालिकाको कृषि शाखा	आन्तरिक राजश्व, संघीय र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त अनुदान
	▪ अत्यावश्यक खाद्यान्न अभावको समस्या समाधानका लागि नगरपालिकामा खाद्यान्न आपूर्तिको व्यवस्था गर्न नगरपालिकामा खाद्यान्न आपूर्ति गर्ने स्थानीय व्यापारीहरू सम्मिलित उद्योग तथा वाणिज्य संघ तथा अन्य सम्बन्धित निकायसँग वार्षिक समीक्षा बैठक तथा अर्धवार्षिक बैठकहरू नियमित आयोजना गरी खाद्यान्न माग र आपूर्तिको सन्तुलनको बारेमा आँकलन गर्ने	√	√	√	५	नगरपालिका	निजी क्षेत्र	आन्तरिक राजश्व, संघीय र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त अनुदान
	▪ निजी क्षेत्रको संलग्नताबाट समेत खाद्यान्न आपूर्ति पूर्ण हुन नसके नगरपालिका स्वयमले खाद्यान्न आपूर्ति तथा वितरण प्रणालीको प्रबन्ध गर्ने		√		१००	नगरपालिका	निजी क्षेत्र	बाह्य अनुदान
	▪ अति विपन्न परिवारहरूको निश्चित मापदण्डका आधारमा पहिचान गरी परिचयपत्र वितरण गर्ने		√		२०	नगरपालिका	वडा कार्यालय	आन्तरिक राजश्व
	▪ नगरपालिकाभर रहेका असहाय, मगन्ते, फकिर र घरवार विहिनहरुको पहिचान गरी उनीहरुलाई निशुल्क खाद्यान्न आपूर्ति गर्ने विशेष प्रबन्ध नगरपालिकाले गर्ने	√	√	√	१५	नगरपालिका	वडा कार्यालय	आन्तरिक राजश्व
	▪ नगरपालिकाभर रहेको सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिन आगामी ३ वर्षमा पूर्णहरूमा खेती भएको सुनिश्चित गर्न खेतीयोग्य	√	√	√		नगरपालिका	वडा कार्यालय	आन्तरिक राजश्व

क्र. सं.	कार्यक्रम	कार्यान्वयन अवधि			अनुमानित लागत (रू. लाखमा)	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय/व्यक्ति	बजेटको श्रोत
		पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष				
	जमिनको बाँझो राख्ने घरधुरीलाई सम्पत्ती तथा भूमी करमा प्रत्येक वर्ष बढ्दो जरिवाना गर्ने							
	▪ खेती गर्न नसक्ने घरधुरीको पहिचान गरी त्यस्तो प्रकारको जमिनको लगत तयार गरी नगरपालिकाको विशेष संयन्त्रद्वारा उद्यमशील किसानलाई लिजमा प्रदान गर्ने	√			१०	नगरपालिका	कृषि शाखा	आन्तरिक राजश्व
स्तम्भ २	**स्वच्छ पिउने पानी**							
	▪ प्रत्येक वडाबाट पिउनेपानीको सहज पहुँच (पन्ध्र मिनेटको पहुँचमा खानेपानी उपलब्ध नभएको घरधुरीहरूको एकिन तथ्याङ्क तयार गर्ने	√			५	नगरपालिका	खानेपानी समिति	आन्तरिक राजश्व
	▪ पिउने पानी पहुँच नभएका घरधुरीहरूमा आपुर्ति प्रणालीको निर्माण गर्न विद्यमान खानेपानी आयोजनाको स्तरोन्नति वा विस्तारबाट सम्भव भए नभएको स्पष्ट गर्न १ वर्ष भित्र अध्ययन तथा नक्शाङ्कन गर्ने	√			१०	नगरपालिका	परामर्शदाता	आन्तरिक राजश्व
	▪ नयाँ खानेपानी आयोजना सञ्चालन गर्नुपर्ने आवश्यकता भए आगामी १ वर्षमा पूर्णहरूमा सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	√			१०	नगरपालिका	परामर्शदाता	आन्तरिक राजश्व
	▪ आगामी २ वर्षमा सम्पुर्ण घरधुरीमा पानीको सहज आपूर्ति हुनसक्ने गरी आवश्यक खानेपानी आयोजनाहरूको वडागतहरूमा डि.पि.आर सम्पन्न गर्ने		√		५०	नगरपालिका	परामर्शदाता	आन्तरिक राजश्व
	▪ आगामी ३ वर्षमा सम्पुर्ण घरधुरीमा **"एक घर एक धारा"** सपना साकार पार्न आवश्यक खानेपानी आयोजनाहरूको निर्माण ठेक्का सुम्पने कार्य सम्पन्न गर्ने			√		नगरपालिका	परामर्शदाता	आन्तरिक राजश्व
	▪ प्रत्येक वडामा रहेका खानेपानी मुहानहरूको Profile तयार तथा नक्साङ्कन गर्ने	√			७	नगरपालिका	परामर्शदाता	आन्तरिक राजश्व
	▪ आगामी २ वर्षमा सम्पूर्ण खानेपानी मुहानहरूको एकीकृत संरक्षण कार्यक्रमको थालनी गर्ने		√		२०			

क्र. सं.	कार्यक्रम	कार्यान्वयन अवधि			अनुमानित लागत (रू. लाखमा)	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय/व्यक्ति	बजेटको श्रोत
		पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष				
	▪ प्रत्येक घरपरिवारमा स्वच्छ पिउनेपानी पिउन अभिप्रेरित गर्न पानी शुद्धिकरणका उपाय सहित वडागतहरूमा सञ्चार माध्यमहरूको सहयोगमा सघनरूपमा व्यापक प्रचारात्मक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	√	√	√	५	नगरपालिका	वडा कार्यालय, स्वास्थ्य समिति तथा शाखा, विद्यालयहरू	आन्तरिक राजश्व
	▪ मुहान तथा जलाधार संरक्षणका लागि प्रत्येक घरपरिवारको सहभागिता सुनिश्चित गर्न **“हामी जोगाउँछौ हाम्रा मुहान”** कार्यक्रमलाई अभियानको रुपमा वडास्तरमा जागरण कार्यक्रम संचालन गर्ने	√	√	√	६	नगरपालिका	वडा कार्यालय, स्वास्थ्य समिति तथा शाखा, विद्यालयहरू	आन्तरिक राजश्व
स्तम्भ ३	**आवास**							
	▪ आगामी १ वर्षमा पूर्णहरूमा घरवार विहिन तथा सुकुम्बासी र असहायहरूको वडागतरूपमा पूर्ण तथ्याङ्क तयार पार्ने	√			५	नगरपालिका	परामर्शदाता	आन्तरिक राजश्व
	▪ आगामी ३ वर्षमा सम्पूर्ण घरबार विहिनहरूलाई सुरक्षित आवासमा समेट्ने **“जनता आवास”** कार्यक्रमलाई तीव्रता दिई सम्पन्न गर्ने			√	१००	नगरपालिका	संघीय सरकार, प्रदेश सरकार, निजी क्षेत्र	संघीय तथा प्रदेश सरकारको अनुदान, निजी लगानी, बैङ्क ऋण
	▪ अति विपन्न अवस्थाका खरको छाना भएका घरधुरीहरूको लगत तयार गर्ने	√			१००	नगरपालिका	परामर्शदाता	आन्तरिक राजश्व
	▪ अगामी ३ वर्षमा खरको छानालाई पूर्णरूपमा टिनको छानाले प्रतिस्थापन गर्न निश्चित मापदण्डका आधारमा अनुदान प्रदान गर्ने			√	५	नगरपालिका	संघीय सरकार, प्रदेश सरकार र विकास साझेदार	आन्तरिक राजश्व, संघीय र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त अनुदान
	▪ अगामी ३ वर्षमा नगरपालिकाभर पहिरो, भूकम्प तथा अन्य प्राकृतिक प्रकोपका हिसाबले असुरक्षित र उच्च जोखिममा रहेका घरधुरीहरूको पहिचान गरी पूर्ण लगत तयार पार्ने ।			√	७	नगरपालिका	संघीय सरकार, प्रदेश सरकार र विकास साझेदार	संघीय तथा प्रदेश सरकारको अनुदान, निजी लगानी, बैङ्क ऋण
	▪ अति उच्च जोखिममा रहेका घरधुरीहरुलाई विशेष योजना निर्माण गरी अस्थाई भएपनि सुरक्षित स्थानमा स्थानान्तरण गर्ने			√	१००	नगरपालिका	संघीय सरकार, प्रदेश सरकार र विकास साझेदार	संघीय तथा प्रदेश सरकारको अनुदान, निजी लगानी, बैङ्क ऋण

क्र. सं.	कार्यक्रम	कार्यान्वयन अवधि			अनुमानित लागत (रू. लाखमा)	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय/व्यक्ति	बजेटको श्रोत
		पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष				
	▪ यस्ता परिवारहरूलाई स्थायीरूपमा पूर्ण सुरक्षित आवासको प्रत्याभूत गर्न दीर्घकालीन हिसाबले एकीकृत वस्तीको डि.पी.आर. सम्पन्न गर्ने		√		५०	नगरपालिका	परामर्शदाता	आन्तरिक राजश्व तथा संघीय र प्रादेशिक अनुदान
	▪ भूकम्पीय हिसाबले जोखिमपुर्ण संरचनाहरूको तथ्याङ्क तयार पारी कम खर्चिलो सुरक्षित विधिबाट सबलीकरण गर्ने अभियान सञ्चालन गर्न निश्चित मापदण्डका आधारमा अनुदानको व्यवस्था गर्ने		√		१००	नगरपालिका	परामर्शदाता	आन्तरिक राजश्व तथा संघीय र प्रादेशिक अनुदान
	▪ स्थानीय सुरक्षित विधिहरूका बारेमा नियमित डकर्मी तालिम नगरपालिकास्तरमा सञ्चालन गर्ने		√		१०	नगरपालिका	परामर्शदाता	आन्तरिक राजश्व
स्तम्भ ४	**स्वास्थ्य**							
	▪ हरेक नगरपालिकावासीहरूको नियमित आधारभूत स्वास्थ्य परीक्षण अनिवार्यरूपमा गर्न आधारभूत स्वास्थ्य परीक्षण प्याकेज निर्माण गरी हरेक वर्ष दशै र तिहारको बीचमा वडागत घुम्ती स्वास्थ्य परीक्षण शिविर सञ्चालन गर्ने	√	√	√	३०	नगरपालिका	वडा कार्यालय स्वास्थ्य समिति, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी	आन्तरिक राजश्व
	▪ हरेक वर्ष प्रत्येक विद्यालयमा बालबालिकाको आधारभूत स्वास्थ्य परीक्षण गर्न नियमित स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन गर्ने र आधारभूत स्वास्थ्य परीक्षण अन्तर्गत आँखा, दाँत, मुटु, मृगोला, पोषण तथा रगत परीक्षण समावेश गर्ने	√	√	√	३०	नगरपालिका	वडा कार्यालय स्वास्थ्य समिति, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी	आन्तरिक राजश्व
	▪ नगरपालिका केन्द्रमा आगामी तीन वर्षमा आधारभूत स्वास्थ्य परीक्षण, बाल रोग, आकस्मिक उपचार सेवा, प्याथोलोजी सेवा, रेडियोलोजी सेवा, परिवार नियोजन तथा प्रजनन् स्वास्थ्य सेवाको प्रबन्ध गर्ने			√	१००	नगरपालिका	वडा कार्यालय स्वास्थ्य समिति, नेपाल परिवार नियोजन संघ	आन्तरिक राजश्व
	▪ हरेक गर्भवती महिलाहरुलाई महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाको सहयोगमा वडागत पूर्ण अभिलेख प्रणाली विकास गरी निशुल्क आइरन चक्की तथा Folic Acid चक्की वितरण गर्ने प्रबन्ध गर्ने	√	√	√	२५	नगरपालिका	वडा कार्यालय स्वास्थ्य समिति, स्वास्थ्य शाखा	आन्तरिक राजश्व

क्र. सं.	कार्यक्रम	कार्यान्वयन अवधि			अनुमानित लागत (रू. लाखमा)	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय/व्यक्ति	बजेटको श्रोत
		पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष				
	▪ हरेक गर्भवती महिलाले स्वास्थ्य केन्द्रमा वा बर्थिङ सेन्टरमा नै बच्चा जन्माउने विषयलाई सुनिश्चित गर्न महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाको सहयोगमा संयन्त्र निर्माण गर्ने	√	√	√	५	नगरपालिका	वडा कार्यालय स्वास्थ्य समिति, स्वास्थ्य शाखा	आन्तरिक राजश्व
	▪ अति विपन्न परिवारका गर्भवती महिलाहरूलाई नि:शुल्क पोषण किटको वितरण गर्ने	√	√	√	२०	नगरपालिका	वडा कार्यालय स्वास्थ्य समिति, स्वास्थ्य शाखा	आन्तरिक राजश्व
	▪ नगरपालिका केन्द्र स्थित प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रलाई प्रभावकारी रिफरल सेवाका लागि सक्षम तुल्याउने			√		नगरपालिका	वडा कार्यालय स्वास्थ्य समिति, स्वास्थ्य शाखा	आन्तरिक राजश्व
	▪ हरेक वडामा आकस्मिक सेवाका लागि आवश्यक एम्बुलेन्स खरिद गर्ने			√	२००	नगरपालिका	वडा कार्यालय	आन्तरिक राजश्व तथा संघीय र प्रादेशिक अनुदान, बाह्य अनुदान
	▪ योगा, ध्यान, प्राकृतिक चिकित्सा, वैकल्पिक उपचार तथा आयुर्वेदिक उपचार पद्धतिका बारेमा जनतालाई सुसूचित गर्न स्थानीय सञ्चार माध्यमहरूबाट प्रचारात्मक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	√	√	√	१०	नगरपालिका	वडा कार्यालय स्वास्थ्य समिति, स्वास्थ्य शाखा, विद्यालयहरू	आन्तरिक राजश्व
	▪ हरेक वडामा एक योग केन्द्रको निर्माण गर्ने			√	२०	नगरपालिका	वडा कार्यालय	निजी क्षेत्र
	▪ हरेक विद्यालय तथा सामुदायिक स्तरमा प्रत्येक वडामा सन्तुलित आहार र त्यसका विधि र फाइदाबारे प्रचारात्मक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	√	√	√	१०	नगरपालिका	वडा कार्यालय स्वास्थ्य समिति, स्वास्थ्य शाखा, विद्यालयहरू	आन्तरिक राजश्व
	▪ धुम्रपान र मद्यपानका हानीहरूको विषयमा सघनरूपमा प्रचारात्मक कार्यक्रम सञ्चालन गर्न स्थानीय सञ्चार माध्यमहरूसँग प्याकेज निर्माण गरी वर्षभरी कार्यान्वयन गर्ने	√	√	√	१०	नगरपालिका	सञ्चार माध्यम	आन्तरिक राजश्व
	▪ हरेक घरपरिवारको स्वास्थ्य बिमा अनिवार्य गर्ने साथै अति विपन्न परिवारको स्वास्थ्य बिमा नगरपालिकाले गरिदिने			√	३०	नगरपालिका	वडा कार्यालय स्वास्थ्य समिति, स्वास्थ्य शाखा	आन्तरिक राजश्व

क्र. सं.	कार्यक्रम	कार्यान्वयन अवधि			अनुमानित लागत (रू. लाखमा)	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय/व्यक्ति	बजेटको श्रोत
		पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष				
स्तम्भ ५	**शिक्षा**							
	▪ आगामी ३ वर्षमा विद्यार्थी भर्नादर शत प्रतिशत पुर्‍याउन धुम्ती भर्ना अभियानलाई तीव्रता दिने			√	१०	नगरपालिका	वडा कार्यालय शिक्षा समिति, शिक्षा शाखा, विद्यालयहरू	आन्तरिक राजश्व
	▪ आगामी ३ वर्षमा विद्यालय छाड्ने दरलाई १० प्रतिशतमा सिमित गर्न हरेक वर्ष अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गरी विद्यालय नपठाउने अभिभावकलाई नगरपालिकाबाट प्रदान गरिने निश्चित सेवाहरूबाट वञ्चित गर्ने प्रबन्ध गरी व्यापक प्रचार प्रसार गर्ने ।			√	१०	नगरपालिका		
	▪ विद्यालयमा समयमै पाठ्यपुस्तक पुर्‍याउन शैक्षिक सत्र शुरु हुनुभन्दा ६ महिना अगाडी देखि परिचालन हुने संयन्त्र निर्माण गर्ने	√	√	√	५	नगरपालिका	वडा कार्यालय शिक्षा समिति, शिक्षा शाखा, विद्यालयहरू	आन्तरिक राजश्व
	▪ नियमित कक्षा सञ्चालन भएको सुनिश्चित गर्न नगरपालिकाका वडा अध्यक्षको संयोजकत्वमा एक प्रभावकारी अनुगमन समितिको निर्माण गरी हरेक महिनाको अन्तिम दिन समिक्षा बैठक गर्ने	√	√	√	१२	नगरपालिका	वडा कार्यालय शिक्षा समिति, शिक्षा शाखा	आन्तरिक राजश्व
	▪ अत्यावश्यक भौतिक पूर्वाधार जस्तैः भवन, कक्षाकोठा, पिउनेपानी, शौचालय आदि नभएका विद्यालयहरूको पूर्ण विवरण तयार गरी प्राथमिकताका आधारमा आगामी ३ वर्षमा निमार्ण तथा व्यवस्था गर्ने ।			√	२००	नगरपालिका	वडा कार्यालय शिक्षा समिति, शिक्षा शाखा, विद्यालयहरू	आन्तरिक राजश्व तथा संघीय र प्रादेशिक अनुदान, बाह्य अनुदान, चन्दा
	▪ प्रत्येक विद्यालयमा शिक्षक दरवन्दीको अध्ययन गरी नपुग भएका विद्यालयमा तत्काल पुरा गर्न पहल गर्ने र दरवन्दी कायम नहुँदासम्म स्थानीय श्रोतमा शिक्षकको प्रबन्ध गर्ने	√	√	√		नगरपालिका	वडा कार्यालय शिक्षा समिति, शिक्षा शाखा, विद्यालयहरू	आन्तरिक राजश्व तथा संघीय र प्रादेशिक अनुदान, बाह्य अनुदान, चन्दा
	▪ नयाँ प्रविधि र बालमैत्री शिक्षण पद्धतीका विषयमा वर्षमा दुइपटक प्रत्येक शिक्षकलाई तालिम प्रदान गर्ने	√	√	√	२०	नगरपालिका	वडा कार्यालय शिक्षा समिति, शिक्षा शाखा,	आन्तरिक राजश्व
	▪ बालविकास केन्द्रलाई आधारभूत भौतिक पूर्वाधार सम्पन्न बनाउन एकिन तथ्याङ्क तयार पार्ने ।	√			१०	नगरपालिका	वडा कार्यालय शिक्षा समिति, शिक्षा शाखा,	आन्तरिक राजश्व

क्र. सं.	कार्यक्रम	कार्यान्वयन अवधि			अनुमानित लागत (रू. लाखमा)	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय/व्यक्ति	बजेटको श्रोत
		पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष				
	▪ बालविकास केन्द्रमा अध्यापन गराउने शिक्षकलाई नियमित तालिम सञ्चालन गर्न वार्षिक पात्रो निर्माण गर्ने	√	√	√	१			
	▪ आगामी ३ वर्षमा प्रत्येक विद्यालयमा इन्टरनेट सेवाको पहुँच पुऱ्याउने			√	४०	नगरपालिका	शिक्षा शाखा,	आन्तरिक राजश्व
स्तम्भ ६	**रोजगार**							
	▪ नगरपालिकाभर रहेको सम्पूर्ण बेरोजगारहरूको तथ्याङ्क निकाल्ने	√			५	नगरपालिका	वडा कार्यालय रोजगार संयोजक	आन्तरिक राजश्व
	▪ बेरोजगारहरूको बर्गीकरण गरी शिक्षित, अर्ध शिक्षित र अदक्ष बेरोजगारहरूमा विभाजन गर्ने	√			२	नगरपालिका	वडा कार्यालय रोजगार संयोजक	आन्तरिक राजश्व
	▪ शिक्षित बेरोजगारहरुलाई नगरपालिकाले अध्ययन, अनुसन्धान तथा स्वयंसेवकको रुपमा परिचालन गर्न अभिमुखिकिरण कार्यक्रम संचालन गर्ने	√	√	√	१०	नगरपालिका	वडा कार्यालय रोजगार संयोजक	आन्तरिक राजश्व
	▪ अर्ध शिक्षित र अदक्ष बेरोजगारहरूलाई प्रकृतिका आधारमा कृषि व्यवसाय तालिम, पशुरोग उपचार, औषधी तथा किटनाशक सम्बन्धी तालिम, पर्यटन व्यवसाय सम्बन्धी तालिम, साना घरेलु उद्योग सम्बन्धी तालिम, सिकर्मी, डकर्मी, प्लम्बिङ, इलेक्ट्रोनिक्स, इलेक्ट्रिकल, कुक, होटल, व्यवसाय, ड्राइभिङ, प्याकेजिङ जस्ता व्यावसायिक तालिमहरूको प्याकेज निर्माण गरी सञ्चालन गर्ने		√	√	३०	नगरपालिका	वडा कार्यालय रोजगार संयोजक	आन्तरिक राजश्व
	▪ नगरपालिकामा सञ्चालन गर्न सकिने पेशा, व्यवसाय तथा उद्योगहरूको अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्न रोजगार संयोजकको संयोजनमा विज्ञ टोली खटाई उपयुक्त क्षेत्रहरू पहिचान गर्ने	√			५	नगरपालिका	वडा कार्यालय रोजगार संयोजक, परामर्शदाता	आन्तरिक राजश्व
	▪ आगामी ३ वर्षमा हाल रहेका बेरोजगारहरूको तथ्याङ्कलाई पचास प्रतिशतले कम गर्न सम्भाव्य क्षेत्रमा अभिमुखिकरण गर्ने			√	२०	नगरपालिका	वडा कार्यालय रोजगार संयोजक	आन्तरिक राजश्व
स्तम्भ ७	**सामाजिक सुरक्षा**							

क्र. सं.	कार्यक्रम	कार्यान्वयन अवधि			अनुमानित लागत (रू. लाखमा)	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय/व्यक्ति	बजेटको श्रोत
		पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष				
	▪ राज्यद्वारा प्रदान गरिने हरेक प्रकारका सामाजिक सुरक्षा भत्ताहरू नियमितरूपमा प्रदान गर्न प्रभावकारी संयन्त्रको निर्माण गर्ने र सोका लागि नगरपालिकासम्म आउन असमर्थ बृद्धबृद्धा तथा असहायहरूलाई घुम्ती सरकारको प्रबन्धमार्फत स्वयम सेवक परिचालन गरी घर दैलोमा वितरण गर्ने	√	√	√	३०	नगरपालिका	वडा कार्यालय	आन्तरिक राजश्व
	▪ वडागतहरूमा वर्षमा दुई पटक अति विपन्न, जेष्ठ नागरिक, बालबालिका तथा गर्भवती महिलाको स्वास्थ्य परीक्षण घुम्ती शिविर सञ्चालन गर्ने	√	√	√	२०	नगरपालिका	वडा कार्यालय स्वास्थ्य समिति, स्वास्थ्य शाखा	आन्तरिक राजश्व
	▪ नगरपालिकाका सम्पूर्ण असहाय महिला, वृद्धवृद्धा, बालबालिका, सिमान्तकृत, फकिर आदिको पूर्ण अभिलेख तयार गरी उनीहरूको खाद्यान्न र आवासको विशेष प्रबन्ध गर्ने			√	५०	नगरपालिका	वडा कार्यालय	आन्तरिक राजश्व
	▪ जटिल प्रकारका दीर्घरोगीहरूको अभिलेख तयार पारी हरेकलाई विशेष सहुलियत र अनुदान प्रदान गर्ने	√	√	√		नगरपालिका	वडा कार्यालय	आन्तरिक राजश्व
स्तम्भ ८	**लैङ्गिक समानता, समावेशीता तथा मूल प्रवाहिकरण**							
	▪ हरेक प्रकारका महिला हिंसा, असमानता तथा भेदभावहरूको न्यूनिकरण गर्दै शुन्यमा झार्न नगरपालिकाभर रहेका महिला समूह, आमा समूह, किशोरी समूह, महिला सेल वा महिला सुरक्षा गृहहरूसँग सम्बन्धित महिलाहरूलाई जागरणमूलक नेतृत्व विकास तथा सशक्तिकरण तालिम, अभिमुखीकरण तथा सफल महिलाहरू सँग नियमित साक्षात्कार गर्न वार्षिक पात्रो निर्माण गरी अनिवार्य कार्यान्वयन गर्ने		√		१०	नगरपालिका	वडा कार्यालय , रोजगार संयोजक	आन्तरिक राजश्व
	▪ सरकारी सेवा अन्तर्गत निजामती, शिक्षक, प्रहरी, सेना तथा निगमहरूमा सेवा प्रवेश गर्न महिलाहरूका लागि नगरपालिकास्तरमा तयारी कक्षा सञ्चालन गर्ने	√	√	√	२०	नगरपालिका	वडा कार्यालय	आन्तरिक राजश्व
	▪ सिमान्तकृत समुदाय, दलित, जनजाति तथा अल्पसंख्यक समुदायबाट मूल प्रवाहमा ल्याउन तयारी कक्षामा निःशुल्क अनुदानको व्यवस्था गर्दै शैक्षिक सामग्री वितरण गर्ने	√	√	√	३०	नगरपालिका	वडा कार्यालय	आन्तरिक राजश्व

क्र. सं.	कार्यक्रम	कार्यान्वयन अवधि			अनुमानित लागत (रू. लाखमा)	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय/व्यक्ति	बजेटको श्रोत
		पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष				
	▪ विभिन्न राजनैतिक दलहरूसँग आबद्ध महिला नेतृत्वहरूको सहयोगमा वडागतरूपमा महिला जागरण अभियान सञ्चालन गर्न अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	√	√	√	५	नगरपालिका	महिला संगठनहरू	आन्तरिक राजश्व
	▪ विपन्न र सिमान्तकृत समुदायहरूको पहिचान र परिचयपत्र वितरण गरी उनीहरूलाई साना व्यवसाय सञ्चालन गर्न शुन्य प्रतिशत व्याजदरमा लघु ऋणको व्यवस्था गर्ने कार्यविधि निर्माण गरी लागू गर्ने		√	√	८	नगरपालिका	वडा कार्यालय, बैङ्क तथा वित्तीय संस्था	आन्तरिक राजश्व
	▪ सामाजिक अन्तर्घुलन अन्तर्गत वर्षमा एक पटक विशेष समारोहहरू जस्तै : गणतन्त्र दिवस, संविधान दिवस वा विशेष पर्वहरूमा स्थानीय राजनैतिक दलहरूको सहयोगमा चियापान समारोह आयोजना गर्ने	√	√	√	१५	नगरपालिका	वडा कार्यालय, राजनैतिक दलहरू	आन्तरिक राजश्व
	▪ स्थानीय न्यायिक समितिको अगुवाईमा समाजमा घट्ने गरेका विभेदकारी व्यवहार तथा महिला हिंसा र अन्य सामाजिक अन्यायद्वारा सिर्जित अपराधहरूको गहिरो अध्ययन गरी तिनीहरूको न्यूनिकरणका प्याकेज निर्माण गरी न्यायिक समितिको अगुवाईमा महिला समुहको सहयोगमा कार्यान्वयन गर्ने	√	√	√	१०	नगरपालिका	वडा कार्यालय न्यायिक समिति, महिला समूह	आन्तरिक राजश्व
स्तम्भ ९	**बालबालिका**							
	▪ जन्मेको एक महिनाभित्र जन्मदर्ता गर्ने परिवारलाई पुरस्कृत गर्ने	√	√	√	१०	नगरपालिका	वडा कार्यालय	आन्तरिक राजश्व
	▪ नगरपालिकामा रहेका पन्ध्र वर्षमुनिका बालबालिकाको एकिन तथ्याङ्क तयार पार्ने	√			५	नगरपालिका	वडा कार्यालय	आन्तरिक राजश्व
	▪ हरेक शिशुहरूलाई सन्तुलित आहार पुगे नपुगेको एकिन गरी स्वास्थ्य स्वयंसेविकाको सहयोगमा अति विपन्न परिवारलाई पोषण किट वितरण गर्ने		√	√	३०	नगरपालिका	स्वास्थ्य समिति, स्वास्थ्य शाखा, महिला स्वास्थ्य सवयम्सेविका	आन्तरिक राजश्व, चन्दा तथा अनुदान

क्र. सं.	कार्यक्रम	कार्यान्वयन अवधि			अनुमानित लागत (रू. लाखमा)	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय/व्यक्ति	बजेटको श्रोत
		पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष				
	▪ पूर्ण खोपयुक्त नगरपालिका निर्माण गर्न खोप केन्द्रहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने		√	√	४०	नगरपालिका	वडा कार्यालय	आन्तरिक राजश्व
	▪ प्रत्येक स्वास्थ्य चौकीमा बालबालिकाको नियमित तौल तथा स्वास्थ्य परीक्षण गर्न स्वास्थ्यकर्मीहरूको दरबन्दी सुनिश्चित गर्ने		√		४.५०	नगरपालिका	वडा कार्यालय, स्वास्थ्य समिति, स्वास्थ्य शाखा	आन्तरिक राजश्व
	▪ प्रत्येक बालबालिकालाई विद्यालय भर्ना र नियमित विद्यालय पठाउन अभिभावक शिक्षा कार्यक्रमलाई वर्षको दुईपटक अर्ध वार्षिक रूपमा अनिवार्य सञ्चालन गर्ने	√	√	√	१०	नगरपालिका	वडा कार्यालय शिक्षा समिति, शिक्षा शाखा	आन्तरिक राजश्व
	▪ विद्यालय परिसर देखि ५०० मी वरपर धुम्रपान, मद्यपान, सूर्तीजन्य पदार्थको बेचबिखन र प्रयोगलाई पूर्णरूपमा निषेध गर्ने ।			√		नगरपालिका	वडा कार्यालय, स्वास्थ्य समिति, स्वास्थ्य शाखा	आन्तरिक राजश्व
	▪ हरेक विद्यालयका खेलमैदानलाई क्रमश: व्यवस्थित गर्दै स्थान अनुसारका खेलकुद सामग्रीहरू विद्यालयलाई उपलब्ध गराउने ।			√	३०	नगरपालिका	जिल्ला खेलकुद विकास समिति	आन्तरिक राजश्व
	▪ अतिरिक्त क्रियाकलाप अन्तर्गत हरेक विद्यायलयमा संगीत, नृत्य, नेतृत्व विकास, खेलकुदका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न गाँउपालिकाको पहलमा वार्षिक पात्रो निर्माण गरी अनिवार्य लागु गर्ने ।		√		२	नगरपालिका	विद्यालयहरू	आन्तरिक राजश्व
	▪ बालअधिकार सम्बन्धी चेतनामूलक कार्यक्रमहरू हरेक विद्यालयमा नियमितहरूमा सञ्चालन गर्न बालक्लवहरूलाई सक्रिय बनाउन विशेष संयन्त्र निर्माण गर्ने ।	√				नगरपालिका	विद्यालयहरू, बालक्लबहरू	आन्तरिक राजश्व
	▪ बालश्रम पूर्णहरूमा अन्त्य भएको यकिन गरी आगामी तीनवर्षमा बालश्रम मुक्त नगरपालिका घोषणा गर्ने ।			√	१०	नगरपालिका	वडा कार्यालय	आन्तरिक राजश्व

६.२ दीर्घकालीन समृद्धिका कार्यक्रमहरू

आधारभूत मानवीय आवश्यकताको परिपूर्तिपश्चात् मानिसहरूका इच्छा र आकाङ्क्षाहरू उच्च समृद्धितर्फ केन्द्रित हुन्छन् । तसर्थ यस खण्डमा दीर्घकालीन हिसाबले कार्यान्वयन गरी विश्वका मध्यम आय भएका मुलूकहरूको स्तरमा नगरपालिकावासीहरूलाई पुऱ्याउने दीर्घकालीन समृद्धिका कार्यक्रमहरूलाई पहिचान गरी प्रस्तुत गरिएको छ । यस नगरपालिकाले दीर्घकालीन समृद्धि हासिल गर्नका लागि समेत आधारभूत तहबाटै पूर्वाधार विकासलाई नै प्राथमिकता दिनुपर्ने आवश्यकता छ अर्थात् दीर्घकालीन समृद्धिको प्रस्थान विन्दु भनेकै आधारभूत पूर्वाधार विकास पश्चात् त्यसले खोल्ने विकासका अन्य अवसरहरू नै हुन् ।

क. सडक पूर्वाधारको विकास

यस नगरपालिकाको समृद्धिको मुहान नै ठूला बजार क्षेत्रहरू चन्द्रौटा, गोरुसिङ्गे, बुटवल, सन्धिखर्क लगायतका विभिन्न बजारकेन्द्रहरूसँगको सन्निकटता (Proximity) हो । यसर्थ बत्तीमुनिको अँध्यारो सरह रहेको यो नगरपालिकाको यो अवस्थाको कारण नगरपालिकालाई ती शहरहरूसँग जोड्ने फराकिलो सुविधायुक्त सडकको अभाव नै हो । नगरपालिकाको समग्र मुहार फेर्नका लागि निम्नानुसारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने :

कार्यक्रम १ : अमराई-जुकेना हुँदै प्यूठान, चक्ला-जुकेना हुँदै प्युठान, चक्ला-सिद्धारा हुँदै भालुवाङ,भेडामारा-सिमलपानी हुँदै बैरिया, सितापुर-सुर्वणखाल हुँदै पाणिनी सम्म पुग्ने सडकको स्तरोन्नति र विस्तार गरी नगरपालिकाको पहुँचलाई विस्तार गर्न सकिने

कार्यक्रम २ : पाल्पा, प्युठान, रुपन्देही, कपिलवस्तु र दाङ जिल्लासँग जोडिएको यो नगरपालिकालाई गुणस्तरीय सडक सञ्जालले सम्पन्न बनाउने हो भने आर्थिक प्रगतिको ठुलो संभावना भएको

कार्यक्रम ३ : सबै वडाहरु जोड्ने चक्रपथ निर्माण गरी जिल्ला सदरमुकाम सन्धिखर्क र तराईसँग सहज पहुँच पुऱ्याउन सकिने

कार्यक्रम ४ : हरेक वडा केन्द्रलाई नगरपालिका केन्द्र र नगरपालिका केन्द्रलाई राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोड्ने मुल सडकहरूको यथाशीघ्र स्तरोन्नती गर्ने ।

कार्यक्रम ५ : शितगङ्गा चक्रपथ निर्माणको कामलाई प्राथमिकतामा राखी सम्पन्न गर्ने ।

कार्यक्रम ६ : नगरपालिकाका मुख्य बस्ती जोड्ने सडकहरूलाई All Weather सडकको रूपमा स्तरोन्नती गर्ने ।

ख. सिंचाइ

नगरपालिकालाई खाद्यान्नमा आत्मनिर्भर बनाउन कृषि क्षेत्रको विकास अनिवार्य छ । तसर्थ खेतियोग्य जमिनमा सिँचाइ सुविधा पुऱ्याउन निम्नानुसारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने :

कार्यक्रम ५ : नगरपालिकामा रहेका सबै मुहान तथा पानीका स्रोतहरूको संरक्षण, नियमित मर्मत सम्भारमार्फत अधिकतम उपयोग गरी सिँचाइमा प्रयोग गर्ने ।

कार्यक्रम ६ : नगरपालिकामा रहेको सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनमा एक वा अर्को प्रकारले सिँचाइ सुविधा पुऱ्याउने । यसका लागि परम्परागत सिँचाइ प्रणालीलाई सुधार गर्दै वैकल्पिक सिँचाइ अन्तर्गत थोपा सिँचाइ, फोहरा सिँचाइ, भूमिगत जलस्रोत आदिको प्रयोग गर्ने ।

कार्यक्रम ७ : हरेक वडामा सम्भाव्यताका आधारमा अभियानकै रूपमा पोखरीहरू निर्माण गर्ने ।

ग. उर्जा

विकासका लागि नभई नहुने पूर्वाधारमध्ये विद्युत् तथा उर्जा पनि एक हो । यसर्थ यस नगरपालिकामा उर्जा विकासका लागि निम्नानुसारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने :

कार्यक्रम ८ : दिगो विकास लक्ष्य ७ मा उल्लेख भए बमोजिम व्यहोर्न सकिने, भरपर्दो, दिगो र आधुनिक उर्जामा सबै नगरपालिकावासीहरूको पहुँच सुनिश्चित गर्ने । यसका लागि नगरपालिकामा पूर्ण रूपमा ग्रामीण विद्युतिकरण सम्पन्न गर्न प्रदेश तथा संघीय सरकारसँग विशेष पहल गर्ने ।

कार्यक्रम ९ : सम्भाव्यताका आधारमा वैकल्पिक उर्जा जस्तै : बायोग्याँस, सौर्य उर्जा, वायु उर्जा आदिका विभिन्न स्रोतहरूको पहिचान गरी विकास गर्ने ।

कार्यक्रम १० : लघुविद्युत् आयोजनाहरूको सम्भाव्यता अध्ययन गरी कार्यान्वयन गर्ने ।

घ. भू-उपयोग

बस्ती, कृषि क्षेत्र, पर्यटकीय क्षेत्र, औद्योगिक क्षेत्र, वन, जलाधार क्षेत्र आदिका लागि उपयुक्त जमिनको उचित व्यवस्थापन गरी उपयोगिताका आधारमा नगरपालिकामा रहेको जमिनलाई विभिन्न वर्गमा विभाजन गरी सोही अनुसार सदुपयोग गर्नु आवश्यक छ । वैज्ञानिक भू-उपयोग नीति अवलम्बन गर्नु भनेको सिमित रूपमा रहेको प्राकृतिक स्रोत र सम्पदाजस्तै जल, जमिन, जङ्गल आदिको विवेकशील र वैज्ञानिक तरिकाले उच्चतम सदुपयोग गर्नु हो । तसर्थ :

कार्यक्रम ११ : वैज्ञानिक भू-उपयोग नीति लागु गर्ने ।

ङ. कृषि तथा पशुपंक्षी पालन

अन्य आधारभुत आवश्यकता पुरा गरी दीर्घकालीन समृद्धिका हिसाबले नगरपालिकाको कायापलट गर्न सक्ने क्षेत्र भनेको कृषि नै हो । यसका लागि सर्वप्रथम समग्र कृषि पूर्वाधारहरू जस्तै : जमिन, सिँचाइ, प्रविधि, मल, विउबिजन, बजार, भण्डारण प्रणाली आदिको प्रबन्ध गरी व्यावसायिक खेतीतर्फ किसानहरूलाई आकर्षित गरी सिधै नगद आर्जन गर्न सकिने जातका बालीनालीहरू, कुखुरापालन, बाख्रापालन, भैंसीपालन, मौरीपालन, तरकारी, फलफूल, जडीबुटी तथा नगदेबाली लगाई निकटवर्ती बजार तथा शहरहरूमा निर्यात गर्न सकिन्छ । कृषिको विकासका लागि निम्नानुसारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने :

कार्यक्रम १२ : नगरपालिकामा व्यावसायिक बाख्रापालन गर्ने ।

कार्यक्रम १३ : नगरपालिकामा व्यावसायिक बङ्गुरपालन गर्ने ।

कार्यक्रम १४ : नगरपालिकामा व्यावसायिक भैँसीपालन गर्ने ।

कार्यक्रम १५ : नगरपालिकामा व्यावसायिक माछापालन गर्ने ।

कार्यक्रम १६ : नगरपालिकामा व्यावसायिकरूपमा लोकल कुखुरापालन गर्ने ।

कार्यक्रम १७ : नगरपालिकामा व्यावसायिकरूपमा हाँसपालन गर्ने ।

कार्यक्रम १७ : नगरपालिकामा विभिन्न प्रकारका तरकारीहरूको व्यावसायिक खेती गर्ने ।

कार्यक्रम १८ : नगरपालिकामा आँप, लिची, मेवा लगायत अन्य फलफूलहरुको व्यावसायिक खेती गर्न पकेट क्षेत्रको विकास गर्ने ।

कार्यक्रम १९ : नगरपालिकामा व्यावसायिक मौरीपालन गर्ने ।

कार्यक्रम २० : कृषि उपजहरूको भण्डारणका लागि शीतभण्डार स्थापना गर्ने ।

च. वन व्यवस्थापनमार्फत आय आर्जन

नगरपालिकाको एउटा मुख्य सम्पदाको रूपमा रहेको वनलाई वैज्ञानिक रूपमा व्यवस्थापन गरी सो मार्फतजडीबुटी तथा फलफूल खेती अर्थात् Agro Forestry को अवधारणा अनुरूप वनको विकास गर्न सकिन्छ । यो नगरपालिकामा वनक्षेत्रले ५८०.०२ वर्ग कि.मि. अर्थात् ७९.४४ प्रतिशत क्षेत्रफल ओगटेको छ । त्यसैले वनसँग सम्बन्धित निम्नानुसारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने :

कार्यक्रम २१ : हाल विद्यमान झाडी तथा बुट्यान क्षेत्रलाई क्रमशः उत्पादनमुखी वन क्षेत्रमा रुपान्तरण गर्ने ।

कार्यक्रम २२ : सम्भाव्य जडीबुटीको अध्ययन गरी वनक्षेत्रलाई अमला, चिराइतो, गानेगुर्जी, दालचिनी, हर्रो, बर्रो, पाँचऔंले, कालजिरो, कुरिलो, दरदरे, पिप्ला, बालाजोर आदिको पकेट क्षेत्रका रूपमा विकास गर्ने ।

छ. उद्योग

स्थानीय स्रोत र साधनमा आधारित उद्योगहरूको स्थापना गर्नु रोजगारी सिर्जना, आर्थिक समृद्धि र निर्यात प्रवर्द्धनका लागि अनिवार्य छ । यस नगरपालिकामा मुलतः कृषि, वन र जडीबुटीमा आधारित उद्योगहरूको प्रबल सम्भावना रहेको छ । यसका अलावा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय लगानी आकर्षित गर्न सके ठूला उद्योगहरू समेत स्थापना गर्न सकिन्छ । उद्योगको विकासका लागि नगरपालिकाले निम्नानुसारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने :

कार्यक्रम २३ : कृषि तथा वनमा आधारित उद्योगहरूको स्थापना गरी औद्योगिक उत्पादनको गुणस्तर कायम गरी तिनीहरूको Branding, packaging गरी निर्यात गर्नका लागि देशका ठूला शहरहरू लगायत विदेशमा बजारको अध्ययन गरी निर्यातको प्रत्याभूति गर्ने ।

कार्यक्रम २४ : गुणस्तरीय उत्पादनहरूलाई नगरपालिकाकै पहिचानको रूपमा स्थापित गरी ठूलो बजार तथा विश्व बजारमा स्थापित गर्ने ।

कार्यक्रम २५ : मझौला तथा ठूला उद्योगहरूको स्थापनाका लागि सम्भाव्यता अध्ययन गरी स्थापना गर्ने ।

ज. होमस्टे, धार्मिक तथा पर्यापर्यटन

मनोरम प्राकृतिक वातावरण, प्रशस्त वनजङ्गल क्षेत्र, पहाडी डाँडाकाँडाहरू तथा थुम्काथुम्कीहरुले सुसज्जित यो नगरपालिका सांस्कृतिक विविधतामा समेत धनी छ । मगर, ब्राम्हण, क्षेत्री, दलित, घर्ति भुजेल, गुरुङ, नेवार लगायत विभिन्न जातजातिहरूको बसोबास क्षेत्र भएको शितगङ्गा नगरपालिकामा पर्यटकीय विकासको समेत उच्च सम्भावना छ । यसका अलावा नगरपालिकाका विभिन्न स्थानमा होमस्टे सञ्चालन गरी पर्यटनको विकास गर्न सकिन्छ । तसर्थ यो नगरपालिकामा पर्यटनलाई उच्च प्राथमिकता प्रदान गरी निम्नानुसारका कार्यक्रहरू सञ्चालन गर्ने ।

कार्यक्रम २६ : सर्वप्रथम आवश्यक सबै पर्यटकीय पूर्वाधारहरूको विकास गर्ने ।

कार्यक्रम २७: व्यस्त शहरी जनजीवनबाट केही समयका लागि टाढा रही मानसिक शान्तिको खोजीमा भौंतारिने पर्यटकहरूलाई लक्षित गरी नगरपालिकाका विभिन्न सम्भाव्य स्थलहरूमा होटल तथा रिसोर्टहरूको स्थापना गर्न निजी क्षेत्रलाई आकर्षित गर्ने ।

कार्यक्रम २८ : विशिष्ट सांस्कृतिक महत्व झल्किने विभिन्न जातजातिहरूका सांस्कृतिक पहिचानहरू सहित होमस्टे सञ्चालन गर्न तत्काल तालिम तथा अभिमुखिकरण कार्यक्रहरू सञ्चालन गर्ने ।

कार्यक्रम २९ : साहसिक पर्यटन जस्तै : प्याराग्लाइडिङ, साइक्लिङ, ट्रेकिङ, जल विहार आदि सञ्चालन गर्ने ।

कार्यक्रम ३० : धार्मिक पर्यटनको विकास गर्न विद्यमान पर्यटकीय क्षेत्रहरूको विकास गर्ने ।

कार्यक्रम ३१ : नेपाल लगायत विश्वका विभिन्न पर्यटकीय स्थलहरू चलचित्र छायाङ्कनस्थलको रूपमा समेत विकास हुँदा पर्यटक क्षेत्रको थप विकास भएका उदहरणहरू स्थापित भएकोले नगरपालिकाका निश्चित क्षेत्रहरूलाई चलचित्र छायाङ्कनस्थलका रूपमा विकास गर्ने ।

कार्यक्रम ३२ : पर्यापर्यटनको विकास गर्ने ।

झ. ध्यान तथा योग केन्द्रको निर्माण गर्ने

सफा र स्वच्छ वातावरण, जडीबुटीहरूको उपलब्धता तथा सम्भाव्यता रहेको यो नगरपालिकामा प्राकृतिक चिकित्सा, योग तथा ध्यानकेन्द्रहरूको स्थापनाका लागि राम्रो सम्भावना रहेकोले सोही अनुसारका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

कार्यक्रम ३३ : नगरपालिकाभर रहेका महत्वपूर्ण धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरू जस्तै : मन्दिर, गुम्बा आदिमा सम्भाव्यता हेरी औषधीय पर्यटन अन्तर्गत प्राकृतिक चिकित्सा, योग तथा ध्यान केन्द्रहरू स्थापना गरी पर्यटकहरूलाई आकर्षित गर्ने ।

भाग ७ : नमुना नगरपालिकाका प्रस्तावित मानकहरू

आवास

- सम्पूर्ण नागरिकलाई सुरक्षित आवासको प्रत्याभूति भएको

सडक

- प्रत्येक वडा केन्द्रबाट नगरपालिका केन्द्रसँग र नगरपालिका केन्द्रलाई राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोड्ने राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसारका सडकहरू निर्माण भएका
- नगरपालिकाका विभिन्न वडा, बस्ती तथा गाउँहरूलाई जोडी बारपाक चक्रपथको निर्माण सम्पन्न भएको

यातायात

- आवश्यक रुटहरूसहित सुरक्षित, सुलभ र सहज सार्वजनिक यातायातको व्यवस्था भएको

पिउनेपानी

- सम्पूर्ण नागरिकलाई स्वच्छ र सुरक्षित पिउने पानीको प्रबन्ध भएको

सिँचाइ

- सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनमा सिँचाइ सुविधा पुगेको

विद्युत् तथा ऊर्जा

- प्रत्येक घरपरिवारमा विद्युत्, सोलार वा अन्य वैकल्पिक ऊर्जाको प्रबन्ध भएको

सञ्चार

- प्रत्येक घरपरिवारमा फोन, रेडियो, टेलिभिजन तथा इन्टरनेटको पहुँच भएको

शिक्षा

- शत प्रतिशत साक्षरता रहेको
- शत प्रतिशत बालबालिका विद्यालय भर्ना भएका
- बिचैमा विद्यालय छाड्ने दर शून्यमा झरेको
- बालअधिकार र मानव अधिकारको प्रत्याभूति भएको

स्वास्थ्य

- आधारभूत स्वास्थ्य सुविधासहितको अस्पतालमा सम्पूर्ण नागरिकको पहुँच भएको
- शत प्रतिशत गर्भवती महिलाहरूलाई सुरक्षित मातृत्व प्रत्याभूत गरिएको
- पूर्णखोपयुक्त नगरपालिका भएको
- बालपोषण सुनिश्चित भएको

- सम्पूर्ण नागरिकको स्वास्थ्य बिमा गरिएको
- सम्पूर्ण नागरिकको सामाजिक सुरक्षा प्रत्याभूत गरिएको
- सबै प्रकारका सामाजिक विभेदको अन्त्य भएको
- नगरपालिकामा कम्तीमा एउटा ज्येष्ठ नागरिक सत्सङ् केन्द्र रहेको
- नगरपालिकामा कम्तीमा एउटा बालगृह रहेको

संस्कृति

- वार्षिक सांस्कृतिक पात्रो निर्माण गरी त्यसको पूर्णतः कार्यान्वयन भएको
- आधारभूत तहमा मातृभाषामा विद्यालय शिक्षा प्राप्त गर्ने प्रबन्ध भएको

शान्ति सुरक्षा

- शान्ति सुरक्षा तथा अमन चयनको पूर्ण प्रत्याभूति भएको

खेलकुद तथा मनोरञ्जन

- एक वडा एक पार्क, खेलकुद मैदान, बाल उद्यान, योग केन्द्र र समग्र नगरपालिकामा एक सांस्कृतिक केन्द्र निर्माण भएको

वन

- कम्तीमा ४० प्रतिशत भू-भाग वन जङ्गल तथा हरित क्षेत्रले ओगटेको

जलाधार

- पानीका सम्पूर्ण मुहान तथा जलाधार क्षेत्रहरूको संरक्षण भएको

वातावरण

- विकासका सम्पूर्ण क्रियाकलापहरू दिगो विकासका अवधारणाअनुरूप सञ्चालन भएका

सरसफाई तथा फोहर मैला व्यवस्थापन

- खुला दिसामुक्त क्षेत्र भएको
- वैज्ञानिक फोहर व्यवस्थापन प्रणाली कार्यान्वयन भएको

विपद् व्यवस्थापन

- विपद् पूर्व तयारी, विपद् व्यवस्थापन तथा प्रतिकार्य योजना कार्यान्वयनमा आएको

राजश्व तथा सेवा प्रवाह

- प्रत्येक करदातालाई करको दायरमा ल्याइएको
- असल शासनको प्रत्याभूती भएको
- e-Governance लागु भएको

- क्षतिपूर्तिसहितको नागरिक वडापत्र पूर्णरूपमा कार्यान्वयनमा आएको

विकास बजेटका श्रोतहरू

- आन्तरिक राजश्व
- संघीय सरकारबाट प्राप्त अनुदान
- प्रदेश सरकारबाट प्राप्त अनुदान
- सङ्घीय र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त बजेट बाँडफाँड र समानीकरण
- वैदेशिक सहायता
- ऋण
- निजी क्षेत्र
- गैर सरकारी संस्थाहरू
- व्यक्तिगत सहायता
- राज्यको लगानीबाट आउने प्रतिफल तथा व्याज
- दण्ड जरिवाना

अनुसूचीहरू

अनुसूची १ : विकास योजना प्राथमिकिकरण

विकास योजना प्राथमिकिकरण गर्दा अवलम्बन गर्नुपर्ने आधारहरू :

नेपाल सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोगले तोकेको ढाँचा बमोजिम कुनै पनि नगरपालिका वा स्थानीय सरकारले विकासका कार्यक्रमहरू तय गर्दा विशेषत स्थानीय वस्तुगत अवस्थाको आधारमा स्थानीयबासीका आधारभूत आवश्यकताहरू जस्तै भौतिक पूर्वाधार, आर्थिक वृद्धि, सामाजिक विकास, वातावरणीय सन्तुलन तथा संस्थागत सेवा प्रवाहमा प्रत्यक्षरूपमा सहयोग पुऱ्याई समग्र विकासलाई सन्तुलित र नतिजामुखी ढङ्गले कार्यान्वयन गर्न प्रभावकारी सिद्ध हुनेगरी निम्नानुसार गर्नुपर्दछ ।

सामान्यतया कुनैपनि कार्यक्रमलाई प्राथमिकताको आधारमा चार तहमा राखेर मूल्याङ्कन गर्न सकिन्छ ।

१. "अति उत्तम" – ३ अंक

"अति उत्तम" तह अन्तर्गत कार्यक्रमले तोकिएको लक्ष्य प्राप्त गर्न **प्रत्यक्ष र उल्लेखनीय** योगदान पुऱ्याउँछ । अर्थात् कुनैपनि स्थानमा आवागमनमा निकै कठिनता छ र सडकको स्तरोन्नति गर्ने कार्यक्रमले आवागमनलाई प्रत्यक्ष र उल्लेखनीय प्रभाव पार्दछ भने सो कार्यक्रम कार्यान्वयनका हिसाबले पहिलो प्राथमिकता तथा अति उत्तम वर्गमा पर्दछ । यस प्रकारका कार्यक्रममा सो शिर्षक अन्तर्गत विनियोजित बजेटको ५० प्रतिशत भन्दा बढी रकम पर्न आउँछ ।

२. "उत्तम" – २ अंक

"उत्तम" तह अन्तर्गत तोकिएको कार्यक्रमले तोकिएको लक्ष्य प्राप्त गर्न **अप्रत्यक्ष तर उल्लेखनीय** योगदान पुऱ्याउँछ । अर्थात् कुनैपनि स्थानमा धार्मिक तथा अन्धविश्वासले सामाजिक कुरीति र जटिलता सिर्जना गरेको छ भने विद्यालय खोली शिक्षाको विकास गर्दा सामाजिक जटिलता न्यून गर्न अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याउँछ । यस प्रकारको कार्यक्रम प्राथमिकताको हिसाबले दोस्रो प्राथमिकतामा पर्दछ भने यसलाई उत्तम मानी २ अंक प्रदान गर्नुपर्दछ । यस प्रकारको कार्यक्रममा समेत सम्बन्धित शिर्षक मध्ये ५० प्रतिशत भन्दा बढी बजेट विनियोजन हुन्छ ।

३. "सामान्य" –१ अंक

"सामान्य" तह अन्तर्गत तोकिएको कार्यक्रमले तोकिएको लक्ष्य प्राप्त गर्न **सामान्य वा कम** मात्र योगदान दिन्छ भने सो कार्यक्रममा विनियोजित रकम मध्ये ५० प्रतिशत भन्दा कम रकम मात्र छुट्याइन्छ । यस प्रकारको कार्यक्रम प्राथमिकताको आधारमा तेस्रो तहमा पर्दछ भने त्यसलाई १ अंक दिनुपर्दछ ।

४. "न्यून" - ० अंक

"न्यून" तह अन्तर्गत तोकिएको कार्यक्रमले तोकिएको लक्ष्य प्राप्त गर्न **न्यून वा योगदान नै नपुऱ्याउने** हुन्छ । यस प्रकारको कार्यक्रम प्राथमिकतामा पर्दैन तसर्थ यसलाई शुन्य अंक प्रदान गरिन्छ ।

यसरी कार्यक्रम प्राथमिकिकरण गर्दा विषय क्षेत्रगत विकास कार्यक्रम तथा उपक्षेत्रहरूका प्रत्येक कार्यक्रमहरूको मूल्याङ्कन गरी चार तहमा विभाजन गर्न सकिन्छ । अर्थात् उदाहरणको लागि भौतिक पूर्वाधार अन्तर्गत कुनै निश्चित स्थानदेखि अर्को स्थान जोड्न सडकको स्तरोन्नति गर्दा सो सडकले स्थानीयबासीको तत्कालीन वा दीर्घकालीन प्रमुख समस्या वा मागलाई कुन तहबाट सम्बोधन गर्न सक्छ भनी मुल्याङ्कन गर्नुपर्दछ । त्यसोगर्दा सो कार्यक्रम

अति उत्तम भए → पहिलो प्राथमिकता

उत्तम भए → दोस्रो प्राथमिकता

सामान्य भए → तेस्रो प्राथमिकता

न्यून भए → प्राथमिकतामा नपर्ने हुन्छ ।

एवम रीतले प्रत्येक विषयगत क्षेत्र र सो क्षेत्र अन्तर्गतका उपक्षेत्रका सम्पूर्ण कार्यक्रमहरूलाई तोकिएको लक्ष्य हासिल गर्न कस्तो प्रकारको योगदान पुऱ्याउँछ भनी मूल्याङ्कन गर्दा माथि उल्लेखित तहहरूमा विभाजन गरेर प्राथमिकता निर्धारण गर्नुपर्दछ । यसकासाथै अन्य आधारमा :

(१) चालु आवधिक योजनाको फराकिलो आधारको समावेशी आर्थिक वृद्धिको लक्ष्य प्राप्तिमा कुन तहको योगदान पुऱ्याउँछ ?

(२) दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न कुन तहको योगदान पुऱ्याउँछ ?

(३) जनसहभागिता सुनिश्चित गर्न कुन तहको योगदान पुऱ्याउँछ ?

(४) समावेशीकरणमा कुन तहको योगदान पुऱ्याउँछ ?

(५) यदि सञ्चालित आयोजनाहरू छन् भने पूर्व कार्य प्रगति, सम्पन्न हुन लाग्ने समय वा कार्यान्वयन तयारीको अवस्था हेरी कुन तहको योगदान पुऱ्याउँछ ?

यसरी यी प्रश्नहरूले गर्दा कस्तो उत्तर आउँछ सोको आधारमा कार्यक्रमलाई माथि उल्लेखित

"अति उत्तम"

"उत्तम"

"सामान्य" र

"न्यून" तहमा विभाजन गरी प्राथमिकता निर्धारण गर्न सकिन्छ साथै स्थानीय विकास गुरुयोजनाको मूल लक्ष्य स्थानीयबासीका आधारभूत आवश्यकता सम्बोधन गरी क्रमशः उच्च विकासतर्फ लम्कनु पर्ने भएकाले कार्यक्रम तय गर्दा वडास्तरमा निम्न बमोजिम गर्नुपर्दछ ।

वडा तहका योजना छनौट तथा प्राथमिकीकरण

बस्ती तथा टोल स्तरमा कार्यक्रम बारे छलफल गर्दा दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तगर्न मद्दत गर्ने कार्यक्रमबारे छलफल गर्नु पर्दछ । वडा तहअन्तर्गतका बस्ती र टोल स्तरको आयोजनाहरू छनौट गर्दा निम्नलिखित प्रक्रिया अवलम्बन गर्नुपर्ने हुन्छ ।

(क) वडा समितिले आफ्नो वडामा प्रतिनिधित्व गर्ने सदस्यहरूलाई विभिन्न बस्ती/टोलको योजना तर्जुमा गर्न सहजीकरण गर्नेगरी जिम्मेवारी प्रदान गर्नुपर्ने हुन्छ ।

(ख) प्रत्येक वडाले वडा भित्रका बस्ती र टोलहरूमा योजना तर्जुमाको लागि बैठक हुने दिन, मिति र समय कम्तिमा तीन दिन अगावै सार्वजनिक सूचनामार्फत् जानकारी गराउनु पर्नेछ ।

(ग) नगरपालिका/नगरपालिकाअन्तर्गतका वडाअन्तर्गत रहेका बस्ती/टोलको भेलामार्फत् बस्ती/टोलस्तरका आयोजना तथा कार्यक्रम छनौट गर्ने बस्ती तथा टोलस्तरमा आयोजना छनौट गर्दा समुदायको आवश्यकता पहिचान गरी आयोजना/कार्यक्रम छनौट गर्नुपर्ने हुन्छ।

(घ) बस्ती/टोल स्तरका योजना छनौट गर्दा सो बस्ती भित्रका सबै बर्ग र समुदाय, महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेशी, थारु, मुस्लिम, उत्पीडित वर्ग, पिछडा वर्ग, अल्पसंख्यक, सिमान्तकृत, युवा, वालवालिका, जेष्ठ नागरिक, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, पिछडिएको वर्ग आदि लगायत सबै समुदायको अर्थपूर्ण सहभागिताको सुनिश्चित गर्नुपर्ने हुन्छ।

(ङ) बस्ती/टोल भित्रका क्रियाशील सामुदायिक सस्थाहरू (टोल विकास सस्था, महिला/आमा समुह, वाल क्लव र सञ्जाल, युवा क्लव, स्थानीय गैर सरकारी संस्थाहरू, नागरिक सचेतना केन्द्र, विभिन्न सरकारी कार्यालयबाट गठन भएका समूहजस्ता समूहहरूलाई पनि सहभागी गराउनु पर्ने हुन्छ।

माथि उल्लेख भए बमोजिमका सरोकारवालाहरूको अधिकाधिक सहभागिता हुने गरी वडा सदस्यको संयोजनमा निर्धारित समय, मिति र स्थानमा उपस्थित भै आयोजना छनौटको सम्बन्धमा अन्तरक्रिया, छलफल, विमर्श गरी आयोजनाहरूको छनौट गर्नुपर्नेछ। यसरी बस्तीस्तरमा छनौट भएका आयोजना/कार्यक्रमहरूको सूची संयोजकले लिखित रूपमा तयार गरि वडा समितिमा पेश गर्नुपर्ने हुन्छ।

वडा समितिहरूले टोल/बस्तीस्तरबाट प्राप्त आयोजना र कार्यक्रमहरूलाई विषयक्षेत्र अनुसार समूहकृत गरिन्छ। स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समितिवाट प्राप्त बजेट सीमा र मार्गदर्शनको आधारमा सम्बन्धित वडाहरूले बस्ती टोलबाट प्राप्त योजनाहरूमध्येबाट वडाको लागि प्राप्त बजेट सीमाको अधीनमा रही योजनाहरूको छनौट र प्राथमिकता निर्धारण समेत गरी अनुसूची ४ बमोजिमको ढाँचामा बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समितिमा पेश गर्नुपर्ने हुन्छ।

बस्ती टोलबाट योजना माग गर्दा वडास्तरका महत्वपूर्ण योजनाहरू छुट भएको अवस्थामा वडा समितिले त्यस्ता योजनाहरू वडा समितिको बजेट सीमा भित्र रही औचित्यको आधारमा समावेश गर्न सक्नेछ। वडाको बजेट सीमाभित्र कार्यान्वयन हुन नसक्ने नगर स्तरीय महत्वपूर्ण आयोजनाहरू भएमा वडा समितिले नगरपालिकामा छुट्टै सूची पठाउन सक्नेछ।

वडा समितिले आयोजनाहरूको प्राथमिकीकरण गर्दा स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समितिले तोकेको आधारहरू र दिगो बिकस लक्ष्य प्राप्त गर्ने कार्यक्रमलाइ बिशेष ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ। यसरी छनौट भएका योजनाहरूको प्राथमिकीकरणका साथ नगरपालिका वा गाउँपालिकामा पठाउनुपर्ने हुन्छ।

अनुसूची २ : दिगो विकासका लक्ष्यहरू

दिगो विकास

नेपाल स्थित संयुक्त राष्ट्र संघको कार्यालयले सन् २०३० सम्म दिगो विकास लक्ष्यहरू हासिल गर्नका लागि सरकार, नागरिक समाज, समुदाय र अन्य सरोकारवालसँग मिलेर काम गरिरहेको छ ।

दिगो विकास लक्ष्य एउटा साहसिक र विश्वव्यापी सम्झौता हो जसले सन् २०३० सम्ममा सबै प्रकारका गरिबीको उन्मूलन गरी मानव, पृथ्वी र समृद्धिको लागि एक समान, न्यायपूर्ण र सुरक्षित विश्व निर्माण गर्ने परिकल्पना गर्दछ ।

दिगो विकास १७ लक्ष्य तथा १६९ सहायक लक्ष्यहरू दिगो विकासका लागि एजेण्डा २०३० को एउटा भाग हो, जुन संयुक्त राष्ट्रसंघका १९३ सदस्य राष्ट्रहरू सम्मिलित सेप्टेम्बर २०१५ को ऐतिहासिक राष्ट्रसंघीय साधारण सभाको शिखर सम्मेलनले परित गरेर जनवरी १, २०१६ देखि लागू गरेको छ । विश्वभरका राष्ट्रिय सरकारहरू तथा लाखौं नागरिकहरूलाई एउटै थलोमा ल्याई यी महत्वाकांक्षी कार्यसूचीमा व्यापक छलफल र परामर्श गरी यो दिगो विकास लक्ष्यहरू तय गरिएका हुन् ।

दिगो विकास लक्ष्यका पाँच स्तम्भ

१. पृथ्वी : पृथ्वीमा रहेका प्राकृतिक साधन स्रोत र वातावरण भावी पुस्ताका लागि संरक्षण गर्ने ।

२. मानव : सबै प्रकारका गरिबी र भोकमारीको अन्त्य गर्ने र मर्यादा एवम् समानता कायम गर्ने ।

३. समृद्धि : प्रकृतिसँग सामञ्जस्ता कायम गर्दै समृद्ध र समुन्नत जीवनको सुनिश्चित गर्ने ।

४. शान्ति : शान्तिपूर्ण, न्यायसंगत र समावेशी समाजको निर्माण गर्ने ।

५. साझेदारी : सशक्त विश्वव्यापी साझेदारीद्वारा दिगो विकासका ऐजेण्डाहरूको कार्यान्वयन गर्ने ।

दिगो विकासका लक्ष्यहरू

१. सबै ठाउँबाट सबै प्रकारका गरिबीको अन्त्य गर्ने ।
२. भोकमरीको अन्त्य गर्ने, खाद्य सुरक्षा तथा उन्नत पोषण सुनिश्चित गर्ने र दिगो कृषिको प्रवर्धन गर्ने ।
३. सबै उमेर समुहका व्यक्तिका लागि स्वस्थ जीवन सुनिश्चित गर्दै समृद्ध जीवन प्रवर्धन गर्ने ।
४. सबैका लागि समावेशी तथा समतामूलक गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्ने र जीवनपर्यन्त सिकाईका अवसरहरू प्रवर्धन गर्ने ।
५. लैङ्गिक समानता हासिल गर्ने र सबै महिला, किशोरी र बालबालिकालाई सशक्त बनाउने ।
६. सबैका लागि स्वच्छ पानी र सरसफाईको उपलब्धता तथा दिगो व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्ने ।
७. सबैका लागि किफायती, विश्वासनीय, दिगो र आधुनिक उर्जामा पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।
८. भरपर्दो, समावेशी र दिगो आर्थिक वृद्धि तथा सबैका लागि पूर्ण र उत्पादनमुलक रोजगारी र मर्यादित कामको प्रवर्धन गर्ने ।
९. उत्पादनशील पूर्वाधरको निर्माण, समावेशी र दिगो औद्योगीकरणको प्रर्वधन र नवीन खोजलाई प्रोत्साहन गर्ने ।
१०. मुलुक भित्र तथा मुलुकहरूबीच असमानता घटाउने ।
११. शहर तथा मानव बसोबासलाई समावेशी, सुरक्षित, उत्पादनशील र दिगो बनाउने ।
१२. दिगो उपभोग र उत्पादन प्रणाली सुनिश्चित गर्ने ।
१३. जलवायु परिवर्तन र यसको प्रभाव नियन्त्रण गर्ने तत्काल पहल थाल्ने ।
१४. दिगो विकासका लागि महासागर, समुद्र र समुद्री साधन स्रोतहरूको दिगो प्रयोग तथा संरक्षण गर्ने ।
१५. स्थानीय पर्यावरणीयको संरक्षण, पुनर्स्थापना र दिगो उपयोगको प्रर्वधन गर्ने, वनको दिगो व्यवस्थापन गर्ने, मरुभूमिकरण र भूक्षय रोक्ने तथा जैविक विविधताको संरक्षण गर्ने ।
१६. दिगो विकासको लागि शान्तिपूर्ण र समावेशी समाजको प्रर्वधन गर्ने, सबैको न्यायमा पहुँच सुनिश्चित गर्ने र सबै तहमा प्रभावकारी, जवाफदेही र समावेशी संस्थाको स्थापना गर्ने ।
१७. दिगो विकासका लागि विश्वव्यापी साझेदारी सशक्त बनाउने र कार्यान्वयनका लागि स्रोत साधन सुदृढ गर्ने ।

अनुसूची ३ : अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

क) अनुगमन

विकास योजनाको कार्यान्वयन समयमै सम्पन्न गर्न र आयोजनाको लक्ष्य, उद्देश्य प्राप्त गर्न विकास आयोजनाको प्रभावकारी अनुगमन आवश्यक पर्दछ ।

योजना, नीति, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरुमा लगानी तथा साधनको प्रवाह समुचित ढंगले भएको छ, छैन र कार्यतालिका अनुसार क्रियाकलापहरुको कार्यान्वयन भई लक्षित प्रतिफल प्राप्त हुने स्थिति छ, छैन भनी विभिन्न तहमा व्यवस्थापन वा व्यवस्थापनले तोकेको व्यक्ति तथा निकायबाट निरन्तर र आवधिक रुपमा निगरानी राख्ने कार्य अनुगमन हो । कुनैपनि कार्यक्रम आयोजनाको पहिचानको चरणदेखि कार्यान्वयन सम्पन्न भई सञ्चालन अवधिमा समेत अनुगमन गरिरहनु पर्छ । यसरी विभिन्न चरणमा गरिने अनुगमनबाट प्राप्त भएका नतिजा, सुझाव तथा सल्लाहलाई पृष्ठपोषणको रुपमा लिई आवश्यकता अनुरुप सुधार गर्दै जानुपर्ने हुन्छ ।

यसो भएमा मात्र विकास आयोजनाले गति लिई समयमै सम्पन्न गर्न मद्दत पुग्न जानेछ र विकासको लक्ष्य हासिल गर्न सकिने छ ।

अनुगमन २ प्रकारले गर्न सकिने छ :

१. आयोजना स्थलमै गएर योजनाको क्रियाकलाप बारेमा जानकारी लिने गरी गरिने अनुगमन ।

२. आयोजनाको क्रियाकलापको प्रगति विवरण माग्ने र प्राप्त गरी गरिने अनुगमन ।

तर दुवै प्रकारका अनुगमनमा देखिएका समस्याको समाधान गर्न तत्काले आवश्यक कदम चल्नु पर्दछ नत्र अनुगमनको कुनै औचित्य रहदैन ।

अनुगमनका क्रममा योजना, नीति, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरुमा निम्न कुराहरुको विश्लेषण गरिन्छ ।

- स्रोतसाधनको प्राप्ति र प्रयोग स्वीकृत बजेट र समय तालिका अनुसार भए नभएको
- अपेक्षित प्रतिफलहरु समयमै र लागत प्रभावकारी रुपमा हाँसिल भए नभएको
- कार्यान्वयन क्षमता के कस्ता छन् ?
- के कस्ता समस्या र बाधा व्यवधानहरु देखिएका छन् र तिनको समाधानका निम्ति के-कस्ता उपायहरु अवलम्बन गर्नुपर्छ ?

अनुगमनका क्रममा उपर्युक्त पक्षहरुको बारेमा नियमित, व्यवस्थित र समयबद्ध रुपमा तथ्याङ्क विवरणहरु सङ्कलन, प्रशोधन र प्रतिवेदन गर्ने कार्य गरिन्छ । यसबाट समयमै समस्या पहिचान गरी समाधान गर्न महत्वपूर्ण सहयोग पुग्दछ । अनुगमनका लागि कार्यान्वयन योजना, आयोजना विवरण तालिका, जिम्मेवारी तालिका आदि दस्तावेजको उपयोग गरिन्छ ।

अनुगमन प्रणालीको छनौट तथा निर्धारण

अनुगमन प्रणाली प्रचलित सोच तालिका (Log Frame) का आधारमा स्थापित गर्न सकिन्छ । स्थानीय तहले आफ्नो विशिष्टता र प्राविधिक क्षमताका आधारमा यस्तो विधि अपनाउन सक्छन् । यस्तो विस्तृत विधि राष्ट्रिय योजना आयोगबाट प्रबर्द्धित **राष्ट्रिय अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शनमा** हेर्न सकिन्छ ।

स्थानीय तहले आफ्नो आवश्यकता र उपलब्ध वस्तुगत तथ्याङ्कको आधारमा मौलिक रुपमा अनुगमन प्रणाली अवलम्बन गर्न सक्दछन्। साथै स्थानीय तहको तथ्याङ्क व्यवस्थापन र प्रयोगका लागि राष्ट्रिय प्रणालीसँग आबद्ध हुने खालको अनुगमन सूचना प्रणाली स्थापना गर्नुपर्ने हुन्छ।

अनुगमन योजना बनाउँदा राष्ट्रिय सरोकारका विषय, मानव विकास सूचकाङ्क, दिगो विकास लक्ष्यका सूचकहरुलाई स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रका विषयमा योगदान गर्ने सूचकहरु स्थापित गरी अनुगमन गर्ने र सोको प्रतिवेदन गर्नुपर्ने हुन्छ।

स्थानीय तहको आफ्नो क्षेत्रभित्र क्रियाशील गैरसरकारी संघसंस्था, उपभोक्ता समिति, सहकारी संस्था लगायतका सामाजिक तथा सामुदायिक संघ संस्थाले स्थानीय तहसँगको समन्वयमा रही कार्य गर्नुपर्ने र स्थानीय तहको अनुगमन प्रणालीमा त्यस्ता कार्यहरुको पनि अनुगमन गर्ने व्यवस्था मिलाउनु गर्नुपर्ने हुन्छ।

अनुगमन तह

आवधिक योजनाको लक्ष्य, उद्देश्य र कार्यक्रम तहमा गरिने अनुगमन पद्धति तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

आवधिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया

कुन तहमा अनुगमन गर्ने	के अनुगमन गर्ने	कहिले र कस्ले अनुगमन गर्ने	कुन तहको सूचक राख्ने	मापन गर्ने आधार
लक्ष्य	परेको प्रभाव	• कार्यपालिकाद्वारा नियुक्त स्वतन्त्र संस्था वा विज्ञले आवधिक योजनाको अन्त्यमा • कार्यपालिकाद्वारा आवधिक योजनाको मध्यकालमा	• प्रभाव तहको • असर तहको • जनभावनामा परिवर्तन	• संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको वार्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रतिवेदनहरु • स्थलगत अनुगमन • वार्षिक कार्ययोजनाहरुको प्रगति
परिणाम	देखिने असर • उत्पादकत्वमा परिवर्तन • सडक पहुँच आदि	• कार्यपालिका र गाउँ/नगर कार्यपालिकाद्वारा गठित अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति • वार्षिक	• परिणाम तहको • प्रतिशत वृद्धि	• सहभागितामूलक • नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार • नमूना सर्वेक्षण गर्ने
योजना	निर्मित परिणामहरु • कक्षा सञ्चालन • उत्पादन परिमाण • सडक विस्तार • स्वास्थ्य केन्द्र भवन निर्माण	• गाउँ र नगर कार्यपालिकाद्वारा गठित अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति, शाखा कार्यालयहरु र प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत। • चौमासिक/वार्षिक	• परिणाम तहको • सङ्ख्यात्मक वृद्धि	• नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार • स्थलगत अनुगमन • सार्वजनिक परिक्षण, सामाजिक परीक्षण तथा सार्वजनिक सुनुवाइ

लक्ष्य तह

लक्ष्य	सूचक	आधार वर्ष	परिवर्तन
"शिक्षा तथा स्वास्थ्य सेवाको समुचित विकास गरी समुदायको आर्थिक अवस्थामा सुधार ल्याउने ।" "उद्योग र व्यापार फस्टाउन आवश्यक पूर्वाधारका लागि भूउपयोग योजना गर्दै समुदायको सहभागितामा नगर सुरक्षा व्यवस्था सुदृढ बनाउने । "	• स्थानीय स्वास्थ्य केन्द्रहरुमा प्राथमिक स्वास्थ्यजन्य रोगीको सङ्ख्यामा कमी • भूउपयोग योजना तयारी एवम् कार्यान्वयन आरम्भ • लगानीका योजना संख्यामा आएको सकारात्मक परिवर्तन		

योजना तह

परिणाम तह	सूचक	आधार वर्ष	परिवर्तन
सहरी शैक्षिक सुधार योजना	• प्राथमिक तहमा भर्ना दरमा वृद्धि • फोहरमैला वर्गीकरण लागु • निर्वाचनमा बदर मतको सङ्ख्यामा कमी		
मासुजन्य पदार्थ उपभोग वृद्धि योजना	• तरकार, अन्डा र मासुको स्थानीय बजारमा बिक्री वृद्धि • कुखुरा व्यवसाय सङ्ख्या वृद्धि • मासुजन्य जीव आयात वृद्धि		

ख) मूल्याङ्कन

योजनाको कार्यान्वयनबाट लक्षित उद्देश्य प्राप्त भयो भएन र योजनाको कार्यान्वयनबाट योजनाबाट फाइदा पाउने अपेक्षित जनताले उपर्युक्त रुपमा फाइदा पायो पाएन भनेर गरिने अध्ययन विश्लेषणलाई योजनाको मूल्याङ्कन भनिन्छ। आवधिक योजना विभिन्न आयोजनाहरुको समष्टि पनि हो त्यसैले यो आफैंमा एक बृहद् कार्यक्रम समेत हो। यस मध्यमकालीन योजनाको मध्यावधि र पूर्ण अवधिको मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने हुन्छ। यसको लागि स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ९४ अनुसार नगरपालिका तथा गाउँपालिकाले योजनाको मूल्याङ्कन गर्ने व्यवस्था गरेको छ।

योजनाको मध्यमकालीन अवधिमा मूल्याङ्कन गर्दा निम्न कुरालाई ध्यानमा राखी मूल्याङ्कन विश्लेषण गर्नुपर्ने हुन्छ:

- लक्ष्य र उद्देश्य हासिल गर्न उन्मुख रहे/नरहेको
- लगानी योजना अनुरुप वार्षिक लगानीहरु निर्देशित रहे/नरहेको
- उपलब्धिका लागि लक्ष्य लगायत कार्यक्रमहरुको परिमार्जन गर्नुपर्ने आवश्यकता रहे, नरहेको आदि।

योजना अवधिको अन्त्यमा निर्धारित परिमाणात्मक तथा गुणात्मक लक्ष्य प्राप्तिको मूल्याङ्कन अन्तिमा रुपमा तेश्रो पक्षबाट गर्नु/गराउनु पर्ने हुन्छ। अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र तर्कपूर्ण खाकासम्बन्धी विस्तृत व्यवस्थापनका लागि मार्गदर्शन राष्ट्रिय योजना आयोगबाट जारी गरिएको **अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शन**लाई पनि उपयोग गर्न सकिने छ।

अनुसूची ४ : वडास्तरका विषयक्षेत्रगत कार्यक्रमहरूको विवरण

(क) भौतिक विकास योजनाको Logical Framework Approach (LFA)

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
(क) सडक		
वडागत रुपमा तल उल्लेख गरिएका सडकहरुको निर्माण तथा स्तरोन्नती गर्ने		
▪ **वडा नं. १**		
○ शितगङ्गा न.पा वडा नं. १ को मन्द्रे बगर हुँदै शितगङ्गा न.पा वडा नं. १३ को दमार गन्दी हुँदै बगर जोड्ने सडक	५००	ST
○ सुवर्णखाल-भेडाबारी-पाकी-वाणगंगा सडक	१,५००	ST
○ चौपारी-मिलनचोक-कन्ठेरी-अर्चल-बगाले सडक	३००	ST
▪ **वडा नं. २**		
○ वडाचौर- सिमलचौर-भिर्रा-कोटडाँडा-सुवर्णखाल-सिमलपानी सडक	५००	ST
○ भिर्रा-सुवर्णखाल सडक	३००	ST
○ भिर्रा-सिमलपानी सडक	३००	ST
○ सिखु-सेङलेङ-प्युठान खलंगा सडक	२,०००	MT
○ सुपादेउराली घुम्ती हुँदै स्वर्गद्धारी सडक	५००	ST
○ भिर्रा हुँदे थुम खसरखा सडक	५००	ST
○ सुपा देउराली देखि पातल टोल निपाने मुलाबारी -सबदु हुँदै नेटा सडक	७५०	ST
▪ **वडा नं. ३**		
○ डमरु दह-कैलासे सडक	२००	ST
○ नगरपालिका केन्द्र देखि थरपु हुँदे खोल्टे पानी सडक	५००	ST
○ बरबोटे-कैलासे सडक	४००	ST
○ पाँडे गैरा खर्का-राम मन्दिर सडक	२००	ST
○ पाँडे गैरा देखि आले सितलपानी सडक	३००	ST
○ ठुला पँधेरा देखि मईन डाँडा धर्मपानी सडक	३००	ST
▪ **वडा नं. ४**		
○ भएका सडकहरुलाई व्यवस्थित गर्नुपर्ने	३,०००	ST/MT
▪ **वडा नं. ५**		
○ कालीमाटी-डाँडागाउँ सडक	३००	ST
○ वाखे भाँक्री देवता सडक	३००	ST
○ कालेचौपारी-पँधेरा सडक	३००	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
○ पोखरी -कालिमाटीसडक	३००	ST
○ घैयाबारी-दासेखर्क कृषि सडक	२००	ST
○ सञ्चालन भइरहेका सडकहरुको स्तरोन्नति	२,०००	ST/MT
▪ **वडा नं. ६**		
○ सञ्चालन भइरहेका सडकहरुको स्तरोन्नति	३,०००	ST/MT
▪ **वडा नं. ७**		
○ स्वामीनेटा-सिम्ले सुबानेटा सडक	२५०	ST
○ दमार वेसी देखि ऐरावती सडक	३५०	ST
○ स्वामीनेटा-चाम्रे-बुटेनी-राङकास सडक	५००	ST
○ कल्लेरी-अमिली चौर सडक	४५०	ST
○ कल्लेरी-चौपाडी-डाँडाबारी सडक	३००	ST
○ जलुके-ऐरावती सडक	५००	ST
▪ **वडा नं. ८**		
○ बडीदमारदेखि धौखोला सडक	१,०००	ST
○ पल्टे बडिदमार लामाताल सडक	५००	ST
▪ **वडा नं. ९**		
○ आकासे हुँदै सिलिङ खोला सडक	३५०	ST
○ खैरेनी तल्लो छहरे सडक	३००	ST
○ लामीदमार-सिलिङ खोला-बाटुके-बसेनी सडक	७५०	ST
▪ **वडा नं १०**		
○ सामकोट-कोठेखोला बाटुले सडक	५००	ST
○ कचेरेनी-अमारी चौर कृषि सडक	५००	ST
○ सिद्धारा डिही सडक	५००	ST
▪ **वडा नं. ११**		
○ खयरभट्टी-मौवाबारी हुँदै टिकरी ढुङ्गेसेरा सडक	३५०	ST
○ फोर्सल मुल-चावदिप सडक	२५०	ST
○ ढुङ्गेशेरा हुँदै दमारा देउराली चाक्ला सडक	७५०	ST
○ चावनेटा खालसिमडिप हुँदै चावदिप जनसेवी प्रा.वि. सडक	३५०	ST
○ वृदि सगाइ-मौवाबारी-नुङ्ग्री-फोर्सल-सुपारीनेटा-बाँके-ढोडानी-बोखर हुँदै स्वर्गद्वारी जाने बाटो	१,०००	ST
▪ **वडा नं. १२**		

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
○ देउराली-दमारा ढुङ्गेशेरा सडक	५००	ST
○ हिलेखोला-रजीया डोहोटे सडक	५००	ST
○ खुम्चीकोट-दमारा सडक	५००	ST
○ सल्लेरी देखी सुपा मन्दिर सडक	३५०	ST
○ सन्नीसारेदेखि थानगौरी चौके कुडुले हुँदै डोहोरे सडक	५००	ST
○ हिलेखोला कल्लेरी हुँदै खुनाहा सडक	४००	ST
▪ **वडा नं. १३**		
○ पातलेपानी-तारिके-ढाडमुसियन-कपिलवस्तु सडक	७५०	ST
○ पातलेपानी-कुर्मी सिमलार-शेरा-दमार सडक	३५०	ST
○ छतियान-सिमलपानी सडक	३५०	ST
○ गैरेपानी-गन्दि-देउराली मुसियान सडक	२५०	ST
○ हिटन टोल दह- नेटाखर्क-वाणगंगा सडक	५००	ST
○ छेडा सानीलेक -बडरे गैरेपानी सडक	३००	ST
○ गैरेपानी दमार सडक	३५०	ST
○ कल्तेरी बैरेनी सडक	२५०	ST
○ हेल्थपोष्ट-कालिवन-सिमलपानी सडक	५००	ST
○ किर्तिपुर-मुसिवन टोल सडक	३५०	ST
○ सिमलपानी १३ वडा भरी चक्रपथ निर्माण	५,०००	LT
▪ **वडा नं १४**		
○ गन्दि-भरतापुर सडक	५००	ST
○ करेचुली भरतापुर सडक	५००	ST
○ विक्रम मुन्द्रेवास गन्दि सुवर्णखाल सडक	७५०	ST
○ सालझण्डी-तोरीबारी करेचुली सडक	७५०	ST
○ ओठारापारा काउले सिमलपानी सडक	५००	ST
○ पावरा मधुवन बोडगाउँ सडक	५००	ST
(ख) यातायात		
वडागत रुपमा देहाय बमोजिमका स्थानहरुमा बसपार्क, यात्रु प्रतिक्षालय र शौचालय माग गरिएका छन्		
▪ **बसपार्क**		
○ वडा नं. १		
✓ मन्द्रे-धारा चौपारी	५०	MT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
✓ सुवर्णखाल बसपार्क	५०	MT
○ वडा नं. २		
✓ शितखोला फाँट बसपार्क	५०	MT
○ वडा नं. ४ :		
✓ शितगङ्गा बसपार्क	१००	ST
✓ करापु बसपार्क	५०	MT
○ वडा नं. ५ :		
✓ रातमाटा बसपार्क	५०	MT
✓ भुमिकास्थान बसपार्क	५०	MT
○ वडा नं. ६ :		
✓ देउराली बसपार्क	५०	MT
✓ साना ढुङ्ग्रे	५०	MT
○ वडा नं. ७ :		
✓ लामाताल बसपार्क	५०	MT
✓ जलुके वसपार्क	५०	MT
✓ तिमले बसपार्क	५०	MT
○ वडा नं. ८ : लाहापे बसपार्क	५०	
○ वडा नं. ९ : सिस्ने, लौरी	५०	MT
○ वडा नं.११ : ढोडेनी कोल, खयरभट्टी	१००	MT
○ वडा नं.१४ : पावरा गाठेथरी, करेचुली रैनादेवी मन्दिर, करेचुली बराजु मन्दिर	२००	MT
▪ **यात्रु प्रतिक्षालय**		
○ वडा नं. १		
✓ सुर्वणखाल चौतारी	१०	ST
✓ अर्चल प्रतिक्षालय	१०	ST
✓ घर्ती सरा प्रतिक्षालय	१०	ST
✓ हल्दे सरा प्रतिक्षालय	१०	ST
○ वडा नं. २		
✓ गैरी खेत प्रतिक्षालय	१०	ST
✓ वडा चौर मालिका प्रतिक्षालय	१०	ST
✓ कमेरे डाँडा प्रतिक्षालय	१०	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
✓ सोरखोला प्रतिक्षालय	१०	ST
✓ सिख प्रतिक्षालय	१०	ST
✓ राजुवास प्रतिक्षालय	१०	ST
✓ पिँडाल्ने प्रतिक्षालय	१०	ST
✓ गंगा चौपारी	१०	ST
✓ खसरखा जाने बाटो चिसापानी	१०	ST
○ वडा नं. ३		
✓ बजारटोल प्रतिक्षालय	१०	ST
✓ खसरखा खत्रीबारी जाने बाटोमा प्रतिक्षालय	१०	ST
✓ कालिका माई जाने बाटोमा प्रतिक्षालय	१०	ST
✓ बरबोट प्रतिक्षालय	१०	ST
○ वडा नं. ५ :		
✓ सितखोला नजिक	१०	ST
✓ ठुला पोखरा पोखरी	१०	ST
✓ कालिमाटी खोला	१०	ST
✓ बेसारी पीपलका रुख	१०	ST
○ वडा नं. ७		
✓ जलुके प्रतिक्षालय	१०	ST
✓ दमार वेसी प्रतिक्षालय	१०	ST
✓ लामाताल पुलको अगाडी प्रतिक्षालय	१०	ST
✓ फुर्सा प्रतिक्षालय	१०	ST
✓ बाघे दमार प्रतिक्षालय	१०	ST
✓ कल्लेरी प्रतिक्षालय	१०	ST
✓ सहानेटा प्रतिक्षालय	१०	ST
✓ शिसाको बगर प्रतिक्षालय	१०	ST
✓ मङग्रेकोट प्रतिक्षालय	१०	ST
✓ खन्यूपानी प्रतिक्षालय	१०	ST
✓ जुवाकोट प्रतिक्षालय विद्यालय अगाडी	१०	ST
✓ ऐरावती प्रतिक्षालय	१०	ST
○ वडा नं. ८		
✓ लाहापे प्रतिक्षालय	१०	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
✓ सातमारा प्रतिक्षालय	१०	ST
✓ बोडीदमार प्रतिक्षालय	१०	ST
✓ आँपचौर प्रतिक्षालय	१०	ST
✓ वेलौते प्रतिक्षालय	१०	ST
○ वडा नं. ९ :		
✓ पाँकुरी	१०	ST
✓ लामिदमार	१०	ST
✓ ठाडाखोला	१०	ST
✓ देउराली	१०	ST
✓ गोत्थाके	१०	ST
✓ रङसिङ	१०	ST
✓ नयाँ बस्ती	१०	ST
✓ सिस्ने	१०	ST
✓ सिलिङ खोला	१०	ST
○ वडा नं. ११		
✓ खयरभट्टी	१०	ST
✓ देउराली	१०	ST
○ वडा नं. १३		
✓ सिमलपानी	१०	ST
✓ थाप्लेबारी	१०	ST
✓ कल्लेरी द्वारिका पोखरा	१०	ST
✓ मुसियान चौबारी	१०	ST
✓ झो.पु. नजिक	१०	ST
✓ छेडा प्रतिक्षालय	१०	ST
✓ सानीलेक	१०	ST
✓ छतियान रुख	१०	ST
✓ पातले पानी	१०	ST
○ वडा नं. १४ :		
✓ गोठथरी यात्रु प्रतिक्षालय	१०	ST
✓ करेचुली राईमाने डाँडो	१०	ST
✓ करेचुली इद्र	१०	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
✓ विक्रम विद्यालय प्रतिक्षालय	१०	ST
✓ छेडा बसपार्क प्रतिक्षालय	१०	ST
✓ छतिपान प्रतिक्षालय	१०	ST
सार्वजनिक शौचालय		
○ वडा नं. २ :		
✓ वडा चौर	१०	ST
✓ भिर्रा सार्वजनकि शौचालय	१०	ST
✓ राजुवास शौचालय	१०	ST
✓ गंगा खोला सेरा शौचालय	१०	ST
✓ जुके खोला	१०	ST
✓ सिख जाने पुल नेर	१०	ST
○ वडा नं ५ :		
✓ रातमाटा शौचालय,	१०	ST
✓ भुमिकास्थान शौचालय,	१०	ST
✓ गल्दा शौचालय,	१०	ST
✓ पँधेरी खोला शौचालय,	१०	ST
✓ मालिका मन्दिर शौचालय	१०	ST
○ वडा नं. ६ :		
✓ देउराली सार्वजनिक शौचालय,	१०	ST
✓ खमारी सार्वजनिक शौचालय,	१०	ST
✓ सिबादह सार्वजनिक शौचालय,	१०	ST
✓ साना ढुङ्ग्रे सार्वजनिक शौचालय	१०	ST
○ वडा नं ७ :		
✓ जलुको सा. शौ.	१०	ST
✓ कल्लेरी सा. शौ.	१०	ST
✓ लामाताल सा. शौ.	१०	ST
✓ दमारबेसी सा. शौ.	१०	ST
✓ स्याँला सा. शौ.	१०	ST
✓ हाडे सा. शौ.	१०	ST
✓ स्वामिनेटा जुवाकोट सा.शौ.	१०	ST
✓ सुबा नेटा सा.शौ.	१०	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
○ वडा नं ८ :		
✓ लाहापे मिलनचोक सा.शौ,	१०	ST
✓ तिनखन्ने सा.शौ,	१०	ST
✓ सातमारा सा.शौ,	१०	ST
✓ बोडीदमार सा.शौ,	१०	ST
✓ धोत्रे खोला सा.शौ,	१०	ST
✓ नहल टोल चौपारी सा.शौ	१०	ST
○ वडा नं. ९ :		ST
✓ पाँकुरी शौचालय,	१०	ST
✓ लामिदमार शौचालय,	१०	ST
✓ लौरी शौचालय,	१०	ST
✓ ठाडाखोला शौचालय,	१०	ST
✓ सिस्ने शौचालय,	१०	ST
✓ देउराली शौचालय,	१०	ST
✓ गोत्थाके शौचालय,	१०	ST
✓ राँगा काटे शौचालय,	१०	ST
✓ सिलिङ खोला शौचालय	१०	ST
○ वडा नं १० :		
✓ हर्रे शौचालय,	१०	ST
✓ बर्रे शौचालय,	१०	ST
✓ बाघखोर शौचालय	१०	ST
○ वडा नं. ११ :		
✓ ढुङ्गे,	१०	ST
✓ राटे,	१०	ST
✓ देउराली,	१०	ST
✓ मूल,	१०	ST
✓ ढोडनी,	१०	ST
✓ चादेनेटा	१०	ST
○ वडा नं. १२ :		
✓ रजिया सार्वजनिक शौचालय,	१०	ST
✓ हिलेखोला सार्वजनिक शौचालय,	१०	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
✓ डोहोरे सार्वजनिक शौचालय,	१०	ST
✓ पिरापानी सार्वजनिक शौचालय,	१०	ST
✓ खुम्चिकोट सार्वजनिक शौचालय	१०	ST
○ वडा नं. १३ :		
✓ छेडा सार्वजनिक शैचालय,	१०	ST
✓ देउराली सार्वजकि शौचालय,	१०	ST
✓ जनज्योति,	१०	ST
✓ रिकाटे,	१०	ST
✓ मुसिवान	१०	ST
○ वड नं. १४ :		
✓ विक्रम बसपार्क,	१०	ST
✓ गन्दी बेलडाँडा,	१०	ST
✓ छेडा बसपार्क,	१०	ST
✓ देवीस्थान बसपार्क,	१०	ST
✓ करेचुली राईमाने डाँडा,	१०	ST
✓ सुखौरा,	१०	ST
✓ पावरा मा.वि. बसपार्क,	१०	ST
✓ बढेनी बसपार्क,	१०	ST
✓ शहिद स्मृति पार्क,	१०	ST
✓ छतियन बसपार्क	१०	ST
शितगङ्गा नगरपालिकामा देहाय बमोजिमका यातायात रुटहरु माग गरिएका छन्		
○ **वडा नं. १**		
✓ राजुवास-सुवर्णखाल-मन्द्रे -हल्दे पाँडिनी गा.पा. रुट		ST
✓ मन्द्रे-पाब्रा रुट		ST
○ **वडा नं. २**		
✓ बुढीचौर देखि फिर्ररा रुट		ST
✓ सिमलचौर, कोडाँडा देखि सुवर्णखाल रुट		ST
✓ वडाचौर देखि सिख खानदुला पखेरे सेङलेङ रुट		ST
○ **वडा नं. ३**		
✓ सितापुर देखि कैलासे पद्मे खिप्दी हुँदैन जुकेना हुँदै लागातालरुट		ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
✓ बरबोटे देखि पद्मे हुँदै खिप्दीरुट		ST
✓ नगरपालिका भवन देखि साहुटोला गांगा खोलारुट		ST
○ **वडा नं. ५**		
✓ भविन गल्दा रुट		ST
✓ गल्दा -धनचौर करापु रुट		ST
✓ भुमिकास्थान -पोखरी रुट		ST
✓ सल्लाको रुख कालिमाटी भञ्ज्याङ्ग खोला रुट		ST
○ **वडा नं. ७**		
✓ ठाडा देखि बोक्से रुट		ST
✓ चौबा, राडकास, कानाचौर हुँदै दमारबेसी लामाताल रुट		ST
✓ ठाडा खन्जे पानी सडक रुट		ST
○ **वडा नं. ८**		
✓ लाहापे देखि भालुवाङ सडक रुट		ST
○ **वडा नं. ९**		
✓ सिलिङ खोला, चिदि चौर र लापे सडकरुट		ST
○ **वडा नं १०**		
✓ सामकोट-बाँके ढोडेडी हुँदै बाटुले चक्ला सडक रुट		ST
○ **वडा नं. ११**		
✓ चाक्ला हर्रे ढोडेनी सामकोट रुट		ST
✓ चाक्ला बाटुले डोरे रुट		ST
✓ बाँके ढोडेनी इमिलिया खयरमढी रुट		ST
✓ दोबाटा चापे नेटा चावादिप रुट		ST
✓ रानीकुवा, मौवाबारी, खयरभट्टी, सुरागढ दोबाटा रुट		ST
○ **वडा नं १२**		
✓ हिलेखोला रजिया डोहोरे सडक रुट		ST
✓ घोसेनी-मैदान दरबारे रुट		ST
○ **वडा नं १३**		
✓ सिमलपानी गौरेपानी रुट		ST
✓ पात्लेपानी देखि कल्लेरी कुर्मे सिमलार असारे तल्लाखन्न रुट		ST
✓ कासखर्क पातले पानी नेटाखर्क रुट		ST
○ **वडा नं. १४**		

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
✓ गौडा तारीवारी खोरमारे रुट		ST
✓ पावरा ओठार पाटा काउले सिमलपानी रुट		ST
✓ खोरमारे करेचुली रुट		ST
✓ सिमलपानी मुसियान रुट		ST
✓ सुखौरा कालेगौडा रुट		ST
✓ गन्दि सिमलपानी रुट		ST
✓ करेचुली भरतापुर नेटा पोखरा रुट		ST
नगरपालिका क्षेत्रमा माग गरिएका ट्राफिक युनिटहरु		
○ वडा नं. २ : वडा चौर र धारचौरमा ट्राफिक युनिट		ST
○ वडा नं ७ : जलुके ट्राफिक युनिट		ST
○ वडा नं. ९ : भक्कु चोक ट्राफिक युनिट		ST
○ वडा नं. १४ : विक्रम गौडा ट्राफिक युनिट		ST
नगरपालिका क्षेत्रमा माग गरिएका हेलिप्याडहरु		
○ **वडा नं १**		
✓ माथिचौर मन्द्रे हेलिप्याड	५	ST
✓ सन्दु हेलिप्याड	५	ST
○ **वडा नं २**		
✓ कालिका स्थानमा हेलिप्याड	५	ST
✓ घुम्तीमा हेलिप्याड	५	ST
✓ धारा, निपाने हेलिप्याड	५	ST
✓ भिर्रा हेलिप्याड	५	ST
✓ घोरवन्दा हेलिप्याड	५	ST
○ **वडा नं. ६**		
✓ ओली डाँडा (फुर्सामाटा हेलिप्याड)	५	ST
○ **वडा नं ९**		
✓ पाँकुरी हेलिप्याड	५	ST
✓ रातामाटा हेलिप्याड	५	ST
✓ लौरी हेलिप्याड	५	ST
○ **वडा नं. १०**		
✓ हर्रे हेलिप्याड	५	ST
○ **वडा नं. १२**		

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
✓ रजिया हेलिप्याड	५	ST
✓ खुम्चकिोट हेलिप्याड	५	ST
○ **वडा नं. १३**	५	
✓ गुरुङबारी हेलिप्याड	५	ST
✓ प्रभाकर पश्चिम डाँडा हेलिप्याड	५	ST
✓ मुसिवान रामचे डाँडा हेलिप्याड	५	ST
○ **वडा नं. १४**		
✓ शिवालय मन्दिर (विक्रम) हेलिप्याड	५	ST
✓ शहिद पार्क (पावरा) हेलिप्याड	५	ST
✓ करेचुली हेलिप्याड	५	ST
✓ छेडाबजार हेलिप्याड	५	ST
✓ गन्दि हेलिप्याड	५	ST
✓ खोरमारे हेलिप्याड	५	ST
(ग) भू-उपयोग		
▪ वडा नं. ४ मा बाँझो जमिनमा बोटहरु लगाएर आम्दानीको स्रोत बनाउने	२०	ST
▪ वडा नं. १३ का विभिन्न बस्तीमा माटो परिक्षण गर्ने	१०	ST
(घ) आवास		
○ **वडा नं. १**		
✓ महेन्द्र नि.मा.वि को भवन निर्माण	२५०	ST
✓ मन्द्रे मा.वि को भवन निर्माण	२५०	ST
✓ घर्तीसरा आ.वि को भवन निर्माण	२५०	ST
○ **वडा नं २**		
✓ वडा कार्यलय भवन निर्माण	२५०	ST
✓ महिला सहकारी भवन निर्माण	५०	ST
✓ सामुदायिक भवन निर्माण	५०	ST
✓ स्वास्थ्य चौकीको तालिम हल निर्माण	२५०	ST
✓ सरस्वती मा.वि. भवन निर्माण	५००	ST
○ **वडा नं ३**		
✓ सामुदायिक भवन (५०० जना अट्ने क्षमताको) निर्माण	१५०	ST
○ **वडा नं. ४**		
✓ बाल गृह भवन निर्माण	५०	MT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
✓ सामुदायिक भेटघाट केन्द्र भवन निर्माण	५०	MT
○ **वडा नं. ५**		
✓ वडा कार्यालय भवन निर्माण	५०	ST
✓ सबै स्कुलहरुको भवन निर्माण	२,०००	ST
○ **वडा नं. ६**		
✓ वडा कार्यालय भवन निर्माण	५०	ST
✓ सिवादह मा.वि.को भवन निर्माण	५००	ST
✓ निलकण्ठ आ.वि.भवन निर्माण	१५०	ST
○ **वडा नं. ७**		
✓ वृद्धहरूलाई मनोरञ्जन भवनको निर्माण	५०	ST
✓ सामुदायीक भवनको निर्माण	५०	ST
✓ स्वास्थ्य भवनको निर्माण (सामुदायीक स्वास्थ्य ईकाई)	२५०	ST
✓ कृषि तथा पशु भवन निर्माण	५०	ST
✓ वडा कार्यालय भवन निर्माण	५०	ST
✓ वडा प्रहरी कार्यालय भवन निर्माण	५०	ST
✓ सहकारी भवन निर्माण	५०	ST
✓ खोपकेन्द भवन निर्माण	५०	ST
○ **वडा नं. ८**		
✓ वडा कार्यालय भवन निर्माण	५०	ST
✓ स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण	२५०	ST
✓ प्रहरी चौकी भवन निर्माण	५०	ST
✓ सामुदायिक सभा हलको निर्माण	१५०	ST
○ **वडा नं ९**		
✓ एकिकृत वस्ती निर्माण	१,०००	LT
✓ भवन नभएको विद्यालयमा भवनको व्यवस्था		
✓ गरीव वस्तीहरुमा जस्तापाताको व्यवस्था	२००	ST
✓ दलित, अल्पसंख्यक तथा गरीवलाई आवासको निर्माण	३००	ST
○ **वडा नं. १०**		
✓ सामुदायिक भवनको निर्माण	५०	MT
✓ वडा कार्यालय भवनको निर्माण	५०	ST
✓ एकिकृत बस्ती निर्माण	१,०००	LT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
○ **वडा नं. ११**		
✓ धर्मशाला निर्माण	१५	MT
✓ बृद्धआश्रम निर्माण	२५	MT
✓ महिला तथा सामुदायिक भवन निर्माण	५०	MT
(ङ) पिउने पानी		
निम्नलिखित खानेपानी आयोजनाको विकास तथा स्तरोन्नती गर्ने		
○ **वडा नं. १**		
✓ घाट खोला सुन्दु खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ करामदीप घर्ती सरा खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ सुर्वणखाल खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ घाट खोला हल्दी खानेपानी आयोजना	१५०	ST
○ **वडा नं. २**		
✓ कसेुधारा लिफ्टिङ वि.क. टोल खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ भिर्ररा थुम खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ सुपा वडा चौर खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ मास्केबारी अधिकारी टोल खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ जुरेथुम निपाने पातल टोल खानेपानी आयोजना	१५०	ST
○ **वडा नं. ३**		
✓ ठाडा खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ छडछडगे पद्मे खानेपानी आयोजना	१५०	ST
○ **वडा नं. ४**		
✓ बेउरेपाटा, खाल ओखलढुङ्गा खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ रिपादाटोल कुवा निर्माण	१५०	ST
✓ रातामाटा साउटोला पँधेरा निर्माण	१५०	ST
○ **वडा नं. ५**		
✓ सञ्चालित आयोजनाहरुको स्तरोन्नती गर्ने	५००	ST
✓ हाँडे धनुखर्कखानेपानी आयोजना	१५०	ST
○ **वडा नं. ६**		
✓ कल्लेरी खमारी फुर्सामाटा-बोक्से चौरखानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ सिवादह खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ कमलकोट दाङसिङ खानेपानी आयोजना	१५०	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
✓ ढावा लिफ्टिङ खानेपानी आयोजना	१५०	ST
○ **वडा नं ७**		
✓ जुवाकोट जलुके खानेपानी आयोजना	५००	ST
○ **वडा नं ९**		
✓ दमारा पलाँसे खानेपानी आयोजना	५००	ST
○ **वडा नं १०**		
✓ माथिल्लो सामकोट खानेपानी आयोजना	२५०	ST
✓ लिस्कुना खानेपानी आयोजना	२५०	ST
○ **वडा नं. ११**		
✓ खयरभट्टी खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ चादेनेटा, बेलदमार खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ मुल खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ दाबोटा खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ फोदी खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ भैसथरी खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ लुंग्री खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ आँपखोला खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ मौवाबारी ढुङ्गेशेरा खानेपानी आयोजना	१५०	ST
○ **वडा नं १२**		
✓ निपाने कोठीहा मैदान जलुके खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ रजिया मूलखोला लिफ्टीङखानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ खुम्चिकोट लिफ्टीङ खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ घासेनी रातामाटा खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ कोठिया मैदान जोख्ले गैह्रा परेपानी खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ आँपसेते हादुहा बान्द्रे लिफ्टीङ खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ रानिवसे मुहान ढोलेटाकुरा खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ रानी पत्थरकोट खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ चदेदेखी ठूलो हर्रेसम्म खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ हर्रे गौडामुखान खानेपानी आयोजना	१५०	ST
○ **वडा नं. १३**		
✓ सानो लेक खानेपानी आयोजना	१५०	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
✓ किर्तिपुर खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ जौबारी खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ नेटाखर्क खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ डोडुवा खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ कल्लेरी खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ गोब्रे पानी खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ सिमलपानीखानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ खुतखुते खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ ढाँड चिदि तारिके माइलाफाँट खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ पाटे खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ भलामानी खानेपानी आयोजना	१५०	ST
○ **वडा नं १४**		
✓ करेचुली खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ गन्दि खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ खोरमारे तोरीबारी खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ डाबा शिखा खोला खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ बौरी खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ कमेरापानी तोरीबारी खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ आढार पाटा खानेपानी आयोजना	१५०	ST
✓ भालुखोला खानेपानी आयोजना	१५०	ST
(च) सिँचाइ		
निम्न सिँचाइ कुलो तथा प्रणालीको मर्मत सम्भार, स्तरोन्नती र निर्माण गर्ने		
○ **वडा नं. १**		
✓ घर्तीसरा पुराना मन्द्रे सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ धारापानी बुद्धि खेत सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ गोदाना सिँचाई आयोजना	१५०	ST
○ **वडा नं. २**		
✓ देविथान सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ याँकुरी सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ कटुवा ढुङ्ग्रे सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ सितखोला सिँचाई आयोजना	१५०	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
✓ ढुङ्ग्रे खोला सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ सिमल चौर सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ ठुला खर्क सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ सित खोला ढावा सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ धारापानी सिँचाई आयोजना	१५०	ST
○ **वडा नं. ३**		
✓ सितखोला सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ एङग्रिखोला सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ खाँचीखोला ठाडा सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ वझाङ सिँचाई आयोजना	१५०	ST
○ **वडा नं. ४**		
✓ बडुहा देखि तल्लो जिमिरे सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ लिखुरीघाट देखि आरुपाटा सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ गोर्जी हुँदै तोरी बाँझगरो सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ रानो खोला वाझगरा सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ बानदी खोला सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ चोलो रङ्ग्याउने, पुडरनी सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ धरमपानी बिरौटा साउने सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ सुपा देखि वडा नं. ३, ४ सिँचाई आयोजना	१५०	ST
○ **वडा नं ५**		
✓ सञ्चालित कुलोहरुको स्तरोन्नति गर्ने	५००	ST
✓ भाविन बाङ्गे सिमल सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ कोकलसारे सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ बझ्याङ खोला देखि खिप्दी खोला खेत सिँचाई आयोजना	१५०	ST
○ **वडा नं. ६**		
✓ आँपचौर सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ साप्रे सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ अमिली खोला बोक्से चौर सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ रत्ने खोला कमलकोट सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ बंसरी बडारे रुनिया सिँचाई आयोजना	१५०	ST
○ **वडा नं. ७**		

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
✓ अमिली चौर कुलो सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ आँटी फाँट कुलो सिँचाई आयोजना	१५०	ST
○ **वडा नं. ८**		
✓ लिफ्ट सिँचाइ (सबै क्षेत्रमा)	१५०	ST
○ **वडा नं. ९**		
✓ तिनखण्डे बेरबन्दा रङ्गले टुनिखेल सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ साखिने कुलो सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ कंडेनी कुलो सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ विरदमार-सेमलपाटा कुलो सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ दोबाटे चेर्नेटा सिँचाई आयोजना	१५०	
○ **वडा नं. १०**		
✓ सामकोट सिँचाइ आयोजना (लिफ्ट)	१५०	ST
✓ हर्रे बर्रे लिफ्ट सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ डिही सिँचाइ आयोजना	१५०	ST
✓ राक्से सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ आटीचौर सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ बाटुले कुडुले सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ झाम्टेपाटा सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ अमारीचौर सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ डुम्रीपाटा सिँचाई आयोजना	१५०	ST
○ **वडा नं. ११**		
✓ बाँके दोभान डाँडा ढोडेनी लामो दमार सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ कटौजे कात्तीके सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ खयरभट्टी घुमाउरे सिँचाई आयोजना	१५०	ST
○ **वडा नं. १२**		
✓ चौकी पुदार मगेनी मसिने सम्म सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ हेदाहा आँपसेति सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ मुडा पानी खोला चौडे कुडुले तारिके डोटे सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ कोन्द्रे खोला तिरापानी डोले उरबाटे सिचाई आयोजना	१५०	ST
✓ कल्लेरी खुना हुँदै एकघरेसिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ अधुरो नाराखोला भुल्केपानी सिँचाई आयोजना	१५०	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
✓ मैदान जोख्ले गैह्रा सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ लामिदह पानबैरी ढुङ्गे सिँचाई आयोजना	१५०	ST
○ **वडा नं. १४**		
✓ करेचुली बमहरा पातिमारी सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ ढाव शिकार खोला सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ आढार पाटा सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ जिमिरे भिरकुना सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ लिमासेसिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ कउरेपानी तोरीबारी सिँचाई आयोजना	१५०	ST
✓ भालुखोला सिँचाई आयोजना	१५०	ST
(छ) विद्युत र उर्जा		
देहाय बमोजिमका कार्यक्रम तथा विद्युत आयोजनाको विस्तार, विकास तथा स्तरोन्नती गर्ने		
○ **वडा नं. १**		
✓ हल्दे विद्युत विस्तार गर्ने		ST
✓ सुर्वणखाल विद्युत विस्तार गर्ने		ST
○ **वडा नं. २**		
✓ आवश्यक ठाउँमा ट्रान्सफर्मरहरुथप्ने		ST
✓ प्रत्येक लाईनमा थ्री फेज लाईनको व्यवस्था गर्ने		ST
✓ काठको पोललाई विस्थापित गर्ने		ST
○ **वडा नं. ३**		
✓ सडक बत्तीको जडान गर्ने		MT
○ **वडा नं. ४**		
✓ तीन फेजको लाईन व्यवस्था गर्ने		ST
✓ काठको पोल मुक्त वडाको निर्माण गर्ने		ST
○ **वडा नं. ५**		
✓ विद्युत जडान नभएका घरधुरीहरुमा विद्युत लाईनको विस्तार गर्ने		ST
✓ सडक लाईटको व्यवस्था गर्ने		MT
○ **वडा नं ६**		
✓ देउराली देखि ठूलाढुङ्गेसम्म विद्युत विस्तार गर्ने		ST
✓ साना ढुङ्ग्रे कल्लेरी, बोन्से चौर विद्युत विस्तार गर्ने		ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
○ **वडा नं ७**		
✓ आवश्यक ठाउँमा विद्युत लाइनको विस्तार गर्ने		ST
○ **वडा नं. ९**		
✓ विजुली नभएको घरधुरीमा विजुलीको व्यवस्था गर्ने		ST
○ **वडा नं ११**		
✓ वडाभरि बिजुली विस्तार गर्ने		ST
○ **वडा नं. १३**		
✓ मुसियान माझफाँट ढाडमा विद्युत विस्तार गर्ने		ST
○ **वडा नं. १४**		
✓ लघु जलविद्युत आयोजना निर्माण गर्ने	१०,०००	LT
✓ बायो ग्याँसको विकास गर्ने	५००	ST
(ज) सूचना तथा सञ्चार		
▪ वडा नं. १ मा NTC / Ncell को टावर विस्तार तथा स्तरोन्नती गर्नुपर्ने		ST
▪ वडा नं. २ मा NTC / Ncell को टावर विस्तार तथा स्तरोन्नती गर्नुपर्ने		ST
▪ वडा नं.९ मा NTC / Ncell को टावर विस्तार तथा स्तरोन्नती गर्नुपर्ने		ST
▪ वडा नं. १० मा NTC / Ncell को टावर विस्तार तथा स्तरोन्नती गर्नुपर्ने		ST
▪ वडा नं. ११ मा NTC / Ncell को टावर विस्तार तथा स्तरोन्नती गर्नुपर्ने		ST
▪ वडा नं २ मा इन्टरनेट सुविधाको विस्तार तथा क्षमता वृद्धि गर्ने		ST
▪ वडा नं ३ मा इन्टरनेट सुविधाको विस्तार तथा क्षमता वृद्धि गर्ने		ST
▪ वडा नं ८ मा इन्टरनेट सुविधाको विस्तार तथा क्षमता वृद्धि गर्ने		ST
▪ वडा नं ९ मा इन्टरनेट सुविधाको विस्तार तथा क्षमता वृद्धि गर्ने		ST
▪ वडा नं ११ मा इन्टरनेट सुविधाको विस्तार तथा क्षमता वृद्धि गर्ने		ST
▪ वडा नं १४ मा इन्टरनेट सुविधाको विस्तार तथा क्षमता वृद्धि गर्ने		ST
▪ वडा नं. २ मा सामुदायिक रेडियो स्टेशन स्थापना गर्ने	२५०	MT
▪ वडा नं. १४ मा सामुदायिक रेडियो स्टेशन स्थापना गर्ने	२५०	MT
▪ वडा नं. ३ मा ल्याण्ड-लाईन टेलिफोनको सेवा विस्तार तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने		ST
▪ वडा नं. ५ मा ल्याण्ड-लाईन टेलिफोनको सेवा विस्तार तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने		ST
▪ वडा नं. ८ मा ल्याण्ड-लाईन टेलिफोनको सेवा विस्तार तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने		ST
▪ वडा नं. ९ मा ल्याण्ड-लाईन टेलिफोनको सेवा विस्तार तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने		ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ वडा नं. ५ मा Ncell को टावर राख्ने		ST
▪ वडा नं १० मा हुलाक कार्यालयको भवन निर्माणगर्ने	२५	ST

(ख) आर्थिक विकास योजना

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
(क) कृषि		
○ वडा नं. ३		
✓ मकै पकेट क्षेत्र, धान पकेट क्षेत्र, आलु पकेट क्षेत्र, मौरी पकेट क्षेत्रको रुपमा विकास गर्ने	१,०००	ST
✓ जसरामे पोखाडाँडालाई नयाँ पकेट क्षेत्र घोषणा गर्नुपर्ने	२००	ST
✓ पोखाडाँडा लाई नयाँ पकेट क्षेत्र घोषणा गर्ने	२००	ST
○ वडा नं. ५		
✓ जुकेनालाइ केरा पकेट क्षेत्र घोषणा गर्नुपर्ने	२००	ST
✓ कालिमाटीलाई तरकारी पकेट क्षेत्र (आलु, गोभी टमाटर) घोषणा गर्नु पर्ने	२००	ST
○ वडा नं. ७		
✓ सतिघाटलाई गहुँ पकेट क्षेत्र घोषणा गर्नु पर्ने	१५०	ST
✓ दमावेसीलाइ गहुँ पकेट क्षेत्र घोषणा गर्नु पर्ने	१५०	ST
✓ आँटीलाई गहुँ पकेट क्षेत्र पकेट क्षेत्र घोषणा गर्नु पर्ने	१५०	ST
✓ जलुकेलाई अदुवा, बेसार, पकेट क्षेत्र घोषणा गर्नु पर्ने	१५०	ST
✓ लामाताललाई केरा पकेट क्षेत्र घोषणा गर्नु पर्ने	१५०	ST
✓ जुवाकोटलाई किवि र कागती पकेट क्षेत्र घोषणा गर्नु पर्ने	१५०	ST
✓ जलुके भाडगाउँलाई कागती कफि पकेट क्षेत्र घोषणा गर्नु पर्ने	१५०	ST
○ वडा नं. ८		
✓ आँपचौरलाई केरा पकेट क्षेत्र घोषणा गर्नु पर्ने	२००	ST
✓ बोडीदमारलाई केरा पकेट क्षेत्र घोषणा गर्नु पर्ने	२००	ST
✓ लाहापेलाई मकै पकेट क्षेत्र घोषणा गर्नु पर्ने	१५०	ST
✓ सातमारलाई मकै पकेट क्षेत्र घोषणा गर्नु पर्ने	१५०	ST
✓ तिनखण्डेलाई मकै पकेट क्षेत्र घोषणा गर्नु पर्ने	१५०	ST
○ वडा नं. ९		
✓ लामीदमारलाई केरा पकेट क्षेत्र	२००	ST
✓ पाँकुरीलाई केरा पकेट क्षेत्र	२००	ST
✓ सिलिङ खोलालाई कागती पकेट क्षेत्र	२००	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
✓ लौरीलाई कागती पकेट क्षेत्र	२००	ST
○ वडा नं. १०		
✓ हर्रेलाई कागती पकेट क्षेत्र	२००	ST
✓ बर्रेलाइ कागती पकेट क्षेत्र	२००	ST
○ वडा नं. ११		
✓ आँपखोलालाई धान पकेट क्षेत्र	१००	ST
✓ मौवाबारीलाई धान पकेट क्षेत्र	१५०	ST
✓ खयरभट्टीलाई धान पकेट क्षेत्र	१५०	ST
✓ ढुङ्गेशेरालाई धान पकेट क्षेत्र	१५०	ST
✓ टिकरी जाबुनेबासलाई धान पकेट क्षेत्र	१५०	ST
✓ ढुङ्गेशेरालाई केरा पकेट क्षेत्र	२००	ST
✓ मौवाबारीलाई आँप पेकट क्षेत्र	२००	ST
✓ जाबुनेबासलाई आँप पेकट क्षेत्र	२००	ST
✓ बेलदमारलाई तरकारी पकेट क्षेत्र	२००	ST
✓ टिकरीलाई तरकारी पकेट क्षेत्र	२००	ST
✓ दोबाटो खर्कलाइ तरकारी पकेट क्षेत्र	२००	ST
✓ छापालाई कागती, सुन्तला, नस्पाती मौसमी पकेट क्षेत्र	२००	ST
✓ दुम्सीलाइ कागती, सुन्तला, नस्पाती मौसमी पकेट क्षेत्र	२००	ST
○ वडा नं. १२		
✓ पिरापानी हर्रेलाइ केरा पकेट क्षेत्र	२००	ST
✓ रजीयालाइ कफि खेती	२००	ST
✓ खुम्चिकोट देउरालीलाई कागती पकेट क्षेत्र	२००	ST
○ वडा नं. १३		
▪ निम्न स्थानहरुलाई खाद्यबाली पकेट क्षेत्र घोषणा गर्ने		
✓ मुसियान	१५०	ST
✓ ढाँड,	१५०	ST
✓ दमार,	१५०	ST
✓ चिदिचौर,	१५०	ST
✓ असरो,	१५०	ST
✓ माझफाँट	१५०	ST
▪ निम्न स्थानहरुलाई कफि, अदुवा, बेसार पकेट क्षेत्र घोषणा गर्ने		
✓ किर्तिपुर	२००	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
✓ गोब्रपानी	२००	ST
▪ वडा नं. १४ को सुखौरालाइ अदुवा र बेसार पकेट क्षेत्र घोषणा गर्नु पर्ने	२००	ST
▪ निम्न स्थानका बजार विस्तारमा सघाउने		
✓ सर्वणखाल	१००	ST
✓ मन्द्रे	१००	ST
✓ हल्दे	१००	ST
✓ घर्तीसरा	१००	ST
(ख) पर्यटन		
▪ नगरपालिकाभर सञ्चालन हुन सक्ने ट्रेकिङ रुटको अध्ययन गर्ने	५	ST
▪ बृहद शितगंगा पर्यटन विकास गुरुयोजना निर्माण गर्ने	१०	ST
▪ जनजातीहरूको वस्ती सघन भएका क्षेत्रहरूमा Home Stay को प्रबन्ध गरी सञ्चालन गर्न अभिमुखिकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१००	ST
▪ मुख्य पर्यटकीय स्थलहरूमा वार्षिकरूपमा सञ्चालन गर्न सकिने कार्यक्रमहरूको क्यालेन्डर निर्माण गरी प्रचारप्रसार गर्ने	२०	ST
▪ राष्ट्रिय पर्व तथा अवसरमा विभिन्न संस्कृति झल्कने झाँकीहरू प्रर्दशन गर्ने	५	ST
▪ वडा नं. १ को रानी ओडारको संरक्षण तथा पूर्वाधार विकास गर्ने ।	५	ST
▪ वडा नं. १ को महाभारत लेक डाँडामा View Tower निर्माण गर्ने ।	५०	MT
○ वडा नं. २		
✓ सुपा देउरालीको पूर्वाधार विकास गर्ने ।	१५०	ST
✓ रावण शेखको पूर्वाधार विकास गर्ने ।	५०	ST
✓ समरतिर्थको पूर्वाधार विकास गर्ने ।	५०	ST
✓ कालिका थान माई भगवती मन्दिर झिर्रराको पूर्वाधार विकास गर्ने ।	५०	ST
○ वडा नं. २		
✓ काश्याव गुफालाई पर्यटक आकर्षक केन्द्रको रुपमा विकास गर्ने	५०	ST
✓ वान डाँडा गुफालाई पर्यटक आकर्षक केन्द्रको रुपमा विकास गर्ने	५०	ST
✓ डमरु दहलाई पर्यटक आकर्षक केन्द्रको रुपमा विकास गर्ने	१००	ST
✓ वडा नं. ३ का सम्भावित स्थानहरुमा पार्क तथा View Tower निर्माण गर्ने ।	५००	ST
○ वडा नं. ४		
✓ वाडेगाधामको पूर्वाधार विकास गर्ने ।	५०	ST
✓ उद्गाथानको पूर्वाधार विकास गर्ने ।	५०	ST
○ वडा नं. ५		

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
✓ करापु मन्दिरको पूर्वाधार विकास गर्ने ।	५०	ST
✓ कालिका-मालिकाको पूर्वाधार विकास गर्ने ।	५०	ST
✓ झाँक्री, झँक्रेनी मन्दिरको निर्माण गर्ने ।	५०	ST
○ वडा नं. ६		
✓ भुल्या ... बुङ्ची खोलाको पूर्वाधार विकास गर्ने	५०	ST
○ वडा नं. ७		
✓ प्रसिद्ध ऐरावती तिर्थ (महर्षी पतञ्जलीको जन्म स्थलको पूर्वाधार विकास गर्ने ।	१००	ST
✓ रामबास सितखोलाको रुखको अवलोकनको लागि पूर्वाधार विकास गर्ने ।	५०	ST
✓ लामाताल वरको रुखको अवलोकनको लागि पूर्वाधार विकास गर्ने ।	२५	ST
✓ मगराकोट मन्दिर (कोट) को पूर्वाधार विकास गर्ने ।	५०	ST
○ वडा नं. ८		
✓ राप्ती खोलामा बोटिङको विकास गर्ने	१००	ST
✓ सातमारामा सुपा देउराली शाखा मन्दिर निर्माण गर्ने	५०	ST
○ वडा नं. ९		
✓ बराह दहको संरक्षण गर्ने	२५	ST
✓ सत्यमहादेव गुफाको विकास गरि पर्यटक आकर्षित गर्ने	५०	ST
✓ लौरी कोटको विकास गरि पर्यटक आकर्षित गर्ने	५०	ST
✓ शिवालय मन्दिरको विकास गरि पर्यटक आकर्षित गर्ने	५०	ST
○ वडा नं. १०		
✓ बाजेका थानाको विकास गर्नु पर्ने	२५	ST
✓ बुङ्ची खोला झरनालाई पहिरो अवलोकनको लागि पुर्वाधार विकास गर्ने	५०	ST
✓ तारा झाँकी पहिरो अवलोकनको लागि पुर्वाधार विकास गर्ने	२५	ST
○ वडा नं. १२		
✓ खुम्चिकोट शिवालयको विकास गर्नु पर्ने	२५	ST
○ वडा नं. १३		
✓ बाहुन खर्क शिवालय मन्दिरको निर्माण गर्ने	२५	ST
✓ रानी ओढारलाई पर्यटकिय स्थलको रुपमा विकास गर्नु पर्ने	५०	ST
✓ चिदिगा चौरलाई पर्यटकिय स्थलको रुपमा विकास गर्नु पर्ने	५०	ST
✓ मुसियान आडलाई पर्यटकिय स्थलको रुपमा विकास गर्नु पर्ने	५०	ST
✓ भंगालालाई पर्यटकिय स्थलको रुपमा विकास गर्नु पर्ने	५०	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
✓ किर्तिपुरलाइ पर्यटकिय स्थलको रुपमा विकास गर्नु पर्ने	५०	ST
✓ किर्तिपुरलाइ पर्यटकिय स्थलको रुपमा विकास गर्नु पर्ने	५०	ST
○ वडा नं. १४		
✓ सूर्य ओढारलाई पर्यटकिय स्थलको रुपमा विकास गर्नु पर्ने	५०	ST
✓ दुमिल्ला रामवाणलाई पर्यटकिय स्थलको रुपमा विकास गर्नु पर्ने	५०	ST
✓ छहारी खोलालाई पर्यटकिय स्थलको रुपमा विकास गर्नु पर्ने	५०	ST
✓ बौरोको डाँडाको सम्भावना अध्ययन गरिपर्यटकिय स्थलको रुपमा विकास गर्नु पर्ने	५०	ST
✓ गुरौका थान प्याराग्लाइडिङको सम्भावना अध्ययन गरि पर्यटकिय स्थलको रुपमा विकास गर्नु पर्ने	१००	ST
✓ सम्भावित होमस्टेहरूमा आउने सम्भावित पर्यटक सङ्ख्या र पर्यटक उद्गमस्थलहरूको शुक्ष्म अध्ययन गरी वस्तुगत तथ्याङ्क सहित प्रतिवेदन तयार गर्ने ।	५	ST
▪ विभिन्न वडाहरुमा निम्नानुसार साँस्कृतिक पर्यटनको विकास गर्नु पर्दछ ।		
○ वडा नं. १		
✓ सरायँ नाच	२	ST
✓ बग्राबाजे मेला	२	ST
○ वडा नं. २		
✓ सरायँ जात्रा	२	ST
✓ सुपा देउरालीमा दैनिक पुजा		
○ वडा नं. ५		
✓ झाँक्री झँक्रेनीमा शक्तिमाताको दर्शन	२	ST
○ वडा नं. ७		
✓ लामाताल वरको बोट अवलोकन	२	ST
✓ मगरकोट मन्दिर	२	ST
✓ राम वास सित खोला अवलोकन	२	ST
○ वडा नं. ९		
✓ बराह क्षेत्र अवलोकन	५	ST
○ वडा नं. १३		
✓ सराय नाँच,	५	ST
✓ देउसी भैलो,	५	ST
✓ फागू होली,	५	ST
✓ चैते दशै,	५	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
✓ भजन किर्तन,	५	ST
✓ सालैजो पूर्णिमा	५	ST
○ वडा नं. १४		
✓ दशैमा सराय नाँच अवलोकन गर्ने	२	ST
✓ पिकनिक तथा प्राकृतिक वातावरण अवलोकन गर्ने	२	ST
✓ सम्पूर्ण पर्यटकीय तथा होमस्टे सञ्चालन हुने क्षेत्रको वस्तुगत पहिचान गरी भविष्यमा प्राप्त हुने लाभ आंकलनका आधारमा मौलिक र परम्परागत शैलीका सुरक्षित घरहरू निर्माण गर्न निश्चित मापदण्डका आधारमा अनुदान तथा सहुलियत प्रदान गर्ने ।	५०	ST
○ वडा नं. १		
✓ मगर होमस्टे	२५	ST
○ वडा नं. २,		
✓ फलाचौर घोरवन्दा,	५	ST
✓ डोड कट्टा	५	ST
✓ ठुला ढुङ्ग्रे मगर होमस्टे	२५	ST
✓ राप्तीको किनारमा होमस्टे	२५	ST
✓ बराह दह होमस्टे ✓ हर्रे, बर्रे होमस्टेको सम्भावना (हिमाल तराई तथा झरनाको अवलोकन)	२५	ST
✓ डोहोरे होमस्टे	२५	ST
✓ छेडा बजार	५	ST
✓ मुसियान	५	ST
✓ रिकाटे	५	ST
• केवलकार सञ्चालनका लागि सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने ।	१०	ST
• पर्यटकिय स्थलहरूबीचको रुट तय गरी पर्यटकहरूलाई घोडामार्फत घुमाउन सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने ।	५	ST
(ग) उद्योग		
• वडा नं. १ साना दहको व्यवस्थापन	५०	MT
• वडा नं. ४		
✓ सिउँडेनी कृषि ह्याचरी-देउराली ह्याचरी उद्योग (मैनेरी, लब्दी) को व्यवस्थापन		MT
✓ साना दह ह्याचरी सिउँडेनी ह्याचरीको व्यवस्थापन		
• वडा नं. ८		
✓ चरिङ्गे अग्नी सिमेण्टको व्यवस्थापन		ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
✓ दक्षिणकाली ऋसरको व्यवस्थापन		ST
✓ के.वि.जी. ऋसरको व्यवस्थापन		ST
✓ देउराली बालुवा प्रशोधन केन्दको व्यवस्थापन		ST
✓ स्वतन्त्र आयल स्टोरको व्यवस्थापन		ST
● वडा नं. १२		
✓ रजिया उद्यमशील गाई भैसीको व्यवस्थापन	५०	ST
✓ रोयल हेचरीको व्यवस्थापन		ST

(ग) सामाजिक विकास योजना

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
(क) शिक्षा		
▪ जनजागृती मा.वि.लाई JTA, Vet, Computer विषय अध्ययन हुने प्राविधिक विद्यालयका रूपमा विकास गर्ने	१,०००	MT
▪ प्रभाकर मा.वि.लाई वन विज्ञान (Forestry) अध्ययन हुने कलेजको रूपमा विकास गर्ने	१,०००	MT
▪ भविश्वर बहुमुखी क्याम्पसलाई आवासीय स्नातकोत्तर क्याम्पसका रूपमा स्तरोन्नति गर्ने	१,०००	MT
▪ सरस्वती मा.वि, बडाचौरलाई कम्तिमा स्नातक तहसम्मको पठनपाठन हुने कलेजको रूपमा विकास तथा स्तरोन्नति गर्ने	५००	ST
▪ वडा नं. ७ मा एउटा पनि माध्यमिक विद्यालय नभएका कारण सम्भाव्यताका आधारमा एउटा आधारभूत विद्यालयलाई माध्यमिक विद्यालयका रूपमा स्तरोनति गर्ने	३००	ST
▪ वडा नं. ९ मा एउटा पनि माध्यमिक विद्यालय नभएका कारण सम्भाव्यतमका आधारमा एउटा आधारभूत विद्यालयलाई माध्यमिक विद्यालयका रूपमा स्तरोनति गर्ने	३००	ST
▪ वडा नं. ११ मा एउटा पनि माध्यमिक विद्यालय नभएका कारण सम्भाव्यतमका आधारमा एउटा आधारभूत विद्यालयलाई माध्यमिक विद्यालयका रूपमा स्तरोनति गर्ने	३००	ST
▪ वडा नं. १३ मा एउटा पनि माध्यमिक विद्यालय नभएका कारण सम्भाव्यतमका आधारमा एउटा आधारभूत विद्यालयलाई माध्यमिक विद्यालयका रूपमा स्तरोनति गर्ने	३००	ST
▪ ओखलढुङ्गामा बाल शिक्षाको व्यवस्था गर्ने	५०	ST
▪ धर्मदम आधारभूत विद्यालय लगायत अन्य विद्यालयहरूलाई आवश्यकताका आधारमा माध्यमिक विद्यालय बनाउने	३००	ST
(ख) स्वास्थ्य		
▪ ठाडा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रलाई कम्तिमा १५ शैयाको सुविधासम्पन्न अस्पतालमा स्तरोन्नति गर्ने	१,०००	MT
▪ सिद्धारा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रलाई कम्तिमा १५ शैयाको सुविधासम्पन्न अस्पतालमा स्तरोन्नति गर्ने	१,०००	MT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ ठाडा अस्पताल र सिद्धारा अस्पतालमा पूर्णरूपमा आधारभूत तहको Diagnostic सेवा अन्तर्गत Radiology भिडियो X– Ray, इन्डोस्कोपी, ECG, Echo लगायतका सेवाहरूको व्यवस्था गर्ने	१,०००	MT
▪ पद्मे स्वास्थ्य चौकीको भवन निर्माण गर्नुपर्ने	१००	ST
▪ वडा नं. १० बर्रे, हर्रे, सामकोटमा गाउँ घर क्लिनिक सञ्चालन गर्ने	५०	ST
▪ वडा नं. ११ मा सामुदायिक सेवा केन्द्र स्थापना गर्ने	२५	ST
▪ वडा नं. ११ मा प्रसूति गृह/ गाउँघर क्लिनिक सञ्चालन गर्ने	५०	ST
▪ वडा नं. १३ मा मुसियान स्वास्थ्य केन्द्र	१५०	ST
(ग) संस्कृति		
▪ सोरठी नाच, सरायँ नाच, झ्याउरे, सालैज्यू, सामुमायाँ, तीज गीत, भजन पञ्चेबाजा, सारङ्गी लगायत विभिन्न जातजातिहरूका विभिन्न संस्कृतिक पहिचानको प्रचारप्रसार र संरक्षण गर्ने	५	ST
▪ दशैं, तिहार, शिवरात्री, जनैपुर्णिमा, तीज, माघे संक्रान्ति, साउने संक्रान्ति, रामनवमी, क्रिसमश, भुमे मेला, चण्डी पूर्णिमा आदि अवसरमा नगरपालिकाका विभिन्न स्थानहरूमा लाग्ने मेला तथा झाँकीहरूको आयोजना तथा व्यवस्थापन गर्ने	५	ST
विभिन्न वडाहरूमा निम्नानुसारका मन्दिरहरूको जिर्णोद्धार, मर्मत सम्भार गर्ने		
○ **वडा नं. १**		
✓ बग्रबाजे मन्दिर	५	ST
✓ माई भगवती मन्दिर	५	ST
✓ शिवालय मन्दिर	५	ST
✓ चण्डी मन्दिर	५	ST
✓ दुर्गा मन्दिर	५	ST
○ **वडा नं. २**		
✓ सुपा देउराली	५	ST
✓ रावण शंख	५	ST
✓ सोमेश्वर मन्दिर	५	ST
✓ कालिका मन्दिर	५	ST
✓ माई भगवती	५	ST
○ **वडा नं. ३**		
✓ कालिका माई मन्दिर	५	ST
✓ वाणगंगेश्वर शिवालय	५	ST
✓ वराह मन्दिर	५	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
✓ भिमसेन पञ्चायन मन्दिर	५	ST
✓ राम मन्दिर	५	ST
✓ पद्मे	५	ST
✓ कैलासे मन्दिर	५	ST
✓ टाकुरा मन्दिर	५	ST
✓ राधा कृष्ण मन्दिर	५	ST
○ **वडा नं. ४**		
✓ अमराई शिवालय	५	ST
✓ मन्ददेवि	५	ST
✓ भेडामारा शिवालय	५	ST
✓ चक्काको देवि मन्दिर	५	ST
✓ विश्वकर्मा मन्दिर	५	ST
✓ रातमाटा पोहोरी शिवालय थामकोट	५	ST
✓ वाँडगंगा धाम	५	ST
✓ पोखेडाँडा देवि मन्दिर	५	ST
○ **वडा नं. ७**		
✓ लामादह बरको बोट अवलोकन	५	ST
✓ एरावती तीर्थ स्थल	१५	ST
○ **वडा नं. ९**		
✓ बराह क्षेत्र	५	ST
✓ सत्यमहादेव गुफा	१५	ST
✓ कसेरी पहिरो		
○ **वडा नं. १०**		
✓ बाजेको थाना मान्दिर	५	ST
○ **वडा नं. १३**		
✓ शिवालय मन्दिर	५	ST
✓ कालिकामालिका	५	ST
✓ शंखर मन्दिर	५	ST
✓ बराह मन्दिर	५	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
✓ पदेशरी माइमन्दिर	५	ST
○ **वडा नं. १४**		
✓ शिवालय मन्दिर	५	ST
▪ नगरपालिकामा पाइने निम्न परिकारहरूको प्रचारप्रसार गर्ने : दाल, भात, तरकारी (नेपाली खाना), बटुक, सेल रोटी, योमरी	५	ST
▪ विभिन्न जातजातिहरूका निम्न पहिरन तथा भेषभुषाहरूको संरक्षण र प्रचारप्रसार गर्ने ✓ गुन्यूँ चोली ✓ कोट पेन्ट ✓ गुरुङ पोशाक ✓ मगर पोशाक ✓ नेवार पोशाक ✓ नेपाली पोशाक	५	ST
▪ नगरपालिकामा पाइने निम्न वाद्यवादन सामग्री तथा बाजाको संरक्षण तथा प्रचारप्रसार गर्ने **पञ्चेबाजा, मादल, मजुरा, झ्याली, बाँसुरी, सारङ्गी, डम्फु, खैजडु, मजुरा, सारङ्गी**	५	ST
▪ **नगरपालिकाका निम्न सांस्कृतिक सङ्घसंस्थाहरूका भवन, फर्निचर लगायतका विभिन्न पूर्वाधारहरूको विकास गर्ने**		
○ **वडा नं. ५**		
✓ कालिका मालिका सांस्कृतिक समिति (तल्लो जुकेना)	१०	ST
○ **वडा नं. १०**		
✓ कालीका युथ क्लब वर्रे	१०	ST
✓ हर्रे सांस्कृतिक बचाउ समुल युवा क्लब	१०	ST
✓ बाटुले युवा क्लब	१०	ST
✓ सामकोट युवा क्लब	१०	ST
▪ **नगरपालिकाका निम्न धार्मिक, ऐतिहासिक तथा प्राकृतिक क्षेत्रहरूको विकास, बिस्तार, प्रचारप्रसार तथा संरक्षण गर्ने**		
○ **वडा नं. १**		
✓ रानी ओडार गुफा (मन्द्रे खोला	२५	ST
○ **वडा नं. २**		
✓ कश्यप गुफा (सुपा)	२५	ST
✓ वान डाँडा गुफा (सिरक)	२५	ST
✓ जुरेथुम गुफा (मुलाबारी)	२५	ST
○ **वडा नं. ३**		

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
✓ डमरु दह (ठाडा)	१००	ST
○ **वडा नं. ७**		
✓ मगराकोट मन्दिर	१०	ST
✓ प्यूठानी डाँडा (प्यूठानी डाँडा, जलुके)	२५	ST
✓ लामाताल वरको बोट (लामाताल)	५	ST
✓ सहिद कृष्ण सेन इच्छुक संग्रहालय (सातमारामा माग गरिएको)	१५०	MT
✓ बराह दह (बराह)	१०	ST
✓ सत्यमहाँदेव गुफा (बिसमुरे)	२५	ST
○ वडा नं. १२		
✓ रानी ओढार	१०	ST
✓ मुसियान आतेरह आड	१०	ST
○ वडा नं. १३		
✓ रानी ओढार	१०	ST
✓ मुसियान आतेरह आड	१०	ST
○ **वडा नं. १४**		
✓ शहिद स्मारक	५०	LT
(घ) लैङ्गिक समानता, सामाजिक समावेशीकरण तथा मूल प्रवाहीकरण		
▪ नगरपालिकामा क्रियाशिल निम्नलिखित बालगृह, अपाङ्ग पुनर्स्थापना केन्द्रलाई **भवन, फर्निचर लगायतका विभिन्न पूर्वाधारहरूको विकास गर्न** सहयोग गर्ने		
✓ बालगृह (लाहापे)	५०	MT
✓ अपाङ्ग पुनर्स्थापना केन्द्र (लाहापे)	५०	ST
✓ बालगृह पाँकुरी (माग) (वडा नं. ९, पाँकुरी)	५०	MT
✓ जेष्ठ नागरिक स्याहार केन्द्र (माग) (वडा नं. ९, लौरी)	५०	MT
✓ अपाङ्ग पुनर्स्थापना केन्द्र (वडा नं. १२, रजिया)	५०	ST
▪ नगरपालिकामा क्रियाशिल निम्न महिला समूह, आमा समूह, किशोरी समूह तथा युवा क्लबहरूलाई **भवन, फर्निचर लगायतका विभिन्न पूर्वाधारहरूको विकास गर्न** सहयोग गर्ने		
○ वडा नं. १		
✓ सुर्यमुखी आमा समुह (हल्दे)	२५	MT
○ वडा नं. २		

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
✓ महिला समुह ३२, आमा समुह ८	१००	MT
✓ महिला समुह १० (लालीगुराँस)	२५	MT
✓ आमा समुह	२५	
○ वडा नं. ५		
✓ महिला समुह १८	१००	MT
✓ आमा समुह २२	१००	MT
✓ किशोरी समुह १	२०	MT
○ वडा नं. ६		
✓ महिला समुह ७	५०	MT
✓ आमा समुह ८	५०	MT
○ वडा नं. ७		
✓ महिला समूह ११, आमा समूह ३५	१५०	MT
○ **वडा नं. ८**		
✓ आमा समूह-८, महिला समूह -५	१००	MT
○ वडा नं. ९		
✓ महिला समूह -१३, आमा समूह- ९	१००	MT
✓ महिला समूह -११, आमा समूह- ११	१००	MT
✓ आमा समूह - १९, महिला समूह २	१००	MT
○ वडा नं. १३		
✓ सिमलपानी, छाप रिकाटे कल्लेरी	१०	MT
✓ देउराली जलवायु कृषक समूह	१०	MT
✓ मानव अधिकार (आमा) महिला, समूह	१०	MT
✓ जनशक्ती यूवा क्लब मुसियान	१०	MT
○ वडा नं. १४		
✓ पावरा आमा समूह (पावरा)	१०	MT
✓ हरियाली कृषक समूह (पावरा)	१०	MT
✓ पावरा बाल क्लब (पावरा)	१०	MT
✓ वाणगङ्गा आमा समूह (बिक्रम)	१०	MT
✓ वाणगङ्गा कृषि समूह (बिक्रम)	१५	MT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
✓ सुखौरा आमा समूह (सुखौरा)	१०	MT
✓ बौटी नमूना आमा समूह (बौरी)	१०	MT
(ङ) युवा		
▪ जनशक्ती यूवा क्लब मुसियान (वडा नं. १३) **भवन, फर्निचर लगायतका विभिन्न पूर्वाधारहरूको विकास गर्न** सहयोग गर्ने		
(छ) खेलकुद तथा मनोरञ्जन		
▪ डमरु खेल मैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ अमराई खेल मैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ खाल खेल मैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ पोखेडाँडा खेल मैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ ओखरी पाटा खेल मैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ कालीमाटी खेल मैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ देउराली खेल मैदाननिर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ कोप्चे खेल मैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ साना ढुङग्रे खेल मैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ जलुके खेलमैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ कल्लेरी खेलमैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ खन्नेपानी खेलमैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ लामाताल खेलमैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ लाहापे खेल मैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ तिनखण्डे खेल मैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ लामि दमार खेल मैदान (माग) निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ पाँकुरी खेल मैदान (माग) निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ ठाडा खोला (माग) निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ लौरी खेल मैदान (माग) निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ बसेनी खेल मैदान (माग) निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ माझीगाउँ खेल मैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ बोखर खेल मैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ बर्रे खेल मैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ पोखरी खेल मैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ रिकाटे खेल मैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ प्रभाकर खेल मैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ थाप्लेबारी खेल मैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ मुसियान खेल मैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ छेडा बजार खेलमैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ पावरा खेलमैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ छेडा खेलमैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ सुखौरा खेलमैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ विक्रम खेलमैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ बठेनी खेलमैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ करेचुली खेलमैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ तोरीवारी, खोरमारे, गन्दि, गौरी खेलमैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ खोरमारे खेलमैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ गन्दि खेलमैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ गौरी खेलमैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ जनज्योती खेल मैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ वडाचौरमा खेलकुद मैदानको व्यवस्था गर्ने निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ झिर्रामा खेलकुद मैदानको व्यवस्था गर्ने निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ घोरवन्दामा खेलकुद मैदानको व्यवस्था गर्ने निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ कुँवर टोलमा भलिवल मैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ गैराखर्कमा फुटबल, क्रिकेट मैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ ओखलढुङ्गामा भलिबल खेल मैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ खोखरी डाँडामा खेल मैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ देउराली खेलमैदानको निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ लामीदमार खेल मैदान (वडा नं. ९) को निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ लौरी खेल मैदान (वडा नं. १०) को निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ माझी गाउँ खेल मैदान (वडा नं. १०) को निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	२५	MT
▪ वडा नं. ११ मा पिकनिक स्थल तथा मनोरञ्जन स्थलको निर्माण गर्ने	१००	MT
▪ प्रत्येक विद्यालयका खेलमैदानहरू निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	५००	MT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
▪ प्रत्येक वडामा रहेका खेल मैदानको निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने	१,०००	MT
नगरपालिकामा रहेका तथा माग भएका निम्न स्थानहरूमा पार्क, उद्यान, पिकनिक स्थल तथा मनोरञ्जन स्थलहरूको निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने		
✓ भुवनपाटा पिकनिक स्थल	२५	MT
✓ डमरु दह पार्क	२५	MT
✓ पुराना गाउँ खेल मैदान	२५	MT
✓ भेडामारे खेल मैदान	२५	MT
✓ ज्योति मा.वि. खेल मैदान	२५	MT
✓ सितखोला पिकनिक स्थल	२५	MT
✓ सितखोला पिकनिक स्थल	२५	MT
✓ लामाताल पिकनिक	२५	MT
✓ दमारवेसी बगर पिकनिक स्थल	२५	MT
✓ लाहापे पिकनिक स्थल	२५	MT
✓ बडीदमार पिकनिक स्थल	२५	MT
✓ सातमारा पिकनिक स्थल	२५	MT
✓ तिनखण्डे पिकनिक स्थल	२५	MT
✓ बराह दह पिकनिक स्थल र पार्क (माग)	२५	MT
✓ सिलिङ खोला आकासे पिकनिक स्थल	२५	MT
✓ लौरी देउराली पोखरी (नेराथरी) पिकनिक स्थल	२५	MT
✓ सहिद पार्क	२५	MT
✓ दहघाट पिकनिक स्थल	२५	MT
✓ बर्रे पार्क	२५	MT
✓ कोन्द्रे खोला पिकनिक	२५	MT
✓ अल्के पुल पिकनीक	२५	MT
✓ कोन्द्रे खोला पिकनिक स्थानको व्यवस्थापन	२५	MT
✓ अल्के पुल पिकनिक स्थलको व्यवस्थापन	२५	MT
✓ मगाने	२५	MT
✓ जहँ	२५	MT
✓ मुसियान झो.पु. नजिक	२५	MT
✓ छेडा बजार	२५	MT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
✓ कालिकामालिका	२५	MT
✓ शहिद स्मृति पार्क	२५	MT
(ज) शवदाह स्थल तथा चिहान व्यवस्थापन		
▪ वडा नं. ४ मा शवगृह/व्रहमनाल निर्माण गर्ने	२०	ST
▪ वडा नं. १३ मा मुसियान खोला जोगीमारेमा शवगृह/व्रहमनाल निर्माण गर्ने	२०	ST
▪ वडा नं. १३ मा दमार शेरा गंगा खोलामा शवगृह/व्रहमनाल निर्माण गर्ने	२०	ST
▪ वडा नं. १३ मा असारे खोलामा शवगृह/व्रहमनाल निर्माण गर्ने	२०	ST
▪ नगरपालिकामा हाल सञ्चालित निम्न घाटहरूको व्यवस्थापन, मर्मत सम्भार र स्तरोननति गर्ने		
○ **वडा नं. १**		
✓ याकुघाट	१०	MT
✓ बग्रघाट	१०	MT
✓ हल्दे सेरा	१०	MT
✓ केओरे घाट	१०	MT
✓ कालीकाटी घाट	१०	MT
✓ दमै घाट	१०	MT
○ **वडा नं. २**		
✓ सेराघाट	१०	MT
✓ हुनुवा घाट	१०	MT
✓ ढुङ्गे घाट	१०	MT
✓ जुके खोला सिता घाट	१०	MT
✓ गोजरे खोला	१०	MT
✓ घोरवन्दा	१०	MT
✓ फलाचौर	१०	MT
○ **वडा नं. ३**		
✓ गंगा खोला	१०	MT
✓ सितखोला	१०	MT
✓ सिमठारे	१०	MT
○ **वडा नं. ४**		
✓ सितखोला शवदाह	१०	MT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
✓ भाविन खोला शवदाह	१०	MT
✓ गंगा खोला शवदाह	१०	MT
○ **वडा नं. ५**		
✓ सितखोला (जाडी खोला)	१०	MT
✓ सितखोला (बझ्याङ खोला)	१०	MT
✓ सितखोला (कोकलसारे खोला)	१०	MT
✓ सितखोला (भाविन खोला)	१०	MT
○ **वडा नं. ६**		
✓ बंसाघर शवदाह स्थल	१०	MT
○ **वडा नं. ७**		
✓ एरावती शवदाह	१०	MT
✓ सितखोला दोभान	१०	MT
✓ धोसा खोला	१०	MT
○ **वडा नं. ८**		
✓ राप्ती किनारमा	५०	MT
○ **वडा नं. ९**		
✓ लामीदमार सवदाह	१०	MT
✓ रङसिङ (मथुरा दोभान)	१०	MT
✓ पाँकुरी शवदाह	१०	MT
✓ सिलुङ खोला शवदाह	१०	MT
✓ नयाँ बस्ती शवदाह	१०	MT
○ **वडा नं. १०**		
✓ कराबेसी	१०	MT
✓ आरी चौर	१०	MT
✓ तल्ला काठे खोला	१०	MT
✓ मसाने	१०	MT
✓ पात्ला दोभाना	१०	MT
○ **वडा नं. १२**		
✓ कोन्द्रे खोला सवदाह	१०	MT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
✓ सितखोला	१०	MT
✓ कल्लेरी खोला	१०	MT
✓ कुडापानी खोला	१०	MT
○ **वडा नं. १३**		
✓ असारे शवदाह	१०	MT
✓ मुसियान	१०	MT
✓ गंगा खोला शेरा	१०	MT

(घ) वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
(क) वन तथा भू-संरक्षण		
वन तथा भू-संरक्षणका लागि नगरपालिकाले गर्नुपर्ने कार्यक्रमहरु		
○ **वडा नं १**		
✓ मन्द्रे खोलामा तटबन्ध जालीको व्यवस्था	५००	MT
✓ पाकुरी, दामै, बग्र खोलामा जाली व्यवस्थापन	५००	MT
✓ राजुवास, सुवर्णखाल, हल्दे, मगरबाटो संरक्षण	१००	MT
✓ सरकारी वनहरु समुदायलाई हस्तान्तरण गर्ने		ST
○ **वडा नं. २**		
✓ सितखोला तटबन्ध गर्ने	५००	MT
✓ झिर्रा तटबन्ध गर्ने	३५०	MT
✓ सुपा जाने बाटोको संरक्षण गर्ने	२००	MT
✓ वनमारा नियन्त्रण गर्ने	२५०	MT
○ **वडा नं. ३**		
✓ वनमा घेराबारको व्यवस्था गर्ने	५००	MT
✓ वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन (सामुदायिक वनहरुमा) गर्ने	१,०००	MT
○ **वडा नं. ४**		
✓ सितखोलामा तारजाली हाल्ने र वाल निर्माण गर्ने	५००	MT
✓ ओखारी खोलामा तारजाली हाल्ने	३५०	MT
✓ वाणगंगा धाम उद्गमस्थलमा तारजाली हाल्ने तथा वृक्षारोपण गर्ने	३००	MT
○ **वडा नं ५**		

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
✓ बंसारी खोला कटान नियन्त्रण गर्ने	२५०	MT
✓ सित खोला कटान नियन्त्रण गर्ने	२५०	MT
○ **वडा नं ६**		
✓ गलढुङमा जालीको व्यवस्था गर्ने	३५०	MT
○ **वडा नं. ७**		
✓ दमारवेसी तटबन्धन गर्ने	२५०	MT
✓ राङकास तटबन्धन गर्ने	२५०	MT
✓ चाम्रे बुटेनी तटबन्धन गर्ने	२५०	MT
✓ आँटीमा तटबन्धन गर्ने	२५०	MT
✓ अमिलेचौरमा तटबन्धन गर्ने	२५०	MT
✓ सतिघाटमा तटबन्धन गर्ने	२५०	MT
✓ लामातालमा तटबन्धन गर्ने	२५०	MT
✓ खैरेनीमा तटबन्धन गर्ने	२५०	MT
✓ फुर्सामा तटबन्धन गर्ने	२५०	MT
○ **वडा नं. ८**		
✓ सामुदायिक वनहरुमा तार जालीको व्यवस्था गर्ने	२५०	MT
✓ वनपालेको व्यवस्था गर्ने	२५०	MT
○ **वडा नं. ९**		
✓ जालीको व्यवस्था गर्ने	२५०	MT
✓ वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन गर्ने	२५०	MT
✓ आगलागी नियन्त्रण गर्ने	५०	MT
○ **वडा नं. १०**		
✓ सामुदायिक वनहरुमा जालीको व्यवस्था गर्ने	२५०	MT
✓ वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन गर्ने	२५०	MT
✓ जाली तटबन्धको व्यवस्था गर्ने	२५०	MT
✓ खेतीयोग्य जमिनमा तारबारको व्यवस्था गर्ने	५००	MT
○ **वडा नं ११**		
✓ दमकल व्यवस्थापन गर्ने	१००	MT
✓ खुल्ला स्थानको व्यवस्था गर्ने	५०	MT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
○ **वडा नं. १३**		
✓ मुसियान खोला तटबन्धको व्यवस्था गर्ने	२५०	MT
✓ भंगालामा तटबन्धको व्यवस्था गर्ने	१५०	MT
✓ खुतखुतेमा तटबन्धको व्यवस्था गर्ने	१५०	MT
○ **वडा नं. १४**		
✓ नदीहरुमा तटबन्ध गर्ने	२५०	MT
(ख) जलाधार संरक्षण		
▪ वडा नं. १ का मुहानहरुमा रुखहरु रोप्ने	५०	ST
▪ वडा नं. २ मा भएका मुल मुहानहरुको संरक्षण	१००	ST
▪ वडा नं. ३ मा भएका मुल मुहानहरुको संरक्षण	१००	ST
▪ वडा नं. ४ मा भएका मुल मुहानहरुको संरक्षण	१००	ST
▪ वडा नं. ५ मा भएका मुल मुहानहरुको संरक्षण	१००	ST
▪ वडा नं. ६ मा भएका मुल मुहानहरुको संरक्षण	१००	ST
▪ वडा नं. ७ मा भएका मुल मुहानहरुको संरक्षण	१००	ST
▪ वडा नं. ८ मा भएका मुल मुहानहरुको संरक्षण	१००	ST
▪ वडा नं. १० मा भएका मुल मुहानहरुको संरक्षण	१००	ST
▪ वडा नं. ११ मा भएका मुल मुहानहरुको संरक्षण	१००	ST
▪ वडा नं. ९ राँगा काटे पोखरीको संरक्षण गर्ने	१००	ST
▪ वडा नं. ९ को बराह क्षेत्र संरक्षण गर्ने	१००	ST
▪ वडा नं ११ मा पोखरी निर्माण तथा संरक्षण गर्ने	१००	ST
▪ वडा नं १३ को भलासिख मुसियान आड मूल व्यवस्थापन गर्ने	१००	ST

अनुसूची ५ : माइनुटिङ्ग

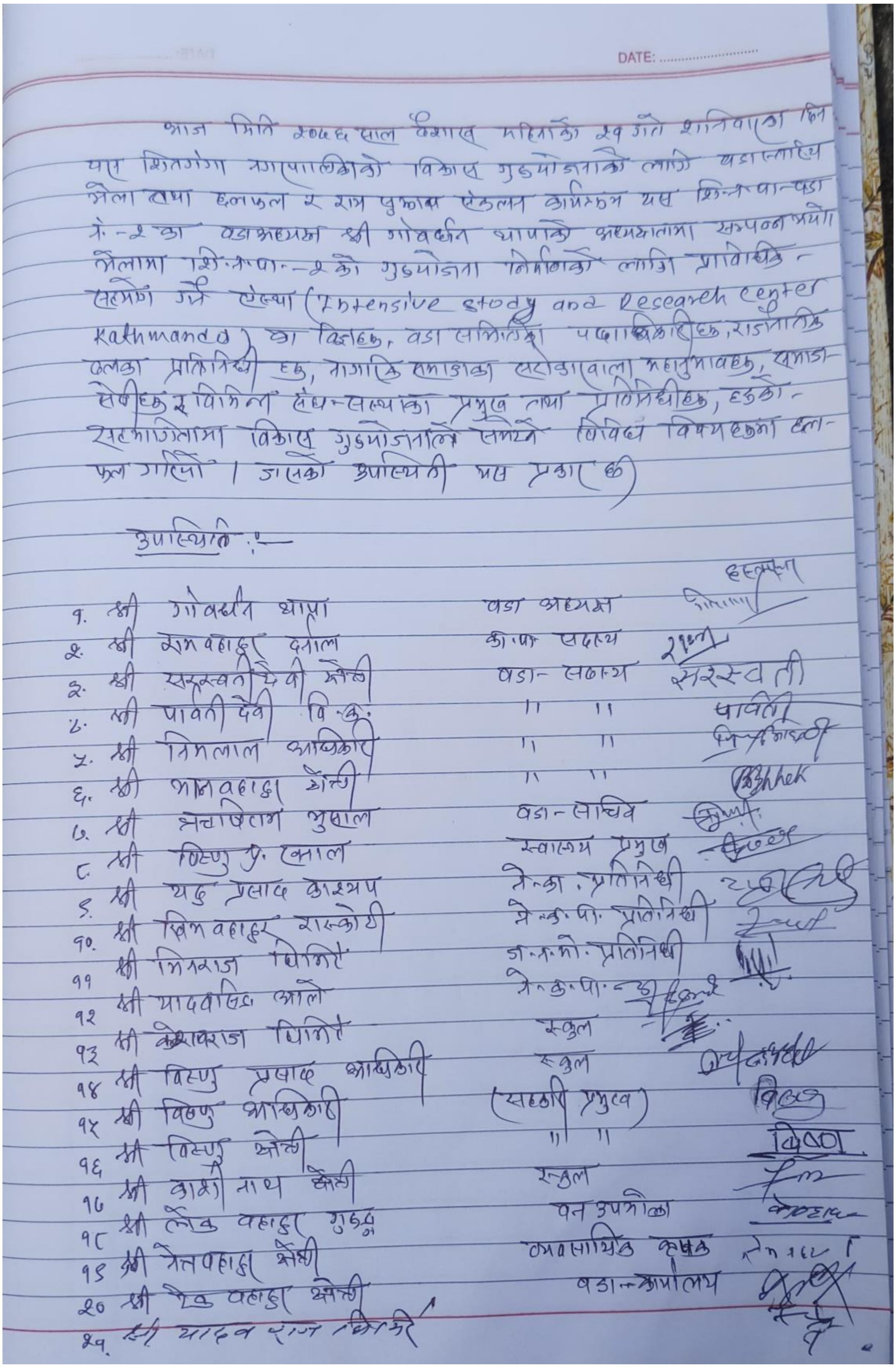

DATE: ....

आज मिति २०७८ साल वैशाख महिनाको २१ गते शनिवारका दिन यस शितगंगा नगरपालिकाको विकास गुरुयोजनाको लागि वडास्तरीय भेला तथा छलफल र राय सुझाव संकलन कार्यक्रम यस शि.न.पा.-वडा नं.-२ का वडाअध्यक्ष श्री गोवर्धन थापाको अध्यक्षतामा सम्पन्न भयो। भेलामा शि.न.पा.-२ को गुरुयोजना निर्माणको लागि प्राविधिक सहयोग गर्ने संस्था (Intensive Study and Research Center Kathmandu) का विज्ञहरू, वडा समितिका पदाधिकारीहरू, राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरू, नागरिक समाजका सरोकारवाला महानुभावहरू, समाजसेवीहरू र विभिन्न संघ-संस्थाका प्रमुख तथा प्रतिनिधिहरू, हरूको सहभागितामा विकास गुरुयोजनासँग सम्बन्धित विविध विषयहरूमा छलफल गरियो। जसको उपस्थिति यस प्रकार छ)

उपस्थिति :–

			हस्ताक्षर
१.	श्री गोवर्धन थापा	वडा अध्यक्ष	[illegible]
२.	श्री मनबहादुर दलाल	का.पा. सदस्य	[illegible]
३.	श्री सरस्वती देवी क्षेत्री	वडा सदस्य	सरस्वती
४.	श्री पार्वती देवी वि.क.	″ ″	पार्वती
५.	श्री तिमलाल अधिकारी	″ ″	[illegible]
६.	श्री मानबहादुर क्षेत्री	″ ″	[illegible]
७.	श्री [illegible] जुसाल	वडा सचिव	[illegible]
८.	श्री विष्णु प्र. कोराल	स्वास्थ्य प्रमुख	[illegible]
९.	श्री यदु प्रसाद कश्यप	ने.का. प्रतिनिधि	[illegible]
१०.	श्री खिमबहादुर रास्कोटी	ने.क.पा. प्रतिनिधि	[illegible]
११	श्री मित्रराज घिमिरे	ज.न.मो. प्रतिनिधि	[illegible]
१२	श्री यादवसिंह आले	ने.क.पा.-	[illegible]
१३	श्री केशवराज घिमिरे	स्कुल	[illegible]
१४	श्री विष्णु प्रसाद अधिकारी	स्कुल	[illegible]
१५	श्री विष्णु अधिकारी	(सहकारी प्रमुख)	[illegible]
१६	श्री विष्णु क्षेत्री	″ ″	[illegible]
१७	श्री काशीनाथ क्षेत्री	स्कुल	[illegible]
१८	श्री लोक बहादुर गुरुङ	वन उपभोक्ता	[illegible]
१९	श्री नेत्रबहादुर क्षेत्री	व्यवसायिक कृषक	[illegible]
२०	श्री टेक बहादुर क्षेत्री	वडा कार्यालय	[illegible]
२१.	श्री यादव राज [illegible]		[illegible]

DATE: ....

२२. श्रीमाला पति क्षत्री	[signature]
२३. भीराज चन्द्र क्षत्री	[signature]
२४ विष्णु देव भण्डारी	[signature]
२५. महेन्द्र भुसाल	[signature]

DATE: ....

आज मिति २०७६ साल वैशाख २२ गते आइतबारका दिन यस शितगंगा नगरपालिकाको विकास गुरुयोजनाको लागि वडा स्तरीय भेला तथा छलफल र राय सुझाव संकलन कार्यक्रम यस शि·न·पा· वडा नं ३ का वडा अध्यक्ष श्री हेमनाथ भुसालज्यूको अध्यक्षतामा गरी सम्पन्न गरियो। भेलामा शितगंगा नगरपालिका वडा नं· ३ को गुरुयोजना निर्माणका लागि प्राविधिक सहयोग गर्ने संस्था (Intensive Study and Research Center Kathmandu) का विज्ञहरु, वडा समितिका पदाधिकारीहरु, राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरु, नागरिक समाजका सरोकारवाला महानुभावहरु, समाजसेवीहरु र विभिन्न संघ-संस्थाका प्रमुख तथा प्रतिनिधिहरुको सहभागितामा विकास गुरुयोजनाले समेट्ने विविध विषयहरु छलफल गरी देहाय बमोजिमको निर्णय गरियो।

<u>उपस्थिति</u> :

१· श्री हेमनाथ भुसाल वडा अध्यक्ष
२· श्री रामकृष्ण श्रेष्ठ " सदस्य
३· श्री छितराज अधिकारी " सदस्य
४· श्री लक्ष्मी खत्री वडा सचिव
५· श्री विष्णु आले पत्रकार
६· श्री गणेशलाल श्रेष्ठ समाजसेवी
७· श्री टामलाल भट्टराई " "
८· श्री ज्वाला प्रसाद भट्टराई " "
९· श्री खुबीराम " " "
१०· श्री पद्म आचार्य " "
११· श्री महेन्द्र श्रेष्ठ " " (डमरु दहको अध्यक्ष)
१२· श्री तोयनारायण खनाल " "
१३· श्री स्मीता बोहरा कोषाध्यक्ष बराह बचत म·सङ्घ
१४· श्री पोमा पौडेल पोमा संयोजक बराह शिक्षासमिति
१५· श्री पुनाराम अधिकारी समाज सेवी
१६· श्री विष्णुदेव भण्डारी विज्ञ
१७· श्री महेन्द्र भुसाल "
१८· श्री मेघलाल बेलबासे कर्मचारी वडा कार्यालय

आज मिति २०७६।१।२३ गतेका दिन सिलगढी नगरपालिकाको गुरु योजना तयारको लागि छलफल तथा सुझाव अन्तरक्रिया कार्यक्रमको सिलगढी नगरपालिका वडा नं. ५ का वडा अध्यक्ष कमल पौडेलको अध्यक्षतामा कार्यालयका विज्ञहरू वडा समिति राजनैतिक दलका प्रमुख प्रतिनिधिहरू नागरिक समाजका प्रतिनिधि सघ संस्थाको प्रमुख वा प्रतिनिधिहरू अन्य समाजसेवीहरूको उपस्थिति तपसिल बमोजिम रहेका छ।

उपस्थिति

१ वडा अध्यक्ष कमल पौडेल
२ " सदस्य कमला बेल्बासे
३ वडा सचिव राम प्रसाद पौडेल
४ विज्ञहरू विष्णु देव भण्डारी
५ " महेन्द्र मुसाल
६ प्र.अ. भोजराज आचार्य (युवा मा.वि.)
७ स्वास्थ्य प्र. दामोदर ढकाल
८ समाजसेवी परशुराम पौडेल
९ " गोविन्द प्रसाद पौडेल
१० " श्यामसुन्दर बेल्बासे
११ " तुल्सीराम पौडेल
१२ वेद प्रसाद पौडेल
१३ - दिलमणि पौडेल
१४ - दिनानाथ बेल्बासे
१५ - नारायण पौडेल
१६ - शिवराज पौडेल
१७ - बालानन्द पौडेल
१८ - उमानन्द पौडेल
१९ वडा का. स. घनश्याम पौडेल
२० समाजसेवि पुराकल्ला खत्री
२१ " मञ्जु पुन
२२ " भेषराज पौडेल
२३ "
२४ "
२५ "
२६
२७
२८

आज मिति २०७९।१।२३ गतेका दिन खितगा नगरपालिका को विकास गुरु योजना तयारको लागी वडा स्तरिय भेला तथा छलफल र राय सुझाव संकलन कार्यक्रम यस खि.न. पा. वार्ड नं ६ का वडा अध्यक्ष कापिबहादुर रोकाको अध्यक्षतामा सम्पन्न भयो। भेलामा खि.न.पा. ६ को गुरु योजना निर्माणका लागी प्राविधिक काठमाण्डौंका विज्ञहरु वडा समितिका पदाधिकारीहरु राजनैतिक दलका प्रतिनिधीहरु नागरिक समाजका सरोकारवाला सम्पूर्ण सेवीहरुको सङ्घ संस्थाको प्रमुख प्रतिनिधीहरुको सहभा- गीतामा विकास गुरु योजना तयार गर्ने विविध विषयमा छलफल उपस्थिति निम्नानुसार रहेका छ।

१ वडा अध्यक्ष कापि बहादुर रोका
२ विज्ञहरु विष्णुदेव भण्डारी — Bishnu
३ " महेन्द्र सुवाल
४ कासीराम खत्री महरार
५ वडा सदस्य गोविन्दप्रसाद पौडेल
६ " जुना आहट
७ " सुमा वि.क.
८ वडासचिव रामप्रसाद पौडेल
९ समाजसेवीहरु तिलक बहादुर आहट क्षेत्री — तिलक
१० " भोजराज आचार्य
११ " मणिराम अधिकारी
१२ " कामबहादुर कुँवर — कामबहादुर
१३ " कमल नेपाल
१४ " टिकाराज आचार्य — टिक भरा
१५ " भिम बहादुर वि.क.
१६ " अमर आचार्य — अमर
१७ " गिरु आचार्य
१८ " साबित्रा खनाल — साबित्रा
१९ " कमला खनाल — कमला
२० " सन्त बहादुर बि.के. — सन्त
२१ " सन्दिप थापा — Sandeep
२२ " सुष्मा बेल्वासे — Sushmi
२३ " मनकला सुनार — मनक

डिलाराम खनाल
लविन्द्र पाण्डे
इज्जत बहादुर लामिछाने
रुकुम बहादुर रोका
मुकुन्द पौडेल

आज मिति २०७८।१।२४ गते का दिन यस शितगंगा नगरपालिका को विकास परियोजना निर्माण का लागी वडा स्तरिय छलफल, राय सुझाव सङ्कलन कार्यक्रम शितगंगा नगर पालिका वडा नं ६ को वडा कार्यालय जलुके मा बसेको वडाका वडा अध्यक्ष श्री मोहन प्रसाद पन्थी को अध्यक्षतामा गुरु योजना निर्माण मा प्राविधिक सहयोग गर्ने संस्था ईन्टेग्रेटिभ स्टडी एण्ड रिसर्च सेन्टर का विज्ञहरु, वडा समितिका पदाधिकारीहरु, विभिन्न राजनैतिक दलका प्रतिनिधिहरु, समाज सेवि विभिन्न संघसंस्था का प्रतिनिधी तथा सर्वसाधारण को सहभागिता मा विकास गुरु योजना ~~निर्माण~~ ले समेट्ने विविध विषयमा छलफल तथा राय सङ्कलन गरियो।

उपस्थिति

१	मोहन प्रसाद पन्थी	वडा अध्यक्ष
२	सुम बहादुर गरौजा	" सदस्य
३	पवित्रा थापा	"
४	जुन बहादुर पुलामी	समाजसेवी
५	देविराम घिमिरे	"
६	हेमन्त कुमार भट्टराई	वडा सचिव
७	लक्ष्मण पौडेल	स्वास्थ्य ईन्चार्ज
८	बेगम के सि	प्रहरी चौकी ईन्चार्ज
९	शेर बहादुर थापा	समाज सेवि
१०	हरि बहादुर गाहा	प्र.अ.
११	मान बहादुर विक	शिक्षक
१२	जिवन आलोक साउ	प्र.अ.
१३	हुम बहादुर गरौजा	प्र.अ.
१४	प्रदिप भुसाल	प्र.अ.
१५	विन्दु भुसाल	शिक्षिका
१६	बुद्धि ब. थापा	समाज सेवी
१७	दुर्गा प्रसाद पन्थी	"
१८	केसव बेलवासे	"
१९	हरि ब. आचार्य	"

DATE: ....

२० - श्यामकला वि.क. श्यामकला
२१ - सुमित्रा गन्धर्व (सहकारी व्यवस्थापक)
२२ - सुनिल राउल (सहकारीको स्थानीय प्रोतसाहक)
२३ - चन्द्र मणी आचार्य · चन्द्र आचार्य
२४ - जुन बहादुर पुलामी -
२५ - श्याम बहादुर गाहा -
२६ - विसनु देव भण्डारी वि.स. -
२७ - महेन्द्र गुलाल वि.स. -
२८ - प्रकाश कु. पन्थी प्रकाश
२९ - डिल बहादुर थापा · डिल थापा

आज मिति २०७६ साल वैशाख २७ गतेका दिन यस सिलगढी नगरपालिकाको विकास परियोजना निर्माणका लागी वडा स्तरिय छलफल राय सुझाव संकलन कार्यक्रम सिलगढी नगरपालिका वडा नं. ६ को वडा कार्यालय भवनमा यसै वडा का अध्यक्ष श्री भिम बहादुर के.सी. को अध्यक्षतामा गुरुयोजना निर्माण मा प्राविधिक सहयोग गर्ने संस्था इन्टेनासिप स्टडी एण्ड रिसर्च सेन्टरका विज्ञहरु वडा समितिका पदाधिकारीहरु विभिन्न राजनितिक दलका प्रतिनिधिहरु, समाजसेवि, विभिन्न संघ संस्था का प्रतिनिधी तथा सर्वसाधारणको सहभागितामा विकास गुरुयोजनाको समेटने विविध विषयमा छलफल तथा राय संकलन गरियो।

उपस्थित

१. वडा अध्यक्ष श्री भिम बहादुर के.सी.
२. " सदस्य श्री कुम " लुइन्चे
३ " " श्री विलिसरा रानी
४ " " श्री पविता परियार
५ समाजसेवि श्री जित बहादुर पुन
६ स्वयं सेविका श्री अम्बिता के.सी.
७ श्री चुमान सिंह परियार
८ श्री कुवेर पल्ली
९ श्री किसान गन्धर्व
१० श्री नाम बहादुर रेग्मी
११ श्री जमान सिंह राठौर
१२ श्री लाल बहादुर घर्ति
१३ श्री मेघराज मसांकी
१४ श्री प्रेम रिजाल
१५. श्री: चन्द्र बहादुर सुनार -
१६. श्री: कालीकिशोर बुढा -
१७. श्री: किरण रोका
१८. श्री: सुन प्रसाद घर्ति
१९. श्री: यमुना रवताल
२०. श्री: पूर्ण बहादुर के.सी.
२१. श्री: प्रेम केसले

DATE:

२२. श्री आभेल साउ-

२३- श्री सगरमाथा[illegible] श्री: मार्मिला पौडेल. [illegible]

२४. श्री[illegible] " " " श्री: रचना पौडेल - [illegible]

२५. श्री काल[illegible] " " श्री: बाबुराम आचार्य - [illegible]

२६. श्री: लोकेन्द्र बहादुर सुनार -

२७. श्री: गोर बहादुर कुँवर - [illegible]

२८. श्री: [illegible] साउ -

२९. श्री पदम के.सी. पदम[illegible]

३०. श्री: पबित्रा पल्ली पबित्रा

३१. श्री: पुष्पा पल्ली पुष्पा

३२. श्री: हिम बहादुर रोका हिम

३३. श्री: राम बहादुर थापा [illegible]

३४. श्री: [illegible] बहादुर थापा

३५. श्री: कुबेर पल्ली

३६. श्री पाँचुरी[illegible] श्री: गणेश बेल्बासे [illegible]

३७. श्री: कान सिंह थापा [illegible]

३८. श्री: नम बहादुर [illegible] नम[illegible]

३९. श्री: बालकुमारी रुचाल्या -

४०. श्री: सीता डाँगी -

४१. श्री: गोर ब० लम्चे

४२. श्री: पुर्ण ब० के.सी. पुवि

४३. श्री[illegible] श्री मेघराज शर्मा [illegible]

४४. श्री: इन्द्र ब० खत्री [illegible]

४५. श्री: सोम ब० कुमाल [illegible]

४६. श्री: राज मन कुदा [illegible]

४७. श्री: मन बहादुर थापा सोमकुमारी थापा

४८. श्री: बाल कुमारी थापा बालकुमारी

४९- पिता श्री गोविन्द श्रेष्ठ [illegible]

५०- " श्री महेन्द्र सुवाल [illegible]

DATE: ....

आज मिति २०७८ बैशाख २५ गते बुधवारका दिन यस शितगंगा नगरपालिकाको विकास गुरुयोजना निर्माण तयारीकालागिं छलफल, राय, सुझाव संकलन गर्न परामर्श दातासंस्था इन्टेन्सिभ स्टडी एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा. लि. काठमाडौंका विज्ञहरुको उपस्थितिमा यस शि. न. पा. वडा नं. १० का वडाअध्यक्ष श्री हिम्मत पोखरेल ज्यूको अध्यक्षतामा वडा कार्यालयको हेर्रमा वडाका जनप्रतिनिधी, विभिन्न राजनितिक दलका प्रतिनिधी, विभिन्न संघ संस्थाका प्रतिनिधी समाजसेवी तथा जनसमुदायको सहभागितामा विकास गुरुयोजना समेट्ने विविध पक्षको विषयमा राय, सुझाव तथा छलफल गरी तथ्याङ्क संकलन पश्चात सम्पन्न गरियो।

उपस्थिति

१ श्री हिम्मत पोखरेल - वडाअध्यक्ष (signature)
२ श्री शान्ता अधिकारी - वडा सदस्य शान्ता
३ श्री ऋषिराम कुसाल - " " (signature)
४ श्री वेदुराम आचार्य - " "
५ श्री निर्मला दर्जी - " " निर्मला
६ श्री राजेश कुमार झा श्री जन जागृति मा. वि. नि. प्र. अ. (signature)
७ श्री दुर्गा प्रसाद बेल्वासे " " " स. शि. (signature)
८ श्री दुर्गा प्रसाद बेल्वासे श्री सुवोधिनी मा. वि. नि. प्र. अ. (signature)
९ श्री रामजिप्रसाद बेल्वासे (signature)
१० श्री थानेश्वर बेल्वासे सुवोधिनी मा. वि. वि. व्य. अध्यक्ष (signature)
११ श्री मित्रलाल अधिकारी (signature)
१२ श्री राजन गुरुङ राजन गुरुङ
१३. श्री सुरज बेल्वासे (signature)
१४. श्री इन्द्र प्रसाद पौडेल इन्द्र प्र. पौडेल
१५. श्री गणेश ब० बेल्वासे
१६. श्री मधु थापा (signature)
१७. श्री हिमलाल पौडेल
१८. श्री धन प्रसाद पोखरेल अतिरिक्त इलाका नि. प्र. (signature)
१९. श्री मणिराम पोखरेल श्री जनता प्रा. वि. प्र. अ. (signature)

DATE: ....

२०. रामप्रसाद गौतम वडा सचिव [signature]
२१. विष्णु प्र० वेल्वासे [signature]

आज मिति २०७६।१।२६ गतेका दिन यस शितगंगा नगर पालिकाको विकास परियोजना निर्माणका लागि वडा स्तरिय छलफल राय सुझाव संकलन कार्यक्रम शितगंगा नगरपालिका वडा नं. ११ को वडा कार्यालय खयरभट्टी मा यसै वडाका वडा अध्यक्ष श्री कोपिला चन्द आलेको अध्यक्षतामा गुरु योजना निर्माण गर्ने मा प्राविधिक सहयोग गर्ने संस्था ईन्टेन्सीभ स्टडी एण्ड रिसर्च सेन्टरका विज्ञहरु, वडा समितिका पदाधिकारीहरु, विभिन्न राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरु तथा सर्वसाधारणहरुको सहभागिता मा विकास गुरु योजना ले समेट्ने विविध विषयमा छलफल तथा राय संकलन गरियो।

उपस्थिती

1. श्री कोपीलाचन्द आले वडा अध्यक्ष
2. श्री इन्द्र वहादुर पल्ली वडा सदस्य
3. श्री गणेश बहादुर पुलामि वडा सदस्य
4. श्री धुमकला पल्ली वडा सदस्य (महिला)
5. श्री खुल्कादेवी परियार वडा सदस्य (दलित)
6. श्री शान्तिमाया अधिकारी वडा सचिव
7. श्री रविन कु. पल्ली कार्यालय सहयोगि
8. श्री ~~नारायण प्रसाद~~ विष्णु परियार कार्य पालिका सदस्य
9. श्री नारायण प्रसाद आचार्य ने. कं. पा. नगर कमिटि सं. स.
10. श्री मान वहादुर सुनारी ने. का.
11. श्री टेकलाल शर्मा शम्भु आ. वि.
12. श्री श्याम वहादुर राउत चन्द्र ज्योति आ. वि.
13. श्री तेज वहादुर सोती - मुल
14. श्री कर्ण वहादुर रजालि - ढुंगेसेरा
15. श्री शोभाकान्त आले - दुम्सि
16. श्री लक्कीजंग आले - खयरभट्टी
17. श्री रोसन परियार - दुम्सि
18. श्री रविचन्द्र सोती - दुम्सी
19. श्री मेघराज दर्लामी - मूल
20. श्री गंगा वहादुर दर्लामी - मूल
21. श्री सुरेन्द्र पल्ली - मूल
22. श्री हेमराज आले - खयरभट्टी
23. श्री कर्ण वहादुर पल्ली - लुंग्री
24. श्री बालम न्युटन आले - खयरभट्टी

२५. श्री तेज वहादुर सोती - मूल तेजिव०सोती
२६. श्री अशोक दलौमी - मूल
२७. श्री वसन्त वहादुर पल्ली - मूल
२८. श्री सजिमा सुनारी राना
२९. श्री तारा वहादुर सुनारी - ढुंगेसेरा
३०. श्री इनविन्द्र रवनाल - गौवावारी
३१. श्री टिकाराम भट्टराइ - गौवावारी
३२. श्री बाबुराम आचार्य - गाजारवाडा
३३. श्री विष्णु देव भण्डारी - विज्ञ
३४ श्री महेन्द्र भुसाल - विज्ञ
३५. श्री गोविन्द श्रेष्ठ - विज्ञ
३६. श्री ज्ञानेन्द्र पराजुली - विज्ञ
३७. श्री निरज सापकोटा - विज्ञ
३८. श्री झुण्डीराज साउ मगर - चाबैनेया
३९. श्री उवर बुढा - " भैसीथरी
४०. श्री तुल वहादुर पल्ली - चावादीप
४१. श्री रमेश पुन - चावैनेया
४२. श्री देवीराम घर्ति - बेलदमार
४३. श्री मेगेन्द्र वहादुर साउ - बोक्से
४४. श्री सुकविर पुन - " सुकविर पुन
४५. श्री मणिराम साउ - गाइघार
४६. श्री जनक साउ - खर्के (चावादिप)
४७. श्री कृष्ण वहादुर पुन - चीमलदीप -
४८. श्री तुल वहादुर काउछा - जापुतेवास - TB
४९. श्री खगेन्द्र वहादुर पुन - " -

DATE: ....

आज मिति २०७८ साल वैशाख २५ गतेका दिन यस शितगंगा नगरपालिकाको विकास परियोजना निर्माणका लागि वडा स्तरीय छलफल राय सुझाव संकलन कार्यक्रम शितगंगा नगरपालिका वडा नं. १२ को वडा कार्यालय रजियामा यसै वडाका अध्यक्ष श्री बाबुराम गैरेको अध्यक्षतामा गुरुयोजना निर्माण मा प्राविधिक सहयोग गर्ने संस्था इन्टेनसिभ स्टडी एण्ड रिसर्च सेन्टरका विज्ञहरू वडा समितिका पदाधिकारीहरू विभिन्न राजनितिक दलका प्रतिनिधि तथा सर्व साधारणको सहभागितामा विकास गुरु योजनाले समेट्ने विविध विषयमा छलफल तथा राय संकलन गरियो।

उपस्थिति

१)	वडा अध्यक्ष	श्री बाबुराम गैरे	[illegible]
२)	,, सदस्य	श्री कुल प्रसाद अर्याल	[illegible]
३)	,, ,,	श्री चोप बहादुर घ.म.	
४)	,, ,,	श्री सरस्वता बेल्वासे	सरस्वता
५)	,, ,,	श्री सुशिला नेपाली	सुशिला
६)	वडा सचिव	श्री सुदिप आचार्य	[illegible]
७)	समाजसेवि	श्री यमलाल अर्याल	यमलाल
८)	,, ,,	श्री धन बहादुर राना	[illegible]
९)	,, ,,	श्री खुविराम पौडेल	[illegible]
१०)	,, ,,	श्री ऋषिराम बेल्वासे	[illegible]
११)	,, ,,	श्री देविलाल पाण्डे	देविलाल
१२)	,, ,,	श्री बोम प्रसाद पोखेल	[illegible]
१३)	,, ,,	श्री संजय राना	[illegible]
१४)	,, ,,	श्री चन्द्रमणी पौडेल	चन्द्रमणी
१५)	,, ,,	श्री गंगा बहादुर बेल्वासे	गंगाबहादुर
१६)	,, ,,	श्री गिरी प्रसाद पोखेल	[illegible]
१७)	,, ,,	श्री डुम बहादुर ओली	डुम
१८)	,, ,,	श्री कृष्ण प्रसाद पराजुली	[illegible]
१९)	,, ,,	श्री पशुपति विष्ट	[illegible]
२०)	,, ,,	श्री मान बहादुर रायमाझी	[illegible]
२१)	,, ,,	श्री अमर बहादुर पुनी	अम्मर
२२)	इन्जिनियर	श्री ज्ञानेन्द्र पराजुली	[illegible]
२३)		महेन्द्र अर्याल	[illegible]
२४)		निरज सापकोटा	[illegible]
२५)		गोविन्द थापा	[illegible]

अनुसूची ६ : वडास्तरीय भेला

GALAXY ENGLISH BOARDING SCHOOL

अध्यक्षको
कार्यक्रम